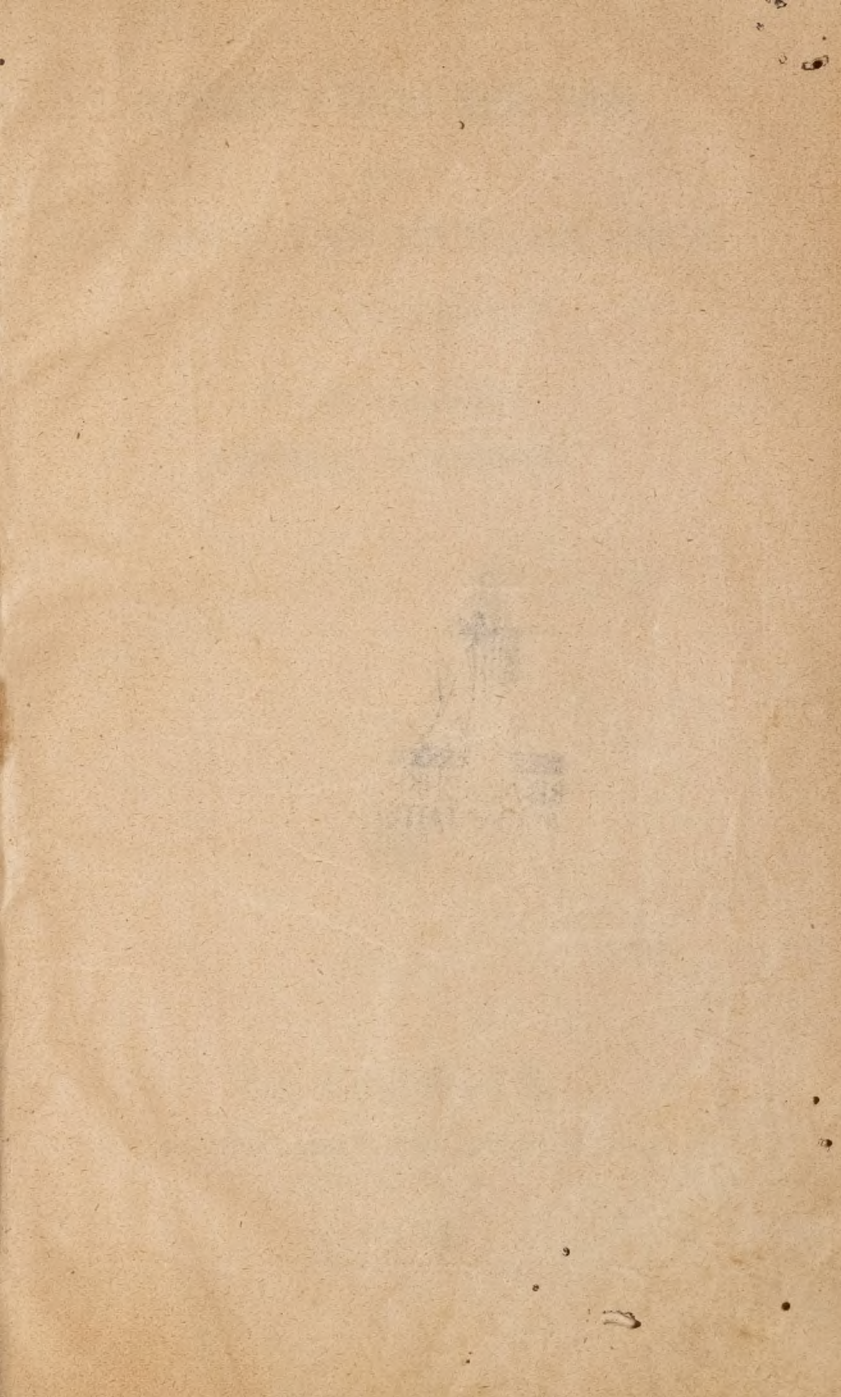

36.
ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑΙ ΣΙΒΥΛΛΑΙ

ΜΕΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΟΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

Ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ

ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμαδρῆτου

ΑΒΕΡΚΙΟΥ Α. ΛΑΜΠΙΡΗ.

ΕΝΟΣ ΔΕ ΕΣΤΙ ΧΡΕΙΑ

(Λουκ. 10. 42).

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΡΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ.

Ὀδὸς Μηλτιιάδου ἀριθ. 6.

1872.

Οὐχὶ πᾶν τὸ λάμπον χρυσοῦς.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΟΥ

ΠΕΡΙ ΣΙΒΥΛΛΩΝ ΕΝ ΓΕΝΕΙ.

..... ❧
❧

Εἰ καὶ ὁ ἡμέτερος φιλόδορῃστος καὶ θεοσεβὴς συγγραφεὺς ἐπέγραψε τὸ παρὸν βιβλίον Θρησκευτικαὶ Σιβύλλαι, ἐν τούτοις οὐδὲν περὶ Σιβυλλῶν, οὔτε ἱστορικῶς, οὔτε ἐρμηνευτικῶς διεπραγματεύθη. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ συντομωτάτῳ αὐτοῦ προλόγῳ (ὃν ἰδὲ μετὰ τὸν παρόντα) προανήγγειλε τὸ τοιοῦτον. Καὶ ἐκεῖνος μὲν γράφων τότε καὶ πρὸς Γερμανοὺς ἴσως δὲν εὕρίσκετο εἰς τὴν αὐτὴν μὲ ἡμᾶς θέσιν, οἵτινες, ἔνεκα τῶν παρ' ἡμῖν ἐπικρατουσῶν — μάλιστα δὲ μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν — πεπλανημένων καὶ ἀντιφατικῶν δοξασιῶν καὶ τῆς τῶν πολλῶν περὶ τούτων παντελοῦς ἀγνοίας, ἀναγκαζόμεθα, ἵνα κεφαλαιωδῶς ἀναφέρωμεν ὅ,τι ἡ νεωτέρα φιλολογικὴ καὶ θεολογικὴ ἐπιστήμη περὶ αὐτῶν, ὡς δοκιμώτερον, ἀνεγνώρισε.

Καὶ δὴ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔκφρασιν Σιβύλλαι ἐννόουν οἱ ἀρχαῖοι δύο τινα, τότε πρόσωπον καὶ τὸ πρᾶγμα. Ἐπίστευον, δηλαδὴ κοινῶς οἱ ἀρχαῖοι (Ἕλληνές τε καὶ Ῥωμαῖοι, ὡς καὶ πολλοὶ τῶν πρώτων Χριστιανῶν), ὅτι ὑπῆρξαν εἰς διάφορα μέρη ἱερεῖαί τινες, δέκα τὸν ἀριθμὸν, τὸ θεῖον τῆς προφητείας δῶρον λαβοῦσαι καὶ ὧν ἐπισημοτέρα ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὴν ἐν Καμπανίᾳ, Κόμην, Κυρμαία ὡς

ἐκ τούτου κληθεῖσα, προφητεύονται ἐμμέτρως πάντοτε καὶ ἑλληνιστὶ περὶ τῆς μελλούσης τύχης, πόλεων καὶ χωρῶν ἀπειλητικῶς κατ' ἐξοχήν, καὶ ἐξαγγέλουσαι τὸν τρόπον τοῦ πῶς δεῖ ἐξιλάσσεσθαι τοὺς παρωργισμένους θεούς. Πλὴν πάντα ταῦτα προέρχονται οὐχὶ ἐκ βεβαίων πληρο-φοριῶν, οὐδ' ἐκ μαρτυριῶν ἱκανῶν, ὅπως ἡ νεωτέρα κριτι-τικὴ δυνήθῃ νὰ φθάσῃ ἐκ τούτων εἰς ὀριστικόν τι ἐξαγό-μενον. Ὅσῳ δὲ νεώτεραι αἱ εἰδήσεις, τόσῳ συχνότερος ὁ λόγος περὶ Σιβυλλῶν κατὰ διαφόρους τόπους καὶ χώρας. Μάλιστα δ' ἀναφέρονται ἤδη καὶ ἀλλοδαπαὶ (Ἰνδοί). Διὸ δὲν εἶναι εὐκόλος ἡ διάκρισις, καθόσον δὲν γίνεται λό-γος περὶ τόπων, ἢ πόλεων μόνον, ἀλλὰ περὶ χωρῶν. Ὅτι δὲ οἱ Σιβυλλικοὶ χρησμοὶ ἦσαν καὶ γεγραμμένοι μάλιστα δὲ καὶ συντεταγμένοι ἐν βίβλοις, καταφαίνεται βεβαίως ἐκ τῆς ῥωμαϊκῆς ἱστορίας, μὴ ἀποδιδομένης τῆς δεούσης προσο-χῆς εἰς τὸ περὶ Ταρκινίου μυθολογούμενον. Βέβαιον ὁ-μῶς εἶναι, ὅτι οὐδὲν μέχρις ἡμῶν ἔφθασε θετικὸν περὶ τού-των. Ἡ ἐπικρατοῦσα τῶν φιλολόγων τοῦ αἰῶνος μας ἰδέα κατ' ἀντίθεσιν τῶν ἀρχαιοτέρων ἐμβριθῶς διαμαχο-μένων, ἐὰν αἱ Σιβύλλαι ἦσαν, ἢ οὐ, θεόπνευστοι, εἶναι ὅτι ἐφ' ὅλου τούτου τοῦ θέματος οὐδεὶς πρέπει νὰ γίνεται λό-γος περὶ προσώπων ἱστορικῶν, ἀλλ' ὅτι κατ' ἀρχὰς ἡ τοῦ λαοῦ πίστις εἰς φυσικὰ φαινόμενα, ἤχους σπηλαίων, φεράγ-γων, καταρακτῶν καὶ ἄλλων ὁμοίων, ἔχουσα ἐστραμμένην τὴν προσοχήν, ἐδημιούργει κατ' ὀλίγον ἐκ τούτων τύ-πους, λέξεις καὶ ἰδέας. Ὡστ' ἐνταῦθα οὐδὲν ἄλλο κατ' ἐ-ξοχήν δυνάμεθα ἀναγνωρῆσαι, ἢ μυθικὰς παραδόσεις. Μὲ τὴν πρόοδον ὁμῶς τοῦ χρόνου ἡδύνατο ἡ ὑπάρχουσα δό-ξα νὰ δώσῃ τροφήν ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν ἀπάτην, ἀφ' ἐτέ-ρου δὲ εἰς πολιτικά συμφέροντα πρὸς χάλκευσιν καὶ ὑπο-βολὴν τοιούτων χρησμῶν!

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως ἀποδέχονται καὶ οἱ νεώτεροι κατὰ προτίμησιν ὅλων τῶν ἐκζητηθεῖσων προηγουμένων ἐκείνην, ἣν καὶ ἀρχαῖοι τινὲς ὑπέδειξεν ἐκ τοῦ Σιὸς βυλλῆ, τύπου αἰολικοῦ ἀντὶ τοῦ Διὸς β ο υ λ ῆ=Θεοῦ βουλῆ.

Διὰ τὸν σκοπὸν μας ἀρκεῖ νὰ ὑπομνήσωμεν τὸ ἱστορικὸν γεγονός, ὅτι ἐκ συμπτώσεως πολλῶν περιστατικῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ θρησκευτικοῦ Συγκρητισμοῦ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ῥωμαϊκῶν κατακτήσεων, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀνεπτύσσετο κατ' ἐξοχὴν τὸ ἐνδιαφέρον εἰς προφητείας, καθ' ὅσον διὰ τῆς κατ' ὀλίγον ἐξασθενήσεως τῆς πίστεως πρὸς τὴν θετικὴν θρησκείαν ἐπεκράτει δεισιδαιμονία παντὸς εἶδους καὶ κλίσις τις πρὸς μυστηριώδη τινα ἐπιστήμην, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ τοῦ λαοῦ περὶ Σιβυλλῶν πίστις παρεῖχε τὸ εὐχερέστερον ὄνομα καὶ μέσον εἰς πᾶν ὅ,τι τὸ συμφέρον ἐκείνο ἤθελε νὰ ὑπηρετήτῃ. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ παραξενευώμεθ' ἀκούοντες, ὅχι μόνον περὶ χαλδαϊκῶν καὶ αἰγυπτιακῶν, ἀλλὰ μάλιστα καὶ περὶ ἐβραϊας τινὸς Σιβύλλης. Πράγματι δὲ κατέχομεν κείμενά τινα, ἅπερ βεβαίως ἔχουσιν ἐβραϊκὴν τὴν καταγωγὴν. Ἀρχαιότεροι ὅμως κριτικοὶ προὔτεινον πολλοὺς πειστικοὺς λόγους, ὅπως ἀποκρούσωσι πᾶσαν πρὸ Χριστοῦ ἰουδαϊκὴν Σιβυλλιστικὴν. Ἀλλ' εἰ καὶ ὅλως φυσικῶς ἦν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐκτάσεως τοῦ γεωγραφικοῦ ὀρίζοντος καὶ κατὰ τὴν παράστασιν ἀνωτέρας μυστηριώδους τινὸς σοφίας τῆς Ἀνατολῆς ἠδύναντο κάκεῖ νὰ ἐπινοηθῶσι τοιαῦται προφήτιδες καὶ χρησμοί, οἵτινες μόνον κατὰ τὴν Δύσει τὸ πρῶτον ἐπενοήθησαν. Ἐν τούτοις κρίνοντες τὸ περιεχόμενον τῶν μέχρις ἡμῶν περισωθέντων τεμαχίων δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν τὴν ἐπίδρασιν ἰουδαϊκῶν θρησκευτικῶν δοξασιῶν ἐπὶ τοῦ κλάδου τούτου τῆς γραμματολο-

γίας, καθόσον μάλιστα μέρος τούτων αποκλειστικῶς ἐκ ταύτης φαίνεται, ὅτι προῆλθεν. Ὡς πρὸς τὸν ἰσχυρισμὸν μας τοῦτον δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὴν μαρτυρίαν ἐθνικῶν συγγραφέων, οἵτινες κοινῶς λαλοῦσι περὶ τινος ἐβραϊδος Σιβύλλης, διότι τοῦτο, ἔνεκα τῆς ἤδη δοθείσης ἐρμηνείας, οὐδὲν δύναται πλέον ἀποδείξαι. Ἀλλὰ καὶ ἡ σιωπὴ τοῦ Ταλμουδ καὶ τοῦ Φίλωνος δὲν δύναται ν' ἀποδείξῃ τὸ ἐναντίον· διότι τοῦ μὲν τελευταίου δὲν ἠδύνατο τὸ φιλοσοφικὸν βλέμμα νὰ μεταχειρισθῇ ταύτας, οὔτε εἰς τὴν ἐξηγητικὴν του μέθοδον, οὔτε εἰς τὴν περὶ τῶν ἐσχάτων θεωρίαν του, ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ Ταλμουδ ἀρκεῖ ἡ ἀπλὴ παρατήρησις, ὅτι διὰ τοὺς ἐβραῖστὶ λαλοῦντας Ἑβραίους οὐδεὶς λόγος ἐνταῦθα καὶ ὅτι μᾶλλον οἱ μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν σχέσει διατελοῦντες Ἰουδαῖοι καὶ κατ' ἐξοχὴν αἰγυπτιακά συμφέροντα, διάθεσις καὶ ἐπιτηδειότης ἠδύναντο νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς τὴν ἰδιόρρυθμον θρησκευτικὴν ταύτην γραμματολογίαν. Παραλειπομένων ὅλων τῶν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων συβυλλικῶν κειμένων κριτικῶν ἐξαγομένων δείκνυται ἀναμφιβόλως, ὅτι ἐλληνιστὴς τις Ἰουδαῖος συνέταξε σιβύλλας, δι' ὧν ἐβραϊκαὶ ἰδέαι ἔπρεπε νὰ γίνωσι γνωσταὶ καὶ συστηθῶσιν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς, διότι αὐτὸς ἤδη ὁ Ἰώσηπος (Ἀρχαιολ. Α'. 4, 3) ἐναφέρει μίαν, ἐν ἣ ὀφθαλμοφανῶς τὰ περὶ τοῦ πύργου τῆς Βαβυλῶνος εἰσὶ κατὰ τὴν Γένεσιν ἐπεξεργασμένα καὶ ἥτις σχεδὸν κατὰ γράμμα εὐρίσκεται εἰς τὰς ἡμετέρας σιβυλλικὰς συλλογὰς (III. 98.....)

Ἐντεῦθεν οὐδόλως ἀκατάληπτον εἶναι, ὅτι ὅμοια φαινόμενα ἐξεδηλώθησαν εὐθὺς καὶ εἰς τοὺς χριστιανικοὺς κύκλους, καὶ μάλιστα συνέβησαν ταῦτα εἰς τοιαύτην ἔκτασιν καὶ ἐπὶ τοσοῦτον μακρᾶς ἐποχῆς, ὥστε περὶ τῆς καλῆς διαθέσεως τοῦ λαοῦ περὶ αὐτῶν τόσον ὀλίγον πρέπει ν' ἀμφιβάλλωμεν, ὅσον καὶ περὶ τῆς ἐπιτηδειότητος καὶ βουλήσεως

τῶν ἀρεσκομένων εἰς τὴν γραμματολογικὴν ταύτην ἐργασίαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς εὐπιστίας του ταύτης. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη μομφὴ δὲν ἀφορᾷ μόνον τὰ πλήθη, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τοὺς θεολόγους καὶ συγγραφεῖς, οἵτινες ἀκινδύνως τοὺς αὐτοῖς γνωστοὺς ὡς χριστιανικῆς καταγωγῆς σιβυλλικοὺς χρησμοὺς μεταχειρίζονται, ἅτε νομιζομένων γνησίων ἀποκαλύψεων τῆς πρὸ Χριστοῦ ἐποχῆς, ἀπολογητικῶς κατὰ τῶν ἐθνικῶν! Καὶ τοιοῦτοι δὲν εἶναι μόνον οἱ μεταγενέστεροι, οἵτινες ὡς ἐκ τῆς ἀποστάσεως τοῦ χρόνου ἠδύναντο ν' ἀπατῶνται ἐκ ψευδῶν φαινομένων, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτοὶ οἱ ἀρχαιότεροι τῆς Ἐκκλησίας πατέρες μετεχειρίζοντο συχνότερον τὰς τῶν Σιβυλλῶν προφητείας, καθόσον οὗτοι μάλιστα εὐρίσκοντο εἰς ἄσπονδον πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς πόλεμον, ἐνῷ τοῦναντίον οἱ νεώτεροι ἀποφεύγουσί πως ταύτας. Τινὲς μάλιστα οὐδὲ καὶ ἀναφέρωσι πλέον αὐτάς καὶ τὴν ὑγειεστέραν περὶ αὐτῶν ἰδέαν των προδίδωσιν. Ἦδη ὁ Ἰουστίνος, ὁ Ἀθηναγόρας, ὁ Θεόφιλος καὶ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς μεταχειρίζονται μεγάλα τεμάχια εἰς τοιαύτας ἀποδείξεις. Κατὰ πόσον δ' οὗτοι ἐκπροσωποῦσι τὴν κοινὴν δόξαν, ἐξάγεται, ὅτι ὁ σύγχρονος αὐτῶν (ὁ ἐθνικὸς Κέλσος), ἀποδίδει εἰς τοὺς χριστιανοὺς καὶ τοὺς τούτων ἀπολογητὰς τὸ εἰρωνικὸν ὄνομα Σιβυλλισταί. (Ὡριγ. κεφ. 5, 61). Μετὰ τῆς τροπῆς τῆς χριστ. γραμματολογίας εἰς δογματικὴν καὶ ἐσωτερικὴν πολεμικὴν ἐγκαταλείπεται τὸ συμφέρον πρὸς τοιαῦτα ἀντικείμενα, ἀλλ' ὅμως τὸ χαλεκτεῖον σιβυλλικῶν χρησμῶν ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς 5ης ἑκατον. καὶ τινες φωναί, ὡς ἡ τοῦ ἱστορικοῦ Σωζομένου, δεικνύουσι πάντοτε κλίσιν εἰς ἀναγνώρισιν τούτων. Ἐν δὲ τῇ λατινικῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν ζητοῦμεν τὴν αὐτὴν τοῦ πράγματος μετοχὴν, εἰ καὶ ἀπὸ τοῦ Τερτυλλιανοῦ μέχρις Ἰερωνύμου δὲν ἐλλείπουσιν ἐπ' εὐκαιρίᾳ εὐγοϊκαὶ μαρτυρίαι.

Πλὴν ἐν ταύτῃ δέον ν' ἀναφέρομεν ἐκεῖνον τὸν συγγραφεα, ὃς ἐκ πάντων ποιεῖται τὴν μεγαλειτέραν καὶ ἀπλοικωτέραν τῶν σιβυλλικῶν χρησμῶν χρῆσιν, τὸν Λακτάντιον. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Εὐσεβίου καὶ Αὐγουστίνου ἀναφέρονται ἔτι εἰσφοραὶ τούτων, εἰ καὶ ἀμφοτέροι δὲν ἀποκρύπτουσι τὰς ἀμφιβολίας των, ὡς πρὸς τὴν ἀσθενῆ αὐτῶν ἀπόδειξιν. (Παράβλ. Besançon, de l' emp'loi, que les Pères de l' Eglise ont fait des oracles sibyllins. 1854)

Ἐντεῦθεν λοιπὸν γεννᾶται ἡ ἐρώτησις ! Τί ἄρα κατ' ἐξοχὴν εἶχον ἐν χερσὶν οἱ ἐκκλ. οὗτοι συγγραφεῖς, ἀναφέροντες τὰς Σιβύλλας, ἧσαν αὗται διεσπαρμέναι γινώμαι, ἡ διεξωδικᾶ, συνεχῇ τεμάχια, ἡ τάχα καὶ συλλογὴ τις ! Ἐπὶ τούτων οὐδὲν ἔτι ὀριστικὸν ἡ χρητικὴ ἐξήγαγεν. Ἀλλ' ὁμως εὐρέθησαν διδόμενά τινα, ἐξ ὧν δύναται ἡ περαιτέρω ἔρευνα εὐχερέστερον νὰ βαδίσῃ. Πλὴν εἶναι σκοπιμώτερον πρὶν, ἢ πλησιέστερον ἰδῶμεν τὸ ζήτημα τοῦτο, νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν αὐτὴν τὴν ἐνώπιόν μας ὕλην, ὡς τὸ σπουδαιότατον βοήθημα πάσης κριτικῆς.

Ὁ Μεσαιὼν, ὃ τινι αἱ Σιβύλλαι ἦσαν σκοτεινὴ ἀνάμνησις τοῦ σκληροῦ παρελθόντος, εἶχε χάσει ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν του τὸ ἐλλ. κείμενον καὶ ἐξ ἄλλων αἰτιῶν οὐδέποτ' ἐσκέφθη κριτικῶς περὶ τούτων. Πρῶτον κατὰ τὴν 16ην ἑκατοντ. ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν των πρὸς αὐτὰς φιλάνθρωποι τινες (Humanistes), ἐφ' ὅσον χειρόγραφόν τι περιείρχετο εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐκλαμβάνοντες τοῦτο ὡς εὖρημα, καὶ δημιουργήσαντες εἶτα τὰ μέσα φιλολογικῆς διορθώσεως. Οὕτως ἀνεφάνησαν αἱ ἐκδόσεις τοῦ Σήξτου Βητουλείου, (Λασιλ. 1545, 4), τοῦ Σεβ. Κασταλίου (αὐτόθ. 1555, 8), τοῦ Τ. Ὀφοφοίου (Παρισίους 1589. 8, καὶ πολλάκις)· βραδύτερον ἢ πλουσίως μὲ ἐξηγητικὴν τὸ πλεῖστον ἀκατέργαστον προπαρασκευὴν διαπονηθεῖσα ἐκδοσις ὑπὸ Σερβα-

τίου Γαλλαίου (Amsterd. 1689, 4,) καὶ παρὰ ταύτῃ ἡ ἐν πλείστοις ἀνατύπωσις τῶν μεγαλειτέρων συλλογῶν τῶν Ἑκκλ. πατέρων τελευταῖον ἔτι ὑπὸ Γαλλάνδρ. Ἐν πάσαις ταῖς ἐκδόσεσι ταύταις διαιροῦνται οἱ χρησιμοὶ εἰς ὀκτὼ βιβλία διαφόρου μεγέθους, ἀλλ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα δεικνύται τὸ κείμενον τὰ μάλιστα διεφθαρμένον καὶ δι' αὐθαιρέτων μεταποιήσεων μεταβεβλημμένον, ὥστε, σχετικῶς τῆς μικρᾶς ἀξίας, ἣν ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη καὶ εἰς αὐτὸ τὸ περιεχόμενον ἀποδίδει, οἱ κόποι τῆς κριτικῆς φειδωλῶς πως μόνον καὶ ἀνεπαρκῶς ἐστράφησαν ἐπ' αὐτοῦ. Τέλος ἀνέλαβον οἱ σύγχρονοι, καὶ σχεδὸν ταυτοχρόνως ἐκ τριῶν μερῶν, τὸ ἔργον τοῦτο μετὰ συνέσεως ἅμα καὶ ἀκριβείας. Ὁ περιώνυμος τῆς ἐν Μεδιολάνῳ Ἀμβροσιανῆς βιβλιοθήκης, καὶ εἴτα τῆς τοῦ Βατικανοῦ βιβλιοθηκάριος Καρδινάλης Ἀγγέλως Μάιος ἀνεκάλυψε τὸ 14ον βιβλίον, ὃ καὶ ἐξέδωκε τὸ 1817, καὶ βραδύτερον τὸ 11ον, 12ον, 13ον, (ἐν Ῥώμῃ 1828) ἐν οἷς ἔτι μεγαλείτερα κενὰ εἰς ἀναπλήρωσιν ὑφίστανται. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν χειρογράφων τῶν προτέρων ὀκτὼ βιβλίων ἐπολλαπλασιάσθη. Κατεβλήθη προσπάθεια, ἵνα διορθωθῇ τὸ κείμενον καὶ οὕτω παρήχθησαν αἱ ἐκδόσεις τοῦ Κ. Ἀλεξάνδρου (Παρισίους 1841) καὶ τοῦ Ἰωάν. Η. Friedlieb (Λειψία 1852). Ἡ μὲν πρώτη μὲ ἔμμετρον (τελειοτέραν καὶ ἐπιδιορθωμένην) λατινικὴν μετάφρασιν τοῦ Κασταλίου, αὕτη δὲ μετὰ τινος ἐμμέτρου γερμανικῆς ἀμφότεραι ὁμῶς μὲ κριτικὰς σημειώσεις καὶ προλεγόμενα. Τέλος ἐπελήφθησαν καὶ τῆς ἱστορικῆς ἐρεῦνης τῶν ἀντικειμένων, καὶ δὴ πρὸς δύο σκοπούς. Κατὰ πρῶτον μὲν, ὅπως ἀνεύρωσι τὴν ἀφορμὴν καὶ τὸν χρόνον τῆς γενέσεως τῶν ἰδιαιτέρων τεμαχίων τῶν συλλογῶν, διακρίνοντες τὸ ἀρχαιότερον τοῦ νεωτέρου, τὸ ἐθνικὸν, τὸ Ἰουδαϊκὸν καὶ τὸ χριστιανικὸν, προσδιορίζοντες τὰς σχέ-

σεις καὶ ἀναφορὰς πρὸς τὴν ἱστορίαν, δεύτερον δὲ, ἵνα ἐξετάσῃ τὴν σχέσιν τοῦ κειμένου ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν καὶ βοηθεία τούτων συμπληρώσῃ τὴν ὕλην τοῦ σπουδαίου τούτου μέρους τῆς ἐκκλ. ἱστορίας. Περὶ πάντων τούτων θὰ συγκεφαλαιώσωμεν ἐνταῦθα συντόμως πᾶν ὅ,τι κατὰ τὸ παρὸν ἀπεκτῆθῃ.

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ βοηθητικά μέσα, ταῦτα μόλις φθάνουσι τὸν δωδέκατον ἀριθμὸν καὶ οὔτε καὶ ἅπαντα ἐξητάσθησαν εἰσέτι, οὐδὲ διαφέρουσιν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ταχῶσιν κατ' οἰκογενείας, ὅπως ἐξ αὐτῶν προέλθωσι διάφοροι κρίσεις, ἀλλὰ παρουσιάζουσι καὶ εἰς τὰ καθ' ἑκαστα λῖαν ἀβέβαιον κείμενον, ὅπερ, ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ σαφοῦς αὐθαιρέτου διασκευῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ, ἀμαθείας ἕνεκα καὶ ἀμελείας τῶν ἀντιγραφῶν κατήντησεν εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε συχνάκις οὐχὶ μόνον ἡ ἀντικατάστασις τῶν ἀρχαίων στίχων ἀποβαίνει ἀδύνατος, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἐννοία ἐνὸς ὑποβολιμαίου στίχου μόνον δι' ὑποθέσεως καὶ εἰκασίας ἀνευρίσκεται. Ἐντεῦθεν προκύπτει, ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ βιβλία (ἐν ταῖς συλλογαῖς) τῶν διαφόρων χειρογράφων δὲν τηροῦσι τὴν αὐτὴν σειράν· ὅτι ὁλόκληρα τεμάχια ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐλλείπουσιν, ἢ προστίθενται καὶ ὅτι αἱ πολυάριθμοι παραθέσεις τούτων ὑπὸ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, (ὑποτιθεμένου, ὅτι δύνανται νὰ ἀφομοιωθῶσι μὲ τὸ ὑπάρχον κείμενον), συντελοῦσιν ἥττον εἰς τὴν διόρθωσιν τούτων σχετικῶς, ἢ εἰς τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἀπολύτως καὶ εἰς τὸ μέλλον μόλις πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν τοιαύτην. Διότι ἴσα ἴσα ἐκ τῶν παραθέσεων τούτων φθάνει τις εἰς τὸ βεβαιότατον συμπέρασμα, ὅτι, πολλὰ, ἐξ ὧν κατὰ τὰς πρώτας ἑκατονταετηρίδας εἶχον καὶ μετεχειρίσθησαν, ἀπόλλοντο καὶ ὅτι οἱ Πατέρες θὰ εἶχον τοὺς χρησμούς τούτους κατὰ τὸ πλεῖστον κεχωρισμένους ἀπ' ἀλλήλων, ἐξ ὧν κυρίως ὁ Λακ-

πάντιος διαφόρους ἔτι Σιβύλλας ἠδύνατο ν' ἀναφέρῃ, ὅπερ δι' ἡμᾶς ἤδη (μὴ λαμβανομένης φυσικῶς ὑπ' ὄψιν οὐδόλως τῆς τοῦ περιεχομένου κριτικῆς) παρίσταται πάντως, ὡς ἀριθμὸς περισσοτέρων βιβλίων, καὶ ὅτι καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ βιβλία εἰσὶν ἐν μέρει ἔργον νεωτέρας συλλογῆς, ἥτις μὲ τὸν καιρὸν καὶ τὸν κατ' ὀλίγον πολλαπλασιασμόν της, ὅχι μόνον ἀπλῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἐπλουτίσθη, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι καὶ κριτικῶς διεσκευάσθη. Ἀλλ' ὅμως αἱ μέχρι τοῦδ' ὑπὸ ὀλιγίστων πεπαιδευμένων γενόμεναι κριτικαὶ ἐργασίαι δὲν ἀρκοῦσιν εἰσέτι, ὅπως ἀναγνωρίσωσιν ἀσφαλῆ τὴν ἱστορίαν τοῦ κειμένου τῶν Σιβυλλῶν. Πολυτίμους, ἐκτὸς τῶν ἤδη ῥηθέντων νεωτάτων ἐκδοτῶν, προσθήκας ἔκαμεν εἰς ταύτας ὁ Birger Thorlacius, libri Sibyllstrarum Veteris ecclesiae crisi subjecti. Kopenh. 1815, ὃς κυρίως ἠσχολήθη εἰς τὴν ἐσωτερικὴν κριτικὴν καὶ ὁ Rich. Volkmann, de oraculis sibyllinis. L. 1853. καὶ Friedlieb, de codd. sibyllinnorum manu scribtis. Br. 1847. Εἰς δὲ τὰ καθ' ἕκαστα οἱ κατωτέρω ἀναφερόμενοι ἐρμηνευταί.

Ἡ βελτίωσις τοῦ κειμένου καθίσταται δύσκολος καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ὁ γλωσσικὸς ἰδιωτισμὸς καὶ οἱ τῶν μέτρων κανόνες οὐδαμοῦ φαίνονται ὡς ἐντελῶς ὁμοιόμορφοι, ὅπερ ἄλλωςτ' ἐν τῇ φύσει αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἔγκειται. Οἱ συγγραφεῖς εἰσὶ διάφοροι, ἀνήκοντες εἰς διαφόρους χώρας καὶ καιροὺς· εἶνε ἥττον γραμματικῶς μεμορφωμένο, εἴτε τοῦναντίον τοσοῦτον κάτοχοι τῆς ἑλληνικῆς γραμματολογίας, ὥστε ἐξ ἐπίτηδες, ἢ ἀκουσίως ἐπιτρέπουσιν. ὅπως οἱ χρησμοὶ ἐπηρεάζουσι τοὺς λόγους των. Ὀνομαστὶ δὲ ὁμηρικοὶ τύποι, φράσεις καὶ ἀπεικονίσεις, ἢ ἀναμνήσεις, εἰσὶ συχνὰ, ἀλλ' οὕτως ὅμως, ὥστε, ἵνα μὴ ἐκ τῆς καταπληκτικῆς ὁμοιότητος προσβληθῇ ἢ κατ' ἀντίθεσιν ὡς παναρχαία νομιζομένη αὐθεντία τῶν προφητῶν, κατηγορεῖται

ρήτῳ ὁ Ὅμηρος (Γ. 419 ἀ.κ.λ.) ὑπ' ἐκείνων, οἵτινες ἐκλεψαν αὐτὸν καὶ οἰκειοποιήθησαν τὰς φράσεις του. Πλὴν καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς ἐληστεύθησαν ὑπὸ τῶν Σιβυλλιστῶν κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον καὶ εἰς τοὺς ἄνω ρηθέντας οὐδόλως ἐπτάθη δύσκολον, ἵνα ἀποδείξωσιν ὅτι, καὶ εἰς Ἡσίοδος, εἰς Εὐριπίδης, εἰς Ψευδοορφεὺς προσέφερον τὸ μέρος αὐτῶν εἰς ἐκδοσίν των. Ναί, ἐν τισι χειρογράφοις τοῦ 2^{ου} βιβλίου εὐρίσκονται μεταξὺ τοῦ 55^{ου} καὶ 56^{ου} στιχ. τοῦ κυρίως σιβυλλικοῦ κειμένου 93 στίχοι, οἵτινες ἀφελῶς ἕκτινος ὁψιαιτέρου Γνωμικοῦ (Ψευδοφοκυλίδου, Πόσιμα νοουθετικόν) ἀντεγράφησαν. Παράβαλε κυρίως, ἐκτὸς τοῦ Θορλακίου καὶ τοῦ Φολκμάνου, τὸν I. Floder vestigia poëseos Homericae et Hesiodae in orac. sib. Ups 1770. Ἀλλ' ἵνα μὴ ἐκ τῶν ρηθέντων ἐξαχθῇ τὸ κατεπτευμένον συμπέρασμα, ὅτι αἱ Σιβύλλαι ἀνεφύησαν ἐκ τῆς κλασσικῆς ἑλλ. γραμματολογίας, δεόν προστεθῆναι, ὅτι καὶ ὁ ἰδιωτισμὸς τῶν Ο! Μεταφραστῶν τῆς Π. Δ. πλουσίως ἐκπροσωπεῖται ἐν αὐταῖς, πρὸς τῷ ὁποίῳ καὶ μέγας ἀριθμὸς στιχοπεπονημένων θέσεων, ἢ τοῦλάχιστον ἰδιωτισμῶν τῆς Κ. Δ. ἐμφαίνεται, οἱ μόνον ἐκ ταύτης ἠδύναντο νὰ ληφθῶσιν. Ἐτι εἴτ' ἐκ προθέσεως, εἴτ' ἐκ συμπτώσεως, ὥςτινες κριτικοὶ ἀκόμη καὶ σήμερον δι' ἰσχυρίζονται, συμπεριελήφθησαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ χρησμοὶ νεωτέρων καὶ μακροτέρων προφητειῶν ἐθνικῆς καταγωγῆς, ἰδίᾳ ἀπειλητικοὶ κατὰ πόλεων, ἢ χωρῶν καί, ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, λίαν βραχεῖς καὶ αἰνιγματώδεις, οὐδὲν κοινὸν ἔχοντες, ὥς τοῦλάχιστον ἡμεῖς βλέπομεν, μὲ τὰς θρησκευτικὰς παραστάσεις.

Ὅπως δ' ἐγγύτερον τοῦ περιεχομένου ἔλθωμεν, ἀς ρίψωμεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τῶν μέχρι τοῦδ' ἐρευνῶν. Ἐξ ὅτου τὸ σιβυλλικόν μας κείμενον ἐτυπώθη, οὐδέποτε κυρίως ἀπεδόθη αὐτῷ ἐμβριθῶς μεγάλη ἀρχαιότης, ἢ ὑπεραπίσθη τὸ

γνήσιον αὐτοῦ. Ἦδη οἱ πρῶτοι αὐτοῦ ἐκδότης ἡναγκάσθησαν, ἀπέναντι τῆς ἐπικρατούσης περιφρονήσεως, ν' ἀπαιτήσωσι διὰ τὴν ἐπιχείρησιν των σχετικὸν μόνον ἐνδιαφέρον. Καὶ ὅταν δὲ κατὰ τὴν 17 ἑκατοντ. σπουδαῖοι κριτικοὶ καὶ φιλολόγοι ἐλάλουν ἐπ' εὐκαιρίᾳ περὶ αὐτοῦ, ὅσον ὁ Casaubonus, Scaliger, Dodwell. κ. α. ἢ ἐν συγγραφαῖς εἰδικαῖς, ὡς ὁ Δαυ. Blondel (*des sibylles célébrées tant par l' antiquité payenne que par les S. Pères 1649*) ἀνεφύη εὐθὺς ἡ θετικὴ δόξα, ὅτι αὗται ἐποιήθησαν ὑπὸ χριστιανῶν καὶ ὅπως ἐγγύτερον ὀρισθῇ ἡ ἀρχὴ των, κατήντησαν εἰς τοὺς μοντανιστικούς κύκλους, ἐξ ὧν δέον γενικῶς ν' ἀπερρέυσαν, ἢ εἰς τοιοῦτους, ὧν ἡ ἰδιορρύθμις ὀρθοσκευτικὴ τάσις ἡδύνατο κατὰ τὸ πλεῖστον νὰ ᾔηται ὁμογενὴς ἐκείνῳ τῷ τύπῳ καὶ τῇ στροφῇ τοῦ λόγου. Διὰ τοῦ πρεσβυτέρου Vossii (*de poetis gr. 1654*) παρεστάθη καὶ ἐθεμελιώθη ἡ δόξα, ὅτι ἡ συλλογὴ προέκυψεν ἐκ διαφορῶν συγγραφέων καὶ κατὰ διαφοροὺς ἐποχάς, τὰ δὲ ἀρχαιότερα τεμάχια ταύτης ἀναβαίνουνσι μέχρι τῆς β'. Π. X. ἑκατοντ. καὶ τὰ νεώτερα κατέρχονται μέχρι τῶν χρόνων Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου. Ἀλλ' εἰσέτι οὔτε οἱ συγγραφεῖς οὔτοι συμφωνοῦντες εἰς τὰ γενικά, οὔτε οἱ μετ' αὐτοὺς, τροποποιοῦντες τὸν τῆς συγγραφῆς χρόνον, ἡδυνήθησαν διὰ τῆς κριτικῆς των νὰ ὀρίσωσιν ἀκριβῶς πολλὰ καθ' ἑκαστα.

Μάλιστα δὲ ἡ βεβαιότης, ὅτι ἤδη ὁ Ἰώσσηπος, πιθανῶς καὶ Κλήμης ὁ Πρώμης καὶ [κατὰ Κλ. τὸν Ἀλεξανδρεά] ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀνέφερον σιβυλλικοὺς χρησμούς ἡνάγκαστέ τινας, ἵνα ἐν μέρει τοῦλάχιστον ὑπεραπίσωσι τὴν γνησιότητα τῶν Σιβυλλῶν (*Er. Schmid, de sib. orac. 1618. Rob. Boyle de sibyllis 1661. Rehring, deutsche Uebers. der Sib. Weiss. 1702 καὶ Vertheidigung der Sibyl. Prophezeiungen 1720*) παρ' ᾧ πασιφανῶς ἀσαφὴς ἀνταλλαγὴ τῆς

ιδέας, γνησιότητος καὶ ἀρχαιότητος εἶναι τὸ κάλλιστον
 πρᾶγμα. Ὁ νεώτερος J. Vossius (de orac. sib. 1680)
 κατέδειξε τὴν ἐν μέρει ἀποδεδειγμένην δόξαν, ὅτι αἱ σιβύλ-
 λαι εἰσὶν ἰουδαϊκῆς καταγωγῆς, ὅπερ ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς
 μακρὰν συζήτησιν καὶ ἰδίᾳ μετὰ τοῦ Ριχ. Σίμων, ἥτις διὰ
 τὴν ἀκριβῆ ἐξέτατιν τοῦ ἀντικειμένου οὐχὶ ἄνευ ὠφελείας
 διέμεινεν. Ἐν τούτοις μέχρι σήμερον ἡ ἔρευνα αὕτη δὲν
 ἐξηγνήθη παρ' οὐδενός. Καὶ ὡς πρότερον πεπαιδευμένοι
 τινὲς εἰς τὰς κρίσεις των ἀφίνοντο νὰ παρασύρωνται ὑπὸ
 τοῦ πρὸς τοὺς Πατέρας σεβασμοῦ αὐτῶν, οὕτως ἔτι οἱ
 διασημότεροι ἱστορικοὶ τῆς παρελθ. ἑκατοντ. εὐχαριστοῦν-
 το ἀνάγοντες τὴν καταγωγὴν τῶν χρησμῶν, ὅτε μὲν εἰς
 ταύτην, ὅτε δ' εἰς ἐκείνην τὴν φατρίαν, ἀναλόγως τῶν με-
 ρικῶν ἐντυπώσεων, ἃς ἕκαστος ἐλάμβανεν, εἰς αἵρετικούς,
 Χιλιαστὰς, Γνωστικούς κ.τ.λ. Μόνον διὰ τῶν ἡμετέρων
 συγχρόνων, τῶν ἀνωτέρω ἐκδοτῶν τοῦ κειμένου, Ἀλε-
 ξάνδρου καὶ Friedlieb, πρότερον δὲ ὑπὸ τῆς τοῦ μνησθέν-
 τος Δανου Thorlacii καὶ Bleek πραγματείας περὶ καταγω-
 γῆς καὶ κατατάξεως τῶν πρώτων 8 βιβλ. (ἐν τῷ Θεολ.
 Περιοδικῷ τοῦ Βερολίνου 1819 Μαρ. I. II) προσέτι διὰ τῆς
 τοῦ Luke εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν. (2^a ἐκδ. 1852)
 ἔφθασεν ἡ κριτικὴ εἰς ἐκεῖνο τὸ σημεῖον, καθ' ὃ, ἂν οὐχὶ
 τὴν τελευταίαν περὶ αὐτῶν λέξιν δύναται νὰ ἐκφέρῃ, τοῦ-
 λάχιστον δύναται νὰ καυχῇ, ὅτι ἀπέκτησε σειρὰν σπου-
 δαίων θετικῶν συμπερασμάτων. Κείμενά τινα εἰσὶ τόσον
 σκοτεινὰ, αἱ σχέσεις των δι' ἡμᾶς εἴτε τυχαίως, εἴτε σκο-
 πίμως ὑπὸ τῶν συγγραφέων, τοσοῦτον περικεκαλυμμένοι,
 ὥστε μόλις δύναταί τις ν' ἀποφύγῃ τὴν ἀμφιβολίαν, ἢ τὴν
 πλάνην, διότι τὰ διάφορα βιβλία δὲν εἶναι δύσκολον πολὺ,
 ὅπως ἐνοήσῃ τις, ὅτι παρὰ διαφορῶν συνετάχθησαν καὶ

ὑπὸ πολλῶν παρεμορφώθησαν καὶ ἠϋξήθησαν διὰ προσθη-
κῶν ἀρχαιοτέρων χρησμῶν.

Ἐν τοιαύτῃ δὲ καταστάσει τοῦ πράγματος καὶ ἐπ' ἐλπί-
δι, ὅτι, περαιτέρω ἔρευναι θὰ καταβληθῶσιν, ἅς μὴ ἀνα-
μένη τις παρ' ἡμῶν ἐν προλόγῳ τὴν τῶν καθ' ἕκαστα ἀν-
τιφατικῶν ἐξαγομένων ἔρευναν. Ἐπιτυχάνομεν κάλλιον
τοῦ σκοποῦ τῶν βιβλίων τούτων, ἐὰν τὰ μέχρι τοῦδε με-
τὰ μεγαλειτέρας βεβαιότητος καὶ κοινῆς ὁμοφροσύνης ἐ-
ξηγημένα συντομώτατα καταστήσωμεν κοινὰ εἰς μεγαλείτε-
ρον κύκλον ἀναγνωστῶν. Διὸ παρερχόμενοι τὰ ἀσαφῆ
στοιχεῖα, θὰ καταδείξωμεν κατὰ σειρὰν τὰ σπουδαιότερα
καὶ εὐκολώτερα τεμάχια, χαρακτηρίζοντες ἅμα τοὺς χρη-
σμοὺς κατὰ συστήματα καὶ στρέφοντες τὴν προσοχὴν ἡ-
μῶν μᾶλλον εἰς τὸ περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν θρησκευτικῶν
ιδεῶν σπουδαίων περιεχόμενον, ἢ εἰς κριτικὰς προσθήκας.

Ὅτι ὑπάρχουσιν εἰς τὰς ἡμετέρας συλλογὰς ἰουδαῖοι
χρησμοὶ παραδέχονται οἱ πάντες σήμερον ὡς γεγονὸς, εἰ
καὶ τινες ἔτι (Dahne, alexand. Religionsph. 1834 II, 228);
θέλουσιν ἐξωτερικῶς μόνον νὰ ἐπ' ἀνέλθωσιν εἰς τὸν κύκλον
τοῦτον. Οἱ πλεῖστοι τῶν πεπαιδευμένων ἀποδέχονται, ὅτι
τὸ μέγιστον μέρος τοῦ 3ου βιβλίου ἀπερρέφεται ἐκ τινος αἰ-
γυπτίου Ἰουδαίου, ἂν καὶ ἐν τούτῳ παρενεβλήθη ἔτι καὶ
ξένον τι, δι' οὗ ἔτι μᾶλλον ἔλαβε μορφήν ἀσυνάρτητον, εἰ
καὶ οἱ στίχ. 97—828 ὥς τι καλῶς συνειρμολογημένον καὶ
συντεταγμένον ὅλον δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσιν, οὗ μόνον ἡ
ἀρχὴ ἀπώλετο, ἀλλ' ὅμως δύναται ν' ἀναπληρωθῇ ἐν μέ-
ρει ἐκ τῶν ὑπὸ Θεοφίλου (Πρὸς Αὐτόλκ. β'. 36) διασωθέντων
τεμαχίων, ἅτινα ἤδη ὡς προοίμιον τῆς ὅλης συλλογῆς
τῶν Σιβυλλῶν τυποῦνται. Ἐντεῦθεν δὲ τὸ ἥττον εἰς τὴν
συνάφειαν ἀρμόζον ἀποδίδεται ἀφ' ἐνὸς μὲν, ὡς ἐθνικόν,
εἰς τὸν Ἰουδαῖον ποιητὴν κλέψαντα τοῦτο, ἀφ' ἑτέρου δὲ

εἰς νεωτέραν χριστ. ὑπόβολήν, καθόσον τὸ πρόσθετον τοῦ ἔργου καὶ ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν συνέχειαν φαίνεται πως διεστηκὸς καὶ οἱ ὑπαινιγμοὶ τῶν ἱστορικῶν γεγονότων εἰσὶ λίαν δύσκολοι.

Παραλειπομένων δὲ τῶν κατὰ μέρος τούτων δυσχερειῶν τὸ ὅλον δὲν παρέχει μεγάλας δυσκολίας. Τὸ ποίημα ἔχει τὴν ἱστορικὴν του ἐποχὴν, καθ' ἣν αἱ λεγόμεναι προφητεῖαι περιγράφουσι τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ πέραν τῆς ὁποίας ἐκτείνεται ἡ εὐφάνταστος θεωρία τοῦ μέλλοντος, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ζ'. Πτολεμαίου (Φύσκωνος 170—147 Π. Χ.) Καὶ εἰάν πρέπει νὰ ἐκληφθῇ, ὡς τι συνεχές, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ταύτης, διότι γινώσκει ἤδη τὴν καταστροφὴν τῆς Καρχηδόνας καὶ τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων (147—146 Π. Χ.) Πιθανῶς δὲ καὶ τὰς ἐν τῷ βασιλείῳ τῶν Σελευκιδῶν ταραχάς, περίπου μέχρι τῶν ψευδῶν Ἀλεξάνδρου καὶ Τρύφωνος (137 Π. Χ.). Γινώσκει μάλιστα καὶ ἐμφυλίους ἐν Ῥώμῃ ταραχάς (στίχ. 464 ἀκλ.), αἵτινες ὅμως, εἰάν ἀναφέρωνται εἰς τοὺς Γράρχους (132 Π. Χ.) δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς λίαν ὑπερβολικά· καὶ πρὶν, ἢ προξενήσῃ τὴν ἐντύπωσιν νεωτέρας ὑποβολῆς ἡδύνατο νὰ κάμῃ λόγον περὶ καταστρεπτικῶν ἐμφυλίων πολέμων. Ἡ τελευταία ἐρμηνεία ἔστιν ἐλαττωματικὴ τοσοῦτον μᾶλλον, καθόσον καὶ ἄλλα μέρη μὴ ἀνήκοντα εἰς τὸ κύριον τεμάχιον (III, 36 ἀ.κ.λ. 63, ἀ.κ.λ.) ἀπλούστατα δύνανται ν' ἀναχθῶσιν εἰς τοὺς χρόνους τῆς Τριανδρίας καὶ τῆς Κλεοπάτρας! Ὁ σκοπὸς δὲ τοῦ ποιήματος εἶναι φανερός, ἢ καταπολέμησις τῆς εἰδωλολατρείας δι' ὅλως εἰδικῆς ἀναφορᾶς πρὸς τὸν αἰγυπτιακὸν ταύτης τύπον. Καὶ δὴ ἔνθα μὲν περαινετικῶς εἰς καθαρωτέραν ἐπίγνωσιν τῆς θρησκείας, ἔνθα δ' ἐν μυθιστορικῇ παραστάσει, καὶ κατ' ἐξοχὴν δι' ἀπειλητικῶν προφητειῶν.

Οἰκοθεν δ' ἐννοεῖται, ὅτι ἐν τῇ ἐκλόγῃ τῶν σιβυλλικῶν περιβολέων, τὸ τελευταῖον ἐπικρατεῖ πανταχοῦ καὶ ἐξ οὗ οἱ νεώτεροι κριτικοὶ εἰς τὰς ἐρεῦνας τῶν εἰσήλασαν εἰς τὴν ἰουδαϊκὴν ἀποκαλυπτικὴν (Ἰδὲ πρὸς τοῖς ἀνωτέρω Gfröfers Philo, 1831. II. 221 ff. Hilgenfeld, die jüd. Apok. in ihrer geschitl. Entw, 1857. S. 51 ff.). Ἐντεῦθεν εὐρίσκομεν ἐν τούτῳ ἀπαρίθμησιν τῶν ἀκολουθούντων βασιλείων, ἀλλ' ἄλλως πῶς, ἢ παρὰ τῷ Δανιήλ, μεθ' ὑπερβολικῶν ἐγκωμίων τῶν παλαιῶν ἐβραϊκῶν καὶ μετὰ ῥητῆς μνείας τοῦ ῥωμαϊκοῦ, οὗτινος αἱ τότε νέαι ἐπίσης, ἐκτὸς τοῦ ἱστορικοῦ κύκλου τοῦ Δανιήλ, κατακτῆσεις ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ σειρὰν Οὐαὶ κατὰ πόλεων καὶ χωρῶν, ἅπερ δυνατὸν νὰ ᾧ πὶ πολὺ ἀρχαιότεροι ἐθνικοὶ χρησμοὶ καὶ ἐπιτηδεῖως παρενεβλήθησαν ἐνταῦθα. Ὁ δὲ ἐπαναλαμβανομένων προσθηκῶν, διακεκομμένων ἀπεικονίσεων καὶ οἶονεϊ προσκόπτων καὶ οὐχὶ ἐν καλλιεπείᾳ παριστάμενος θρῆνος λήγει μὲ τὴν ἐμφάνειν τοῦ Μεσσίου, οὗτινος ἡ ταχεία ἐμφάνις ἐπανειλημμένως ἐξαγγέλεται καὶ μεθ' ἣν ἀκολουθεῖ τιμωρία τῶν ἀσεβῶν ἐν τῷ πυρὶ τῷ ἐξωτέρῳ, μεγάλη ἐπιστροφή ἐθνικῶν, ἐνδοξος ἀποκατάστασις τοῦ Ἰούδα, ἀφανισμὸς τῶν ἐναντίων τοῦ κόσμου δυνάμεων καὶ διὰ τοὺς εὐσεβεῖς αἰώνιος ἡδονὴ καὶ ἀπόλαυσις τοῦ μάννα ἐν τῷ παραδείσῳ. Πλὴν δὲν πρέπει τις νὰ νομίσῃ ὅλον τοῦτο ὡς εἰκόνα καλῶς διατετυπωμένην καὶ προοδεύουσαν. Διότι ὅτῳ τις νομίζει, ὅτι κατέχει τὴν ἐνότητα τοῦ συγγραφέως, τότε μᾶλλον ἀναγκάζεται ν' ἀρνηθῇ τῷ ἔργῳ τὸν χαρακτῆρα γραμματολογικῆς καὶ αἰσθητικῆς τελειότητος. Οἱ ἀρχαιότεροι προφῆται παρέχουσι τρόπους καὶ εἰκόνας διὰ τὰς σπουδαιοτάτας χρήσεις καὶ τὸ δογματικὸν ἐπὶ εἶναι λίαν ἀφελες, μάλιστα δέ, πτωχόν, καθόσον οὔτε τὸ πρόσωπον τοῦ Μεσσίου περιγράφεται, πού, ἢ σκια-

γραφῆται, οὔτε ἡ ἀνάστασις του μνημονεύεται. Κυρίως αἱ εἰς ἡμᾶς γνωσταὶ ὑπὸ τῆς Ἀποκαλύψεως τῆς Κ. Δ. σχηματίζονται μόλις κατὰ τὰ γενικώτατα αὐτῶν διαγράμματα ἐσκιαγραφῆθησαν. Ἀλλὰ δι' αὐτῆς ταύτης τῆς ἰδιορρυθμίας του δύναται τὸ ποίημα τοῦτο νὰ ἐκδηλώσῃ ἰδίαν τιὰ φάσιν ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν ἰουδαϊκῶν θρησκευτικῶν ἰδεῶν ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν αἱ πηγαὶ τόσῳ στεῖραι εἰσὶ δ' ἡμᾶς καὶ ὁ λαὸς ἐν τούτοις ὑπέστη μεταβολὴν τινα. — Ὅτι δὲ τοιούτοι, ἢ ὅμοιοι κυκλικοὶ χρησμοὶ διεδόθησαν ἀληθῶς εἰς τὸν ἐθνικὸν κόσμον καὶ ἔτυχον ὑποδοχῆς, εἶναι οὐχὶ μόνον δυνατόν, ἀλλὰ καὶ πιθανόν. Ἐκτὸς τῶν ἤδη περὶ τοῦτου ῥηθέντων υπομνηστικῶν κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην τὴν δὴν ἐκλογὴν τοῦ Βιργιλίου ἐν ᾗ πολλὰ, μάλιστα νέα, εὐρίσκουσιν ἄμεσον ὑπαινιγμὸν εἰς τὸ παρὸν βιβλίον, εἰ καὶ τὸ σπουδαιότερον τοῦ ποιητοῦ, ἡ περιγραφὴ τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος, πολὺ ἀρχαιότερον καὶ κατ' ἀντικρὺ οὐχὶ ἰουδαϊκῆς καταγωγῆς εἶναι. Ἀλλ' ἐὰν οἱ Πατέρες (Εὐσεβ. ἐν β'. Κωνστ. ε. 19) εὐρίσκωσιν ἐν αὐτῷ ὅλως ἐμβριθεῖς καὶ εἰδικὰς χριστιανικὰς προφητείας, τοῦτο εἶναι ἀπλῶς περίεργον! ἵνα μὴ τι ἄλλο εἴπωμεν!

Τὸ χρονικῶς ἀκόλουθον, περιτετορνευμένον ἔργον εἶναι τὸ 4^{ον} βιβλίον μόλις ἐκ διακοσίων στίχων, καὶ οὐ τινος ὁ μὲν χρόνος εὐκόλως προσδιορίζεται, ὁ δὲ θρησκευτικὸς αὐτοῦ χαρακτήρ ὅλως ἀόριστος. Ἡ ἱστορία ἐκτίθεται κατὰ 12 γένη (εἰ καὶ ἡ ἀπαρίθμησις, εἴτε καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως, εἴτ' ἀμελεία τῶν ἀντιγραφῶν λίαν ἐλλειπὴς ἐστίν), ὧν 6 εἰς τὸ ἀσσύριον, 2 εἰς τὸ μηδικόν, 2 εἰς τὸ περσικόν καὶ ἐλληνικόν ἀναφέρονται, διὰ βραχέων χαρακτηριζόμενα. Τὸ 6^{ον} γένος εἶναι ὁ χρόνος τῆς ῥωμα. Κοσμοκρατορίας, τὸ τελευταῖον πίπτει φυσικῶς κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Μεσσίας. Τὰ νεώτερα ἱστορικὰ διδόμενα, ἃ

εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ συγγραφεὺς, εἰσὶν ἡ καταστροφή τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ Τίτου καὶ ἡ ἔκρηξις τοῦ Βεζουβίου ἐν ἔτει 79· τὸ πλησιέστερον, ὃ εἶχεν ὑπ' ὄψιν, εἶναι ἡ ἐπάνοδος ἐνὸς μητροκτόνου αὐτοκράτορος, καταφυγόντος πέραν τοῦ Ἑφράτου καὶ τὴν Ῥώμην ἐκείθεν πολέμῳ ἀπειλοῦντος. Δι' ὧν ἀρκούντως ὀρίζεται ὁ τῆς συγγραφῆς χρόνος καὶ οὐδόλως ἀναγκαζόμεθα παρακωλύσαι τὴν τελευταίαν ἐκφραστῆσθαι ἐλπίδα κατὰ τὴν βαθυτέραν ἀνάπτυξιν, διότι αὕτη κατὰ πάντα λογικὴν ἑρμηνείαν τῆς τοῦ Ἰωάν. Ἀποκαλύψεως ἔρχεται εἰς τὴν γλῶσσαν. Ἄλλ' ἰδίως χριστ. στοιχεῖα δὲν εὐρίσκομεν παντελῶς ἐν τῷ ποιήματι. Ἡ περιγραφή τῶν εὐσεβῶν ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει εἶναι γενικωτάτη, καὶ παρουσιάζει πανταχοῦ ἀντίθεσιν μόνον πρὸς τὸν ἁμαρτωλὸν ἐθνισμὸν. Οὐδεμίαν δὲ ἀληθῶς δεικνύει φανεράν συμπάθειαν διὰ τὴν καταστροφήν τοῦ Ναοῦ καὶ ἀπορρίπτων καθολοκληρίαν τὰς θυσίας, ἀποδεικνύει σαφῶς τὴν κατὰ τῆς εἰδωλολατρείας ἀποστροφήν του. Προτρέπων εἰς μετάνοιαν πρὸς τοῖς λοιποῖς διὰ τοῦ ἐν ποταμοῖς λουτροῦ, εἶναι σκοτεινὴ καὶ διαβατικὴ τοῦ χριστιανικοῦ βαπτίσματος περιχάλυψις, ἡ περ ἡδύνατο πάντως νὰ συντείγῃ εἰς τὰ Σιβυλλικὰ περιδόλεα. Ἄλλ' ἴσως δύναται νὰ λεχθῇ γενικῶς, ὅτι ὁ συγγραφεὺς, ὡς ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανός, οὐδεμίαν αἴσθησιν εἶχε καὶ αὐτοῦ τοῦ κοινοῦ φθόγγου ὡς πρὸς τὸ χάσμα, ὃπερ χωρίζει τὰ στοιχεῖα, τὰ μετὰ τοῦ ὀνόματος τούτων συνδεόμενα. Ὁ Ἑβραῖος νομίζει, ὅτι οἱ χρησμοὶ οὗτοι ἀπέβρευσαν ἐξ Ἑσσαίου τινός. Καὶ ἐν τούτῳ δ' εὐρίσκονται ἐπίσης πολλοὶ γριφώδεις ὑπαινιγμοὶ περὶ τῆς τύχης ἐλλ. πόλεων σκοπίμως οὕτω πως ἐκφερόμενοι, ὡς εἰ ἐλήφθησαν ἐξ ἀρχαιοτέρων συβλ. χρησμῶν, ἢ τέλεια μέρη ἰδίας αὐτοῦ συντάξεως.

Ἀληθὲς σταυρὸς τῶν ἑρμηνευτῶν εἶναι τὸ ὄν βιβλίον,

περὶ οὗ οἱ νεώτεροι οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον μέχρι τοῦδε συνεφώνησαν καὶ οὗτινος ἡ ἐσωτερικὴ ἐνότης τόσῳ δυσκόλως ἐννοεῖται, ὥστε οὐδεὶς εἰσέ-ῃ ἐρμηνευτῆς κατενόησεν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους αὐτήν. Τὸ μόνον δ' ὅπερ ἐνταῦθα δύναται νὰ παράσχη ἐνότητά τινα εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ὁλόκληροι ἐν αὐτῷ χρησιμοὶ φαίνονται ἐξ αἰγυπτιακῶν ἰδεῶν, ὅτι ἐποιήθησαν, ἐξ οὗ ὅμως δύναται νὰ δηλωθῇ μᾶλλον τὸ σχέδιον συλλογέως, ἢ ἡ ἀρχικὴ τούτων ἐνότης. Οἱ πρῶτοι 50 στίχ. ἐκθέτουσι προφητικῶς τὴν σειρὰν τῶν ῥωμ. Αὐτοκρ. ἀπὸ Ἰουλίου Καίσαρος μέχρις Ἀδριανοῦ μετ' ἐλαφρᾶς περικαλύψεως, ὑποδεικνυμένων τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, εἴτε διὰ τῶν ἀρχικῶν γραμμάτων, εἴτε καὶ διὰ τῆς ἐτυμολογίας [Τίβερις, Ἀδρίας]. Ὁ τελευταῖον ἀναφερόμενος αὐτοκράτωρ προσφωνεῖται κατ' εὐθείαν τιμητικοῖς ἐπιθέτοις καὶ ἀποδίδονται αὐτῷ τρεῖς κλάδοι, ὡς ὀψιαιτέροι κυριάρχοι. Ἐπειδὴ τοῦτ' ἀκόπως ἀνάγεται εἰς τὸν Ἀντώνιον, Μ. Αὐρήλιον καὶ εἰς τὸν Λ. Βῆρον ἐξ ἀνάγκης δεόν ἀναχθῆναι τὴν ἐποχὴν τῆς συγγραφῆς εἰς τὸ τέλος περίπου τῆς τοῦ Ἀδριανοῦ βασιλείας (138 Π. Χ.). Ἐν τῇ τοῦ Νέρωνος περιγραφῇ προδίδεται ὁ χριστ. κάλαμος, ἅτε τούτου μόνον κατηγορουμένου, ὅτι ἤθελε νὰ κηρύξῃ ἑαυτὸν Θεὸν καὶ μάλισα μετὰ τὴν ἐπ' ἀνὸδόν του. Τοῦτο εἶναι ἰδέα τῆς χριστ. Ἀποκαλύψεως. Προχωροῦντος τοῦ βιβλίου στ. 137... 215... 362 ἐπανέρχονται αἱ σιβύλλαι εἰς τὸν Νέρωνα, περιγράφουσαι αὐτὸν ἀείποτε μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐνοῦσαι ἅμα τὴν καταστροφὴν τοῦ Ναοῦ τῷ ὀνόματι τούτου καὶ τῷ τοῦ Οὐεσπεσιανοῦ. Ἐκ τούτου γεννᾶται τὸ ζήτημα, ἐὰν ἡ συχνὴ αὕτη, καὶ ὡς φαίνεται, σκόπιμος ἀνάμνησις τοῦ ἐχθίστου πρέπει νὰ νοηθῇ ἄλλως, ἢ ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐξῆ ἐγγὺς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ τότε πρέπει νὰ

χωρίσωμεν τὸ μέχρις Ἀδριανοῦ καθικνούμενον τεμάχιον, ἢ, ἐπειδὴ καὶ ἐν τοῖς τελευταίοις γίνεται ὁμοίως λόγος περὶ Νέρωνος, πρέπει νὰ ἐξαγάγωμεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι πολὺ πρότερον τῆς αὐτοῦ ἐποχῆς ἀποκαλυπτικαὶ προσδοκίαι συνηνοῦντο μὲ τὸ ὄνομά του! Ἀμφότεραι αἱ δοξασίαι αὗται εὔρον τοὺς ὑπερασπιστάς των, ἀλλὰ καὶ ἀμφότεροι δύνανται, ὅπερ καὶ τὸ φυσικώτατον, νὰ ὦσιν ἀληθεῖς. Ἐτι μᾶλλον ὅμως ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα τὸ γεγονός, ὅτι τὸ χριστ. στοιχεῖον λίαν ἀσθενῶς ἐκδηλοῦται, ὅτι τὸ πλεῖστον τοῦ βιβλίου ὑπὸ σπουδαίων κριτικῶν ἐθεωρήθη ὡς Ἰουδαϊκὸν προϊόν. Ἀλλ' ἡ ἔλλειψις ἀκριθείας τῆς θρ. θεωρίας δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξενίζῃ ἐν κειμένοις, ἅπερ μόλῃν τὴν κριτικὴν τέχνην τόσῳ σαφῶς φέρουσιν ἐν ἑαυτοῖς τὴν σφραγίδα τῆς Συγκρητικῆς φιλολογίας καὶ ἐν οἷς τὸ ἀμφιταλαντεύεσθαι μεταξὺ ἀτομικῆς πεποιθήσεως καὶ τοῦ αὐθαιρέτως φενακιζομένου σκοποῦ, κεῖται ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τοῦ πράγματος. Πρὸς τοῦτοις ἀσχολεῖται δι' ὅλου ὁ ποιητῆς (ἢ ὁ συλλογεὺς) μᾶλλον μὲ τὰ καθ' ἕκαστα τῆς τύχης πόλεων καὶ χωρῶν, ἢ μέ τινα μεγαλοπρεπῆ περὶ τῶν ἐσχάτων ἰδέαν. Ἐνταῦθα ἡδυνάμεθα ἰσχυρισθῆναι, ὅτι «οἱ ἅγιοι πιστοὶ ἑβραῖοι» (στίχ. 161) δὲν εἶναι χριστιανοὶ καὶ ὅτι ἡ νέα Ἱερουσαλήμ, ἡ «ὑπό τινος θείου γένους μακαρίων Ἰουδαίων» οἰκουμένη, ἧς τὰ τεῖχη μέχρις Ἰώππης καὶ τῶν νεφελῶν φθάσουσι (στίχ. 247...) δὲν ἀπεικονίσθη ἐκ τῶν τοῦ Ἰωάννου· μάλιστα δὲ βλέπομεν ἐν αὐτῷ (στίχ. 413...) ὅτι κατέρχεται ἀπ' οὐρανοῦ βασιλεὺς τις κριτὴς τῶν ἐθνῶν τιμωρῶν καὶ ἀμοιβῶν αὐτὰ, δς ὅμως θὰ εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ὅπερ (στίχ. 255.), ἐν τινι ἀσαφεῖ προτάτει, καλεῖται ἀνὴρ (καὶ τὰς δύο φορὰς) καὶ ἔσεται ὁ βέλτιστος τῶν ἑβραίων, ὅς ἐκράτησε τὸν ἥλιον τοῦ δρόμου του καὶ

ἐξέτεινε τὰς χεῖρας του ἐπὶ καρποφόρου ξύλου, ἐν οἷς ἡμεῖς οὐδένα ὑπαινιγμὸν εἰς Μωσέα δυνάμεθ' ἀναγνῶρῃσαι. Πάντως ὅμως τυπολογικὴν τινα ἐνότητα τοῦ τῆς Π. καὶ Ν. Διαθήκης Ἰησοῦ. Ἀλλ' ἀναντηρρήτως ἡ συμπάθεια τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὴν τύχην τοῦ ναοῦ καὶ τῶν θυσιῶν του, ὡς καὶ ἡ ἐλπίς ἐπὶ τινα ἐν Αἰγύπτῳ ἀνεγερθέντα, μὲ θυσίας τιμώμενον ἅγιον ναὸν τοῦ διὰ τοῦ Μεσσίου εὐδαιμονήσαντος λαοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ τοῦτο ἐκληφθῇ ἀπλῶς ὡς εἰχονικόν, παρέχουσιν ἡμῖν τὸ ἐνδόσιμον νὰ δεχθῶμεν, ἥ ὅτι πράγματι ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ συμπεριελήφθησαν ἰουδαϊκὰ στοιχεῖα, ἥ ὅτι ἔχομεν ὑπ' ὄψιν κυρίως ἰουδαϊκόν τινα χριστιανισμόν ὅλως ἀσαφῆ καθ' ἑαυτόν!

Τοῦναντίον δὲ ἤδη φθάνομεν ἐν τῷ ἔτι ὑπολειπομένῳ κειμένῳ εἰς θετικὴν χρις. σφαῖραν. Τὸ νῦν β'. βιβλίον εἶναι σύντομος ὕμνος εἰς τὸν Ἰησοῦν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, οὗτινος τὰ θαύματα, καὶ ἡ διδασκαλία ἀκροθιγῶς μνημονεύονται μετὰ προφητικῆς ἀράς κατὰ τῆς αὐτῷ πλεκούσης τὸν ἀκάνθινον στέφανον σοδομητικῆς χώρας. Πλὴν δέον νὰ μὴ ἀφελθῇ ἀμνημονεύτον, ὅτι ἐν τισιν παρὰ ταῖς Ἀγίαις γραφαῖς λίαν διαφέρουσι στίχοις, τὸ ἐν Ἰορδάνῃ βάπτισμα καὶ τὸ ἐν παλαιοῖς Εὐαγγελίοις μνημονευόμενον πῦρ ἀναφαίρεται, ὡς καὶ περὶ τῆς περιστερᾶς, εἰ καὶ ἀσαφῶς, ἀλλ' ὅμως λίαν διαφόρως ἐκτίθεται, ἥ εἰς τὰς Γραφάς. Ἐὰν δ' ἐνταῦθα ἔχωμεν νὰ κάμωμεν μέ τινα τῶν Γνωστικῶν τύπον, ὡς κοινῶς ὑπολαμβάνεται, ἐξαρτᾶται ἐν μέρει καὶ ἀπὸ τὴν ἐρώτησιν, ἐὰν τὸ (ὑπὸ Λακταντίου κατὰ πρῶτον ἀναφερόμενον) τεμάχιον ὑφίσταται καθ' ἑαυτὸ, ἥ συνέχεται ἴσως μὲ τὸ ἐπόμενον. Διότι καὶ ἐν τῷ 7ῳ βιβλίῳ εὐρίσκονται μεταξὺ μερικῶν φαινομένων ἀσχέτων ἀπειλητικῶν χρησμῶν, πλείστοι μακροὶ περὶ Χριστοῦ

πραγματευόμενοι, ἐν μέρει μὲν προφητικῶς, ἐν μέρει δὲ ὑμνωδῶς, ἐν οἷς ὀνομαστὶ πάλιν τὸ ἐν Ἰορδάνῃ βάπτισμα ἀναφέρεται, ἀλλ' ἐπίσης ἰδιοῤῥύθμως (προαιώνιος λόγος διὰ τοῦ πνεύματος σαρκὶ περιβεβλημένος) καὶ συνάμα συνιστᾶται ὅλως ξένη τῇ Ἐκκλησίᾳ περὶ θυσιῶν τελετῇ (σίχ. 76...) Οἱ μόνοι ἱστορικοὶ ὑπαινιγμοί, ἐξ ὧν δύναται νὰ ἀποκαλυφθῇ ὁ χρόνος τῆς συγγραφῆς εἰσὶν ἐκεῖνοι τῆς μεγίστης διαφθορᾶς (τὸ ἐνεστῶς πάντως,) καθ' ἣν »ε̅τεροι Πέρσαι βασιλεύουσιν (σίχ. 40) ὑπεμφαίνει τοὺς πρῶτους χρόνους τῆς τῶν Σατσανιδῶν δυναστείας.

Εἰς ἄλλους χρόνους καὶ κόσμον μεταφέρει ἡμᾶς τὸ ἤδη ἐκ λειψάνων ἀποτελεσθὲν ὡς 8ον βιβλίον, Ἐξ ὑπ' ἀρχῆς πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς παγκοσμίου κρίσεως, ἥς πρὸς τὰς λοιπὰς περιγραφὰς ἀποτελεῖ σπουδαῖον μέρος καὶ τὸ πολυειδὲς ἀγγελλόμενον τέλος τῆς Ῥώμης. Συνεχῆς σειρὰ σκηνῶν, ὡς ἐν τῇ τοῦ Ἰωάν. Ἀποκαλύψει, δὲν εὐρίσκεται ἐν τούτῳ. Κατὰ τύπον ὁμῶς παρουσιάζονται νέαι προσθήκαι καὶ ἀνθυποφοραὶ, αἵτινες φαίνονται δικαιολογοῦσαι τοὺς πλείστους ἐρμηνευτὰς, ἐκλαβόντας τοῦτο, ὡς μέρος διαφορῶν χρησμῶν. Πλὴν ἐν ὅλῳ τὸ λίαν διεφθαρμένον κείμενον τοῦ ἡμίσεος τοῦ βιβλίου (ς. 1 — 360), ἐδῶ καὶ ἐκεῖ φαίνονται ἐλλείπουσαι αἱ ἀναγκαῖαι μεταβάσεις καὶ πολλοὶ στίχοι κατὰ τὸ ἥμιτυ πραγματ' ἐλλείπουσι, προξενεῖ ἐντύπωσιν ἐνότητος. Ἱστορικῶς δὲ ἀρμόζεται ὁ ποιητὴς εἰς ἐκεῖνον τὸν ἀρχαιότερον χρησμὸν τὸν ἐπὶ Ἀδριανοῦ. Ἀναχωρεῖ ἐκ τούτου, τοῦ λίαν σοφῶς ὀριζομένου αὐτοκράτορος, ἀναφέρει τρεῖς ἔτι ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ διαδόχου (εἰ μὴ τις νεωτέρα προσθήκη αὐτοῦ ἐγένετο), γινώσκει ἕτερον βασιλέα ἐξ ἄλλου οἴκου μετὰ τῶν υἱῶν του (Σεπτίμιον Σεβήρον) κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ὁποίου ἐν ἔτει 948 (τῆς Ῥώμης δηλαδὴ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ὀνόματος τῆς Ῥώμης)

ἔρχεται τὸ τέλος, ὃ θά ῃτο τὸ 194 M. X. Ἐν τούτοις δέον νὰ παρατηρηθῇ καλῶς, ὅτι ὁ μ η τ ρ ο κ τ ὸ ν ο ς φ υ γ ᾶ ς, ὃ ἐστὶν ὁ ἀντίχριστος Νέρων, ἤδη κατὰ τὸν χρόνον τοῦ γ'. διαδόχου τοῦ Ἀδριανοῦ φαίνεται, ὅτι ἔμελλε νὰ ἔλθῃ (ς. 70) καὶ ὃν ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν ὡς τὸν Κόμμοδον καὶ ἐπομένως τὴν εἰς Σεπτίμιον ἀναγομένην προφητείαν ὡς νεωτέραν διόρθωσιν. Πλὴν ὅπως δῆποτε καὶ ἂν ἔχῃ, τὸ μᾶλλον ἐνδιαφέρον ἡμᾶς εἶναι τὸ γεγονὸς, ὅτι οὐδεὶς τῶν προγενεστέρων χρησμῶν ἀσχολεῖται διεξωδικῶς μὲ χριστι. ιδέας, ὡς οὗτος. Ἀφ' ἐνὸς μὲν περιγράφεται ἡ κρίσις (τοῦ κόσμου), ἀφ' ἑτέρου ἐκτίθεται κεφαλαιωδῶς ἡ ἱστορία τοῦ Ἰησοῦ, ἡ πνευματικὰ καὶ σωματικὰ θαύματα κατορθοῦσα ἐνέργειά του, τὸ πάθος του καὶ ἡ ἀνάστασις του μετὰ πομπῶδους ῥήτορείας, ἀλλ' ἀμφοτέρω προφητικῶς. Ἐν τῷ μεταξὺ τῆς περιγραφῆς τῆς κρίσεως, ἀμέσως μετὰ τινα θέσιν, ἧς οἱ στίχοι ὅλως διεφθαρμένοι εἰσὶν, ἀναγινώσκονται ἤδη οἱ πολυθρύλλητοι ἐκεῖνοι 34 σίχ (217—250), οἵτινες εἰς ἡμᾶς γνωστοὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Σιβυλλικὴ Ἀκροστιχίς, ἧς τὰ ἀρχικὰ γράμματα ἀποτελοῦσι τὰς λέξεις Ἰ η σ ο ὺ ς Χ ρ ε ι σ τ ὸ ς Θ ε ο ὺ Υ ἱ ὸ ς Σ ω τ ῆ ρ Σ τ α υ ρ ὸ ς. Τούτους ἐγνώριζεν ἡδη ὁ Λακτάντιος, ἀναφέρων τινὰς αὐτοῦ, ἀλλὰ περὶ τῆς αἰνιγματώδους σημασίας των, οὐδὲν φαίνεται ὅτι ἐγίνωσκεν. Εἴτ' ἀναφέρει αὐτοὺς ὁ Εὐσέβιος ἐκ τοῦ Λακταντίου λαβὼν (ἐνθ' ἄνωτέρω) καὶ ὁ Αὐγουστίνος (Civi. Dei 18, 23) γνωρίζει αὐτοὺς ἐν λατ. μεταφράσει, λόγον ποιούμενος περὶ τοῦ ἀκροστίχου χαρακτῆρος των. Ἀπὸ τοῦδ' ἀντεγράφοντο πιθανῶς ἐκ τοῦ Εὐσεβίου συχνὰ καὶ ἐθεωροῦντο καὶ ἐγχομιάζοντο ὡς ὁ σπουδαιότατος καὶ περιεργότατος πρὸ Χριστοῦ περὶ τοῦ Σωτῆρος χρησμὸς. Ἀλλ' ὅμως εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι νεώτερός τις ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὰ κατὰ τύχη ἀρχικὰ ταῦτα στοιχεῖα, λέξεις τινὰς, ἡ συλ-

λαβὰς ἀποτελοῦντας, ἐπεξεργασθεῖς ἐντελῶς τὴν ἄνω φράσιν. Διότι ὅχι μόνον οἱ πρῶτοι στίχοι δὲν ἀποτελοῦσι τί καθ' ἑαυτὸ, ἀλλὰ καὶ οἱ τελευταῖοι ἀνευ τινὸς διακοπῆς συνάπτονται μὲ τὰ ἀκόλουθα, Προσέτι ὁ Λακτάντιος τοῦλάχιστον ἀναφέρει ἓνα στίχον μ' ἄλλον ἀρχικὸν γράμμα, ἢ ὡς ἥδη ἄρχεται, ἀνέχοντα τῇ ἀκροστιχίδι. Τέλος οἱ πλοῦστοι παραδέχονται 34 στίχ. ἐνῷ τινὲς φθάνουσι μέχρι τοῦ 27, καὶ οὕτως ἀποβάλλουσι τὴν ἀκροστιχίδα Σ τ α υ ρ ό ς. Οὕτως ἐξηγῆται εὐκολώτατα ἡ ἀνέχουστος γραφὴ Χ ρ ε ι σ τ ό ς. Καὶ ἐπὶ τούτου εἰργάσθησαν πολλοὶ ἀλλεπαλλήλως χεῖρες, Τὸ β'. μικρότερον μέρος τοῦ 8ου βιβλίου (ς. 364—591) οὐδὲν εἰδικῶς σιβυλλικὸν περιέχει, ὅμως πλεῖστα λίαν σαφῶς, ὡς λείψανα μεγαλειτέρας χριστ. ποιήσεως, Κατὰ πρῶτον μία ὡραία ἀληθῆς προσφώνησις τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν παραγνωρίζουσαν αὐτὸν ἀνθρωπότητα., ἥτις αἰφνης διακόπτεται ἐν τινι σίχῳ κατὰ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ Ἰ. Χριστοῦ, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ μία δοξολογία τοῦ δημιουργοῦ, πασιφανῶς κεκολοβωμένη, ἐν ἣ συνυφαίνεται καὶ ἡ γέννησις τοῦ Κυρίου ἐκ τῆς Παρθένου, οὐχὶ προφητικῶς, ὡς ἐν τινι προηγουμένῳ τεμαχίῳ, ἀλλ' ἱστορικῶς ἀφηγουμένη καὶ οὕτως, ὥστε προϋποθέτει λίαν ἀνεπτυγμένον τὸ περὶ τῆς Μητρὸς τοῦ Θεοῦ δόγμα παρασχοῦς ἀφορμὴν εἰς τοὺς εἰδήμονας τῆς Ἐκκλ. ἱστρ. ὅπως ἀναγάγῃσι τοῦτο εἰς τὸ τέλος τῆς 4 ἑκατοντ. Καὶ τέλος, ἀλλ' ἀνευ ἀρχῆς καὶ μὲ τέλος κεκολοβωμένον, βραχύτερόν τι τεμάχιον ἐκ τινος θεωρίας περὶ τῶν καθηκόντων τῆς χριστ. εὐσεβείας!

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὰ μὴ μέχρι τοῦδ' ἐξετασθέντα μέρη εἰσὶ τὰ νεώτερα τῆς πρότερον γνωστῆς συλλογῆς (βιβλ. 1—2). Οὐδεὶς χριστ. συγγραφεὺς τῶν 4ων πρώτων ἑκατ. οὐδὲ στίχον ἀναφέρει ἐξ αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον διαφέρουσι τῶν προγενεστέρων. Ἀξιοπαράτηρητος δηλαδὴ εἶναι ἡ ἔλλειψις πάσης αἰᾶς δῆποτε σχέσεως πρὸς τὴν ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν. Ἐνταῦθα ὁ χρόνος τῆς συγγραφῆς δύναται μόνον ἐκ γενικῶν δεδομένων νὰ ζητηθῇ. Τουναντίον δὲ τὸ μέρος τοῦτο διακρίνεται διὰ μεγα-

λειτέρας περιτορευσεως, ταυτον ειπειν, δια τινος ρητο-
 ρικης τεχνης, ητις παντως υπηρξεν η κυρια αφορμη, οτι
 εις τας τελευταιας εκδόσεις ετέθησαν ως πρόλογος τὰ βι-
 βλία ταυτα. Διότι τὸ ποίημα ἄρχεται ἀπὸ τῶν περὶ δη-
 μιουργίας καὶ κατακλυσμοῦ, ἀπαραλλάκτως, ὡς ἐν τῇ
 Γενέσει, παράγει εἴτα πέντε — χειροτέραν τῆς μιᾶς τῆς
 ἄλλης — γενεᾶς ἀνθρώπων, μέχρις οὗ κατὰ τὴν πέμπτην
 στρέφεται ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Νῶε, καθιστῶν αὐτὸν κήρυκα
 μετανοίας. Εἰς τοὺς ἀνωφελεῖς τούτου λόγους ἀκολουθεῖ
 ὁ κατακλυσμός. Πάντα ταυτα ἐκτίθενται ἀπλῶς, ἀλλὰ
 πολυλόγως καὶ ἐξαπαρατηρήτως, διότι ἐν τῇ ἱστορίᾳ συμ-
 φύρεται ἡ Σιβύλλη ὡς νύμφη τοῦ Νῶε καὶ ἀπὸ τῆς στιγ-
 μῆς ταύτης προφητεύει τὰ μέλλοντα, ὥστε ὁ ποιητὴς οὗ-
 τος μεταξὺ ἄλλων ἀποβάλλει ὅλως τὸν ἐθνικὸν τύπον.
 Μετὰ τὸν Νῶε ἀκολουθοῦσι πάλιν πολλαὶ γενεαί. Πρώτη
 εἶναι ἡ τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος, δευτέρα, ἡ τῶν Τιτάνων
 καὶ τελευταία, ἡ τοῦ Μεσσίου. Ἄλλ' ἐντεῦθεν ἄρχεται ἡ
 ἀσάφεια. Προδίδεται ὁμως σαφῶς ὁ χριστιανικὸς κάλα-
 μος, διότι τὸ ὄνομα τοῦ Μεσσίου (στίχ. 325) λέγει, ὅτι ἀ-
 παρτίζεται ὑπὸ ἐξ γραμμάτων, ὧν τὰ 4 φωνήεντα, ἀπο-
 τελούντων ὅλων ὁμοῦ τὸν ἀριθ. 888 [Ἰησοῦς]. Τίνες
 ὁμως εἰσὶν οἱ κατὰ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα κυβερνήσαντες τρεῖς
 ἅγιοι βασιλεῖς δὲν εἶναι σαφῶς, ὡς ἐκ τοῦ λίαν διε-
 φθαρμένου χειμένου (στίχ. 294....). Πολλοὶ τῶν ἐρμη-
 νευτῶν, χωρὶς πολλῆς ἐρεῦνης, ἐννοοῦσι τοὺς υἱοὺς τοῦ
 Κρόνου καὶ τοῦτο, διότι ἐν τοῖς ποιήματι τὴν Ἑλλ. μυθο-
 λογίαν παραδόξως (ὡς περίπου καὶ ἐν τῇ νεωτέρα φιλο-
 λογίᾳ) μετεχειρίσθησαν ποιητικῶς. ἄλλοι ὁμως ἐννοοῦσι
 τοὺς τρεῖς υἱοὺς τοῦ Νῶε, ἢ τοὺς τρεῖς Πατριάρχας τῶν
 ἀρχαίων ἐβραίων.

Τιτάνες θὰ ᾔναι ἐπομένως ἡ γενικὴ ἔκφρασις ὅλης τῆς
 σειρᾶς τῶν ἐθνικῶν βασιλείων μέχρι τοῦ Μεσσίου. Ἄλλο
 αἰνίγμα ἐν τῷ τεμαχίῳ τούτῳ εἶναι (ἡ αὐτοφάνεια τοῦ Θε-
 οῦ εἰς Νῶε, αἱ τέσσαρες Σιβύλλαι, τὰ ἐννέα γράμματα,
 ὧν τὰ 5 σύμφωνα, καὶ ἀποτελοῦντα τὸν ἀριθ. 1697) ὃ
 παρ' οὐδενὸς μέχρι τοῦδ' ἐλύθη. Ἄπαντες οἱ νεώτεροι πα-

ρέρχονται τοῦτο μετὰ μετριόφρονος σιγῆς. Φθάνουσα εἰς τὸν Ἰησοῦν ἡ Σιβύλλη λαλεῖ περὶ τῶν Μάγων, τοῦ βαπτίσματος, τῆς εἰς Αἴγυπτον φυγῆς, τῶν θαυμάτων, ἰδιαιτέρως, περὶ τῶν παθῶν, τῆς Ἀναστάσεως, τῶν Ἀποστόλων, τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς διασπορᾶς τῶν Ἰουδαίων. Ἐνταῦθα τελευτᾷ ἀπροσδοκῆτως τὸ α'. βιβλίον. Τὸ β', ἄρχεται μὲ νέαν προφητικὴν προσθήκην καὶ ἀσχολεῖται κυρίως εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ παγκοσμίου κριτηρίου, συχνὰ ὑπαινιττόμενον τὰ ἐν Εὐαγγελίοις περὶ τῶν ἐσχάτων. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο τίθεται κατὰ τὸν χρόνον τῆς δεκάτης γενεᾶς, φαίνεται ἀναντιρρήτως, ὅτι μετὰ τῶν ἤδη κεχωρισμένων βιβλίων ὑπάρχει χάσμα, τεμαχίου τινὸς ἐκβληθέντος, ὃ ἔδει περὶ τῆς ἐννάτης γενεᾶς λαλῆσαι. ὃ ἐστὶ θὰ περιέγραφε προφητικῶς τὸν χρόνον ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ μέχρι τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ. Διὰ τῆς ὑποθέσεως ταύτης παρέχονται ἡμῖν τὰ μέσα, ἵνα ὀρίσωμεν ἀκριβέστερον τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὅτι οἱ νεώτεροι ἐνόμισαν, ὅτι εὗρον ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ὡς ὑπαινιγμούς περὶ διωγμοῦ τοῦ Διοκλητινοῦ, ἢ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐθνῶν, δὲν εἶναι τόσῳ βέβαιοι, ὅπως ἀπαλείψῃ πᾶσαν ἀμφιβολίαν. Μόνῃ ἡ παντελὴς ἀγνοία τῶν Πατέρων, μηδ' αὐτοῦ τοῦ σιβυλλομανοῦς Λακταντίου ἐξαιρουμένου, τῶν σαφεστάτων τούτων καὶ ῥητορικωτάτων χρησμῶν καὶ ἡ ἀπουσία παντὸς ἵχνους χιλιασμοῦ βιάζει τὴν κριτικὴν νὰ θεωρῇ τούτους νεωτέρους τῶν λοιπῶν. Περὶ τῆς μεγάλης ὑποβολῆς ἐν τῷ β', βιβλίῳ ἐκ τοῦ Ψευδοφωκυλίδου ἐρρέθη ἀνωτέρω.

Τέλος δ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ νεωστὶ εὑρεθέντα βιβλία (11—14) φαίνεται, ὅτι ἡ ἐπιστήμη δὲν ἔφθατεν εἰς τι ὀριστικὸν ἐξαγόμενον, καθόσον οἱ μέχρι τοῦδ' ἐπ' αὐτῶν ἀσχοληθέντες πολὺ μετὰ τῶν διαφωνοῦσι. Συντομώτατα ὅμως θὰ κάμωμεν γνωστὸν εἰς τοὺς ἀναγνώστὰς ἡμῶν τὸ περιεχόμενον. Τὸ 11ον βιβλίον ἄρχεται ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ καὶ τοῦ Πύργου Βαβυλῶνος καὶ ἐπεξέρχεται εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν ἀπὸ τῆς βασιλείας τῶν Αἰγυπτίων, Περσῶν καὶ Ἑλλήνων μέχρι Ῥωμαίων. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν

κή.

πρώτων λαλεῖ καὶ περὶ Ἰωσήφ καὶ τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. Φθὰς εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὁ ποιητὴς ἀνέρχεται εἰς τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, τὴν φυγὴν τοῦ Αἰνείου, τὸν Ὅμηρον, ἀλλ' εὐθὺς ἀμέσως εἰς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ, ἐνδιατρίβει μακρότερον εἰς τοὺς Πτολεμαίους καὶ λήγει μὲ τὴν Κλεοπάτραν, τὸν Καίσαρα καὶ τοὺς ἀμέσους διαδόχους αὐτοῦ καὶ μὲ τὰς σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὴν Αἴγυπτον. Τὸ β.βλῖον τελευτᾷ μετ' εὐχῆς τῆς Σιβύλλης ὑπὲρ ἡσυχίας ἀπὸ τῆς μανίας τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐκδηλοῦται σαφῶς, ὅτι ἦν τὸ πρῶτον ἄσμα μεγαλειτέρου τινος ποιήματος. Ἰδιόρρυθμον ἔχει τὸν ἀφθονον πλοῦτον χρονολογικῶν ἐνδείξεων καὶ ἀριθμήσεων καθ' ἅπαντα τὰ τῆς ἱστορίας μέρη, ὅς τις ὅμως δὲν στηρίζεται εἰς γνωστικὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ἣ θὰ ἦναι πάντως ἐφθαρμένον. Ὁρησκειτικαὶ ἰδέαι παραλείπονται ὅλως, ἀλλ' εἶναι ἐν τούτοις σαφές, ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐγίνωσκε τὰ τῶν Γραφῶν. Ἀναντιρρήτως τὸ ἀκόλουθον βιβλίον προστίθεται ὡς β'. ἄσμα. Ἀναλαμβάνει τὴν Ῥωμαϊκὴν (ἢ μᾶλλον τὴν γενικὴν) ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου καὶ διέρχεται ὅλην τὴν σειρὰν τῶν Αὐτοκρατόρων, εὐκόλως γνωριζομένην ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀρχ. γραμμάτων, μέχρις Ἀλεξάνδρου Σεβήρου, παραλείπων μόνον τοὺς διαδόχους τοῦ Σεπτεμίου, ὁ πιθανῶς προδίδει φθοράν τοῦ κειμένου, διότι καὶ ἓνα Δίδιον Ἰουλιανὸν καὶ ἓνα Πесκένιον Νίγερ [μαῦρον] δὲν λησμονεῖ. Λίαν ἀξιοπαρατήρητος εἶναι καὶ ἐνταῦθα ἡ παντελὴς ἔλλειψις πάσης ἀναφορᾶς πρὸς Ὁρησκειτικὰς ἰδέας. Οὐδαμοῦ ἀναφέρεται σχέσις τις τῶν Αὐτοκρατόρων πρὸς τὸν χριστιανισμόν, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ Νέρωνος, καὶ ὁ Διοκλητιανὸς καλεῖται ὁ ἀγαπητὸς ὅλων τῶν θνητῶν καὶ ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ Σαβαώθ. Καλεῖται ὅμως ὁ Οὐεσπασιανὸς ὁλετὴρ τῶν εὐσεβῶν. Μεμονωμένη καὶ ἀσαφὴς ἵσταται μεταξὺ ἀβεβαίου κειμένου καὶ τῆς περιγραφῆς τῆς κυρβερνήσεως τοῦ Αὐγούστου (στίχ. 30...) ἡ ἐμφάνησις τοῦ κρυφίου λόγου τοῦ ὑφίστου! δι' οὗ μόλην τὴν σαφήνειαν δυσκολευόμεθα πιστεῦσαι, ὅτι ἐγνοεῖ τὸν σαρκωθέντα Λόγον (διότι συγχρόνως καλεῖ αὐ-

τὸν σαρκοφάγων, ὃ ὁ Friedlieb τολμηρῶς εἰς σαρκοφέρων μεταβάλλει καὶ εἰς δὴν ἀποδίδεται ἡ αὔξησις τῆς ῥωμαϊκῆς δυνάμεως) εἰ καὶ ἐν στίχ. 232 λέγεται, ὅτι ἐπὶ τοῦ πρώτου ῥωμαίου ἐξουσιαστοῦ, «Ὁ λόγος τοῦ ἀθανάτου Θεοῦ κατῆλθεν ἐπὶ γῆς». Τὸ βιβλίον τελευτᾷ μὲ τὴν ἀνάμνησιν τῆς πρώτης νίκης τῶν Σασσανιδῶν κατὰ τῶν Ῥωμαίων καὶ μὲ νέαν εὐχὴν τῆς Σιβύλλης ὑπὲρ ἡσυχίας. Τὸ λοιπὸν αἱ συχναὶ περιγραφαὶ τῶν μερικῶν κυβερνήσεων εἰσὶ πολυειδῶς ὡς πρὸς τὰς ἱστορικὰς ἡμῶν γνώσεις ἀνεξήγητοι. Ἡ παρατήρησις αὐτῇ ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ 13^{ον} βιβλίον, ὃ ἐν ἀρχῇ κεκολοβωμένον καὶ ἐλλειπὲς φαίνεται καὶ πολὺ συνοπτικώτερον τῶν προηγούμενων, πραγματευόμενον σχεδὸν ἀποκλειστικῶς μὲ ἀσιατικούς πολέμους, ἐν οἷς οἱ κυβερνῆται τῆς Ῥώμης λίαν ἀσαφῶς περιγράφονται. Ἡ σειρά φαίνεται ἀρχομένη μὲ τοὺς Μαξιμίλους, εἰ καὶ οἱ αἰνιγματώδεις ἀριθμοί, ὡς πρόκεινται, δὲν ἀρμόζουσι. Σαφῶς σημαίνεται ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Δέκιος (ἀλλ' ὑπὸ τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἐπωνύμου Τραιανοί), ἔτι ὁ Γάλλος, ὁ Οὐαλεριανὸς καὶ ὁ Γαλληνός. Παρὰ τοῖς Καισάρεις τούτοις ὁμῶς φαίνεται, ὅτι ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι ἡγεμόνες, ἀλλὰ διὰ πολυποικίλων σκοτεινῶν λέξεων. Μεταξὺ δὲ τούτων τελευταῖος πάντων ὁ Ὀδηνάτος. Κατ' ἐξοχὴν τὰ ἀνατολικά συμβάντα τοῦ β'. ἡμίσεως τῆς γ'. ἑκατονταετηρίδος φαίνεται, ὅτι ἦσαν γνωστὰ εἰς τὸν ποιητὴν λίαν μεγεθυτικῶς, ἢ ὅσον ἡμεῖς ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Αὐγούστου, ἢ καὶ ἄλλοθεν ποθεν γινώσκομεν ταῦτα. Ἀλλὰ καὶ τὸ βιβλίον τοῦτο ἔχει τὸ αὐτὸ τέλος, ἐνισχύον τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν ἰδέαν, ὅτι εἶναι ἄσμα μεγαλειτέρας τινὸς συλλογῆς. Θρησκευτικαὶ ἰδέαι καὶ ἐνταῦθα δὲν ἀπαντῶσι καὶ πολὺ ὀλιγώτερον περὶ τῶν ἐσχάτων. Ἀλλ' εἰ καὶ τὰ μέχρι τοῦδ' ἐγίνοντο ἡμῖν γενικῶς σαφῆ, ὥστε τὰ κύρια πρόσωπα, ἃ εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ ποιητής, σπανίως τίθενται εἰς ἀμφιβολίαν, μόνον τοῦτο τὸ τελευταῖον βιβλίον φέρει εἰς ἀπελπησίαν τὸν ἐρμηνευτὴν. Ἡ σειρά τῶν ῥωμ. Αὐτοκρατόρων ἐξακολουθεῖ ὑπὲρ τοὺς εἴκοσι σημειοῦνται, ἔτι μὲ τὰ

ἀρχικά των γράμματα, ἐν δὲ τῷ μεταξὺ καὶ ἄλλοι συχνὰ
 συμαινόμενοι ἐκ γενικῶν τινων σχέσεων, ἢ καὶ ἰδιαιτέρων
 συμβάντων. Ἀλλ' ἀνευρεῖν τὰ αὐτῶν ὀνόματα εἶναι ὅλως
 ἀδύνατον. Μάλιστα τοὺς κυριωτέρους αὐτοκράτορας, οὓς
 νεώτερός τις ἀδύνατον ἦν παρασιωπεῖται, ἕνα Διοκλητιανόν,
 ὅλην τὴν οἰκογένειαν τοῦ Φλαβίου, τοὺς αὐτοκράτορας
 τῶν τελευταίων δεκαετηρίδων τῆς 4ης ἑκατ. οὐδόλως
 ἀναφέρει ἐπίσης δὲν διακρίνονται οἱ τοῦ Βυζαντίου καὶ μά-
 λιστα τὰ διδόμενα ἀρχικά γράμματα, ἢ δὲν ἐκτείθενται
 ὅλως, ἢ ἀτάκτως. Ἐν πολλοῖς βλέπει τις σαφῶς τὸ ἀμ-
 φίβολον γνώρισμα, ὅτι ὁ ποιητὴς ὀριζόμενος προσωπικό-
 τητας δὲν ἔλαβεν οὐδόλως ὑπ' ὄψιν. Αἱ προφητευθεῖσαι
 περιπέτειαι εἰσὶν ἀτελεύτητοι πόλεμοι καθ' ὅλα τῆς Ἀνα-
 τολῆς τὰ μέρη, ἀλλὰ καὶ πολλαπλαῖ τῆς Ῥώμης κατα-
 στροφαί, ἀνοικοδομῆς ἐπακολουθούσης, καὶ οὐδαμοῦ σχέ-
 σις τις πρὸς αἶδρα, ἢ γεγονός, ἄγνωστοι τοῦ λοιποῦ ὄν-
 τες, ὅπως δόσωσι τέλος καὶ εἰς αὐτούς. Ἐὰν ἐπὶ πᾶσι
 τούτοις λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν, ὅτι ὁ χρόνος ἀπὸ τοῦ Ἀλ.
 Σεβήρου μέχρι Γαλληνοῦ περιγράφεται πως διεξωδικώ-
 τερον καὶ ἀκριβέστερον ἐπέρχεται ἡ ἰδέα, ὅτι τὸ περιεχόμενον
 τοῦ 4ου αἵματος οὐδὲν ἄλλο εἶναι, ἢ σχολαστικόν τι ὀνει-
 ροπόλημα, χλευάζον τὸν ἀναγνώστην. Ὁ Ἐβαλδ ἀπο-
 κρούει τὴν ἰδέαν ταύτην καὶ προσπαθεῖ, ἵνα ὀνόματά τινα
 καὶ πρόσωπα, μετὰ μεγάλης ὁμως ἐλευθερίας τῶν συν-
 διασμῶν, ὀρίσῃ. Ὅθεν ἀνερχόμενος ἐν ἀρχῇ μέχρι Κα-
 ρακάλα καὶ φθάνων εἰς τὸ τέλος μέχρι Κωνσταντίνου
 τοῦ Πωγωνάτου θέτει τῆς συγγραφῆς τὴν ἐποχὴν περὶ τὸ
 670, δεκάδας τινὰς μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου
 ὑπὸ τῶν Ἀράβων.

Ἀλλ' οὗτοι μόλις ἅπαξ παροδικῶς ἀναφέρονται, ὥς καὶ
 ἄλλοι λαοί, ἀνευ οὐδεμιᾶς σχέσεως τῆς κοσμοϊστορικῆς
 ἐμφανισέως των καὶ τῆς θρησκείας των. Περὶ χωρισμοῦ τῆς
 Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, περὶ Βυζαντίου, περὶ χριστιανί-
 σεως τοῦ βασιλείου διὰ τῶν ἀρχηγῶν του, περὶ εἰσβολῆς
 τῶν βορρρείων βαρβάρων, οὐδὲ ἐλάχιστον ἔχνος ἀναφαίνε-
 ται. Τὸν Θεοδόσιον οὐδεὶς Ἑλλήν ἤθελέ ποτε σημάνῃ διὰ

τοῦ Τ. τὸν Ἡλιογάβαλον δὲν ἠδύνατο οὔτε δι' Ο οὔτε δι' Υ ὀνομαῖσαι. Κατ' ἐξοχὴν δὲ ἡ σιβυλλικὴ περιγραφὴ τότε ὀλίγον ἀρμόζει εἰς τὴν ἱστορ. πραγματικότητα, ὅσω αὕτη οὐδαμοῦ ἐν τοῖς ἡμ. κειμένοις εὐρίσκει ἀνάλογον. Τὸ τέλος τοῦ ὅλου εἶναι ἰδιαζόντως ἀταφές. Ὁ συγγραφεὺς ἀφίνει τὴν Ῥώμην ὑπὸ «τελευταῖον γένος τῶν Λατίνων» εὐδαίμονα καὶ μακρὰν «ὡς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ» κυβερνηθησομένην καὶ εἴτα στρέφεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἰδιαιτέραν τῆς Αἰγύπτου ἱστορίαν, περιλαμβάνουσαν τὰς ἐαυτῆς περιπετείας καὶ πολέμους, καθ' οὓς καὶ οἱ Ἰουδαῖοι «οἱ γενναῖοι μαχῆται» ἠττηθῇσονται καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια ὀδυνηρὸν τέλος λαμβάνει. Ἀλλ' ἐν τέλει ἐπέρχεται εἰρήνη καὶ ἀρετὴ, ἅγιος δὲ τις λαὸς βασιλεύει ἐφ' ὅλης τῆς γῆς. Ἐξ ὅλων τῶν ῥηθέντων δικαιοῦται τις, ἵνα ἐκλάβῃ τὸν ποιητὴν Αἰγύπτιον, ὃς ἐπὶ Γαλληνοῦ εἰς σιβυλλικοὺς στίχους μετέβαλε τὴν γενικὴν καὶ καιταρικὴν ἱστορίαν, ἀρεσκόμενος, ἵνα ἐξ ἰδίων μέτων μηχανῇ ταύτην χωρὶς τινος θρησκευτικοῦ, ἰδία μεσσιανικοῦ ἐνδιαφέροντος, εἰμὴ τις θέλει ὀνομαῖσαι τοιαύτην τὴν τελευταίαν περίοδον, ὅτε εἰρήνη ἐπὶ γῆς βασιλεύει. Τοιούτου ὄντος τοῦ περιεχομένου δὲν εὐρίσκεται τις εἰς τὴν ἀνάγκην, ἵνα ἐρωτήσῃ διὰ τί οἱ πατέρες δὲν ἔκαμαν χρῆσιν τοῦ ποιήματος τούτου, ἢ δια τί, εἰ καὶ μὴ τὸ νεώτατον, εὐρίσκεται ἐν τινι τῆς τελευταίας συλλογῆς!

Ἡ κατάταξις, ἡ συλλογὴ τῶν σιβ. χρησμῶν, ὡς πρόκειται ἡμῖν ἤδη, ἐγένετο προφανῶς εἰς ὑστερωτέρους χρόνους καὶ ἐν συμφέροντι χριστιανικῷ. Εἰς τὸν τὴν μεγαλειτέραν χρῆσιν τούτων ποιησάμενον συγγραφέα, τὸν Λακάντιον, πρέπει νὰ ᾔσαν γνωστοὶ ὡς ἰδιαίτερα ἄσματα καὶ οὐχὶ ὡς ἐν ὅλον ἔργον. Τούλάχιστον εἰς τὰς μαρτυρίας διακρίνει διαφόρους Σιδύλλας, ἐνῷ ἡμεῖς, ἐξαιρουμένων τῶν κριτικῶν ἐξαγομένων, μόνον τὰς διαφόρους διαιρέσεις μιᾶς συλλογῆς ἔχομεν. Ἀλλ' οὐδὲ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς τολμηρὸν, ὅτι πρὸ τῆς τελευταίας καταρτίσεως τὰ κείμενα παρεῖχον πολλὰ χάσματα καὶ ἀνιάτως διεφθάρησαν, διότι ἀπ' εὐθείας τὸ διεσπαρμένον τοῦ περιερχομένου ἐπήνηρχε

τὴν διάρρηξιν τούτου, ἐνῶ ἡ συλλογὴ ἦν μέτον συντηρήσεως αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ὅμως δὲν πρέπει ν' ἀποκλεισθῇ ἡ ἰδέα, ὅτι πρὸ τῆς ἡμ. συλλογῆς ἠδύνατο μέρη τινα εἶναι στενότερον συνδεδεμένα. Τὸναντίον μάλιστα ἐπισχύει τὴν ἰδέαν ταύτην τὸ γεγονὸς ὅτι ἐν τοῖς πλείστοις χειρογράφοις εὐρίσκονται μόνον τὰ ὀκτὼ πρῶτα βιβλία, ὡς καὶ ὅτι ἄλλα τὸ ὄγδοον ἔχουσιν ἐν ἀρχῇ. Πότε ὅμως ὁ τελευταῖος διασκευαστὴς ἐξετέλεσε τὸ ἔργον του, δὲν εἶναι εὐχολον νὰ ὀρισθῇ. Ὁ ἐν πλείσταις ἐκδόσεσι τυπούμενος ἑλλ. πρόλογος ἀωνύμου τινος (ὅς ἀληθῶς ἑαυτὸν ὡς συλλογέα καὶ διασκευαστὴν ὀνομάζει αὐτόν) περὶ τούτου οὐδὲν διαλαμβάνει, καὶ τὰ ἐγκώμιά του ὡς πρὸς τὴν θεολογικὴν τοῦ ἔργου ὠφέλειαν, ἀναφορικῶς τῇ ὀρθοδόξῳ περὶ πίστεως διδασκαλίᾳ δύνανται ἀναγαγεῖν τὸν χρόνον τῆς ὅλης συγγραφῆς ἐπίσης εἰς τὴν πέμπτην, ὡς καὶ εἰς τὴν ὀγδόην ἑκατ. ἢ καὶ βραδύτερον. Ἀλλ' ὅμως χάριν τῆς μικρᾶς γνώσεως καὶ ὠφελείας τῆς ἐκ τῶν ἀρχαίων σιβυλλῶν, τοῦ ὀνοματος αὐτῶν καὶ τοῦ τόπου παρεχομένης δὲν θὰ ἐγκύψωμεν βαθύτερον εἰς αὐτάς, (ιδὲ Herzogs Real Encyclopädie).

Πρὶν ἢ δώσωμεν πέρας εἰς τὸν παρόντα πρόλογον δεόν νὰ ὑπομνήσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν, ὅτι εἰ καὶ ἦν δυνατόν, ὅπως τὸ παρὸν βιβλίον πολλαπλασιασθῇ διὰ προσθηκῶν, παρατηρήσεων καὶ σημειώσεων, οὐδὲν προσεθήκαμεν, δοξάζοντες, ὅτι διὰ μὲν τοὺς θέλοντας ὠφεληθῆναι ἐξ αὐτοῦ ἀρκετὰ εἰσὶ τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, διὰ δὲ τοὺς τὴν ἐναντίαν προαίρεσιν τρέφοντας τὰ πάντα περιττά. Τὰ δὲ τυχὸν παρειαφύσαντα τυπογραφικὰ παροράματα ἀφίενται εἰς τὴν εὐμενῇ τοῦ Ἀναγνώστου διόρθωσιν.

Ἐγγραφοι ἐν Ἀθήναις κατὰ Ἰούλιον 1872.

Ὁ Μεταφραστὴς καὶ Ἐκδότης

Ἀρχιμανδρίτης

ΑΒΕΡΚΙΟΣ Α. ΛΑΜΠΙΡΗΣ.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑΙ ΣΙΒΥΛΑΙ

Ἐρὸς δὲ ἐστὶ χρῆμα

(Λουκ. 10, 42.)

Οὐ γὰρ πᾶν τὸ λάμπον
ἐστὶ χρυσοῦς.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ.

Ἵπάρχουσι σπουδαῖαι τινές στιγμαὶ διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ αὐταὶ εἰσὶ τὰ ἥρεμα ἐκεῖνα βλέμματα, ἅπερ ἐκ τοῦ κόσμου ρίπτει τις εἰς ἑαυτὸν καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ, εἰς τὴν ἄπειρον αἰωνιότητα. Ἐν ταύτῃ βλέπει καὶ ἀκούει πολλά. Εἶναι δὲ λυπηρὸν, ὅτι ὁ ζωηρὸς πόθος τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος τοῦ ἰδεῖν ἐν τῷ μέλλοντι, περιορίζεται κοινῶς ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὅτι σπανίως ἀναμνησκέται ὅ,τι ὁ Ἀναξίμανδρος δεικνύων τοὺς ἀστέρας εἶπεν. «Ἐκεῖ εἶναι ἡ πατρίς μου.!»

»Τοῖς πᾶσιν ὁ χρόνος, εἶπεν ὁ σοφός, καὶ καιρὸς παντὶ πράγματι ὑπὸ τὸν οὐρανόν.» (Ἐκκλ. 3. 1.) τὸ δὲ σπουδαιότατον μέλημα, τὸ αἰώνιον μέλλον, δὲν ἔχει ἄρα κἀνένα τοιοῦτον; Τὸ οἰκοδομεῖν μέχρι νεφελῶν πύργους καὶ λεισμονεῖν τὸν οὐρανὸν εἶναι ὁ μέγιστος τῆς μυοπίας βαθμός!

Φίλε, μὴ παραγνωρίσης ποτὲ τὴν ἀξίαν τοῦ ἀγίου ἐκείνου βλέμματος, καθ' ὃ ἐν ἡρέμῳ σκέψει δύνασαι νὰ μελετᾷς τὸ σπουδαιότατον τῆς ὑπάρξεώς σου. Κατὰ τὴν μεγάλην τῆς ἀνταποδόσεως ἡμέραν οὐδεμίαν ἰσχὺν ἔχει ἡ δικαιολόγησις καὶ ἡ πρόφασις. «Δὲν ἔλαβας καιρὸν νὰ σκεφθῶ περὶ τῆς αἰωνιότητος!»

Πολλάκις παρηκολούθησα τὸν συλλογισμὸν, πόθεν ἄρα προῆλθεν, ὅτι τὰ μεγάλα ἐκεῖνα πνεύματα τῶν ἀρχαίων καὶ νέων χρόνων ἔλαβον ἀφορμὴν, ὅπως κρημνίσωσι τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ θρόνου του, ἢ νὰ σαλεύσωσι τὰ θεμέλια τῆς θρησκείας, ἀλλ' ὅμως ἔταττον πάλιν τοιαύτας ἀρχὰς καὶ ἐκδηλώσεις, αἵτινες δι' εὐτυχοῦς ἀντιφάσεως συντέλουν μόνον, ν' ἀναιρῶσιν ἀλλήλας· μάλιστα δ' αὐτοὶ οὗτοι ἐλά-

λουν ἐνίοτε, ὡς ἐμπνευσμένοι, ὥστε νὰ δύναται τις τοὺς ἰδίους αὐτῶν ἰσχυρισμοὺς νὰ μεταχειρίζηται πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς θρησκείας! — ταῦτα δ' ἀναλογιζόμενος ἐπῆλθεμι, ὅτι ἡ αἰτία κεῖται μόνον ἐν τῇ μακαρίᾳ στιγμῇ σιωπηλῆς καὶ ἡρέμου μελέτης, καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος, ἐλεύθερος παντὸς πάθους, μακρὰν τῆς παραδιατριβῆς τοῦ θορυβώδους κόσμου καὶ τῆς κοινωνικῆς ἐπιδράσεως, ἀκούει τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεώς του καὶ ἐννοεῖ ἑαυτὸν, ὡς τὸν μόνον φίλον του, διότι οὐχὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι εἰσὶν οἱ βέλτιστοι αὐτῶν φίλοι. Μακάριος ἐκεῖνος, εἴπον, ὅστις τὴν ἀγίαν ἐκείνην στιγμὴν δὲν παραγνῶρίζει, καθ' ἣν ἡ ἀκτὺς τῆς διαφωτισούσης προνοίας εἰσδύει ἐν τῇ ψυχῇ του, καλοῦσ' αὐτὸν, ὅπως ἰδῇ τὴν ἀξίαν του, τὰ καθήκοντά του, τὸν μέγαν του σκοπὸν!

Ἐκ τῆς θεωρίας ταύτης ὀρμηθεὶς ἀπεφάσισα, ἵν' ἀνταποκρινόμενος εἰς τὴν ἐπιθυμίαν ἀναγνωστῶν τινων τῶν Σιβυλῶν τῶν καιρῶν, προσθέσω καὶ τὰς Σιβύλας τῆς θρησκείας. Πλὴν δὲν πρέπει νὰ ζητῇ τις ἐνταῦθα οὔτε θεολογικὸν τι σύστημα, ἢ ἐρμηνείας, οὔτε μεταφυσικὴν τῶν ἡθῶν. Εἰσὶ μόνον Πνευματικὰ ἄνθη, ἐκ τῆς ἱστορίας, τῆς πείρας, τῆς ἡρέμου μελέτης καὶ ἐπιστήμων ἀνδρῶν. Συλλογίζομαι ὡς ὁ Φλευρὴ καὶ ὁ Φενελὼν «*Kalder mèn einai to ἀποδεικνύειν τὴν θρησκείαν, κάλλιον δὲ τὸ ὠφελεῖν διὰ τῆς θρησκείας.*»

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ ΑΞΙΩΜΑΤΑ

ΕΚ ΤΗΣ

Παγκοσμίου Ιστορίας.

ΕΝΟΣ ΔΕ ΕΣΤΙ ΧΡΕΙΑ (Λουκ. 10, 42)

**Ρῥῶγον βλέμμα ἐπὶ τὸ παρελθόν, μελέτα τὸ παρόν, φρόντιζε
περὶ τοῦ τέλους τῆς ζωῆς σου καὶ ἐρώτα συχνὰ τὸν ἑαυτὸν σου:
Πρὸς τί;*

Quem te Deus esse

Jussit

Persius.

.....✠.....

Α'.

ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ.

Συνάρχεια τοῦ χρόνου καὶ τῆς αἰωνιότητος.

**Αδυναμία τοῦ ἀνθρώπου. Ἰσχύς τῆς θρησκείας.*

Ἀ ξ ι ώ μ α τ α.

1 Ἀναντιρρήτως ἡ θεία πρόνοια εἶχε μέγα τι σχέδιον,
ὅτ' ἐδημιούργει τὸν κόσμον καὶ τὸν ἄνθρωπον.

2 Ἀναντιρρήτως ἐγεννήθημεν πρὸς τι μέγα καὶ ὑψηλόν.

3 Τὸ σχέδιον τοῦτο μετεδόθη ἐκ τῆς θεότητος εἰς τὴν
ἀνθρωπότητα: ἄξιον μὲν τῆς θεότητος, ὠφέλμιμον δὲ τῇ ἀν-
θρωπότητι.

4 Ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς θείας προνοίας δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχη ποτὲ χώραν ἡ σύμπτωσις, ἢ ἡ τυφλὴ τύχη.

5 Ὅταν δὲ ὁ Θεὸς εἰς οὐδενὸς θνητοῦ τὴν γραφίδα ἀφῆκεν, ἵνα κοσμήσῃ τὸν λαιμὸν τοῦ ταῶ (παγωνίου), ἢ τὰ πτερὰ τῆς ψυχῆς (πεταλούδας), πῶς ἠδύνατο ν' ἀφήσῃ εἰς τὴν τύχην πολιτείας καὶ μοναρχίας, ἐξ ὧν εὐτυχία καὶ δυστυχία, θάνατος καὶ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐξαρτᾶται καὶ οὗ χάριν καὶ πρὸς τὸ καλὸν τοῦ ἐδημιούργησε τὸ σύμπαν ;

Sovedra Idea principis christiano politici p. 490.

6 Μάτην ζητοῦμεν τὸ μέγα τοῦτο σχέδιον ἐν θεωρητικῇ τινὶ προτερεότητι. Ἀσφαλέστερον καὶ θεωρητικώτερον δεικνύει ἡμῖν τοῦτο ἢ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἱστορία.

7 Ὅσῳ ἀρχαιότερος εἶναι ὁ κόσμος, τόσῳ σπουδαιοτέρα ἡ πείρα καὶ τοσοῦτῳ μᾶλλον ἀνεπτύχθη τὸ σχέδιον τοῦ Αἰωνίου.

8 Ἐὰν τὸν κόσμον τοῦτον δὲν συνδέωμεν μετ' ἄλλου τινὸς, οὐδὲν σχέδιον τῆς θείας προνοίας ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ εὐρίσκομεν· οὐδεμίαν ἀληθῆ ἀνάπαυσιν ὑπὸ τὸν ἥλιον.

Τὶ εἶναι ὁ παρὼν κόσμος, ἐξηγεῖται μόνον ἐκ τῆς συναφείας αὐτοῦ μετὰ τινος μέλλοντος.

9 Ἐὰν ἡ διάρχεια τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος περιορίζεται μόνον ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ πάντα, ἔντε τῷ βασιλείῳ τῶν ἡθῶν καὶ τῆς πασχούσης ἀρετῆς εἰσὶν ἀκατάληπτα.

10 Ἐὰν ἐξορίσωμεν ἐκ τοῦ σύμπαντος τὴν ἡθικὴν τοῦ κόσμου τάξιν, ἀπομακρύνομεν τὸν δημιουργὸν ἐκ τοῦ ἔργου του καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ἐκ τοῦ κατ' ἐξοχὴν προορισμοῦ τῆς.

11 Ὁ προορισμὸς οὗτος ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν πρώτων καὶ σπουδαιοτάτων ἐρωτήσεων τῆς ἀνθρωπότητος.

Τίνες ἐσμέν ;

Πόθεν ;

Πρὸς τί ;

12 Ἡ ἀπάντησις εἰς τὰς ἐρωτήσεις ταύτας κεῖται καταφανέστερον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἥ ἐν ταῖς καθ' ἑκάστην διασταυρουμέναις τοῦ πνεύματος θεωρίαις.

Οὕτως ἔχει. Χιλιάδες ἐτῶν παρῆλθον. Ἡμεῖς ἤλθομεν πολὺ ἄργά, ὅπως διδάξωμεν τὸν Δημιουργόν, πῶς ἔπρεπε νὰ διαπλάσῃ τὸν ἄνθρωπον, ἥ πῶς ὀφείλε νὰ διαγράψῃ τὸ τοῦ κόσμου σχέδιον. Δέον ν' ἀποδεχώμεθα τοὺς ἀνθρώπους ὡς ἔχουσι, τὴν ἱστορίαν, ὡς ὑπῆρξε, καὶ τὸν Θεόν, ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν ἐφανερώσεν.

Ἐγὼ εἰμὶ ὁ ὦρ.

Μεταξὺ ὅλων τῶν ἱστοριῶν τῶν διαφόρων ἐθνῶν περὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου ἡ τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἱστορία ἔχει πάντοτε τὴν προτίμησιν· «Εἰς μόνος λαὸς, λέγει ὁ Δεληήλης, ἔχει ἀληθὴ ἱστορίαν, ἥτις κατ' εὐθεΐαν συνέχειαν φθάνει μέχρι τῆς κοιτίδος τοῦ κόσμου, δηλονότι ὁ Ἰουδαϊκός.» (Ἐν τῷ ἄνω βιβλίῳ Συγγράμματι σελ. 126). Ὁ Καλμέτης ὀνομάζει ταύτην πηγὴν ὅλων τῶν ἱστοριῶν τῶν διαφόρων ἐθνῶν· καὶ ὁ Ἰω. Μύλλερους, «ἡ καθαρωτάτη πηγὴ τῆς ἱστορίας εἶναι ἡ Γραφή.»

(VII Z. §. 32)

13 Τῷ περὶ σοφίας ἐρωτῶντι ἀποκρίνεται σαφέστατα ὁ χρησμὸς τῆς ἱστορίας.

Ὅταν τὸ μέγα τοῦ κόσμου τούτου κάτοπτρον θεωρῇς,

Ἐπιστρέφεις ἑαυτῷ αὐθις πλουσιώτερος πολὺ·

Διότι ὅς τὸν ἑαυτοῦ νοῦν εἰς τὸ σύμπαν διευθύνει.

Ὁ ἀγὼν ἐν τῷ αὐτοῦ στήθει πάντως ἦδ' ἀποφθίνει.

Schiller.

«Μελετᾷ τὴν ἱστορίαν, ταυτόν ἐστι τὸ μελετᾷ τὴν θείαν Πρόνοιαν, τὸ ἀνερευνᾷ τὰ θαυμαστὰ μυστήρια τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἐν τῇ διοικήσει τοῦ κόσμου, τὸ ἐξετάζειν ὁποῖον σχέδιον ἐνυπάρχει ἐν πᾶσι τοῖς συμβεβηκόσι, τὸ διαταπτόμενον, ἥ ἐπιτρεπόμενον· τὸ ἀναγνωρίζειν εἰς πᾶν ὅ,τι

συμβαίνει τὴν αὐτοῦ ἀγαθότητα καὶ δικαιοσύνην, τὴν μέριμναν ἣν λαμβάνει εἰς ἐγκαθίδρυσιν, διάσωσιν καὶ κάθαρσιν τῆς Ἐκκλησίας.

Mim. p. l' Histoire des scienc et des B. A. 1712.

Discite. o miseri, et causas cognoscere rerum

Quid summs, aut quidnam victuri gignimur ordo

Quis datus aut metae, quam mollis fluxus et unde

Quem te Deus esse

Jussit

Persius Sat. III.

15 Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, τὸ καταμετροῦν τὰς τῶν ἀστερισμῶν ἀποστάσεις· τὸ διαλύον στοιχεῖα ἡνωμένα, τὸ περιλαμβάνον τὴν γνῶσιν ὅλου τοῦ παρελθόντος, τὸ διακρίνον τὰς δόξας καὶ περιπετείας ἑκατομμυρίων καὶ ἐνεργοῦν λίαν ἐπὶ τοῦ μεμαχρυσμένου μέλλοντος, πόθεν ἔρχεται! ποῦ πορεύεται; Ἀφῆρπασε τοὺς κεραυνοὺς τοῦ οὐρανοῦ, βασιλεία πέραν τοῦ ὠκεανοῦ κατέκτησε, ἠρίθμισε τὰς τροχιάς τῶν κομητῶν, διέτρεξεν ὑψηλοτέρων χωρῶν τὸν αἰθέρα.

Καὶ τίνας εἴμεθα; Πόθεν; Ποῦ ὁ προορισμὸς ἡμῶν;

Allg. Geshe. VIII. B. I Cap.

16 Λέγετε, θνητοί, ταῖς σφαῖραις τοὺς ἀριθμούς των

Καὶ τοῖς ἀγρίοις ἀνέμοις τὰς οἰκείας φορὰς

Ζυγοσταθεῖτε τὴν Σελήνην καὶ τέμνετε τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου

Ἀνακαλύπτετε τὴν γένεσιν τοῦ ἀρχαίου χρυσοῦ.

Πλὴν φθάνεται ἕως ἐκεῖ τὴν ἄλυσον

Τῶν ὄντων, ὅπου τὸν ὑψιστον δακτύλιον

Ὁ Ζεὺς εἰς ἰδίαν ἀνάπαυσιν

Ἀπὸ τῶν ποδῶν του ἐξῆρτησε!

Ramlers ode X.

17 Ὁ δακτύλιος οὗτος εἶναι ἐκεῖνος εἰς οὗ πρέπει ν' ἀρμόζεται ὅλη ἡ ἄλυσος τῶν παγκοσμίων συμβεβηκότων. Αὐ-

τὸς εἶναι τὸ μόνον σημεῖον τῆς ἐνεργείας, ὃ τὸ παρελθὸν μετὰ τοῦ μέλλοντος, τὸν χρόνον μετὰ τῆς αἰωνιότητος συνδέει.

Τὴν μεγάλην ἄλυσον, τὴν τὰ πάντα συνδέουσιν καὶ τὰ πάντα ἐν συνδέσμῳ συνέχουσιν κρατεῖ ὁ Θεὸς, ἢ σύ;

Pipe I Brief v. d. Natur d. Menshen. III. B.

Οὐδὲν μέλος τῆς δημιουργικῆς ἀλύσου εἶναι μικρὸν, ἢ περιττὸν, ἐν τῷ συνόλῳ τὸ πᾶν εἶναι μέγα· Sander.

18 Ἄνευ τοῦ κεντρικοῦ τούτου σημείου τὸ σύμπαν, ὅλαι αἱ πράξεις τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἐθνῶν εἶναι ἀκατάληπτόν τι χάος· ὁ πόθος μας, ἡ κλίσις μας πρὸς τὸ βέλτιον, τὸ αἴσθημά μας διὰ τὸ ὠραῖον καὶ ἀγαθὸν εἰς μόνον ἐλεῖναι ἀπάται.

Μάτην ἀκμάζουσι τὰ ἔθνη καὶ τὰ βασίλεια μάτην καταστρέφονται!

19 Ἄνευ τοῦ συνδέσμου τούτου οὐδ' ἅπαξ καὶ ἡδυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τίνες ἐσμέν καὶ πολὺ ὀλιγώτερον, τίνες ἐσόμεθα.

20 Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ἐπέπρωτο νὰ εἶναι, ὅ,τι βλέπομεν αὐτὸν ἀδιαλείπτως ἐν τῇ ἱστορίᾳ, πλήρεις ἀδυναμιῶν, ἀποπλάνησεων, πλήρεις ἀσταθειῶν καὶ δυστυχιῶν καὶ οὐδὲν πλεόν, θὰ ἦν τότε ἡ ἀνθρωπότης, ἡ τὸ παράλογον προῖον τῆς τύχης, ἡ τὸ σχέδιον τοῦ Ὑψίστου ἀπέτυχε τοῦ σκοποῦ του.

21 Δημιουργία καὶ πρόοδος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐμφαίνουσι μετάβασιν εἰς ἄλλον τινὰ κόσμον.

22 Ἡ ὅλη συναφὴ τῶν τοῦ κόσμου περιπετειῶν εἶναι τοιαύτης ιδιότητος, ὥστε σὺν τῇ καταστροφῇ τῆς γῆς δὲν δύναται νὰ λήξῃ.

Οὐδόλως ἡδύνατο ὁ ἄπειρος νὰ περιορίσῃ τὰ ἀγαθὰ του εἰς τὴν σπιθαμὴν ταύτην τοῦ κόσμου, ἢ εἰς χρόνον, οὔτινος αἱ χιλιετηρίδες οὔτε καὶ δευτερόλεπτα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του εἰσὶ.

23 Ἡ σύναψις τοῦ παρόντος μετὰ τὸ μέλλον ὠθεῖ τὸν ἱστορικὸν ἀδιαλείπτως, ἐν' ἀναζητῇ εἰς ἀνακούφισιν μικράν τινα γωνίαν, ἐν ἣ εὐρίσκει εὐδαίμονας ἀνθρώπους κεχημηκῶς ὑπὸ τῶν τραγικῶν σκηνῶν, αἱ τὴν ἀνθρωπότητα κατακρεουργοῦσι.

24 Μικρὰ εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου ἄνευ τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευσινότητος.

25 Εἰς ἐκεῖνον, ὅστις τὴν μεταβολὴν τῶν πραγμάτων ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶναι εἰς θέσιν νὰ διίδῃ ἀπροκαταλύπτως καὶ τὸ ἀγαθὸν μετὰ τὸ κακὸν παραβάλλῃ, καθίσταται τὸ σχέδιον τῆς θείας προνοίας καταληπτὸν τότε μόνον, ὅταν ἀποδεχθῇ, ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἐνταῦθα εὐρίσκεται μόνον ἐν τῷ προαυλίῳ ἄλλου τινὸς κόσμου.

26 Ὡς προαύλιον βελτίονός τινος κόσμου εἶναι ἀναντιρρήτως τὸ παρὸν μετ' ὅλων τῶν κακιῶν του τὸ βέλτιστον.

27 «Μεγάλοι ἄνδρες διήλθον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας καὶ ἀρετὴ καθαρωτέρα τῆς ἐκείνων εἶναι καταληπτή. Ὁ πολυμαθέστατος καταφρονεῖ τῶν γνώσεών του! τόσῳ μακρὰν αἰσθάνεται ἑαυτὸν τοῦ ἰδανικοῦ του. Ὑπάρχουσιν ἐν ἡμῖν αἰσθήματα, ὧν τὴν ἄπειρον ἔκτασιν ἀδυνατεῖ νὰ ἐκπληρώσῃ ἡ ἀνθρώπινος περὶνοια, καὶ ἀξιώματα εἰσὶ δυνατὰ, εἰς ἃ ὑποχωρεῖ ἡ ἀνυποστάτως φαινομένη δύναμις τῆς αἰσθητικότητος. Ἐν τέλει δὲ τοῦ σταδίου τοῦ ἀληθοῦς καὶ ἀγαθοῦ, θὰ ἐπέλθῃ χωρισμὸς τῆς ἰδέας του καὶ αἰώνιος ἀποχαιρετισμὸς ἐν τῷ ἐρήμῳ τάφῳ, ὡς τὸ τελευταῖον;»

J. M'üller. Allgm. Ceshichte IX. B. IC.

28 «Ἡ ζωὴ ἡμῶν θὰ ᾔτο δράμα χωρὶς ἐκτελεῖξως τοῦ δεσμοῦ, εἰμὴ διέλυσεν αὐτὸν ἡ ἀθανασία.» (Sailers grund d Religion S 156)

29 «Ἀνήσυχος διατελεῖ ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου μέχρις

οὐ δύνηθεῖ ν' ἀναπαυθῇ. Ἀνάπαυσις τῆς εἶναι ὁ Θεός.»
(Αὐγουστῖνος ἐν ταῖς ἐξομολογήσεσι.)

Ὅπου καὶ ἂν πορευθῇς ἐν τῷ χώρῳ, συνδέει τὸ σὸν Ζε-
νίθ καὶ Ναδὶρ

Σὲ μὲ τὸν οὐρανὸν, μὲ αὐτὸν τὸν ἄξωνα τοῦ κόσμου·

Ὅπως δ' ἂν βιώσῃς, ἡ θέλησις ψαύει τοῦ οὐρανοῦ!

Διὰ τοῦ ἄξωνος τοῦ κόσμου διέρχεται ἡ τῆς πράξεως
διεύθυνσις.

Schiller.

30 Πᾶσα ζωὴ, προσπάθεια καὶ πάθημα ἀποκτᾷ τότε μό-
νον λογικὴν σημασίαν, ὅταν κῆται ἐν μέσῳ ἡ πίστις εἰς τὴν
ἀθανασίαν.

Ὅλα τὰ ἀρχαῖα μυστήρια, ἅπερ ἐν Αἰγύπτῳ ὁ Ὅσιρις, ἐν Θράκῃ
ὁ Ὀρφεὺς, ἐν Περσίᾳ ὁ Ζωροάστρις, ἐν Κρήτῃ ὁ Μίνως, ἐν Κύπρῳ ὁ Κύ-
νιρος καὶ ἐν Ἀθήναις ὁ Ἑρεχθεὺς ἐσύστησαν, ἰδρίθυσαν ἐπὶ τῇ δι-
δασκαλίᾳ τῆς ἀθανασίας. Ὅλαι αἱ περὶ τὰς κηδεῖας τελεταὶ τῶν
Παλαιοτάτων ἐθνῶν ὑποδεικνύουσι τὴν περαιτέρω διάρκειαν ἄλλου
τινὸς κόσμου.

31 Τίς χωρὶς τῆς πίστεως εἰς ἄλλον κόσμον, δύναται νὰ
λύσῃ τὸ μέγα πρόβλημα· ὅτι τόσον συχνὰ ὁ δίκαιος, ὁ εὐ-
γενέστατος ἄνθρωπος εἶναι δυστυχὴς μέχρι τελευτῆς;

32 Χωρὶς νὰ συνδέσῃ τις τοῦτο μετὰ Θεοῦ μισθαποδότου,
θα ἔμενεν αἰωνίως τοῦτο αἰνίγμα.

33 «Ἄνθρωπε! πάγκοινος πατήρ, ἀθάνατος ψυχὴ, αἰώ-
νιος ζωὴ, πρόσεξον! ταῦτα εἰσὶν ἡ ἀληθεινή σου δόξα.»

Ragnal. Hist. pol. Tom V. p 197.

34 «Ὀντος τοῦ Θεοῦ ἰσχυροῦ καὶ δικαίου, γράφει ὁ
Ῥουσῶ πρὸς τὸν Βολταῖρον, ἡ ψυχὴ μου εἶναι ἀθάνατος.
Ὅλαι αἱ μεταφυσικαὶ λεπτολογίαι οὐδὲ ἐπὶ στιγμὴν ῥί-
πτουσί με εἰς ἀμφιβολίαν περὶ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς.»
(Tom. XII).

35 Οὐδέποτε ἡδύνατο νὰ ἐνυπάρχῃ ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς δημιουργίας, ὅπως ἐν τέλει ὑπερτερήσῃ τὸ κακὸν τοῦ ἀγαθοῦ

36 Ἄνευ θρησκείας δεικνυούσης ἡμῖν πέραν τοῦ τάφου ἄλλην πατρίδα, ἡ ὑπερστάθμισις αὕτη τοῦ κακοῦ δὲν καταλογίζεται.

37 Ὁ βελτίων κόσμος, ὃς δέον ν' ἀκολουθήσῃ τὸν παρόντα, καλεῖται ὑπὸ τῆς Ἀποκαλύψεως· ζωὴ αἰώνιος.

38 «Καὶ ἐὰν ἡ τοῦ κακοῦ ὑπὲρ τὸ ἀγαθὸν ὑπερστάθμισις ἰδίᾳ ἀτυχεῖς τινὰς θνητοὺς κάμνει κατ' ἐξοχὴν ἀθλίους· ἐὰν μάλιστα τοιαύτη κακοδαιμονία πολλοὺς ἐμελλε νὰ καταλάβῃ, ἡ θρησκεία μόνον καθησυχάζει τὸ σαλευόμενον Πνεῦμα περὶ τῶν στιγμιαίων ἀταξιῶν διὰ τῆς ἁρμονίας τῆς αἰωνιότητος καὶ τῶν θεωριῶν ἐνὸς μέλλοντος, καθ' ὃ ἐν τῷ ἀπείρῳ τῶν ἡδονῶν ὠκεανῷ ἀπόλλυται ἡ μικρὰ τῆς πικρίας σταγὼν καὶ ἐν ᾧ αἱ ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ λάμπει ἀποκεκαλυμμέναι θεῖται θεωρίαι εἰς τὸν ἐνταῦθα ἀθῶως παθόντα θ' ἀντικαταστήσωσι καὶ τὸν ἐλάχιστον πόνον διὰ μυριοπλασίων εὐφροσυνῶν καὶ ἡδονῶν.»

Jselin Gesch. d Menscehh I B. §. 138

39 Ὁ ἀπὸ τῆς περιμενούσης ἀνθρωπότητος θέλων ν' ἀποσπάσῃ τὴν παρήγορον ταύτην προσδοκίαν εἶναι τέρας, ᾧ οὐδεμία θέσις ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ ἀνήκει !

Ἐάν ποτ' ἐπικρατήσῃ ἡ πίστις εἰς τὸ θνητὸν τῆς ψυχῆς, θ' ἀνατραπῶσιν εὐθὺς ἄρδην ἔθνη καὶ πολιτεῖαι, χωραὶ δὲ καὶ βασιλείαι θὰ μεταβληθῶσιν εἰς φρικώδεις ἐρήμους !

40 Ἀνθρωπος—εἰς ἑαυτὸν μόνον ἐγκαταλελειμμένος—ἄνευ ἐλπίδος καὶ προσδοκίας—θὰ ἦτον τὸ ἀθλιέστατον τῶν δημιουργημάτων, ὅπερ ἔλαβε τὸ λογικὸν μόνον, ὅπως ἀναγνωρίζῃ κατὰ πόσον τὰ ἄγρια θηρία εἰσὶν εὐτυχέστερα αὐτοῦ.

41 Ἐὰν ἐπιθυμῇ νὰ μάθῃς τί εἶναι γενικῶς ὁ ἄνθρωπος, ἀποκρίνεται σοι ἐν βλέμμα ριπτόμενον εἰς τὸν κόσμον

καὶ εἰς σεαυτόν, ὅτι εἶναι ἀσθενὴς ὁ ἄνθρωπος!

42 Τοσαῦται καταδείκνυνται ἐν τῇ παγκοσμίῳ τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορίᾳ αἱ ἀσθένειαι τοῦ ἀνθρώπου, συνδεδεμέναι μετ' ἀποπλάνησεων καὶ μόχθων, ὥστε αὐτὴ αὐτὴ ἤρευνα ἔφερε τοὺς σοφοὺς τοῦ αἰῶνος τούτου εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι πρέπει νὰ ἔλαβε χώραν ἰδική τις ἐπανάστασις ἐν τῇ ἀνθρωπότητι.

43 «Τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἡμετέρα φύσις εἶναι διεφθαρμένη, οὐδεὶς δύναται ἀρνηθῆναι.» (Dalberg Uber d. Universum. S. 116)

44 Ὁ ἄνθρωπος φέρει ἐτι ἔχνη τοῦ πρωτογόνου μεγάλιου του ἐν μέσῳ τῶν οὐλῶν τῆς βαθείας πτώσεώς του!» (Saillers G. d. R. S. 190.)

Ὁ ἀρχαῖος Αἰγύπτιος ἱερεὺς ἐλάλει ἤδη περὶ τινος μαύρης σταγόνος αἵματος ἐν τοῖς σπλάγχχοις τοῦ ἀνθρώπου, ἣ ἔδει νὰ καθαρισθῇ.

Ὁ Κομφούκιος περὶ τινος στίγματος ἐν τῇ θελήσει τοῦ ἀνθρώπου, δι' ἧς ἡ φύσις αὐτοῦ ἐσκοτίσθη καὶ ἐξησθένησεν.

Ὁ Κλαύδιος ὀνομάζει τοῦτο δόξαν ψευδῇ τῶν ἡμετέρων λογισμῶν καὶ διανοιῶν, ἥτις μετὰ τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον καὶ δι' ἧς αἱ τοῦ φωτὸς ἀκτῖνες κωλύονται καὶ συνθλῶνται.

Ὁ Πόπης ὀνομάζει τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν μέγαν λαβύρινθον, ἀλλ' οὐχὶ χωρὶς σχεδίου! ἐρημίαν, ἐν ᾗ τὰ ζιζάνια αὐξάνουσι μετὰ τοῦ σίτου! κῆπον, ὃς πληροῦται καρπῶν ἀπηγορευμένων. (I. B. S. 71. III. B.)

Οἱ καθαριοί, οἱ παρὰ τῶν ἀρχαιοτάτων λαῶν διενεργούμενοι, προῆλθον ἐξ ὁμοίων αἰτιῶν,

«Φαντασιοκόπε ἄνθρωπε! θέλεις νὰ γινώσκῃς τὴν αἰτίαν, διὰ τί εἶσαι τόσῳ ἀσθενὴς καὶ ἐπλάσθῃς τόσῳ μικρὸς καὶ τυφλός; Ἀλλὰ στοχάσθητι πρῶτον, εἰ δύνασαι, τὰ ἐτι δυσκολώτερα! διὰ τί ἄρα δὲν ἐπλάσθῃς ἐτι ἀσθενέστερος, τυφλότερος καὶ μικρότερος! Ἐρώτησον τὴν γῆν, τὴν σὴν μητέρα, διὰ τί αἱ παῦκαι εἰσὶν ὑψηλότεραι καὶ ἰσχυρότεραι, ἢ τὸ ζιζάνιον, ὃ αὐταὶ σκιάζουσιν! ἢ ἐρώτησον τὸ

ἀργυρόεν ἐκεῖνο πεδίον, διὰ τί οἱ δορυφόροι τοῦ Διὸς εἰσὶ μικρότεροι, ἢ αὐτός;» (Pope T. B. ū. d, Menschen. III B.)

45 Ὅποσον ἐλσειν ἡ θὰ ἦτο ἡ τύχη τοῦ ἀνθρώπου, ἐὰν οὗτος ἔπρεπε νὰ προσδοκᾷ μόνον τὸν φωτισμὸν τῆς φιλοσοφίας!

Ἦδη ὁ Ἀριστοτέλης ἔκαμε τὴν παρατήρησιν ὅτι πολλὰ ψευδῆ πράγματα εἰσὶ πιθανώτερα τῶν ἀληθεινῶν.

46 Ἐτι ἐλσειν ἄλλαν εἶχεν ὑποστήριξιν!

Φιλόσοφοι τινες ὁμοιάζουν, ὡς πρὸς τὰς θεωρίας των, μὲ τοὺς ἰατροὺς ἐκείνους, οἵτινες ἀκόμη οὐδὲν ἄσθενῆ ἐπεσκέφθησαν.

47 Καὶ εἰς αὐτὰ ἔτι τὰ φυσικὰ πράγματα δεικνύει ἡμῶν ἡ ἱστορία τὰ βραδέα βήματα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ τῶν ἀδυναμιῶν αὐτοῦ!

Ὁ τὴν ἱστορίαν τῶν ἀνακαλύψεων μελετῶν, ἐκπλήσσεται εἴτε ἐκ τῶν τυχαίων ἀφορμῶν αὐτῶν, εἴτ' ἐκ τοῦ μακροῦ χρόνου, καθ' ὃν αὐταὶ προῆλθον εἰς φῶς.

Ἑκατονταετηρίδες καὶ χιλιετηρίδες παρῆλθον μέχρις οὗ φθάσῃ τις εἰς μίαν ἀνακάλυψιν, δι' ἣν εἶτα θαυμάζεται πῶς πρὸ χιλιετηρίδων ἤδη δὲν ἐφανερώθη.

Μεγαλόνους τις ἀνὴρ ἔκαμεν ὑποθεσίαν τινὰ καὶ παρῆλθον πολλὰ ἡ γενεαὶ μέχρις οὗ ἕτερος ὑποθέσῃ ταύτην αὖθις, ἢ καὶ πραγματοποιήσῃ.

Ὁ Σενέκας ἐν τῇ αὐτοῦ Μηδείᾳ, πόσω σαφῶς δὲν προεῖπε τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ νέου κόσμου!

Uenient 'annis secula seris

Quipus Oceanis vincula rerum

Laxet, et ingens pateat tellus

Tybbisque novos detegat orbes,

Nex sit terris ultima Thulle

Ἡ Θούλη ἀπετέλει διὰ τὴν Ρώμην τῶν Καισάρων τὰ ὅρια τοῦ γνωστοῦ κόσμου. Καὶ ὅμως παρῆλθον πλέον τῶν 1500 ἐτῶν μέχρις

ὁ ἐκ Νυρεμβέργης Behaimb, μετὰ τὸ τέλος ἑνὸς περίπλου τῆς γῆς ὑποθέσῃ τι ὅμοιον καὶ τέλος ὁ Κολόμβος μόλας τὰς δυσκολίας ἐξεπλήρωσε!

Καθ' ὅμοιον τρόπον ἔγραψεν ὁ Σενέκας καὶ περὶ κομητῶν: *Quid ergo miremur tam rarum mundi spectaculum modnum teneri legibus certis, nec initia illorum finesque notescere, quorum ex ingentibus intervallis recursus est! — Erit, qui demonstret aliquando, in quibus cometae partipus errent, cur tam seducti à ceteris eant, quanti qualesque sint.*» Nat Quanset L. VII.

Veniet tempus, quo posteri nostri tam apertanos nercisse mirentur! αὐτόθι

Ὁ Κικέρων ἐν τῷ περὶ θεῶν φύσεως ἔγραψεν ἤδη περὶ κινητῶν στοιχείων, διότι ἰσχυρίζετο, ὅτι ὁ κόσμος δὲν ἠδύνατο νὰ παραχθῇ ἐξ ἀτόμων.

»Sume aeneas Litterales et congice eas in chartam,

A vite, an una ita oriatur vox.»

Ἐν τούτοις παρῆλθον 14 ἑκατονταετηρίδες μέχρις οὗ ἑνὸς Γουττεμβέργιος καὶ ἑνὸς Φαύστος ἔδωκαν ὑπαρξιν εἰς τὴν τυπογραφίαν δι' ὁμοίων στοιχείων!

Αἱ ἔξοχοι ἀνακαλύψεις ἐπηνέθησαν διὰ τὴν εὐκολίαν τῶν.

Μετὰ τὸν Κολόμβον δύναται πᾶς τις νὰ εὔρῃ τὸν νέον κόσμον.

Μετὰ τὴν πρώτην τῆς πυξίδος κατασκευὴν δύναται τις νὰ κατασκευάσῃ ἀπείρους. Ὑπάρχουσιν ἐφευρέσεις ὥστε ἐκπλήσσειται τις, ὅτι δὲν ἀνεκαλύφθησαν εὐθὺς εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ κόσμου!

H. Lampers log. u. phil. Abhandg. §. 279

Αἱ γύπτιοι καὶ Σῖναι καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι, οἵπερ τὴν ἡλικίαν τοῦ κόσμου εἰς χιλιάδας καὶ μυριάδας ἐτῶν ἀναβιβάζουσι, δὲν δεικνύουσιν ἀληθῶς μεγάλην τιμὴν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν καὶ τὸ ἐφευρετικὸν αὐτῆς πνεῦμα!

48. Ὅμοιαι ἀδυναμίαι δείκνυνται καὶ ὡς πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀξιοπιστίαν εἰς ἀπλῶς φυσικὰ πράγματα.

Καθημερινὰ συμβεβηκότα τοῦ ἑνὸς μέρους τῆς γῆς ἀπορρίπτονται

ὑπὸ τοῦ ἑτέρου ὡς ἀδύνατα. Καί αὐτὴ ἡ τῆς τέχνης ἀξία φαίνεται εἰς τὸν ἀπολίτευτον, ὥς τι ἀκατάληπτον!

Οὕτω δὲν ἐννοεῖ ὁ κάτοικος τῆς Μεσημβρίας, ὅτι κατὰ τὸν Βορρᾶν ὑπάρχει ἐποχὴ τοῦ ἔτους καθ' ἣν, ὅπως ἔχη τις ὕδωρ, πρέπει νὰ λάβῃ τὴν ἀξίνην, ἢ τὴν ὑδρίαν!

Ὁλανδὸς τις ἀπεσταλμένος, γράφει ὁ Λόκκιος, διηγεῖτο εἰς τὸν βασιλέα τοῦ Σιάμ, τὸν αἰείποτε παρ' αὐτοῦ νέα μανθάνειν ἐπιθυμοῦντα, ὅτι ἐν ψύχει δριμύ συχνάκις οἱ ποταμοὶ τόσο ἀποπῆγνυνται, ὥστε ἄνθρωποι καὶ ἐλέφαντες δύνανται νὰ διέλθωσιν ἐπ' αὐτῶν.» Εἰς πολλὰ παράδοξα πράγματα ἐπίστευσά σοι, εἶπεν ὁ βασιλεὺς, διότι σὲ θεωρῶ ὡς ἐντιμον ἄνθρωπον, ἀλλὰ ὡς πρὸς τοῦτο ἐννοῶ, ὅτι ψεύδεσαι!

Uon menchl Vetstande. §. 508.

Ὁ Μούμμιος δὲν ἠδύνατο παντελῶς νὰ ἐνοήσῃ πῶς τεμάχιον λινοῦ μὲ ὀλίγα χρώματα (εἰκῶν) ἠδύνατο νὰ τιμᾶται 600 m. σε-στέρτσια, μέχρις οὗ τέλος ἐπείσθη, ὅτι ἡ εἰκὼν θὰ εἶχε μαγικὴν τινὰ δύναμιν!!!

49 Ἐπὶ ἀπείρων ἀποκρίσεων μένει ἡμῖν ὑπεύθυνος ἡ ἀνθρωπίνη γνῶσις εἰς πράγματα μάλιστα τῆς ἀπλῆς φύσεως. Πόσον ὀλίγον ὑπερεπηδῆσαμεν τὴν πείραν!

Τοῦτο φαίνεται ὑπογνοῶν ὁ Κλαύδιος εἰς τὸν μεταξὺ φιλοσόφων καὶ ἡλίου διάλογον.

Σὺ, εὐγενές ἄστρον ἐν τῇ ὑψηλῇ τοῦ οὐρανοῦ σκηνῇ.

Σὺ, κύριε καὶ βασιλεῦ τῶν ἀδελφῶν σου,

Εἶσαι τόσο εὐμενής, θερμαίνεις τὴν ἡμῶν μονή;

Κοσμεῖς μὲ ἄνθη τοὺς ἡμετέρους ἀγρούς,

Αὐξάνεις τὸ φύλλωμα τῶν δένδρων, ποικίλον τῶν πτηνῶν κάρ-

[πωμα,

Ποιεῖς ἡμῖν τὸν χρυσὸν, τὸ θαυμάσιον τοῦ κόσμου πρᾶγμα,

Καὶ, ἀδάμαντας καὶ τοὺς τούτων ἀδελφοὺς,

Ἐπανέρχῃ κατὰ πᾶσαν πρωΐαν εὐθυμος ἄνω

Καὶ ἐκτινάσσεις φαιδρῶς τὰς ἀκτῖνας σου κάτω,

Εἰπέ, εὐγενὲς ἄστρον, τῆς ὑψηλῆς οὐρανίου σκηνῆς
 Πῶς αὐξάνουσιν ἐν σοὶ αἱ ἀκτῖνες καὶ πάλιν ἀνθεῖς,
 Πῶς θερμαίνεις ; πῶς κοσμεῖς πεδιά καὶ δάση ;
 Πῶς ἄρ' ἐποίησας ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ κόσμου,
 Τῷ ἀδάμαντι τὴν λάμψιν, τῷ ταῷ τὸ ὠραῖον πτέρωμα ;
 Πῶς κάμνεις τὸν χρυσὸν ;
 Εἰπέ, καλέ μου ἥλιε, ἐπεθύμουν τοῦτο πολὺ !

Ἥ λ ι ο ς .

Ἄγνωῶ, πῶς, πῆγαιν' ἐρώτησον τὸν Κύριόν μου,
 Ὁ Σχίλλερος τελειώνει τὸ ποίημά του περὶ ἀνθρωπίνης γνώσεως
 καὶ ἐνὸς ἀστρονόμου οὕτω.

»Κατανοεῖ ἄρα τὸν μυστηριώδη χορὸν τῶν σφαιρῶν,
 »Διότι τὸ ἀστερόεν θόλωμα δεικνύει αὐτῷ τὴν λείαν του ἐπι-
 φάνειαν ;»

»Ἐὰν ὁ ἀνθρώπος ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ ὅ,τι βλέπει, θὰ τὸν ἐσυγ-
 χώρουν ν' ἀμφιβάλλῃ περὶ τοῦ μὴ βλεπομένου ! Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐλά-
 χιστον πρᾶγμα εἶναι ἄβυσσος ἀσαφείας, ἐν ἣ χάνεται ὁ λόγος του.
 Εἴμεθα μάρτυρες ἀπειρίας θαυμάτων, ἃ δὲν δυνάμεθα ἐξιχνιάσαι. Ὁ
 ἥλιος παρέχων ἡμῖν τὸ φῶς του μετριάζει τὴν θερμότητα τῶν ἀκτί-
 νων του, ἡ γῆ δίδει ἡμῖν ἐν ἀφθονίᾳ τοὺς καρπούς της, προβλέπουσα
 διὰ τὰς ἀνάγκας μας, ἡ θάλασσα καταπαύει τὰ κύματά της· ὁ ἀὴρ
 κινεῖ τοὺς ἀνέμους ὑπὲρ ἡμῶν, ὁ οὐρανὸς ποιεῖ τὰς βροχάς. Τὶ ἔχο-
 μεν ν' ἀποκριθῶμεν ; Οὐδεὶς θνητὸς μέχρι τοῦδ' ἐννόησε τὸν λόγον
 τῆς κανονικῆς διαδοχῆς τῆς ἡμέρας καὶ νυκτὸς, ἢ τὴν αἰτίαν τῶν
 παλιρροίων ! Πάντα ταῦτα συνταράττουσι καὶ σταματῶσι τοὺς λο-
 γισμοὺς ἡμῶν. Ἀνίκανοι τοῦ κατανοῆσαι ταῦτα ζητοῦμεν νὰ σταθμί-
 σωμεν τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ, ζητοῦμεν παρ' αὐτοῦ λογαριασμὸν περὶ
 τῆς συμπεριφορᾶς του, καθιστῶμεν τὴν σοφίαν του ὑπεύθυνον τῶν
 ἀμφιβολιῶν μας !»

Suite des Caractères de Theophraste et des pensées de
 Pascal. p. 21.

50 Τί δαί ; ὅταν πρῶτον ἦδῃ ὁ ἀνθρώπος, οὔτινος ἡ εἴ-
 σοδος τοσούτων πραγμάτων κεκλεισμένη ἐστὶ, τολμᾷ ἐκ

τοῦ βαρὰθρου τῆς ἀγνοίας εἰς τὰ ὑπερφυσικά καὶ αἰσθανόμενος τὴν μεγίστην τῆς ψυχῆς του ἀνάγκην, τίνα πρέπει νὰ ἐρωτήσῃ;

51 "Όταν αἱ τῆς ἐπιγείου σοφίας ἀσθένειαι πάντοθεν καθίστανται ψηλαφηταί· πρὸς τίν' ὀφείλει ἡ ἀνθρωπότης νὰ στραφῇ διὰ τὰ σπουδαιότατα ἀντικείμενά της;

52 Οὐδέποθ' ἡ φιλοσοφία ἀπέκτησε τόσῳ μεγάλην ὑπόληψιν, ὥστε νὰ δύναται τις νὰ ἐμπιστευθῇ αὐτῇ ἐντελῶς.

53 "Ό,τι οἱ σοφοὶ τῶν πρώτων αἰώνων κατὰ πρῶτον ὀφείλον νὰ γνωρίσωσι καὶ ἥκιστα ἀνεγνώρισαν ἦν: Ἐν τίνι συνίσταται τὸ ὑψιστον ἀγαθόν!

Ἄν·Α·Χ·Α·Ρ·Ι·Σ· ἔθετε τὸ ὑψιστον ἀγαθόν εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῆς προσβολῆς. Ὁ Κράτης ἐζήτει τοῦτο εἰς τὸ εὐτυχές ταξείδιον. Ὁ Σιμωνίδης ἐν τῇ φιλίᾳ· Ὁ Ἀρχίτας, ἐν τῇ μεγάλῃ νίκῃ. Ὁ Γοργίας, ἐν τῇ συνδιαλέξει περὶ εὐχαρίστων πραγμάτων. Ὁ Χρύσιππος, ἐν τῇ ἐκτελέσει μεγάλων οἰκοδομῶν. Ὁ Ἐπίκουρος, ἐν τῇ ἡδονῇ. Ὁ Ἀντισθένης, ἐν τῇ μάλιστα διαδεδομένῃ φήμῃ. Ὁ Σοφοκλῆς, ἐν τῷ ἐγκαταλείπειν τέκνα, ὡς κληρονόμους. Ὁ Εὐρυπίδης, εἰς τὴν ἀποκτησιν ὥραίας γυναικός. Ὁ Παλαίμων, ἐν τῇ ῥητορικῇ. Ὁ Θεμιστοκλῆς, ἐν τῇ καταγωγῇ ἐκ περιφήμου οἰκογενείας. Ὁ Ἀριστείδης, ἐν τῇ διακατοχῇ προσκαίρων ἀγαθῶν. Ὁ Ἡράκλειτος, ἐν τοῖς μεγάλοις θησαυροῖς. Ὁ Ἅγιος Αὐγουστῖνος φάνεται, κατὰ Μάρκον Οὐάβρόνα, ὅτι εἶχε συλλέξει 284 διαφοροὺς δόξας τῶν φιλοσόφων περὶ τοῦ ὑψίστου ἀγαθοῦ (Remarques phil. p. 294). Οὕτως ἰλλιγγυῶσιν οἱ ἄνθρωποι μὲ τὰς αὐτῶν γνώσεις καὶ ἐπιθυμίας, ὅταν δὲν θέλωσιν, ἢ δὲν δύνανται νὰ ἀναδλέψωσιν ἄνωθεν τῆς γῆς. Ὁνειροπῶλουν συστήματα καὶ οὐδέποτ' ἀφυπνίσθησαν. Ἀνεζήτουν ἐδῶ κάτω τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν καὶ εἶδον ἑαυτοὺς αἰείποτ' ἡπατημένους!

54 Μόλας τὰς σχολὰς καὶ θεωρίας των οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι δὲν ἡδυνήθησαν νὰ ἐμποδισθῶσι τῆς πίστεως, ὅτι ὁλόκληρος ὁ οὐρανὸς δὲν θά μετεβάλλετο ἐν τέλει εἰς μῦθον!

Fit totum fabula coelum (Manilius)

O fortunati, quibus hoc nascuntur in hortis

Numina !

(Juvenali S. 15.)

Ἐκ μιᾶς ἀκαθάρτου ιδέας παρήχθησαν χιλιάδες ἀκάθαρτοι θεοί. Ὁ Ζεὺς ἦν θεός. Καὶ ὅμως ἐδόξαζον τοῦτον ὡς υἱὸν τοῦ Κρόνου, τὸν σύζυγον τῆς Ἥρας, τὸν Ταῦρον τῆς Εὐρώπης, τὸν Κύκνον τῆς Λύδας! — Ἄν δὲ ἀνεφαίνετο ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀνῆρτις ἄλλως δοξάζων, ἴσταντο καὶ τούτου τὰ ἀξιώματα ἐπὶ σαλευομένου ἐδάφους, ὥστε δὲν ἡδύνατο ν' ἀντιταχθῇ κατὰ τῆς ἐπικρατούσης δόξης, ἥ ὥφειλε τὰς τολμηρὰς ιδέας του νὰ πληρώσῃ ἀκριβᾶ. Διὸ οἱ Ἀθηναῖοι ἐδίωξαν τὸν Στίλπωνα, ὡς εἰπόντα, ὅτι ἡ Ἀθηναῖα τοῦ Φειδίου δὲν εἶναι θεά! Ἐξώρισαν οἱ αὐτοὶ τὸν Ἀριστοτέλην, διότι ἐδίδαξεν ὅτι ὁ ἥλιος εἶναι τι ὅλως διάφορον τοῦ ἐπὶ τεσσάρων ἵππων ὀχομένου Ἀπόλλωνος. Ἡ τύχη τοῦ Σωκράτους εἶναι πασίγνωστος, διότι ἐθεώρει τὰ πράγματα ἐκ τῶν ἄνωθεν!

55 Σπουδαῖα εἶναι ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ παρατήρησις, ὅτι κοινῶς ἡ ἐποχὴ τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ παρακμάζουσα ἐποχὴ τῶν πολιτειῶν καὶ βασιλειῶν.

Ἡ φιλοσοφία ἤκμασε μόνον κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταστηρίδας τῆς ἑλληνικῆς καὶ ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας. Αἱ Ἀθηναὶ εἶχον μόνον περὶ δυσμὰς τῆς καταστροφῆς των φιλοσόφους. Ὁ Κικέρων καὶ ὁ Λουκρήτιος ἔγραφον περὶ φύσεως θεῶν καὶ τοῦ κόσμου μόνον ὑπὸ τὴν κλαγγὴν τῶν ἐμφυλίων πολέμων. Ἐλεεῖναι θεωροῖ! ἐὰν αἱ δᾶδες τῆς φιλοσοφίας ἦσαν μόνον δᾶδες ἐπικήδευοι, ὅπως φωτίζωσι τὰ πτώματα τῶν ἐπικρατειῶν καὶ πολιτειῶν, τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἀρετὴν!

Ἀναμφιβόλως ἡ αἰτία ἔκειτο ἐν τῇ ἀσθενείᾳ καὶ ἀκολασίᾳ τῶν γυνώσεων, ταῖς ἐγκεκλεισμέναις ἐν τῇ πολυτελείᾳ τῶν λαῶν.

Ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες διὰ τῆς κατὰ Περσῶν νίκης ἔφθασαν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς εὐτυχίας, κατέπεσον εἰς τὸν ἐπικουρισμόν. Ἄμα δὲ

ἡ Ῥώμη εἶδεν αὐτὴν ὡς δέσποιναν τοῦ κόσμου, βεβαρυμένην ὑπὸ τῶν λαφύρων τῆς Ἀσίας, ἤνοιξε καὶ αὕτη τὰς θύρας εἰς τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν ταύτην. Ὅτε δὲ οἱ Ἰουδαῖοι ἠλευθερώθησαν τῶν καταδιωγμῶν τῶν Σύρων βασιλέων καὶ ἐπλούτισαν διὰ τοῦ ἀλεξανδρινοῦ ἐμπορίου, εἶδον βλαστάνοντα τὸν Σαδουκαϊσμόν, ὃς οὐδὲν ἄλλο ἦν, ἢ ἀγροῖκος τις ἐπικουρισμός. Παρὰ τῷ πλευρῷ τῆς πολυτελείας ἀνθεῖ πάντοτε θαυμασίως ἡ ἐπικούρειος διδασκαλία!

56 Ὅταν πρόκηται περὶ τοῦ ζῆν ἐπιστημονικῶς, δέον πολλοὶ τῶν πεφημισμένων μεγαλοφυῶν κατὰ τὴν ἠθικὴν νὰ κρίνωνται κατὰ τὰ παίγνια ματαίων ὑποθέσεων, διότι οὕτω δείκνυνται πόσον σαθρὰ καὶ ἀσθενῆ εἰσὶ τὰ ἀξιώματα, ἅτινα διδάσκει τὸ εἰς ἑαυτῷ ἐγκαταλελειμμένον πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου!

»Τὶ κατὰ βάθος ἐνδιαφέρει ἡμᾶς, ἐὰν ἡ οὐσία τῆς φύσεως ἦναι ὁ αἰθὴρ; Ἐὰν ὁ κόσμος ἦναι σφαιροειδὲς τι ζῶον καὶ ἡμεῖς εἴμεθα τὰ ἔντομα αὐτοῦ; Ἐὰν οἱ ἀστερισμοὶ τρέφωνται ἐξ ἀτμίδων; Ἐὰν ὁ ποῦς ἐνὸς κῶνωπος τμηθῇ οὕτωπως, ὥστε νὰ δύναται νὰ καλύψῃ ἑκατομμύρια κόσμων κ. τ. λ.; Ἀπασαὶ αὗται αἱ φαντασιοσκοπίαι δὲν κίμνουσι τὸν ἄνθρωπον οὐτ' εὐτυχέστερον, οὔτε δυστυχέστερον. Πάντως ἄλλοίως ὅμως ἔχουσι τὰ ἀξιώματα πρὸς τὰ ἥθη. Ἐὰν τις διδάσκαλος τῆς ἠθικῆς, ἢ νομοθέτης κάμῃ ψευδεῖς συλλογισμοὺς καὶ διατάξεις, δύναται ἑκατομμύρια ἀνθρώπων νὰ καταστήσῃ δυστυχεῖς!»

Allg. W. u. M. G. IX. B. §. 536.

Ἡ τοιαύτη περίπτωσις δὲν εἶναι σπάνιον ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ. Βλέπομεν ἀμοιβαδὸν, ὅτι δι' ἐσφαλμένων θεωριῶν, ψευδῶν περὶ ἡθῶν νόμων, ἀτυχῶν διατάξεων, βιαίων ἀναμορφώσεων, ἀποτυγχανόντων περὶ ἀνατροφῆς σχεδίων, ἐπαναστατικῶν προσπαθειῶν θέλουσι νὰ χειροτερεύσωσι συστηματικῶς τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἡ μεγίστη δυστυχία τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ἡ μεγάλη ὑπόληψις πολλῶν σημερινῶν ἠθικοπολιτικῶν φιλοσόφων τοιαύτην ἰδέαν περὶ τῶν σχεδίων καὶ συστημάτων αὐτῶν ἐχόντων, ὥστε πιστεύουσιν,

ὅτι ἐξήντηλσαν τὸ πᾶν, ὅπως καταστήσωσι τοὺς ἀνθρώπους εὐτυχεῖς, ἢ πεφωτισμένους, μολονότι ἀπαντῶσι τὰς ἐναντίας ἀποδείξεις ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τῇ πεῖρᾳ, τοῖς θρήνοις καὶ τοῖς δακρύοις!

57 » Ὅποιās προόδους ἔκαμεν ἡ φιλοσοφία ἀπὸ δύο χιλιοτηρίδων ἤδη εἰς τὴν ἐπιστήμην τῶν ἡθῶν καὶ ὅπόσον θὰ ἐφωτίζοντο τὰ ἔθνη, ἐὰν κἀνέν' ἄλλον ὁδηγὸν δὲν ἐλάμβανον; »

Ὁ Η. Ραῦνχάρδος ἐξήτασεν ὅλα τὰ συστήματα, ὅσα τὸ φιλοσοφικὸν πνεῦμα μέχρι τοῦδ' ἔτεκεν, ἀλλ' ἐν τέλει ὡμολόγησεν, ὅτι τὸ κέρδος τοῦ ἦν ἡ ὀριστικὴ δυσπιστία καθ' ὅλων· διότι εἰς πάντα τὰ διδασκαλικά ταῦτα οἰκοδομήματα—καὶ εἰς αὐτὰ τὰ καυχώμενα ἐπὶ τῇ ἀποδεικτικῇ αὐτῶν στερόντητι—παρετήρησεν ἀναντήρητα ῥήγματα (Friedensworte §. 194.

Ὁ Ἱερουσολήμης ἐν ταῖς θεωρίαις περὶ τῶν πρωτίσιων ἀληθειῶν τῆς θρησκείας ἐν σελ. 407 λέγει. » Ἐν, κατὰ τὴν ἔρευναν τῆς αἰτίας περὶ ἡσυχίας καὶ ἀνησυχίας τοῦ κόσμου, ἔπρεπε νὰ ᾧσι κριταὶ οἱ φιλόσοφοι, ᾧ προτιμότερα ἡ γηραιὰ ἐκείνη ἱερά ἐξέτασις, ἢ τὸ νέον τοῦτο δικαστήριον! »

58 » Πόσον ἀσθενὴς καὶ ἀβέβαιος ὁδηγὸς εἶναι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀμ' ἐγκαταλείψῃ τὸν ὁρατὸν κόσμον καὶ ριφθῇ εἰς τὸν ἄπειρον κόσμον, ἀπέδειξεν ἤδη ἀρχούντως τριῶν χιλιάδων ἐτῶν πεῖρα. »

Ueber d. geist u. d. Folgen d. Reformation.

Seitenstüc. Seit 362.

» Ἀπὸ τοῦ Νοῦ τοῦ Ἀναξαγόρου, ἢ τῶν ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνος, ἢ καὶ ἀπὸ τῆς ἐνδελεχείας τοῦ Ἀριστοτέλους μέχρι τῆς ὑποστάσεως τοῦ Σπινώζα καὶ τῆς Ἀρμονίας σταθερᾶς (Σταβιλιτᾶ) τοῦ Λεϊβνίτιου· καὶ ἀπὸ τούτων πάλιν μέχρι τοῦ Φιχτίου, Ἐγὼ καὶ οὐκ Ἐγὼ καὶ τοῦ Σχελιγγίου Ἰδεαλισμοῦ, ὅποῖον ἐκ πάντων τούτων τῶν συστημάτων ἦν ποτὲ εἰς θέσιν ν' ἀποκαλύψῃ μόνον κατὰ τινα ἱκανοποιητικὸν τρόπον τὰ μυστήρια τοῦ θεοῦ καὶ τῆς φύσεως;

Τίς ἐκ τῶν παλαιῶν ἐκείνων καὶ νέων σοφῶν ἤν ποτ' εἰς θέσιν νὰ μεταδώσῃ εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ δόξαν του γενικὴν τινὰ πειστικὴν δύναμιν, νὰ χορηγήσῃ αὐταῖς γενικὴν ἐπιδοκιμασίαν καὶ νὰ ἐξυψώσῃ ταύτας εἰς ἐπικρατοῦν σύστημα, ἔστω καὶ διὰ τοὺς ταχέως ἀπερχομένους συγχρόνους του;—Ὅλα ταῦτα τὰ συστήματα καὶ φιλοσοφικὰ θεωρήματα ἀκολουθοῦντ' ἀλληλοδιαδόχως, ὡς αἱ σκιαὶ τοῦ θαυματοποιοῦ φαναρίου, εὖρον αἰέποτε καὶ πανταχοῦ ἀντίφασιν, κατεπολεμήθησαν ἰσχυρῶς, κατεστράφησαν ἀμοιβαίως καὶ πολλάκις ἔσχον μόλις τὴν διάρκειαν ἐνὸς Παρισιανοῦ συρμοῦ. Τίς λοιπὸν, καθ' ὅλας ταύτας τὰς ἀποτυχούσας δοκιμὰς ἐν τῇ ἐρεύνῃ τῶν θειοτάτων πραγμάτων, τῶν ἀποτελούντων τὴν βάσιν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἡμετέρας ζωῆς· θὰ ἐμπιστευθῇ ἔτι πλέον μακρότερον εἰς ἓνα τόσον ἀβέβαιον ὁδηγόν; Δύναται πλέον νὰ ὑφίσταται τις ἀμφιβολία, ὅτι οὐχὶ ὡσαύτως καὶ ὅλα τὰ νεώτερα φιλοσοφικὰ συστήματα περὶ πραγμάτων, ἐκτὸς τῆς σφαίρας τῶν ἡμετέρων αἰσθήσεων, θεμελιοῦνται εἰς ἀπλᾶς εἰκασίας, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον πλουτίζουν τὸ λογικὸν μὲ πραγματικὰς ἰδέας καὶ τὰ τῆς μεταφυσικῆς μόνον κατὰ νέαν ἀλλοιωθεῖσαν τέχνην πραγματεύονται, ἥτις ἀπ' ἀρχῆς οὐδὲν ἦν, ἢ τὸ κοινὸν παίγνιον λέξεων καὶ ἰδεῶν; Ἀλλ' ὅμως οὐδεὶς ἐπιθυμεῖ ἐκείνην τὴν φιλοσοφικὴν τάσιν τοῦ αἰῶνος μας, δι' ἧς τὰ πάντα τίθενται εἰς ἐξέτασιν καὶ ἀνάγονται εἰς ἀρχάς, νὰ ἐξευτελίσῃ. Ταύτῃ, ὡς καὶ ἐκείνῃ τῇ ἄλλῃ προγυμνάσει τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, δυνατόν νὰ ἐγκληται κατὰ βάθος ἀληθές τι, καὶ τι ἀγαθὸν ἐξ αὐτῶν ν' ἀναπτυχθῇ, ἀλλ' εἴθε μόνον μὴδέποτε τυφλῶς ἢ ἀνθρωπότῃς τὸ Παλλάδιον τῆς ἀξίας της, θ ρ η σ κ ε ἰ α ν καὶ ἡ θ ι κ ὁ τ η τ α, μήτε τούτοις, μήτε ἄλλοις φιλοσοφήμασιν ἀφιερῶσοι;» (Ebendasebst).

Ὁ Σχίλλερ ἐν τῷ ποιήματι αὐτοῦ οἱ φιλόσοφοι παρουσιάζει μαθητὴν τινα, αἰτοῦντα παρ' αὐτῶν γενικὴν τινα ἀρχὴν ἰσχύουσαν καθόλου. Παρουσιάζονται ὁκτὼ σοφοί· ἐν ταῖς ἀποκρίσεσι τῶν ὁποίων ἄνευ ἀμφιβολίας ἐκτίθενται αἱ ἀρχαὶ καὶ τὰ ἀξιώματα τοῦ Καρτεσίου, τοῦ Σπινώζα, τοῦ Βερκλήϊου, τοῦ Οὐολφίου, τοῦ Χούμη, τοῦ Φίχκτη, τοῦ Ρεϊνχόλδου καὶ τοῦ Καντίου!

59 Ὅταν τις εἰς πᾶσαν ἐπιστημονικὴν ὑπόθεσιν πρέπει νὰ ἀποδεχθῇ, ὅτι τὸ πρῶτον ἤδη ἀξίωμα [ἢ βάσις παντὸς φιλοσοφικοῦ συστήματος] δὲν δύναται ὅλως νὰ ἐννοηθῇ, ὑπόκειται ἕκαστος εἰς ἀδιάλειπτον κίνδυνον νὰ ἐξαγάγῃ ψευδῆ συμπεράσματα.

60 Οὐδέποτε δύναται τὸ ἀνθρώπινον λογικὸν ν' ἀπαλλαγῇ πάσης ἀμφιβολίας περὶ τοῦ αἰωνίου, ἀπείρου καὶ ὑψίστου ὄντος ἀποκαλύπτοντος, καὶ ἀποκρινομένου ὄντος, πεπερασμένου καὶ φθαρτοῦ.

»Περιβεβλημένος ὑπὸ τῆς ἀσθενείας μου οὐδέποτε περὶ φύσεως Θεοῦ θὰ κρίνω καὶ ἐπικρίνω, ἐξομολογεῖτο ὁ Ῥουσσώ, καθόσον πρὸς τῷτο δὲν ἀναγκάζομαι ἐκ τῶν μετ' ἐμαυτοῦ σχέσεων. Τοιαῦται κρίσεις εἰσὶ μεμπτέαι. Ἀνὴρ σοφὸς δὲν πρέπει νὰ παραδίδεται εἰς ταύτας, ἢ τρέμων καὶ πεπεισμένος. ὅτι οὐκ ἐδόθη αὐτῷ ἐξιχνιάσαι ταύτας.» (Traité de l'Éducat).

Ὅπως κατανοήσῃ τις τὸν Θεόν, ἔλεγεν ὁ Βολταῖρος, Πρέπει νὰ ᾔῃαι αὐτὸς ὁ ἴδιος θεός (Il faut être lui-même)

»Sanctius, ac reverentius visum de actis deorum credere, quam scire» (Tacitus de mor. germ.)

Ἐπὶ τινος δέλτου τοῦ ἐν Κρήτῃ Ὀλυμπίου Διὸς ἴσταντο αἱ λέξεις.

»Οὐδεὶς δύναται με γνωρίσαι ἢ ὁ θέλων γενέσθαι ὅμοιος ἐμοί ;
Καὶ ἐπὶ τῆς δέλτου τῆς Ἀθηνᾶς.

»Οἱ θεοὶ ἐπιτρέπουσι ταῖς καρδίαις νὰ ἐννοῶνται, ἀλλὰ κρύπτονται ἀπὸ τῶν θελόντων νὰ ἐννοήσωσιν αὐτοὺς μὲ τὴν κεφαλὴν.»

Τὸ θέλαιν κατανοεῖν τὰ πάντα εἶναι ἢ πλησιεστάτη ὁδὸς τοῦ μη-
δὲν εἰδέναι.

61 »Μάτην ἤθελέ τις μεταξὺ τῶν ἀνακαλύψεων τοῦ ἀν-
θρωπίνου λογικοῦ ἀναζητήσῃ τι, ἐφ' οὗ νὰ πατήσῃ ἀσφαλῶς,
παρ' οὗ νὰ δύναται πάντοτε νὰ ἐπαναπαύεται, διότι ἐν τούτῳ
ἀναπτύσσεται ἡ ἐπιθυμία, ὅτι αὐτὸς ὁ θεὸς ἐλάλησεν· ὅτι ἰδία,
ἐνεκα τῶν ἀνωτέρω ἀσθενειῶν, μὴ δυναμένων ποτ' οὐδ' ἑαυ-
τοὺς νὰ ἐξετάσωσιν, ἐὰν δύναται τὸ ἡμέτερον πνεῦμα νὰ ἐκ-
φρασθῇ ἐπὶ τῶν σπουδαιοτάτων αὐτοῦ περιστάσεων, οἴκοθεν
ὠρμήθη πρὸς τοῦτο.»

Reinhard System d. chrit. Morel. Vorred p. III. Auflage.

62 Ἐὰν οὐδεμίαν εἶχομεν ἀποκάλυψιν θὰ ἐγείροντο στεν-
τορίως πολλαὶ φωναί ! Διατὶ αὐτὸς ὁ θεὸς δὲν ἐλάλησε σα-
φέστερον ;

Ὁ Πυθαγόρας, ὁ Ἐμπεδοκλῆς, ὁ Ξενοφῶν, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Σω-
κράτης, ὁ Κικέρων καὶ ἄλλοι ἐξεδήλωσαν ἤδη τοιαύτας ἐπιθυμίας.

63 Ὁ Πλάτων διῆσχυρίζετο, ὅτι εἰς θνητὴν φύσιν εἶναι
ἀδύνατον νὰ διακατέχῃ θετικόν τι ἐν τῇ τῆς θρησκείας ὕλῃ.

Bergier Hauptw. d. Religion II. Seite 206.

64 Τὸ ἀνθρώπινον γένος ἀπὸ τῆς παιδικῆς τοῦ ἡλικίας
μέχρι σήμερον αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην θεΐας αὐ-
θεντίας.

Πόσον ἀντιφαντικὴ εἶναι ἡ ὑπόληψις τῶν σοφῶν, βλέπει πᾶς τις
καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας· καὶ μέχρις οὗ οὗτος δι' ἀπλῆς μόνον πείρας
καταστῆ πῶς φρόνιμος καὶ σοφὸς ἀπόλυσει τὸν ὠραιότερον καὶ με-
γαλείτερον χρόνον τῆς ζωῆς του.

Ὁλόκληρος ὁ ἱστορικὸς σύνδεσμος—τὰ πάντα βιάζουσί με προ-
τιμᾶν τὸν Θεὸν τῆς ἀποκαλύψεως, τοῦ Θεοῦ τῆς φιλοσοφίας.

Ὁ κυριώτερος λόγος τῶν τοιούτων ἀποπλανήσεων κεῖται ἐν τῷδε.
Ἡ ἡθικὴ τοῦ λογικοῦ ἐπιτελεῖ ὅ,τι καὶ ἡ ἡθικὴ τῆς ἀποκαλύ-
ψεως !

»Εἰς τινὰς νόας, (οὗτοι εἰσὶ λόγοι τοῦ Bayle) οὐδεμία ὑπάρχει πίστις ἐπὶ τοῦ λογικοῦ κάλλιον ἐστηριγμένη, ἢ ἐκείνη ἢ ἐστηριγμένη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ λογικοῦ—ὃ ἐστίν, οὐδεμία ἀλήθεια εἶναι βεβαιότερα τῆς δεῖ· *Ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ προτιμότερα τῆς μαρτυρίας τῶν ἀνθρώπων.*» (III. B. S. 836).

Τὸ πιστεύειν ὅ,τι δὲν εἶναι καταληπτὸν καθιστᾷ μόνον τὴν ἀνθρωπίνην γνῶσιν ὠφέλιμον.

65 Ἐκ τῆς ἱστορίας ὅλων τῶν θρησκειῶν καὶ ἐκ τῶν προσπαθειῶν ὅλων τῶν θνητῶν, ἵνα καταδείξωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἐξάγεται, ὅτι ἐπὶ τῆς καθαρᾶς τοῦ λογικοῦ πίστεως οὐδέποτε ἔθεμελιώθη Ἑκκλησία διαρκῶς. (Friedensworte. Seite 195).

«Τὸ λογικὸν εἶναι φυτὸν γήϊνον· εἰ καὶ τὸ ὠραιότατον, τὸ ἐνδοξότατον, ἀλλ' ἡ θρησκεία εἶναι τι οὐράνιον.» (Eshcenmayer).

«Τὸ λογικὸν φαίνεται, ὅτι ἐδοκίμασεν ὅλα τὰ εἶδη τῆς θρησκείας, ἀλλὰ τὰ πάντα ἄρδην κατέπεσον. Ἐπόθει θρησκείαν, ἀπλῆν, ἐπιηκεῖ καὶ παραμυθητικὴν.» (Jenische).

66 Ἀφοῦ ἅπαξ ἐλάλησεν ὁ Θεός, ἔπρεπε νὰ μεριμνήσῃ καὶ περὶ τῆς διατηρήσεως καὶ διαδόσεως τοῦ λόγου του. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο δὲν ἠδύνατο ἡ αἰώνιος σοφία οὐτ' ἀπατεῶνας, οὐτ' ἀπατηθέντας νὰ ἐκλέξῃ.

67 Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δέον νὰ διαμένῃ αἰωνίως φῶς καὶ ἀλήθεια.

«Ὁ Θεός εἶναι ἀγάπη καὶ φῶς

Χωρὶς ἀγάπης καὶ φωτὸς

Θὰ ᾗν σκότος γῆ καὶ οὐρανός

Χωρὶς ἀγάπης καὶ φωτὸς

Δὲν θὰ ᾗτο γῆ καὶ οὐρανός.» (Bouterwerck).

68 Ἐὰν ἡ τοῦ κόσμου ἱστορία δεικνύῃ ἡμῖν μακρὸν συνειρμὸν τῶν ἀνθρωπίνων ἀσθενειῶν καὶ ταλαιπωριῶν, ἢ ἀπο-

κάλυψις δεικνύει ἡμῖν τὴν ἀληθῆ δύναμιν, ἥτις ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἤλθε μετ' αὐτῆς εἰς βοήθειαν πρὸς ἐκτεταμμένον φωτισμὸν, μεγάλα ἀποτελέσματα, ὑψηλὰς ἐπαγγελίας καὶ παραμυθητικὰς ἐν τῷ εὐδαίμονι μέλλοντι θεωρίας.

69 Ἐὰν τοσοῦτον συχνὰ δεικνύῃ ἡμῖν ἡ ἱστορία τὸν θρίμβον τῆς κακίας κατὰ τῆς ἀρετῆς, ὑπάρχει δι' ἡμᾶς ἐγγύησις ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, ὅτι τὴν μὲν πρώτην θὰ τιμωρήσῃ, τὴν δὲ δευτέραν θὰ στεφανώσῃ.

70 Ἀ' Ἐπειδὴ πάντως τὸ ἔγκλημα θριαμβεύει ἐν τῷ σημεῖῳ τούτῳ τοῦ κόσμου, δέον ἀλλαχοῦ νὰ εὔρῃ τὴν τιμωρίαν του: Ἐπειδὴ πάντως ἡ ἠθικὴ τάξις καταπατεῖται ἀδιαιλίπτως ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ Θεὸς, ὅπως δοξάσῃ ταύτην πάλιν.»

Allgn. Welt u, Menschengeschichte. IX. B. S. 501.

71 Ἡ τοῦ κόσμου πορεία παρέχει εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ Θεοσεβοῦς πολλὰ δείγματα ἀμοιβούσης καὶ τιμωρούσης δικαιοσύνης, ἔχνη σοφῆς κυβερνήσεως! (Sailers g. d. Religiou S. 156.

Θεέ μου!—τὸν μεγαλοπρεπῆ λογισμὸν

Διὰ τὸν κόσμον ὅλον δὲν θὰ ἐδίδον! (Gellert).

72 Ὁ μετὰ Θεοῦ διὰ τῆς ἀγάπης σύνδεσμος εἶναι ὁ ὑψηλὸς σκοπὸς τῆς ὑψίστης ταύτης κυβερνήσεως—ἐδῶ καὶ ἐκεῖ.

73 «Θεώρησον ὅλον τὸν κόσμον περίξ καὶ ἀναγνώρισον τὴν ἄλυσον τῆς ἀγάπης, πῶς αὕτη τὰ πάντα, ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, συνδέει.» (Pope).

74 Ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐπέτρεψεν ὁ Θεὸς τῷ ἔργῳ τῆς χάριτος συμβαδίζειν τῷ ἔργῳ τῆς φύσεως, ὅπως δείξῃ ὅτι αὐτὸς εἶναι αἷτιος ἀμφοτέρων. Τοῦτο εἶναι ἡ πρώτη ἀρχή, ἀφ' ἧς πρέπει τις ν' ἀναχωρῇ, ἐὰν θέλῃ νὰ καταλάβῃ τὸ σχέδιον, ᾧ ἠκολούθησεν ἡ αἰώνιος σοφία, ὅτε τοῖς ἀνθρώποις τὴν ὀρησκειάν διέγραφε.» Bergier.

75 Οὐδαμοῦ καταφαίνεται τὸ ἔργον τῆς χάριτος θεϊότερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον, ἢ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Χριστιανισμοῦ.

76 «Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι τὸ τελευταῖον διάγραμμα ἐν τῷ ἀπ' αἰῶνος ἐτοιμασθέντι ὑπὸ τῆς θείας προνοίας σχεδίῳ. Εἶναι ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἀρξαμένης οἰκοδομῆς. Προὔχῳρει μετὰ τῶν αἰώνων, ἀλλὰ τότε μόνον γέγονεν, ὃ ἐστίν, ὅθ' ὁ ἀριστοτέχνης ἔθεσεν ἐπ' αὐτοῦ τὸ τελευταῖον τὴν χεῖρα.»

Bergier

«Δὲν εἶν' ἀμφοτέρ' ἐπίσης μέγала τοῦ κόσμου ποιητὴν εἶναι καὶ κόσμος ἐκπεπτοκῶς ἀπὸ τῆς πτώσεως ἐλευθερωθεῖναι;»

Lichtwehr

77 Ὁ αἰώνιος λόγος, ὃς ἦλθεν, ἵνα διδάξῃ καὶ ἀγιάσῃ τοὺς ἀνθρώπους, ἐστὶν αὐτὸς ἐκεῖνος, ὃς ἐπλασεν αὐτούς.

78 Ὅλαι αἱ μεγάλαι καὶ μικραὶ ἐν τῷ μεταξὺ περιπέττει τοῦ κόσμου ἔχουσι τόσῳ θαυμασίαν συναφὴν, τοιοῦτον τινὰ συνειρμὸν καὶ καταπληκτικὴν μετάβασιν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ὥστε δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς ἀνακράξαι· «Κύριε, ἐὰν ἡπατήθημεν, ἡπατήθημεν διὰ Σοῦ!»

Richard à S. Victore. L. I de Trinit c. 2.

Πόσῳ θαυμασίως δὲν ταυτίζονται ἀμφοτέραι αἱ διαθήκαι, ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν τοῦ κόσμου τάξιν καὶ ὡς πρὸς τὸ σχέδιον τῆς ἀπολυτρώσεως!

79 «Ἐὰν τὸ σχέδιον τοῦτο δὲν ἐσχεδιάζετο ἐν οὐρανῷ, θὰ ἦν τὸ ὠραιότερον, ἐξ ὧν ποτ' ἐπὶ γῆς ἠδύναντο νὰ ἐπινοηθῶσι.

Καὶ ἐὰν ὁ Χριστὸς δὲν ἦν Θεὸς, θὰ ἦτον ὁ βέλτιστος καὶ μέγιστος ἀπάντων ἀνθρώπων!» Bergier.

80 «Ἐὰν ὁ βίος καὶ ὁ θάνατος τοῦ Σωκράτους εἶναι σοφοῦ, ὁ βίος καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ εἶναι Θεοῦ!»

Rousseau *Traité de l' Education* T. VIII. p. 113.

Ὁ περιώνυμος Boerhaave συχνὰ ἀναφερόμενος κατὰ τὰς παραδόσεις του εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος ἔλεγε πάντοτε· «Ἐκεῖνος, ὁ γινώσκων κάλλιον τοὺς ἀνθρώπους, ἢ ὁ Σωκράτης.»

«Ἐὰν ὁ Κύριος ἡμῶν δὲν εἶναι ἐκεῖνος, δν πιστεύω, ὡς καὶ σύ, δὲν θὰ ἐφρόντιζον πλέον νὰ πιστεύσω εἰς Θεόν!»

J. Müller an Bonnet XV Th S. 319.

81 Ὁ θεὸς οὗτος θεμελιωτῆς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας περιέλαβον ἐν τῷ σχεδίῳ του ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ κόσμου, ὅτε ὑπέσχετο τῇ Ἐκκλησίᾳ του, ὅτι ἔσεται μετ' αὐτῆς μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων!

82 Ἐν τῷ θείῳ τούτῳ σχεδίῳ ἀνεπτύχθη μόνον ἡ μεγάλη ἰδέα μέλλοντος κόσμου ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ λαμπρότητι καὶ ὁ σύνδεσμος τοῦ χρόνου μετὰ τῆς αἰωνιότητος.

Ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος ἐθεώρει τὴν ἀληθῆ θρησκείαν ὡς ἀγίαν τινὰ πόλιν, ἧς ἡ οἰκοδομὴ σὺν τῇ δημιουργίᾳ ἤρξατο καὶ τότε μόνον θὰ συντελεσθῇ, ὅταν οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐνωθῶσι μετ' ἀλλήλων ἐν οὐρανῷ.

De civit. Dei.

83 Μόνον ἐν τῷ σχεδίῳ τούτῳ φαίνεται ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ ἀρετὴ ἀνωτέρας φύσεως.

84 Ἐν τῷ σχεδίῳ τούτῳ βασιλεύει μετὰ τῆς ἀληθείας ἡ ζωὴ, μετὰ τοῦ φωτισμοῦ, ἡ χάρις. Ἐν ταῖς Γραφαῖς αὐτοῦ οὐδὲν νεκρὸν γράμμα ὑπάρχει καὶ οὐδὲν ἀλλοιοῖ τὸν νοῦν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ.

85 Αἱ ἀσύγκριτοι αὗται Γραφαὶ εἶναι τὸ Εὐαγγέλιον. Τοῦτο δὲ εἶναι ἡ τοῦ Θεοῦ ἀξία κλησίς εἰς πάγκοινον θρη-

σκειάν, τὸ πτυχίον τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἡ ἐγγύησις αἰωνίου βασιλείας.

86 » Ὡς εἶναι κατάλληλος εἰς τὴν καρδίαν καὶ εἰς ὅλας τὰς τοῦ ἀνθρώπου ἀνάγκας ἡ διδασκαλία αὕτη, οὐδέποτε οὐδὲν σύστημα φιλοσοφικόν, οὐδὲν ἱερὸν τῶν ἐθνῶν βιβλίον ὑπῆρξε!

J. Müller. VII. B. §. 75.

Ἐνῷ ἡ φιλοσοφία μὲ θεωρίας αἰωνίως ζῇ καὶ κινεῖται, τὸ θεῖον τοῦτο βιβλίον ἐνεργεῖ εὐγενεῖς, μεγάλας πράξεις.

87 » Τὸ εὐαγγέλιον ἔχει τόσῳ μέγала, τόσῳ καταπληκτικὰ καὶ τόσῳ τελείως ἀπαράμιλλα διαγνωστήρια τῆς ἀληθείας, ὥστε ὁ ἐπινοήσας ταῦτα θὰ ᾔην θαυμασιώτερος τοῦ ἡρώος του, ἐὰν τοῦτο ᾔην ἔργον τῆς φαντασίας» (ποιητικῆς).

Rousseau Emile. Tom. III. p 168.

» Τὸ μεγαλεῖον τῆς Γραφῆς καταπλήττει με. Ἴδате τὰ φιλοσοφικὰ βιβλία μεθ' ὅλας αὐτῶν τὰς ἀρχὰς πόσον εἶναι μικρὰ ἐνώπιον τοῦ Εὐαγγελίου!» (ὁ αὐτός.)

88 » Ἐφ' ὅσον ὁ κόσμος θὰ ᾔηναι πολιτισμένος. Πρέπει νὰ ᾔηναι χριστιανός, διότι τὸ πρῶτον δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ βοήθειας τοῦ δευτέρου.» Bergier.

89 » Οὐδὲν θαυμασιώτερον θέαμα τοῦ πῶς ἡ χριστ. θρησκεία ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ἵσταται ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων, χωρὶς ποτε νὰ δυνηθῶσι καταστρέψαι, ἢ κιβδηλεῦσαι αὐτὴν ἡεῖδωλολατρεία καὶ ἡ ἀσέβεια, πάντοτε περιβαλοῦσαι αὐτὴν, οὔτε οἱ τύραννοι καταδιώξαντες αὐτὴν, οὔτε οἱ ἄπιστοι προσπαθήσαντες νὰ τὴν νοθεύσωσιν, οὔτε οἱ δειλοὶ προδόσαντες αὐτὴν, οὔτε τὰ ἀνάξια ταύτης μέλη βλάπτοντα ταύτην διὰ τῶν ἐγλημάτων αὐτῶν, ἀλλ' οὐδ' ὁ μακρὸς χρόνος, ὁ μόνος ἱκανὸς νὰ καταστρέψῃ πᾶν ἀνθρώπινον ἔργον!» (Bossuet)

Ὅποιους δ' ἀγῶνας δὲν κατέβαλε καὶ αὐτός ὁ πάνσοφος αἰὼν ἡμῶν, ὅπως μορφώσῃ ὀνυχότοκόν τι θρησκείας σύστημα; Καὶ ὅποιον

τι ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς εὐδαίμονος ταύτης διδασκαλίας;

᾽ὦ! εἴπατέ μοι λοιπὸν, σεῖς ἀλαζόνες σοφοί!

Ποῦ εἶναι ἡ εὐδαιμονία! Ποῦ δὲ ὁ ἀνὴρ.

᾽Ὀν ἐγὼ γ' ἀμφιβάλλων ἐρωτῆσαι δύναμαι!

᾽Ο Des Cotes λέγει, ὅτι ἡ κἀντιος φιλοσοφία ἐλήλυθεν ἐν ἔτει 1792 μετὰ τινος νέου Χριστοῦ εἰς τὰς ἐβδομάδας.

᾽Ο Castner παραβάλλει τὸν περὶ Θεοῦ φιλοσοφοῦντα τοῦτον σὸν μ' ἐκεῖνον τὸν ἄνθρωπον, ὃς ἐν Λειψία περιφέρει τὸ σκοτεινόν του κιβώτιον ἐκράυγαζε.

᾽Τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον.»

᾽Υπρέπει, λέγει ὁ Χέρδερ. νὰ μισῶμεν τὴν προσπάθειαν, ἐκείνην, δι' ἧς βιάζεται ἡ Γραφή νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὸ σύστημά της.

Τὸ τοιοῦτον ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου καλεῖται διαφθορά.»

Τελευταῖον ἀνεφάνη ἄνθρωπός τις ἀπαιτῶν παρὰ τῶν πεπαιδευμένων νὰ ἐτοιμάσῃ διὰ τὸν λαὸν ἀντὶ τοῦ Εὐαγγελίου βιβλίον τι καλλίτερον!

Οὕτω δὲ μὲ τὴν ἀκράτητον δυσμένειαν κατὰ παντὸς παλαιοῦ ἐζήτουν νὰ κατακρημνίσῃσι καὶ ὅ,τι διὰ μυριάδων ἐτῶν πείρας ἐπεδοκιμάσθη, ἐνῶ ἡ θρησκεία ἀσφαλῆς εἰς τὴν μυστηριώδη τοῦ Θεοῦ πόλιν βαίνει. Ἐπειδὴ πιστεύομεν ὅτι γινώσκομεν τὰ πάντα, δὲν πιστεύομεν τίποτε. Καὶ ἐπειδὴ δὲν πιστεύομεν τίποτε, γινώσκομεν ὀλίγον! Ἐγὼ ὅμως θέλω νὰ στηρίζωμαι ἐπὶ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ Εὐαγγελίου! Ταῦτα δεικνύουσί μοι ὑψηλοτέραν τῆς ζωῆς σοφίαν, ἢ ἡ τῶν ἡθῶν μεταφυσικὴ τῆς Κοινισθέργης.

90 Ἀδειαλείπτως καταφαίνεται ἐν τῷ κατόπτρῳ τῆς ἱστορίας τὸ ἐνεργητικὸν καὶ ἐξοχὸν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Καταδιωκομένη, ἡ σεβομένη προσφέρει ἀδιακόπως ἐχθροῖς καὶ φίλοις δύναμιν καὶ διαλλαγήν.

91 Δύο μεγάλας ἀνάγκας προβάλλει ἡμῖν ἡ ἠθικὴ τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορία, αἵπερ εἰσὶν ἀνάπαυσις καὶ ἐξιλασμός. Ἀνάπαυσις τῶν πασχόντων, ἐξιλασμός τῶν πεπτωχόντων.

Μάτην παρουσιάζεται ὡς πρὸς τοῦτο ἐν τῷ μέσῳ ἡ φιλοσοφία. Αὕτη ἐξ ὑπαρχῆς ἐστερεῖτο διὰ μὲν τὸ πρῶτον δυνάμεως, διὰ δὲ τὸ δεύτερον, πίστεως. Ἡ ἀνθρωπότης ἔχει τόσῳ μεγάλην ἀνάγκην παρμαυθίας καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἀνθρωπίνης δυστυχίας εἶναι τόσῳ μέγα, ὥστε συχνάκις οὐδὲν ἄλλο μεταχειρίζεται, ὅπως ἡ εὐτυχῆς, ἡ συγκρίνουσα ἑαυτήν. *Nemo miser, nisi comparatus' nemo felix' nisi comparatus.*—'Αλλά! ποῦ ἡ ἀνάπαυσις διὰ τὸ μέλλον; Ὁ Σωκράτης ἤδη προῦθαλε τὴν ἐρώσησιν.» Πῶς τὸ θεῖον ἱλασσομεθα!» Τὸ ζήτημα τοῦτο ἦν ἀπ' ἀρχῆς ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου διὰ τὸ εἰς ἑαυτὸ ἀφειμένον λογικόν, ὁ γόρδιος δεσμός, ὃν μόνον ἡ τοῦ Θεοῦ θέλησις, ἢ ἡ παντοδυναμία ἠδύνατο νὰ λύσῃ.

92 Ἐκείνη ἡ θρησκεία μόνον δύναται νὰ παρέξῃ ἀνάπαυσιν καὶ ἱλασμόν, ἥτις ἄνωθεν ἐνεργεῖ διὰ πίστεως, ἀγάπης καὶ ἐλπίδος.

Τὰ πάντα, τόσῳ ἐν τῇ πολιτικῇ, ὅσῳ καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ τοῦ κόσμου τάξει ἀνίπτανται διὰ τῶν τριῶν τούτων πτερύγων.

Ὁ ὑπὸ Θεοῦ ἐρωμμένος διέπραξεν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς θαύματα.

Αἱ τρεῖς αὗται θεῖαι ἀρεταὶ εἰσὶν οὐσιωδῶς μετ' ἀλλήλων συνδεδεμέναι. Ἡ πίστις εἶναι ἡ βάσις τῆς ἐλπίδος καὶ ἐπ' ἀμφοτέρας θεμελιώται ἡ ἀγάπη. Ὡς δὲ ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐννοήσωμεν ἐλπίδα χωρὶς πίστεως, οὕτως, οὐδὲ καὶ ἀγάπην, χωρὶς ἐλπίδος.

§. August. in Ench. C. 8.

93 Μόνον εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν δέδοται ἡ δύναμις νὰ ἀναπαύῃ ἐπὶ τῷ λόγῳ τοῦ Αἰωνίου τοὺς ἀσθενεῖς θνητοὺς διὰ τὰ παθήματα τοῦ παρόντος καὶ τὴν προσδοκίαν τοῦ μέλλοντος.

« Ὑπομένεται γεναίως ἑκατομμύρια

Ὑπομένεται χάριν τοῦ μακαρίου κόσμου.

Ὑπερθεν ἐκείνου τοῦ οὐρανίου θόλου

Ἔστιν ὑμῖν Θεὸς μέγας μισθοδότης!» (Schiller)

94 Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ἀληθὴς φιλοσοφία τοῦ χρόνου καὶ τῆς αἰωνιότητος.

95 Μόνον ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ ἀναπτύσσεται σαφέστερον ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου. Μόνον ἐν τῷ θείῳ τούτῳ καθιδρύματι ἐξηγεῖται βεβαιότατα ἡ μέλλουσα αὐτοῦ τύχη. Μόνον αὕτη δεικνύει αὐτῷ τὸ πέραν τοῦ τάφου μεγαλεῖον—ἐν ζωῇ αἰωνίῳ—καὶ λύει τὴν σπουδαιστάτην διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐρώτησιν. «Π ρ ὀ ς τί;» Διότι ἐν τούτῳ συγκεφαλαιοῦνται τὰ πάντα καὶ πρὸς τοῦτο σπεύδει ἐν τέλει ἅπανα ἡ τοῦ ἀνθρώπου ὑπαρξίς.

96 Ἐὰν λοιπὸν ὁ Θεὸς ἐν τῷ σχεδίῳ του συνέδεσε τὸν χρόνον μὲ τὴν αἰωνιότητα, τὰ πρόσκαιρα παθήματα μὲ τὴν αἰώνιον εὐδαιμονίαν, ἐνούτω καὶ ὁ ἄνθρωπος ταῦτα διὰ πίστεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης καὶ ἔστω κατὰ τὴν ἐσχατιάν τούτων ἐτοιμῶς ἔχων, ὅταν ὁ ἥλιος φωτίσῃ αὐτὸν ἐδῶ κάτω διὰ τελευταίαν φορὰν.

97 Τὸ βλέμμα εἰς τὸ μέλλον εἶναι τὸ σπουδαιότατον σημεῖον τῆς ἀνθρωπότητος.

98 Ἡ μετὰβασίς τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν αἰωνιότητα εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν σκοπὸς τῆς ὑπάρξεώς του.

99 Ἡ τελευταῖα τοῦ ἀνθρώπου ἡμέρα εἶναι ἡ ὄντως ἡμέρα ἧτις σύναμ' ἀποφασίζει καὶ τὴν ἀξίαν τῶν παρελθουσῶν.

Ἐρωτηθεὶς ποτε ὁ Ἐπαμεινώνδας τίνα τῶν τριῶν, Χαθρίου, Ἰφικράτους καὶ ἑαυτοῦ, τὰ μάλιστα ἐτίμα, ἀπεκρίθη ὅτι «Δέον τούτους πρῶτον ἀποθανεῖν καὶ εἶτα ἀποφανθῆναι περὶ αὐτῶν τοὺς ἄλλους!»

100 Στρέψον λοιπὸν, ἕως ἡμέρα ἐστὶ, τὸ βλέμμα σου ἀπὸ τοῦ μεγάλου κόσμου ἐντὸς ἑαυτοῦ καὶ ἐξέτασον· τί ἄξιον τῆς αἰωνιότητος ἔπραξας!

Quid fecisti aeternitatis diguum. (Seneca) Tecum habita, et moris, quam sitti tibi curta supellex. Persius

101 Ἄκουε σοῦ αὐτοῦ μόνον καὶ μὴ καταφρόνει τοῦ μάρτυρος τούτου.

102 Ὅσω τις πλησιέστερον τῆς αἰωνιότητος χωρῇ, τόσω σημαντικωτέρα καθίσταται ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως. Ὁ σοφὸς ἀκούει ταύτης ἐν καιρῷ.

Ὁ Barclai διέταξε ν' ἀναγνώσωσιν αὐτῷ ἐπὶ τῆς ἐπιθανατίου κλίνης τὸ 11 κεφαλ. τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, ἐν ᾧ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπάρχουσι καὶ αἱ ἀκόλουθοι φράσεις! «Οὐχὶ δώδεκα εἰσὶν ὧραι τῆς ἡμέρας; ἐὰν τις περιπατῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, οὐ προσκόπτει, ὅτι τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπει. Ἐὰν δέ τις περιπατῇ ἐν τῇ νυκτὶ, προσκόπτει, ὅτι τὸ φῶς οὐκ ἐστὶν ἐν αὐτῷ.—Ἐγὼ εἰμὶ ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καὶ ἀποθάνη ζήσεται.» (Στίχ. 9. Σ. 25).

Ὁ Βολταῖρος κατὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του—δύο μῆνας πρὸ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ—δὲν ἠδύνατο πλέον ν' ἀντιστῇ εἰς τὴν δριμύαν τῆς συνειδήσεώς του φωνήν. Ἐζήτει νὰ συνδιαλαγῇ μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐδέετο τοῦ μὲν Θεοῦ νὰ τὸν εὐσπλαγχνισθῇ, τῆς δὲ Ἐκκλησίας, νὰ τὸν συγχωρήσῃ! Αὕτη δὲ, ὡς καὶ ἄλλαι τοιαῦται ἐξομολογήσεις, ἀπεδείχθησαν ἐν Παρισίοις δικαστικῶς. Ἔστω· εἴτε οὗτος μετεμελήθη εἴτα, εἴτε οἱ αὐτοῦ ἐταῖροι ἀπέτρεψαν αὐτὸν, ἀδιάφορον! ὁ ἱερεὺς ὅμως Γωλθαῖρος ἐπορεύθη πρὸς αὐτὸν ἕξ μῆνας πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ καὶ εὔρεν αὐτὸν ἤδη μανιακόν. Περὶ ταύτης δὲ τῆς στιγμῆς τῆς ἀμφιβολίας τοῦ Βολταίρου ἔγραψεν ὁ ἰδιαιτέρος του ἱατρὸς Τρογχιῆνος· «Καὶ ἐὰν θέσητε ἐνώπιόν σας ὅλην τὴν μανίαν τοῦ Ὁρέστου, πάλιν θὰ ἔχετε ἀτελῆ μόνον εἰκόνα ἐκείνου, ὅπερ ὁ Βολταῖρος κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ ἀσθένειαν ὑπέστη. ὦ! πόσον εὐκτέον θὰ ἦτον, ἐὰν ὅλοι μὲς οἱ φιλόσοφοι ἦσαν παρόντες, ὡς μάρτυρες, τῆς συνειδήσεως τῶν ἀνοσιῶς ὑπ' αὐτοῦ πεπραγμένων καὶ τῆς ἔνδοθεν μανίας τοῦ θνήσκοντος Βολταίρου.»

Process. Verb.

Ῥακίνας, τὸ θαῦμα καὶ ἡ δόξα τῆς γαλλικῆς σκηνῆς, ἐφ' ἧς ὡς ὁ Θεὸς τῆς Λύρας ἐφωτοβόλει, ἐφάνη ἀπροσδοκῆτως κατὰ τὸ ἐπερχόμενον τέλος τῆς ζωῆς του ἐν τῷ ἐξομολογητηρίῳ καὶ περιβεβλημένος τὸ τοῦ μετανοοῦντος ἔνδυμα ἔδωκεν εἰς τὸν κόσμον παράδειγμα τῆς μετάνοιᾶς του φρονήσεως!

Ὁ ἀμίμητος Λαφονταῖνος διεκήρυξεν ἀπὸ τῆς ἐπιθανατίου αὐτοῦ κλίνης, ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν Ἀκαδημαϊκῶν, ὅτι ἐπεθύμει λίαν, εἰν ἡδύνατο, νὰ ἐξαφανίσῃ τινὰ ἀκόλαστα ποιήματά του καὶ ἐζήτησε δημοσίως συγγνώμην.

Πόσω οἰκοδομητικὴ καὶ πολύτιμος εἶναι ἡ ὁμολογία τοῦ Ἰ. Μιλλέρου; «Ἐνίοτε καταλαμβάνουσίν με λογισμοὶ μελαγχολικώτατοι διὰ τὴν μὴ καλὴν χρῆσιν τῆς ζωῆς. Εἶχον καθ' ὑπερβολὴν πολλὰ πράξαι· αἰσθάνομαι, ὅτι τὸ ἀντέχεσθαι τῶν παναληθῶν τούτων λογισμῶν παρασκευάζει μοι, ὥς ποτε τῷ μεγάλῳ Χαλλέρῳ, πικρὰς νύκτας! Ἄλλ' εἶναι ἄρα καὶ δίκαιον τὸ μὴ ἀντέχεσθαι αὐτῶν; Ἡ ἐκμηδένισις πλατυτέρου σχεδίου, εἶναι λίαν εὐκατόρθωτον πρᾶγμα; Ἡ ῥιγαλέα προσέγγισις τῆς νυκτός, καθ' ἣν οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι, εἶναι ἀμφίβολος; Δέον νὰ προσκολληθῇ τις στερεῶς εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ—Ὁ πιστεύων τὴν αἰωνιότητα δύναται νὰ ἔχῃ πεποιθήσιν, ὅτι ἐπὶ τέλους θὰ εὕρῃ καιρὸν δι' ὅλα.» (VII. B. S. 260. τοῦ 1807).

«Πόσον ἡ καρδία μου ἦν ὑπὸ τοῦ κόσμου περιτετειλιγμένη, ὥς διὰ φλοιοῦ! ὁμολογεῖ ὁ Ἐδουάρδος Γούγγ, πόσον εἶχον περισφίγγει τὴν ἔρπουσαν ψυχὴν μου μὲ τὰ ἰδιά τηςδεσμά! Πόσον βαθέως ὅμοιος σκώληκι, κατεχώθην ὑπὸ τακερῶν συλλογισμῶν, οὓς τινὰς ἡ ἔρπουσα φαντασία ἔπνεεν ἀδιαλείπτως ἐκ τῆς κάτωθεν αὔρας, μέχρις οὗ τὸ ἐπινεφελωμένον λογικὸν ἔκειτο ὅλως καθειλωμένον καὶ ἀκόμη δὲν ἐξέτεινε τὰ μετεωρίσματά του, ὅπως φθάσῃ τὸν οὐρανόν! Τὰ ἐγρηγοροῦντα ὄνειρά μας φονεύουσιν ἡμᾶς. Καὶ περὶ τίνων ἀδυνάτων πραγμάτων δὲν ὄνειρεύθην; περὶ διαρκoῦς χαρᾶς ἐν διαρκεῖ μεταβολῇ! περὶ μονίμου ἡδονῆς ἐπὶ κύματος ταραττομένου! περὶ αἰωνίου ἡλιοφανείας ἐν ταῖς θυέλλαις τῆς ζωῆς! Μεθ' οἷων πολυτίμων ταπήτων πεποιημένης χαρᾶς δὲν ἐκοσμήθῃ ἡ πυρρῶσα φαντασία μου! μέχρις οὗ ὑπὸ τοῦ ἐπικηδείου κώδωνος, οὗ καὶ ἀδιαλείπτως ἡ σιδηρὰ γλῶσσα καλεῖ καθεκᾶστην τὰ ἑκατομμύριά του εἰς τὸ ἑαυτῆς γεῦμα, καταπληγείς ἐξύπνήσα καὶ εὗρον ἑμαυτὸν ἀπολωλότα! Ποῦ λοιπὸν αἱ πολυτελεῖς διακοσμήσεις τῆς φαντασίας μου;—Ἡ δι' ἀρχῶν κατεστημένη καλύβη μετὰ τῶν διεφθόγ-

των τοίχων ὑπὸ τῆς ἐρημώσεως εἶναι ἀπέναντί μου βασίλειον μέγαρον! Ἡ λεπτοῦφαντος ἀράχνη εἶναι τι στερρότερον τοῦ τρυφεροῦ δεσμοῦ, τοῦ συνέχοντος τὸν ἄνθρωπον μὲ τὴν ἐπίγειον εὐδαιμονίαν! Διαβρῆγνυται μὲ τὴν ἐλαχίστην πνοὴν τῆς αὔρας. ὦ! σεῖς μακαρίαι σκηναί, τῆς αἰωνίου ἀγαλλιάσεως! ὦν τὸ μέγεθος οὐδὲν μέτρον καὶ ἡ διάρκεια οὐδὲν ὄριον γινώσκει! *Μόνον ἀτελεύτητος διάρκεια εὐδαιμονίας εἶναι εὐδαιμονία.*»

Von Leben, Tod und Unsterlichkeit TNo. S.

Ὁ Κλοποστόκης συχνότατα εἰς τε τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν καὶ εἰς τὴν τῶν ἀναγλωστῶν αὐτοῦ ἐνέβαλλε τὴν μεγάλην τῆς αἰωνιότητος ιδέαν.

Ἄφες μ' ἐν τῷ ἀδύτῳ
Σὲ, τὸν Πανταχοῦ παρόντα!
Ζητεῖν ἀεὶ θ' εὐρίσκειν! ὅτι μοι
Φῦγεν ὁ μέγας τῆς αἰωνιότητος λογισμός!
Εὐδόκησον, ταπεινῶς ὑμνούμενος
ὑπὸ τῶν χορῶν τῶν Σεραφεῖμ.
Σὲ Αὐτόν, καθαροῖς τῆς χαρᾶς δάκρυσι
Κράζας κάτω· κἀγώ·
Ὅπως Σὲ θεώμενος
Παρασκευάσω καὶ καθιερώσω
Ἐμαυτόν· Σὲ λατρεύειν
Ἐν τῷ ὑπεραδύτῳ

τὸν πανταχοῦ παρόντα.

103 Μακάριος ἐκεῖνος, εἰς ὃν μὴ ἐπέλθῃ ἀπροσδοκῆτως ἡ ὥρα, καθ' ἣν δὲν δύναται πλέον νὰ ἐργασθῇ.

Inter vitae negotia, extremumque diem oportet aliquid temporis intercedere, ἔλεγεν ἀξιωματικός τις εἰς τὸν αὐτοκράτορα Κάρολον τὸν Ε'. ἱκετεύων αὐτὸν περὶ ἀφέσεως.

Περὶ τοῦ θνήσκειν δέον νὰ σκέπτηται τις, πρὶν φθάσῃ τοῦτο.

104 »Σπεῦσον καὶ σῶσον τὴν ψυχὴν σου· διότι ἐπὶ τοῦ κόσμου τούτου οὐδεμίαν ἀληθῆ ἀνάπαυσιν δύναται τις νὰ εὔρῃ!»

Τοῦτο εἶχε γεγραμμένον ἐπὶ τοῦ παραθύρου τοῦ γραφείου
του ὁ Φρειδερίκος Χριστιανὸς, Μαργράφος τοῦ Βαϊράιτ.

105 » Ἡ τελευταία τῆς ζωῆς σου ἡμέρα εἶναι τὰ γενέ-
θλια τῆς αἰωνιότητος. » ἔλεγεν ὁ Σενέκας (*Dies quem tan-
quam extremum reformidas, aeterni natalis est.*)

106 Μακάριος λοιπὸν ἐκεῖνος, οὗτινος ὁ οἶκος καὶ ἡ ψυχὴ
εὐρίσκονται ἐν τάξει ! Οὐαὶ δ' ἐκείνῳ, οὗτινος ἡ ὥρᾳ ἔφθασε
λίαν πρῶτ' καὶ ἀπροσδοκῆτως !

107 « Θέλετε μετὰ κεκλεισμένων ὀφθαλμῶν νὰ πορευθῆτε
εἰς τὸν τάφον σας ; τότε, ἀντὶ, ὡς λογικοὶ ἄνθρωποι, νὰ
εὕρηται εἰς αὐτὸν λιμένα, θὰ συντριβῇται ἐν αὐτῷ ὡς ἐπὶ
σκοπέλου ! »

Pope II Brief. S. 322

Ἐκ τῶν ἐκτάσεων τῆς πλάνης τῶν ψευδῶν
Συνέλθετ', ἀδελφοί, καὶ ζητεῖται ἐν καιρῷ
Εὐθέτω, νὰ καταταχθῇτ' ἐκ δεξιῶν ! (Schiller)

108 Ἡ ἀληθὲς παραμυθία κατὰ τὴν φοβεράν ὥραν τῆς
ἐξόδου ἀπὸ τοῦ Κόσμου τούτου δὲν ὑπάγεται εἰς τὴν δύνα-
μιν τοῦ ὁρατοῦ κόσμου.

» Αὕτη καθιστᾷ δὴ τὴν ζωὴν σου γλυκεῖαν
Κι' αὕτῃ δ' αὕτη τὴν καθημερινὴν μωρίαν
Ταπεινοῖ ὑψοῦσα σε ὑπὲρ τὴν σὴν τιμὴν
Καὶ κατ' αὐτὴν θέλει τὴν τελευταίαν στιγμὴν
Ὅτε τὸ πᾶν θλιβερόν, συμπορεύεσθαι σου
Μετ' οὐρανίας μορφῆς, παρὰ τὸ πλευρόν σου
Ὅδῃ γῆσει τὸ πνεῦμα σοῦ τὸ ἐράσμιον

Schwarz Handb. I S. 92.

109 Μακάριος ἐκεῖνος, ὃς κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην ὥραν
δύναται πλήρης ἐμπιστοσύνης καὶ ἐξιλιωμένος νὰ εἰπῇ εἰς
τοὺς ἑαυτοῦ.

Καλὴν ἐντάμωσιν!

110 » Ὑἱὲ ἀνθρώπου! ἰδὲ περίξ!

Ξεύρεις μίαν διδασκαλίαν,

Τὴν μεγαλειτέραν καὶ ὑψηλοτέραν,

Ἴτις δ' ἡμᾶς ἐδῶ κάτω ὑπάρχει;—

Ἐκεῖ, ἐνθ' αἱ νικηφόροι δάφναι πνέουσιν,

Ὑπάρχει μόνον εἶναι καὶ οὐδὲν γίνεσθαι.

Οὐδεὶς θάνατος! οὐδεμία ἀνάστασις!

Ὡς συμβαίνει ἐνταῦθα παρ' ἡμῖν ἐπὶ γῆς!

Ἐκεῖ αἰωνίως χαίρωνται—διηνεκῶς.

Κι' αἰωνίως βασιλεύει εἰρήνη καὶ φῶς!

Κλαύδιος.

ΘΕΩΡΙΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ.

1

Ὁ ἄνθρωπος.

Ὁ ἄνθρωπος—ὁ υἱὸς τῆς γῆς καὶ ὁ ἐγγονὸς τοῦ μηδε-
νός—μόλις ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ πλασθεὶς καὶ τῷ ἐμ-
φυσλήματι τοῦ αἰωνίου ἐμφυχωθεὶς, ἤρξατο τῆς μεγάλης
σχέσεως μεταξὺ Θεοῦ καὶ τῶν κτισμάτων καὶ τοῦ πρὸ αἰώ-
νων ἡτοιμασμένου σχεδίου· ἤνοιξε τὸ πρῶτον φύλλον, ἐφ' οὗ
ἐσημειοῦτο ἡ ἀξία, ἡ δύναμις, καὶ ὁ προσορισμὸς τῆς ἀνθρω-
πότητος. Κατ' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος ἐμελλε νὰ ᾔναι εἰκὼν Θεοῦ,
ἄρχων τῆς γῆς καὶ τῶν κτηνῶν, τὸ κατ' ἐξοχὴν πρόσωπον
τῆς δημιουργίας.

Αἱ μεγάλαι πνευματικαὶ ιδιότητες, νοῦς, λόγος, μνήμη
γνώσις, δαισιόσυνη, ἀθωότης, καὶ ἐλευθερία ἔπρεπε
νὰ καταστήσωσιν αὐτὸν οὐ μόνον ἀπαύγασμα τοῦ ἑαυτοῦ

πρωτοτύπου, ἀλλ' ὤφειλεν, ὡς Θεός, νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθόν—καὶ νὰ ζῇ δικαίως. Διὸ

»Ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτόν» (Γεν. 1, 27). Ἐν ἀμφοτέροις τοῖς προσώποις τούτοις ἐμελλενὰ ἐνυπάρχει τὸ σπέρμα, ὁ προορισμὸς ὅλης τῆς μελλούσης ἀνθρωπότητος. Ἐπὶ τὰς δύο ταύτας κυριότητας ὑπεστάγῃ ἡ γῆ. Ἀμφόροι ἔλαβον τὴν εὐλογίαν τοῦ Ὑψίστου. Ὁφείλον νὰ πληθυνθῶσι καὶ ἐργασθῶσι διὰ τὸ μεμακρυσμένον μέλλον, γενόμενοι οἱ κρῖκοι ἀλύσσου, ληγούσης ἐκεῖ μόνον, ἐνθ' αἰωνίως ἀπαστράπτει τὸ θεῖον πρωτότυπον. Μόνον δὲ καθαρῶτατος ἄνθρωπος ἠδύνατο νὰ ἐξέλθῃ ἀμέσως ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὁποίου ἐβλεπεν ὁ Ὑψιστος τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα, καὶ τὸ θεοπρεπὲς ἔργον τῆς δημιουργίας, ὅτι οὐρανὸς καὶ γῆ ἐν ὅλῃ των τῇ μεγαλοπρεπείᾳ παρίσταντο καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἀγνότητι, ὥστε θετικῶς ἠδύνατο νὰ λεχθῇ, ὅτι τὰ πάντα καλῶς, λίαν καλῶς ἐποίησεν. Ἀλλ' ὁ ἐλεύθερος ἄνθρωπος ὤφειλε διὰ λογικῆς ὑποταγῆς νὰ δεικνύῃ τὴν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ εὐεργέτην καὶ πλάστην σχέσιν του, ὅπως καὶ δι' αὐτῆς ἔτι μᾶλλον ὁ πρωτουργὸς τῆς εὐδαιμονίας του, πολλαπλασιάσῃ ταύτην! — Ἡ ὥραϊα καὶ εὐδαίμων γῆ ἐδόθη ὡς πρώτη διατριβὴ τῷ ἀγαθῷ καὶ ἀγνῷ ἀνθρώπῳ. Ἐπὶ τῆς ἀμιμῆτου ταύτης θέσεως τῆς δημιουργίας εὐρίσκοντο ὅμως μεταξύ τῶν ἄλλων δύο ἀξιοπερίεργα δένδρα! Τὸ δένδρον τῆς ζωῆς καὶ τὸ δένδρον τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν! Ἐκεῖνο μὲν εἶχε τὴν δύναμιν τῆς ἀθανασίας διὰ τὸν εἰς τὸν Θεόν του πιστὸν ἄνθρωπον, τοῦτο δ' ἐμελλε ν' ἀποφασίσῃ περὶ τῆς εὐδαιμονίας τῆς πρώτης αὐτοῦ καταστάσεως καὶ τῆς ἐπομένης δυστυχίας, ἅμα προσήρχετο νὰ γευθῇ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος παρὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Ὑψίστου. Κολακευ-

θέντες καὶ πλανηθέντες ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος, μορφήν ὀφείως λαβόντες, ἐπέπεσον ἀμρότεροι οἱ γενάρχαι κατὰ τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ καὶ πάραυτα θεοὶ γενέσθαι θελήσαντες, ὠρίσθη ἡ τύχη των! Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς δημιουργίας ἐχέτω ἕκαστος οἰανδήποτε θέλη ἰδέαν. Ἀρκετὸν, ὅτι ὁ καθαρώτατος ἄνθρωπος ἐξηφανίσθη! Κατ' αὐτὴν δὲ ταύτην τὴν στιγμὴν συνεπτύχθη τὸ πρῶτον φύλλον τοῦ θεοῦ σχεδίου καὶ ἐπὶ τοῦ δευτέρου ἴστατο· ὁ θάνατος!

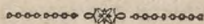
Ἐστιάσθη λοιπὸν ἡ ὠραία εἰκὼν καὶ ἐσκοτίσθη τὸ πνεῦμα καὶ ὁ ἥλιος τῆς ἀθωότητος. Πνεῦμα καὶ σῶμα περιῆλθον εἰς ἀντίφασιν. Πόσον ὅλως διάφορος φαίνεται ἤδη ὁ πεσὼν ἄνθρωπος! Ὀλίγον τι πρότερον ἦν ἡ ἀπαυγάζουσα εἰκὼν τοῦ Ὑψίστου, τὸ καθαρὸν τῆς θεότητος κάτοπτρον, τὸ ἀριστοῦργημα τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ὠραιότητος! Ναί! Ἦνεώχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ ἀμφοτέρων τῶν δυστυχῶν, ἀλλ' ἤσχύνθησαν! Εἶδον πόσον αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἀπεμάκρυναν τῆς θείας κοινωνίας! καὶ τοῦ λοιποῦ δὲν ἦν δυνατόν νὰ ᾧσι τὸ οὐρανίως καθαρὸν ἀντικείμενον τῆς θείας εὐδοκίας, Ἐλεγχόμενοι ἤδη ὑπὸ τῆς ἰδίας συνειδήσεως, ἤκουσαν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ πλάσπου αὐτῶν τὴν καταπληκτικὴν ἀπόφασιν, ὅτι ἡ πλησίασις τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς ἐκλείσθη, καὶ διὰ μακρᾶς σειρᾶς κόπων καὶ μόχθων θὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθησαν—αὐτοὶ καὶ ἅπαν τὸ γένος τῶν μετεπερχομένων!—Ἐδῶ, ἐν τῷ γεγονότι τούτῳ, φράσσεται ἀναντηρῆτως τὸ στόμμα πάσης ἀλληγορικῆς ἐρμηνείας. Ἔτι καὶ νῦν ὁ θάνατος εἶναι ἐπὶ γῆς! Ἡ φύσις συνετρίβη! Ὁ ἰδρῶς ῥέει ἐκ τοῦ προσώπου ἑκατομμυρίων! Ἐργασίαι, ἀσθένειαι καὶ παθήματα εἶναι ἡμερὶς τῆς ἀνθρωπότητος—Ἐξωρίσθη λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ Παραδείσου εἰς τὸν κόσμον· ὁ ἐστὶν ἐκ τοῦ αἰωνίου εἰς τὸ πρόσκαιρον, ἐκ τῆς ἀφθονίας εἰς τὴν ἔνδειαν, ἐκ τῆς δυνάμεως εἰς τὴν ἀσθένειαν, ἐκ τοῦ ὑψίστου

ἀγαθοῦ, εἰς τὸ χαμαίζηλον!— Ἀλλ' ὅμως τὸ σχέδιον τοῦ Αἰωνίου κατ' οὐδένα τρόπον ἠδύνατο νὰ διασχισθῇ! Νέα τις σχέσις ἔπρεπε νὰ τεθῇ, τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας καὶ παντοδυναμίας ἔμελλε νὰ ἰσοσταθμισθῇ διὰ τοῦ ἔργου τοῦ ἐξιλασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης, καὶ, μ' ὅλον τὸν σωματικὸν θάνατον, νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ τοῦ πνεύματος ἀθανασία! Ἡ ἐπισκοπισθεῖσα εἰκὼν ἔπρεπε νὰ λάβῃ νέον τι φῶς, νέαν τιὰ ἀξίαν καὶ ἐὰν προώριστο, ὥστε αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ δημιουργήσας τὸν κόσμον, νὰ κατέλθῃ ἐξ οὐρανοῦ αὐθις, ἵνα, ὡς ἄνθρωπος καὶ Θεὸς, ὡς φωτισμὸς καὶ ἰλασμὸς ἐπαναφέρῃ τῇ ἀνθρωπότητι φῶς καὶ ἀρετὴν, παραμυθίαν τῶν χρόνων καὶ εὐδαιμονίαν τῶν αἰώνων! Οὕτω λοιπὸν ἐνεγράφη ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ ὑψίστου τὸ τόσον θαυμασίως καὶ μεγαλοπρεπῶς καὶ ψηλαφητῶς ἀναπτυχθὲν μετὰ ταῦτα καὶ τὸν θεῖον χρησμὸν εἰς ἐκπλήρωσιν προαγαγόν, ὅτι τὸ σπέρμα τῆς γυναικὸς συντρίψει τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄφεως! Ἀπαξάπασα ἡ σειρὰ τῶν ἐπομένων γεγονότων καὶ ἡ διὰ τοσούτων οἰκογενειῶν ἱερῶς διαφυλαχθεῖσα παράδοσις περὶ τῆς ἐλεύσεως Σωτῆρος, καὶ τ' ἀποτελέσματα καὶ ἐνέργειαι τῆς πίστεως ταύτης μαρτυροῦσιν ἀρχούντως τὸδ'· ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ γεννάρχαι ἡμῶν ἐπὶ τῆς πίστεως ταύτης ἐστηρίζοντο. Καὶ τοι ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν σωματικὸν θάνατον, ὠκοδόμουν ἐπὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, διότι ἄλλως αὐτὸς ὁ ἐπελθὼν θάνατος τοῦ δικαίου καὶ τῷ Θεῷ ἀρεστοῦ Ἀβελ οὐχὶ μόνον αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ ἀπαξάπαντας τοὺς αὐτῶν ἀπογόνους θὰ ἔφερεν εἰς ἀπλησίαν. (Σειράχ. 17)

Ἐάν τις θεωρήσῃ ὅλα τὰ γεγονότα τῶν ἀκολούθων αἰώνων ἐν τῇ αὐτῶν συναφείᾳ σαφῶς δείκνυται, ὅτι ἡ μωσαϊκὴ περὶ δημιουργίας ἱστορία εἶναι ἡ μόνη, ὡς πρὸς τὴν συνάφειαν ταύτην, ἥτις παρέχει τῷ ἀνθρώπῳ ἐξήγησιν, τί ἦν οὗτος, τί ἐξ αὐτοῦ ἐγένετο, πόθεν ἐπήγγασαν αἱ ἀσθένειαι

καὶ τὰ παθήματά του, ἐπὶ τίνος τεθεμελίωται ἡ αὐτοῦ ἐλπίς. Ἐπίστευσαν ὅμως τινές, ὅτι θὰ ἐξασθενήσωσι ταύτην, ἐὰν ἀναβιδάσωσι τὴν ἡλικίαν τοῦ κόσμου εἰς χιλιάδας ἐτῶν, ὅπως διὰ τοιούτου τερατώδους ὑπολογισμοῦ ἐλαττώσωσι τὴν ἀλήθειαν τῶν γεγονότων! Ἐπέπρωτο λοιπὸν, αἱ ἀκτῖνες τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων, αἱ μεταβολαὶ τῆς θαλάσσης, ἐσβεσμένα ἡφαίστια, ἐξαφανισθέντα δάση, ὄστρακα, καὶ ὄρυκτὰ νὰ σπεύσωσιν εἰς βοήθειάν των! Ἄλλ' ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ χρόνου οὐδὲν ἐνταῦθα δεικνύει. Ἡμεῖς τόσον ὀλίγον ἐκ τῆς χρονολογίας συγκροτοῦμεν ἄρθρον πίστεως, ὅσον καὶ ἐκ τῶν γεγονότων, φάντασμα!

»Δυνατὸν, λέγει ὁ Bergier, νὰ ᾔηται ὁ κόσμος δύο χιλιάδας ἐτῶν νεώτερος, ἢ πρεσβύτερος. Τοῦτο οὐδόλως ἀλλοιοῖ οὔτε τὴν ἱστορίαν τῆς ἱερᾶς ἱστορίας, οὔτε τὴν παράδοσιν τῆς ἀποκεκαλυμμένης διδασκαλίας, οὔτε τέλος τὴν βεβαιότητα τῶν ἀποδείξεων τῆς Ἀποκαλύψεως!» (V. Tul. S. 369.)

2

Σχέδια περὶ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄλλ' ὅσω μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς ἀλαζονείας, τῆς μιαιῶς ταύτης αἰτίας τῆς τοῦ ἀνθρώπου πτώσεως, ἔχανε τὴν πρὸς τὸν Θεόν του κοινωνίαν, τοσούτω μᾶλλον ἀπεμακρύνετο τῆς αὐτοῦ πηγῆς, ἐλησμόνει τὸν δημιουργόν του καὶ ἐτεχνᾶτο σχέδια, καὶ συστήματα περὶ τῆς καταγωγῆς του. Ἐκτίζε κόσμους, ἐδημιούργει ἡλίους καὶ ἄστρα καὶ παρῆγεν ἑαυτῷ φανταστικὴν τινὰ ὑπαρξιν—τὰ πάντα χωρὶς Θεοῦ, ἢ μετὰ Θεοῦ κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας! Ἡ ἀλαζονεὶα ἦν ἐκείνη, ἣτις ἀπεπλάνησε τοὺς ἀρχαιοτάτους λαοὺς, ὅπως δώσωσιν

εἰς ἑαυτοὺς ἰδιαιτέραν τινὰ καταγωγὴν· ἀφ' ἑνὸς μὲν, ὅπως μὴ κατὰγονται ἐξ οὐδενὸς ἄλλου ἔθνους, ἀφ' ἑτέρου δὲ, ὅπως δείξωσιν, ὅτι εἶναι τὸ ἀρχαιότερον ἔθνος τοῦ κόσμου. Νῦν μὲν ἀπεδέχοντο ἑκατομμύρια ἐτῶν ἀπὸ τῆς ὑπάξεως των, νῦν δὲ, αὐτὴν τὴν αἰωνιότητα! Ὅτε μὲν, καθίστων τὴν προτίμησιν τῆς τοῦ ἡλίου ἡλικίας ἀμφίβολον, ὅτε δὲ, ὅτι οἱ πρόγονοὶ των παρήχθησαν ἐκ τῆς γῆς, ὡς αἱ κέδροι ἐπὶ τῶν ὀρέων των! Περὶ ὧν τούτων ἡμεῖς ὅμως ἀμφιβάλλομεν λίαν δικαίως, ἐὰν οἱ ἀρχαιότατοι λαοὶ εἰς τὰς ἰδέας των, ἢ εἰς τὴν πίστιν των ἀπεπλανήθησαν τοσοῦτον, ὅσον οἱ σοφοὶ τῶν πεφωτισμένων αἰώνων! Μία μόνη εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἀπειράκις ὑπὸ τῆς ἱστορίας βεβαιουμένη, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὅσω μᾶλλον πεφωτισμένον νομίζει ἑαυτὸν, τόσω μᾶλλον τερατώδεις πλάνας διαπράττει, καὶ μάλιστα, ὅταν θέλῃ τὴν ἀνθρωπίνην του σοφίαν νὰ καταμετρήσῃ μὲ τὴν θεῖαν! Ἐντεῦθεν αἱ ποικίλαι, αἱ ἀντιφατικαὶ, αἱ ἀναιδεῖς ὑποθέσεις περὶ ὑπάρξεως κόσμου, ἃς εἰς αἰὼν ἐν μέρει μὲν ἐξωογόνησεν, ἐν μέρει δ' ἐπενόησε καὶ ὃν ἐλάτρευσαν ὡς τὸν Θεόν τοῦ φωτισμοῦ! Κατὰ τὸν φωτοβόλον τοῦτον αἰῶνα ἀνεφάνησαν τὰ μεγάλα πνεύματα, ἄγε τὴν οὐράνιον καὶ ὑδρόγειον σφαῖραν ἔπαιζον εἰς τὰ δάκτυλά των, σκεπτόμενοι, οἷαν τινὰ ὑπαρξίν, ἢ προορισμὸν αὐτῇ, ἢ τοῖς κατοίκοις νὰ μεταδώσωσι! Τότ' ἐφантаσιοκωπήθησαν αἱ ἐξηγμέναι ἐκεῖναι περὶ δημιουργίας ὑποθέσεις, ὧν ἕνεκα ἀμηχανεῖ τις τί νὰ πράξῃ, νὰ γελάσῃ δηλαδή, ἢ νὰ κλαύσῃ τὸν προορισμὸν, ἢ τὸ ἔξαρμα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος!

Ὁ μὲν εἰς μεταποιεῖ τὸν κόσμον εἰς αἰώνιον τι ὠρολόγιον, οὗτινος ὅμως, ὅπως ἀφαιρέσῃ πᾶσαν ἐξωτερικὴν δύναμιν, πρέπει αἰωνίως αὐτὸ ἑαυτὸ νὰ τανύῃ. Εἴτα προσθέτει, ὅτι ὁ ἥλιος θὰ ἐλκύσῃ εἰς ἑαυτὸν πᾶν τὸ ἐπὶ γῆς ὕδωρ μέχρις οὗ αὕτη, ἐλλείψει τούτου, καταπυρποληθῇ, καὶ ἕνεκα τῆς

κουφότητός της πετάξῃ εἰς τὸν ἥλιον, ὅθεν λαβοῦσα αὐθις μέγαν ὠκεανὸν ἐπανάελθη εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς θέσιν, ἣ καταλάβῃ κενόν τι ἄλλο μέρος! ἡ τῶν ὑδάτων συσώρευσις κατ' ἀμφοτέρους τοὺς πόλους ὑπῆρξεν ἡ αἰτία, ὅτι οἱ ἄνθρωποι παρήχθησαν κατὰ πρῶτον ἐκ θαλασσιῶν ζώων! "Ετερος δέ τις παρουσιάσθη μὲ λεπτότατα μόρια (κόνιν), ἔδωκεν αὐτοῖς γεννητικὴν δύναμιν καὶ ἐθεώρησε ταῦτα ὡς ὡά, ἐξ ὧν μυριάδας κόσμων ἐποίησεν! Ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ πολλῶν ὁμογενῶν μορίων παρήχθησαν ὄρη, θάλασσαι, ἀῆρ καὶ ἄνθρωποι! Οἱ δορυφόροι τῶν πλανητῶν εἰσὶ νεογνὰ τῶν ἰδίων! Καὶ τρίτος τις ἔκαμε τὴν γῆν ἀρχαίγονόν τι θηρίον, ὅπερ ἀπ' αἰῶνος ὑφίσταται! Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος κατ' ἀρχὰς ἦτο ὕλη τις νοοῦσα, εἴτα ζώῳφιον, π. χ. μυῖα, εἴτα μῖς, σκύλος, ἵππος καὶ τελευταῖον ἄνθρωπος!!! ὃς κατὰ τὴν ἀναποδιστικὴν πρόοδον ἐπανέρχεται ὅθεν ἐξῆλθεν. Ἄλλος τις πάλιν διίσχυρίσθη, ὅτι κατ' ἀρχὰς μόνον ἀτελεῖς, χῶλαί καὶ ἀναίσθητοι μορφαὶ ὑπῆρχον ἐν τῷ κόσμῳ· ὁ δὲ Ἀδὰμ καὶ οἱ ἀπόγονοί του μετὰ τύγχεων καὶ λύκων συνεζεύχθησαν, ἐξ ὧν ἐπήγασαν οἱ διάφοροι τῆς οἰκουμένης λαοὶ καὶ φυλαί. Τέλος ἐπεφάνη τὸ μέγα τοῦ φυσικοῖστορικοῦ κόσμου φῶς, ὁ Βυφῶν, ὅπως λύσῃ τὸ μέγα πρόβλημα τῆς ὅλης δημιουργίας!

«Ὁ ἥλιος, εἶπεν οὗτος, θὰ ὑπῆρξε τὸ πρῶτον τῆς δημιουργίας ἔργον, καὶ δὴ ἐκ ῥευστῆς ὑαλώδους ὕλης περιβεβλημένης πάντοθεν ἐξ ὕδατος. Κομήτης τις εἰκοσάκις πυκνότερος αὐτοῦ συνεκρούσθη μετ' αὐτοῦ, ἐξ οὗ ἀπεςπάσθησαν οἱ πλανῆται, ἀπομακρυνθεῖς ἕκαστος ἑκατομμύρια ἀπ' αὐτοῦ ὥρων! Ἡ ἐπὶ τοῦ ἡλίου ἐγκειμένη κασσιτέρου ὕλη ἀπετέλεσε τὸν Ἑρμῆν, ἡ τῆς σμύριδος, τὴν Ἀφροδίτην, ἡ τετηκεῖα ὕαλος ὁμῶς ἐμόρφωσε τὴν ἑδικήν μας ὑδρόγειον σφαίραν, ὡς τὸ τοῦ ἡλίου μαρμαρῶδες, τὸν Ἄρην, τὸ τη-

πανῶδες, τὸν Δία, καὶ τὸ κισσηρῶδες τὸν Κρόνον παρήγαγον. Καὶ οἱ ἀστέρες εἰσὶν ἐπίσης ἐκσφενδονισθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἡλίου σκωρίαί, ὡς ἕκαστος δύναται ἰδεῖν τοῦτο ἐν σιδηρουργίῳ εἰς τινα περιστρεφόμενον τροχόν! Ἄλλ' οἱ κομήται συνέστησαν ἕκτινος διακοσίας ὥρας κατὰ διάμετρον παχέος δευτέρου ἡλιακοῦ σώματος, ὅπερ διαρράγεν ἐσχημάτισε 500 μικροὺς ἡλίους, ὧν τὸ φῶς ἀποσβεσθὲν, ἀπέμεινε πῶγων, ἡ οὐρά! Ἡ δ' ἐποχὴ καθ' ἣν ἐμορφώθησαν οἱ κομήται ἦν δύο δισεκατομμύρια καὶ 700 ἑκατομμύρια πρὸ τῆς ἡμετέρας γῆς, ἣτις πρέπει νὰ ὑπάρχη μόνον πρὸ 75 000 ἐτῶν καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκ τῆς κινήσεως σφοδρότητι ἀπέβαλε τὴν Σελήνην! Ὁ ἥλιος, ὃς τοὺς πλανήτας κατὰ τὴν ζώνην αὐτῶν ἐπίεξε καὶ ἀντεπιέζετο ὑπ' αὐτῶν, κατέστη διὰ τῆς πρώτης ὠθήσεως πλάγιος καὶ ἐντεῦθεν ἐκτῆσατο τὴν ἡμερησίαν του κίνησιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ πάντα τὰ λοιπὰ σώματα ἐθεώρουν αὐτὸν ἐπίσης, ὡς ἴδιον κέντρον καὶ αὐτὸς εἴλκυεν αὐτὰ εἰς ἑαυτὸν, κάκεινα ἐκτῆσαντο τὸν ἐνιαύσιον δρόμον των!—Μετὰ τὴν πρώτην τῆς γῆς ἀπόφυξιν ἔπλεον τὰ ὕδατα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν εἴκοσιν ὀργυὰς, ἐκ δὲ τῆς διηνεκοῦς προστριβῆς αὐτῶν ἐγένετο ἐν μέρει ἀργιλλώδης, ἐξ οὗ προῆλθον τὰ τοσαῦτα σχιστολίθου καὶ γρανίτου ὄρη. Τὸ ζέον ὕδωρ ἐλθὸν εἰς συνάφειαν μετὰ τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ πυρὸς κατέστη ἀλμυρὸν καὶ παρήγαγε τὴν ὀργανικὴν ὕλην τῶν ὀστράκων, τῶν φαλαγγίων κ.τ.λ. ἅτινα τὰ ὑαλώδη ὄρη εἰς τέτανον μετέβαλον. Ἀλλὰ κυρίως ἡ φορὰ τοῦ ὠκεανοῦ ἐκοίλαινε τοὺς ὑπογείους βυθοὺς, ἐνθα τῆς ὑδρογείου σφαίρας ἐσχηματίσθησαν οἱ ποταμοὶ καὶ αἱ πηγαί. Ὑποχωροῦντος δὲ οὕτω πῶς τοῦ ὕδατος ἐκαλύφθη ἀμέσως τὸ ἑκατοστὸν τῆς γῆς ὑπὸ δένδρων καὶ χόρτων. Ἡ ταχεῖα ὅμως ἀπόφυξις παρήγαγε ῥήγματα καὶ χαράδρας, δι' ὧν ἐξεβράσθη τὸ ὑπόγειον πῦρ καὶ τὰ ὄρη κατέπιπτον, ὡς ἔστιν ἰδεῖν καὶ σήμερον ἔτι πολλὰ

τοιαῦτα ὑφαίστεια. Ὅτε δὲ τέλος ἡ γῆ ἠδύχασεν ὀλοσχερῶς, ἐτέθησαν εἰς κίνησιν τὰ ὀργανικὰ σφαιρίδια, εἰς ἃ προσετίθετο ὀλίγον κατ' ὀλίγον κεφαλὴ, μήτηρ, τὰ ὦτα, ἡ καρδιά, τὰ νεῦρα, οἱ ὀφθαλμοί, ἀμυντήρια ὅπλα, προβοσκίς καὶ οὕτως, ἀπετελέσθη αἴφνης ὁ ἐλέφας! Οὕτω συνέβη καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ζῶα, καὶ εἰς αὐτὸν μάλιστα τὸν ἄνθρωπον· καὶ οὕτω βαίνει πάντοτε πρὸς τὰ ἐμπρός! Ἐπειδὴ δὲ κατὰ πρῶτον ἐψύχθησαν οἱ πόλοι, οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ ζῶα κατάρχουν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Συβηρίᾳ καὶ τῇ Ταρταρίᾳ, ὅπου εἰσὶν οἱ Καλμοῦκοι, καὶ ὧν οἱ πλεῖστοι πρὸς τὸν ἰσημερινὸν ἐτράπησαν. Ὅλοι οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ἦσαν ὑψηλοὶ, δεκαοκτὼ ποδῶν καὶ μόνον ἀστρονόμοι καθαροί, ἀλλ' ὁμῶς ἀκολούθως ἐδιώχθησαν ἐκεῖθεν ὑπὸ νάνων! Ἀδὰμ, ὁ πρῶτος Καλμοῦκος, ἔξει πρὸ περίπου 13000 ἐτῶν ἐν τῷ αὐτόθι Παραδείσῳ. Τέλος ὀλόκληρον τὸ Ἀτλαντικὸν βασίλειον ἀπὸ Ἰσπανίας μέχρις Ἀμερικῆς, 4800 ὥρων τὸ πλάτος, διεσπάρθη ὑπὸ τινος φοβερᾶς ὑφαιστείου ἐκρήξεως! Ἐκ τῆς συστάσεως τοσούτων μικρῶν καὶ μεγάλων νήσων προήλθον ὅλα τὰ σπάνια ζῶα καὶ φυτὰ ἀπὸ τοῦ Βορρᾶ μέχρι τοῦ Καναδά! Ἀλλ' ἐν τέλει ἐπενόησεν ὁ ἄνθρωπος τέχνας, ἐκαλλιέργησε τὴν γῆν, κατέστησε ταύτην καρποφόρον, καὶ ἐπεβοήθησε τὴν φύσιν, ἥτις ὁμῶς ἐκ μόνου τοῦ φύχους μετὰ 29998 ἔτη καταστραφήσεται.» (Ἰδὲ Neues Christliches Heidenthum S. 2.)

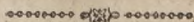
Βεβαίως ὠφειλέ τις νὰ ὑποθέσῃ, ὅτι τοιαῦτα περὶ κόσμου σχέδια χάριν τῆς μωρίας των, θὰ κατέπιπτον εὐθὺς ἀμ' ἐγεννήθησαν! Ἀλλ' ὁμῶς τὰ ὀνόματα ἐνὸς Βυφῶν, Μαίλλετ, Ροβινάτ, Διδερῶτ, Λαμυτρίε καὶ ἄλλων πολὺ μεγαλειτέραν φήμην ἀπολαμβάνόντων, ἢ ὥστε νὰ μὴ κλίνη τις γόνυ πρὸς παντὸς εἰδώλου, ὅπερ οὗτοι ἤθελον στήσει! ὅτε μετερχόμενοι τὸ ἔργον τοῦ ἐξαλεῖψαι ἀπὸ προσώπου τῆς

γῆς τὴν θρησκείαν. Ὁ Βολταῖρος, δὲ συνήθως ἀνῆρει, ἀνευ ἀποδείξεως, κατώρθωσε τοῦτο συντομώτατα, εἰπὼν, ὅτι πρὸς δημιουργίαν τοῦ κόσμου οὐδαμῶς ἦν ἀναγκαῖος ὁ Θεός! ἂν καὶ συναρπαγείς ἀπὸ τῆς θεωρίας τῆς καταπληκτικωτάτης μηχανῆς τοῦ κόσμου καὶ τῶν νόμων αὐτῆς ὠμολόγησεν ἐν τέλει, ὅτι «Μόνος ὁ Θεός εἶναι ἡ ἀρχὴ ὅλων τῶν πραγμάτων. Τὰ πάντα ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ.»

Encycl, Quest. 'Idees.

Οὕτω λοιπὸν ἐς αἰεὶ θὰ ἔχῃ τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν προτίμησιν ἐκείνη ἡ περὶ δημιουργίας ἱστορία, ἥτις τόσῳ μεγαλοπρεπῶς ἄρχεται.

Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ ἥτις σαφῶς ἐξηγεῖ, ὅτι κόσμος καὶ ἄνθρωπος εἰσι θείας παραγωγῆς. Αὕτη, ἡ μωσαϊκὴ ἱστορία, δὲν εἶναι, ὥς αἱ προηγούμεναι, ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου ἐνὸς μόνου προελθοῦσαι οὐδὲ παίγνιον τῆς φαντασίας! Ὅ,τι ὁ λαὸς ἐπὶ μακροῦ ἐγίνωσκε καὶ διὰ τῆς ὁσίως τηρουμένης παραδόσεως ἦν βεβαιωμένον, ἐμελλεν ἔτι μᾶλλον νὰ κυρωθῇ, διαγραφόμενον καὶ περιλαμβανόμενον εἰς ἅγιόν τι βιβλίον! Τοῦτο τὸ καθ' ὅλου πολύτιμον βιβλίον εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον, ὡς πρὸς τὴν ἀρχαιότητα μοναδικόν, ἀνερχόμενον εἰς πλεόν τῶν δύο χιλιάδων ἐτῶν παντὸς ἱστορικοῦ ἄλλου μνημείου. Ἐνώπιον τῆς Γραφῆς ταύτης ἐκμηδενίζεται πᾶν νεογνὸν τῶν εὐφυῶν, δι' οὗ ὁ ἄνθρωπος, οὔτε τοὺς γεννάρχας του, οὔτε τὴν ἀρχὴν τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ, ἀλλ' οὔτε ἑαυτὸν καὶ πολὺ ὀλιγώτερον τὴν αὐτοῦ ἐλπίδα γινώσκει!

3

Οἱ Θεοὶ τῶν ἀνθρώπων.

Ὅσω ἀτυχῶς ἐσκέπτοντο οἱ ἄνθρωποι περὶ τῆς καταγωγῆς των, τόσω ἀλλόκοτοι καὶ ἀσθενεῖς ἦσαν αἱ κρίσεις των, αἱ ὑποθέσεις των, αἱ ἐπινοήσεις των περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ, ὡς ἀποβαλόντες τὸ νῆμα τῆς παραδόσεως. Ἡ θεωρία ὁμῶς τοῦ σύμπαντος καὶ αἴσθημά τι ἐσωτερικὸν εἴλκυεν αὐτοὺς πάντοτε πρὸς τι ὑψηλότερον ὄν. Ἀλλὰ πόσον ἀσθενὲς ἐδείχθη τὸ ἀνθρώπινον λογικὸν ὡς πρὸς τὸν ὀρισμὸν τῆς ἀνωτέρας ταύτης δυνάμεως! Πόσω μεγάλη ἵσταται ἡ διαφθορά! Ὅποσον αἶσχος ἐπιρρίπτεται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν, ὅταν τις λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τοὺς θεοὺς οὓς ἐπενόησεν, ἢ τὸν Θεόν, ὃν διέγραψεν! Ὑπῆρξεν ἐποχὴ, καθ' ἣν ἐσυσσωρεύοντο θεοὶ ἐπὶ θεῶν, καὶ βωμοὶ ἐπὶ βωμῶν! Ἦν ἡ ἐποχὴ τῶν δαιμονίων καὶ τῶν μύθων! Ἐπῆλθεν ὁμῶς ἐποχὴ, καθ' ἣν ὑπέστρεψαν πάλιν εἰς τὸν ἕνα Θεόν, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ λαοῦ μόνον ἀφῆκαν αὐτὸν νὰ παρέλθῃ. Ἦν ὁ θεὸς τῆς πολιτικῆς. οὗτος! Ἐπὶ τέλους κατὰ τὸν μᾶλλον τῶν πεφωτισμένων αἰῶνων αἰῶνα ἐπίστευσαν, ὅτι τὰ πάντα ἐξερευνήθησαν, εὐρέθη καὶ τις ἀπόδειξις, ὅτι εἷς μόνος θεὸς ἦτο ἀναγκαῖος. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα προβάλλεται ἡ ἐρώτησις. Ἐν ποίᾳ ἐποχῇ ἄρα ἔδειξε μεγαλειτέραν ἀδυναμίαν ἢ ἀνθρωπίνην σοφίαν; Αἱ πρῶται οἰχογένειαι ἐγίνωσκον ἕνα μόνον θεὸν καὶ διέμενον αὐτῷ πισταί, ἐφ' ὅσον αἱ περὶ τῆς θρησκείας των παραδόσεις δὲν ἔχοντο ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς των, αἱ μόνον ἐδείκνυν αὐτοῖς τὸν Δημιουργόν, ὃν ὀφείλον νὰ λατρεύωσι. Λαλήσας ὁ Σειρὰχ περὶ τῆς πλάσεως τῶν πρώτων ἡμῶν προγόνων προσέθηκεν ἐν κεφ. 17,5—15.

»Ἐλαβον χρῆσιν τῶν πέντε τοῦ Κυρίου εὐεργετημάτων ἔχτον δὲ νοῦν αὐτοῖς ἐδωρήσατο μερίζων, καὶ τὸν ἐβδομον

λόγον ἐρμηνέα τῶν ἐνεργετημάτων αὐτοῦ· διαβούλιον καὶ γλῶσσαν, καὶ ὀφθαλμούς, ὧτα καὶ καρδίαν ἔδωκε διανοεῖσθαι αὐτοῖς· ἐπιστήμην συνέσεως ἐνέπλησεν αὐτοῖς, καὶ καλὰ καὶ κακὰ ὑπέδειξεν. Καὶ ἔθηκε τὸν ὀφθαλμὸν αὐτοῦ ἐπὶ τὰς καρδίας αὐτῶν, δεῖξαι αὐτοῖς τὸ μεγαλεῖον τῶν ἔργων αὐτοῦ. Ἔδωκε δι' αἰῶνος καυχᾶσθαι ἐπὶ τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ, ἵνα διηγῶνται τὰ ἔργα αὐτοῦ συνετοί. Καὶ ὄνομα ἁγιασμοῦ αἰνέσουσιν ἐκλεκτοί, ἵνα διηγῶνται τὰ μεγαλεῖα τῶν ἔργων αὐτοῦ. Προσέθηκεν αὐτοῖς ἐπιστήμην, καὶ νόμον ζωῆς ἐκληροδότησεν αὐτοῖς· διαθήκην αἰώνιον ἔστησε μετ' αὐτῶν, καὶ τὰ κρίματα αὐτοῦ ὑπέδειξαν αὐτοῖς· μεγαλεῖον δόξης εἶδον οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν, καὶ δόξαν φωνῆς αὐτοῦ ἤκουσε τὸ οὖς αὐτῶν καὶ εἶπεν αὐτοῖς· προσέχεται ἀπὸ παντὸς ἀδίκου, καὶ ἐνετείλατο αὐτοῖς ἐκάστῳ περὶ τοῦ πλησίον.»

Ἄλλ' ἀφοῦ αἱ οἰκογένειαι διεσπάρησαν εἰς διαφόρους τῆς οἰκουμένης χώρας καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνέστησαν μεγαλείτεροι κοινωναίαι καὶ λαοὶ, κατέπιπτον εἰς ἔτι μεγαλείτερας πλάνας, καθόσον ἀπεμακρύνοντο τῶν πρωτογόνων παραδόσεων, αἵτινες ἔπρεπε νὰ ᾔναι αὐτοῖς τὸ μόνον ἀληθὲς μαντεῖον. Ἀποσπασθέντες ἀπὸ ἐκείνου, ὅπερ ἔβλεπον καὶ ᾔσθάνοντο καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἐργασίας τῆς φύσεως, ἐπλάσαν πάραυτα τοσοῦτους θεοὺς, ὅσα ἐν τῇ φύσει ὑπάρχουσιν ὄντα! Ἡ μᾶλλον ἐλάτρευον ὡς θεὸν ἐκεῖνα, δι' ὧν ἔπρεπε νὰ γνωρίσωσι τὸν θεόν. Προῆλθον εἰς τὴν ιδέαν τῶν πνευμάτων, τῶν ζωογονούντων τὴν φύσιν καὶ τὰ ζῶα. Διὸ ἕκαστον ἔθνος κατὰ τὴν ἰδιάζουσαν αὐτῷ φαντασίαν, ἢ τὴν πρὸς ἕτερα ζήλοτυπίαν τοῦ ἐπλάσεν ἰδίου προστάτας θεοῦς. Ἀμέσως λοιπὸν ἐμορφώθησαν τόσαι θρησκεῖαι, ὅσαι καὶ ἐθνότητες καὶ τοσοῦτοι θεοί, ὅσους ἡ ἰδιοτέλεια ἀπῆτει. Οὕτω δ' ἐστάθησαν ὑπερθεὶς τῶν θυσιαστηρίων καὶ αὐτὰ τὰ κτήνη. Οἱ Αἰγύπτιοι ἐπίστευον τὸν ἔποπα, διότι ἐπέστρεφεν ἀκριβῶς μὲ

τὴν πνοὴν τοῦ κατὰ τὰ κυνικά καύματα ἀνέμου καὶ κατέτρω-
 τρωγε τοὺς σκύλακας καὶ ἔντομα. Τὴν Ἰβιν, διότι ἐρχομένη
 κατ' ἔτος ἐξηφάνιζε τοὺς ὄφεις. Τὸν Ἰχνεύμονα, διότι συν-
 ἔτριβε τὰ ὠὰ τοῦ φοβεροῦ κροκοδείλου. Τὸν κύνα, διὰ τὴν
 σταθεράν πρὸς τὸν Κύριόν του πίστιν. Ἐκαστον δὲ ζῶον, ἡ
 στοιχεῖον ἀπεθεώθη δ' ἀγαθὴν τινα ὑπηρεσίαν πρὸς τοὺς λα-
 οὺς. Οἱ Φρύγες ἐλάτρευον τὸν ἐλειὸν (εἶδος γαλῆς) καὶ οἱ
 Τρῶες ἀπέδιδον αὐτῷ τὰς αὐτὰς θείας τιμὰς, διότι κατέφαγε
 τὰς χορδὰς τῶν τόξων τῶν ἐχθρῶν των. Οἱ Σύροι ἐκάλεσαν
 θεοὺς ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ ἐλάτρευσαν τοὺς ἰχθῦς. Οἱ Ἀσ-
 σύριοι προσεκίνουν τὰς περιστεράς. Οἱ Θεσσαλοὶ τὰς κύκνους;
 οἱ Σαμογέται, τοὺς ὄφεις, οἱ Μογχόλοι τὰς ἀγελάδας, οἱ
 Ἰνδοὶ τὸν λευκὸν ἐλέφαντα. Οἱ Πέρσαι ἀπέδιδον εἰς τοὺς πο-
 ταμοὺς θείας τιμὰς, ὥστε οὐδέποτε ἐτόλμων νὰ πλυθῶσιν
 ἀπὸ τὰ νερά των. Οἱ Μασσαγέται ἐπροσκύνουν τὸν ἥλιον.
 Οἱ Τάρταροι τὴν Σελήνην, οἱ τῆς Λυβίας καὶ Νουμηδίας, τοὺς
 πλανήτας. Τοῦτο συνέβη καὶ μὲ τὰ προϊόντα τῆς φύσεως,
 ὥστε καὶ κρόμμυα καὶ σκόρδα ἀπεθεώθησαν. Εἰς πάσας τὰς
 ἀποθεώσεις ταύτας ἔγκειτο τὰ μάλιστα ἡ ἰδέα, ὅτι ἡ φύσις
 ἐξουσιάζετο καὶ ὠδηγεῖτο ὑπὸ ἰδιαιτέρων δαιμονίων, ἡ πνευ-
 μάτων καὶ ἡ λατρεία ἀνεφέρετο μᾶλλον εἰς αὐτὰ, παρὰ εἰς
 τὰ σύμβολα αὐτῶν. Πλὴν πολὺ ἀμφιβάλλομεν, καὶ δικαίως,
 ἐὰν ὁ Αἰγύπτιος, ἐξ εὐγνωμοσύνης καὶ ὑπολήψεως τιμῶν
 ὠφέλιμα ζῶα ἐπολιτεύετο μωρότερον, ἢ ἐν τῇ πεφωτισμένῃ
 Ἑλλάδι θύοντες εἰς τὸ ὡραῖον πνεῦμα τῶν νυμφῶν, τῶν πο-
 ταμῶν ταῦρον, ἢ ἐν τῇ ἐνδόξῳ Ῥώμῃ, ὁ εὐσεβὴς Ὁράτιος
 προσφέρων μεθ' ὅλου τοῦ σεβασμοῦ αἶγα εἰς τὴν βλανδου-
 σίαν πηγὴν! Ὁ Ἰουβενέλιος χλευάζει τὸν σεβασμὸν, ὃν
 ἐδείκνυον οἱ λαοὶ οὗτοι εἰς τὰ πτηνὰ καὶ λησμονεῖ, ὅτι ἐν
 Ἑλλάδι ὡς καὶ ἐν Ῥώμῃ, ἀπέδιδον αὐτοῖς προφητικὴν δύ-
 ναμιν! ἐρωτῶντες ταῦτα περὶ τῶν σπουδαιοτάτων τῆς πολι-

τείας πραγμάτων. Ἐὰν οἱ ἄγριοι λαοὶ στρεβλῶς ἐπίστευον, ὅτι τὰ ζῶα ἐνεψυχοῦντο ὑπὸ πνευμάτων, ἀδυνατῶ ὅλως ἐν νοῆσαι, εἰ τοῦτο ἦν παραλογώτερον τοῦ μεγάλου Καρτεσίου ποιήσαντος τὰ ζῶα ἀπλᾶς μηχανά! Ἐὰν τὰ ἔθνη ἔμενον εἰς τὴν ἀπλὴν λατρείαν τῶν ζώων καὶ τῆς φύσεως δὲν θὰ διεδίδετο ἴσως τοσοῦτον ἡ εἰδωλατρεία, οὐδὲ θὰ ἔφθανε τὸν βαθμὸν ἐκεῖνον τῆς διαφθοράς, ὃν ἔλαβε διὰ τῆς ποιητικῆς καὶ τῆς μιαρᾶς θεολογίας. Ἀμα δ' ἤρξαντο οὐ μόνον τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τὰ πάθη των γ' ἀποθεῶσιν: οὐ μόνον εἰς τὴν ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν κακίαν νὰ κτίζωσι ναοὺς καὶ νὰ προσφέρωσι τοιαύτας θυσίας, καθ' ὧν ἡ ἀνθρωπότης ἔφριττεν, ἠφανίσθησαν πλέον καὶ αἱ τελευταῖαι τοῦ Θεοῦ ἀκτῖνες καὶ μετ' αὐτῶν πᾶν ἡθικὸν αἶσθημα. Τίς δὲν ἐκπλήττεται βλέπων τὸν μυθικὸν Ὀλυμπον καὶ τοὺς ἐπιγεῖους ναοὺς πεπληρωμένους ὑπὸ τοιούτων θεῶν, ὧν τὴν συγκαινωνίαν μόνον αἱ κλεῖναι Ἀθῆναι καὶ ἡ μεγάλη Ῥώμη δὲν ἤσχυνοντο! Ὅπως δὲ τὸ κακούργημα ὑψώσῃ ὅσον οἶόντ' αὐθαδεστέραν κεφαλὴν, δὲν εἶχεν ἀνάγκην οὐδενὸς ἄλλου, ἢ νὰ καταστήσῃ συνενόχους αὐτοὺς τοὺς θεοὺς! Τίς, λέγει ὁ Βοσσουέτος, τίς θὰ ἐπιστεύετο, ἐὰν διηγεῖτο τὰς τελετὰς τῶν μακάρων θεῶν καὶ τὰ μιαρὰ των μυστήρια; Οἱ ἔρωτες των, αἱ σκληρότητές των, αἱ ἀντιζηλῖαι των καὶ ὅλαι αἱ λοιπαὶ ἀκολασίαι ἦσαν τὰ ἀντικείμενα τῶν ἐορτῶν, τῶν θυσιῶν, τῶν ὕμνων, οὓς ἔψαλλον αὐτοῖς καὶ τῶν εἰκόνων, ἃς ἀνέθετον εἰς τοὺς ναοὺς. Ἐλατρεύθη λοιπὸν ἡ κακία καὶ ἐξηγήθη ὡς ἀναγκαῖα διὰ τὴν λατρείαν τῶν θεῶν! Ὁ ἐνδοξότατος τῶν φιλοσόφων ὑπερηκόντησε τὸ μέτρον τοῦ πότου ἐν τῇ ἐορτῇ τοῦ Βάχχου πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ τούτου. Ἄλλος ἀπαγορεύσας αὐστηρῶς πᾶσαν ἀναίσχυντον εἰκόνα, ἀπεδέξατο τὰς εἰκόνας τῶν θεῶν, αἵτινες δι' ὁμοίων ἀτιμιῶν ἐμελλόν νὰ τιμηθῶσι. Χωρὶς ἐκπλήξεως δὲν δύναται τις γ' ἀναγνώσῃ

τὰς τιμὰς, ἃς ἀπέδιδον εἰς τὴν Ἀφροδίτην καὶ τὰς ἀκολα-
σίας, ἃς τινες πρὸς τιμὴν τῆς εἶχον εἰσαγάγει. Ἡ Ἑλλὰς
ὁσονδὴποτε καὶ ἐὰν θαυμάζεται πάντοτε διὰ τὴν λεπτότη-
τα ἐξευγενισμόν καὶ σοφίαν τῆς, ἐτέλει ὁμως τὰ βδελυρὰ
ταῦτα μυστήρια! Διὰ σπουδαίας ὑποθέσεις ἀφιέρουν τῇ
Ἀφροδίτῃ ἰδιῶται καὶ πολιτικοὶ δημοσίως Π—ς! Ἡ δὲ
Ἑλλὰς δὲν ἡρεθρία ἀποδίδουσα τὴν σωτηρίαν τῆς, εἰς τὰς
πρὸς τὴν θεὰν ταύτην ἀποτετινομένας δεήσεις. Μετὰ τὴν κα-
ταστροφὴν τοῦ Ξέρξου καὶ τῆς τρομερᾶς στρατιᾶς τοῦ ἀνέ-
θηκαν εἰκόνα εἰς τὸν ναόν τῆς μὲ ἐπιγραφὴν τοῦ περιφήμου
ποιητοῦ Σιμωνίδου!

Καὶ ἐὰν ἰκέτευον καθαρῶς τὴν ἀγάπην, θὰ ἦν πάντως
αὕτη ἡ καθαρὰ, ἡ ἀγνή ἀγάπη. Πλὴν ἐνταῦθα οὐχ οὕτως
ἔχει! Αὐτὸς ὁ Σόλων ἡγειρεν ἐν Ἀθήναις τῆς ἀκολάστου
Ἀφροδίτης, ἡ τῆς ἀκαθάρτου ἀγάπης, ναόν! Σύμπασα ἡ
Ἑλλὰς ἦν πεπληρωμένη ναῶν καθιερωμένων τῇ θεᾷ ταύτῃ!
ἡ δὲ συζυγικὴ ἀγάπη δὲν εἶχεν οὐ τῆς κατὰ τὴν ὁλὴν
τὴν χώραν! Ἡ ῥωμαϊκὴ ἐμβρόθεια δὲν ἔδειξε μεγαλεί-
τερον σέβας πρὸς τὴν Ὀρησκείαν, καθότι ἀφιέρωτε πρὸς τι-
μὴν τῶν θεῶν τὰς βδελυρίας τοῦ θεάτρου καὶ τοὺς αἵματη-
ροὺς ἄθλους τῶν ἀγωνιστῶν, ὅ ἐστιν, πᾶν ὅ,τι δύναται τις
διεφθαρμένον καὶ σκληρὸν νὰ ἐννοήτῃ!

Ὁ ἐπιθυμῶν νὰ πεισθῇ πλείοτερον περὶ τούτων, ἀναγνώ-
σάτω τὸν Τάχιτον, τὸν Σουετώνιον καὶ τὸν Ἀμμιανὸν Μαρ-
κελλῖνον, ὅπως ἐν τούτοις ἰδῇ τὰς φρικώδεις ἐπενεργείας
τῶν βαρβαρικῶν θεαμάτων τῶν ἀμφιθεάτρων, ἀφιερωμένων
τοῖς θεοῖς! Ἐν τῷ Ὀβιδίῳ καὶ Ἰουβενάλειῳ, τὴν ἐπιβρόχην,
ἦν ἐπὶ τῶν ἡθῶν εἶχον αἱ αἰσχρολογίαι τῶν θεάτρων καὶ
πάντομιμῶν. Ἐν τῷ Τερεντίῳ καὶ Λουκιανῷ τὰς ὀλεθρίας
ἐντυπώσεις, ἃς ἐπροξένουν τὰ ἀκόλαστα ἀγάλματα καὶ αἱ
εἰκόνες. Ἀλλ' ἡ ἀνθρωπίνη διαφθορά εἰς τοσοῦτον εἶχε

προβῇ, ὥστε καὶ εἰς αὐτὰ τὰ κακουργήματά της ἐγίνωσκε γ' ἀποδίδη ὀρησκειτικὴν ἔννοιαν, προσελθουσῶν ἐντεῦθεν τῶν μᾶλλον ἀκαθάρτων καὶ βδελυρῶν θεοτήτων! Τοιαῦτα ἐκτρώματα βλέπουσι τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ὅταν βέβηλοι χεῖρες, ἢ ἄκλητοι τεχνῖται θεοὺς καὶ θυσιαστήρια οἰκοδομῶσι. — Καὶ ἐν τέλει, τί καλὸν ἔπραξαν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος αἱ χιλιάδες καὶ μυριάδες οὗτοι θεοί! Ὅποίαν ἀνάπαυσιν παρέσχον τῇ ἀνθρωπότητι διὰ τὸ μέλλον της! Ποῦ εἶναι τὰ θαύματα τῶν ἀποθεωθέντων ἡρώων καὶ βασιλέων! Ὅποιον φῶς καὶ ὁποίαν εὐτυχίαν ἔφερον εἰς τὸν κόσμον; Πῶς ὑπερασπίσθησαν τὰ ἔργά των! Πῶς τὰ μεγάλα μνημεῖα τῶν θεῶν καὶ αἱ χεῖρες τῶν ἀνθρώπων ἀπώλοντο!

4

Τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου, ἢ τὰ ἐρείπια τοῦ
 παρελθόντος.

Ἀδιαλείπτως δεικνύει ἡμῖν ἡ ἱστορία τὴν ἡμαρτημένην προσπάθειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν λαῶν, ἑαυτοὺς, ἢ τὰ ἔργα των νὰ διαικονίσωσι. Τὰ μέγιστα δημόσια οἰκοδομήματα κατέπεσον, ὡς τὰ μνημεῖα τεθαμμένων ἰσχυρῶν! Πολιτειῶν καὶ χωρῶν νομοθεσίαι ἐξέπνευσαν, ὡς τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα. Ἡ ἱστορία τοῦ παρελθόντος πρόκειται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας κατὰ τὸ πλεῖστον, ὡς ἱστορία ἐρειπίων! Ὅ,τι δ' ἐξέφυγε τῆς δαδὸς τῶν κατακτητῶν, ἢ τῆς μανίας τῶν ἐπαναστάσεων, περιῆλθε συχνάκις εἰς τὰς χεῖρας τῆς ἀμαθείας! καὶ ὅ,τι ἐξ ἀμφοτέρων ἐσώθη κατέστρεψεν ἡ βρῶσις τοῦ χρόνου!

Ἀπασαι αἱ πόλεις τοῦ παρελθόντος κατέπεσον, συνετρίβησαν τὰ σκήπτρα τῶν βασιλέων, ὡς καὶ οἱ ῥαβδοφόροι τῶν δημοκρατικῶν, κατεβυθίσθησαν ἀνίκητοι στόλοι, κενὰ ἔμειναν ἐργαστήρια καὶ ὀπλοστάσια, ἐκυριεύθησαν ἐξ ἐφόδου, ἢ παρεδόθησαν φρούρια ἀπόρθητα. Τὰ ἐνδοξότερα τροπαια, ἢ κατεποντίσθησαν εἰς τὴν θάλασσαν τῆς λήθης, ἢ ἐκαλύφθησαν ὑπὸ τῆς καταφρονήσεως τῶν κρινόντων ἐπιγόνων—Σεισμοί, πυρκαϊαί, ἢ χεῖρες ἀνθρώπου ἔδωκαν τέλος εἰς τὰ θαύματα τοῦ κόσμου. Τὰ θεμέλια τοῦ ἀτελοῦς πύργου τῆς Συγχίσεως (Βαβυλῶνος) ἐξηφανίσθησαν, οἱ κρεμαστοὶ κῆποι τῆς Σεμιράμιδος κατεκρημνίσθησαν ἀπὸ τῶν στηλῶν των. Τὰ τεῖχη τῆς Βαβυλῶνος, ἐφ' ὧν δύο ἄμαξαι παραλλήλως ἠδύναντο νὰ βαδίσωσιν, ἐγένοντο ἐρείπια. Τὰ λείψανα τῆς βασιλίδος ὄλων τῶν πυραμίδων ἐσαπρώθησαν. Ὁ τάφος τῆς Ἀρτεμισίας, κατεστράφη, ὡς σκευὴ κεραμέως. Τὰ συντρίμματα τοῦ ἐν Ῥόδῳ κολοσσοῦ τοῦ ἡλίου μετεφέρθησαν ὑπὸ 900 καμήλων. Ὁ ἐν Φάρῳ πύργος δὲν φωτίζει πλέον κἀνὲν πλοῖον! Ὁμοίαν τινὰ τύχην ὑπέστη καὶ ὁ ἀξιθαύμαστος ναὸς τῆς Γῆς. Ὁ κολοσσαῖος οὗτος ἐν Θήβαις ναὸς, καὶ παντὰ τὰ ἱερὰ τῆς Αἰγύπτου κατεπυρπολήθησαν ὑπὸ τοῦ Καμβύσου. Τὸν περιώνυμον ἐν Ἐφέσῳ ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος κατέκαυσεν ὁ Ἡρώστρατος· ὁ ναὸς τοῦ Διὸς Ἀμμωνος μετὰ τῶν ἑκατὸν αὐτοῦ θυσιαστηρίων ἐξηφανίσθη· ὁ τοῦ Αὐγούστου ἐν Ῥώμῃ μετεβλήθη εἰς καπνοὺς, ὡς καὶ ὁ τοῦ Καπιτωλίου Διός. Τὸ Πάνθεον καὶ ὁ ναὸς τῆς Φλώρας ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ χρόνου. Περὶ δὲ τῆς καταστροφῆς τοῦ ἐν Ῥώμῃ περιφημοτάτου ναοῦ τῆς Εἰρήνης διαμφισβητεῖται, ἐὰν τὸ εἰς κόνιν μεταβαλὼν αὐτὸν πῦρ ἐτέθη ὑπὸ ἀνθρωπίνης χειρὸς, ἢ κατῆλθεν ἐξ οὐρανοῦ. Ἐκ τῶν τῆς Ἑλλάδος θαυμάτων τῆς ἀρχιτεκτονικῆς διήρχεσε τὰ μάλιστα ὁ Παρθενὼν, οὗτος ἐσώζετο ἔτι

κατὰ τὴν 16 ἑκατονταετηρίδα. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι μετεποίησαν τοῦτον εἰς πυριταποθήκην, μία δὲ βόμβα τοῦ Μαροζίνη ἀνετείναξεν αὐτὸν εἰς τὸν ἀέρα! Καὶ αὕτη δὲ ἡ ἱστορία τῶν παρελθόντων αἰώνων ἔχασε μέγαν πλοῦτον ἕνεκα τῆς πυρπολήσεως τῶν περιφημοτέρων βιβλιοθηκῶν, ὥς ἂν τὸ πεπρωμένον ἤθελε νὰ παίξῃ διὰ τῆς συσσωρεύσεως ὁμοῦ ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως ὅλων τῶν ἔργων τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης, καταστρέφον αὐτὰ στιγμιαίως. Τὴν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθήκην Πτολεμαίου τοῦ Φιλαδέλφου ἐνέπρησε μετὰ τοῦ μεγάρου ὁ Ἰούλιος Καῖσαρ! Ἡ ἐν Περγάμῳ τοῦ βασιλέως Ἀττάλου μετεφέρθη ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου καὶ εἶτα διεσκορπίσθη. Ἡ Ῥώμη προήχθη τοσοῦτον ἐπὶ Αὐγούστου, Τιβερίου, Τραϊανοῦ, Ἀδριανοῦ καὶ Γορδιανοῦ τοῦ νεωτέρου, ὥστ' ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου εἶχεν 29 δημοσίας βιβλιοθήκας. Αὗται δὲ πᾶσαι εἴτ' ἐγένοντο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς, εἴτε κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν ἐπελθόντων βαρβάρων λαῶν. Αἱ δημόσιαι ἐν Κωνσταντινουπόλει βιβλιοθήκαι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκαλύφθησαν ὑπὸ τῆς ἰδίας στάκτης ἐπὶ Βασιλείσχοῦ· αἱ δὲ νεωστὶ συστηθεῖσαι ἐπυρπολήθησαν ἐπὶ τοῦ ἐπιδραμόντος Λέοντος Ἰσαύρου.—Μάτην ἡγωνίζοντο οἱ σοφοὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ Ἑθιοπίας νὰ διαιωνίσωσι τὰς πράξεις τῶν ἡγεμόνων ἐγχαράττοντες ταύτας ἐπὶ μαρμάρου, ἢ χαλκοῦ. Ἐγγραφον μὲ ἱερογλυφικὰ σημεῖα, ἀλλ' ἐξ ἡμῶν ἐλάχιστοι μόλις δύνανται συλλαβῆσαι ταῦτα! Μάτην ἐνεπιστεύοντο αἱ Δρυίδες καὶ οἱ Βάρδαι εἰς τὸ μνημονικόν των τὰς πράξεις τῶν λαῶν καὶ ἡρώων των, ὅπως μεταδώσωσιν ἀπὸ στόματος εἰς στόμα ταῦτα εἰς τὸν μετέπειτα κόσμον. Οἱ Βάρδαι ἐξηφανίσθησαν. Οὕτως ἀπώλοντο καὶ αἱ τέχναι καὶ τὰ ἀρχεῖα κατεσάπησαν. Μεγάλαι δ' αἰθουσαι μετ' εἰκόνων, ἀγαλμάτων σπανιοτήτων φυσικῶν ἐν μεγάλῃ τάξει κέκοσμημέναι, ἐγένοντο θυσία τῆς καταστροφῆς, ὥς καὶ αἱ

γλυπτοθήκαι με τὰς ἀρχαιοτήτάς των, γενόμεναι εἴτα κα-
τοιχία γλαυκῶν.

Οὕτως οἴχοντο ἀπιόντα τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων! Εἴτα δ' ἤλθον ἰχνογράφοι, ζωγράφοι, ποιηταὶ καὶ περιηγηταὶ ἐπε-
λάβοντο ἐφεκτικῶς τῶν ἐρειπίων τούτων, καὶ εὖρον ταῦτα,
χωρὶς ἀμφιβολίας — ὦ ρ α ῖ α· ἐπειδὴ διήγειρον μεγάλας
ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος καὶ ἐμβριθεῖς μελέτας διὰ τὸ
μέλλον. Ἀλλ' ὅμως καὶ αὕτη ἡ φύσις οὐδεμίαν ἐγγύησιν
παρέχει περὶ τῆς διαρκείας τῶν ἔργων των! Γῆς μέρη διε-
σπάσθησαν, θάλασσαι ἀπесύρθησαν καὶ ποταμοὶ ἐξηράνθη-
σαν. Καὶ αὐτοὶ οἱ τοῦ πάγου βουνοὶ τῶν πόλων, — αἰῶνιοι
κληθέντες — τήκονται. Ἡ τοῦ ὕδατος σταγὼν κοιλαίνει πέ-
τρας· ἡ σκωρία καταστρέφει τὸν σκληρότατον σίδηρον· σκώ-
ληκες ποιοῦσι τὴν μέταξαν καὶ σκώληκες καταστρέφουσι
ταύτην· ὁ χρυσὸς ἐξαφανίζεται ἐπὶ τῶν θυσιαστηρίων καὶ
ἐπὶ τῶν θρόνων γίνεται ὠχρὸς. Τὰ χρώματα ἐξαλείφονται
ἀπὸ τοῦ χαλκοῦ, ὁ σῆς διατριπᾷ τὰ ἐκ καρύου καὶ κέδρου
σκεύη....

Μάτην ζητοῦσι τὰ ἐπίγεια μεγαλεῖα νὰ εὕρωσιν αἰωνίαν
τινὰ θέσιν ἐπὶ τῆς ὑδρογείου σφαίρας. Τούνακτιον δὲ πάν-
τοτε σαφέστερον λαλεῖ ἡ ὑψίστη ἀλήθεια.» Καὶ εἰάν τὸ πᾶν
μεταβληθῇ εἰς ἐρείπια, πάλιν τὸ γεγεννημένον θὰ ὑπάρξῃ.»
Ἀλλ' ἡ δύναμις καὶ ὁ φωτισμὸς ἠρνήθησαν αἰείποτε ν' ἀνα-
γνωρίωσι τὴν ἀρχὴν ταύτην, ἐφ' ὅσον κατείχοντο ὑπὸ τῶν
δελεαστικῶν τούτων πλανῶν!

Τίς ποτ' ἤθελε τολμήσει νὰ προειπῇ εἰς τὴν τριῶν ἡμέ-
ρῶν περιφέρειαν ἔχουσαν Νινεβή. ὅτι «ἐκ σοῦ οὐδὲν πλεον
ἶχνος εὐρεθήσεται!» ἢ εἰς τὴν ἑνδοξον τῆς Σιών θυγατέρα!»
ὅτι ὡς ἀγρὸς ἀροτριάθήσεται καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἔσται!»
— Ἡδυνάτὸ τις ποτὲ νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς
Σπάρτης θὰ ἔβλεπε μόνον αἰγοβοσκοῦ καλύβην, ἔχοντος

μόνον πλοῦτον τὸν χῆρτον, τὸν φυόμενον ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Λεωνίδου καὶ τοῦ Ἀγχιλαίου ; Ἐκεῖ δ' ὅπου ἔφαλλεν ὁ Πίνδαρος ἀκούει τις μόνον ἀγρίους πατάγους — Ὁ φυγὰς Μάριος ἐκάθησεν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς Καρχηδόνος — Οἱ λίθοι τῶν πελωρίων ἐκείνων ἀμφιθεάτρων, περιστυλίων καὶ θόλων ἐπέπρωτο νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς κατασκευὴν ὑπονόμων.—Τὸ μέγα τοῦ Ἀργούστου κράτος ἔληξε δι' ἐνὸς Αὐγουστύλου — Ἡ λίαν κεκμηκεῖα Ῥώμη ἤνοιξε τὰς θύρας εἰς ἓνα βόρρειον Ὀδόαχρον — Εἷς ἐκ τῆς Κασπίας θαλάσσης Ἀττίλας ἔφθασε μέφρι τοῦ πεδίου τοῦ Σιαλῶν—καὶ οἱ Μογχόλοι εἰσέδυσαν μέχρι Σιλεσίας καὶ Οὐγγαρίας — Εἶδε τις ἐν τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀγία Σοφίᾳ τὰ φοβερά λείψανα τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὰς ἐκ τῶν πύργων κρεμωμένας τῶν χριστιανῶν κεφαλὰς ! Οὕτως πᾶς τις δύναται νὰ θεωρῇ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τούτους ἐπίσης μωροὺς, ὥς καὶ ὅταν καὶ σήμερον ἀκόμη ὁμοίας ὑποθέσεις περὶ καταστροφῆς τῶν ἡμετέρων μνημείων, περὶ τῆς ἐπιδρομῆς λίαν ἀπωκισμένων λαῶν, περὶ περιγηγῆτων, εἴποτ' ἐκ τῆς ἀκμαζούσης Ἀνατολῆς, ἐρχομένων, ὅπως ἴδωσι τὰ ἡμέτερα ἐρείπια, κ.τ.λ. ἐὰν κάμῃ θὰ ἐκληφθῶσι ὥς παράτολμοι. Ἀλλ' ἡμεῖς γελῶμεν ἐπὶ τούτοις, κεκαλυμένοι ὑπὸ δυνάμεως καὶ φωτισμοῦ ! οἱ μεταγενέστεροι θὰ κρίνωσι πάντως ! ἀλλὰ τὸ παρελθὸν ἀπεφάνθη—Ἀλλὰ τί περὶ πάντων τούτων, τοῦ παρελθόντος, τῆς τύχης τῶν μεταγενεστέρων, τῶν προσδοκίων τοῦ μέλλοντος μέλλει τῷ ζητοῦντι τὴν ἀπολαυσιν ; Μόνον τὸ παρὸν ἔχει ἔργον, τὴν ἡδονὴν σκοπὸν ! καὶ ἡ ἐπίγειος εὐδαιμονία εἶναι ὁ θεός του !!!

Ἡ τύχη καὶ ἡ εὐδαιμονία τοῦ κόσμου.

Ἡ τύχη—ὄνομα χωρὶς οὐσίας, οὐτινος ἡ ἐξήγησις ἀδύνατος— ἦν ὅμως πάντοτε τὸ λατρευόμενον εἰδῶλον· ἀλλὰ χιλιάδες μάτην ἔτεινον τὰς χεῖρας των πρὸς αὐτήν καὶ μυριάδες ὅτε μὲν ἐγκατελείφθησαν, ὅτε δ' ἐξηπατήθησαν ὑπὸ τῆς ὥραιας ταύτης, ἀδιαλείπτως ταξειδευούσης! Ἐντεῦθεν ἐξέλαβόν τινες τὴν τύχην μόνον ὥς τι τυφλὸν φάντασμα, ἢ ὡς γέννημα τῆς συμπτώσεως. Ἄλλοι δ' ἰσχυρίσθησαν, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο οὐδεμίαν ἐπὶ γῆς ἔχει θέσιν, ὁ δὲ Ἕλληνα ἐκεῖνος ὁ λαβὼν τὸ ἐπώνυμον εὐτυχῆς εἶχε δίκαιον εἰπὼν «ὅτι ἐν αὐτῷ οὔτε δόξαν, οὔτε τιμὴν εὔρει.» Καὶ ὅμως οἱ ἥρωες δὲν ἤξευρον, τί ὤφειλον μὲ τὴν τύχην νὰ διαπραξωσιν, οὐχ ἤττον ἡ τύχη εἶχε διαφοροὺς ἐν τῇ Ἑλλάδι καὶ ἐν Ῥώμῃ ναοὺς. Ὁ Κύπαλος, εἰς τῶν ἀρχαιοτέρων ἀγαλματοποιῶν, παρέστησε τὴν τύχην ὡς παρθένον, ἐπὶ κεφαλῆς φέρουσαν οὐράνιον σφαῖραν καὶ ἐν χερσὶ κέρας Ἀμαλθείας. Ὁ Γαληνὸς διηγεῖται, ὅτι εἶδε ταύτην παρισταμένην ἐπὶ τροχοῦ μετὰ πηδαλίου καὶ δεδεμένους τοὺς ὀφθαλμούς. Ἡ οὐράνιος σφαῖρα ἐδήλου τὴν δύναμιν τῆς καὶ τὸ κέρας τῆς Ἀμαλθείας, τὸν πλοῦτον, τὸ πηδάλιον, τὴν κυβέρνησιν, οἱ δεδεμένοι ὀφθαλμοί, τὰς τυφλὰς τῆς συμπτώσεις, ἡ τὴν κακὴν τῆς ἐκλογὴν μεταξὺ ἀξίων καὶ ἀναξίων καὶ ὁ τροχὸς, τὸ ἄστατόν τῆς ἐδείκνυεν. Ὅταν δέ τις ἐπεικόνιζε ταύτην μὲ πῦρ ἐν τῇ δεξιᾷ καὶ ὕδωρ ἐν τῇ ἀριστερᾷ, ἤθελε νὰ παραστήσῃ ταύτην ὡς εὐρέτριαν τοῦ καλοῦ καὶ κακοῦ. Τινὲς προσθέτοντες τὸ ἀμάλθειον κέρας εἰς τὸν ἔρωτα, ἐζήτουν νὰ ὑποδείξωσιν, ὅτι ἡ τιμὴ μᾶλλον ἐπὶ τῇ τύχῃ καὶ τῷ πλούτῳ τεθεμελιώται, ἢ ἐπὶ τῇ ἀρετῇ. Τὴν συμβολικὴν εἰκόνα, δι' ἧς ἡ τύχη μὲ ὀφθαλμούς τυφλοὺς ἐφ' ἀμάξης,

συρομένης ὑπὸ τυφλῶν ἐπίσης ἵππων, καὶ ὁμῶς μετὰ κεραυνοῦ ἐν χειρὶ παρισταμένη, ἐξήγγησεν ὁ Ὀβίδιος.

Fortuna arbitriis tempus dispenset ubique,

Ille rapit juvenes corripit illa senes

Quoque ruit. furibunda ruit, totumque per orbem

Fluminat, et coecis coeca triumphat equis.

Καθόλου φυσικὰ ἔπρεπεν οἱ ἄνθρωποι νὰ φθάσωσιν εἰς τοιαύτας ιδέας, ἅμα ἤρχισαν νὰ ἐξηγῶσι τὴν τῶν περιπετειῶν τοῦ κόσμου πορείαν ἄνευ ὑψηλοτέρας ὁδηγίας, ἄνευ ἰσχύος τῆς ἀληθείνης ἀρετῆς καὶ ἄνευ γνώσεως τοῦ ἀνθρώπου προορισμοῦ. Ὅσον ὀλιγώτερον ἐπομένως ἡδύνατο ὠρισμένος τις φωτισμὸς νὰ ὑψωθῇ εἰς ὃ ὀνόμαζε τύχην, τόσον μᾶλλον πεπλανημένοι ὑπῆρξαν αἱ ἰδίαί του περὶ τῆς εὐδαιμονίας αὐτῆς, ἣν ἐδῶ κάτω μόνον ἐζήτουν. Φαίνεται δ' ὅτι ἐζήτουν τὴν εὐδαιμονίαν ἐκεῖ μόνον, ἐνθα δύναται τις μᾶλλον ἀπολέσαι ταύτην καὶ ἐθεώρουν ἐκεῖνον ὡς εὐτυχῆ, ὃς κατὰ τὸν πάγκοινον τῆς φύσεως νόμον ὥφειλε ν' ἀποδώσῃ πᾶν τὸ ληφθὲν καὶ κατὰ τὴν ἐξοδὸν του ἐκ τοῦ κόσμου τούτου νὰ ἐγκαταλείψῃ καὶ ἀπολέσῃ ἔτι πλείω! Τοῦτο εἶναι τὸ φυσικὸν σημεῖον τῆς εὐδαιμονίας ὅλων ἐκείνων, οἵτινες μόνον εἰς τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς καὶ εἰς τὸ περιορισμένον τῆς παρούσης ζωῆς ἐκλαμβάνουσιν ἑαυτοὺς εὐδαίμονας. «ὦ εὐδαιμονία! ἀνακράζει ὁ Πόπης πρὸς ἐκείνους, οἵτινες δὲν θέλουσι ν' ἀποβλέψωσι πέραν τῆς γῆς ταύτης, ἐὰν κατῆλθες ἐπὶ γῆς, εἰπὲ ἐν ποίῳ θνητῷ ἐδάφει αὐξάνεις; Φανερόνεις τὴν σὴν ὠραιότητα εἰς τὴν ἱλαρὰν ἀκτῖνα τῆς αὐλῆς, ἣ εἰς τὸ βάθος τῶν ὑπὸ ἀδαμάντων περιλαμβομένων προσώπων! Ἐνυπάρχεις ἐν τοῖς στεφάνοις τῶν παρνασίων δαφνῶν, ἣ ἀποκτᾶσαι ἐν τοῖς σιδηροῖς τῶν μαχῶν πεδίοις; Ποῦ φύεσαι; Ποῦ δὲ, δὲν φύεσαι;—Ἐρώτησον τοὺς σοφοὺς, ποῖος δρόμος φέρει πρὸς με!—Οἱ πεπαιδευμένοι εἰσὶ

τυφλοί· ὁ εἷς θέλει, ὅπως ὁ ἄνθρωπος ὑπηρετεῖ τοὺς ἀνθρώπους, ὁ ἕτερος, ὅτι πρέπει νὰ τοὺς ἀποφεύγῃ! Τινὲς θέτουν τὴν εὐδαιμονίαν ἐν τῇ ἐνεργείᾳ, ἕτεροι ἐν τῇ σχολῇ. Ἐκεῖνοι μὲν ὀνομάζουσι ταύτην ἡδονήν, οὗτοι δὲ, εὐχαρίστησιν. Τινὲς μέχρις ἀποκτινώσεως ἐκπεσόντες εὐρίσκουσιν, ὅτι ἡ εὐφροσύνη λήγει εἰς ὀδύνην, ἕτεροι εἰς τοὺς θεοὺς πετάξαντας διαβεβαιοῦσιν, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ἀρετὴ εἶναι ματαία, ἢ ἐξ ὀκνηρίας πίπτουσιν εἰς ἀμφοτέρας τὰς ἀντιθέτους δόξας, τὰ πάντα πιστεύοντες, ἢ οὐδέν! Τίς λοιπὸν ἐγνώρισε τὴν εὐδαιμονίαν! Λέγει τις πλεόν, ἢ ἥττον, ἢ εὐδαιμονία εἶναι ἡ εὐδαιμονία;» (Brief IV U. d. Natur des Menschen). Ὁ Πόπης διὰ τούτων ἠθέλησε νὰ ὑπομνήσῃ τὰς περὶ εὐδαιμονίας δόξας τῶν Κυνικῶν, Δημοκριτικῶν, Ἐπικουρίων, Στωϊκῶν, Πυθαγορείων καὶ Σκεπτικῶν. Ἐσφάλλοντο δὲ τοσοῦτον εἰς τὸν ὀρισμὸν τῆς εὐδαιμονίας, ὥστε κατήντησαν εἰς τὸ ἀντίθεον καὶ ἀπάνθρωπον πεπρωμένον! καθ' οὗ, καθ' Ὁμηρον, οὐδ' αὐτὸς ὁ Ζεὺς ἠδύνατο ἀντιστῆναι!

Ἀναθεωροῦντες τὰς τόσῳ ποικιλομόρφους ἐννοίας, ἃς ἐποιήσαντο οἱ σοφοὶ καὶ μεγάλοι τοῦ παρελθόντος περὶ τῆς εὐδαιμονίας, φαίνεται ἡμῖν, ὅτι ἐκεῖνοι ἐσκέπτοντο σὸ φῶτερον, ὅσοι ἀπ' εὐθείας ἔλεγον, ὅτι ἡ εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου μόνον μετὰ θάνατον πρέπει νὰ ὀρίζεται. Διὸ καὶ ὁ Σόλων εἶπε τῷ Κροίσῳ. «Μηδένα πρὸ τοῦ τέλους μακάριζε!»

Τοῦθ' ἔνεκα καὶ Πλάτων ἔλεγε συχνὰ τῷ βασιλεῖ Διονυσίῳ «Πρὸς τὸ τέλος βλέπε!» Ἐντεῦθεν καὶ Ἀναξίμανδρος ἰσχυρίζετο, ὅτι «Ἐκ πάντων τῶν κληθέντων εὐτυχῶν, οὐδὲ κὰν ἕνα γνωρίζω, τοιοῦτον ὑπάρξαντα!» Ἐντεῦθεν καὶ ὁ θνήσκων Σεβῆρος εἶπε «Τί ὄψεαι μοι ἤδη, ὅτι τὸ πᾶν εἴμην!» Ἐκ τούτου καὶ ὁ Οὐάρρων ἔλεγεν «Οὐκ οἶδας, τί τέξεται σοι ἡ ἐσπέρα!» καὶ ὁ Ἀμμικνός, ὁ τῆς

εὐτυχίας τροχῶς, δύναται καὶ προδύσεως ἄλλου μετατραπῆναι! α' Ἐκ τούτων κατεπλήττετο καὶ Ὁ Σενέκας ὑπὸ τοῦ μεγάλου τῆς φύσεως νόμου, ὃς πᾶσιν ἀνθρώποις μίαν μόνην εἴσοδον εἰς τὸν κόσμον τοῦτον δέδωκε, ἐξόδους δὲ παντοειδεῖς. Οὐδαμοῦ καταφαίνεται τοῦτο σαφέστερον, παρὰ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶς μεγάλων! Ναί! ὅλων ἐκείνων, οἵτινες δόξαν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐπεδίωξαν, εἴτε δι' ἡρωϊκῶν πράξεων καὶ δαφνῶν, εἴτε διὰ σοφίας καὶ δυνάμεως. Ὁ μόνον τινὰς ἐκ τῶν παντοειδῶν τραγικῶν ἐξόδων ἐκ τοῦ κόσμου ἀθροίσας θὰ πεισθῇ μετ' ἐκπλήξεως, ὅτι τόσον ὀλίγον ἔχη νὰ φθονῇ τὴν εὐτυχίαν τῶν μεγάλων, ἢ διασῆμων ἀνδρῶν; διότι εἰς ἄκρον ἀντιφατικὴ ἡ ἀρχὴ πρὸς τὸ τέλος! διότι τοσοῦτον ἀπατηλαὶ αἱ προσδοκίαι τοῦ κόσμου! Θεέ μου! ὅποια καὶ ὅποσα τραγικὰ εἶδῃ θανάτου περιλαμβάνει περὶ τούτων ἡ ἱστορία!

Ὁ Ἀβιμέλεχ ἐθανατώθη ὑπὸ τινος μυολίθου ριφθέντος ἐκ τῶν τειχῶν. Ὁ Ἀχιλλεὺς ἔδωκε τέλος τῆς ζωῆς δηχθεὶς ὑπὸ ὄφρεως. Ὁ Ἡρακλῆς ἀπέθανεν ἐκμανεὶς ὑπὸ τῶν δηλητηριασμένων ἐνδυμάτων αὐτοῦ. Ἡ Σεμίραμις ἔκλεισε τὸ στάδιόν της ὑπὸ τῆς φοινικῆς χειρὸς τοῦ υἱοῦ της. Ὁ Σισάρας παρέδωκε τὸ πνεῦμα ἐκ καρφίου, ὅπερ ἐνέπηξεν εἰς τοὺς κροτάφους τοῦ Ὁ Ἰαήλ. Ὁ Ἀγαθοκλῆς ἐτελεύτησε διὰ τινος δηλητηριασμένης ὀδοντογλυφίδος. Ὁ Σαοῦλ ἐξ ἀπελπησίας καὶ αὐτοκτονίας. Ὁ Δράκων ἔπεσε νεκρὸς ἐν τῷ θεάτρῳ ὑπὸ κρानῶν προσβληθεὶς. Ὁ Σαρδανάπαλος κατεκῆ ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ πυροποληθείσῃ πρωτευούσῃ. Ὁ Καμδῆσις ἐξῆλθε τοῦ κόσμου διὰ τοῦ ιδίου ξίφους. Ὁ Ξέρξης ἐθανατώθη ὑπὸ τῆς ιδίας του σωματοφυλακῆς. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐξώφλησεν ἑαυτὸν διὰ δηλητηρίου. Ὁ Πausανίας ὤφειλεν ἀποθανεῖν ἐν τῷ ναῷ ἐκ λιμοῦ. Ὁ Ἀλκιβιάδης διεπεράσθη ὑπὸ βελλῶν φεύγων. Ὁ Κώνων ἐξέψυξεν ἐν φυλακῇ. Ὁ Σωκράτης ἔπινε τὸ κώνειον. Ὁ Ἀρταξέρξης ἐκ θλίψεως διὰ τὰς ἐπιβουλάς τοῦ υἱοῦ του. Διονύσιος ὁ Σικαλιώτης ἐκ μέθης. Φίλιππος ὁ Μακεδὼν ἐσφάγη καθ' ἣν στιγμὴν ἀπεθεοῦτο. Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας ἐτελεύτησε δηλητηριῶ. Ὁ Πύρρος κατέπεσεν ὑπὸ κεράμου, ἣν κατέρριψεν γυνὴ ἐκ τῆς στέγης. Ὁ Σικιπίων ἀπέθανεν ἐν τῇ ἐξορίᾳ. Ὁ Ἀννίβας, καταβεβλημμένος ὑπὸ τῶν αἰωνίων ἐπι-

βουλῶν, ἐδηλητηριάσθη μόνος. Ὁ Ἀντίοχος ἐγένετο σκωληκόβο-
τος. Ὁ Ῥωμύλος ἐπνίγη ὑπὸ τῶν γερουσιαστῶν. Ὁ Τύλλος Ὀστί-
λιος κατεκῆν ἐν τῷ πυρποληθέντι αὐτοῦ παλατίῳ. Ὁ Ἀντώνιος
ἔδωκε μόνος τέλος τῆς ζωῆς του· ἡ Κλεοπάτρα ἀπῆλθε δηχθεῖσα
ὑπὸ ἐχίδνης, ἣν μόνη τῆς ἔθεσεν ἐν τῷ κόλπῳ. Ὁ Πομπήιος ἐδο-
λοφονήθη. Ὁ Καῖσαρ ἔλαβε τὴν τελευταίαν πληγὴν ὑπὸ τοῦ θετοῦ
υἱοῦ του. Ὁ Κάτων ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ ἰδίου ξίφους. Ὁ Κικέρων ἐθα-
νατώθη ὑπὸ τὴν κλίνην του καὶ ἡ γλῶσσα του ἐτριπύθη ὑπὸ τῆς
Φουλβίας! Ὁ Σενέκας παρεδόθη τῷ θανάτῳ ἀνοιξας τὰς φλέβας
του. Ὁ Ἀλέξανδρος Σεβῆρος κατεκόπη ἐν μέσῳ τοῦ στρατοπέδου
ὑπὸ τῶν συνωμωτῶν κατὰ τὸν μεσημβρινὸν ὕπνον του. Ὁ Μαξιμί-
νος ἐτελεύτησεν ἐκ βδελυρᾶς τινὸς νόσου. Ὁ Ἰοδιανὸς κατέστρεψεν
ἑαυτὸν δι' ἀνθρακικοῦ ὀξέος. Ὁ Οὐάλης ἐν τινι καλύβῃ διαλυθεῖ-
σιν εἰς φλόγας ὑπὸ τῶν Γότθων. Ὁ Οὐαλεριανὸς ἐχρησίμευσεν ὡς
ὑποπόδιον τοῦ βασιλέως τῶν περσῶν Σαπῶρ καὶ τέλος ἐξεδάρη ζῶν.
Θεοδόσιος ὁ Β'. ἔσκασε πεσὼν ἀφ' ἵππου. Ὁ Ζήνων ὁ Β'. ἐτάφη ζῶν.
Ὁ Βασιλίσκος ἐκ λιμοῦ καὶ ψύχους ἀπεψύγη. Ὁ Ἀναστάσιος ἔμεινε
κεραυνόπληκτος. Ὁ Θεωδόρικος ἐξέστη τῶν φρενῶν ἐν τῇ τραπέζῃ
εἰς τὴν θέαν κεφαλῆς ἰχθύος ἀναμνησάσης αὐτῷ τὸν φονευθέντα Σύμ-
μαχον καὶ ἀπῆλθεν. Ὁ Μαυρίκιος μετὰ τῶν πέντε υἱῶν του ἀπε-
κεφαλίσθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Φωκᾶ, καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Φωκᾶς
ἀπέθανεν ἐν κεκαυμένῃ καμίνῳ διαταγῇ τοῦ ἐκδικητοῦ Ἡρακλείου,
ἀκρωτηριασθεὶς κατὰ τινὰς πρότερον. Χούρρίχος, ὁ τῶν Βανδάλων
βασιλεὺς ἐξέστη τῶν φρενῶν. Ὁ Ἀρειος ἀπέθανεν ἐκχυθέντων τῶν
ἐντοσθίων αὐτοῦ. Ὁ Ἀττίλας ἐξέπνευσε τὴν πρώτην τοῦ γάμου
του νύκτα. Ἰουστινιανὸς ὁ Β'. ἔκλεισε τὴν ζωὴν του ῥηνοτμηθεὶς.
Ὁ Βαγιαζήτης, κτυπήσας τὴν κεφαλὴν εἰς τὰς σιδηρὰς κιγκλίδας
τοῦ κλωβίου, ἐν ᾧ ὁ Ταμερλάνος ὡς αἰχμάλωτον κατέκλεισε, διέ-
ρρηξεν εἰς δύο. Κάρολος ὁ Φαλακρὸς ἐγένετο θῦμα τοῦ ἱατροῦ του.
Ὁθων ὁ Γ'. ἐξῆλθε τοῦ κόσμου ὑπὸ τῶν δηλητηριασμένων χειρο-
κτιῶν. Φρειδερίκος Γ'. ὁ ἐξ Ἀψσβούργου ἀπέθανεν ἐκ πολυφαγίας
πεπονίων. Κάρολος ὁ Α'. τῆς Ἀγγλίας ἐπέθανεν ἐπὶ τοῦ ἰκριώμα-
τος. Κάρολος ὁ παχὺς ἐπέθανεν ἐκθρονισθεὶς, πένης καὶ ἐγκαταλε-

λειμμένος. Ἐρρίκος ὁ Δ' ἐσφάγη ἐντὸς τῆς ἀμύξης του· καὶ ὁ Φίλιππος τὸ ζατρίκιον παίζων. Κάρολος τῆς Σουηθίας ὁ IB'. ἔπεσεν ἐκ μιᾶς σφαίρας θῦμα τῆς περινοίας του κ.τ.λ.— Πλὴν ἀρκεῖ ἄς διακόψωμεν ταῦτα. Πόσαι ἐκάντοντάδες δὲν φαίνονται ἐν τῇ συρικῇ, περσικῇ, ἑλληνικῇ, ῥωμαϊκῇ καὶ τῇ τῶν μετέπειτα χρόνων ἱστορίᾳ, οἵτινες, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν ῥηθέντων, τὴν αὐτὴν, ἢ ὁμοίαν ἐξοδὸν ἐκ τοῦ κόσμου ἔλαβον! Τὰ ἀσημότατα πράγματα, ἢ συμβάντα ἔδωκαν πολλάκις τέλος εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου ζωὴν! Καταποθεῖσαι μυῖαι, κώνωπες, ἰχθύων ὅσῳ καὶ δαμάσκηνα ἔπνηξαν μεγάλους ἀνδρας. Μαργαρίται, τρίχες, βελόναι καὶ ὕαλοι οὐχὶ σπανίως ἐπέφερον θάνατον. Τοιαῦται δὲ ἐκθέσεις παριστῶσιν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας εὐτυχίαν καὶ εὐγνωμοσύνην τοῦ κόσμου!!!

Ἐὰν δὲ τὸυναντίον θέσωμεν τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ κόσμου τούτου ἐν τῇ καρδίᾳ ἀγαθοῦ τινος μονάρχου, ὅς εἶναι ἀληθὲς πατὴρ τοῦ λαοῦ του, ἐπίσης καταφαίνεται, ὅτι μικρὰ πάνυ ἐστὶν ἡ εὐδαιμονία καὶ τοῦ ἀγαθωτάτου κυβερνήτου, ἢ ὥστε νὰ τὸν φθονίσωμεν διὰ ταύτην! Πόσον βαρὺ ἐπίκειται τὸ φορτίον τῆς κυβερνήσεως ἐπὶ τοῦ στήθους συμπαθοῦς κυρίου, αἰσθανομένου ὅ,τι ὁ λαὸς του! Ταραχώδεις χρόνοι, καὶ μικραὶ εἰρήνης ἀνάπαυλαι! Πόσον ἀδιαλείπτως πιέζεται ἡ καρδιά τοῦ ἀγαθοῦ μονάρχου, ἡ ὑπὲρ πολλῶν χιλιάδων κτυπῶσα καὶ μεριμνῶσα! διότι καὶ εἰς τὴν ἀγαθωτάτην καρδίαν ἀφίνεται στάδιον ἀδημονίας ὑπὸ τῆς τῶν ὅπλων κλαγγῆς· ὅταν δ' ἐπέλθῃ ὁ χρυσοῦς τῆς εἰρήνης καιρὸς, ἀναγκάζεται πολλάκις, ὅπως θεραπεύσῃ τὰς ἐκ τοῦ πολέμου πληγὰς νὰ μεταχειρίζηται μόνον τοιαῦτα μέσα, ἅτινα νέους μόχθους γενῶσιν. Εὐρίσκεται λοιπὸν ἀδιαλείπτως ἐν μέσῳ ἀγαθωτάτης θελήσεως καὶ τοῦ σάλου τῶν σιδηρῶν περιστάσεων! Ἡ ὥραιότερα εἰρήνη μεθ' ἑαυτῆς νέας μερίμνας καὶ ἐργασίας φέρει! Ἄν δέ ποτε τὸ στέμμα δὲν ἀνησυχεῖται ἔξωθεν ἐπὶ τινα χρόνον, οὐχ ἥττον ἡ ἐσωτερικὴ τῶν καρδιῶν ἡρεμία δὲν ἐπῆλθεν ἔτι. Τὸ καταστῆσαι λαὸν εὐδαίμονα εἶναι τὸ δυσχερέστερον ἔργον ἐν τῷ κόσμῳ. Ἀλλὰ πόσαι καὶ ὅποια ἀπάται δὲν πρόκεινται τοῖς μεγάλοις, ἀδυνατοῦσι βλέπειν τὰ πάντα μόνοις; Πόσον δ' ἐντεῦθεν ἀπερίσκεπτοι καὶ ἄδικοι οὐχὶ σπανίως εἰσὶν αἱ κρίσεις τῶν ἀνθρώ-

πων; Ἐάν ποτε ὁ ἥλιος περιπίπτῃ εἰς ἄλγιστον, τὸ παῖσμά δὲν εἶναι ἐδικόν του, διότι ἡ σκιά προέρχεται ἐκ τῆς Σελήνης. Ὁ ζηλεύων λοιπὸν ἔνα μονάρχην, δὲν προέστη ποτὲ οὔτε κἀν κοινότητος ἀπλῆς, πολλῶ δ' ἤττον ἔμαθε νὰ κυβερνήτῃ βασίλειον. Ἡ ὑποτιθεμένη εὐχαρίστησις, ἣν ἀπολαμβάνει ἀναίσθητος μονάρχης εἰς τὴν χαρὰν καὶ τὸν θρῆνον τῶν ὑπηκόων του, εἶναι τῷ ὄντι ἀξία συγχαριτηρίων! Ταῦτα συμβαίνουνσι καθ' ἐκάστην, ὁμοιάζοντα πολλάκις ὀρχήστρᾳ, ἥς ἡ ἀπαράμμιλος ἀρμονία χρησιμεύει μόνον, ἵνα ἔτι μᾶλλον ἐρεθίσῃ τὴν ἐσωτερικὴν συμφωνίαν τῶν θρηνουσῶν ψυχῶν. Ὅταν δὲ τέλος σημάνῃ ἡ ὥρα—ἡ ὥρα ὅλων τῶν μοναρχῶν, καθ' ἣν πρέπει διάδημα καὶ σκῆπτρον νὰ παραδόσωσιν—εἰς οἷας ἐρωτήσεις τῆς συνειδήσεως δὲν ὠφείλουν νὰ δώσωσι λόγον; Πόσον δυστυχεῖς θὰ εὐρεθῶσιν, ἐὰν πέπτωται νὰ ἔχωσιν ὡς μόνην ἀμοιβὴν τῶν τὴν ἀπλὴν τιμὴν, ἢ τὴν ἀμφίβολον τοῦ κόσμου εὐγνωμοσύνην! Ὁ ἐπιθυμῶν νὰ μάθῃ ὁποῖα εἶναι ἡ χαρὰ καὶ ἡ εὐχαρίστησις ἐνὸς βασιλέως ἀναγνώτῳ τὰς ὁμολογίας τοῦ Σωλομῶντος, δὲ ἀπῆλause τῶν πάντων πλὴν οὕτως, ὥστ' ὅταν ἀπέθανεν ὁ κατατεθλιμμένος λαὸς οὐδόλως ἔκλαυσεν (Ἐκκλησιαστ. κεφ. 1...)

Ὅτι δὲ μάχαι καὶ νίκαι—οἱ αἱματηροὶ οὔτοι κῦβοι—οὐδὲν μέρος εἰς τὴν εὐδαιμονίαν ἔχουσι μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία καὶ ἡλίου φαινότερον.

Πόσον δ' ὀλίγος πλοῦτος καὶ χρυσὸς—ἡ ξανθὴ αὐτὴ τῆς γῆς κόπρος—ἀποτελοῦσι τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἐπάγουσι καὶ γῆ καὶ θάλασσα πλεῖστα περὶ τούτου παραδείγματα. Ὅποσοι θησαυροὶ κεῖνται ἐν τῷ ὠκεανῷ! ὅπόσους ἀνθρώπους δὲν κατέστησεν ὁ πλοῦτος δυστυχεῖς! Ποῦ ἀπῆλθον ἐκεῖναι αἱ πολυένδοξοι ἐμπορικαὶ πόλεις; αἵτινες ἔδιδον τοὺς νόμους εἰς τὸν κόσμον καὶ οὐχὶ σπανίως ἐνίκησαν τοὺς ἐχθροὺς τῶν μᾶλλον διὰ τῆς πληθύος τοῦ χρυσοῦ, ἢ διὰ τῶν ὀπλῶν; Συδῶν, Γάζα, Τύρος, Τροία, Καρχηδὼν, Ῥώμη καὶ ὅλοι οἱ μεγάλοι ἐμπορικοὶ σταθμοὶ τοῦ παρελθόντος ἀπῆλθον πένητες. Αἱ ἀκόλουθοι δὲν ἔσχον καλλιτέραν τύ-

χην. Τὴν Μασσαλίαν βιαρέεσσαν πολὺ μακρότερον, ἐσμί-
κρυνε φοβερὸς λοιμὸς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος
αἰῶνος. Ἄλλ' ἡ τύχη τῆς Λισαβῶν ὑπερέβη ὅλας κατὰ τὴν
ταχύτητα τῆς παρακμῆς ! Ἀπροσδοκῆτως ἤχησε καθ' ὅλον
τὸν κόσμον ἡ φωνή.» Ἡ βασιλὶς τοῦ ἐμπορίου κατεστράφη !»

» Ἦν δ' αὖτε ἡ λαμπροτέρα τῶν τοῦ ἀρχαίου κόσμου πό-
λεων, ὁ θαυμασμὸς τοῦ νέου καὶ διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν το-
θεποσίαν τῆς, ἡ πρωτεύουσα ἀμφοτέρων. Ἦν κεκτισμένη ἐπὶ
ὁρέων, ἅτινα ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ σὺν τῷ χρόνῳ ἐγένοντο καὶ ὧν αἱ
ρίζαι εἰς τὰ βάθη τοῦ ὠκεανοῦ ἐχάνοντο, συνάπτουσαι ὁμοῦ
καὶ χωρίζουσαι δύο κόσμους· ἐπὶ ὁρέων, ἅτινα ἔμεινον ἀκλό-
νιτα, ὅτε ἐν μέρος τοῦ κόσμου κατεστράφη καὶ ἡ Ἀτλαντὶς
ἐβυθίσθη καὶ ὁ ἐργαζόμενος ὠκεανὸς ἐγέννησε τὴν Μεσό-
γειον ! Αἱ κορυφαὶ τῶν πύργων τῆς ἐχάνοντο εἰς τὰ νέφη
καὶ τὰ ὑπερήφανα ὕψη τῶν εὐρυχώρων παλατίων τῆς ἦσαν
μακρόθεν ὁ ἐνδοξὸς σκοπὸς καθ' ὃν καθεκάστην χιλιάδες
ἱστίων ἔσπευδον, φέροντα φορτία ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ
κόσμου ! Ἦν τὸ κέντρον τοῦ ἐμπορίου καὶ ὁ τόπος τῆς συ-
ναθροίσεως ὅλων τῶν ἐθνῶν. Ἐπὶ τῶν ἀγορῶν τῆς ἀμφο-
τεραι αἱ Ἰνδαὶ παρῆχον εὐθυνοὺς τοὺς θησαυροὺς των.
Αὕτη ἦν τὸ θησαυροφυλακεῖον τῆς οἰκουμένης, ἥς τὰ πλούτη
ἐν ἀδιαλείπτῳ πελὶρροῖα εἰσέρρεον καὶ ἐξέρρεον. Οἱ ἐμποροὶ
τῆς ἦσαν, ὡς ἡγεμόνες, οἵτινες τοὺς θησαυροὺς τῆς γῆς δι-
ένειμαν εἰς ὅλα τὰ ἔθνη τῆς ὑφυλίου. Δι' αὐτῶν ἐπλουτίσθη-
σαν ὅλοι οἱ ἐμπορικοὶ τόποι τῆς οἰκουμένης, ἐφθόνουν αὐ-
τοὺς καὶ ἠύχουντο ὑπὲρ αὐτῶν. Ἡ φρικώδης τῆς ἀγωνίας
ῶρα ἐσήμανεν ! Ὁ παντοδύναμος ἔνευσε καὶ οἱ ἀτμοὶ τῶν ὑ-
ποχθονίων σπηλαίων ἤναψαν αἴφνης ! Τάχιστα ἐξετάθησαν
(ἀραιωθέντες) καὶ ὤθουν τὸν ἐξωτερικὸν τῆς γῆς φλοιὸν
πρὸς τὰ ἄνω. Τὸ ἔδαφος τοῦ θαλασσίου κόσμου ἐξογκοῦτο.
Τρεῖς ὁ ὠκεανὸς ἀνετεινάχθη τῆς θέσεώς του καὶ τρεῖς ἐσεί-

σθησαν αἱ ἀκταὶ ἀμφοτέρων τῶν κόσμων! Ἀνατετιναγμένα βασιλεία εἶδον τοὺς μονάρχας των ὠχροὺς νὰ ἐγκαταλείψωσι τοὺς σαλευομένους θρόνους των, λησμονοῦντας ἤδη ἐκθύμως, ὅτι ἦσαν θεοί! Καὶ νῦν ἐπέρχεται ἡ τύχη τῆς Λισαβῶνος. Τὰ θεμέλια τῶν ὀρέων της συνεταράχθησαν μέχρι τῶν κατωτάτων στρωμμάτων. Οἱ πύργοι καὶ τὰ μέγαρά της καταπίπτουσιν εἰς ἔδαφος παταγοῦντα καὶ θάπτουσι κόσμον ὅλον ὑπὸ τὰ ἐρείπιά των! Ἐν μόνον ὀλέθριον τέταρτον κατέστρεψε τὴν ἐργασίαν πολλῶν αἰώνων. Ἡ καταστροφὴ κατέπιε τοὺς θησαυροὺς της, μετέβαλεν εἰς κόνιν τὰ μέγαρά της καὶ παρέδωκε ταύτην παίγνιον τῶν ἀνέμων. Ἡ πολυτελεστάτη τῆς ὑψηλίου πόλις κατέστη σωρὸς ἐρειπίων καὶ οἱ ἡγεμόνες της οὐκ εἰσὶ πλέον, ὅ,τι ἦσαν!»

Der Christ in der Einsamkeit. S. 40.

Μετὰ τῆς Λισαβῶνος ἔπεσαν οἱ μέγιστοι οἴκοι, ὑπογράψαντες ἅμα τὸ ἀξίωμα τῆς τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν προσκαιρότητος καὶ τῆς εὐστροφίας τοῦ πλούτου — ἀλήθειαν, ἥτις καὶ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἄνευ σεισμῶν καὶ πυρὸς ἰσχύει. Αἱ περιπέτειαι τραπεζῶν καὶ ἐμπορικῶν οἰκῶν ἔνεκα πολέμων καὶ μεταβληθειῶν ἐμπορικῶν σχέσεων κατέστησαν ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ ἐκ πλουσιῶν πένητας, Κατ' ἐξοχὴν δ' ἐξ ἰδίας πείρας ἦν ἕκαστος τόσον πεπεισμένος περὶ τῆς περιωρισμένης διαρκείας τοῦ πλούτου, ὥστ' ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τὴν ὑπαρξίν οἴκου τινὸς ἠρίθμουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μέχρι τρίτης καὶ τετάρτης γεναιᾶς. Τόσον ἀόριστος εἶναι ἡ διάρκεια τῆς ἐπιγείου εὐτυχίας! «Τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδίσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; ἢ τί δώσῃ ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;» (Ματθ. 16. 26.). Ὅλοι λοιπὸν ἐκεῖνοι, οἵτινες περὶ πλούτου καὶ εὐτυχίας λαλοῦσιν αἰωνίως δὲν γινώρίζουσιν οὔτε τὴν ἱστορίαν, οὔτ' ἐκ τῆς πείρας ἠδυνήθησαν νὰ διδαχθῶσι.

Τὶ δὲ μετὰ ταῦτα, πρέπει τις νὰ σκέπτηται περὶ ἐκείνων, οἵτινες διάφορα συστήματα εὐδαιμονίας ὀνειροπολοῦντες, τοσοῦτον ἀποπλανῶνται, ὥστε τὸ μέγιστον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μέρος λησμονοῦσιν, εὐρισκόμενον ἐν διηνεκεῖ κυματισμῷ μεταξὺ ἐργασίας καὶ παθημάτων — ἢ ὅπως μὴ ζητήσωσι τὴν εὐτυχίαν ἐκεῖ, ὅπου ἀληθῶς ἐπιτυγχάνεται — ἐγκωμιάζουσι τέλος τὴν χρυσὴν εὐχαρίστησιν τῶν ἐξ ἀχύρου καλυβῶν, ἐνῷ ταῦτοχρόνως αὐτόθι ἡ προσδοκία μέλλοντος κόσμου θέτει φραγμὸν εἰς τὴν ἀπελπισίαν ;

Εἰς μόνος λογισμὸς ὑπάρχει, ὅστις δύναται νὰ ἐπαναπαύῃ τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς μεγάλους θνητοὺς περὶ τῆς μεταβολῆς τῶν πραγμάτων, περὶ τῶν πηδημάτων τῆς τύχης, περὶ τῆς κακοθείας τοῦ κόσμου καὶ περὶ τῶν παθημάτων τοῦ χρόνου, καὶ οὗτος εἶναι ὁ τῆς Ἀθανασίας !

***** ❦ *****

6

Ἡ Ἀ θ α ν α σ ί α .

Ὑψιστε Δημιουργέ ! τί θὰ ἦτον ὁ κόσμος σου, ἐὰν ἐπέπρωτο νὰ καλύψῃ τὸ πᾶν ἡ χλόη, ἡ τὸ μνῆμα !

Ὅλως ἀδύνατον εἶναι νὰ συναποθνήσκωσι σῶμα καὶ ψυχὴ ! Ἀπολύτως δὲν δύναται τις νὰ δεχθῇ τὸν ὅρον τοῦτον τῆς θνητότητος, χωρὶς ν' ἀμαυρώσῃ αἰσχροτάτα τὸ σχέδιον τοῦ Αἰωνίου, χωρὶς ν' ἀποσφενδονίσῃ τὸν ἀνθρώπον πάσης ὑψηλοτέρας μετὰ Θεοῦ σχέσεως, χωρὶς ν' ἀποκόψῃ τῆς ἀρετῆς τὴν μᾶλλον ἐνεργὸν αὐτῆς δύναμιν καὶ τῶν τόσων ἑκατομμυρίων πασχόντων ἀπὸ τὴν μόνην ἀληθῆ των ἀνάπαυσιν ! » Ἐὰν ἡδύνατο ν' ἀποδειχθῇ, λέγει ὁ Βεργιέρος, ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπόλυται σὺν τῷ σώματι, θὰ ἦτον τοῦτο ἡ

θλιβερωτέρα ἀλήθεια καὶ ἡ αποθαρυτικωτέρα διὰ τὴν ἀνθρωπότητα! θὰ ᾔην ἐπομένως εὐκτέον, ὅπως αὕτη μένη ἀγνωστος εἰς πάντ' ἀνθρώπων.» (Ahh v. d. war Rehlg. III. Th. S. 192). Ἀλλ' ἡ πίστις εἰς τὴν ἀθανασίαν, ἡ ἐλπίς τῆς μελλούσης ζωῆς ἐνυπῆρχεν ἤδη καὶ εἰς αὐτὰ τὰ παναρχαιότατα ἔθνη, ἀνευ ἐξαιρέσεως. Ἦν δὲ παρ' αὐτοῖς τόσον σπουδαία καὶ ἀγία, ὥστε καὶ μέχρι καταχρήσεως κατήντησαν δι' αὐτήν. Καθότι αὕτη αὕτη ἡ σεμνὴ ἀλήθεια ἐγένετο πηγὴ τῆς εἰδολωλατρείας. Ἡ δὲ κατάχρησις διδασκαλίας τινὸς προϋποθέτει πάντοτε πίστιν εἰς αὐτήν. Ἡ ἀποθέωσις μεγάλων ἀνδρῶν καὶ ἡ συνήθεια τοῦ προσφέρειν αὐτοῖς θείας τιμᾶς μετὰ τὸν θάνατον καὶ ἐπικαλεῖσθαι αὐτοὺς ὡς προστατάς ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας τῶν ἐθνῶν, οὐδέποτε ἤθελον εἰσαχθῆ, ἐὰν ἐπιστεύετο, ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου ἀναχώρησίν του ἀποθνήσκει σῶματι καὶ ψυχῇ. Ἡ μωρία τοῦ ἐρωτᾶν τοὺς νεκροὺς περὶ μελλόντων, κατήντησε κοινὴ δεισηδαιμονία. Ὁ Μωϋσῆς ἀπηγόρευσε ταύτην ἐν τοῖς αὐτοῦ νόμοις. Ὁ δὲ Ὅμηρος καὶ ὁ Βιργίλιος λαλοῦσι περὶ ταύτης ὡς ἀρχαίου ἐθίμου. Οἱ Αἰγύπτιοι, θεωρούμενοι ὡς οἱ πρῶτοι εἰσαγαγόντες τὴν εἰδολωλατρείαν, ἐπίστευον οὐχὶ μόνον εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ σώματος. Ψευδῶς ἀπεδόθη εἰς τοὺς Αἰγυπτίους ἡ τιμὴ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς διδασκαλίας ταύτης. Οἱ Ἰνδοὶ, οἱ Σῖναι, οἱ Σκύθαι, οἱ Γαλάται, οἱ Βρεττανοὶ, οἱ Ἰσλανδοὶ, οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν ἔλαβον ταύτην ἐξ Αἰγύπτου. Οἱ Ἑβραῖοι ἔθαπτον κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τοὺς νεκροὺς τῶν μὲ τὴν αὐτὴν πεποίθησιν. Ὁ τάφος τῆς Σάρας, συζύγου τοῦ Ἀβραάμ, γενόμενος δεσμὸς τοῦ πατριάρχου τούτου καὶ τῶν ἀπογόνων του, εἶναι ἀρχαιότερος τῶν πυραμίδων. Ἐνῷ δὲ γίνεται λόγος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ πατριάρχου

προστίθεται «Καὶ προπετέθη πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ» (Γεν. 24, 8), ὅπερ δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἀπλῶς περὶ τοῦ τόπου τῆς ταφῆς, διότι οἱ πατέρες αὐτοῦ ἀπέθανον ἐν Χαλδαίᾳ, ἀλλ' ὁ Ἀβραὰμ ἐτάφη παρὰ τῇ αὐτοῦ Σάρᾳ. Τὸ αὐτὸ εἶπε καὶ ὁ θνήσκων Ἰακώβ. «Ἐγὼ προστίθεμαι πρὸς τὸν ἐμὸν λαόν.» (Γεν. 49, 29) «θάψετε με μετὰ τῶν πατέρων μου.»

Ἦθελεν οὗτος διὰ τούτου νὰ ἐκφράσῃ ἐπίσης: Ἀπέρχομαι ἐκεῖσε, ὅπου εὐρίσκεται ὁ λαός μου καὶ οἱ πατέρες μου. Οὕτως ἀναβαίνει ἡ πίστις εἰς περαιτέρω ζωὴν μέχρι γενέσεως τοῦ κόσμου. Καὶ αὐτὸς ὁ Βολιγθρότιος — μὴ ὢν φίλος τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς—ὁμολογεῖ, ὅτι ἡ διδασκαλία αὕτη εἶναι ἀρχαιότερα τῶν ἱστορικῶν ἡμῶν γνώσεων Oeuvr. post Torn V. p. 2371. Καὶ ὁ Βαῦ λέγει «Εὐρέθησαν παρ' ἀγρίοις λαοῖς μὴδεμίαν δημοσίαν λατρείαν ἔχουσι, σύμβολα καὶ ἀποδείξεις ταύτης.» (Contin de pensées div. I S 14).

Ἀλλ' ἡμεῖς δὲν θέλομεν νὰ μακρολογῶμεν ἐπὶ πλεόν μὲ τὰ χρονικὰ ὅλων τῶν λαῶν, οὔτε μὲ τὰς πυραμίδας καὶ τὰ μαισωλεῖα, οὔτε μὲ τὰς ἐπικηδεῖους τελετὰς καὶ τοὺς μύθους. Ἐν καὶ μόνον ἐταστικὸν βλέμμα ἐπὶ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, ὡς αὕτη ἀπὸ χιλιάδων ἐτῶν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας κεῖται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας, δύναται τὰ μάλιστα νὰ διαφωτίσῃ ἡμᾶς ὡς πρὸς τὴν μεγάλην τῆς ἀθανασίας ἰδέαν. Ὁ τὰς ἀδιαλείπτους μεταβολὰς τοῦ κόσμου, τὰς καταστροφὰς τῶν βασιλειῶν, τὰς περιπετείας τῶν μεγάλων, τὴν αἰωνίαν σπουδὴν ὅλων πρὸς τὸν τάφον γενικῶς μόνον παρατηρῶν, χωρὶς ὅμως πίστεως εἰς τὸ μέλλον καὶ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, δύναται νὰ βλέπῃ ἐν τῇ ὑποτιθεμένῃ τάξει τοῦ κόσμου οὐδὲν ἄλλο, ἢ βίαιον, ἐλεινὸν, ἀντίθεον καὶ ἄνευ σκοποῦ σχέδιον ἐρειπίων καὶ καταστροφῆς. Ἀλλ' ὁ ἄλλος ἐπίσης ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας αἰσθά-

νεται μετὰ πεποιθήσεως τὴν ἀθανασίαν καὶ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του φαίνεται ὁ κόσμος ὑφ' ὅλως ἄλλοίαν μορφήν. Αἱ καταιγίδες λαμβάνουσι ἄλλην τροπήν· τὰ νέφη διαλύονται· τὸ πνεῦμα γίνεται αἴθριον· ἡ καρδιά ῥώννυται καὶ ὁ δημιουργὸς δικαιοῦται.

Πόσον ὠραῖα καὶ σπουδαίως ἐκφράζεται περὶ τούτου ὁ συγγραφεὺς τῶν τριῶν ἐπιστολῶν περὶ τῆς διαρκείας τοῦ ἀνθρώπου μετὰ θάνατον ἐν τινι τούτων! « Ἄς εἰσέλθωμεν—λέγει—διανοίᾳ εἰς τινα τάφον, ἅμα νεκρὸς τις καταχωθῇ αὐτῷ, καὶ ἐν ταῦθ' ἅπαξ ἔτι ἄς διανοηθῶμεν, τί συνέβη τέλος τῷ μὴ πλέον ἀνθρώπῳ τούτῳ καὶ ὅλη τῇ αὐτοῦ ζωῇ. Ἦν τοῦτο ἄρα πρό τινων ἔτι ὥρων μέγα τι, εὐγενές, ἐλεύθερον καὶ αὐτενεργὸν ὄν, πεπροικισμένον μὲ θαυμασιωτάτας δυνάμεις καὶ ἱκανότητας, πεποιημένον μὲ προσόντα φαινόμενα, ὅτι φθάνουσι πέραν τοῦ ἀπείρου; ἤδη δ' ἔφθασαν τὰ πάντα εἰς τέλος; Πᾶσα λοιπὸν ἡ ζωὴ αὕτη ἦν ἀπλοῦν ὄνειρον, μάταιον παίγνιον καὶ ἀστεία τις θαυματοποιία! ὑπῆρξε λοιπὸν τὸ ἐλεεινὸν τοῦτο προσωπεῖον καὶ ἄξιον ὅλης τῆς τεχνικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς στολῆς, μεθ' ἧς ἤρξατο καὶ ἐτελειώσεν; Ἐφθασεν ἄρα τὸ εὐγενές τοῦτο λογικὸν ὄν εἰς (ἑαυτοῦ ἄξιον) σκοπὸν τινα; Τί ἐν τούτῳ ἄξιον ἑαυτοῦ ἐποίησεν ὁ παντοδύναμος αὐτοῦ δημιουργός; Εἰ ὁ ὅλος προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ τελευτᾶν τόσον ἐλεεινῶς, τὸ καταβαίνειν εἰς τὸ σκότος τοῦτο, πρὸς τί ν' ἀρχίζῃ τόσῳ μεγαλοπρεπῶς; πρὸς τί νὰ ἔρπη ἐπὶ τοσοῦτον ὕψος διὰ τοσούτου κόπου; Ἐὰν ἤδη ἐν ὅλῳ τῷ ἀπείρῳ σύμπαντι τῆς δημιουργίας οὐδὲν, οὐδ' αὐτὸ τὸ ἐλάχιστον καὶ χεῖριστον, ἢ σηπομένη·καλάμι καὶ τὸ σαπρὸν τοῦ δένδρου φύλλον, δὲν δύναται νὰ ἐκμηδενισθῇ, ἀλλὰ τὰ πάντα τοσοῦτον σοφῶς εἰς ὠφέλειαν ἐπανέρχονται, ἐνταῦθα νῦν ὅλως ἐναντίον πάσης τάξεως καὶ ἁρμονίας διεπράχθη

μέ τὸ εὐγενέστερον ἐν ὅλῃ τῇ γνωστῇ δημιουργίᾳ ὄν, ἡ μιαι-
 ρωτέρα σπατάλη! Τὰ εὐγενέστατα αἰσθήματα, αἱ τολμη-
 ρότατα ἰδέαι, οἱ ὑψηλότατοι λογισμοί, αἱ εὐεργετικώταται
 διαθέσεις γενήσονται ἐνταῦθα σηπεδῶν καὶ χλόης λίπασμα!
 καὶ οὔτε καὶ ποτ' ἠῤῥξησεν ἐκ τοῦ εὐγενοῦς τούτου λιπά-
 σματος ὠραιότερα καὶ καλλιτέρα χλόη! Ἄλλ' ἂν πράγ-
 ματι οὐκ ἔχει τὸ πρᾶγμα οὕτως· τί εἶναι τότε ὅλη ἡ δη-
 μιουργία, παρὰ κενόν τι αἰνίγμα ἐν ᾗ σαφῶς τὸ πᾶν διὰ
 τὸν ἄνθρωπον ἐλογίσθη, καὶ ὅμως αὐτὸς πάλιν ἐπέπρωτο
 νὰ ᾔηται τὸ ὄν ἐκεῖνο δι' οὗ τὴν τελειοποιήσιν οὐδὲ τὸ ἐλάχι-
 στον ἐγένετο; Καὶ τί εἶναι ὅλη ἡ φύσις, ἡ ἄλογόν τι καὶ
 ἀκανόνιστον χάσμα, ἐξ οὗ τὰ εὐγενέστερα μόρια τῆς κοχλα-
 ζούσης ὕλης ἀναλάμπουσιν, ὅπως αὖθις στιγμιαίως, ὡς
 ἄφρὸς, ἐξαφανισθῶσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας; Ἡ δὲ γοητεία
 αὕτη, καὶ μαγγανεία νὰ παίζεται ἤδη ἀπὸ τοσούτων χιλιά-
 δων ἐτῶν, ἐπαναλαμβανομένη ἀπειράκις ἀπὸ ἐκατονταετη-
 ρίδος εἰς ἐκατονταετηρίδα καὶ δυναμένη, καθ' ὅλα τὰ φαι-
 νόμενα, νὰ διαρκέσῃ ἔτι πολλὰς χιλιετηρίδες οὕτω; Ὁχι!
 μυριάκις ὄχι!!! ἡ οὐδὲν ἰσχυρὸν, σοφόν, ἀγαθὸν ὄν ἔκαμε
 τὸ σχέδιον τῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρξεως, ἡ ἀδύνατον εἶναι
 νὰ λήγῃ ἐνταῦθα αὕτη!»

«Ἀπ' ἐναντίας δ' ὁποῖαν ἀλλοίαν μορφήν λαμβάνει τὸ
 σύμπαν! Πόσον μέγα καὶ ὑψηλὸν παρουσιάζεται εἰς τὸν ὀφ-
 θαλμὸν τοῦ σώφρονος παρατηρητοῦ, παραδεχομένου, ὅτι ἐν
 τῷ ὀργανικῷ τούτῳ σώματι καὶ ἐπὶ γῆς μόνον ἡ πρώτη
 ἐποχὴ τῆς τῶν δυνάμεων αὐτοῦ ἀναπτύξεως λαμβάνει χῶ-
 ραν, ὅτι ὅλαι ἐκεῖναι αἱ δυνάμεις ἐνταῦθα μόνον προγυμνά-
 ζονται μέχρι βαθμοῦ τινὸς, ἕως οὗ ἐπὶ ἄλλης τινὸς βαθμί-
 дос ἐξευγενισθῶσι καὶ ἀναπτυχθῶσι τελείως· ὅτι ἐνταῦθα
 μόνον δέον νὰ ταχθῶσιν εἰς ἀρμονίαν τινὰ καὶ συμφωνίαν
 καὶ ὅτι, ὅταν ἡ νοητικὴ καὶ ἐπιθυμητικὴ δύναμις ἀρχοῦντως

ἀναπτυχθῶσι καὶ διαμορφωθῶσιν, ὅταν τὸ μνημονικὸν τῇ μελλούσῃ αὐτοῦ καταστάσει ἀθροίσῃ ἀνάλογον θησαυρὸν ἰδεῶν· αὐτὸς ὁ νοῦς πρεπόντως διακριθῇ καὶ συνέλθῃ· ἡ φαντασία δεόντως ζωογονηθῇ καὶ ἡ θέλησις δι' ἑαυτῆς ἰδιοποιηθῇ τακτικὰς ἐπιθυμίας καὶ ἀποστροφάς, ἄρχεται νέα περίοδος ἐνεργείας, καθ' ἣν ὑπὸ μεταβεβλημμένας εὐτυχεῖς σχέσεις, κοινωνίας, ἀναπτύξεις, κ.τ.λ. ἅπασαι αἱ δυνάμεις αὗται φθάνουσιν εἰς ὑψηλότερόν τινα βαθμὸν ἐνεργείας. Οὕτω δὲ ἡ βαθμιαία ἀνάπτυξις καὶ τελειοποιήσις χωρεῖ μέχρι τοῦ ἀπείρου καὶ τοιουτοτρόπῳ τὸ ἀπαύγασμα τοῦτο τῆς θεότητος, καθίσταται διὰ τῆς αἰωνιότητος πάντοτε ὁμοιότερον τῷ αὐτοῦ ἀνεφύκτῳ προτύπῳ! Ὁ ἐταστὴς λοιπὸν σοφὸς οὐχὶ ματαίως παρετήρητε τὰς τροχιάς ταξειδεύοντων κόσμων, κατέμετρησε τὰς αὐτῶν ἀποστάσεις καὶ ὑπελόγισε τὰς σχέσεις των. Ταῦτα ἦσαν βλέμματα ἐταστικά τῆς πατρίδος ἀναμενούσης αὐτὸν καὶ εἰς ἣν—χωρὶς νὰ ᾔναι ὅλως ξένος—πρέπει νὰ ἀπέλθῃ! Οὐχὶ λοιπὸν ματαίως ὁ μεγάλθυμος τῆς ἀνθρωπότητος φίλος ἔκαμε τὰς ἄλλοτε παραγνωρισθείσας καὶ χλευασθείσας θυσίας οὐδὲ χάριν νέου ταξειδίου, ἦσαν σπέρματα ἅτιν' ὥφειλον ἐπὶ καλλιτέρων κόσμων νὰ ὠριμάσωνται. Ἄρα ἡ ἀρετὴ δὲν ἠγωνίσθη ἀνωφελεῖς ἀγῶνας κατὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς ἀδρανείας! Οἱ καρποὶ ταύτης εἶναι δάφναι καὶ σέφανοι ἀμαράντου τινὸς φύσεως. Ἄρα οἱ ἐπιμελεῖς πολιταὶ καὶ οἱ δίκαιοι χωρικοὶ οὐχὶ ματαίως ἐκέρδησαν τόσῳ μοχθηρῶς τὸν γλυκὺν αὐτῶν ἄρτον, δν δι' ἀπάτης καὶ τοκογλυφίας πολὺ εὐκολώτερον ἠδύναντο νὰ τρώωσι! Ἄρα ἡ εὐσεβὴς ὑπομονὴ ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν οὐχὶ μάτην ἐνεκαρτέρησεν εἰς τὰς βαρείας καὶ ἀτομικὰς ἐκεῖνας ἀδημονίας, ὧν τὸ ὄνομα οὐδὲν μαρτυρολόγιον ἀναφέρει, οὐδεμία τοῦ κόσμου νεκρολογία ἐξαγγέλλει, καὶ εἰς αὐτὸν ἔτι τὸν τόσῳ ἄτιμον θάνατον, μακρὰν πάσης ἄλλης παραμυθίας, ἐκτὸς τῆς μεγάλ-

λης αὐτῶν πίστεως τόσῳ ἡρέμα προσγελώσης. Ἡ τελευταία αὐτῶν ἐλπίς, ἡμαρ φωτεινὸν αὐτῇ, οὐ κατησχύνθη· ἡ σερβρά προαίσθησίς των περὶ τοῦ ἄνω κόσμου δὲν τοὺς διέφευσεν, Ἀγαθαὶ λοιπὸν μητέρες μὴ τίκτουςαι ῥαδίως, λησμονοῦσι στιγμιαίως τὰς ὠδίνας, ὅτι ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον ἐγεννήθη καὶ οὐχὶ ἀνωφελῶς ὑπέστησαν τοὺς ἀνεκφράστους τοῦ τοκετοῦ πόνους. Τὸ ἄωρον τῆς ἀνθρωπότητος φυτὸν μετεφυτεύθη ἢ δ' ἐνωρὶς εἰς τὰς ἀγνώστους ἐκείνας χώρας, ἐν αἷς εὐτυχῶς δύναται ἀναπτυχθῆναι. Διὰ μιᾶς ἤδη λαμβάνει τὰ πάντα, σύνδεσμον, ἐνότητα καὶ μοναδικότητα. Ἡδὴ ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ δὲν εἶναι πλέον ὄνειρον. Αὐτὸς δὲ ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι πλέον δούλειον θρέμμα τῶν αἰσθήσεων, οὔτινος σύμπασα ἡ ἐνέργεια ἔχει τελικὸν σκοπὸν τὸν διηγεκὴ ἐρεθισμὸν τοῦ στομαχικοῦ ὑμένους. Καὶ οἱ μέγιστοι διαλογισμοὶ καὶ αἱ εὐγενέσταται ιδέαι δὲν ὁμοιάζουσι πλέον διαττοντας ἀστέρας, οἱ πρὸς στιγμὴν ἀστράπτουσιν, καὶ εἶτα ἐξαφανίζονται διὰ παντὸς ἐκ τῆς τάξεως τῶν ὄντων. Τὸ μέγα θέαμα, τὸ ἐν ἀνθρώπῳ θεῖον καλούμενον, λαμβάνει οὕτως ἀνάπτυξιν, ἀνάλογον τῷ τόσῳ τεχνικῶς διαγραφέντι σχεδίῳ! Ἡδὴ αἵρεται πᾶσα ἀντίφασις. Ἡδὴ ἐξηγοῦνται ἄπειροι ἀμφιβολίαι. Ἡδὴ λύονται οἴκοθεν αἱ πλεῖσται καὶ μέγισται δυσχέρειαι ὡς πρὸς τὴν σχέσιν, ἣν ἔχει ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὴν λοιπὴν κτίσιν. Ἡδὴ τὸ πλάσμα κάμνει τιμὴν εἰς τὸν πλάστην του, τόσον διὰ τὴν σοφίαν καὶ ἀγαθότητά του, ὅσον καὶ διὰ τὴν παντοδυναμίαν καὶ μεγαλειότητά του. Ἡδὴ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔζησε μάτην ἐδῶ κάτω. Ἀναπτύξας δὲ τὰ πλεονεκτήματά του, ἀσκήσας τὰς δυνάμεις του καὶ μετὰ τοῦ τερψιθύμου προαισθήματος, ὅτι νέα ζωὴ, νέα ἐνέργεια ἀναμένουσιν αὐτὸν ἐξέρχεται ἤδη θαυμασίῳ τινι τρόπῳ ἀπὸ τοῦ ἐκπαιδευτήριον τῆς ζωῆς ὅπως ἐκεῖ ἀρχίσῃ αὖθις, ὅθεν ἐνταῦθα ἔλῃξε!»

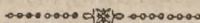
(Neue Thl. practis. Monatschrift von Linz V. Jahrg. 1807. I. B. §. 336.)

Ὁ Ἐδουάρδος Ὑούνγ, ὃς τὴν μεγάλην περὶ ἀθανασίας ἰδέαν μεθ' ὁμοίας δυνάμεως διεπραγματεύθη, ὀνομάζει τὴν ἀντίθεσιν ταύτης. Σύμβολον τῆς μωρίας, ἥτις μ' ὅλας τὰς πειστικωτάτας ἀποδείξεις, περιορίζει ὅμως τὴν εὐδαιμονίαν τῆς ἐπὶ ταύτης τῆς γῆς. Ἰπταται οὗτος διὰ τῶν τοῦ πνεύματος πτερήγων εἰς ἐκείνην τὴν μακαρίαν ζωὴν, ἐν ἣ πᾶν ὃν εἶναι διαρκές καὶ ἀμετάβλητον, καὶ ἐκεῖθεν βλέπει κάτω τὴν γήινον σφαίραν, ἀφ' ἧς μόνον σκιάς καὶ ἐρημίας, μόνον κοιλάδα κλαυθμῶνος καὶ τὸν τάφον τῆς ὅλης δημιουργίας εὐρίσκει. «Καὶ ὅμως, λέγει οὗτος, κατορύττει ὁ ἄνθρωπος, ὁ μωρὸς ἄνθρωπος! εἰς ταύτην ὅλας τὰς ἰδέας του καὶ θάπτει ἐλπίδας οὐρανίας, χωρὶς καὶ οὐδένα στεναγμὸν νὰ ἐξαγάγῃ! Αἰχμάλωτος τῆς γῆς, καὶ ὑπὸ τὴν Σελήνην καθειργμένος, ἀφιεροῖ ὅλας του τὰς ἐπιθυμίας εἰς ὅ,τι ὑπάρχει ἐνταῦθα· ἐκείνας ὅμως τὰς ἐπιθυμίας, αἵτινες οὐρανόθεν ἔλαβον τὰς πτέρηγας, ὅπως πάλλωσι μόνον ὀπισθεν τοῦ ἀπείρου, καὶ φθάσωσιν ἐκεῖ, ἐνθα τὰ Σεραφεῖμ ἐκ τοῦ ωραίου τῆς ζωῆς δένδρου καὶ περὶ τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ ἀθανασίαν συνάγουσι!»

Klagen I Nacht.

ὦ! εἴθε δ' ἐκεῖνοι, οἵτινες τὴν ἀθάνατον αὐτῶν ψυχὴν τόσον ἀπίστως ἀπεμπολοῦντες εἰς παρερχομένας διαβουκολήσεις, ἐννοήσωσι κάλλιον τὴν ἀξίαν καὶ τὸν προορισμὸν τοῦ πνεύματός των! Εἴθε τὰ μεγάλα πνεύματα, τὰ τοσοῦτον τολμηρῶς ἀπαρνούμενα τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς των, ἐκλέξωσι μίαν μόνην ὥραν καὶ μετ' ἐμβριθοῦς καὶ ἡρέμου διανοίας ἀφοσιωθῶσιν εἰς τὴν φρικτὴν ἰδέαν. Ἐκμηδένησις!—Θὰ αἰσθανθῶσι δὲ πόσον τὸ πνεῦμα αὐτῶν φρικτὰ κατὰ τοιαύτης ἰδέας!

Ἐάν λοιπὸν ὁ κατοίκων τὴν γῆν ἄνθρωπος ᾗναι ἀπλοῦς ὁδοιπóρος, καὶ μόνον εἰς ἄλλον κόσμον φωτοβολῇ ἢ μεγάλῃ του πατρὶς. Ἐάν δὲ ἡ ἐκεῖτε ἄγουσα ὁδὸς διὰ πετρῶν καὶ ἀκανθῶν φέρῃ. Ἐάν τοσαῦται πλανοδίαὶ ὑπάρχωσι, παρεκτρέπousαι τὸν ἄνθρωπον τοῦ σκοποῦ του. Ἐάν ἐνὸς μόνοι ἀνάγκην ἔχῃ, ὅπως κατευοδοθῇ ἐκεῖσε. Ἐάν οὗτος, ὥς περ ὁ ταξειδεύων ταμείας τῆς βασιλίσσης τῶν Αἰθιόπων Κανδάκης, ἀναγινώσκων ῥῆσιν τινὰ τοῦ προφήτου Ἡσαίου ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ. » Πῶς ἂν δυναίμην, ἐάν μή τις ὁδηγήσῃ με; » (Πράξ. 8 30.) Ἐάν ὁ τυφλὸς ἔχῃ ἀνάγκην ὁδηγοῦ καὶ ὁ ἀσθενὴς στηρίγματος.—Ποῦ εἶναι ὁ ὁδηγός; Ποῦ εἰσὶ τὰ μέσα; Προέρχονται ἄρα ταῦτα ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος; Ποῖα ἔθνη; Ποῖοι σοφοὶ εὗρον ταῦτα;—ἡ εὐρίσκομεν ταῦτα ἴσως ἐκεῖ, ὅπου πάντες οἱ σοφοὶ εἰσὶν συναθροισμένοι—ἐν τινὶ βιβλιοθήκῃ;

7

Ἡ σοφία τοῦ ἀνθρώπου

(Θεωρίαι ἐν τινὶ βιβλιοθήκῃ.)

Ποσάκις ἤμην ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὦ μεγάλα πνεύματα τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου Κόσμου! Ποσάκις ἐσυμβουλευθὴν νεκροὺς καὶ ζῶντας! Ποσάκις ἀφῆκα ἐμαυτὸν νὰ διδαχθῶ, ἢ ἐξαπατηθῶ ἐκ τῶν ἔργων σας! Οὐδέποτε ὁμῶς κατώρθωσα νὰ συλλάβω γενικὴν τινὰ ἰδέαν περὶ ὅλης τῆς ὑμετέρας χορείας, ὥς αὕτη παρίσταται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου!—

Ἴδου λοιπὸν ἵσταμαι ἐνταῦθα περιστιχούμενος ὑπὸ σιγηλῆς ὕλης περὶ τοῦ πνεύματος ὅλης τῆς οἰκουμένης καὶ ὅλων τῶν αἰώνων—περιστιχισμένος ὑπ' ἀνδρῶν, οἵτινες ἐξῆσαν καὶ εἰργάσθησαν· ὑπ' ἀνδρῶν, οἵτινες τὴν ὁρμὴν τοῦ ἀνη-

σύχου αὐτῶν πνεύματος ἡσθάνθασαν καὶ μετ' ἀκαμάτου δρα-
στηριότητος ἡγωνίσθησαν ἐν τῷ σταδίῳ τῶν καταστρεπτικῶν
ιδεῶν. Ὅπόσοι δὲν ἀπέκτησαν τὸ ὄνομα Μέγας, ἀλλ' ἡ ἐπο-
μένη ἐκατονταετηρὶς κατέδειξε μικροὺς; Ὅσοι δὲν ἐλατρεύ-
θησαν ὡς μαντεῖα, ἀλλ' ἡ καταιγὶς τῶν καιρῶν παρέσειρε
τὰ φύλλα τῶν! Ὅπόσοι δὲν ὕψωσαν φωνήν, διατρέξασαν
τάχιστα τὴν οἰκουμένην ὅλην, ἀλλ' ὅμως εὐθύς ἀπηχίσα-
σαν! Ὅπόσοι δὲν ἤναψαν πυρκαϊάν, διαδοθεῖσαν τὰ μάλιστα
καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις! Ὅπόσοι δὲν ἔκαμον τὸ πρῶτον
τῆς προόδου βῆμα, χαράζοντες ὁδὸν ὠραίαν, ἀλλ' ἡ νέα
γενεὰ κατεπολέμησε τὴν ὑπόληψίν των, ἡ διημφισβήτησε
ταύτην! Ὅπόσοι ἀληθῶς δὲν ἐδοξάσθησαν διὰ τὰς χρυσᾶς
προόδους; ἀλλὰ πάραυτα, ὡς οἱ προκάτοχοί των, ἐκαλύφθη-
σαν ὑπὸ κόνεως! Ὅσοι δὲν ἐζήτησαν διὰ τῆς ἰσχυρᾶς αὐ-
τῶν μετεωρήσεως καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς μηχανορραφίας ἀναπτε-
ρούμενοι, νὰ καταστῶσιν ἀθάνατοι, ἀλλὰ πόσον ταχέως ἔλη-
ξεν ἡ αἰωνιότης αὐτῶν! Ὅπόσοι δὲν ἐπίστευσαν, ὅτι ἀνεκάλυ-
ψαν τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅπόσοι δὲν ἀμφίβαλλον περὶ ταύτης;
— Πῶς; εἶναι λοιπὸν καὶ ἐν τῷ πνευματικῷ κόσμῳ αἰώνιος
μεταβολή, διηνεκὴς παλὶρροικία δοξῶν, αἰσθήσεως, καὶ συστη-
μάτων; — Τίς ἤθελε τὸ πιστεύσει; Ἐνταῦθα ἐν τῇ εὐρυτάτῃ
ἀθροίσει μεγάλων λογιστῶν, ἐν ταύτῃ τῇ περιδόξῳ κατα-
θέσει τῶν πνευματικῶν προϊόντων χιλιάδων ἐτῶν, παντὸς
ἔθνους καὶ θρησκείας! Ἐδῶ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῆς σο-
φίας ἤρκει τις μόνον νὰ ἐμφανισθῇ καὶ ἐρωτήσας μάθῃ τί τὸ
ὠραῖον καὶ ἀγαθόν, τί τὸ μέγα καὶ δίκαιον, τί τὸ ἅγιον εἶναι!
ἀλλ' ὅπου καὶ ἂν στραφῶ, θεωρῶ νέφη ἄνευ τέλους, ἀγέ-
ρωχον φιλαρέσκειαν καὶ βίαιον ἀνταγωνισμόν! σύστημα κατὰ
σύστηματος, ὑποθέσεις κατὰ τῆς ἀληθείας, τὴν φιλοσοφίαν
κατὰ τῆς ἱστορίας, τὴν πολιτικὴν κατὰ τοῦ φυσικοῦ δικαίου,
τὸ ἀπατηλὸν ὠραῖον ἐν πάλῃ κατὰ τοῦ πνευματικοῦ! Ὅποῖον

πλουσιώτατον ἄθροίσμα ἀντιφάσεων εἶναι μία βιβλιοθήκη — ἀληθῆς εἰκὼν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας !

Ἐνταῦθ' ἴστανται δύο ἄνδρες πλησίον ἀλλήλων, ἀλλ' αἱ διδασκαλῖαι των ἀπέχουσιν ὅσον ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς. Ὁ εἷς ἐλάμβανε φῶς καὶ ἀλήθειαν ἀπὸ τοῦ θρόνου τοῦ Ὑψίστου· ὁ ἕτερος ἐνόμιζε τὸ τοιοῦτον περριττὸν, ὡκωδόμει ἐπὶ τῆς πυρετούσης φαντασίας του, καὶ ἀπῆτει παρὰ τῶν συγχρόνων του νὰ σκέπτονται οὕτως — ὡς αὐτὸς — καὶ οὐχὶ ἄλλως ! Τὸ πνεῦμα τῆς ἐπελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἔμελλε νὰ κρίνῃ, ἀλλ' ἐπῆλθε νέος λαβύρινθος. Ἦδη ὁ συγγραφεὺς ἐγκωμιάζε τοὺς καιροὺς, καθ' οὓς ἦθι χρηστὰ ἄνευ νόμου ὑπῆρχον· παρὰ τὸ πλευρόν του εἰγέρθη τρίτος θαυμάζων, ὅτι ὑπῆρξαν νόμοι χωρὶς ἡθῶν. Ἐν τούτῳ ἡ ἀρετὴ εἶναι τὸ πᾶν, παρ' ἐκείνῳ αὕτη εἶναι ἔργον τῆς φαντασίας. Ἐδῶ βλέπω τὴν πολιτείαν ἐστηριγμένην ἐπὶ τῆς θρησκείας, ἐκεῖ τὴν θρησκείαν ἐπὶ τῆς πολιτείας. Ἐδῶ βλέπω τοὺς περὶ δικαιοσύνης νόμους ὡς ἐπὶ πλακῶν ἐγκεχαραγμένους καὶ ὑπερασπιζομένους· καὶ ἐκεῖ καὶ αὐτὰς τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τὴν λογοκρισίαν τῶν καιρῶν. Ἐδῶ παρατηρῶ μόνον σχίσμα καὶ διαίρεσιν, ὅπισθεν δὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ σειρᾷ τὴν γλυκεῖαν ἐπιθυμίαν τῆς ἐνότητος. Ἐδῶ ἴσταται ὁ τῶν αἰωνίων πολέμων ἀνὴρ, οὐχὶ μακρὰν ὁ ἀντίπους αὐτοῦ, ὁ τῆς αἰωνίου εἰρήνης ! — Τὶ δὲ ἐγένετο ἐκ τῶν λίαν ἐστιβασμένων τούτων εἰλητῶν, ἐν οἷς οἱτ' ἐκκλησιαστικοὶ καὶ πολιτικοὶ δημοσιογράφοι πυκνῶς ἐπ' ἀλλήλων ἐτάχθησαν ; Τὶ τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα τῶν τεραστίων ὑπομνημάτων αὐτῶν ; Ἄνδρες οὐδέποτε ἀναγινωσκόμενοι ! Ἄνδρες διὰ σιδηρᾶς γραφίδος δρίταντες τὴν τύχην των. Πραγματικαὶ καθιερώσεις, γενικοὶ θεμελιώδεις νόμοι, χρυσαῖ Βουλλαι, συνθῆκαι καὶ συμφωνία (concordats)· γνωμοδοτήσεις τοῦ γενικοῦ δικαστηρίου καὶ διαιτητίαι, ἅγαι περὶ εἰρήνης ἀποφάσεις, ὡς αἰῶνος

βάσις τῆς τῶν λαῶν ἡσυχίας ἐξενεῦρίσθησαν καὶ ἴστανται, ὡς ἐγκαταλελειμένα. — Ἐκεῖ βλέπω τὰ τοῦ λαοῦ δίκαια τὰ μάλιστα ὑπερασπιζόμενα, πλησίον δὲ πραγματείαν, πῶς καὶ πότε δύναταί τις νὰ παραβιάζῃ τὰς δημοσίας συνθήκας ! Ἐδῶ ἀνοίγει μέγας ἀνὴρ τὴν θάλασσαν ἐλευθέραν εἰς ὅλα τὰ ἔθνη καὶ ἀριστερά του ἴσταται ὁ ἀνταγωνιστὴς αὐτοῦ, ἀπὸ τοὺς πάντας τὸ πᾶν ἀποκλείων. Ἐνταῦθα βλέπω εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς γλώσσας τοῦ κόσμου τὰ μᾶλλον ἐρευνηθέντ' ἀξιώματα καλῆς κυβερνήσεως καὶ ἐν τῇ ἀνωτέρα θέσει τὸν ἄνδρα τοῦ φρικωδεστάτου Μακιαβελισμοῦ, καὶ δεύτερον τοῦ ὀχλοκρατικοῦ κυβερνητικοῦ συστήματος. Πόσω μεγαλοπρεπῶς ἀκτινοβολεῖ τὸ θέατρον τῶν ἀξιώσεων παρὰ τῷ πλευρῷ ἀμοιβαίων ἐγγυήσεων ! Πόσω ἀκριβῶς καὶ διεξοδικῶς παρετέθησαν ταῖς λαμπραῖς ἀμνηστίας τὰ αἶτια, ὅπως διασωθῇ εἰς τὸν μετέπειτα κόσμον ὅ,τι κατὰ τὰ δημόσια ὄργανα ὤφειλε νὰ λησμονηθῇ. — Ἐδῶ ἴσταται ἡ δυσχερὴς τέχνη τοῦ ὀργανίζεин, ἡ συνδέειν πολιτείας· καὶ ἐκεῖ ἡ δόκιμος διδασκαλία, πῶς δύναται τις ταύτας καταστρέφειν ! Τέλος παρτήρησα τὸ μέγα τοῦ Νέκερ ζωτικὸν τοῦ πολιτιακοῦ σώματος ἀξίωμα, οἰκονομολογικὴ ἐπιστήμη ὀνομασθὲν, μεθ' ὅλων τῶν χειροπιαστῶν ἀρχῶν καὶ τύπων αὐτοῦ καὶ εἶτα τὸν περὶ χρυσοῦ πίνακα μετὰ τὴν σπαραξικάρδιον ῥήτραν» θάνατος καὶ φόροι πανταχοῦ πρέπει νὰ δίδωνται».

ὦ ! πόσον θλίβεται ἡ καρδιά μου, ὅταν στραφῶ πρὸς τὴν ἱστορίαν ! Ὅποσα δὲν ὑπόσχεται ἡ ἀξία τῆς ! Πόσον ἅγιον εἶναι τὸ καθῆκον τῆς πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Πόσον μέγας ὁ προοριζμὸς αὐτῆς τοῦ εἶναι ἡ διδάσκαλος τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ψυχὴ τῆς πείρας ! ἀλλ' ὅμως πόσον χαλεπὴ κατέστη μοι ἡ ἐργασία, θελήσας νὰ γενῶ φρόνιμος διὰ τῶν πνευματικῶν προϊόντων αὐτῆς ! Ὅποῖαι καὶ ὁπόσαι παραστάσεις καὶ θεωρεῖαι ! Νῦν μὲν ἐπέπρωτο νὰ μ' ἀποπλανήσῃ

ὁ χρωματισμός, νῦν δέ ! αἱ σκιαί ! ὅτε μὲν, τὸ πνεῦμα τοῦ αἰ-
 ῶνος, ὅτε δὲ, ἡ φήμη ! Ποσάκις ἠναγκάσθην, δεκάκις καὶ εἰ-
 κοσάκις καὶ τοι πλέον, νὰ συμβουλευθῶ διασήμεους ἄνδρας,
 καὶ τότε συνέβαινε ν' ἄρνηται ὁ εἷς ὁ, τι ὁ ἕτερος ἀπεδέχετο.
 Οὗτος ἔβλεπε τὸ πρᾶγμα οὕτως καὶ ἐκεῖνος, ὅλως ἀλλοίως,
 ἐνῷ ἡ ἱστορία καὶ τὸ γεγονός μόνον κατὰ μίαν ὄψιν εἶναι ἀλη-
 θή. Σεῖς τεράστια παγόσμια ἱστορία, σεῖς πολύτομοι ἐγκυ-
 κλοπαιδεῖαι ! τοσοῦτον μεγαλυνθῆσαι καὶ αὐξηθεῖσαι ! τίς θά
 δυνηθῇ κατὰ τὰς ἐπερχομένας γενεάς νὰ σᾶς συμβουλευθῇ
 πλέον ; θά ἴστασθε αὐτοῦ, ὡς αἱ πυραμίδες τῆς Αἰγύπτου,
 πρὸς θαυμασμόν καὶ οὐχὶ πρὸς χρῆσιν. Καὶ σεῖς ἰδιαίτεραι
 τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν πολιτειῶν ἱστορίαί — ἐπεξεργασθεῖται
 οὐχὶ σπανίως κατὰ τὴν διάθεσιν τοῦ συγγραφέως, ἢ τὰ συμ-
 φέροντα τῶν ἐθνῶν — πόσον συχνὰ ὀλίγον ἀντέχεται εἰς τὰ
 βέλη τῆς κριτικῆς ! Τί δὲ πρέπει νὰ σκέπτωμαι περὶ τῶν πι-
 κοιλωτάτων περιηγητικῶν περιγραφῶν ; — Ἐδῶ βλέπω ἀκά-
 ματόν τινα, ὅστις, ἀφ' οὗ περιηγήθη ὅλον τὸν κόσμον, δι-
 εσταύρωσεν ὅλας τὰς θαλάσσας, εἶδε πολλὰς πόλεις καὶ ἤθη,
 διεχοίνωσεν εἰς τὸν περίεργον κόσμον τὰς γνώσεις του δι'
 εὐωνοτάτων ἐκδόσεων. Μετὰ τοῦτον περιηγήθη δεύτερος, δὲ
 ἐπανελθὼν διίσχυρίζετο, ὅτι ὁ πρῶτος δὲν εἶδε πολὺ σαφῶς
 τὰ πράγματα, εἰ καὶ παρ' ἀμφοτέροις ἐκφαίνεται, ὅτι τὰ πάντα
 εἶδον ἰδίῳις ὀφθαλμοῖς ! Ἐκεῖ βλέπω μακρὰν σειρὰν γεωγρα-
 φικῶν καὶ στατιστικῶν ἔργων, ἅτινα μόλις γραφέντα πρέπει
 νὰ μεταβληθῶσιν, ὡς ἰσχυρά τις χεῖρα ἐσημείωτε τὰ ὅρια
 τῶν χωρῶν, ἢ ὡς νέον τι πνεῦμα διετύπωτε τὸν ἐσωτερικὸν
 τῆς πολιτείας καὶ θρησκείας διοργανισμόν.

Φιλοσοφία ! — κεχομεταχειρισμένον καλόν ! — Τί ἐκ το-
 σούτων ἑκατονταετηρίδων ἐγένετο, εἰς ὃ ἀπεδόθη τὸ ὄνομά
 σου ! Παρελθὼν ὅλους τοὺς σοφοὺς τοῦ παρελθόντος, ἴστα-
 μαι ἤδη ἐνώπιον τῶν νέων σου Ἀρεοπαγιτῶν, οἱ πάντως

μεταξύ των εἰς αἰώνιον διαμάχην εὐρίσκονται. Ἐδῶ μόλις τολμῶ νὰ λαλήσω ἐλευθέρως, διότι οὐχὶ μακρὰν ἴστανται τὰ πραιτοριανὰ των τάγματα—φλογερὰ, κατακαίοντα πάντα ἐπικριτὴν ! Εἶτα δ' ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης θέσεως τὸ πνεῦμα τοῦ χρόνου μεθ' ὧν αὐτοῦ τῶν ἀνακολουθιῶν. Πλὴν δὲν τολμῶ θέσαι εἰς ἀμφιβολίαν τὰ ὑπερβάλλοντα μετεωρίσματά σου, ἀλλ' ἔθηκας ἡμῖν εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς πίστεως μίαν ὁλεθρίαν σκέψιν καὶ προτείνεις ἡμῖν τὴν μωρὰν ἀπαίτησιν ν' ἀμφιβάλλωμεν περὶ πάντων, ἐκτὸς τῆς σῆς σοφίας !—Καὶ ὅμως ἡ νέα σου σοφία τοσαῦτα ἐκ τῶν παλαιῶν ἐδανείσθη, ὑπηρετήθη, ἐκοσμήθη καὶ ὅμως τίποτε δὲν ἔκαμε.

Ὅμιλεῖς κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους—τοὺς χρόνους τούτους τοὺς πλέον τῆς βαβυλωνίου τῶν γλωσσῶν συγχίσεως συγκεχυμένους—πάλιν περὶ πίστεως καὶ ἀγάπης. Ἀλλὰ σὺ ὁμιλεῖς περὶ πίστεως εἰς ἑαυτὴν καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν, ὃν σὺ ἀντικατέστησας ἐν βασιλείᾳ, ἥστινος τοὺς νόμους σὺ συνέταξας ! ἢ καὶ περὶ ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν, ὃς ἐν μὲν τῷ λίθῳ ἀναισθητεῖ, ἐν δὲ τῇ σταγόνι ὑγραίνει !

Ἐδῶ δὲ παρὰ τῇ ἀρχαίᾳ καὶ νέᾳ βοτανικῇ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, παρὰ ταύτῃ τῇ ἀναγκαιοτάτῃ τοῖς ἀνθρώποις ἐπιστήμῃ, ἱατρικῇ κληθείσῃ, τῇ τοσοῦτον συχνὰ περὶ ζωῆς καὶ θανάτου κρινούσῃ, ἔπρεπέ τις τοῦλάχιστον ν' ἀναμένη, ὅτι κατὰ τὰς πρώτας ἀρχὰς συμφωνοῦσιν οἱ πάντες ! Ἀλλ' ἀτυχῶς καὶ ἐνταῦθα παρουσιάζονται οἱ ἀντιφατικώτεραι ἀντιθέσεις. Ἐκεῖ κεῖνται οἱ **Πνευματικοὶ**, καθ' οὓς τὸ σῶμα εἶναι ἀπλοῦν **τι αὐτόματον** καὶ ὁ ὁργανισμὸς τοῦ ἀναγκαῖον **τι παίγνιον** νευροσπάστου. Ἡ ψυχὴ παρὰ τούτοις εἶναι μία καὶ τὸ πᾶν, τὸ Ἄλφα καὶ τὸ Ὠμέγα, ἀφ' ὧν πᾶν σωματικὸν ἐκπορεύεται. Ἐξ ἐναντίας παρουσιάζονται οἱ **σωματικοὶ**, καθ' οὓς τὸ σῶμα, ὁ ὕλικὸς ὁργανισμὸς, εἶναι τὸ πρῶτιστον, τὸ μέγιστον καὶ ἀνώτατον. ἐξ οὗ ἐν δευτέρῳ λόγῳ,

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΩΛΤΑ

βαθμηδόν, κατ' ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν, ἀναπτύσσεται τὸ πνευματικόν, ἀπλῶς τῇ ὕλῃ ὑποτεταγμένον. Ἐτι δὲ προσωτέρω ἤλθον εἰς χεῖρας δύο μερίδες. Ἡ μὲν μία ποιεῖ τὸ σῶμα εἰς ἀπόλυτον ἐνέργειαν, δραστηρότητα· ἡ δ' ἄλλη εἰς ἀπόλυτον ἐπιδεκτικότητα, παθητικότητα, réceptibilité. Ἐκεῖ προσγίνεται ὁ ὁργανισμὸς ἀφ' ἑαυτοῦ, ζῇ, τρέφεται, καὶ διατηρεῖται διὰ τῶν ἰδιορρύθμων αὐτοῦ δυνάμεων, κατεξουσιάζων δι' αὐτῶν τὸν ἔξω κόσμον· καὶ ἐπειδὴ ἄνευ διεγέρσεως δὲν ὑπάρχει ζωὴ. πρέπει δι' ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων νὰ τεθῇ εἰς κίνησιν ἡ ἐπιδεκτικότης καὶ παθητικότης, ἐξεγειρόμενος εἰς ζωϊκὰς ἐκδηλώσεις καὶ οὕτως ἐκβιάζεται ἡ ζωὴ καὶ ἡ διάρκεια ταύτης!—Εἴτα προέρχονται οἱ μηχανικοὶ, οἱ χημικοὶ, οἱ φυσικοὶ, οἵτινες καθ' ὑδραυλικούς, δυναμικούς, χημικούς συγγενεῖς νόμους, καθ' ἡλεκτρικὰ καὶ γαλβανικὰ ἀξιώματα ἐξηγοῦσι τὰ πάντα καὶ τὸ σῶμα συµμετασκευάζουσιν, ὅτε μὲν εἰς μηχανικὸν πιεσῆριον, ὅτε δὲ εἰς χημικὴν κορύνην καὶ ἄλλοτε εἰς γαλβανικὴν στήλην!—Τέλος εἶπε μοι εἰς ἔτι ζῶν μέγας ἀνὴρ, ἐνὼν τὰς ἀμφιλαφεῖς γνώσεις του μετὰ πολυετοῦς πείρας εἰς τὸ οὖς! «Ἡ ἀρχὴ ὅλων τῶν ἀντιφάσεων κεῖται ἐν τῇ ἀναζητήσει τῶν ἄκρων κατ' ἐκτροπὴν τῆς μακαρίας μέσης ὁδοῦ καὶ παραμέλῃσιν τοῦ ἀξιώματος, ὅτι τὰ πάντα διὰ δράσεως καὶ ἀντιδράσεως, ἐνεργείας καὶ δεκτικότητος ἤλθον εἰς τὸ εἶναι!»

Τὶ δ' ὀφείλω σκέπτεσθαι παρὰ τῇ θελκτικῇ ταύτῃ σωρείᾳ τῶν ὠραίων τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν· παρατηρῶν, ὅτι οἱ τούτων κριταὶ οὐδ' ἅπαξ μέχρι τῆς ὥρας ταύτης ἐσυμφώνησαν περὶ τοῦ ἰδανικῶς ὠραίου! καὶ ἡμεῖς οἱ αἰώνιοι θαυμασταί, μιμηταὶ καὶ ἀντιγραφεῖς τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων μένομεν στάσιμοι, χωρὶς ποτε νὰ ὑπερτερήσωμεν αὐτοὺς ἀν καὶ ἡ ἡμετέρα καλλιαισθησία καὶ ὁ φωτισμὸς διαμφισβητεῖ τὰ πρωτεῖα ὅλου τοῦ παρελθόντος! Σεῖς ποιηταὶ καὶ ἡθο-

ποιοί, πόσον ὠφελίμως καὶ πόσον ἐπιζημίως ἐξησχήσατε τὴν τέχνην σας ! Κατεστρέψατε διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς ὅ,τι ἐκτίσατε διὰ τῆς ἄλλης. Ἐὰν ἐκ τῆς μακρᾶς σειρᾶς σας ἐξάξω τὸν ἓνα, ἢ τὸν ἄλλον τόμον, φθάνω πάραυτα εἰς τὴν μεγαλοπρεπεστέραν εἰκόνα τῆς ἀρετῆς καὶ ἠθικῆς καὶ εἴτ' εὐθὺς πάλιν εἰς ἀτιμωτικούς λήρους, ἀποπλανητικὰ παραδείγματα, διεστραμμένους ἱστορίας ! — Καὶ σεῖς — τεῖς μικροί, κομποὶ ἡμίθεοι τοῦ ἐξευγενισμένου κόσμου — μέ τὰ λουστρίνια, τὰ ποικίλα περιβόλεα — τὰς ἀρμονίας, τοὺς χοροὺς, τοὺς σειρμούς καὶ ἐργολαβίας — ὅποῖος μέγας κλάδος τοῦ ἐμπορίου εἰσθε διὰ τῶν ἀενάων μεταβολῶν σας πρὸς βλάβην τῆς στερεότητος !

Ἐὰν δὲ τέλος στραφῶ πρὸς τὴν ἄπειρον σωρείαν τῶν μικρῶν ἡμεροβίων συγγραφῶν, εὐρίσκω τι καλὸν καὶ πραγματικόν. Ἀλλ' ὅμως συχνὰ περιπίπτω, εἴτε εἰς τοὺς ἐμπαθεστάτους σχολαστικούς, οἵτινες οὐδέποτε καταδέχονται νὰ εἰπώσιν, ὅτι ἔχουσιν ἄδικον, εἴτ' εἰς νέους μαχητὰς, οἵπερ βραχὺν τινα χρόνον ἐν τινι πανεπιστημίῳ ταχθέντες καθ' ἴλας, ἢ διάτινος ἐλευθεροφρονος ἀναγνώσεως ἐμπνευσθέντες, ἐξέρχονται εὐθὺς εἰς τὸ πεδίον, ὅπως συγχρούσωσι τὸ δόρυ μετὰ πολιῶν ἱππέων καὶ ἀναγκείλωσιν εἰς τὸν ἐκπεπληγμένον κόσμον τὴν ὑπαρξίν των διὰ τομιδίου πλήρους ἀποβολῶν ! εἰ καὶ εἰς τὰς μάχας των μεταχειρίζονται μόνον τὴν χλεύην, τὸ ἀσθενέστατον καὶ ἐλεεινότατον ὄπλον τῆς ἀναιρέσεως !

Ἀλλ' ἀρκετόν ! Δὲν θέλω νὰ ἐξακολουθήσω περαιτέρω τὴν θεωρίαν ταύτην. Δὲν θέλω ν' ἀναβῶ μὲ τοὺς ἀστρονόμους εἰς τὸν οὐρανόν, ὅπως τὸ ἡμῖν γνωστὸν σύστημα τοῦ κόσμου, ὃ ἐστὶν ἓνα μόνον ἥλιον καὶ μίαν δράκα πλανητῶν ταξειδεύσω. Ἐγείγερται ἤδη ἀνὴρ, ἀφήσας τὴν γῆν αὐθις νὰ ἴσταται ! θ' ἀφήσω καὶ γὼ πᾶσαν ξένην ἥσυχον, μέχρις οὗ

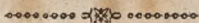
ἡμεῖς εὐρώμεν τὴν τῆς ἡμετέρας ὁδὸν ἐκ τοῦ Α. Β. Γ. ! Καὶ εἰς πᾶν προῖον τῆς ἀστειότητος θ' ἀφήσω τὴν ἀξίαν του, καθ' ὃ ὁ συνετὸς πολλάκις περιγελᾷ τὸν μωρὸν καὶ ὁ μωρὸς τὸν συνετὸν καὶ ἀμφοτέροι ἐχουσι δίκαιον !

Παρέρχομαι τὸν θησαυρὸν τῶν χειρογράφων. Ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ κόσμου παραγνωρίζει τὸν συγγραφέα, ἢ τὸν κάτοχον καὶ ἡ κριτικὴ συνάγει συχνάκις διαφόρους γραφὰς, ἐὰν συντελῶσιν εἰς τὴν ἐξασθένησιν τοῦ δικαίου, τῆς ἱστορίας, ἢ τῆς θρησκείας. — Δὲν ἐγγίζω τὰς πρώτας ἐκδόσεις (incunables), ἃς ἤδη, ὡς τὰ ἐρείπια, τόσῳ ἐπιθυμητικῶς ἀναζητοῦσι τινές, ἐνῷ πᾶν παλαιὸν καταφρονοῦσι !

Θὰ ἐπέλθῃ ποτὲ καιρὸς, καθ' ὃν ἡ οἰκοδομὴ μιᾶς βιβλιοθήκης θὰ ὁμοιάζει πόλιν, τότε ἴσως αἱ μέλλουσai γενεαὶ θὰ γεννήσωσι καὶ γιγάντεια πνεύματα, ἅτινα θὰ ὦτιν εἰς θέσιν νὰ ἐξαγάγωσιν ἐκ τῶν βουνῶν τούτων τὸν φιλοσοφικὸν λίθον !

“Ἐν μόνον, ὦ μεγάλα συνηθροισμένα πνεύματα τοῦ ἄμυδροῦ καὶ φωτεινοῦ κόσμου ! Ἐν μόνον ἐπεθύμουν νὰ μάθω παρ' ὑμῶν, ἐὰν ἄλλως μοι εἶναι πλέον δυνατόν νὰ ἀκούσω τῆς φωνῆς σας. Μία μόνη φροντίς εἶναι ἡ σπουδαιοτάτη διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐξ ὅλων τῶν λοιπῶν. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ φροντίς τοῦ μέλλοντός του, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς. ὦ ! ἐνώσατε τὰς γνώμας σας καὶ δείξατέ μοι τὴν εἰς αὐτὴν ἄγουσαν ! — Ἡ καὶ δείξατέ μοι τὸ μόνον βιβλίον ἐν ᾧ αὕτη περιέχεται ! — Ἀλλὰ τοῦτο δέον νὰ ᾔναι βιβλίον διὰ μὲν τὸν σοφόν, ἔσοχον, διὰ δὲ τὸν πτωχόν, καταληπτόν. Βιβλίον, ὅπερ καὶ εἰς τὸν πλούσιον, ὡς καὶ εἰς τὸν πένητα, εἰς τὸν βασιλέα ὡς καὶ εἰς τὸν ἐπαίτην, εἰς τὸν εὐτυχῆ, ὡς καὶ εἰς τὸν δυστυχῆ, εἰς τὸν πεσόντα, ὡς καὶ εἰς τὸν ταύτην τὴν στιγμήν ἱστάμενον εἶναι σπουδαῖον καὶ ἀναγκαῖον. Βιβλίον περιέχον τὸ σχέδιον τοῦ αἰωνίου καὶ τὸν μέγαν τοῦ ἀνθρώ-

που σκοπὸν καὶ ἐκ πιστοτάτης χειρὸς γεγραμμένον. Βιβλίον μηδέποτε γηράσκον. Συνελόντι δ' εἶπεῖν! Βιβλίον ἀρμόζον εἰς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα χωρὶς ἐξαιρέσεως. — Ἴσως ἀποκρίνεσθ' ἅπαντες μετὰ τοῦ Ῥουσῶ ἐκ τοῦ τάφου τοιοῦτον βιβλίον εἶναι τὸ Εὐαγγέλιον!

8

Κατάστασις τοῦ κόσμου κατὰ τὴν εἴσοδον
τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἐὰν ποθ' ὑπῆρξεν ἐποχὴ κατάλληλος, ἵνα ἕνεκα τῆς γενικῆς διαφθορᾶς προκαλέσῃ δεύτερον κατακλυσμὸν εἰς ἐξάλειψιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἥν' ἐκείνη, καθ' ἣν ὁ Ἰούδας δὲν εἶχε πλέον σκῆπτρον καὶ ἡ Ῥώμη κατεξουσίαζε τὸν κόσμον.

Ὁ δαίμων καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς Ῥώμης, ὅς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δυνάμεων τῆς μετεχειρίσθη μόνον, ὅπως καταστῇ ἡ δέσποινα ὅλων τῶν ἐθνῶν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἠθικῆς, κατήντησε τέλος διὰ τῆς ὑπεροχῆς τῶν ὅπλων, ὥστ' ἐγένετο ἡ ἐστία τοῦ φοβερωτέρου τῆς διαφθορᾶς πυρὸς, οὔτινος οἱ σπινθῆρες οὐχὶ μόνον διεσπάρησαν καθ' ὅλον τὸν λοιπὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν ἀναζωπυρούμενοι ἀντενακλῶντο. Ὁ Τάκιτος ὠνόμαζε τὴν Ῥώμην «τὸ κέντρον πάσης κακίας καὶ ἀναισχυντίας, ἐν ᾗ ἀμφοτέρω οὐχὶ μόνον συνυπῆρχον, ἀλλὰ καὶ ὑπόληψιν καὶ τιμὴν εὐρισκόν!» (Ann. XV. 44.) ἐν ταύτῃ συνέβαινεν, ὥστε ἡ πολιτικὴ ὅλους τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν, ὅσον κακοὶ καὶ ἂν ᾗσαν, ἀνεστηλῶνεν, ἥρκει μόνον δι' αὐτοῦ νὰ εἴλκυε

πρὸς ἑαυτὴν τὰ ἔθνη, ἢ τὸν χρυσὸν των. Ἐν ταύτῃ καθω-
πλίσθη ἡ κακία μεθ' ἀγίας τινος ὑπολήψεως καὶ ἡ γενικὴ
ἀνηθικότης εὑρισκε τὸ συμφέρον τῆς ἐν τῇ ἀχαλινότητι ὁρμῇ
τῶν παθῶν. Ἐν ταύτῃ ἴσταντο ἐπὶ τῶν θυσιαστηρίων θεοί,
οἵτινες εἰς ἣσαν ἄνθρωποι, θὰ ἐτιμωροῦντο ὡς κακοῦργοι!
Ἐν ταύτῃ καὶ αὐτὴ ἡ ἐξάσκησις τῶν τῆς ἀσχημίας ἔργων
ἐγένετο θρησκευτικὸν ἔργον καὶ ἡ προσβολὴ τῆς ἀγνότη-
τος, ἢ τῆς γαμικῆς πίστεως θ υ σ ί α ἱερά! Οὐδὲν ὅμως κα-
κούργημα κατὰ τῆς νομιζομένης πατρίδος, ἢ τοῦ θρόνου!
πάντα τὰ λοιπὰ καθήκοντα ἐδόθησαν προῖκα εἰς τὴν αὐθαι-
ρεσίαν! Καὶ ταῦτα πάντα! ἐν τῷ καιρῷ τοῦ ῥωμαϊκοῦ φω-
τισμοῦ! Ἄλλ' αἱ σαφέστεραι γνώσεις συνετέλεσαν μόνον,
ὅπως τὴν ἀνθρωπότητα εἴτ' ἐξαπατήσωσιν, εἴτε χειροτερεύ-
σωσιν, ἐνῷ ἐμέλλε μόνον χρησιμεῦσαι, ὅπως καταστήσωσιν
τὴν ἀνθρωπότητα ἐπιδεκτικωτέραν τοῦ ἀληθοῦς ἀγαθοῦ.
Τὸ πλεῖστον τῶν φιλοσόφων ἀπεδέχετο τόσον τὴν δειση-
δαιμονίαν τοῦ λαοῦ, ὅσον καὶ τὴν ἀπιστίαν τῶν μεγάλων!
Ἐντεῦθεν δ' ὡς κοινῶς συμβαίνει διημφισθῆται τὰ πρωτεῖα
ἐκεῖνη ἡ φιλοσοφία, ἣτις κάλλιον ἐγίνωσκε νὰ χολακεύῃ τὰς
αἰσθήσεις. Μυθώδης ἦν ἡ πολυτέλεια, ἀποτέλεσμα τῶν ῥω-
μαϊκῶν λαφύρων καὶ κατακτήσεων καὶ μετ' αὐτῆς ἡ συρ-
ρόη διεφθαρμένων ἡθῶν, σφαλμάτων καὶ ἐθιμῶν ἐξ ὧν
τῶν μερῶν τοῦ ὑποτεταγμένου, ἢ ληστευμένου κόσμου. —
Ὁ πλούσιος καταστάς Ῥωμαῖος, ὁ τυχερὸς οὗτος ληστής,
ἐφόρει οὐχὶ μόνον πολυτελὴ ἱματισμὸν, ἀλλὰ περιεχυκλοῦτο
καὶ ὑπὸ δούλων, οὓς καὶ αὐτὴ ἡ ῥωμαϊκὴ νομοθεσία—πρὸς
αἷσχος τῆς ἀνθρωπότητος—μετεχειρίζετο οὐχὶ ὡς ἀνθρώ-
πους, ἀλλ' ὡς πράγματα! Ὅποσον φοβερὸν ἦν τὸ δίκαιον
τοῦτο τῆς δουλείας, ἐπιτρέπον εἰς ἄγριον καὶ ἡδυπαθὲς κύ-
ριον, ἵνα κατ' ἀρέσκειαν μεταχειρίζεται καὶ διοικῇ τὴν οὐ-
σίαν, τὸ πρόσωπον, τὴν ζωὴν τῶν δούλων, τῶν ὁμοίων του

ανθρώπων! Ἐάν ἐγήρασκον, ἢ ἡσθένουν μετεφέροντο ἐπὶ
 τινος νήσου τοῦ Τιδέρεως, ἵν' ἀποθάνωσιν ἐκεῖ τῆς πείνης!
 Ἡ Ἰταλία ἦν πλήρης φυλακῶν διὰ τοιοῦτους δυστυχεῖς.
 Ἡ μαρτυρία τῶν δούλων κατὰ τὰς δίκας ἐξεβιάζετο διὰ
 τῶν βασανιστηρίων καὶ ἐνεκα τοῦ ἐλαχίστου παραπτώμα-
 τος ἐμαστιγοῦντο σχεδὸν μέχρι θανάτου. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ
 Κάτων ἐπώλει τοὺς δούλους του πρὸς κοινὴν ἀκολασίαν!
 Ὅτε ποτὲ ῥωμαῖος τις ἔχων 400 δούλους ἐφανεύθη, πάν-
 τες οὗτοι ἀπεκεφαλίσθησαν. Οὕτως ἀπώλετο τὸ αἶσθημα τῆς
 φιλανθρωπίας, ὥς καὶ ὁ ἔρως πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὰ καλὰ
 ἦθῃ. Ἐντεῦθεν προῆλθεν, ὥστε κατὰ τὸν χρυσοῦν τῆς Ῥώ-
 μης αἰῶνα οὐδόλως ἴσχυταν τ' ἀστυνομικὰ καταστήματα
 καὶ αἱ διατάξεις, αἱ διὰ τῆς βίας κρατοῦσι τῆς ἐξωτάτης
 ἀνάγκης, ἅτε μὴ ὑπαρχούσης συνειδήσεως πρὸς χαλιναγω-
 γίαν. Τὸ ἐκθέτειν τέκνα μὴ ἀρέσκοντα τῷ ἰδίῳ πατρὶ ἦν
 ὁρμῇ ἀνθρωπισμοῦ, διότι ἀνευ τούτου ἠδύναντο νὰ τὰ φο-
 νεύωσιν! Ὡς δ' ὁ ἀλαζὼν γίνεται συνήθως συνέταιρος τοῦ
 ὑψηλόφρονος, οὕτω καὶ εἰς τοὺς φιλοδόξους Ῥωμαίους δὲν
 ἦν ἀρχετὸν νὰ ἀρπάζωσι τοὺς θρόνους τῶν βασιλέων,
 ἀλλὰ καὶ βασιλεῖς καὶ βασιλίσσας καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν νὰ
 περιφέρωσιν ἐν θριάμβῳ ὡς κακούργους ἀλύσεσι δεδεμένους
 εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ λαοῦ παραδίδοντες — καὶ πολλάκις
 μάλιστα εἰς θάνατον — καὶ ταῦτα διότι ἐνικήθησαν! Ταῦτα
 καὶ ἐτι πλείω γεγονότα βασίζονται ἐπὶ τῆς μαρτυρίας ἐνὸς
 Σαλλουστίου, Κικέρωνος, Τακίτου, Σενέκα, Πλουτάρχου,
 Δίωνος, Σουετονίου, Ἰουστίνου, Τερτουλλιανοῦ, κ.τ.λ. Τε-
 λειοτάτῃ εἰκὼν τῆς ῥωμαϊκῆς διαφθορᾶς, ἢ τοῦ φωτισμοῦ
 ἤθελεν ὑπεραχοντίσει ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ὁ ἐκδικη-
 τῆς κατακλυσμὸς ὑψώθη ὑπερθεῖν τῶν ὑψηλοτέρων τῆς Ἀρ-
 μενίας ὁρέων.

Ὅ,τι δ' ἐφαίνετο πραττόμενον ἐν τῇ βασιλευούσῃ τοῦ κά-

σμου, τοῦτ' αὐτὸ ἐτελεῖτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ παρ' ἅπασι τοῖς ἔθνεσιν, ἅτινα εἴτε δι' ὑποταγῆς, εἴτε ὡς ἀποικίαι, οἷον Ἰσπανία καὶ Γαλλία, εἴτε τέλος καὶ διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἐπιμιξίας ἐξήρτηντο ἀπ' αὐτῆς. Αἱ ἑορταὶ τῆς Φλώρας, πανηγυρίζοντο ἐν ταῖς ἐπαρχιακαῖς πόλεσιν ἐπίσης ἀκολάστως, ὡς ἐν τῇ πρωτευούσῃ. Ὁ εἰς μετέδιδε τὰ ἥθη του εἰς τὸν ἄλλον καὶ ἡ κοινωνία τῆς κακίας κατέστη πάγκοινος! Οὐχὶ μόνον ἡ ἱστορία, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ λείψανα καὶ ἐρείπια ἀποδεικνύουσι μέχρι σήμερον τὴν πικρὰν ταύτην ἀλήθειαν. «Αἱ χάλκιναι λυχνίαι, αἱ ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ Ἡρακλείου εὑρεθεῖσαι, εἰσὶν ἕνεκα τοῦ διαφόρου σχήματος αὐτῶν τοσαῦτα μνημεῖα τῆς διαφθορᾶς τοῦτε νοῶς καὶ τῆς καρδίας τῶν κατοίκων, τῶν κατεχόντων αὐτάς.» (Encycl. Art. Herculaneum.)

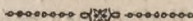
Ἡ Ἑλλάς, ἥτις δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντισταθμίσῃ εἰς τὸ ἄρμα τῆς πολιτικῆς ἀντιζηλείας τὴν δεσπόζουσαν Ῥώμην, ἴσχυσε νὰ κατορθώσῃ τοῦτο, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν εἰδωλατρείαν καὶ τὴν κατάπτωσιν τῶν ἠθῶν, ἡ μᾶλλον αὐτὴ κατεπλούτισε τὴν ὑπερήφανον Ῥώμην μὲ ὅλα τὰ προϊόντα τῆς μαλθακότητός της, καθόσον μάλιστα καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα κατέστη ἡ κατ' ἐξοχὴν γλῶσσα τῆς Ῥώμης καὶ πολλῶν ἄλλων ἐθνῶν.

Αἱ Ἀθηναὶ ἦσαν τοσοῦτον ἀνοικταὶ εἰς ὅλους τοὺς θεοὺς τοῦ κόσμου καὶ ἐν τέλει εἰς ὅλας τὰς ἐπινοηθείσας δεισσηδαιμονίας, ὥστ' ἐγένοντο παροιμιακαί! Ἐν Ἀθῆναις, ἔλεγον, εὐρίσκει τις πλείονας θεοὺς, ἢ ἀνθρώπους! Αὐτόθι δ' ὑπῆρχε καὶ βωμὸς μετ' ἐπιγραφῆς «Τῷ ἀγνώστῳ θεῷ» Περίφημοι διὰ τὸ ὄνομά των, διὰ τὴν φιλοσοφίαν των, διὰ τὰς ωραίας τέχνας των καὶ τὴν λεπτότητά των εἴλκυον αἰεί ποτ' εἰς ἑαυτὴν τὸ βλέμμα καὶ τὸν χρυσὸν τῶν βαρβαρων. Πᾶς ὅστις ἠθελε νὰ ἐξευ-

γενισθῇ ἐταξείδευεν εἰς Ἀθήνας. Εὐδαίμων δὲ ὅτι ἐπλου-
τίσθη ὑπὸ τῶν ἐπικουρείων ἀξιωματῶν, ἐπέστρεφεν εἰς
τὴν πατρίδα του, ὡς τεχνίτης, ἢ ὡς θηλυδρίας! Μεταξὺ
ὅλων τῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος ὑπερυψώθη κατ' ἐξοχὴν
ἡ Κόρινθος, ἡ ὡραία πρωτεύουσα καὶ ἐμπορικὴ τῆς Ἀ-
χαΐας πόλις, κατὰ τὸν πλοῦτον, τὴν πολυτέλειαν καὶ τὰς
ἡδονάς. Ὅστις ἐπεθύμει ν' ἀπολαύσῃ τὴν ζωὴν του, τοῦ-
τέστι ν' ἀθυσιάσῃ τὴν οὐσίαν του, τὰς δυνά-
μεις του, τὴν ὑγείαν του, μετέβαινεν εἰς Κόριν-
θον! Ἀλλ' ἐνταῦθα αἱ δαπάναι καὶ αἱ χάριτες τοῦ ὡραίου
κορινθιακοῦ κόσμου ἦσαν λίαν ὑπερβολικαί, διὸ καὶ ἐγένετο
παροιμιῶδες «Οὐ παντὸς πλὴν εἰς Κόρινθον». Αὕτη διημ-
φισβήτει μὲ ὅλας τὰς πόλεις τοῦ κόσμου τὰ πρωτεῖα τῆς
κακοηθείας! Ὅταν ὁ Ῥουτσῶ λαλήῃ περὶ τῆς ἀρετῆς τῆς
Σπάρτης καὶ τῆς Ἑλλάδος, δεικνύει ἐκείνην μόνον τὴν ἐ-
ποχὴν, καθ' ἣν, κατὰ τὴν ὁμολογίαν καὶ τοῦ ἰδίου, εἶχον
εἰσέτι ἀπλοῖκὰ ἦθη. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐβασίλευεν ἡ δια-
φθορά καὶ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Ἀσίᾳ. Ἐνθα δὲ ἡ πενία ἔ-
θετε φραγμὸν εἰς ταῦτα, ἐκεῖ ἐπεκράτει, ἡ ἡ μεγίστη δου-
λεία, ἡ ἡ ἐσχάτη ἀγροικότης, καὶ ἡ ὠμοτάτη εἰδωλολατρεία.
Τὰ αὐτὰ διεπράττοντο καὶ ἐν Παρθίᾳ· τὰ αὐτὰ ἐν Μηδείᾳ,
Περσίᾳ καὶ Ἰνδικῇ, παρ' οἷς δέον νὰ σημειωθῇ γενικῶς, ὅτι
οἱ ἔθνη, ἐκτὸς τῆς κοινῆς ἀκολασίας, οὐδαμῶς ἦσαν ἔθνη
εὐτυχῇ! Ἐν τούτοις τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος ἔκαμνεν ἐξαίρεσιν,
ὁμολογῶν τὸν μόνον ἀληθῆ θεόν· ἀλλὰ τὸ τῆς θρησκείας
των πνεῦμα εἶχεν ἐξαχρειωθῇ εἰς κενοὺς τύπους μόνον λα-
τρείας καὶ αἱ γεννηθεῖσαι αἱρέσεις τῶν Φαρισαίων, Σαδουκ-
καίων καὶ Ἑσσαίων κατέπνιγον τὸ ἔθνος διὰ προλήψεων
μετὰ πεπλανημένων δοξῶν καὶ ἀτελευτήτων φιλονεικιῶν,
εἰς ἃς προσετέθη τέλος καὶ ἡ τῶν ἡθῶν κατὰπτωσις καὶ ἡ
ἀπερίγραπτος τοῦ ὅλου ἔθνους δυστυχία. Ἡ τότε κα-

τάσταις τοῦ κόσμου οὐδὲν ἄλλο παρίστα, ἢ ἀνόσιόν τε κρᾶμα ὅλων τῶν δυναμένων νὰ ἐπινοηθῶσι παθῶν, πολυτελείας καὶ πενίας, δεσποτείας καὶ καταπιέσεως· ἀγρίων ἡθῶν καὶ ἐλεεινῆς ζωῆς! ἡ ἀληθῆς ἀρετὴ ὥχето ἀπιοῦσα! Καθολικὴ ἦν ἡ κατάπτωσις τῆς δι' ὑψηλὰ γεννηθείσης ἀνθρωπότητος! — Ἀλλ' ἡ ἐξάλειψις τῆς ἀνθρωπότητος δὲν ἦν πλέον ἤδη ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ Ὑψίστου. Ἐλύληθεν ἡ στιγμή, καθ' ἣν βοήθεια καὶ οἰκτιρμὸς κατήντησαν ἀπολύτως ἀναγκαῖα. Τὸ μέγα εἰληττὸν ἀνεπτύχθη καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἦν γεγραμμένον. « Ἰ λ α σ μ ὸ ς, φ ῶ ς, χ ἄ ρ ι ς » Τὸ μόνον καὶ ἀληθὲς Παλλάδιον τῆς ἀνθρωπότητος κατήλθεν οὐρανόθεν. Τὸ Εὐαγγέλιον ἐπεφάνη καὶ τὸ Σ ύ μ β ο λ ο ν τοῦ κομίσαντος τοῦτο θεοῦ Ἀγγέλου ἦν.

»Οὐκ ἤλθοι, ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον.» (Ἰωάν. 12, 47).

9

Ὁ θεμελιωτὴς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

Τίς δ' ἀκριβῶς ἐπιστάμενος τὴν θέσιν τοῦ τότε κόσμου δὲν ἐκπλήττεται ἀπὸ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἐπιχειρήσαντος νὰ ἐξαγάγῃ τοῦτον ἀπὸ τοῦ φρικώδους τῆς πτώσεως του βαράθρου! χωρὶς ἅμα νὰ διακηρύξῃ ὅτι τὸ μέγα γιγάντειον σχέδιον ἦν ἀδύνατον ἀνθρωπίνως; Τότε μόνον συναντήθησαν δύο ὑπερβολαί, ἡ ἐσχάτη διαφθορὰ καὶ ἡ αὐστηροτάτη ἠθικὴ! Πόλεμος μεταξύ φωτὸς καὶ σκότους, μεταξύ ἁμαρτίας καὶ ἀφέσεως· μεταξύ Ἀδου καὶ οὐρανοῦ, θανάτου καὶ ζωῆς! Κόσμον ὅλως διεφθαρμένον

νὰ περιορίσῃ αὐτοὺς ἐντὸς τῶν ὁρῶν τῆς ἠθικότητος. Νὰ μεταδόσῃ αὐτῷ νέον φῶς, ἢ ν' ἀνάψῃ τὸ ἐσθυμμένον. Νὰ ἐγείρῃ πόλεμον κατὰ τῶν παθῶν. Νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως κριμνήσωσιν ἀπὸ τὰ θυσιαστήρια τοὺς θεοὺς των καὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς πολυθείας ν' ἀναστηλώσωσιν ἓ ν α μ ό ν ο ν θ ε ό ν ! Νὰ εἰσαγάγῃ θρησκείαν, δεικνύουσαν ἐν πάσῃ τῆς γῆς ζώνῃ, ἄρχουσι καὶ ἀρχομένοις τὰ αὐτῶν καθήκοντα· θρησκείαν οὐδόλως κολακεύουσιν τὰς αἰσθήσεις· θρησκείαν, ἥς αἱ ἐπαγγελίαι μόνον ἐπὶ ἄλλου τινὸς κόσμου πληροῦνται· θρησκείαν ἐγγυωμένην τὴν ἀνάστασιν τοῦ σώματος καὶ αὐτοὺς ἐπιβεβαιούσαν τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς· θρησκείαν εἰσάγουσαν διὰ γλώσσης τὰ μυστήρια πιστευόμενα λογικῶς ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου νοός, ἀλλὰ μὴ καταλαμβανόμενα· θρησκείαν διαρκέσονται μέχρι συντελείας τοῦ κόσμου καὶ διαδοθησομένην εἰς πόλεις καὶ χώρας, εἰς θαλάσσας καὶ ὄρη μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν ἀπωτάτων ἐρήμων !

Συντόμως δ' εἰπεῖν. Νὰ θεμελιώσῃ στεφρῶς θρησκείαν, ἥτις κατ' ἀρχὰς ἦδη ἦν τοῖς μὲν Ἰουδαίοις σκάνδαλον, τοῖς δ' ἐθνικοῖς μωρία. Ὅποια τεραστία ἐπιχειρήσεις !—Ἐκ πρώτης ἀφετηρίας φαίνεται, ὅτι δὲν δύναται νὰ ᾔῃαι ἔργον ἀπλοῦ ἀνθρώπου.

Τίς λοιπὸν ἦν ὁ ἥρως καὶ ὁ σοφός, ὁ ἀρξάμενος τοῦ μεγάλου τούτου ἔργου; Οὗτος ἦν ὁ πρὸ πολλοῦ ἐπηγγηλμένος Σωτὴρ. Ἄνθρωπος, ὃς ἀπεκάλει ἑαυτὸν υἱὸν τοῦ Αἰωνίου καὶ ὡς θεὸν διεβεβαίου ἑαυτόν. Ἄλλ' ἡ περιγραφὴ, ἣν ἡ Γραφὴ περὶ τοῦ χαρακτῆρος του ποιεῖ, εἶναι ἡ ἀπλουστερά των τοῦ κόσμου. Ἀφίνει νὰ λαλῶσι τὰ ἔργα του μόνον. Πράττοντος τὸ ἀγαθόν· λέγει ἀφελῶς μόνον. «Τοῦτο ἐποίησεν. Ὅταν ἀπέβαλεν ἐν στέμμα, ὅτι ἀπεχώρησεν ἐκ εἴθεν. Ὅταν ἀνέστησε νεκρὸν, ὅτι ὁ ν ε-

κρὸς ἀνέστη. Ὄταν ἐπέταξε τὰ στοιχεῖα, ὅτι τὰ ὑ-
 παύηκουσαν, ο, κ. Ὄταν ἀποθνήσκῃ τὸν ὑπὲρ
 τοῦ σύμπαντος κόσμου θάνατον, ὅτι παρέδωκε τὸ πνεῦ-
 μα καὶ τελευταία αὐτοῦ λέξις ἦν. Τετέλεσται! Ἐν
 τούτοις ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐφάνησαν ἄνδρες μεγάλοι,
 ἀναλαβόντες, ἵνα τὴν μεγάλην αὐτοῦ εἰκόνα περιγράψωσιν
 ἐν συνόλῳ, ἔχοντες πάντοτε τὴν πεποίθησιν, ὅτι θ' ἀπελεί-
 ποντο πολὺ τοῦ πρωτοτύπου. Ἀπὸ τῶν πρώτων Πατέρων
 μέχρι τῶν ἡμετέρων χρόνον κεῖνται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν
 τόσον πολλαὶ καὶ ὠραῖαι περιγραφαί, ὥστε μοὶ καθίσταται
 δύσκολος ἡ ἐκλογὴ, μὴ ἔχων τὸ θάρρος ν' αὐξήσω τὸν ἀ-
 ριθμὸν αὐτῶν. Ὁ Βοσσουέτος, ὁ Κονδιλλάχης, ὁ Πατχά-
 λης, ὁ Βεργιέρος, ὁ Μασσιλλιὼν, ὁ Περβρούσσῳ, ὁ Ἀδ-
 δισῶν, ὁ Λήτς, ὁ Ἐρδερ, ὁ Σβάρτς, ὁ Ἰένισσ, ὁ Βέργερος,
 ὁ Πάλης, ὁ Γράσερος καὶ αὐτὸς ὁ Ῥουσῳ ἀπεικόνισαν
 τὸν ἰδρυτὴν τῆς χριστ. θρησκείας μὲ μεγαλοπρεπεστάτους
 καὶ θεοπρεπεστάτους χαρακτῆρας.

Ἐνταῦθα θὰ προσθέσω ὁμοῦ τὰς περιγραφὰς τοῦ Σβάρ-
 τς, τοῦ Ἰένισσ καὶ Ῥουσῳ, χωρὶς νὰ ἐγγύξω τὴν ὠραιό-
 τητα καὶ τὴν ἀξίαν τῶν λοιπῶν.

» Ὁ θεμελιωτὴς τῆς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας, λέγει ὁ
 Σβάρτς, ἐπεφάνη διὰ χαρακτῆρος, διεγείροντος ἐπ' αὐτοῦ
 ὅλην τὴν περιέργειαν.

» Κατὰ τὴν πρώτην του περίοδον ἔζη ἐν ἀφανείᾳ καὶ ἐν
 τῷ καθήκοντι τῆς ιδιωτικῆς ζωῆς. Κατὰ δὲ τὸ τριακοστὸν
 ἔτος, ὅτε κατὰ τὰ ἰουδαϊκὰ ἔθιμα ἠδύνατο νὰ παρουσιασθῇ
 τις δημοσίᾳ ὡς διδάσκαλος, ἤρξατο τοῦ μεγάλου ἔργου,
 κηρύττειν τὴν ἀλήθειαν, ὅπως δι' αὐτῆς βελτιώσῃ τοὺς
 ἀνθρώπους καὶ καταστήτῃ αὐτοὺς ἀξίους τῆς μακαριό-
 τητος.

» Ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας του ἦν ἐντελῶς ἀνάλογος

τῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς ἱκανότητος τῶν ἀκροατῶν του. Κατ' ἀρχὰς ἐζήτει μόνον νὰ διεγείρῃ τὴν περιέργειαν, νὰ ἐξυπνήσῃ τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα καὶ νὰ παραστήσῃ τὴν ἀνάγκην ἐντελοῦς μετανοίας· μετέβαινεν ἀπὸ τῶν εὐκολωτέρων εἰς τὰ δυσκολώτερα καὶ κατ' ἀρχὰς ἐφείδετό τινων ἐκ τῶν προλήψεων αὐτοῦ, ὅπως μὴ ἀποθήσῃ αὐτοὺς ὅλως ἀπὸ τῆς ἀληθείας.

» Ἀλλ' ὅσῳ ἦν συγκαταβατικὸς πρὸς τοὺς ἀκροατάς του, τόσῳ καὶ αὐστηρὸς, ὅταν τοῦτο ἀπέβλεπε τὴν ἀλήθειαν ! ἀνθίστατο τότε εἰς τὰς προλήψεις των, ἐπετίθετο κατὰ τῆς ψευδοῦς ιδέας των καὶ ἀνέπτυσσε τὰ ὀλέθρι' ἀποτελέσματα ταύτης, εἰ καὶ προέβλεπεν, ὅτι διὰ τῶν τοιούτων τὸ μῖσος καὶ τὴν καταδίωξιν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἰσχυρῶν τοῦ τόπου, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον, θὰ ἐπέσειρε καθ' ἑαυτοῦ !

» Ἡ διδασκαλία του ἀκριβέστατ' ἐξεταζομένη οὐδὲν εἶχε τὸ σχολαστικόν· εἰς τὸ μέγιστον τῶν ἀντικειμένων μεγαλεῖον ἦν δημοτικὸς. Εἰς τὴν μεγίστην ἀλήθειαν δὲν ἠδύναντο οἱ ἀκροαταὶ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀπλουστάτην διδασκαλίαν ν' ἀντισταθῶσι· διὸ ἐφαίνετο, ὅτι αὕτη ἐξείρχετο μόνῃ της ἐκ τῆς καρδίας τῶν ἀκροατῶν. Αἱ γενικώταται διδασκαλῖαι ἦσαν οὕτως ἀρμόδιοι εἰς τὰς περιστάσεις των, μὲ τοιοῦτον βαθὺ βλέμμα ἐδιδάσκοντο εἰς τὰς καρδίας των, ὡς ἐὰν ἦσαν ἀτομικαὶ πείραι.

» Ὁ πνευματικὸς καὶ ὕλικὸς κόσμος ἐφαίνετο κατὰ τὴν διδασκαλίαν του, ὅτι ἦν ὅλως εἰς τὰς διαταγὰς του· ὥφειλε νὰ παρέχῃ αὐτῷ τὰς καταλληλοτάτας εἰκόνας. Πᾶσαν περίπτωσιν ἐπωφελεῖτο χωρὶς ὅμως νὰ περιπέσῃ ποτὲ εἰς τὸ βεβιασμένον τῶν ἠθικολόγων !

» Μεθ' οἷας εὐγενοῦς ἀπλότητος ! μεθ' οἷας ἐντελοῦς ἀφελείας ! μεθ' οἷας εὐχερείας ἀποδείξεων καὶ ἀφροντισίας

ἀντιφάσεως ἐλάλει περὶ θείων πραγμάτων καὶ τῶν σπουδαιοτάτων καὶ ὑψηλοτάτων ἀντικειμένων! ὡς ἡμεῖς συνειθίζομεν νὰ λαλῶμεν περὶ κοινου τῆς ζωῆς συμβάντος, περὶ πραγμάτων, ὅπως ἡμῖν κοινῶν!

»Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· τοῦτο ἦν ἐνίοτε ἡ ὅλη ἐπίδειξις τῆς διδασκαλίας του καὶ οὐδεὶς ποθ' εὔρε τι ν' ἀντίειπε! Οἱ ἀκροαταὶ του αὐτοὶ παρετήρησαν τοῦτο καὶ εἰδὼν τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων διδασκάλων μεγάλην διαφορὰν· ἐδίδασκε γὰρ ὡς ἔχων ἐξουσίαν.

«Τίς χωρὶς συγκινήσεως, δύναται ν' ἀναγνώσῃ τὸν μετὰ τὴν Σαμαρείτιδα διάλογόν του ἐν 4 κεφ. τοῦ Ἰωάννου, ἢ τὴν διήγησίν του περὶ τοῦ Ἀσώτου, ἢ περὶ τοῦ περιπεσόντος εἰς τοὺς ληστὰς ὁδοιπόρου, ἢ τὴν τελευταίαν πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ φίλους του ὁμιλίαν, ὡς καὶ τὴν μεγαλοπρεπῆ προσευχὴν του πρὸς τὸν Θεὸν τὴν παραμονὴν τοῦ θανάτου αὐτοῦ;

»Ἐάν τις τὴν μέθοδον τοῦ Σωκράτους δικαίως τοσοῦτον θαυμάζῃ, δεόν νὰ παραβάλλῃ ταύτην μετὰ τὸν διδασκτικὸν τρόπον τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ δὲ εὐρίσκων πολὺ ὠραῖα τὰ σωκρατικά του Ξενοφῶντος Ἀπομνημονεύματα, ἂς ἀναγνώσῃ καὶ τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην μετ' ἐπιστάσις τινός.»

»Τὸ κηρύττειν λοιπὸν οὕτω τὴν ἀλήθειαν ἦν ἡ πρωτίστη αὐτοῦ ἀσχολία. Διὸ καὶ ἐκάλει αὐτὸ ἔργον του. Ὅλιγον δὲ πρὸ τοῦ θανάτου του ἠδύνατο νὰ δώσῃ περὶ ἑαυτοῦ τὴν μαρτυρίαν· Θεέ! τὸ ἔργον ἐτελείωσα, ὃ δέδωκάς μοι, ἵνα ποιήσω. (Ἰωαν, 17, 4.) καὶ εἰς τὸν Ῥωμαῖον ἄρχοντα, τὸν ἐρωτήσαντα περὶ τῆς ἀποστολῆς του ἀπεκρίθη. Ἐγὼ ἐλύληθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ (Αὐτ. 18, 37).

»Εὐεργετεῖν λοιπὸν, διδάσκειν τὴν ἀλήθειαν καὶ διὰ τοῦ-

των διαδίδειν τὴν ἀληθῆ ἐπίγνωσιν καὶ λατρείαν τοῦ Θεοῦ, ὅπως καθοδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν ἀληθῆ αὐτοῦ προορισμόν, ἣν αὐτῷ τόσω πολύτιμον καὶ σπουδαῖον, ὥστ' ὠνόμαζε τοῦτο τ ρ ο φ ἦ ν τ ο υ. (Αὐτ. 4, 34).

»Πόσον δὲ μεγαλοπρεπῶς ἐλάλει καὶ περὶ τοῦ ὑψίστου ὄντος, εἰς ὃ ἀνέφερε τὰ πάντα καὶ ἡ δόξα τῆς Μεγαλωσύνης τοῦ πατρὸς ἦν ἡ ἐρασμιωτάτη αὐτῷ ἀπασχόλησις!

Πάτερ Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς.

Εἶθε, νὰ γνωσθῇ πανταχοῦ ἡ Μεγαλωσύνη σου!

Εἶθ', εὐθὺς νὰ ἐκπληρωθῇ τὸ περὶ εὐδαιμονίας τοῦ ἀνθρώπου σχέδιόν σου!

Εἶθε, ὡς ὑπὸ τῶν οὐρανίων πνευμάτων οὕτω καὶ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων νὰ τελεῖται τὸ θέλημά σου!

Τοιοῦτον ἔπρεπε νὰ ᾖ τὸ περιεχόμενον τῆς προσευχῆς τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, καθόσον διὰ τοιαύτης διαθέσεως ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς φιλίας του. **ΒΙΒΛΙΟΤΗΚΗ ΜΕΓΑΛΑΤΑΙΣ**
ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, αὐτός μου ἀδελφός καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστίν!» (Ματθ. 12, 50).

Τοιούτου δὲ σεβασμοῦ πρὸς τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς ἀπαύγασμα ἦν ἡ μεγάθυμος ἀφοσίωσις κατὰ τὰ σκληρὰ πάθη καὶ τὸ ἥρεμον καὶ γαλήνιον μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς. Εἰ καὶ ἠσθάνετο ταῦτα, διότι δὲν ἦτο στῶϊκῶς ἀναίσθητος, ἀλλ' ὑπέστη ὁμως ταῦτα ἐξ ὑπακοῆς εἰς τὸν Θεόν.» Παρελθέτω, ἔλεγεν ἰκετεύων, ἡ πικρὰ αὕτη ὥρα ἀπ' ἐμοῦ! ἀλλ' ἂν συντείνῃ εἰς τὸ θεῖόν σου σχέδιον, ὅπως ὑποστῶ τὰ σκληρὰ ταῦτα πάθη, ἀναδέχομαι ταῦτα, ὑποτασσόμε-

νος εἰς τὸ ἅγιον θέλημα σου! (Ματθ, 26, 40, 42
Ἰωαν. 12, 27)

» Ἀπεδείκνυε τὴν ἀθωότητά του μετὰ παρρησίας πνεύματος, τὰς ἀπειλὰς δὲν ἐχλεύαζεν. Ἀνεγνώριζε τὴν νόμιμον ἐξουσίαν τῶν δικαστῶν του. Συντόμως καθ' ὅλην τὴν συμπεριφορὰν του ἀπέδειξε τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἐγκράτειαν καὶ μετριοπάθειαν, χωρὶς νὰ μεταπηδήσῃ εἰς τὴν ἀναισθησίαν! Ἐπεσκέπτετο τὰ συμπόσια καλούμενος καὶ ἐλάμβανε τόσον εἰς τὴν χαρὰν, ὅσον καὶ εἰς τὰ παθήματα τῶν ἀνθρώπων ζωηρότατον μέρος. Ἐκ καρδίας ταπεινός, χωρὶς ἐξευτελισμοῦ· μακρὰν πάσης φιλοδοξίας καὶ ἐξουσίας, ἦν πλέον, ἢ ἅπαξ ἡδύνατο λίαν εὐκόλως νὰ λάβῃ, ἀλλὰ καὶ χωρὶς καταφρονήσεως τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς φιλοσοφικῆς ἀγερωχίας καὶ χωρὶς ἐπικουρικῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἀνάπαυσιν!

» Οὐδέποτε συμπεριφορὰ ἀνθρώπου πρὸς ἄλλους δύναται νὰ ἐκφραστῇ εὐγενέστερον καὶ τελειότερον, ἢ διὰ τῶν ὀλίγων ἐκείνων λέξεων, δι' ὧν εἷς ἐκ τῶν μαθητῶν του ἐχαρακτήρισεν αὐτόν.

Δι ἡ λ θε ν εὐ ε ρ γε τ ῶ ν (Πραξ. 10, 38).

» Ὁλόκληρος ἡ ζωὴ του ἦν ἐργασία διὰ τὴν εὐδαιμονίαν ἄλλων· ἡ δὲ ἀμοιβή του, μῆτις οὖς, καταδιωγμὸς καὶ θάνατος! Οὐκ εἶχε ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνειν! Μεθ' οἷας πραότητος ὑπέφερε τὴν δυσμάθειαν τῶν μαθητῶν του, τὰς ἀσθενείας καὶ ἀτελείας των! καὶ μετὰ τῶν ὠδινῶν τοῦ θανάτου ἐμνήσθη ἔτι τῆς μητρὸς καὶ τοῦ φίλου!

» Ἀνεξάντλητος ὑπῆρξεν ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς διώκτας του. Πόσον περιπαθῇ εἰς τὰ δάκρυα, ἅπερ εἰς τὴν θεάν τῆς Ἱεροσουλῆς ἔχυσε, ἥτις κατεδίωκεν αὐτὸν καὶ ἥς τὴν καταστροφὴν προεῖπε! Πόσον μεγαλοψύχως ἀπηύθυνε,

κατὰ τὴν ὥραν τοῦ φρικωδεστάτου μαρτυρίου, τὴν ὑπὲρ τῶν βασανιστῶν του δέησιν! «Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι!» (Λουκ. 23, 34).

»Μάλιστα δὲ προεκάλεσε τοὺς μέχρι θανάτου ἐχθρούς του, ὅπως τιμωρήσωσιν αὐτὸν ἐπὶ ἁμαρτία καὶ ἐν τῇ κακίᾳ των δὲν εὖρον οὐδεμίαν ἐν αὐτῷ, ἢ τὴν παράβασιν τελεουργικοῦ τινος νόμου, οὗ τινος εἶχον παρεννόησει τὸ πνεῦμα, καὶ τὴν ἀντιποιήσιν τῆς βασιλικῆς ἀξίας, βασισθέντες εἰς παρεξήγησιν τῆς ἐπωνυμίας Μεσσίας (χρισμένος βασιλεὺς).

»Ὁ Πιλάτος, ἀνὴρ μὴ ἔχων ἐπίσης πολὺ περὶ ἀρετῆς καὶ ἀληθείας αἴσθημα, ἐκήρυξεν αὐτὸν μετ' αὐστηροτάτην ἀνάκρισιν, παρρησίᾳ ἁθῶον. Ὁ δὲ μαθητὴς, ὁ δι' ἡμαρτημένης πολιτικῆς προδόσας αὐτὸν καὶ τοσοῦτον χρόνον μετ' αὐτοῦ ἐν συγκοινωνίᾳ διατελέσας, ὀφείλων ὡς ἐκ ταύτης νὰ γινώσκη τὴν πολιτείαν καὶ τὸ σχέδιον αὐτοῦ, περιῆλθεν εἰς ἀπελπησίαν, ἐλεγχόμενος ὑπὸ τοῦ σννειδότος αὐτοῦ, ἅτε παρεδούς ἁθῶον εἰς θάνατον!

»Ποῦ εὐρίσκει τις μεθ' ἑαυτοῦ τοῦ ἰδίου τόσῳ ἁρμονικὸν χαρακτῆρα, ὅς ᾤν ὁ χαρακτῆρ τοῦ Ἰησοῦ ;»

Handbuch d. christ Relig. I. B. S. 73.

Πόσον μεγαλοπρεπὴς καὶ πόσον αἰσθητικῶς ὠραία εἶναι ἡ περιγραφὴ, ἣν περὶ αὐτοῦ ἔγραψεν ὁ Η. Ίένισσ!

»Ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, λέγει, ὁ πρὸ πολλοῦ ἐπηγγελμένος ὡς προσδοκώμενος, ἐπιφαίνεται ἐπὶ τοῦ θεάτρου τῆς γῆς ὡς υἱὸς ἀνθρώπου! Ἐν δόξῃ γαλιθνιαία, ὡς ὁ θεὸς κατὰ τὴν δημιουργίαν, περιεπάτει μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ὅμοιος βασιλεῖ, ὃς ἐν μορφῇ δούλου, περιέρχεται τὸ βασίλειόν του. Ἐνδείκνυται τὴν δόξαν τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπερχόντισε τὸ ἰδανικὸν περὶ Ἀβραάμ, Δαυὶδ καὶ Ἰωάννου. Ἐλάλει περὶ θεοῦ, οὐ-

χὶ ὡς δοῦλος, ἀλλ' ὡς υἱός. Περὶ τῶν βουλῶν τοῦ Θεοῦ, οὐχὶ ὡς ἀποσταλμένος, ἀλλ' ὡς κοινωνός. Περὶ τοῦ ἀοράτου κόσμου, ὡς περὶ τῆς οἰκείας πατρίδος, ἐξ ἧς ἦλθε προσκαίρως εἰς τὴν γῆν πρὸς ἐκπλήρωσιν σχεδίου. Ἐκύρου τὴν ἀποστολὴν του διὰ μεγάλων πράξεων, ἃς οὐδὲν τέκνον τῆς γῆς ἠδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ, διὰ πράξεων, αἵτινες ἐξησκήθησαν πρὸς σκοπὸν ἠθικόν, διδασκαλίας, βελτιώσεις καὶ εὐτυχίας. Διὰ ζωῆς πλήρους πάσης γαληνιαίας καὶ μεγάλης ἀρετῆς εὐηρέστησεν εἰς τὸ πρότυπον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπέθανεν τὸν ὀδυνηρότατον καὶ ἐπονείδιστότερον θάνατον ὑπὲρ τῆς ἀξίας του καὶ ὡς θῦμα ἱλασμοῦ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ σύμπαντος κόσμου !

» Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ περιδέει τρῶπον τινὰ τὸν δεσμὸν τοῦ ὅλου δράματος· ὅτι αὐτὸς εἶναι ἡ δόξα τῆς ἀγιότητος καὶ δικαιοσύνης τοῦ πατρὸς τῶν ἀνθρώπων, ἣτις ἐπεφάνη τῷ ἁμαρτολῷ ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ ἱλασμοῦ θυσίᾳ καὶ ἐν τῷ μεγαλείῳ τῆς φοβερᾶς αὐτοῖς Μεγαλειότητος καὶ διὰ κεραυνώδους φωνῆς διασαλπίζει καθ' ὅλην τὴν γῆν.

Discite justiciam mortales ! (Δικαιοσύνην μάθετε, θνητοίς.)

» Ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἐκ μέρους μὲν τοῦ Θεοῦ — ἀπόδειξις ἀγάπης, δικαιοσύνης καὶ ἀγιότητος. — ἐκ μέρους δὲ τοῦ Χριστοῦ — ὑπακοή, ἀγάπη, εὐκλεὲς θυσία, — ὡς πρὸς δὲ τοὺς ἀνθρώπους, δικαίωσις, ἱλασμός κ.τ.λ. Ὁ θάνατος λοιπὸν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ περιδοξὸς ὅλης τῆς ἱστορίας του ἐποχῇ — ἡ ἀμοιβὴ τῆς ὑπακοῆς του — ἡ σφραγὶς τῆς ἀποστολῆς του — τὸ ἀγλαῖσμα τῆς εὐεργεσίας του !

» Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐξέρχεται νικηφόρος ἐκ τῆς χώρας τοῦ θανάτου ὡς ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς (Πραξ. 3, 15). Ἦδη τὰ πάντα λαμπρά — ἡ ἀξία τοῦ προσώπου του — ὁ σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς του — τὸ πνεῦμα τῆς διδασκα-

λίας του ! Παρεστάθη λοιπὸν ἤδη ἡ μακαριωτάτη προσδοκία ἐνὸς γεγονότος ! θριαμβευτικὸς ἀνέστη — ὁ μέγας νεκρὸς καὶ κράζει εἰς τὰ πεδία τῆς δημιουργίας ! « Θάνατε ! ποῦ σου τὸ κέντρον ; » (Αἱ Κορινθ. 15, 55). Ἡ ἀνθρωπότης ἤκουσε τοῦτο ! νέα ζωὴ ῥέει διὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας ! ἤδη αἰσθάνεται ἑαυτὴν πάντως ἀθάνατον !

» Μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπανέρχεται αὐθις εἰς οὐρανὸν ὁρῶμενος — Κύριος τοῦ λυτρωθέντος ἀδελφικοῦ γένους, Σωτὴρ αὐτοῦ καὶ Κριτὴς κατὰ τὴν μεγάλην τῆς ἀναστάσεως ἡμέραν !

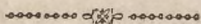
Sollte Religion den Menschen jemals entbehrlich werden ? S 65.

Καὶ αὐτὸς ὁ Ῥουσσώ κατεπλάγη ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἀρχηγοῦ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ὡμολόγησε τὴν τε διδασκαλίαν καὶ εἰκόνα του, ὥς τι ὑπεράνθρωπον !

» Σὰς ὁμολογῶ, ἔλεγεν οὗτος, ὅτι τὸ μεγαλεῖον τῶν Γραφῶν μ' ἐκπλήττει, ἡ ἀγνότης τοῦ Εὐαγγελίου λαλεῖ εἰς τὴν καρδίαν μου. Ἰδὲ τὰς φιλοσοφικὰς βίβλους, μ' ὅλην αὐτῶν τὴν πομπήν, πόσον μακρὰ εἰσὶν ἐνώπιόν του ! Δύναται τοιοῦτον βιβλίον, τοσοῦτον ὑψηλὸν τῇ πίστει καὶ τοσοῦτον ἀπλοῦν νὰ ᾔηται ἔργον ἀνθρώπου ; Εἶναι δὲ δυνατόν ἐκεῖνος οὔτινος περιέχει τὴν ἱστορίαν νὰ ᾔηται ἀπλοῦς ἄνθρωπος ; Τοῦτο δὲ, ἀπήχημα ἐνθουσιαστοῦ τινὸς, ἢ φιλοδόξου αἰρεσιάρχου ; Ὅποια γλυκύτης, ὅποια καθαρότης ἡθῶν ! Ὅπόση θελτικὴ χάρις εἰς τὰς διδασκαλίας του ! Ὅποῖον ὕψος τῶν ἀξιωμάτων του (ἀρχῶν του) ! Ὅποῖον βάθος σοφίας εἰς τὰς ὁμιλίας του ; Οἷα παρρησία πνεύματος ! Ὅποια λεπτότης καὶ ὁπόση δικαιοσύνη εἰς τὰς ἀποκρίσεις του ! Ὅποῖον κράτος ἐπὶ τῶν παθῶν του ! Ποῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ἢ ὁ σοφὸς ὁ γινώσκων πράττειν, ὑπομένειν καὶ ἀποθνήσκειν ἄνευ ἀσθενείας καὶ ἀλαζονείας ; Ὅταν ὁ Πλάτων περιγράφη τὸν ἰδανικόν του δίκαιον κεκαλυμμένον

ὑπὸ τοῦ ὀνειδούς παντός ἐγκλήματος, ἀλλ' ἄξιον πάσης τιμῆς ἕνεκα τῆς ἀρετῆς του, περιγράφει χαρακτῆρα διὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ ὁμοιότης εἶναι τόσον καταπληκτικὴ, ὥστε ὅλοι οἱ Πατέρες τὴν ἡσθάνθησαν καὶ δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀπατηθῶσι περὶ τούτου! Τίς προκατειλημμένος, τίς τυφλὸς ἠθελέ ποτε τολμήσει νὰ συγκρίνῃ τὸν υἱὸν τοῦ Σωφρονίσκου μὲ τὸν υἱὸν τῆς Μαρίας; Οἷα ἀπόστασις μεταξὺ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἑτέρου! Ὁ Σωκράτης ἀποθνήσκων ἀνωδύνως καὶ οὐχὶ ἀδόξως, διατηρεῖ εὐκόλως μέχρι τέλους τὴν προσωπικότητά του, ἀλλ' ἂν ὁ ἀνώδυνος οὗτος θάνατος δὲν ἔδιδε τέλος εἰς τὴν ζωὴν του, ἀμφιβάλλεται εἰ μὴ ὁ Σωκράτης, μ' ὅλον του τὸ πνεῦμα, δὲν θὰ ἐξελαμβάνετο ὡς ἄλλοτι, ἢ ὡς σοφιστής! Ἐφεῦρεν οὗτος, λέγουσι, τὴν ἠθικὴν. Ἄλλοι ὅμως πρὸ αὐτοῦ ἔθεσαν ταύτην εἰς πρᾶξιν. Δὲν ἔπραξέ τι, παρὰ νὰ λέγῃ ὅ,τι ἔπραξαν ἐκεῖνοι· οὐδὲν ἄλλο, ἢ διδάσκων τὰ παραδείγματα των. Ὁ Ἀριστείδης ἦν δίκαιος πρὶν, ἢ οὗτος διδάξῃ τί ἐστὶ δίκαιος. Ὁ Λεωνίδας εἶχεν ἀποθάνει ὑπὲρ πατρίδος, πρὶν, ἢ ὁ Σωκράτης εἰπῇ, ὅτι τὸ ἀγαπᾶν τὴν πατρίδα εἶναι καθῆκον. Ἡ Σπάρτη ἦν ἐγκρατὴς πρὶν, ἢ ὁ Σωκράτης ἐπαινέσει τὴν ἐγκράτειαν. Πρὶν, ἢ οὗτος ὀρίσῃ τί ἐστὶν ἀρετὴ, ἢ Ἑλλὰς ἐβρίθην ἐναρέτων ἀνθρώπων! Ἄλλ' ὁ Ἰησοῦς πότε παρὰ τοῖς οἰκείοις ἔμαθε τὴν ὑψηλὴν καὶ καθαρὰν ἐκείνην ἠθικὴν, ἧς μόνος ἔδωκε μαθήματα καὶ παραδείγματα; Ἐκ τῶν κόλπων τοῦ μανιωδεστέρου φανατισμοῦ ἠκούσθη ἡ ὑψηλοτέρα σοφία καὶ ἡ ἀπλότης τῶν ἡρωικωτέρων ἀρετῶν ἐτίμησε τὸν καταπτυστότερον ὅλων τῶν λαῶν! Ὁ μὲν θάνατος τοῦ Σωκράτους, φιλοσοφοῦντος ἡρέμα μετὰ τῶν φίλων του, εἶναι ὁ γλυκύτερος, ὃν δύναται τις ἐπιθυμῆται· ἐκεῖνος δὲ τοῦ Ἰησοῦ ἐκπνέοντος ἐν τοῖς βασάνοις, ὀνειδιζομένου, χλευαζομένου, κακολογουμένου ὑπὸ ὀλοκλήρου λαοῦ, εἶναι ὁ φρικωδέστε-

ρος, ὃν πρέπει τις νὰ φοβῇται. Ὁ μὲν Σωκράτης λαμβάνων τὴν τὸ κώνιον περιέχουσαν κύλικα, εὐλογεῖ τὸν ταύτην προσενεγκόντα καὶ κλαίοντα· ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐν τῷ μέσῳ φρικῶδους τιμωρίας εὐχεται ὑπὲρ τῶν μαινομένων δημίων του. Ναί! ἐὰν ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος τοῦ Σωκράτους ἀρμόζουσιν εἰς σοφὸν, ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ, εἰς Θεόν! Νὰ πιστεύσωμεν δὲ, ὅτι ἡ Εὐαγγελικὴ ἱστορία ἐπενοήθη πρὸς εὐχαρίστησιν; Ἀλλὰ, φίλε, μου, δὲν εἶναι τοιοῦτον τὸ πλαττόμενον. Καὶ αἱ πράξεις τοῦ Σωκράτους, οὔτινος τὴν ὑπαρξιν οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, μαρτύρονται πολὺ ὀλιγώτερον, ἢ ἐκεῖναι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τέλος, δέον νὰ παραμερίζωμεν τὰς δυσκολίας καὶ οὐχὶ νὰ τὰς καταστρέφωμεν. Θὰ ᾔην εὐληπτότερον νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι πλείοτεροι συμφωνήσαντες συνέταξαν τὸ βιβλίον τοῦτο, ἢ ὅτι εἷς καὶ μόνος παρέσχεν αὐτοῖς τὴν ὑπόθεσιν. Οὐδέποτε ἐβραῖοι συγγραφεῖς ἤθελον δυνηθῇ νὰ ἐπιννοήσωσιν οὔτε τὸν τόγον, οὔτε τὴν ἠθικὴν ταύτην. Τὸ δὲ Εὐαγγέλιον ἔχει τοὺς τῆς ἀληθείας χαρακτῆρας τόσῳ μεγάλους, τόσῳ καταπληκτικούς, καὶ τόσῳ τελείως ἀμμιήτους, ὥστε ὁ ἐφευρετὴς τούτων θὰ ᾔην μᾶλλον θαυμασμοῦ ἄξιος, ἢ ὁ ἥρως.» *Traité de l' Education* Tom. VII. p. III

10

Ἰδρυσις τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Πῶς λοιπὸν ἤρξατο ὁ μέγας οὔτος τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἀρχηγὸς νὰ ἰδρύσῃ τὴν βασιλείαν του; — Ἦν ἀληθῶς τοῦτο ἔργον Θεοῦ; Ἐάν τις ἐκλάβῃ αὐτὸν ὡς ἀπλοῦν ἄνθρωπον, ἢ ὡς ἀπλοῦν φιλόσοφον τοῦ αἰῶνος, ἢ ὡς τὸν

πονηρότατον τῶν ἀπαταιῶνων, ὀφείλει, χωρὶς νὰ ἐρευνήσῃ περαιτέρω, νὰ δι᾽σχυρισθῇ, ὅτι τὸ τεράστιον ἔργον τοῦ εἰσήγαγε καὶ ἐπαιρέωσε διὰ τοῦ πάντων μωροτέρου τρόπου. Εἷς σοφὸς, εἷς συνετὸς ἀνὴρ, ὅστις θέλει νὰ ἐπιτύχῃ μεγάλου τινος σκοποῦ, μελετᾷ καλῶς τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν θ' ἀρχίσῃ, τὰ μέσα, ὧν ποιήσετε χρῆσιν, τοὺς βοηθοὺς, οὓς ἐκλέγει, τὴν δύναμιν, δι' ἧς θ' ἀντιταχθῇ, τὴν κατάστασιν τοῦτης ἐποχῆς πνεύματος, τὴν πιθανότητα εὐτυχοῦς ἐκβάσεως καὶ τὸ τέλος—Πόσῳ ὅμως τὰ πάντα φαίνονται ἐναντία, εἰσαγωγῇ, ἐκλογῇ, διδασκαλίᾳ, καὶ ἔργα τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς χριστ. θρησκείας, ἐὰν ἐν αὐτῇ δὲν ὑπῆρχε τι ὑψηλότερον — μηδὲν ὑψιστον ὄν;

Ποῖος τις ἦν ὁ σκοπὸς του ;—Τὸ τοὺς ἀνθρώπους τῷ θεῷ συνδιαλλάξαι, διεφθαρμένον κόσμον ἠθικοποιῆσαι καὶ ἐν αὐτοῖς ὑδρῦσαι βασιλεῖον μέχρις αἰωνιότητος.—Τὶ δ' ἐπερίμενεν ἐκ τοῦ κόσμου ;—Καταδιωγμὸν καὶ θάνατον.—Τὶ δ' ὑπεσχέθη εἰς τοὺς μαθητάς του, ὅπως διεγείρῃ καὶ ἐλκύσῃ αὐτούς ;—Τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τύχην.—'Οποιοί τινες ἦσαν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, οὓς ἐξελέξατο εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ μεγάλου τούτου σχεδίου ;—'Απαίδευτοι, λειπόψυχοι ἄνθρωποι !—Οἷάν τινα μορφήν εἶχον αἱ ἀρχαί του ;—Κατ' ἀντικρὺ ἀντίθετοι τῶν ἐπικρατούντων ἡλίων.—'Οποῖα ἦτον ἡ ἐπιδεκτικότης τοῦ τότε κόσμου ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν του ;—Γενικῶς αὐτενεργοῦσα μετὰ μανίας καὶ δυνάμεως.—Τέλος δὲ, τί ἠδύνατο οὗτος, καταδικασθεὶς εἰς θάνατον, ὡς ἄνθρωπος, νὰ ὑποσχεθῇ εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ σχεδίου του ;—ὅτι ἀπέτυχε !—Εἰς ἄνθρωπον τοῦ μᾶλλον πεφωτισμένου νοὸς τοιοῦτον ἔργον, καὶ τοιαῦτα μέσα ἐν τοιαύτῃ τοῦ κόσμου καταστάσει θὰ ἦν οὐδὲν ἦττον, ἢ ἔργον διαπεραστικοῦ πνεύματος—οὐδὲ καὶ τόλμημα !

Μετὰ μακράν ἀφάνειαν ἀναφαίνεται κατ' ἐξοχὴν εἰς ἐ-

κεῖνο τὸ ἔθνος κατὰ πρῶτον, ὅπερ ἐγινώσκετο, ὡς τὸ μᾶλλον ἀτίθασσον ! ὡς τὸ ἔθνος, τὸ μέχρι ματίας εἰς τὴν πίστην καὶ τὰς τελετάς του ἐρωτικῶς ἔχον. Ἀντὶ νὰ ἐλκύσῃ τοῦτο εἰς ἑαυτὸν, παραπικραίνει αὐτὸ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς μέχρι τῶν βαθυτάτων μυχῶν τῆς καρδίας, ἀφαιρῶν αὐτοῦ τὴν ἐλπίδα περὶ γηγένου βασιλείας. Αὐτὸς ἑαυτὸν κηρύττει ὡς Μεσσίαν· ἀλλ' ἄρχεται οὕτως, ὥστ' εὐθύς προσέκοφεν εἰς ὅλας τὰς ἐντυπώσεις καὶ τὰς προλήψεις τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους. Τοῦτ' ἀνέμενεν ἰσχυρὸν καὶ ἔνδοξον σωτήρα καὶ βασιλέα, ὁ δὲ Ἰησοῦς προλέγει, ὅτι θὰ θανατωθῇ αὐτός. Τὸ μὲν ἔθνος ἐδόξαζεν αἰωνίαν τὴν διάρκειαν τοῦ νόμου του, τῶν τελετῶν του, αὐτὸς δ' ἐξαγγέλει τὴν ἐξαφάνισίν των ! Τὸ μὲν ἐκαυχᾶτο, ὅτι εἶναι ὁ μόνος λαὸς τοῦ θεοῦ, ὅλων τῶν λοιπῶν ἀποκλεισμένων. Ὁ δ' ἐκήρυττεν, ὅτι εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ οἱ ξένοι θὰ προτιμηθῶσιν. Ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦ ἔθνους ἦν εἰς τοὺς Φαρισαίους, τοὺς ἱερεῖς, καὶ Γραμματεῖς, τοῦ δὲ Ἰησοῦ ἡ διηνεκὴς προσπάθεια ἔτεινε νὰ ἐλέγχῃ καὶ καταισχύνῃ αὐτούς. Προαίρεται μάλιστα νὰ προλέγῃ ὀρισμένως — οὐχὶ μόνον τὸν θάνατόν του, ἀλλὰ καὶ τί συμβήσεται μετὰ τοῦτον. Προλέγων δὲ πράγματα κείμενα ὅλως ἐκτὸς τῆς σφαίρας τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως, διέτρεχε σαφῶς τὸν κίνδυνον, ὥστ' εὐθύς μετὰ τὴν ἀποδημίαν του νὰ λογισθῇ, ὡς ἀπατεῶν ! Οἷας ἀρχάς, οἷας διδασκαλίας, οἷας παραινέσεις προκηρύττει, ὅπως οὐχὶ μόνον ἐν ἔθνος, ἀλλ' ὅλον τὸν κόσμον κερδίσῃ, ἢ ἐξαπατήσῃ; Ἐκήρυξε διδασκαλίαν περὶ ψυχῆς, ἣς ὁ κατ' ἐξοχὴν σκοπὸς — ἐναντίον τοῦ τότε ἐπιαρατοῦντος πνεύματος — ἦν ἀλήθεια, δικαιοσύνη, ἀγιωσύνη. Διαδόσας τὸν μέγαν τῆς ἀγάπης νόμον — τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τὴν διάθεσιν ἀνθρώπων διεφθαρμένων ! — Ἀπῆλθει παρ' ὅλων ν' ἀγαπῶσι τὸν θεὸν ὑπὲρ πάντα καὶ τὸν

πλησίον ὡς τὸν ἑαυτὸν των. Νὰ ᾧσι Πιστοὶ εἰς τὰς ὑποσχέσεις των, ἀληθεῖς εἰς τοὺς λόγους των, καθαροὶ εἰς τοὺς λογισμοὺς των, γενναῖοι εἰς τὰς ἀσχολίας των, ὑπομονητικοὶ εἰς τὰ παθήματά των, λογικοὶ εἰς τὰς δόξας των, ἀφιλοκερδεῖς εἰς τὰς πράξεις των, σοφοὶ εἰς τὰ σχέδιά των. προνοητικοὶ εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις των, μετριοπαθεῖς εἰς τὰς ἐπιθυμίας των, ἀγνοοῖς εἰς τὰ ἤθη των, ἀνέγκλητοι εἰς τὴν συμπεριφορὰν των, δίκαιοι εἰς τοὺς σκοποὺς των, εὐμενεῖς εἰς τὰς κρίσεις των, ἀτρόμητοι εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντός των! Ἐξορκίζει τοὺς πάντας νὰ θεωρῶσιν ἑαυτοὺς μόνον ὡς ἀδελφούς· καὶ ἀδελφούς, τέκνα ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πατρός! τὰς ἐναντιότητας νὰ θεωρῶσιν ὡς μέσα, ν' ἀσκῶσι τὴν ἀρετὴν, νὰ προσδοκῶσι μόνον ἐκ Θεοῦ τὴν εὐδαιμονίαν των καὶ διὰ τὴν ἑλλειψιν προσκαίρων ἀγαθῶν νὰ παρηγορῶνται μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων. Χωρεῖ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις καὶ συμβολάς του ἔτι μακρότερον, ὅπως ἐξυψώσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν ὕψιστον τῆς ἀρετῆς βαθμόν. Ν' ἀποδίδωσιν ἀγαθὸν ἀντὶ κακοῦ, τὰς γενομένας προσβολάς, ν' ἀμοίβωσι μὲ εὐεργεσίας, τὴν αἰσθῇσιν τοῦ ἐπηρεασμοῦ νὰ θυσιάζωσιν ἄνευ δισταγμοῦ· νὰ συγχωρῶσιν ἀπὸ καρδίας τοὺς διώκτας· ν' ἀγαπῶσιν οὕτω τοὺς ἐχθρούς των, ὥστε νὰ προλαμβάνωσι τὰς ἀνάγκας των· νὰ ᾧσι συμπαθεῖς πρὸς τοὺς πάσχον-

τας, συμμεριζόμενοι τὰς θλίψεις των· νὰ ὤσι πάντοτε ἑτοιμοί, ὅπως ἐκτείνωσι χεῖρα ἁρρώγον τοῖς δυστυχουσί· νὰ περιποιῶνται τὰς πληγὰς τοῦ ξένου, ὃν λησταὶ ἐτραυματίσαν καὶ ἐγύμνωσαν· νὰ ἐκθέτωσιν ἑαυτοὺς εἰς κίνδυνον, ὅπως σώσωσιν ἄλλους κινδυνεύοντας ἀπολεσθῆναι ἐλλείψει βοηθείας· νὰ ἐκδύωνται τὰ ἴδια ἐνδύματα, ὅπως ἐνδύσωσιν ἑτέρους γυμνοὺς· νὰ φειδολεύωνται τὸν ἄρτον αὐτῶν, ὅπως ἐπαρχέσωσιν εἰς περίθαλψιν τῶν ἐνδεῶν· νὰ παρέχωσι τὴν κλίνην των εἰς ἀσθενεῖς κειμένους κατὰ γῆς· νὰ δέχωνται εἰς τὰς οἰκίας των τοὺς ἐλλείψει στέγης κατατρυχομένους ἀπὸ τὴν δρυμῆτητα τῆς ἀτμοσφαίρας· νὰ τηρῶσι τὴν καθαριότητα τῆς καρδίας καὶ τὴν ἀγνότητα τοῦ σώματος· νὰ μὴ δεσμεύωνται δι' οὐδενὸς δεσμοῦ εἰς τὰ γῆϊνα καὶ νὰ ζῶσιν ἐδῶ ὡς οἱ ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ, κ.τ.λ. Ὅποίας ἀπαιτήσεις, ὅποίας ἀξιώσεις ἀπὸ τὸν τότε κόσμον!!!

Μὴ ἀρκούμενος ἀξιῶν ἡρωϊκὰς ἀρετὰς, ἀπήτησε καὶ τὴν αὐστηράν τοῦ νοῦς ὑποταγὴν εἰς τὴν πίστιν, ἐνῶ δ' ἐλάλει περὶ μυστηρίων ὅλως ξένων καὶ ἀπροσίτων τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι, ὥφειλον ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ νὰ πιστευθῶσιν —. Οὐδὲν αἰσθαντικώτερον, ἢ ἐπικινδυνодέστερον, ἢ τὸ προσβάλλειν λαοῦ τινος τὴν θρησκείαν του, καὶ ὁμῶς ὁ Ἰησοῦς ἐτόλμησε δημοσίᾳ καὶ ἐλευθέρως νὰ διακηρύξῃ ὅτι αὐτὸς ἐλύλθην, ἵνα τὸν μὲν Ἰουδαϊκὸν νόμον πληρώσῃ, τοὺς δ' ἐθνικοὺς θεοὺς καταστρέψῃ!

Πρὸς τοιαύτην δὲ τεραστίαν ἐπιχείρησιν ἐξελέξατο τοι-

ούτους ὁπαδούς, οἵτινες ὅλως διόλου ἦσαν ἀκατάλληλοι
 ἵνα ἐν μὲν τῇ Ἰουδαίᾳ παρουσιασθῶσιν ὡς διδάσκαλοι, πολ-
 λῶ δ' ἤττον ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ῥώμῃ, ὡς ἀπόστολοι! —
 Εἰ καὶ πλούσιοι τινὲς καὶ ἐπίσημοι, μάλιστα δὲ καὶ τινες
 πεπαιδευμένοι ἐδέχθησαν τὴν διδασκαλίαν του, ἀλλ' ἐπρο-
 τίμησε τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀπαιδεύτους ἀλιεῖς. Ἐνέβαλε μὲν
 αὐτοῖς τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ ἐπιστρέψωσι τὸν κόσμον. Πλὴν
 οὐδεμίαν ἄλλην ἀμοιβὴν ὑπεσχέθη αὐτοῖς ἐν τῷ κόσμῳ
 τούτῳ, ἢ θάνατον, ὡς τὸν ἐδικόν του!

Ὅταν δ' ἐλύληθεν ἡ ὥρα, ἡ ὠρισμένη διὰ τὸν θάνατόν
 του, παρέδωκαν ἑαυτὸν οἰκειοθελῶς εἰς τὰς χεῖρας τῶν
 ἐχθρῶν των. Παρέστη ἐνώπιον τῶν δικαστῶν του χωρὶς
 φόβου καὶ αὐθαδείας. Ἠρώτησαν αὐτὸν περὶ τῆς θεότητός
 του καὶ ἐκύρωσε ταύτην χωρὶς ἀλαζονείας καὶ συστολῆς.
 Κύπτει εἰς τὴν καταδίκην αὐτῶν μετὰ πραότητος καὶ ἀφο-
 σιώσεως καὶ ἀποθνήσκει δεόμενος ὑπὲρ τῶν φονέων του!
 θέτων οὕτω τοὺς ἐχθροὺς του καὶ ὅλους τοὺς φιλοσόφους
 τοῦ κόσμου εἰς ἀμηχανίαν, τί δέον νὰ πράξωσι μὲ τὸν ἀπα-
 τεῶνα τοῦτον!!!

Ἀλλὰ κατὰ τὴν μεγάλην ταύτην στιγμὴν τὸ πᾶν
 λαμβάνει νέαν μορφήν. Ὁ θάνατος δὲν ἔκλεισε τὸ στάδιον
 τοῦ ἥρωος! Ἦδη μάλιστα ἄρχεται τὸ μέγα ἔργον. Ἦδη
 σὺν τῷ θανάτῳ ἄρχεται ἡ ἀληθοῦς πεποίθησις καὶ ἡ ζωὴ
 καὶ διὰ τῆς ἀναστάσεώς του ἀποσφραγίζεται τὸ περίχρυσον
 τῆς χάριτος βιβλίον! Ἡ παθοῦσα φύσις καθιστᾷ προσε-
 κτικοὺς τοὺς ἀνθρώπους πρὸς τὸν θανόντα. Ἡ γῆ σείεται,
 ἡ θάλασσα βράζει, ὁ ἥλιος σκοτίζεται, οἱ ἀστέρες ἀμαυ-
 ροῦνται, αἱ πέτραι διαρρήγνυνται, οἱ τάφοι ἀνοίγονται καὶ
 οἱ νεκροὶ ἀνίστανται, τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ σχίζεται
 ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω. Ὁ τῆς φρουρᾶς ἐκατόνταρχος
 καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἐκπλήττονται ἀνακράζοντες. « Ἀ λ η-

Θῶς Θεοῦ υἱὸς ἦν οὗτος.» (Ματθ. 27, 54.)

Ἦδη τίπτουσι τὰ ἑαυτῶν στήθη! Ἦδη ἐνθυμοῦνται τῶν εὐεργεσιῶν του. Ἦδη ἀναγνωρίζουσι τὰ θαύματα οὐχὶ πλέον ὡς γοητεῖαν. Ὁ θέλων ἀνοιξάτω τὰ ἱερὰ φύλλα, παραβαλλέτω τοὺς προφῆτας καὶ ὄψεται. ὅτι ταῦτα πάντα ὥφειλον νὰ συμβῶσιν.

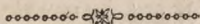
Ἐάν τις ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἱερὰν ἱστορίαν, θὰ εὕρῃ βῆμα πρὸς βῆμα πάσας τὰς προπαρασκευὰς διὰ τὸ καταπληκτικὸν τοῦτο ἔργον καὶ ὅτι τὰ πάντα προελέχθησαν μέχρι τῆς μεγάλης στιγμῆς. Οἱ ἀναμένοντες Ἀπόστολοι βλέπουσιν αὐτὸν αὖθις, ὡς ὑπεσχέθη αὐτοῖς, τὸν ἐκ θανάτου ἀναστάντα. Μετὰ τελείας πεποιθήσεως διαβεβαιοῦντες δημοσίᾳ ὅτι ἐτήρησε τὸν λόγον του καὶ διαδίδουσι τοῦτο ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ ἐν ὅλῳ τῷ γνωστῷ κόσμῳ, ἐτοιμοὶ διὰ τὸ κήρυγμά των νὰ ζήσωσιν, ἢ ν' ἀποθάνωσι. Μετὰ τοιαύτην πρᾶξιν ἀναγνωρίζουσι καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἔτι μᾶλλον τὴν ἐκλήρωσιν τῶν λόγων του καὶ τοῦ θείου σχεδίου. Ὁ δὲ κόσμος ἀναγνωρίζει εἰς τοὺς ὁπαδούς του τὸ πνεῦμα καὶ ἡ δύναμις τοῦ Κυρίου ἰσχύει.

Μακρὰν τοῦ τρομάξαι ὑπὸ τῆς τύχης τοῦ διδασκάλου των καὶ καταφυγεῖν μακρὰν εἰς ξένας χώρας, ἀνέμενον ἐν πρώτοις τὴν κάθοδον τοῦ ὑποσχεθέντος πνεύματος.

Ἦδη δ' ἐντελῶς ἐνισχυθέντες παρουσιάζονται ἐν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ κήρυκες τῆς τοῦ σταυρωθέντος ὑποθέσεως. Ἀπεκτεῖνατε τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, λέγουσι πρὸς αὐτοὺς (Πραξ. 3, 15). Διηγοῦνται τὰ θαύματα καὶ τὴν ἀνάστασίν του· καλοῦσιν αὐτοὺς τοὺς κατοίκους μάρτυρας τῶν γεγονότων τούτων. Εἶχον δὲ τὸ θάρρος καὶ τὴν γενναϊότητα νὰ κάμνωσιν ἐκκλησίαν περὶ τούτων εἰς τὸν λίαν τεθρυλλημένον ἐν τῇ πόλει λόγον. Ταῦτα δ' εἶπον, ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν ἔτι τὰ πάντα ἦσαν λίαν νοπᾶ, 50 ἡμέ-

ρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν ἡ
 συρροή τοῦ λαοῦ ἐν Ἱεροσολήμῃ ἦν πολυαριθμοτάτη καὶ οἱ
 ἡθροισμένοι μάρτυρες εἶχον συνέλθει ἐκ διαφόρων τῆς Ἰου-
 δαίας χωρῶν. Ἀκούουσιν αὐτῶν καὶ πείθονται. Μετὰ δύο
 ὁμιλίας ἐγένοντο ἤδη ὀκτὼ χιλιάδες Χριστιανοί. — Πῶς;
 Θὰ ἦν δυνατόν τοῦτο, εἰς ἀπατιῶν, καθ' οὗ ἦτε πόλις καὶ
 ἡ χώρα ἡδύναντο νὰ μαρτυρήσωσι, ν' ἀποπλανήσῃ, ἡ δια-
 σρέψῃ τὸν νοῦν ὀκτὼ χιλιάδων ἀνθρώπων εἰς ὀλίγας ἡμέ-
 ρας; — Οὗτοι δ' ἐπικυροῦσι τοὺς λόγους του διὰ θαυμά-
 των καὶ αὐτὸ τὸ κήρυγμά των ἦν θαῦμα! Πέρσοι, Μῆδοι,
 Ἑλαμίται· οἱ κατοικοῦντες τὴν Μεσσοποταμίαν, τὴν Ἰου-
 δαίαν, τὴν Καππαδοκίαν, τὸν Πόντον, τὴν Μικρασίαν, τὴν
 Φρυγίαν, τὴν Παμφυλίαν, τὴν Κυρήνην καὶ οἱ ἐπιδημοῦν-
 τες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοι τε καὶ προσήλυτοι, Κρήτες, καὶ
 Ἀραβες ἤκουον αὐτῶν λαλούντων εἰς τὰς μητρικὰς αὐτῶν
 γλώσσας (Πραξ. 2,9—11) Ἐξίσταντο δὲ πάντες
 καὶ διηπόρουν. Τί ἂν θέλει τοῦτο εἶναι;—
 Ἀκούσαν δὲ ταῦτα τὸ μέγα Συνέδριον, ἐξεκαύθη ὑπὸ μανί-
 ας καὶ λύσσης. Διετάχθη νὰ συρθῶσιν οἱ Ἀπόστολοι πρὸ
 τοῦ δικαστηρίου καὶ μεταξὺ ἄλλων ἀπειλῶν ἐπεβλήθη αὐ-
 τοῖς ἡ σιωπή. Ἄλλ' οὗτοι ἀπεκρίθησαν. «Οὐ δυνάμεθα
 ἡμεῖς, ἃ εἶδομεν καὶ ἤκούσαμεν μὴ λαλεῖν.
 Πειθαρχεῖν γὰρ δεῖ θεῷ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώ-
 ποις.» Οὕτω δ' ἐξηκολούθησαν δημοσίᾳ καὶ ἐν τῷ ναῷ
 κηρύττειν τὴν πίστιν. Πᾶς, ὅστις πρότερον ἐγίνωσκεν αὐ-
 τοὺς ἐξεπλήσσετο ἤδη ὑπὸ τοῦ μεγαλείου, τῆς δυνάμεως
 καὶ τῆς θαυμασίας διδασκαλίας των. Ἦδη ἡ ὀργὴ τοῦ
 Συνεδρίου ἔφθασεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω. Ἦδη ἐβου-
 λεύθησαν πλεόν νὰ φονεύσωσι τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάν-
 νην, ἀλλ' ἀνέστη ὁ Γαμαλιήλ, ὁ νομικὸς, μεγάλην παρὰ
 τοῦ λαοῦ ὑπόληψιν ἀπολαμβάνων καὶ εἶπεν. «Ἄν-

δρες Ἰσραηλῖται, προσέχετε ἑαυτοῖς ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις τούτοις τί μέλλετε πράσσειν! Ἀφετε αὐτοὺς ὑπάγειν, ὅτι ἐὰν ᾗ ἐξ ἀνθρώπων ἡ βουλή αὕτη, ἡ τὸ ἔργον τοῦτο καταλυθήσεται. Εἰ δὲ ἐκ θεοῦ οὐ δυνατὸν καταλῦσαι αὐτό.» (Πραξ. 5, 35 — 40.) Ἐπείσθησαν δ' αὐτῷ καὶ δείραντες ἀφῆκαν αὐτούς. Οἱ δὲ Ἀπόστολοι ἀπῆλθον χαίροντες ἐπὶ τοῖς παθήμασιν αὐτῶν, ἀποφασισμένοι να προτιμήσωσι πᾶν εἶδος θανάτου, παρὰ νὰ διακόψωσι τὸ ἔργον ἐκείνου, ὃν αὐτοὶ ἐκ πεποιθήσεως, ὡς τὸν Θεόν των, ὡς τὴν εὐδαιμονίαν των, ὡς τὴν μόνην ἐλπίδα των ἐγνώρισαν· διότι τὸ θνήσκειν ἐνόμιζον κέρδος!

11

Ἐξάπλωσις τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἰσχυρῶς καὶ περιληπτικῶς ἐνήργει ἤδη ἡ δύναμις τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου καθ' ὅλον τὸν γνωστὸν κόσμον. Εὐθὺς συνέστη ἐν Ἱερουσαλὴμ Ἐκκλησία μεγάλη, ὡς καὶ ἐν Ἀντιοχίᾳ καὶ ἐν ταῖς γειτνιαζούσαις χώραις. Τίς δὲν ἐκπλήττεται, λαμβάνων εἰς χεῖρας τὸν γεωγραφικὸν χάρτην καὶ ἀκολουθῶν τὸν δόμον, ὃν οἱ ἀκούραστοι οὗτοι τῆς πίστεως κήρυκες—χωρὶς οὐσίας, ἀργυρίου καὶ φήμης—διέτρεξαν καὶ θεωρῶν τὰς πόλεις καὶ χώρας, ἐν αἷς εἰσῆλθον, ἐλάλησαν καὶ ἐνίκησαν; Ἀθῆναι καὶ Ῥώμη, αἱ τότε ἔδραι τῆς σοφίας καὶ τῆς πολιτικῆς, ἡ ἄβρὰ Κόρινθος, ἡ δεισηδαίμων Ἐφετος, ἡ ἀκμάζουσα Θεσσαλονίκη, καὶ αἱ Κολοσσαὶ εἶχον

ἤδη εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ σπουδαίας ἐκκλησιαστικὰς κοινότητες· Κρήτην καὶ Κύπρον, Πόντον, Βυθινίαν, Μακεδονίαν, Περσίαν, Ἀραβίαν, Φρυγίαν, Γαλατίαν καὶ ἐν γένει Ἀσίαν καὶ Εὐρώπην διέτρεχον οἱ Ἀπόστολοι, ὅπως κερδίσωσι τὰς ψυχὰς, βελτιώσωσι τὰ ἥθη, διαδώσωσι τὴν πίστιν τοῦ αἰωνίου μέλλοντος καὶ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου Θεοῦ καὶ τὸ πάντων καταπληκτικώτατον ἐνὸς ἐσταυρωμένου Θεοῦ! Ὅποια ἰδέα εἰς μίαν πεφωτισμένην εἰδωλολατρείαν! — Πῶς ἦν δυνατόν νὰ εὕρῃ εἴσοδον οὗτος; Πῶς νὰ γενῇ δεκτός; — Καὶ ὅμως εἰς τὴν δύναμιν τῶν λόγων των προσετέθη ἡ δύναμις τῶν θαυμάτων αὐτῶν. Διὰ τούτων ἀπεδείκνυνον τὴν πληρεξουσιότητά των, ὡς ἀπεσταλμένοι Θεοῦ καὶ τὴν διδασκαλίαν των. Ἐὰν δὲ δέδωκαν τὸ ἔργον των χωρὶς οὐδενὸς θαύματος, τοῦτο καὶ μόνον θὰ ἦν τὸ μέγιστον τῶν θαυμάτων!

Τὸ ὄνομα Ἰησοῦς ἀντήχει ἤδη ἀπὸ τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου μέχρι τοῦ Περσικοῦ κόλπου· ἀπὸ τούτου μέχρι τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἀπὸ Ἑλλησπόντου μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ Τιβέρεως. Ἐλκυσθεὶς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τοῦ Κυρίου ὁ ζηλωτὴς Παῦλος διέτρεξεν ἐν βραχὺ διαστήματι τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Δαλματίαν, τὴν Ἰλλυρίαν, τὴν Ἑπειρον καὶ μέγα μέρος τῆς Εὐρώπης. Οἱ Κολοσσαεῖς, οἱ Γαλάται, οἱ Ἐφέσιοι, οἱ Κορίνθιοι, οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Θεσσαλονικεῖς, οἱ Φιλιππηῖοι παρ' αὐτοῦ ἔλαβον τὸ πρῶτον τοῦ Εὐαγγελίου φῶς. Οὐδὲν κῶλυμα ἀναχαιτίζει τὴν πορείαν τοῦ μεγάλου ἀνδρός. Ὑπερπηδᾷ πᾶν ὅρος καὶ ἐμπόδιον, συσσωρευόμενα πρὸ αὐτοῦ. Ὅτε μὲν ἔχει νὰ παλαίσῃ μὲ τὰς ἀπειλὰς τῶν ἰσχυρῶν, ὅτε δὲ μὲ τὴν μανίαν τοῦ ὄχλου, καὶ ἄλλοτε μὲ τὴν ἀπελπησίαν τῶν ὑπηρετῶν τῆς εἰδωλολατρείας. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔγραψε ταῦτα εἰς τοὺς Κορινθίους (Β'. κεφ. 11), οἷα μέ-

χρι τοῦδ' ὑπέστη, πόσον σκληρῶς κατεδιώχθη. Αὐτὸς δ' ἴδιος περιγράφει συνάμα καὶ τοὺς κινδύνους, οὓς εὐτυχῶς διήλθε· ὁδοιπορίαις πολλάκις, κινδύνους ποταμῶν, κινδύνους ληστῶν, κινδύνους ἐκ γένους, κινδύνους ἐξ ἐθνῶν, ἐν πόλει, ἐν ἐρημίᾳ, ἐν θαλάσῃ καὶ ἐν ψευδαδέλφοις! Ἀλλ' ὅμως οὐδέλως ἐπαυσεν ἐπεκτείνων τὴν βασιλείαν τῆς τοῦ θεοῦ ἀγάπης. Κατὰ μῆκος καὶ πλάτος διεδόθη ἡ φωτοβόλος φλόξ, ἥναι πάντοτε πνέουσai καταγίδες ἔτι μᾶλλον ἐπεξέτεινον· Ὁμοίως ἀκάματος καὶ ἀκράτητος ἦν καὶ ἡ τῶν λοιπῶν κηρύκων τῆς πίστεως ἐνέργεια. Ἦδη τὸ τριακοστὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου ἔτος τοσοῦτον εἶχε διαδοθῇ ὁ χριστιανισμός, ὥστε προὔξεναι γενικὸν θαυμασμόν!

Ἦδη εἰσίων τὰ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ μαντιεῖα, τὰ θυτιαστήρια τοῦ Διὸς ἤλαττοῦντο, ὁ δελφικὸς Τρίπους ἔμεινε κενός, τὸ Πάνθεον ἔχασε τὴν ὑπόληψίν του! Ἐβδομήκοντα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωτῆρος οἱ χριστιανοὶ ἦσαν τόσῳ πολυάριθμοι, ὥστ' ἐν Βυθινίᾳ εὖρεν ὁ ῥωμαῖος ἐπαρχὸς Πλίνιος, ὁ εὐγλωττος, τοὺς βωμοὺς τῶν θεῶν ἐγκαταλελειμμένους καὶ τὰς θυσίας ἐλησμονημένας.

Τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου ἐπεφαίνετο κατὰ τὰς διαφόρους ζώνας ἄνωθεν τοῦ ὀρίζοντος τοῦ λαοῦ, ὡς ῥοδοδάκτυλος ἡῶς, ἀγγέλους τὴν ἔλευσιν τοῦ εὐεργετικοῦ ἡλίου, ἐκδιώκοντος ἐνώπιόν του τὰ νέφη τῆς πλάνης καὶ τοῦ σκότους. Ἦρξαντο ἤδη νὰ τιμῶσι περισσότερον τὸν ἄγνωστον θεόν, ἢ πάντας τοὺς λοιποὺς τῆς γῆς θεοὺς — ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. Ὁ δοῦλος αἰσθάνεται ἀνακούφισιν τὸν πάσχοντα ἐνισχύει ἡ ἐλπίς· ἡ ἀνθρωπότης φωτίζεται περὶ τῆς ἀξίας τῆς καὶ ἐννοεῖ τὸν προορισμὸν τῆς διὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς αἰωνιότητος. — Μετὰ τὴν δόξαν τῆς ἀρετῆς ἀνέστη τέλος ἐκείνη ἡ μεγαλοφροσύνη, ἥτις

ἔχαμε χιλιάδες καὶ μυριάδες ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τῆς θρησκείας των ν' ἀποθάνωσιν, οὐχὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ἀλλ' ὡς ἅγιοι, αἰώνιοι μάρτυρες τῆς ἀληθείας — ὡς ἥρωες καὶ νικηταί, χωρὶς ὅπλων! Δέκα φρικώδεις διωγμοὶ συνετέλεσαν μόνον, ὅπως ἡ εὐεργητικωτέρα τῶν θρησκειῶν μονιμοποιηθῇ. Ὅλα τὰ βασανιστήρια τοῦ κόσμου — ὅλα τὰ εἶδη τοῦ θανάτου — μετὰ σχεδιασμένων προβλημάτων, καθιστώντων τὴν τοῦ θανάτου ἀγωνίαν δριμυτέραν — δὲν ἡδυνήθησαν νὰ κλονίσωσι τοὺς ἀτρομήτους ὁμολογητάς. Ἐβασάνιζον αὐτοὺς ὀλίγον κατ' ὀλίγον μέχρι θανάτου, ἀλλ' αὐτοὶ ἔμενον στερροὶ εἰς τὴν ὁμολογίαν των. Νεανίαι καὶ γέροντες, ἄνδρες ἐπιφανεῖς, γυναῖκες τῆς λεπτοτέρας ἀνατροφῆς καὶ ἐν ἀνθηρᾷ ἡλικίᾳ ἐκακώθησαν ἐπὶ τὸ φρικωδέστερον, μετὰ δικέλλης ξεσχισθέντες, μετὰ πεπηρακτωμένου σιδήρου καυτηριασθέντες, μετὰ πτωμάτων προσδεθέντες, τοῖς ἀγρίοις θηρίοις προτεθέντες, μετ' ἀποκοπὴν τῶν μαστῶν βασανισθεῖσαι, μαστιγωθεῖσαι, ἀποκεφαλισθεῖσαι! Ἀπαξάπαντες οὗτοι οἱ ἀτρόμητοι ἥρωες καὶ ἡρώιδες ἡδύναντο ἐν μιᾷ στιγμῇ νὰ καταπαύσωσι τὰ παθήματά των, ἢ νὰ ἐμποδίσωσι τὸν θάνατόν των, ἐὰν μόνον κόκκον λιθάνωτοῦ ἔρριπτον εἰς τὸ θυμιατήριον ἐνὸς εἰδώλου. Ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ Κυρίου οὐδαμῶς ἔχασεν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν τὴν δύναμίν του, διὸ καὶ ἔμειναν παρὰ τοῖς οἰκείοις τῆς πίστεως. Τοσοῦτον δ' εἶχε προχωρήσει, ὥστε, ὅσω πλείότεροι χριστιανοὶ ἀπέβνησκον ὡς μάρτυρες, τόσω ἡὔξανεν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν. Τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων ἦν ὁ σπόρος τῶν χριστιανῶν. Ἀτρομήτως ὑπέγραφον τὰς ἀρχὰς τῆς πίστεως μετὰ τὴν τελευταίαν ῥανίδα τοῦ αἵματός των, ὅπως καὶ ἡμῖν καὶ ὅλῳ τῷ μεταγενεστέρῳ κόσμῳ ἐγκαταλείπωσι τὴν πίστιν εἰς ἀνακούφισιν! Ὅποιον σεβασμὸν, ὁποίαν εὐγνωμοσύνην δὲν ὀφείλομεν πρὸς αὐτούς!

Τὸ μᾶλλον ἀξιοπαρατήρητον κατὰ τὴν αἵματιράν των διωγμῶν ἐποχὴν εἶναι, ὅτι δὲν κατηγόρουν αὐτοὺς ἀπ' εὐθείας, ἀλλ' αἰείποτ' ἐπενόουν ἐγκλήματα, ἢ διὰ πᾶσαν συμβαίνουσαν ἀποτυχίαν ἢ εὐθύνῃ ἐπιπτεν ἐπὶ τοὺς χριστιανούς.

Ὁ ἀπάνθρωπος Νέρων ἔπαιζε, κατὰ τὴν μεγάλην πυρκαϊάν τῆς Ῥώμης ἐξ ἡμέρας διαρκέσασαν, τὴν κιθάραν του, διότι ἐπεθύμησε ν' ἀναπαραστήτῃ τὴν καταστροφὴν τῆς Τρωάδος. Μόλις δὲ παρατήρησεν, ὅτι αὐτῷ ἀπεδίδετο ἡ τῆς πυρκαϊᾶς αἰτία καὶ εὐθὺς ἀπέδωκε ταύτην εἰς τοὺς χριστιανούς. Τὰ βασανηστήριά των ἦσαν αὐτῷ ἐπίσης εὐχάριστα ὡς ἡ ἀποτέφρωσις τῆς πόλεως. Μεταξὺ δὲ των ἄλλων μαρτυρίων διέταξε νὰ ἐνδύσωσι τοὺς χριστιανούς ἐνδύματα βεβαμμένα ἐν πίσσῃ, καὶ νὰ τὰ ἀνάπτωσιν, ὥστε οἱ πάσχοντες ἐχρησίμευον ὡς λαμπάδες, ἵνα φωτίζωσι τὴν νύκτα! Τὴν ἀποτρόπαιον ταύτην διασκέδασιν ἔκαμεν οὗτος καὶ εἰς τοὺς κήπους του, ὅτε κατὰ τὴν πένθιμον λάμψιν των ζωσῶν λαμπάδων περιείρχετο ἐφ' ἀμάξης!—Οἱ μεγάλοι σεισμοὶ, οἱ συμβάντες κατ' ἐξοχὴν ἐν Καππαδοκίᾳ, κατελογίσθησαν ὑπὸ τοῦ σκληροῦ Μαξιμίνου εἰς βᾶρος των χριστιανῶν, καταδιώκοντος αὐτοὺς μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του. Ὁ Δέκιος ἐδοκίμασε τὴν σκληροτέραν δοκιμὴν, ὅπως ἀποστήσῃ τοὺς χριστιανούς τῆς ὁμολογίας των βραδέως καὶ κατὰ μικρὸν ἀναβιβάζων αὐτοὺς εἰς τὸν τροχὸν καὶ καταθασανίζων αὐτούς. Ὁ Βαλεριανὸς κατεδίωκε τοὺς χριστιανούς εἰσηγήσει τοῦ εὐνοουμένου αὐτοῦ Μαρκιανοῦ. Ὁ Μαξιμιανὸς διέταξε νὰ κατακόψωσιν ὀλόκληρον τὴν Θηβαϊκὴν λεγεῶνα, διότι δὲν ἠθέλησεν αὕτη νὰ καταδιώξῃ τοὺς χριστιανούς. Ὁ τελευταῖος διωγμὸς, ὁ ἐπὶ Γαλερίου καὶ Διοκλητιανοῦ, ὁ καὶ σφραγίσας ἅμα τὸν θρίαμβον τῆς ησυχείας, ὑπῆρξεν ὁ γενικώτερος καὶ φρικωδέστερος! Ὁ Γαλέριος διέταξε δις νὰ πυρποληθῇ τὸ ἐν Νικομηδείᾳ ἀνά-

κτορον ἐν ᾧ μετὰ τοῦ Διοκλητιανοῦ κατῴκει καὶ ἐπέρριψε τὴν αἰτίαν εἰς τοὺς χριστιανούς. Ἦδη δ' ἐλέχθησαν κατὰ τῶν χριστιανῶν τὰ ἀπανθρωπότερα μυθοπλάσματα. Οἱ ναοὶ τῶν χριστιανῶν ἔπρεπε νὰ κρημνισθῶσι, τὰ ἱερά των βιβλία νὰ καῶσι! Ἐστερημένοι πάσης τιμῆς καὶ θέσεως δὲν ἠδύναντο οὐδένα ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων καταγγεῖλαι, καὶ ἐὰν προσεβάλλετο τὸ ἄτομόν των, ἢ ἡ οὐσία των. Προσεκαλοῦντο νὰ θυσιάσωσιν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τὰ εἶδωλα καὶ οἱ ἀρνούμενοι διὰ τοῦ σκληροτέρου τρόπου ἀπεστέλλοντο ἐκ τοῦ κόσμου. Κατὰ χιλιάδας οἱ χριστιανοὶ ἐβασανίζοντο, ἢ σωρηδὸν ἐκαίοντο, ἢ ἐρρίπτοντο βαρὰ τῶν ἀγρίων θηρίων! Ὁ λυσσώδης οὗτος διωγμὸς διεδόθη τάχιστα καὶ εἰς τὰ τρία μέρη τοῦ κόσμου. Μόνον ἐν Αἰγύπτῳ ἐθανατώθησαν 144000 χριστιανῶν! καὶ 70000 χιλιάδες ἐξωρίσθησαν εἰς τὰς ἐρήμους, ἢ κατεκρεουργήθησαν. Ἀφοῦ δ' οἱ τύραννοι καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ κόσμου μερῶν τρόπῳ ὁμοίῳ ἐμάνησαν, ἐπίστευσαν, ὅτι δύνανται νὰ πανηγυρίσωσι τὸν θρίαμβόν των καθ' ἑκατομμυρίων ἀόπλων, ἐγχαράττοντες ἐπὶ μαρμάρου τὴν δε τὴν ἐπιγραφὴν. Τὸ ὄνομα χριστιανὸς ἐξηφανίσθη! Ἀλλ' ὅμως ποσάκις οἱ τυφλοὶ οὗτοι ἐξηπατήθησαν! Ὁ ἡρωϊκὸς θάνατος τῶν θνησκόντων συνέτεινε μόνον νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς ζῶντας καὶ πολλαπλασιάσῃ τὸν ἀριθμὸν των· ἢ δὲ διασπορά καὶ ἐξορία εἰς τὸ νὰ διαδοθῇ ἡ θρησκεία ἐτι μᾶλλον. Μόλις ἡ γῆ κατέπτε τοὺς διώκτας, μόλις Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ἀνέβη τὸν θρόνον, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Κυρίου ἐνέπνευσεν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Αὐτοκράτορος, ὥστε οὗτος ἔδωκεν εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἐλευθερίαν, προστασίαν καὶ δημοσίαν ἐξάσκησιν, καὶ οἱ χριστιανοὶ ἐφάνησαν διὰ μιᾶς τόσῳ πολυἀριθμοι, ὥστε κατὰ τὴν πρώτην οἰκουμένην Σύνοδον, ἣν ἐν Νικαίᾳ (325 Μ. Μ.) ὁ Κωνσταντῖνος ἤθροισεν, πα-

ρουσίαταν 318 ἐπίσκοποι — ὡς ἀναμψίρρηστος διαφευγίς
τῆς μαρμαρίνης ἐπιγραφῆς !

Ὅσῳ μεγάλῳφρων ἦν ὁ θάνατος τῶν χριστιανῶν, τόσῳ
ἀξιέπαινος καὶ ἡ συμπεριφορά των πρὸς τοὺς διώκτας αὐ-
τῶν, πρὸς τοὺς Αὐτοκράτορας, ὑπάτους, ἐπάρχους κ. τ. λ.
ἀρχάς. Ἀκραδάντως διέμενον πιστοὶ εἰς τὰ πολιτικά των
καθήκοντα. Ὅσον οἱ τότε καιροὶ ἦσαν πλήρεις ἐπαναστά-
σεων, τόσον οὐδεὶς εἶδε τοὺς χριστιανοὺς περιπλεχθέντας
τινὶ αὐτῶν. Τοῦτ' ἔλεγον καὶ ἔγραφον οἱ ἀπολογηταὶ συ-
χνά, ἀναφερόμενοι εἰς τοῦτο ὡς πασίγνωστον ἀλήθειαν.
» Ἡμεῖς ! ἔλεγεν ὁ Τερτυλλιανὸς, δεόμεθα ὑπὲρ τῶν Αὐτο-
κρατόρων, ὅπως δώσῃ αὐτοῖς μακρότητα ζωῆς, ἡρεμον κυ-
βέρνησιν, δύναμιν καρδίας, καὶ πίστιν τῆς βουλῆς καὶ τοῦ
λαοῦ. Καὶ ὅμως καταδιώκετε ἡμᾶς, ὦ Αὐτοκράτορες, διηνε-
κῶς κρεμάτε ἡμᾶς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, μᾶς ἀποκεφαλίζεται,
μᾶς ῥίπτεται βορὰν τῶν ἀγρίων θηρίων, ἀφαιρεῖται τὴν φυ-
χὴν ἐκ τοῦ σώματος τοῦ ὑπὲρ ὑμῶν δεομένου χριστιανοῦ !
— » Ἄλλ' ἐὰν οἱ χριστιανοὶ ἡρνοῦντο νὰ θυμιάσωσι τὰ εἰ-
δωλα, ἐθεωρεῖτο τοῦτο οὐδὲν ἥττον, ἢ ἀποστασία. Τὸ δια-
τάττειν, ὅπως τις ἀτιμάσῃ τὴν θρησκείαν δ' ἀπιστίας, κεῖ-
ται ἐκτὸς τῆς δυνάμεως ἐνὸς ἄρχοντος — ἐκτὸς τῆς δυνά-
μεως τοῦ κόσμου !

Λαμπρὸς καὶ ἀχμαῖος, διὰ πολυχρονίου πυρὸς ὡς χρυ-
σὸς δοκιμασθεὶς, ἐξετάθη καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις ὁ ὑπὸ
τοῦ θρόνου προστατευόμενος χριστιανισμὸς καὶ ἀνυψώθη
θαυμασίως. Ἡρξάντο νὰ γνωρίζωσιν ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ τὴν
ὥραίαν ταύτην θρησκείαν ἐκ τῶν ἀξιεράστων αὐτῆς μερῶν.
Ἀνεγνωρίζετο τὸ θεῖον εἰς τὰς ἐντολάς της, τὸ κόσμιον
τῶν ἐορτῶν της, ἡ καθαρότης τῶν ἡθῶν της, τὸ μεγαλεῖον
τῶν ἐπαγγελιῶν της, ἅπερ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰς μιαιρό-
τητας καὶ ἀσχημίας τῆς εἰδωλολατρείας, κατέκτησαν ἐκα-

τομύρια ψυχῶν ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ. Ἦσθάνοντο ἑαυτοὺς πεπεισμένους περὶ τῆς παρανοίας τῆς δεισηδαιμονίας, ἀφ' ἧς μέχρι τοῦδε κατείχοντο. Ἐξεπλήρσοντο ὑπὸ τῆς ὑπεργείου δυνάμεως τῆς θρησκείας ταύτης. Αἱ διασημότεραι πόλεις μετέβαλλον τοὺς ναοὺς εἰς Ἐκκλησίας ἀγίας, καὶ οὕτως ἐπληρώθη ἤδη ἢ ποτὲ ὑπὸ τοῦ Ἡσαίου ἐξαγγεληθεῖσα προφητεία. «Ἴδου αἶρω εἰς τὰ ἔθνη τὴν χεῖρα μου, καὶ εἰς τὰς νήσους ἀρῶ σύσσημόν μου, καὶ ἄγουσι τοὺς υἱοὺς σου ἐν κόλπῳ, τὰς δὲ θυγατέρας σου ἐπ' ὤμων ἀροῦσι. Καὶ ἔσονται βασιλεῖς τιθηνοί σου, αἱ δὲ ἄρχουσαι αὐτῶν τροφοί σου». (Κεφ. 49, 22, 23). Οὕτω λοιπὸν ἐκ τοῦ χάους τοῦ κόσμου προῆλθε νέος λαὸς τοῦ θεοῦ, περὶ οὗ μετὰ μείζωνος δικαίου ἡδύνατο νὰ λεχθῇ.

Tantae molis erat. romonam condere gentem.

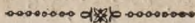
Εἴθ' ὅμως ὅλαι αἱ πολιτεῖαι καὶ οἱ κυβερνῆται μὴ χάσωσιν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν τὴν μεγάλην ἀλήθειαν, ὅτι ἡ ὑψωσις καὶ κατὰπτωσις αὐτῶν οὐσιωδῶς εἶναι συνδεδεμένη μετὰ τὴν ὑψωσιν καὶ κατὰπτωσιν τῆς θρησκείας! ἀλήθειαν βεβαιουμένην τορῶς ὑφ' ὅλης τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. — ὅτι κατ' ἐξοχὴν, μάλιστα δὲ τὸ μόνον θεῖον καθίδρυμα εἶναι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, ὅπερ, ἀρμόζει εἰς ὅλους τοὺς τύπους καὶ συντάγματα, ἱκανὸν εἰς πᾶσαν πολιτικὴν ἀρετὴν, διδάσκει τοὺς λαοὺς ἀνωτέρων ἔνεκα ἐπαγγελιῶν, νὰ ὑποτάσσωνται καὶ διὰ τῆς ἑνδον αὐτῇ δυνάμεως κατακυριεύει καὶ τῆς συνειδήσεως, ἀφ' ἧς ἡ ἐξωτερικὴ βία οὐδὲν ἰσχύει. Κυβέρνησις, ἥτις τοιαύτην θρησκείαν μεμφθεῖσαν κατὰ τοὺς τελευταίους τῆς ἐπαναστάσεως χρόνους, ὅτι διὰ τῆς ὑποταγῆς τῆς φέρει εἰς τὸν δεσποτισμὸν, ἐξευτελίζει, ἐξασθενεῖ καὶ καταθλίβει, ἀποβάλλει ἀφ' ἑαυτῆς τὸ κάλλιστον στήριγμά της, καὶ ὠθεῖ τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν ἀρχαίαν βαρβαρότητα.

Εἴθε δὲ τὸ ἀπαράμμιλον βιβλίον, ὃ Ἐὐαγγέλιον καλεῖται, νὰ φωτοβολῇ παρὰ τὸ πλευρὸν πάσης νομοθεσίας καὶ νὰ ᾔηται τὸ ἱερὸν κειμήλιον παντὸς οἴκου! Εἴθ' ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τοῦλάχιστον ν' ἀναγινώσκηται ἐν παντὶ οἴκῳ ἢ ἐπὶ τοῦ ὅρους διδασκαλία τοῦ Κυρίου! (Ματθ. κεφ. 5, 6, 7). Δικαίως ὀνομάζει ταύτην ὁ Δογματίερ, *Charta magna* τῶν χριστιανικῶν καθηκόντων.

Αἱ πολιτικαὶ ἀρεταὶ εἰσὶν οὐσιωδῶς συνδεδεμέναι μὲ τὰς οἰκιακάς. Ὁ δὲ μὴ γινώσκων κἀνὲν τοῦ οἴκου καθήκον εἶναι καὶ πρὸς ἐκεῖνα τῆς πατρίδος του ἀδιάφορος. Ἐκεῖνος, ὃν ἡ θρησκεία παραμυθεῖ διὰ τὰ παθήματα τῆς ἐστίας του, ὑποφέρει προθυμότερον τὸν ζυγὸν τῶν καιρῶν. Ἀληθὲς χριστιανὸς εἶναι ὁ κάλλιστος πολίτης. Διαρκεστάτη δὲ κυβέρνησις ἔσεται ἐκεῖνη, ἣτις οὐχὶ μόνον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δυνάμεων τῆς θρησκείας ταύτης δὲν ἀνθίσταται, ἀλλὰ καὶ συντελεῖ εἰς τὴν καλὴν ταύτης διατήρησιν· ἄλλως συμβαίνει εἰς τὰς πολιτείας, ὅτι καὶ εἰς τοὺς θνήσκοντας, οἵτινες ὀψὲ λίαν κατανοοῦσιν, ὅτι παρημέλησαν τοῦ σπουδαιοτάτου.

»Ἡ πολιτεία, γράφει ὁ Οὐίντερ, παρέξει τὸ ἥμισυ τῆς εὐτυχίας μόνον, ἐὰν εἰς τὴν πολιτικὴν νομοθεσίαν δὲν προστίθεται ἐπίκουρος ἐκεῖνη τῆς συνειδήσεως· ἐὰν ἡ ἐξωτερικὴ θρησκεία δὲν διαπερᾷ τὰς ψυχὰς τῶν ὑπηκόων μὲ τὸ θεῖον φρόνημα, ἐὰν ὁ νόμος τοῦ θεοῦ δὲν δοξάζεται διὰ τῶν σχολῶν τῶν χριστιανικῶν καὶ ἐὰν δὲν ἴσταται ἐν τῷ κύκλῳ τῶν οἰκογενειῶν τόσῳ ἅγιος καὶ ἀπρόσβλητος, ὅσῳ ὁ πολιτικὸς νόμος ἐν τῇ ἀναστροφῇ καὶ ἐμπορίᾳ. Χωρὶς τῆς ἐπικουρίας τῆς χριστιανικῆς ταύτης ἐκπαιδεύσεως πολ-
λαι πολιτικαὶ ἀρεταὶ καὶ τὸ τοσοῦτον ἀναγκαῖον εἰς μεγά-
λας ἐπιχειρήσεις κοινὸν πνεῦμα θὰ μένωσι λέξεις καὶ ἥχοι

κενοὶ καὶ ἡ πολιτεία ἴα αἰσθανθῇ ἑαυτὴν οὐχὶ σπανίως, ἡ-
ναγκασμένην ν' ἀπειλῇ διὰ τῆς μάστιγος οὐχὶ πρὸς ἀρετὴν,
ἀλλ' ὅπως διὰ τῆς ἀσθενοῦς λάμψεως τῆς διατηρήρη πρε-
πόντως τὴν ἐξωτερικὴν δημοσίαν τάξιν καὶ τοὺς οἴκους
τῶν πολιτῶν». Kath. Rit. S. 5.

12

Γενικὴ θεωρία ἐπὶ τῶν μέχρι τοῦδε
λεχθέντων.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ θριάμβου τῆς θρησκείας
ἐμπεριέχει ἐπιστολὴν τινὰ, λίαν ἀρμοδίαν, ἵνα κατὰ μέγα
μέρος συγκεφαλαιώσῃ τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα. Αὕτη πε-
ριέχει ἀλήθειαν καὶ ἀξίαν, ἀδιάφορον ὅμως, ἐὰν ᾖ τοῦ
Κλήμεντος XIV, ἢ τοῦ Καρράκιόλλη.

»Ἐὰν ὑπάρχῃ Θεὸς, γράφει οὗτος, ὡς λέγει ἡμῖν τοῦ-
το ἡ φύσις πάντοθεν καὶ μεγαλοφώνως, ὑπάρχει πάντως
καὶ θρησκεία. Ἐὰν δ' ὑπάρχῃ θρησκεία, ἐπεταί, ὅτι δὲν
δύναται νὰ ᾖ ἄλλο τι, ἢ ἀκατάληπτος, ὑψηλὴ καὶ τόσον
ἀρχαία, ὅσον καὶ ὁ κόσμος· διότι ἀπορρέει ἐκ τοῦ ἀπείρου
καὶ αἰωνίου ὄντος! Ἀλλ' ἡ τοιαῦτα γνωρίσματα ἔχουσα
θρησκεία, εἶναι ἀναντιρρήτως ἡ χριστιανικὴ. Ἐὰν δ'
αὕτη ᾖ τοιαύτη, ὀφείλει τις κατ' ἀνάγκην νὰ ὁμολογή-
σῃ ταύτην ὡς θεῖαν καὶ νῶ καὶ καρδίᾳ νὰ ὑποταχθῇ ταύτῃ.

»Εἶναι ἄρα πιστευτὸν, ὅτι ὁ Θεὸς τοσοῦτον πολυτελῶς
διεσκεύασε τὸ σύμπαν μόνον καὶ μόνον, ὅπως τέρπῃ τοὺς
ὀφθαλμοὺς τοῦ ποιμνῆ ἀνθρώπων καὶ ζώων, ἀδιακρίτως
θεωρομένων ὡς ὄντων, ἅτινα ἐξοῦσι τὴν αὐτὴν τύχην καὶ
ὅμοια πρὸς ἄλληλα;

»Εἶναι τάχα πιθανὸν καὶ ὅτι τὸ πλήρες νοημοσύνης τοῦτο ὄν, τὸ ἐν ἡμῖν οἰκοῦν, τὸ τὰ πράγματα ταξινομοῦν, τὸ ὑπολογίζειν μακρότερον, ἢ ὅσον ἐκτείνεται ἡ γῆ, τὸ ὑπερθεῖν τῶν οὐρανίων ἀφίδων μετεωριζόμενον, τὸ εἰσδύον καὶ μέχρι τῶν μετεπερχομένων αἰώνων, τὸ ἔχον, τέλος, ἰδέαν τοῦ αἰεὶ ὑπάρχοντος, ἐφάνη πρὸς στιγμήν, ὅπως εὐθὺς διελυθῇ εἶτα εἰς ἀτμόν ;

»Ὅποῖον τι εἶναι ἡ φωνὴ ἐκεῖνη, ἥτις ἐν ἡμῖν αὐτοῖς καὶ ἐν παντὶ καιρῷ φωνεῖ πρὸς ἡμᾶς, ὅτι ἐγεννήθημεν διὰ μεγάλα πράγματα ; Ὅποῖον τι εἶναι αἱ ἐπιθυμίαι ἐκεῖναι, αἱ ἐν ἡμῖν ἀδιαλείπτως ἀνανεούμεναι καὶ τὸ αἶσθημα παράγουσαι, ὅτι οὐδὲν τῶν ἐπὶ γῆς δύναται νὰ εὐχαριστήσῃ τὰς καρδίας μας ;

»Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνας ἀσθενής, ὃς ἐν τοῖς οἰκείοις πόνοις βασανίζει αὐτὸς ἑαυτὸν, ἐφ' ὅσον μένη μακρὰν τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ φῶς τοῦ λογικοῦ του, ὃ αὐτὸς κατέχει, ἀφήνει αὐτὸν ἐν σκότει, προξενοῦντι φόβους καὶ φρίκην !

Ἡ αὐτὴ ἐκεῖνη ἀλήθεια, ἡ διαβεβαιουῦσα ἡμᾶς περὶ τῆς ὑπάρξεώς μας, πείθει ἡμᾶς καὶ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπάρξεως καὶ οὐδεμίαν ζωτικὴν ἰδέαν παρέχει ἡμῖν, χωρὶς ταυτοχρόνως νὰ ἐμβάλλῃ ἡμῖν καὶ τὴν ἰδέαν τῆς θρησκείας, Ὁ τρόπος τῆς λατρείας, ὃν ὑμεῖς εἰς τὸ ὑψιστον ὃν ἀποδίδομεν, εἶναι τοσοῦτον στενῶς μ' αὐτὸ τοῦτο τὸ ὃν συνδεδεμένος, ὥστε ἡ καρδία μας δὲν εὐχαριστεῖται, ἕως οὗ προσφέρῃ αὐτῷ τὴν προσκύνησίν της καὶ ἕως οὗ προσαρμώσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς τῷ ὑποδείγματι, ὃ αὐτὸς ἐποίησε καὶ ἔθετο.

»Ἐὰν ἡ θρησκεία ἔλαβε διαφόρους τύπους, ἐὰν ἀπὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Μεσσίας κατέστη τελειότερα, προῆλθε τοῦτο, διότι ὁ Θεὸς ἡυδόκησε νὰ πολιτευθῇ σχετικῶς τῷ ἡμέτερῳ λογικῷ. Αὕτη ἦν κατ' ἀρχὰς μόνον ἀσθενὲς τι φῶς,

ἀκολούθως ἀνεπτύχθη κατ' ὀλίγον ὀλίγον· καὶ τέλος ἐπεφάνη ἐν ὅλῃ τῇ λαμπρότητι τῆς ἡμέρας ἡλίου μεσουρανίζοντος.

» Ἀλλ' ἄραγ' ἐπιτρέπεται τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα κρίνῃ τὸν Θεὸν διὰ τὸν τρόπον τοῦτον ; Ἐπιτρέπεται αὐτῷ νὰ δεικνύῃ εἰς τὸν Θεὸν τὴν ὁδὸν καὶ νὰ διατυπώῃ αὐτῷ πῶς δεῖ πολιτεύεσθαι καὶ ἐνεργεῖν ; Ὁ Θεὸς ὅμως ἀπεκαλύφθη ἡμῖν, ἀλλὰ πάντοτε οὕτως, ὥστ' ἐπεφυλάξατο ἑαυτῷ τὸ δικαίωμα τοῦ ἐνεργεῖν ὡς Κύριος, διότι τὰ πάντ', ἀνευ ἐξαιρέσεως, ὑποτάσσονται αὐτῷ. Ἐὰν δ' ἡυδόκησε νὰ ποιήσῃ κοινωνοὺς ἡμᾶς ἐδῶ τῶν σχεδίων του· ἐὰν τὰ εἰς ἑκπλήξιν καὶ φρίκην καθιστῶντα ἡμᾶς μυστήρια ἐξετείληξε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας, ἀκόμη ὅμως δὲν ἡδυνήθημεν ν' ἀπολαύσωμεν τὴν μετὰ θάνατον ἐπιφυλαχθεῖσαν ἡμῖν μακαρίαν ὄψιν τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ θανάτος τότε θὰ ᾔν ἠνωφελῆς ! Ἡ ὁρατὴ, ἡ ὀφθαλμοφανὴς ἀλήθεια εἶναι μόνον τοῦ οὐρανοῦ κτῆμα. Τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθη (1 Κορινθ. 13, 12, 13).

» Καὶ δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ χρονοτριβῶμεν ἐπὶ τούτοις, ἀναλογιζόμενοι, ὅτι τὰ πάντα εἰσὶ διατεταγμένα ὑπὸ ἀπείρου σοφίας καὶ εἰς ἡμᾶς οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται, ἢ νὰ ὑποτασσώμεθα καὶ νὰ λατρεύωμεν.

» Ὁ ἄπιστος, ὁ ἀποτολμῶν ν' ἀνίσταται κατὰ Θεοῦ, οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἄλλοιοῖ διὰ τούτου τὰς διατάξεις τοῦ Θεοῦ· ἔστω καὶ ἐὰν ὁ τοιοῦτος θελήσῃ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸ μέγα ἐκεῖνο τοῦ Θεοῦ σχέδιον, ἐν ᾧ τὸ ἀγαθὸν καὶ κακὸν συνεργάζονται, ὅπως παράγωσι τὴν ἁρμονίαν τοῦ παρόντος καὶ τὴν μακαριότητα τοῦ μέλλοντος κόσμου.

« Ἡ φύσις καὶ ἡ θρησκεία ἀπορρέουσιν ἐπίσης ἐκ Θεοῦ ἀμφοτέρω. Καὶ ἡ μία καὶ ἡ ἄλλη, εἰ καὶ καθ' ὅλον διάφορον τρόπον, ἔχει τὰ μυστήριά της καὶ τὰ ἀκατάληπτά της.

Ἐξ ὧν δὲν δύναται τις ν' ἀρνηθῇ τὴν φύσιν, εἰ καὶ οἱ διάφοροι αὐτῆς τρόποι τοῦ ἐργάζεσθαι πολλάκις εἰσὶν ἡμῖν ἄγνωστοι· δὲν πρέπει, οὐδὲ δύναται ν' ἀρνηθῇ τὴν ὑπαρξιν τῆς θρησκείας, μόλας αὐτῆς τὰς ἀφανείας καὶ τὰ μυστήρια.

» Οὐδὲν ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ, μὴ ἔχον καὶ τι σκοτεινόν, διότι ἡ ἡμετέρα ψυχὴ βεβαρυμμένη ὑπὸ τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος, δὲν εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ βλέπῃ τὰ πάντα. Αὕτη εὐρίσκεται ἐνταῦθα εἰς νηπιώδη τινὰ ἡλικίαν. Ἐχει ἄρα ἀνάγκην τοιοῦτου φωτός, ὅπερ ἀρμόζει εἰς τὴν ἀσθένειάν της, μέχρις οὗ ὁ θάνατος ἀπαλλάξῃ ταύτην ἀπὸ τὸ βαρὺ φορτίον.

» Ἡ βαθμηδὸν ἀνάπτυξις τῆς θρησκείας εἶναι εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀληθοῦς φιλοσόφου ἀξιοθαύμαστόν τι. Ὅρᾷ ταύτην κατ' ἀρχὰς ὡς λυκόφως ἐξερχομένην ἐκ τῶν κόλπων τοῦ σκοτόυς· εἶτα ὡς ἡὼ, προάγγελον τῆς ἡμέρας· τέλος βλέπει αὐτὴν ταύτην τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ κεκαλυμμένην ὑπὸ νεφελῶν· καὶ παρατηρεῖ, ὅτι οὐδέποτε ὡς ἐντελὲς αἰθρία καὶ μεσημβρινὸν φῶς γενήσεται παρ' ὅταν ἀνοιχθῶσιν ἐνώπιον ἡμῶν αἱ πύλαι τοῦ οὐρανοῦ.

» Ὁ ἄπιστος, ὁ χωρὶς λόγων χλευάζων τὴν Ἀποκάλυψιν, ἔχει ἄλλην τινὰ ιδέαν βεβαιούσαν αὐτὸν, ὅτι ἐκείνη, ἣν ἡμεῖς πιστεύωμεν, εἶναι πλάσμα τῆς φαντασίας ἀνύπαρκτον; Ἀλλὰ πότε καὶ ποῦ ἐπέλαμψεν αὐτὸν τὸ τοιοῦτον μυστηριῶδες φῶς; Ἐγένετο τοῦτο ἐν στιγμῇ, καθ' ἣν κατεκυρίευσεν αὐτοῦ τὰ πάθη! ἢ ἐν τῷ μέσῳ θεαμάτων καὶ διασκεδάσεων, δι' ὧν συνήθως διέρχεται τὰς ἡμέρας του;

» Θαυμαστὸν εἶναι πῶς δύνανται ἄνθρωποι νὰ ἐγκαταλείπωσιν ὅλον τὸ μέγεθος τῆς παραδόσεως καὶ νὰ καταφρονῶσιν ὅλην τὴν δύναμιν τῶν μεγαλειτέρων μαρτυριῶν, ὅπως τυφλῶς ἐπὶ δύο, ἢ τρεῖς ἄνδρας πείθωνται, ἄγοντες

αὐτοὺς εἰς τὴν σχολὴν τῆς ἀπιστίας ! Δὲν θέλουσιν εἰς οὐδεμίαν θείαν ἐνέργειαν νὰ παραδοθῶσι καὶ ὁμῶς θεωροῦσι τοὺς τοιαῦτα συστήματα ποιοῦντας ἄνδρας, ἐμπνευσμένους ! Ἐντεῦθεν δ' ἐξάγεται φυσικῶς , ὅτι μόνον τὰ παθη παρέχουσιν εἰς τὸν ἄπιστον ὁπαδούς ! Ἀποστρέφονται τὴν θρησκείαν, ἣτις θέτει ἡμῖν σωτήριον χαλινὸν, ἐνῶ αὐτοὶ ἀκολουθοῦσι τὸ ρεῦμα τῆς κακίας καὶ θέλουσιν νὰ κολυμβώσιν ἐν μέσῳ τῶν πόλεων τοῦ κόσμου, κεκαλυμμένου ὅλου ὑπὸ ἀφριζόντων κυμάτων !

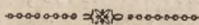
»Ὁ χριστιανισμὸς εἶναι πολῦτιμος εἰκὼν, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ σχεδιασθεῖσα, εὐθὺς ἅμα ἡ πρώτη γραμμὴ ἐσύρθη, ἕως οὗ ἐλθὼν ὁ Χριστὸς ἐτελειοποίησεν αὐτὴν, δούς αὐτῇ τὴν λάμψιν καὶ τὰ χρώματα, ἅτιν' ὀφείλει νὰ διατηρήσῃ εἰς αἰῶνας !—

»Βέβαιον καὶ ἀναμφίρρηστον εἶναι, ὅτι ὁ Ἰησοῦς, ἡ μόνη αἰτία καὶ ὁ σκοπὸς ὅλων τῶν πραγμάτων, ἡ κλεῖς ὅλων τῶν μυστηρίων τῆς χάριτος καὶ τῆς φύσεως, ὁ πρῶτος κρίκος τῆς αλύσου ἐκείνης, δι' ἧς τὰ ὁρατὰ τοῖς ἀοράτοις συνδέονται, εἶναι τὸ θεῖον ἐμφύσημα, ὅπερ ἐνεργεῖ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τοὺς βλαστοὺς τῆς δικαιοσύνης καὶ ἀληθείας. Ἐν αὐτῷ μόνῳ ἀπόκεινται ὅλοι οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς ἐπιστήμης, ὥστ' εὐθὺς ἀπόλυται τις εἰς τὰ τοιαῦτα ἀνούσια συστήματα, ἅμα δὲν ἔχει ὡς ὁδηγὸν τοῦ τὴν ἔξοχον ταύτην πυξίδα.

»Ὁ ἄπιστος οὐδέποτε θὰ δυνήθῃ νὰ δόσῃ ἀρκοῦσαν ἀπάντησιν, εἴαν τις θελήσῃ νὰ ἐρωτήσῃ αὐτόν ! Τίς δ' ἄρα ὁ Χριστὸς, ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος ἄνθρωπος εἶναι, ὃς συνάμα τόσῳ κοινὸς καὶ τόσῳ θεῖος ! τόσῳ ὑψηλὸς καὶ τόσῳ ταπεινός ! τόσῳ καθαρὸς εἰς ὅλην αὐτοῦ τὴν ἐπὶ γῆς πολιτείαν, τόσῳ μέγας κατὰ τὴν ὥραν τῶν παθῶν του καὶ τόσῳ καρτερόφρων ἐν τῷ θανάτῳ ἐφάνη ! Ἀλλ' ὁμῶς ὀφείλει τις

ἄνευ ἀναβολῆς καὶ ἀντιστάσεως ν' ἀποκριθῇ. Ἐὰν ᾔηται ἀπλοῦς ἄνθρωπος, ἐπεταὶ ὅτι εἶναι ἀπατεῶν, διότι αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶπεν, ὅτι εἶναι Θεός! Ἀλλ' εἴτα τί δεῖ ποιητέον μὲ τὰς ὑψηλὰς αὐτοῦ ἀρετὰς, μὲ τὸ Εὐαγγέλιόν του, ὅπερ οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἀμφιβολίαν ἀφίνει εἰς τοὺς λόγους του; Ποῦ δὲ πρέπει τις ν' ἀποδώσῃ τὴν νίκην, ἣν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ του πανταχοῦ ἤραντο; Ἀλλ' ἐὰν ᾔηται Θεός, τί ὀφείλει τις νὰ σκέπτηται περὶ τῆς θρησκείας του; τί δὲ καὶ περὶ ἐκείνων, οἵτινες ἐχθρεύονται καὶ καταπολεμοῦσι ταύτην;

»Ἡ θρησκεία πάντοτε θὰ κατακυριεύῃ τὴν διάνοιαν καὶ τὴν καρδίαν ἐκείνων, οἵτινες ἔχουσι. Δύναταί τις νὰ ἀν-ερευνᾷ ταύτην μέχρι τῆς πηγῆς της, ν' ἀναλύῃ καὶ ν' ἀκολουθῇ μέχρι τελευταίου συλλογισμοῦ, ἀλλὰ θ' ἀναγκασθῇ νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι εἶναι ἀληθῆς. Ἀλλὰ λέγουσι, τὴν παρεμόρφωσαν, τὴν ἠτίμασαν, καὶ μόνον ὁ σκελετὸς ἀπέμεινεν!!! Πλὴν ὁ ἄπιστος τί ἔχει εἰς ἀντικατάστασίν της;

13

Ἐδουάρδου Ὑούγγ προσευχὴ ἐν τῷ
 ναῷ τοῦ Σόμπαντος.

»ὦ Σὺ! ὅστις τῇ σῇ στάθμῃ ζυγοςτατεῖς τὰ ὄρη, τῇ σῇ βουλῇ ὑπακούει ἡ ἡχῆσσα θάλασσα, τῇ σῇ πνοῇ οἱ ὠκεανοὶ μεβάλλονται εἰς φλόγας, αὐταὶ εἰς θυέλλας, ἅσπερ αὐθις τιθασσεύεις! Ἐνώπιόν Σου ὁ μηδραμινώτατος τῆς γῆς υἱὸς τρέμων πίπτει, ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου!

» Ἀχ! ἐπίταξον τοῖς ἀνέμοις, ἵν' ἀπάσας μου τὰς παρελθούσας κακίας πόρρω ἀποπνεύσωσιν, ἥ εἰς τὸν Τάρταρον ἐνθάψωσι! Δίδαξόν με ἀδιαλείπτως ὁμολογεῖν τὴν σὴν παντοδυναμίαν καὶ τὴν ἐμὴν ἀσθένειαν καὶ ὅλην μου τὴν ψυχὴν Σοι καθαγιαῖν! Κυρίευσον τῆς ἐμῆς θελήσεως! Τὰ τῆς σαρκὸς ἡμῶν πάθη μὴ ἐπιτρέψῃς κυβερναῖσθαι ὑπὸ μηδεμιᾶς ἀνθρωπίνης αἰτίας, μόνον κατὰ τὰς ἐντολάς σου νὰ ἴστανται καὶ πίπτωσιν. Ὅταν βράζῃ ἐν ἐμοὶ ὁ θυμὸς, ποιήσον αὐτὸν εἰς ἔπαινόν μου καὶ μόνον ἡ ἁμαρτία ἂς ἐκκαίῃ τὸν σεμνὸν ζῆλον. Ἡ ἀγάπη μου ἔστω θερμὴ μόνον, ὅπως σπεύδῃ εἰς βοήθειαν τοῦ τεθλιμμένου καὶ ἀφαιρῇ τὴν λύπην τοῦ πεπονημένου!

» ὦ! δὸς, ὅπως ὁ νοῦς μου ἀδιαλείπτως ἀναγινώσκη τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦτο βιβλίον, ὅπερ ἡ σοφία σου παρεσκεύασε! Τίς κοσμεῖ τὸ παρθενικὸν ἔαρ μετὰ τῆς ἀνθοέσεως πολυτελείας του; Τίς ἐκκαλεῖ τὸ θέρος, ὥς τινα στίλβουσιν νύμφην; Τίς στέφει τὸ καρποφόρον ἄνδρην τοῦ μητρικοῦ φθινοπώρου; Τίς δὲ διατάττει τὸν γηραιὸν χειμῶν ἀποβαλεῖν τὸν κόσμον αὐτοῦ;— Ἐνωσον θάλασσαν καὶ ξηρὰν, οὐρανὸν καὶ γῆν, ὅπως παριστῶσιν εἰς τὸ πνεῦμα μου τὸν αἰώνιον αὐτῶν Κύριον. Ὅταν ὁ τρομερὸς κεραυνὸς δονῇ, ἡ ὠκεανὸς παφλάζῃ ἐπίτρεψον, ὅπως ὁ λογισμὸς τῆς σῆς φρικώδους ἐκδικήσεως συνταράττῃ τὴν ψυχὴν μου. Ὅταν ἡ γῆ στίλβῃ μετὰ τὰ πολυποικιλὰ τῆς ἀνθοῦ, ἡ οἱ πλανῆται ἐκλάμπουσιν ἐν ὑπερῃφάνῳ λαμπρότητι, ἡ καρδιά μου ὀφείλει ὑμνεῖν τὴν μεγαλωσύνην τοῦ Ὑψίστου!

» Ἐν ἐκάστη τῆς ζωῆς περιπετεία, ἐν πολέμῳ, ἡ ἐν εἰρήνῃ, ἐν ἀφθονίᾳ, ἡ ἐν ἐνδείᾳ, ἡ δόξα σου ἔστω μοι μόνον μέλημα! Εἴτε θριαμβεύομεν τοῖς ὅπλοις, εἴτε καθήμεθα ὑπὸ τὰ κλήματατά μας, σὸς ἔστιν ὁ τρυγητὸς καὶ σὸν δῶραν

ἡ νίκη. Ἡ σὴ εὐδοκία ὀξύνει τὸ βέλος καὶ ἐντείνει τὸ τόξον! Ἐπιτάσσεις τὴν σταφυλὴν ξηρανθῆναι, ἡ γλυκέα ρεύματα ἀποδοῦναι! —

»Δὸς, ἵνα κατὰ πᾶσαν ἀκτῖνα τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου καθαγιαζώ τὴν ἡμέραν διὰ προσευχῆς, ἀναγγέλων δι' ἡ-
χρηᾶς γλώσσης τὸν αἶνον σου τὸν μέγαν καὶ σὺν τῷ ἀνίσ-
χοντι ἡλίῳ ἀνίπταται ἡ ψυχὴ μου εἰς οὐρανόν. Μετ' αὐ-
τῶν ἄς ἀνυφοῦται πάντοτε ὑψηλότερον ὁ ζῆλος μου, ἐκ-
καίόμενος ὑπὸ σφοδροῦ ἔρωτος τῆς φλογερᾶς ἀγάπης.
Ναί· καὶ κατὰ τὴν ἐσπέραν μὴ ἐπιτρέψης νὰ ψυχρανθῇ ἡ
προσευχὴ μου, ἀλλὰ χωρὶς διακοπῆς ν' ἀρχίζῃ ἐκ νέου
πάντοτε μετὰ τοῦ δύοντος ἡλίου!

»Καί! εὐδόκησον, ὅπως τὰ σκότη τῆς πανηγυρικῆς νυ-
κτὸς ἐλκύωσί με μετ' εὐμενοῦς βίας εἰς ἀγίας θεωρίας!
Ὅταν δὲ ὁ κόσμος ᾔῃναι κεκλεισμένος, ὅταν οἱ μεγαλοπρε-
πεῖς πλανῆται ἐπιτέλλοντες καλῶσι τὰς ἡμετέρας ψυχὰς
εἰς οὐρανόν, καθηδύνωσι καὶ ταύτας μὲ μικρὰν τινὰ θελ-
κτικὴν ὄψιν, καθιστῶντες τὴν φύσιν ὅλην εἰς γαλιναῖον
φῶς. Ὡ! πόσον οὕτως ἐν ἡρέμῳ σπηγῇ καταβυθίζεται πᾶς
βίαιος λογισμός! Πόσον πράως ὁδηγεῖται τὸ ἡδέως κο-
χλάζον πνεῦμα εἰς τὴν ὁδὸν τῆς μακαριότητος. Πόσω θεῖον
εἶναι τὸ περιπολεῖν ἐπὶ τοῦ μαρμαρόεντος Γαλαξίου εἰς τὸ
πολυτελὲς Παλάτιον τοῦ Κυρίου τῆς ἡμέρας, θαυμάζοντα
τὴν αὐλὴν του, ἡ ἐπικαλούμενον τὴν εὐμένειάν του, ἡ ἀνα-
νεοῦντα μετὰ τῶν ἀγίων του φιλικούς συνδέσμους· καὶ
εὐχαρίστως ἐπιβλέποντα κάτω τὸν κοιμώμενον κόσμον, ἐνῶ
ἐγὼ πρὸς δόξαν τοῦ δημιουργοῦ των μακρὰς νυκτοφυλα-
κὰς πανηγυρίζω!

»Δύνασαι Σὺ νὰ συνταράξῃς τὸ κέντρον τῆς ὑδρογείου
σφαίρας; Ὡ! περιόρισον, δέσμευσον τοὺς ἐπαναστάτας
τῆς ψυχῆς μου. Σὺ ὁ τὸν κλύδωγα τῆς θαλάσσης κοπάζων

δάματον τὸν ἄγριον τοῦ αἵματός μου σάλον. Δίδαξόν με, ἵνα μεθ' ὁμοίας καρτερίας εὐρίσκω παραμυθίαν εἰς τὴν μάγον ἡδυπάθειαν καὶ εἰς τὸν ἐπερχόμενον πόνον. Ἀχ! εἴθ' ὅμως ἐν πάσῃ μου ἐπιθυμίᾳ Σοῦ μόνον νὰ διψῶ, καὶ τὸ ἄγιον πῦρ μετὰ τελείας πεποιθήσεως, ν' ἀνατείνω καὶ ἀντιλαμβάνομαι τοῦ κειμηλίου, ὅπερ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς αἰωνιότητος κεῖται! Εἶθε δὲ κατὰ τὴν μεγάλην τῆς ἀνταποδόσεως ἡμέραν νὰ ἰδῶ χωρὶς φόβου ἀνοιγόμενον τὸ βιβλίον τῆς τύχης, καὶ εἶτα, εἰσηγμένος εἰς τὸν τόπον τῆς ἡδονῆς, ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα ἐπαναλαμβάνω τὸν εὐχαριστηριὸν μου ἀλαλαγμόν, θεωρῶν τὸ φῶς μου, τὴν ζωὴν μου, τὸν Θεόν μου, τὸν Σωτῆρα μου, ἔχων τὸν σὸν αἶνον ἀένανον διαγώνισμα μὲ τοὺς Ἀγγέλους!!

Der jüngste Tag 2 Ges S. 54.

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ

Ε Π Ι

ΤΩΝ ΗΘΩΝ, ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ.

Ἀ ξ ι ὡ μ α τ α.

1. Ἡ γυνὴ εἶναι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, ὡς καὶ ὁ ἀνὴρ. Ἀμφότεροι δὲ, ὡς πρὸς τὴν κλησιν των διὰ τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν ἀθανασίαν, ἴστανται ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς.

Ἐκ τῆς ἀρχῆς δὲ ταύτης καθιερώουσιν αἱ θρησκευτικαὶ Σιβύλλαι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς θέσιν ἐν τῷ ναῷ τῆς ἀρετῆς διὰ τὸ γυναικεῖον φύλλον. Ἐνταῦθ' ἄρα οὐδεὶς λόγος περὶ μιᾶς Σεμιράμιδος, ἢ μιᾶς Ἀθαλίας, Ἀσπασίας καὶ Κλεοπάτρας! περὶ Μεσσαλινῶν, ἢ Ἀγριππινῶν, ἀλλ' οὔτε περὶ

εκείνων δυσμοίρως! τῶν ἐπισήμων Δεσποινῶν, αἵτινες διὰ τῶν πολιτικῶν αὐτῶν ἐπιβρόων συνετάραξαν τὸν κόσμον, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον περὶ ἐρωτικῶν ὕμνων καὶ ἀνεκδότων τῆς ἱπποτικῆς ἐποχῆς! Ἐν τῷ τοῦ Πλουτάρχου περὶ διασῆμων γυναικῶν. ἐν τῷ τοῦ Boccace Femmes illustrées ἐν τοῖς Memoires du Comte de Gramonont· ἐν τῷ Frauenlob und Hölberg· ἐν τῇ ἡμετέρα ἱστορίᾳ τοῦ γυναικείου φύλλου· ἐν τῷ τοῦ Segur, les femmes· ἐν τῷ Triumph des Frauen κ. τ. λ. ἐπραγματεύθησαν τὰ ἀντικείμενα ταῦτα μέχρις ὑπερβολῆς καὶ μετ' ἐπιθυμίας ἀνεγνώσθησαν! Δύνανται οὐχ ἥττον αἱ εἰσοδοὶ καὶ εἰκόνες τῶν πολιτικῶν καὶ ἐρωτικῶν δοξαπλοκῶν τῆς ποικιλίας των ἕνεκα νὰ ᾧσιν θελκτικά! Πλὴν ἡ ὁδὸς τῆς ἀρετῆς, ὅσῳ ἀπλῆ καὶ ἅ ᾧσιν, μένει πάντοτε ἡ ὠραιότερα καὶ σπουδαιότερα. Ὅταν εὐγενεῖς κυρίαι θίδωσι τὰς χεῖρας, ὅπως συνδράμωσι τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα, ἢ ὅπως διὰ τοῦ παραδείγματός των ἐγείρωσι τοὺς πεπτωκότας, ἢ ὅπως δι' ἐναρέτων λόγων ἐξευγενίσωσι τὴν κοινωνίαν, αἰσθάνονται εἰς τὴν καρδίαν των πολὺ μεγαλειότεραν τιμὴν καὶ χαρὰν, ἢ ὅταν τινὲς μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀναγιγνίσκωσι, πόσον Ἑρρίκος ὁ Δ'. ἐτήκετο καὶ διὰ τὸν μικρότερον δάκτυλον τῆς ἐρωμένης του!

2. Σαφεστάτη εἶναι ἡ τῶν γυναικῶν ἐπίδρασις ἐπὶ τῆς εὐδαιμονίας καὶ δυστυχίας τῶν οἰκογενειῶν, χωρῶν καὶ ἐπικρατειῶν, ὡς μαρτυρεῖ ἡ γενικὴ ἱστορία.

3. Καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς χρόνους τῆς θεοκρατίας ἐξελέξατο ὁ Θεὸς μεγάλας γυναῖκας εἰς ἐκτέλεσιν τῶν θείων αὐτοῦ βουλῶν.

»Ἡ Δεβώρα καὶ Ἰουδίθ ὑπῆρξαν διὰ τὸ ἔθνος των, ὅτι στρατηγοὶ δι' ὀλοκλήρους στρατοὺς» λέγει ὁ Χρυσορρήμων Χρυσόστομος.

4. Κατὰ τοὺς αἰῶνας τῶν διωγμῶν ἡ δύναμις τῆς θρη-

σκειάς ἐξεδηλώθη κατ' ἐξοχὴν ἐν τῷ ὡραίῳ φύλλῳ !

Μέγας εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἡρωίδων, αἵτινες ὑπὲρ τῶν πατρίων νόμων, ἢ ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ προσέφερον τὴν ζωὴν των !

5. Πλέον, ἡ ἅπαξ ἀπέδωκαν τὴν εἰρήνην εἰς ὁλόκληρα βασίλεια ἡγεμονίδες ἐνάρετοι ! Ἡ θεία πρόνοια μετεχειρίσθη τὴν ἀρετὴν των !

»Διὰ τῶν δακρύων αὐτῶν ἐνίκησαν ὀπλισμένους, δι' ὀδυρμῶν ἔκαμψαν βασίλεια καὶ πολιτείας, διὰ θρήνων τὴν τῶν ἀνδρῶν δύναμιν συνέτριψαν». (Χρυσόστομος).

6. Ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τρία ἐλατήρια ἐνεργοῦσιν εἰς τὴν ἐξύψωσιν τῶν ἡθῶν, εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῆς Πατρίδος καὶ εἰς τὴν δόξαν τῆς θρησκείας.

Αἱ αἰκειακαὶ ἀρεταί. Τὰ δημόσια παραδείγματα.

Τὸ ἐπικρατοῦν πνεῦμα.

7. Καὶ τὰ τρία ταῦτα εὐρέθησαν ἀείποτ' εἰς τὰς χεῖρας τοῦ γυναικείου φύλλου καὶ προσήνεχον τῇ ἀνθρωπότητι μεγίστην ὑπηρεσίαν.

8. Οἱ μὲν ἄνδρες κάμνουσι τοὺς νόμους, αἱ δὲ γυναῖκες, τὰ ἥθη.

Les hommes font les lois

Les femmes font les mœurs. (Segur).

9. Ἡ πρώτη τῶν ἡθῶν βάσις κεῖται ἐν τῇ πρώτῃ ἀνατροφῇ. Ἡ δὲ πρώτη ἀνατροφή προκύπτει συνήθως ἐκ τῶν χειρῶν τῆς μητρός.

10. Ἐνθα ἡ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀνατροφή οὐδέν τι προσφιλὲς τῇ μητρὶ εἶναι, ἐκεῖ θὰ γεννηθῶσι μόνον σκληροὶ ἄνθρωποι, ἢ ἥθη διεφθαρμένα. Αἱ τοῦ πατρὸς ἀσχολίαι ἀπομακρύνουσιν αὐτὸν λίαν, ἢ συχνὰ ἀπὸ τὰ τέχνη του !

11. Μεγάλη εἶναι ἡ κλησις καὶ ὑψηλὴ ἡ τιμὴ τοῦ εἰ-

ναι Μητέρα τῆς οἰκογενείας. Οἱ Τάρταροι δὲν ἀνέχονται εἰς τὴν γλῶσσαν των τὴν λέξιν. Γυνή.

»Δύναται τις νὰ δώσῃ τὸ ὄνομα Μήτηρ τῆς οἰκογενείας εἰς τοσαύτας κυρίας, αἵτινες φαίνονται λησμονήσασαι, ὅτι ἔχουσι τέκνα καὶ διέρχονται τὴν ζωὴν των εἰς τὰ θέατρα καὶ τὰ συμπόσια ;»

Dialogues sur les plaisir p. Mr Du Paq. 225.

12. Ἐνθα αἱ μητέρες δίδουσι τὰ πρῶτα παραδείγματα τῆς καθ' ἡσυχίαν διαγωγῆς, ἐκεῖ ἔσεται ἐπὶ μακρὸν τὸ τῆς αἰδοῦς ἐρύθημα τὸ ὠραιότερον χρῶμα τῶν τέκνων των.

13. Ἐνάρετος μήτηρ εἶναι ὠραῖος ἀστήρ, ὅστις φωτίζει οὐχὶ μόνον τὰ τέκνα, ἀλλὰ καὶ ὅλους τοὺς τοῦ οἴκου. Διὰ δὲ τῶν τέκνων καὶ τῶν οἰκείων διαδίδονται αἱ ἀκτῖνες αὐτοῦ εἰς τὸν λοιπὸν κόσμον.

14. »Γυναικὸς ἀγαθῆς μακάριος ἀνὴρ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἡμερῶν ἐν εἰρήνῃ. Γυνὴ ἀγαθὴ μερὶς ἀγαθῆ· ἐν μερίδι φοβουμένων τὸν Κύριον δοθήσεται. Πλουσίου δὲ καὶ πτωχοῦ καρδία ἀγαθὴ πρὸς Κύριον, ἐν παντὶ καιρῷ πρόσωπον ἰλαρὸν ἔχοντες γαυριάσωσιν. Χάρις γυναικὸς τέρπει ἄνδρα αὐτῆς. Δόσις Κυρίου γυνὴ σιγηρὰ καὶ εὖνους, καὶ οὐκ ἔστιν ἀντάλλαγμα ψυχῆς πεπαιδευμένης. Ἥλιος ἀνατέλλων ἐν ὑψίστοις Κυρίου καὶ κάλλος ἀγαθῆς γυναικὸς ἐν κόσμῳ οἰκίας αὐτῆς. Λύχνος ἐκλάμπων ἐπὶ λυχνίας ἀγίας καὶ κάλλος προσώπου ἐπὶ ἡλικίᾳ στασίμῃ. Στύλοι χρύσειοι ἐπὶ βάσεως ἀργυρᾶς καὶ πόδες ὠραῖοι ἐπὶ πτέρνης εὐσταθοῦς. Ἐντολαὶ Θεοῦ ἐν καρδίᾳ εὐσεβοῦς γυναικὸς, ὡς θεμέλια αἰῶνια ἐπὶ βράχου.»

Σοφία Σιράχ. κεφ. 26. 1...

Ὁ τοιαύτης γυναικὸς τυχὼν,

Εὖρε τὸν κάλλιστον θησαυρόν.

Μὴ κατηγορήτω τις τὰς Σιβύλλας, ἐπὶ μεροληψίᾳ

διότι μόνον τοὺς ἀγαθοὺς χαρακτηῖρας ἐπαινοῦσι καὶ δεικνύουσι μόνον τὰ ὠραῖα μέρη. Ἐχουσιν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ πνεῦμα τῶν κυριῶν καὶ εἰς τὴν πεῖραν τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες οἴκοθεν ἐν τούτοις ἐγγνοοῦσι τὰ ἐναντία.

Est et Deabus suum Fulmen. Barclai

15. Οὐδὲν δύναται ἰσχυρότερον νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῶν καρδιῶν τῶν τέκνων, ἢ ἡ γ λ ὠ σ σ α μ η τ ρ ὅ ς ἐναρέτου!

16. Ἐνάρετα καὶ εὐγνώμονα τέκνα εἰσὶ μέγας τῆς οἰκογενείας θησαυρός. Ἀλλὰ τὰς πρώτας αὐτῶν ἀρχὰς ζητητέον ἐν τῇ καρδίᾳ εὐσεβοῦς μητρός.

17. Μεθ' ἡδονῆς, ὑπερβαινούσης πᾶσαν τῆς γῆς ταύτης χαρὰν, βλέπουσιν εὐτυχεῖς γονεῖς τὰ τέκνα των αὐξάνοντα, ἐὰν φωτίζῃ ταῦτα ἐκεῖνος ὁ ἥλιος, οὔτινος αἱ ἀκτῖνες θεοθεν ἐκπορεύονται.

18. Ἀνατροφὴ καὶ εὐγνωμοσύνη τότε μόνον φθάνουσιν εἰς μέγαν βαθμὸν, ὅταν τὰ τέκνα ἔχωσι τὴν εὐτυχίαν, ὅπως αὐτοὶ οἱ γονεῖς των ὦσι μάρτυρες τῆς ἀρετῆς αὐτῶν καὶ τῶν πράξεών του.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας, εἷς τῶν μεγαλειτέρων ἀνδρῶν τῆς Ἑλλάδος, ὁ διὰ συνέτεως καὶ ἀνδρίας τὰς Θήβας ὑψώσας εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης των, ὁ τοὺς πρότερον ἀηττήτους Σπαρτιάτας ταπεινώσας καὶ οὕτω φθάσας εἰς τὸ ὑπατον τῆς δόξης σημεῖον· ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ ἔλεγε συχνὰ εἰς τοὺς αὐτοῦ ἐταίρους, ὅτι ἐξ ὅλων τῶν ἀγαθῶν καὶ εὐτυχιῶν, ἃς ἀπῆλauseν, οὐδεμία ἠὺχαρίστησεν αὐτὸν τόσον, ὅσον, ὅτι κατέβαλε τοὺς Σπαρτιάτας, ζώντων ἔτι τῶν αὐτοῦ γονέων!

19. Ὅπου ἡ ἐνέργεια τοῦ πατρὸς καὶ ἡ ἀγάπη καὶ ἀρετὴ τῆς μητρός ἀπὸ κοινοῦ ἐργάζονται, ἐκεῖ ἀδύνατον ν' ἀποτύχῃ ἡ τῆς ἀνατροφῆς μέριμνα.

20. Ὅπου δὲ τοῦναντίον τὰ κακὰ τῶν πατέρων, ἢ μητέ-

ρων παραδείγματα εἰσὶ πρόδηλα, ἐκεῖ κατέστη ἤδη ἡ πα-
τρώα οἰκεία τὸ φυτώριον τῆς ἐξαχρειώσεως!

«Μὴ θαυμάσης, ἐὰν εἰς σὲ πλημμελήσῃ ἡ θυγάτηρ
σου». (Σιράχ. 26. 14). Ὅτε τις ὑπέμνησεν εἰς τὴν ἀκόλα-
στον Ἰουλίαν τὴν θέτιν τοῦ πατρός της, αὕτη ἀπεκρίθη
«Ὅταν ὁ πατήρ μου λησμονῇ, ὅτι εἶναι
Καῖσαρ, καὶ γὰρ δύναμαι νὰ λησμονήσω,
ὅτι εἶμαι θυγάτηρ αὐτοῦ». Ἐν τῷ λόγῳ, ὃν
ἀπρήθυνεν ὁ Ἐδουάρδος Ὑούγγ πρὸς τὰς Ἀγγλίδας, θρη-
νεῖ τὴν διεστραμμένην μητρικὴν δόξαν, ὅτι αἱ γονεῖς προ-
πορεύονται τῶν οἰκείων τέκνων εἰς τοὺς λαβυρίνθους τῆς
μωρίας, τὰ δὲ τέκνα οἰοῦνται ἐκ καθήκοντος ἀκολουθοῦσι
τούτους! Ἐὰν δέ ποτε συμβῇ, ὥστε ταῦτα νὰ μὴ ἀκολου-
θῇσιν δύναται νὰ λεχθῇ τὸ σκληρὸν ἐκεῖνο ἐπιτίμημα,
ὅτι «κόρη οὐκ αἰσχύνεται τοὺς ἐαυτῆς
γεννήτορας!» II Brief. ü. d. Wohllust. S. 316.

21. Παιδιά εἶναι ὁ γινόμενος κόσμος, ἡ μέλλουσα πα-
τρίς, οἱ βλαστοὶ τῆς ἀνθρωπότητος· θ' ἀναπτυχθῶσιν εὖ-
θυτενῶς καὶ καλῶς, ἐὰν μὴ ἤδη ἐν ἀρχῇ διαφθαρῶσιν ὑπὸ
τεχνικῆς πυρᾶς καὶ θερμοκρασίας.

22. Ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τῆς μορφώσεως πρέπει νὰ ᾔῃναι
ἐκείνη ἡ ὠραιότης, ἥτις οὐδέποτε μαραίνεται καὶ αὕτη
εἶναι ἡ ὠραιότης τῆς ἀρετῆς.

23. Ἡ ἀληθὴς ἀρετὴ οὐδέποτε ἀποβάλλει τὰ θέλγητρά
της. Καθιστᾷ πᾶσαν ἡλικίαν ὠραίαν καὶ ἀξιέραστον.

«Ἐπὶ τίνι δύνασαι ἀκόμη νὰ καυχᾶσαι;» ἡρώτησέ ποτε
ἡλικιωμένην πινὰ κυρίαν ὁ Ἐδουάρδος Ὑούγγ—Ἐπ' ἐκεί-
νω, ὅπερ εἶναι καὶ τῆς ὠραιότητος ὠραιότερον,
ἐὰν μόνον θελήσῃτε νὰ ἐπικαλεσθῇτε τὴν συνδρομὴν του.
Ἡ ἀρετὴ δύναται νὰ διαλλάσσῃται μὲ τὰς ῥιτίδας. Δύναται

νὰ καθίστῃ τὴν ἡλικίαν ἀξιέραστον, παρελθούσης ἤδη τῆς ἀνθρωπείας νεότητος ! II Brief. S. 315.

24. Ὅσῳ ἐπιβλαβὴς καθίσταται ἡ παρημελημένη ἀνατροφὴ, τόσῳ ἐπιζήμιος εἶναι καὶ ἡ ἀπιτετηδευμένη μόρφωσις.

Μετὰ τοσαύτας περὶ ἀνατροφῆς θεωρίας καὶ περὶ μορφώσεως παράδοξα, προσέβησαν ἐν τέλει ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τινὲς τῶν μεγάλων ἐκπολιτιστικῶν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ αὐτὴν τὴν πατρικὴν ἀγάπην εἰς τέχνην μετεποίησεν ! Εἶθ', ὅμως αἱ μητέρες — νὰ ᾧσι μητέρες καὶ οὐχὶ τεχνίτιδες !!! (μοδίστραι). Κατὰ τὴν ἐπιτεδευμένην μόρφωσιν συνήθως λησμονεῖται ἡ καρδιά. Περὶ τίνος βελτίονος ἀνατροφῆς ἐδημοσίευσεν ὁ κύριος τοῦ Σαμβουγᾶ ὠραίας σκέψεις καὶ τῆς πείρας ἀποδείξεις ἐν τῷ σπουδαίῳ συγγράμματι «Περὶ τῆς ἀναγκαιότητος τῆς βελτιώσεως». (II Th. S. 37). Εἶθε ὅμως νὰ εὕρωσι πανταχοῦ τὴν ἐμπρέπουσαν εἰσοδόν !

25. Ὁ πρὸς ὑψηλότερόν τι γεγεννημένος ἄνθρωπος ἀμελεῖται, εἰ μὴ ἐγκαίρως οἱ σπινθῆρες τῆς θεότητος ἐκκαυθῶσιν ἐν αὐτῷ καὶ διατηρηθῶσιν.

26. Ὅσῳ προαίτερον καθορῶσιν οἱ γονεῖς τὰς ἑαυτῶν ἀρετὰς ἐν τῷ κατόπτρῳ τῶν τέκνων των, τόσῳ εὐτυχέστερον θὰ ἐκπληρώσωσι ταῦτα τὴν ἀποστολὴν των.

27. Διὰ τῆς κοινῆς μορφώσεως ὡς πρὸς τὸν ἀβροδίαιτον τοῦ συρμοῦ κόσμον ἡ ἀνατροφὴ οὐχ ἥττον ἔφθασε τὸν κολοφῶνά της !

Ὁ τοῦ συρμοῦ ἐξευγενισμένος κόσμος, ὁ μόνον ἐν μυθιστορήμασιν ἀναπνέων πιστεύει δυστυχῶς πάντα τὰ τῆς ποιήσεως, τῆς δὲ Ἀποκαλύψεως, πολλὰ ὀλίγα ! Ἐντεθὲν ἡ μικροφυχία τοῦ κατὰ τὰς ἐναντίας περιπτώσεις καὶ παθήματα τοῦ βίου, πρὸς ἃ μόνον ἡ θρησκεία ἰσχὺν καὶ δύναμιν παρέχει.

Ὀραιοῦτης καὶ πᾶς ὁ καλλωπισμὸς τοῦ σώματος, γλῶσσαι καὶ τέχναι ἄνευ ἀρετῆς δὲν ἔχουσι καμμίαν ἀξίαν! Τὰ ἐγκώμια τῆς παρὰ Σαλουστίῳ κεφ. XXV Σεμπρονίας δὲν θὰ ἦναι βεβαίως ἢ ἐπιθυμία ἠθικῆς γυναικός. Αὕτη ὑπερεῖχεν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ καὶ Λατινικῇ γραμματολογίᾳ. Ἡ δὲ καὶ ἐχόρευε τεχνικώτερον, ἢ ὅσον ἐπιτρέπει ἢ εὐσχημοσύνη ἠθικῆς γυναικός. Ἐγίνωσκεν ὅλα τῆς ἐρωτοτρόπου τὰ τεχνάσματα καὶ ἐτίμα ταῦτα περισσότερον, ἢ τὴν τιμὴν καὶ τὴν καθαρὰν καρδίαν. Ἐφείδετο τῶν αὐτῆς χρημάτων καὶ τοῦ καλοῦ ὀνόματός της ἐπίσης ὀλίγον. Ἐν τούτοις αὕτη ἦν εὐτυχὲς τι πνεῦμα. Ἐποίει ἄσματα· ἐγίνωσκε καλῶς τὴν τέχνην τοῦ χαριεντίζεσθαι· παρίστα, ὅτε μὲν τὴν κοσμίαν, ὅτε δὲ, τὴν τρυφερὰν, καὶ ἄλλοτε τὴν ἀκόλαστον, καὶ ἦν ὅλη εὐθύμου διαθέσεως καὶ ἀνεξάντλητος ἐρεθιστικότης!

Καὶ εἰς τὴν τοῦ γυναικείου φύλου ἀνατροφὴν ἰσχύει τὸ ἀξίωμα. Ὅσω τις κερδίζει κατ' ἐπιφάνειαν, τόσω χάνει κατὰ βάθος.

28. Ἡ διάθρυψις [ἢ ὑπερβολικὴ τοῦ σώματος περιποίησις καὶ ἢ ὑπερβολικὴ ἐκτρυφένωσίς του] προξενεῖ μεγάλους κινδύνους — εἰς τὴν υἱείαν — εἰς τὴν ζωὴν — εἰς τὴν ἀρετὴν! (Αἱ νεάνιδες ἅς προσέξωσι πολὺ εἰς τοῦτο!)

29. Εἶναι θλιβερὰ ἢ τῶν γονέων ὁμολογία, ὅταν αὐτοὶ οὗτοι ὀφείλωσι νὰ ὁμολογήτωσιν, ὅτι τὰ τέκνα των εἰσὶ διεφθαρμένα!

Κάρολος ὁ Μέγας, εἶχε μεταξὺ ἄλλων καὶ μίαν θυγατέρα ὀνόματι Ἑμμαν, ἥτις τοιαύτην κλίσιν εἶχε πρὸς τὸν γραμματέα τοῦ Καρόλου Ἐριγγάρδον, ὥστ' ἐπέτρεψεν αὐτῷ τέλος νὰ πηγαίνει τὴν νύκτα εἰς τὸν κοιτῶνά της! Ἐνῷ δ' ἦν ποτὲ παρ' αὐτῇ, ἔπεσε χιὼν. Περίφροντις ἢ Ἑμ-

μα, μὴ τὴν πρωίαν παρατηρηθῶσι τὰ ἀνδρικὰ ἔχνη, ἔλαθεν ἐπ' ὤμων τὸν Ἑγιγχάρδον καὶ ἔφερεν ἔξω τῆς αὐλῆς. Ἀλλὰ, δυσμοίρως! ὁ μὴ ἔχων ὕπνον τὴν νύκτα ἐκείνην Αὐτοκράτωρ ἦν ἐν τῷ παραθύρῳ καὶ εἶδεν ὅλην ταύτην τὴν σκηνήν! Τὴν ἐπομένην συνδιεσχέφθη περὶ τούτου μετὰ τῶν συμβούλων καὶ φίλων του, ἐκλαβὼν τὸ συμβάν ὡς ἐξευτελιστικὸν τῆς αὐτοῦ θέσεως, ἂν καὶ καθ' ὑπερβολὴν ἐξετίμα τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Ἑγιγχάρδου. Τέλος δέ, μετὰ πολλὰς καὶ διαφόρους γνώμας, εἶπεν. «Ὡς Αὐτοκράτωρ μοι εἶναι εὐκολώτερον νὰ ἀνυψώσω τὸν Ἑγιγχάρδον εἰς θέσιν, ἣς κατέστη ἄξιος, ὅπως λάβῃ εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα μου, ἢ νὰ κηρύξω ταύτην ἀνήθικον! Διώρισεν αὐτὸν εἶτα Λογοθέτην καὶ μετὰ τινὰ ἐπιτίμησιν εἶπε πρὸς τὴν Ἑμμαν. «Λάβε λοιπὸν ἡδὲ τὸ φορτίον, ὅπερ ἐβάστασας.»

Samml. deutsch. Aufsätze. S. 110.

30. «Οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ ἰσχύει τόσον, ὅπως βελτιώσῃ τὸν ἄνδρα καὶ μεταβάλλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ὅσον ἐνάρετος καὶ συνετὴ γυνή.»

(Χρυσόστομος).

Δύνανται φίλοι πεπαιδευμένοι καὶ ἡγεμόνες ἀκόμη νὰ λέγῳσί τι πρὸς τὸν ἄνδρα, οὗτος οὐκ ἀποδέχεται τοῦτο οὕτως, ὡς ὅταν λέγῃ αὐτῷ τοῦτο ἡ σύζυγός του. Διότι αὕτη εἶναι ἐκείνη, ἣτις τὰ μάλιστα ὑπ' αὐτοῦ ἀγαπᾶται. Εὐκαιρος δέ τις παρατήρησις ἐξερχομένη ἀπὸ τοῦ στόματός της ἔχει τι το ἐπαγαγόν. Ἀγρίους καὶ διεφθαρμένους ἄνδρας μετεποίησαν εἰς πράους καὶ ἠθικοὺς αἱ σύζυγοί των. Συνετὴ καὶ ἐπιμελὴς γυνὴ θὰ φέρῃ ταχύτερον, ἢ πᾶς ἄλλος, τὸν ἄνδρα εἰς τὴν εὐθυτέραν ὁδόν. (Λόγος περὶ Ἰωάννου 3 Μερ.)

31. Ἐνάρετος καὶ συνετὴ γυνὴ ζητεῖ δι' ἔργων μᾶλλον, ἢ διὰ λόγων νὰ διδάσκη τὸν ἑαυτῆς ἄνδρα.

Τὴν πρότασιν ταύτην ἐνέσπειρέ ποτε εἰς τὰς καρδίας τῶν γυναικῶν τῆς Ἀντιοχείας ὁ αὐτὸς μέγας τῆς Ἐκ-

κλησίας διδάσκαλος. « Ἐν τῷ πῶς δεῖ με δι' ἔργων τὸν ἑμὸν ἄνδρα διδάσκειν. » ἐν ᾧ ἐρωτᾷ καὶ ἀποκρίνεται εἴτα ὠδέ πως.

« Ὅταν ὁ σύζυγός σου παρατηρῇ, ὅτι οὐδὲν μέρος ἔχει εἰς τὴν ζωὴν σου ἢ κακία, ἢ ἡ πολυπραγμοσύνη, ἢ ὁ ἄτοπος καλλωπισμός· ὅταν δὲν ἀναγκάξῃς αὐτὸν εἰς περιττὰς δαπάνας, ἀλλ' εὐχαριστῆται εἰς ὅ,τι ἔχῃς, προθύμως ἀποδέχεται τὰς σὰς παραστάσεις. Διότι πῶς δύνασαι νὰ λαλήσῃς αὐτῷ περὶ ἀρετῆς, ὅλον τοῦναντίον ἐκείνου ἐν σοὶ παρατηροῦντος ; Φρόντιζε μόνον νὰ ἐνώνῃς καλὰς πράξεις με τοὺς λόγους σου καὶ τότε οἱ λόγοι σου εἰσδύουσιν εἰς τὴν καρδίαν του. Δι' ἔργων ὀφείλεις νὰ προτρέπῃς αὐτὸν εἰς τὴν ἀρετὴν. Μάλιστα δὲ, ἐὰν καταγίνεσαι νὰ περικοσμήσῃς τὸ σῶμα σου οὐχὶ διὰ λίθων πολυτίμων, ἢ χρυσοῦ, ἢ πολυτελῶν ἐνδυμάτων, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν σου με σωφροσύνην πραότητα καὶ ἐλεημοσύνην. Ὅταν σὺ προπορεύῃσαι τοῦ ἀνδρός σου εἰς τὰς ἀρετὰς ταύτας, ἐκεῖνος θ' ἀκολουθήσῃ τὸ παράδειγμά σου. Ἐὰν θέλῃς ἀρέσκειν εἰς τὸν ἄνδρα σου, δὲν πρέπει νὰ παραμορφώῃς τὸ σῶμα σου δι' ὑπερβολικοῦ καλλωπισμοῦ, ἀλλὰ νὰ κοσμήσῃς τὴν ψυχὴν σου ἀρεταῖς ποικίλαις. Ὅλος ὁ χρυσὸς τοῦ κόσμου δὲν σὲ καθιστᾷ οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἐρασμιωτέραν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του, ἢ ὅσον ἡ ἐπιτήκεια, ἡ σεμνότης, ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ μέχρις αὐταπαρνήσεως τελείας φθάνουσα ἀγάπη. Ταῦτα εἰσὶ τὸ ἀληθὲς θέλγητρον, δι' οὗ δύνασαι νὰ αἰχμαλωτίσῃς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνδρός σου. Ὁ καλλωπισμός τοῦ σώματος ἀπαιτεῖ δαπάνας καὶ μερίμνας· τοῦναντίον δὲ ὁ τῆς ψυχῆς κόσμος προξενεῖ εὐθυμίαν, φιλίαν, περιπόθητον ἀγάπην ἄνευ δαπάνης τινὸς, καὶ φέρει μᾶλλον ἡσυχίαν. Ὁ τοῦ σώματος καλλωπισμός θὰ καταντήσῃ σὺν τῷ χρόνῳ ὀχληρὸς, ἀλλ' ὁ τοῦ πνεύματος οὐδέποτε γηράσκει. Ἐὰν λοιπὸν θέλῃς ν' »

ἀρέσκης εἰς τὸν ἄνδρα σου καλλώπιζε τὴν ψυχὴν σου. Ἐσω σῶφρων, εὐσεβὴς, καὶ τὰ τοῦ οἴκου μεριμνῶσα. Προτίμα τὸν τοιοῦτον καλλωπισμὸν, ὅς εἶναι ἀναλλοίωτος, εἴτε γραιά εἴτ' ἀσθενὴς εἴσται· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ οὐσία σου θὰ ᾔναι εἰς καλλιτέραν κατάστασιν, ὅταν τὰ χρήματά σου δὲν κρεμᾷς περὶ τοὺς βραχίονάς σου κ. τ. λ. (Λόγος 61 Ἰδὲ καὶ Τόμ. Β'. σελ. 237—238 καὶ Τόμ. Γ'. 225 «Περὶ τοῦ οἴας δεῖ ἄγεσθαι γυναῖκας).

32. Πολυτελὴς ἐνδυμασία [ὑπερβολικὴ πολυτέλεια] δὲν εἶναι πάντοτε σημεῖον οἰκιακῆς εὐπορίας.

Ὀλόκληρος ἡ οὐσία, λέγει ὁ Τερτυλλιανὸς, κρέμαται οὐχὶ σπανίως εἰς τὸ πλευρὸν, ἢ εἶναι περὶ τὸν λαιμὸν, ἢ ἀστράπτει ἐπὶ τῶν δακτύλων.» (de habitu mulieris). Καὶ ὁ Σενέκας λέγει περὶ τῶν ῥωμαίων· «Δύο ἐνώτια δὲν ἐξαρχοῦσι πλέον, ἀφοῦ τὰ ὦτα κατέστησαν ἱκανὰ βαστάζειν μεγαλείτερον βάρος! Τὸ διπλάσιον τῆς προικὸς πρέπει νὰ κρέμαται ἐκ τῶν ὤτων.» (L. VII. de benef). Τοῦναντίον δὲ ὁ ἱερὸς Ἀμβρόσιος καὶ ὁ Κλήμης ὑπερασπίζονται τὰς γυναῖκας διατεινόμενοι, ὅτι, ἡ ἔλλειψις κεῖται μᾶλλον ἐν τῇ ἀνατροφῇ, καὶ τῇ συνηθείᾳ, ἢ ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τοῦ γένους.

S. Ambros. L. II. in Luc. c. 2—(Κλήμ. Παιδαγ. κ. X.

Οἰκογενείας τινὸς καταστάσης αἰφνης πλουσίας καὶ δι' ὑπερβολικῆς σπατάλης καταστρεφάσης τὴν αὐτῆς οὐσίαν· εἶπεν ἡ πτωχὴ γενομένη ἡδὴ γυνή· «Δεκαπέντε ἔτη δὲν εἴμην εἰς ἑαυτήν· ἀλλ' ἡδὴ εὖρον ἑαυτὴν αὔθις.»

33. Μόνον ἀμοιβαία ἐργασία μετ' ἀμοιβαίας ἀγάπης καθιστᾷ τὸν συζυγικὸν δεσμὸν ἱκανὸν πρὸς μεγάλας θυσίας καὶ στερήσεις.

34. Ἡ ζηλοτυπία ἐκβάλλει καὶ αὐτὴν τὴν ἀγάπην ἀπὸ τὴν θέσιν της. Προξενεῖ πολλὰ κακὰ καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς

τῆς οἰκίας. Διὸ ἔλεγε καὶ ὁ Σιράχ : « Ἀπὸ τριῶν ἠυλαθῆ-
θη [ἐφοβήθη, ἐτρόμαξε] ἡ καρδία μου καὶ ἐπὶ τῷ τετάρτῳ
προσώπῳ ἐδεήθην [ὠχρίασα]· διαβολὴν πόλεως, καὶ ἐκκλη-
σίαν ὄχλου [ἐπανάστασιν] καὶ καταφουσμὸν, ὑπὲρ θανάτου
πάντα μοχθηρά· ἄλγος καρδίας καὶ πένθος, γυνὴ ἀντί-
ζηλος. » (Κεφ. 26, 5, 5, 7.)

35. Ὁ μὴ αἰσθανόμενος πλέον ἑαυτὸν εὐτυχῇ ἐν τῷ κύ-
κλῳ τῶν οἰκείων, μάτην ζητεῖ ἀληθῆ ἀνάπαυσιν ἐν τῷ δη-
μοσίῳ βίῳ.

36. Ἐνθα ἐκλείπει ἡ πρὸς τὴν οἰκογένειαν καὶ τὸν οἶ-
κον ἀφοσίωσις, ἐκεῖ ἐψυχράνθη ἤδη καὶ ἡ πρὸς τὴν πατρί-
δα ἀγάπη.

37. Ἐνθα ἡ συζυγικὴ πίστις καὶ τιμὴ ἀπώλετο,
ἐκεῖ ἐξηφανισθήσεται ἐντὸς ὀλίγου καὶ ἡ πολιτικὴ τι-
μὴ καὶ πίστις !

38. Ἐνθ' οὐδεμία πλέον ὑπάρχει οἰκειακὴ ἀρετὴ,
ἐκεῖ παρέλυσεν ἤδη καὶ ἡ ἐθνικὴ δύναμις !

39. Ἀμα ὁ συζυγικὸς δεσμὸς περιέλθη εἰς γενικὴν περι-
φρόνησιν, ἡ κοινωνία εὐρίσκεται εἰς κατάστασιν ἀλλόχο-
τον [παρὰ φύσιν].

Διὰ τὴν ἐξαχρείωσιν γυναικῶν τινῶν, ἃς θέτη μόνον καὶ
αὐτὸς ὁ ἀνὴρ τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς καρδίας !

40. Πεπολιτισμένοι λαοὶ χωροῦσιν αὖθις εἰς τὴν βαρ-
βαρότητα, ὅσῳ μᾶλλον ὁ ἀκόλαστος βίος ἐκθυλίνεται.

41. Ἡ διάρκεια καὶ ἡ ἱερότης τῆς συζυγικῆς πίστεως
εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἀνατεθειμένη εἰς τὴν γυ-
ναῖκα !

Ἐάν τις ἤθελεν ἀθροίσῃ ὅλας τὰς ψήφους τοῦ γυναικείου
φύλου, ἡ πλειοψηφία θ' ἀπέβαινε ἀναντιρρόπως ὑπὲρ
τοῦ ἀδιαλύτου τοῦ γάμου.

42. Κατ' αὐτοὺς ἤδη τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἔλο-

γίσθη ἡ συζυγικὴ πίστις μεταξὺ τῶν πρώτων ἀρετῶν μεγάλων γυναικῶν.

Πηνελόπη, ἡ ἥρωίς τῆς συζυγικῆς ἐπιμονῆς, ἠγωνίσθη ἡρωϊκώτατα νὰ διαφυλλάξῃ τὸ ὄνομα τοῦ συζύγου τῆς Ὀδυσσεύς μέχρι θανάτου. Εἴκοσιν ἔτη ἦν ἀπὼν ὁ Ὀδυσσεύς. Ἐν τούτοις πολλοὶ τῶν γειτνιαζόντων ἡγεμονίσκων ἐζήτουν τὴν χεῖρα τῆς Πηνελόπης ὅπως κατὰσχῃ τὴν μικρὰν ἐπικράτειαν. Διεδόθησαν πολλαὶ καὶ διάφοροι εἰδήσεις περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ὀδυσσεύς, ἀλλ' ἡ Πηνελόπη οὐδεμίαν πίστιν ἔδιδεν εἰς αὐτάς. Ἀλλ' ὅμως εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην, ἵνα δώσῃ ὑπόσχεσιν τινα, ὅπως ἀπομακρύνῃ τοὺς μνηστῆρας βιαίων μέτρων. Ὑπεσχέθη δηλαδὴ αὐτοῖς, ὅτι θὰ προτιμήτῃ ἓνα ἐξ αὐτῶν, ἅμα τελειώσῃ, ὃν ὕφαινε ἱστόν. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν οὗτοι ἦσαν παρόντες ἡ Πηνελόπη ὕφαινε μετὰ μεγίστου ζήλου καὶ προθυμίας, ἀλλὰ τὴν νύκτα ἐξῆφαινε τὸ πλεῖστον τοῦ ὅσον τὴν ἡμέραν εἶχεν ὕφαινε, μέχρις οὗ τέλος ἔφθασεν ὁ Ὀδυσσεύς, κατακόψας καὶ διαφθείρας τοὺς ὀχληροὺς ἀντεραστάς του. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην. Προσθέτει ὁ Δελίλλης ὅτι, «Ἐν καρδίᾳ ἐναρέτῳ οὐδέ ποτ' ἀποθνήσκει τὸ εὐγενὲς τῆς ἀγάπης αἶσθημα.»

43. Κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς εἰδωλολατρείας, ὅτε ἡ γενναιότης καὶ ἡ πρὸς τὴν πατρίδ' ἀγάπη ἦσαν αἱ πρῶται ἀρεταί, εἰς ἀμφοτέρας αἱ γυναῖκες εἶχον μέγιστον μέρος!

Ἐντεῦθεν ἡ ἑκτακτος ἰσχὺς καὶ ἐνόχλησις τῶν Γοργόνων καὶ Ἀμαζόνων. — Ἐντεῦθεν καὶ αἱ Ἀργεῖαι ἔλαβον ἐκ τοῦ ναοῦ τὰ ὅπλα καὶ ἐδίωξαν τὸν Κλεομένην τῆς πόλεως. — Ἐκ τοιοῦτου πνεύματος ἐμφορούμεναι αἱ Σπαρτιατίδες μητέρες μετέβαινον εἰς τὸν ναόν, ὅπως εὐχαριστήσωσι τοὺς θεοὺς, ὅτι οἱ υἱοὶ των ἔπεσον ἐνδόξως ὑπὲρ πατρίδος. — Ἐντεῦθεν ὁ ἡττηθεὶς Λακεδαιμόνιος ἡσχύνετο

νά παρουσιασθῇ εἰς τὴν γυναῖκά του. — Ἐξ ὁμοίας τινὸς αἰτίας οἱ Κέλτοι διώριζον διαιτητάς των τὰς γυναῖκας. — Καὶ αἱ Γερμανίδες κατὰ τὴν συμπλοκὴν ὠθοῦν τοὺς ἄνδρας καὶ υἱούς των πρὸς τοὺς ἐχθρούς. — Κατὰ δὲ τὴν στέφιν τῶν παλαιῶν Γερμανῶν ἔλεγον πάντοτε εἰς τὴν γυναῖκα. Ἀπὸ τοῦ νῦν ἔση κοινωνὸς τῆς ἐργασίας καὶ τῶν κινδύνων. Ἰδὲ περὶ τούτων: Essai sur la superiorité intellectuelle de la femme par chev. dell' Acqua. p. 50.

44. Ἡ σωφροσύνη καὶ ἀγνότης ἦν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Γερμανοῖς ἐν τοιαύτῃ τιμῇ καὶ ὑπολήψει, ὥστε εἰς τὴν τὰ ἐναντία πράττουσαν οὔτε ὠραιότης, οὔτε ἡλικία, οὔτε πλοῦτος ἠδύναντο πλέον νὰ προμηθεύσωσιν ἄνδρα.

Publicatae pudicitiae nulla venia non formae, non aetate, non opibus maritum invenerit. Nemo enim illic vitia ridet. nec corrumpere, et corrumpi, sacculum vocatur. (Tacitus, Germ. XVIII. p. 18). Τούναντίον δὲ οἱ υἱοὶ εἶχον τὴν δύναμιν τῶν πατέρων των. (Ὁ αὐτός).

45. Μετὰ τὴν ἐπελθοῦσαν τῶν ἡθῶν ἐξημέρωσιν, ἰδίᾳ διὰ τῆς θρησκείας, ἔλαβον αἱ γυναικεῖαι ἀρεταὶ πολὺ μεγαλύτεραν ἔκτασιν. Τὸ δὲ πολεμικὸν πνεῦμα καὶ ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη ἔτυχον ὠραιότερας τροπῆς. Μεγάλῃ ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις τῶν γυναικῶν ἐπὶ τῆς ἡσυχίας, τῆς θρησκείας καὶ τῆς τοῦ λαοῦ εὐτυχίας.

46. Διὰ τῆς ἐπιβρόχης ἐπιστήμων κυριῶν πολλὰ κακὰ ἀνεχαιτίσθησαν, ἡ θρησκεία προήχθη καὶ αὐτὴ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ δικαιοσύνη ἐσωτερικῶς διετηρήθησαν.

Ἐνταῦθ' ἀνήκουσι κατ' ἐξοχὴν τὰ παραδείγματα ἅτιν' ἀναφέρονται εἰς τὰς βιογραφίας τῆς Θεοδουλίνδης, Μαθίλδης καὶ Ἐλισάβετ (ἅπερ ἰδὲ ὀπισθεν).

«Ἐνῷ ὁ σύζυγός μου, ἔλεγεν ἡ τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου σύζυγος Φλακκίλλα, διενεργεῖ μεγάλα ἔργα διὰ τὸ

καλὸν τοῦ κόσμου, καθίστημι αὐτῷ καὶ γὰρ κατ' οἶκον ὠφέλιμος, περιποιουμένη τοὺς πτωχοὺς ὑπηκόους.» Ἐδουίβιγς, ἡ σύζυγος τοῦ τῆς Πολωνίας βασιλέως Βλαδισλάου ἦν τῆς γνώμης, ὅτι εὐτυχία καὶ εὐλογία ἄνευ δικαιοσύνης, ἢ μετὰ τινος ἀδίκου καλοῦ, δὲν δύνανται νὰ ὑπάρξωσιν, Ὅτε λοιπὸν ἔμαθεν, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἀδίκως προσεκτίησато. πολλὰ κτήματα, κατεστενοχώρει αὐτὸν ἀδιαλείπτως, ἵν' ἀποδώσῃ ταῦτα ὀπίσω. Ἀφοῦ τέλος οὗτος τὰ πάντ' ἀπέδωκεν αὐθις τοῖς κυρίοις αὐτῶν εἶπε πρὸς τὴν βασιλίτισσαν. «Τὼ ρα εἶσαι ἄρα εὐχαριστημένη;» «Πολὺ καλὰ! ἀπεκρίθη ἡ Ἐδουίβιγς, ἐπεστρέψαμεν βέβαια τὰ ἀδिका κτήματα· ἀλλὰ πῶς θ' ἀποζημιώσωμεν τὰ δάκρυα;» Peicart in Cap. Luc.

Ἐκεῖνοι, οἵτινες θέλουσι ν' ἀφαιρέσωσι πᾶσαν ἐπιβρόχην τῆς γυναικὸς ἀγνοοῦσι τὴν τε ἱστορίαν καὶ τὸν ἄνθρωπον. Ὡ ρ α ἰ ὀ τ η ς, ἀ γ ά π η καὶ νοῦ ς διὰ παντὸς θὰ ἐξασκῶσιν ἐπιβρόχην· διότι καὶ οἱ μεγαλείτεροι ἄνδρες εἰσὶν ἄνθρωποι. — Ὅταν δὲ πρὸς τούτοις συνυπάρχῃ καὶ ἡ ἀρετή;

47. Ἐὰν ἦθῃ καθαρὰ ἀποτελῶσι τὸν κύριον χαρακτηρὰ ἔθνους τινὸς καθορᾷ τις τοῦτο σαφῶς ἐν τῇ συμπεριφορᾷ καὶ τῷ παραδείγματι τῶν γυναικῶν.

48. Ὅταν ἁπαξ ἐν τινι πολιτείᾳ ἡ τῶν ἠθῶν καθαρότης ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν δημοσίᾳ τιμωμένην κομψότητα (galanterie), παρουσιάζονται ἤδη συμπτώματα ἐπικινδύνου τινὸς πολιτικῆς ἀσθενείας.

«Μία μόνον ὑπάρχει δυστυχία, λέγει κατὰ Χρυσόστομον ὁ Μύλλερος, καὶ αὕτη εἶναι ἡ ἐκτροπὴ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀρετῆς!»

49. Ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἀξία τοῦ ὄντος ἐν τῇ ἡμερησίᾳ διαταγῇ κατὰ τὴν δημοσίαν ζωὴν καὶ ὁμιλίαν, ἐδράζεται συχνάκις ἐπὶ τοῦ ἐπικρατοῦντος πνεύματος τῶν κυριῶν.

50. Καταπληκτικὴ εἶναι ἡ παρατήρησις ὅτι, ὁ μὴ συμμορφούμενος μὲ τὰ ἐπικρατοῦν πνεῦμα, ἢ μὴ θέλων ἐκτεθῆναι εἰς τὸν κίνδυνον, κατακρίνεται ὡς ἄνθρωπος ἀμυδρῶς βλέπων, διότι πρέπει ἐπιμελῶς ν' ἀποφεύγῃ, ὅπως μὴ λαλῇ περὶ θεοῦ! Αἰσχύνονται τὸν Ὑψιστον!!!

Τὰ πάντα ἀποδίδουσιν εἰς τὸ δαιμόνιον, εἰς τὴν τύχην, εἰς τὴν σύμπτωσιν, εἰς τὴν εἰμαρμένην, εἰς τὸν καλὸν ἀστερισμὸν — καθαρὰ λογοπαίγνια χωρὶς πραγματικότητος καὶ ζωῆς!

Αἰσχύνονται ἐκεῖνον, οὗ τὴν δύναμιν καὶ χάριν κατὰ πᾶν λεπτὸν χρειάζομεθα καὶ οὗτινος τὰς εὐεργεσίας λησμονοῦσιτινὲς μόνον καὶ μόνον, διότι εἰσὶ καθημεριναί!

51. Πόσον ἰσχυρῶς ἠδύναντο νὰ ἐπιδράσωσιν εἰς βελτίωσιν τῶν ἡθῶν καὶ τῆς θρησκείας ἐνάρετοι κυρίαι, ἐάν τινας εὐτραπέλους, δημοσίᾳ τόσον ἐλαφρῶς πᾶν θεῖον ἀρνούμενους, ἀπέπεμπον διὰ σοβαρᾶς ἐπιπλήξεως!

Τοιοῦτοι ἄνθρωποι οὐδεμίαν τιμὴν εὐγενὴ προσφέρουσιν εἰς ψυχὴν ἐνάρετον, ἐὰν ζητῶσιν οὕτω νὰ συστηθῶσιν.

52. Ὅσω ἐπισημοτέραν θέσιν κατέχει ἡ γυνή, τόσο δραστικώτερος εἶναι καὶ ὁ λόγος τῆς καὶ τὸ παράδειγμα τῆς εἰς ὅλα.

Ἡ ἱστορία τοῦ σαρμοῦ πολλὰ περὶ τούτου παραδείγματα παρέχει. — Ὅτε ἡ βασίλισσα Οὐάσθη, ἡρνήθη, ἵνα κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως Ἀσσουήρου ἐμφανισθῇ εἰς τὴν τράπεζαν, οἱ σοφοὶ τῆς Περσίας ἐπρότειναν τὸ διαζύγιον

διὰ τὸν λόγον, ὅτι τὸ παράδειγμα τοῦτο τῆς ἀντιστάσεως καὶ ἀπειθείας ἠδύνατο νὰ ἐξασκήσῃ μεγάλην καὶ ὀλεθρίαν ἐπιβρόχην εἰς ὅλας τὰς γυναῖκας ὀλοκλήρου τῆς Περσίας!

53. Ὅσον εἶναι τὸ ἐπικρατοῦν δημοσίως πνεῦμα, τοιοῦτον διαδίδεται καὶ εἰς τοὺς οἰκιακοὺς κύκλους.

54. Τὸ ἐπικρατοῦν πνεῦμα δύναται μόνον νὰ βελτιωθῇ δι' ἀναγνώσεων καθαρῶς ἠθικῶν. Ἀλλὰ τοιαῦται ἀναγνώσεις δὲν δύνανται νὰ εὕρωσιν εἰς ὁδὸν ἐκ εἴ, ἐνθα θεωρεῖται ὡς ἔωλον καὶ ἀγροῖκον τὸ περὶ θρησκείας λαλεῖν, ἢ ἀναγινώσκειν!

Μεταξὺ τῶν πεπαιδευμένων ἐκείνων κυριῶν, αἵτινες κατ' ἐξοχὴν δι' ἀναγνώσεων θρησκευτικῶν ἐψυχαγοοῦντο, εἶναι ἰδιαζόντως ἡ Ἰωάννα Γρέη, θυγάτηρ τοῦ δουκὸς τῆς Σουφφόλκης. Εἰ καὶ ἐδιδάχθη πολλὰς ἐπιστήμας καὶ γλώσσας καλῶς, εὕρισκεν οὐχ ἥττον εἰς ἐκείνας μόνον τὰς ἀναγνώσεις εὐχαρίστησιν, αἵτινες ἠδύναντο τὸ πνεῦμα τῆς δι' ὑψηλοτέρων θεωριῶν ν' ἀπατχολῶσιν. Ὅτε ποτ' ὀλόκληρος ἡ οἰκογένειά τῆς ἐπορεύθη εἰς τὸ κυνήγιον, ἔμεινε μόνῃ εἰς τὸ γραφεῖον τῆς. Ὁ αὐτάρχης τῆς ἡγεμονίδος Ἐλισάβετ ἠρώτησεν αὐτόν· «Πῶς ἄρα ἠδύνατο νὰ προτιμήσῃ τὴν μοναξίαν τοῦ ὠραίου ἐκείνου κυνηγίου!» Ἰδὲ, εἶπε, δεικνύουσα αὐτῷ τὸν περὶ ἀθανασίας ψυχῆς Φαίδωνα τοῦ Πλατωνος! Εἰς τὴν συναναστροφὴν ταύτην πολὺ μεγαλειτέραν εὐχαρίστησιν εὕρισκω, ἢ εἰς τὸν πάταγον τῶν κεράτων καὶ τῶν σκύλων! (Cartier de St. Philip). — Ἐντεῦθεν προέκυψεν ἡ καταφρόνησις τῆς ἐπιγείου εὐτυχίας καὶ λάμπεως καὶ ἐκείνῃ ἡ ἀπόφασις, ὥστε τὸ ἀνόμως προσφερόμενον αὐτῇ διάδημα ν' ἀποβάλλῃ εἰποῦσα· «Τοῦτο σημαίνει· χλευάζειν τὸν Θεὸν καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ὅταν τις κλέπτῃ καὶ μίαν δραχμὴν, καθόσον ἔχει ἔλεγχον συνειδήσεως· ἀλλ' οὐδέποτε δὲν πρέπει ν' ἀρπάξῃ ἐν διά-

θημα. Ἄλλως τ' ἐγὼ δὲν εἶμαι τόσῳ νέᾳ, οὐδὲ τόσῳ ἄπειρος τῶν πανουργιῶν τῆς τύχης, ὥστε ἕνεκα τούτου νὰ συλληφθῶ εἰς τὰς παγίδας τῆς. Ἐὰν δὲ αὕτη πλουτίζη τινὰς, κάμνει τοῦτο μόνον, ὅπως καταντήσῃ αὐτοὺς ἀνδράποδά τῆς. Ἐτέρους ἐξυψοῖ, ὅπως χαρῇ εἰς τὴν κατάπτωσίν των. Ὅν χθὲς ἐλάτρευε, σήμερον χλευάζει! Ἐὰν ἐπιτρέψω σήμερον εἰς τὴν τύχην νὰ μοὶ περιβάλλῃ διάδημα, ὀφείλω αὖριον ν' ἀφήτω, ὅπως τζαλαπατηθῶ ὑπ' αὐτῆς.

Frauenwürde S. 50.

Ὁ Cartier de St. Philip ἀναφέρει μεταξὺ ἄλλων ἀξιοπεριέργων ἀπαντήσεων πνευματωδῶν κυριῶν καὶ ἐκείνην τῆς τοῦ D. St. Firmin, ἣν αὕτη ἔδωκε πρὸς τινὰς πεπαιδευμένους, θέσαντας ἐν τῇ συναναστροφῇ τὸ ἐρώτημα: «Διὰ ποίου ἔργου ὁ Θεὸς ἔδειξε μεγαλειτέραν ἀγάπην, ὅτι γέγονεν ἄνθρωπος, ἢ ὅτι ἀπέθανεν;» οὕτως εἶ.

Ὅρᾳν τικτόμενον καὶ θνήσκοντα, φύσεως ποιητήν!

Καὶ τὸ ὄν, τὸ αἰώνιον λαμβάνον τέλος καὶ ἀρχήν!

Τὰ ὅλως ἀντίθετ' ἄκρα εὐμενῶς νὰ συνεννοῦνται!

Ὁ ποιητὴς καὶ τὸ ἔργον εὐμενῶς πως νὰ φιλοῦνται!

Ὅρᾳν Θεὸν ὑπ' ἀνθρωπίνην κεκαλυμμένον μορφήν!

Τὸν πάντα δρακὶ περιέχοντ' εὐδοκεῖν νὰ ὀρίσθῃ!

Ὁ δὲ τὸ σύμπαν κρατερῶς καθοδηγῶν ἐν τῇ χειρὶ

Ν' ἀναπαύητ' ἀκινήτως ἐν σκοτεινῷ τάφῳ, ἐνί!

Τοιαῦτα θαυμάσι' εἰς αἰσθητήρι' ἐκπεπληγμένα

Τῇ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων γ' εἰσὶ προωρισμένα!

Ὁ εἰς ἀρχίζει τὸ ἔργον, ὁ ἕτερος αὐτὸ πληροῖ.

Πλὴν κατ' ἀρχὰς ἡ ἀγάπη ἡ πρᾶξις πλείοτερα πολὺ.

ὦ, Θεέ! μέχρις ἀνθρώπου! καὶ σὺ, οὐρανέ! ἐπὶ γῆς!

Μακροτέρ' ἢ ἀπόστασις, κατ' ὁ ἄνθρωπος τῆς ταρῆς!

Réponses spirit. des Dames p. 45.

55. Ὅσον εἶναι ἀναμφίβολον, ὅτι ἡ γυνὴ οὐχὶ μόνον

πρὸς ἱδρυσιν ἀλλὰ καὶ πρὸς διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ πολὺ συνετέλεσεν, τόσον εἶναι καὶ εὐκτέον, ὅπως καὶ κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις συντελέσῃ κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ὑπαρξιν καὶ προαγωγὴν του!

Περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ γυναικείου φύλου πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐκφράζεται πάλιν ὁρθῶς καὶ ὠραῖα ὁ Segunre ἐν τῷ *les femmes tom. I p. 150*: «Εἶδον κατ' ὀλίγον ὀλίγον τὰς γυναῖκας παρὰ τοῖς πατριάρχαις, ἐπανερχομένας εἰς τὸ ἀπλοῦν τῶν μητέρων τῆς οἰκογενείας ἔργον. Παρ' Αἰγυπτίοις μεταχειριζόμενας μετὰ πλείονος τιμῆς, ἀλλ' αἰείποτε θεωρούμενας μόνον, ὡς τὴν πηγὴν τῆς εὐτυχίας· ἐν Ἑλλάδι, ποῦ μὲν ἐλησμονημένας, ὡς ἐν Ἀθήναις, ποῦ δὲ, ὡς ἐν Σπάρτῃ, προσφερομένας ἀκαλύπτους εἰς τὰ ὄμματα τῶν περιέργων ἀνδρῶν, θύματα ψυχρᾶς καὶ ἐνόχου φιλοσοφίας, θεωρούσης ταύτας, ὡς ὄντα πλανώμενα. Κατὰ τὰς πρώτας στιγμὰς τῆς ῥωμαϊκῆς δημοκρατίας παρέστησαν πρόσωπον λίαν σπουδαῖον, ἀλλ' εὐθὺς εἶτα, παραδεδομένα εἰς ὅλας τὰς ἀποπλανήσεις, εἰς ὅλους τοὺς κινδύνους, ὠφθῆσαν ἀκολουθοῦσαι τὴν κατάπτωσιν τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἐξαχρειωθεῖσαι καὶ διαφθαρεῖσαι μετ' αὐτῆς. Τοιαύτη ἦν ἡ βαθμιαία πρόοδος τῶν ἡθῶν καὶ τῆς συμπεριφορᾶς τῶν γυναικῶν μέχρι τοῦ Τιβερίου.

«Τέλος ἐγενήθη ὁ χριστιανισμός. ἤλθε νὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὁδὸν ἀσφαλῆ τῆς ἠθικῆς, τῆς εὐδαιμονίας, παρούσης τε καὶ μελλούσης· ὡς δόξαν προσέγγισιν εἰς τὸ ὕψιστον ὄν· ὡς σκοπὸν, γλυκυίας ἐπὶ γῆς παραμυθίας καὶ ὡς ἀμοιβὴν, αἰώνιον ἀνάπαυσιν ἐν οὐρανῷ.

«Μέχρι τοῦδ' αἱ γυναῖκες ἀναποφάσιστοι εἰς τὰς ἐπιθυμίας των, ὑποτεταγμένοι μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν λογισμῶν

καὶ μὴ γινώσχουσαι οὐδεμίαν ἄλλην λάμπιν, ἢ τὸ διαβα-
τικὸν τῶν ἡδονῶν φῶς, ἀνέμενον χωρὶς ἐλπίδος ! Χριστια-
ναὶ γενόμεναι, ὑποτάττουσι τὰς αἰσθήσεις των καὶ τὸ λο-
γικόν των ! ἐκκαυθῆσαι ὑπὸ φλογὸς καθαρᾶς καὶ διαπύρου
μετεωρίσθησαν εἰς τὸν θεῖον ἔρωτα καὶ ἀπῆλυσαν τῆς
πρωΐμου ἐκείνης μακαριότητος, ἣν μεταδίδει ἡμῖν ἡ πίστις
καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ἐσχάταις δυστυχίαις !

« Ἐπέπρωτο δ' εἰς ἐκείνας τὰς τρυφεράς ψυχὰς νὰ ἐξα-
σκήσῃ ὅλην τοῦ τὴν ἐπιρροὴν ὁ νόμος τοῦ Χριστοῦ. Αἱ γυ-
ναῖκες ἦσαν αἱ πρῶται, αἷτινες ἡσπάζθησαν τὰ θρησκευτικὰ
ταῦτα δόγματα, ἅτιν' ἀνταποκρίνονται εἰς πᾶν συναίσθημα
προξενοῦν τερψικάρδιον ἀσχολίαν καὶ ἀπολαύσεις ἄνευ με-
ταμελείας. Ἡ γιγάντιος ἐπανάστασις, ἥτις κατὰ τὴν στι-
γμὴν ταύτην ἔλαβε χώραν, εἶναι ἀπερίγραφτος !

« Ὁ χριστιανισμὸς, αὐστηρὸς κατ' ἀρχὴν ἀλλ' ἐπιτάτ-
των τὴν μετάνοιαν, ἀντικατέστησε τὴν βασιλείαν τῶν
αἰσθήσεων δι' ἐκείνης τῆς ψυχῆς. Ἐὰν ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ
φιλοσοφία ἐγίνωσκε ν' ἀναφέρῃ τὰ πάντα εἰς τὸ συμφέρον
τῆς πολιτείας, ἡ νέα νομοθεσία κατῴρθωσε νὰ θεωρῇται
τὸ σύμπαν ὡς μηδέν, ἀφ' οὗ ἔπρεπε ν' ἀπαλλάξωμεν ἡμᾶς
καὶ ὁ μέλλων κόσμος νὰ ᾔῃαι ὁ μόνος σκοπὸς τῶν σκέψε-
ων μας καὶ τῶν ἐλπίδων μας. Τὸ πᾶν καθηγιασθῇ· ὁ
γάμος ὢν μέχρι τοῦδ' ἔνωσις ἐκ συμφωνίας, κατέστη δεσμὸς
ἱερὸς, ἐπίσημος, καθαγιαζόμενος ὑπὸ τοῦ θυσιαστηρίου καὶ
προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ νόμου. Ἡθικὴ ἀπλὴ καὶ καθαρὰ
ἐπεφάνη, ὡς ἀντιλήπτωρ τῆς δυστυχίας, ὡς στήριγμα τῆς
ἀδυναμίας καὶ τῆς ἀθωότητος. Καταπνίγουσα τὰ μίσση καὶ
ἀπαγορεύουσα τὰς ἐκδικήσεις Ἡ εἰρήνη ἐφάνη, ὅτι κατέβη
ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπως διδάξῃ τοὺς θνητοὺς ν' ἀγαπῶνται, νὰ
συνυποστηρίζωνται ! Καὶ ἡ θρησκεία συνδέσασα ὅλας τὰς

ψυχάς, ἐφαίνετο, ὅτι κατεσκεύασε μεγάλην ἄλυσον, ἀφικνουμένην μέχρις αὐτοῦ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ!

«Τὸ πᾶν τῆς νέας ταύτης λατρείας ἔδει εἶναι ἀρεστὸν εἰς τὰς γυναῖκας! Οὐχὶ μόνον συνέστησεν ἰσοζυγίαν τινὰ δικαιοτέραν μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἡμῶν, ἀλλ' ἀνταπεκρίνετο κατὰ τινα τρόπον εἰς τὸ αἰσθημα ἐκεῖνο, ὅπερ πάντοτε δεσπόζει αὐτῶν, τοῦ ὑποτάσσειν καὶ ἀναπτύσσειν τὴν ἑαυτῶν δύναμιν,

Ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία, μέρος τῆς Γερμανίας, ἡ Βαυαρία, ἡ Οὐγγαρία, ἡ Βοεμία, ἡ Λιθουανία, ἡ Πολωνία, ἡ Ῥωσσία καὶ ἐπὶ τινα χρόνον ἡ Περσία ἐδέχθησαν τὸ Εὐαγγέλιον ἐκ χειρῶν τοῦ ὠραίου φύλλου. Χιλιάδες δὲ προσήλυτοι ὑπῆρξαν οἱ ὠραῖοι καρποὶ τῶν θελγῆτρων καὶ τῆς χάριτος! Πάραυτα ἡ ἔμφυτος αὕτη εἰς τὰς γυναῖκας εὐαισθησία, ἣν ὁ ἔρως μεταβάλλει εἰς πάθος, μετεποιήθη ὑπὸ τῆς θρησκείας εἰς γλυκυῖαν καὶ παρήγορον συμπάθειαν. Ἡ ἀνάγκη τῆς τῶν ἄλλων εὐδαιμονίας, ἡ ἀνακούφισις τῆς δυστυχίας, ἐξέκκαυσε τὰς καρδίας τούτων! — Καὶ αὐτοὶ οἱ καταδιωγμοί, οὓς ὑπέστησαν οἱ χριστιανοί, ἐχρησίμευσαν εἰς τὰς γυναῖκας, ὅπως ἀναπτύξωσι τὰς ἀρετάς των. Ἡ θρησκεία, ἱλαρὰ καὶ θριαμβευτικὴ, ἐμάλαξε τὰς καρδίας των — ἀλλὰ καὶ συνταρασσομένη, ἀπειλουμένη, προγεγραμμένη ἠλέκτριζε τὸ θάρρος των! Ἐμφοροῦμεναι δὲ ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἐνθουσιασμοῦ αἱ πρῶται ἀποστολικάι γυναῖκες ἐρρίπτοντο εἰς τὰς πυράς, ἃς ἡτοίμαζεν ἡ τυραννία! Αὐταὶ δ' αὖται αἱ γυναῖκες, αἱ γεννηθεῖσαι ἐν τῷ κόλπῳ τῶν ἀρωμάτων καὶ τῆς λατρείας, ἔβαλλον εἰς ἀνταγωνισμὸν τὴν μαρμαριγὴν τῶν θελγῆτρων αὐτῶν μὲ ἐκείνην τοῦ συγχρόνου αὐταῖς κόσμου! — Ἦδη κεκαλυμμέναι μὲ ῥάσσον, ἐλησμόνουν τὰ θέλγητρά των, τὴν ἀσθένειάν των, κατεφρόνουν τὸν θάνατον, τὸν ἐζήτουν! καὶ ἀπηλ-

λαγμέναι τοῦ παρόντος ἵπταντο μεθ' ἡδονῆς εἰς τὰς ἀβύσσους τοῦ μέλλοντος.» (Les femmes Tom. I. p. 150).

56. Ἐκ τῆς ἐνεργείας εὐγενῶν γυναικῶν, ὅπως διαδόσῃσι τὸ ὠραῖον πνεῦμα τῆς καθαρᾶς τοῦ χριστιανισμοῦ ἀγάπης ἐξαρτᾶται καὶ σήμερον ἀκόμη κατὰ μέγα μέρος ἡ διατήρησις τῆς θρησκείας.

Εἶθε δὲ σοφαὶ καὶ ἐνάρετοι κυρίαι νὰ ἐνώσωσιν ὅλας τῶν τὰς πνευματικὰς δυνάμεις, ὅταν ἡ δύουσα καὶ κλονιζομένη θρησκεία πέσῃ εἰς τοὺς κόλπους τῶν !

Ἐν τῷ περιφήμῳ ἐκείνῳ λόγῳ, ὃν ὁ μέγας Βουρδालούης ἀπέτεινε πρὸς τὰς κυρίας τῶν Παρισίων, περιγράφας τὴν φοβερὰν τῶν ἡθῶν κατάπτωσιν, εἶπε μεταξύ ἄλλων καὶ τάδε :

Ἄφ' ὑμῶν, κυρίαι, καὶ τὸ γινώσκεται ! καὶ οὐδέποτε περὶ τούτου ἐσκέφθηται ὠρίμως ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ; ἀφ' ὑμῶν ἐξαρτᾶται ἡ ἀγνότης καὶ ἡ ἀναμόρφωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ ! καὶ ἐὰν ἦσθε ὅλαι τοιαῦται χριστιαναὶ, οἷαι ἔπρεπε νὰ ἦσθε, ὁ κόσμος δι' ἐρασμίας ἀνάγκης θὰ ἐγίνετο χριστιανός !»

57. Μέγας καὶ λίαν ἐκτεταμμένος εἶναι ὁ κύκλος τῆς τῶν γυναικῶν ἐνεργείας, ὅπως καταστήσῃσι τὴν γλῶσσαν τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς θρησκείας ἰσχυρὰν καὶ ἐνδοξον, ἢ ὅπως εἰσαγάγῃσι αὐτὴν ἐν τῷ κοινωνικῷ κύκλῳ. Αἱ μὲν δύναται τοῦτο διὰ τῆς ὑπολήψεώς τῶν, αἱ δὲ, διὰ τῆς πνευματικῆς τῶν ὑπεροχῆς καὶ ἑτεραι, διὰ τῶν ἐξόχων αὐτῶν παραδειγμάτων !

Ἄπειρα εἰσὶ τὰ παραδείγματα, ἅτινα παρέχει ἡμῖν ἡ ἱστορία περὶ τῆς ἐνίστε ὑπεροχῆς τοῦ γυναικείου πνεύματος ὑπὲρ τοῦ τῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. «Ὅτε τις ἡρώτισε τὴν Μαροχαλλίνην ἐξ Ἀγκρῆς, οἷας τινὰς μαγγανείας εἶχε μεταχειρισθῇ, ὅπως κατεξουσιάσῃ τῆς ἐκ Μεδίκων βα-

σιλίσσης Μαρίας! ἀπεκρίθη.» Μετεχειρίσθην ἐκείνην τὴν δύναμιν, ἣν ἔχουσι τὰ ἰσχυρὰ πνεύματα ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν. «Ἡ δύναμις τῶν παραδειγμάτων εἶναι δύναμις ἀφαρπαστικωτάτη.» Ὁ μέγιστος ἄνθρωπος διὰ τοῦ παραδείματος δύναται νὰ γενῇ ἔτι μεγαλείτερος. (Uell. L. II.) Τούναντίον δὲ ἡ δύναμις τῶν κακῶν παραδειγμάτων εἶναι καταστρεπτικωτάτη. «Μ' ὄλην μου τὴν ῥητορικὴν, εἶπέ ποτε ὁ μέγας Χρυσόστομος, δὲν δύναμαι νὰ κατορθώσω εἰς τὰ ὧτα τῷ ἀκροατῶν μου, ὅτι πολυτελὴς ἐνδυμασία γυναικὸς εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ὁρώντων ταύτην.»

58. Ὅταν ἔν τε τοῖς οἰκιακοῖς καὶ δημοσίοις κύκλοις ἐπικρατῇ ὁ τερψίθυμος τῆς ἀρετῆς τόπος, δύναται ἡ πολιτεία ν' ἀναμένῃ ἀγαθοὺς πολίτας.

59. Ὅπου δὲ τούναντίον τὰ παραδείγματα καὶ μάλιστα συζυγικῆς πίστεως σπανιώτερα γίνονται καὶ ἡ ὑψηλὴ αὕτη εὐσέβεια δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, οὔτε διὰ τὴν κατ' οἶκον εὐδαιμονίαν, οὔτε διὰ τὴν δημοσίαν ὑπόληψιν· ὅπου ἡ ἀνοχὴ συζυγικῶν συνεταίρων λογίζεται, ὡς ἐξευγενισμὸς καὶ ἡ πολιτεία δείκνυται ἀδιάφορος πρὸς τοῦτο, ἐκεῖ ἡ πολιτεία ἀφ' ἑαυτῆς ὑποσκάπτει τὰ θεμέλιά της!

60. Ἡ τοῦ γάμου κατάστασις εἶναι τι ἀναγκαῖον καὶ ὑπὸ Θεοῦ καθιερωμένη. Ὅθεν βεβαίως οἰκογένειαι τινες, ἣ κυβερνήσεις ἀντιμαχοῦσιν εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Ὑψίστου, ὅταν ἐξασθενῶσι τὴν τιμὴν, τὴν ἀξίαν καὶ τὴν δύναμιν τῆς καταστάσεως ταύτης. Μάτην οἱ τοιοῦτοι ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις ἀναμένουσι τὴν εὐλογίαν τοῦ οὐρανοῦ.

Ὅλως ἀκατάληπτον, ὅτι τολμῶσι τινὲς τὸν γάμον, τὴν βάσιν πάσης πολιτείας, νὰ μεταβάλλωσιν εἰς σειρμὸν καὶ νὰ συμμορφῶνται μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἡμέρας, χωρὶς νὰ συλλογισθῶσιν, ὅτι διὰ τούτου προσβάλλεται μέ-

χρι τῶν μυχαιτάτων ἡ πολιτεία ! Καὶ τί πλέον δύναται νὰ ᾔῃ ἐν τῇ πολιτείᾳ στερρῶν, ὅταν οἱ τῆς οἰκογενείας δεσμοί, δι' ὧν συνέχεται ἡ πολιτεία, δύνανται νὰ συντρίβωνται καὶ καταστρέφωνται ὑπὸ τῆς διαθέσεως καὶ ἰδιοτροπίας ἐνὸς ἐκτεθηλυμένου αἰῶνος, αἵτινες δυσμοίρως ! τόσῳ ἰσχυρῶς ἐπιδρῶσιν ἤδη ! . . . Πιθανῶς πολιτεῖαι τινες, ὧν τὰς συμφορὰς, ὡς ἀπολιθωμένας ἐθεωροῦμεν, ἀποδίδουσι τὸ πλεῖστον τῆς κακοδαιμονίας των εἰς τὴν ἐλαφρὰν χρῆσιν τοῦ γάμου ! — Ὁ γάμος πρέπει νὰ ἱσταται ὡς ὁρος Θεοῦ, ἄλλως ἡ πολιτεία οὐδὲλως ἱσταται ! V. Sambuga über die Nothwendigkeit der Besserung. II Thl. S. 237.

61. Μόνον, ἐκεῖ ἔνθα πίστις καὶ ἀγάπη ἐν τῷ οἴκῳ — εἰρήνῃ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ καὶ ἡσυχίᾳ ἐν τῇ χώρᾳ εἶσιν, ἀρέσκεται ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν του.

62. Εἰς τῶν ἀνδρῶν τὴν φίλαρχον ἐξουσίαν

Κρατεῖ αὐθάδης δικαιοσύνη ἐν ἰσχύει

Ὁ βάρβαρος Σκύθης τὸ ξίφος δεικνύει

Κι' ὁ ἄεργος Πέρσης ἐμπίπτει εἰς δουλείαν,

Μετ' ὀργῆς καὶ λύσσης ἀλλήλους πελεμοῦσιν.

Οἱ πόθοι δ' αὐτῶν ἄγριοι καὶ σκληροὶ

Καὶ τῆς ἔριδος ἡ τραχεῖα φωνή,

Ἄρχ', ὅθεν χάρις ἀπέπτῃ ἡ τερπνὴ.

Ἀλλὰ διὰ πραέων πειστικῶν ἐπιταγῶν,

Κρατοῦσιν αἱ γυναῖκες τὸ σκῆπτρον τῶν ἡθῶν.

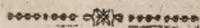
Σβύννουσι τὰς κρατερὰς ἔριδας σιγῇλῶς,

Μανθάνουσιν ἰσχυροὺς, οἱ κακῶς μισοῦνται

Διὰ καλοῦ τρόπ' ἀμοιβαίως νὰ φιλοῦνται,

Καὶ ἐνοῦσιν ὅτι ἀφίσταται διαρκῶς !

Schiller Würde der Frauen:

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ.

Α΄.

Ἀσδρούβας καὶ ἡ σύζυγός του.

Καὶ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς πτώσεως τῆς Καρχηδόνας, ἀπέδειξαν αἱ γυναῖκες ταύτης τὴν ἀφοσίωσίν των πρὸς τὴν πατρίδα. Ἐκλειψάσης ὕλης εἰς κατασκευὴν χορδῶν τοξικῶν, ἔχειρον τὰς αὐτῶν κόμας καὶ ἐπλεξαν ταύτας εἰς ὄργανα φονικά. Ἀλλὰ φρικώδης ἦν ἡ σκηνή, ἣν ἤνοιξεν ἡ γυνὴ τοῦ Ἀσδρούβα, ὅτ' ἐσήμανεν ἡ τελευταία τῆς Καρχηδόνας ὥρα!

Ἀσδρούβας, ὁ σύζυγος ταύτης, διώκει τὰ ἐν τῇ πόλει καρχηδονικὰ στρατεύματα. Οὗτοι ὑπερασπίσθησαν ταύτην ἀπελπιστικῶς, ἀλλ' ὁ Σκηπίων ἐγένετο ἐπὶ τέλους κύριος τῆς Καρχηδόνας καὶ διέταξε τὰ στίφη του νὰ περικυκλώσωσι τὴν ἀκρόπολιν. Τὴν ἐβδόμην ἡμέραν παρεδόθη διὰ συνθήκης, δι' ἧς 50,000 Καρχηδονίων παντὸς γένους καὶ ἡλικίας ἐξελθόντες διεσπάρησαν εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Ἀφρικῆς. Ἐκ τούτων ἐξηρέθησαν οἱ πρόσφυγες. Οὗτοι, περὶ τοὺς 900, ὁρῶντες τὸν ἀφευκτὸν θάνατον ἐκλείσθησαν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, κειμένου ἐπὶ τῆς κορυφῆς βράχου τινός. Ὁ Ἀσδρούβας ἦν ἀκόμη ἀρχηγός των, ἀλλ' ὠφελθεῖς στιγμήν τινα, καθ' ἣν δὲν παρετρεῖτο, κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ καταφυγίου του καὶ παρεδόθη εἰς τὸν Σπηπίωνα, ὃπερ ἐπήνεγκε τὸ τελευταῖον κτύπημα τοῦ αἵματηροῦ τούτου δράματος!

Ἀμα δὲ ἡ σύζυγος τοῦ Ἀσδρούβα ἔμαθε τὴν φυγὴν του καὶ τὴν ἀτιμίαν του, ἐφάνη εἰς τὸ περιστύλιον τοῦ ναοῦ ἐν στολῇ πανηγυρικῇ κρατοῦσα τῆς χειρὸς τὰ δύο

τέκνα της : « Σκηπίων ! ἐφώνησε πρὸς τὰ κάτω, δὲν ἐπι-
 » καλοῦμαι τὴν Νέμεσιν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ σοῦ ! διότι
 » καταστρέφων τὴν Καρχηδόνα ἔκαμες χρῆσιν τοῦ πο-
 » λεμικοῦ μόνον δικαίου ! Ἀλλ' εἶθε ! οὐρανὸς καὶ Ῥώ-
 » μῃ ἐνούμενοι νὰ τιμωρήσῃσι τὸν χάκιστον τοῦτον διὰ
 » τοῦ ἀτιμωτέρου τρόπου, ὅστις εὗρεν εὐχαρίστησιν νὰ
 » προδώσῃ τὴν γυναῖκά του, τὰ τέκνα του, τὴν πατρίδα
 » του καὶ τοὺς θεοὺς του ! Ὅσον δ' ἀφορᾷ ἐμὲ, τιμωρῶ
 » ἑμαυτὴν ἀμέσως διὰ τοῦτο ἰδίᾳ χειρί. Μοὶ εἶναι προτιμώ-
 » τερον ν' ἀποθάνω ἐπὶ τῆς πυρᾶς τῆς Διδούς, ἢ ζῶσα νὰ
 » βλέπω ἑμαυτὴν δεδεμένην εἰς τὸ θριαμβευτικόν σου ἄρ-
 » μα ! » Μετὰ τοὺς λόγους τούτους ἐφόνευσε τοὺς δύο
 υἱοὺς της, ἔθεσε πῦρ εἰς τὸν ναὸν, ἐβρίφθη εἰς τὴν πυρ-
 καὶ ἂν καὶ οὕτως ἀπώλετο μεθ' ὅλων τῶν λοιπῶν προσ-
 φύγων ! Neue Welt und Menschengeschichte IV Bd. S. 478.

Β.

Ἡ Λουκρητία.

Ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολιόρχουν τὴν Ἀρδέαν, πρωτεύου-
 σαν τοῦ Λατίου, κυκλώσαντες αὐτὴν πάντοθεν, ἐβασίλευεν
 ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατοπέδῳ μεγάλη ἐλευθερία, ἰδίᾳ δὲ οἱ
 υἱοὶ τοῦ Ταρκινίου διήρχοντο τὸν καιρὸν των εἰς διασχεδά-
 σεις. Ἡμέραν δὲ τινὰ, ὅτε οὗτοι μετὰ τοῦ Κολλατίνου,
 ἀνεψιοῦ τοῦ πρεσβυτέρου Ταρκινίου, εὐωχοῦντο ἐν τῇ σκη-
 νῇ τοῦ Σήξτου ἐγενετο λόγος περὶ γυναικῶν. Ἐκαστος
 τῶν συνδαιτυμόνων ἐλάλει περὶ τῆς οἰκίας μεθ' ὑπερβολι-
 κῶν ἐπαίνων, οὓς ἡ ματαιότης μᾶλλον, ἢ ἡ ἀγάπη παρεῖ-
 χεν. Ὁ Κολλατίνος ἔκαμε τὴν πρότασιν, ὅτι ἐπεθύμει νὰ
 παρουσιάσῃ αὐτοῖς τὴν ἐδικήν του, διότι ἦν λίαν πεπεισμέ-
 νος, ἔλεγεν, ὅτι μόνῃ ἡ θεὰ τοῦ ἀριστουργήματος τούτου

τῆς φύσεως ἤθελε πείσει τοὺς πάντας νὰ τῇ δώσωσι τὰ πρωτεῖα ὑπὲρ πάσας. Ταῦτα δ' ἐγίγνοντο καὶ ἐλέγοντο περὶ λύχνων ἀφάς. Ὀλόκληρος ἡ ἐταιρία ἐξημμένη ὑπὸ τοῦ οἴνου ἐπέβη τῶν ἵππων καὶ ἔδραμε πρὸς τὴν Κολλατίαν. Ἡ Λουκρητία ἡσχολεῖτο κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, ὡς αἱ ἡγεμονίδες τῶν ὁμηρικῶν χρόνων, μετὰ τῶν θεραπενίδων αὐτῆς εἰς κλῶσιν τοῦ λίνου. Ἡ θεὰ τῶν ἀτιμελήτων θελγῆτρων τῆς, ἡ χαρά τῆς διὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ συζύγου τῆς, ἔκαμον τὴν ἰσχυροτέραν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς υἱοὺς τοῦ Ταρκινίου. Κατ' ἐξοχὴν δ' ὁ Σῆξτος, ὃς κατ' ἐξοχὴν δὲν ἦν κύριος ἑαυτοῦ, ἐξεκαύθη ὑπὸ σφοδροτάτου πρὸς τὴν Λουκρητίαν πάθους. Ἐν τούτοις οἱ βασιλόπαιδες ἐπέστρεψαν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν νέων εὐοχημάτων ἐφαίνοντο λησμονήσαντες τὴν εἰς Κολλατίαν ἐκδρομὴν. Αἶφνης δ' ὁ Σῆξτος, ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ Κολλατίνου καὶ ὑφ' ἐνὸς μόνον ἐκ τῶν οἰκείων συνοδευόμενος, ἐφάνη εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Λουκρητίας! Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ὑποπτεύετο τὴν πρόθεσίν του, ἐδέχθησαν αὐτὸν μεθ' ὅλης τῆς τιμῆς καὶ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ὕπνου ὠδήγησέ τις ἐκ τῶν δούλων αὐτὸν εἰς τὸν ἡτοιμασμένον κοιτῶνα. Ὅτε δ' ἐπεκράτει μεγάλη ἡσυχία εἰς τὸν οἶκον καὶ τὸ πᾶν ἐφαίνετο παραδεδομένον εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μορφέως, εἰσέδου ὁ Σῆξτος, βράζων ὑπὸ τοῦ πάθους του, μέχρι τῆς κλίνης τῆς Λουκρητίας. «Εἶμαι ὁ Σῆξτος, εἶπε, τὸ γυμνὸν ξίφος προτείνων, ἐὰν ἐκβάλῃς φωνήν, ἔσεται αὕτη ἡ τελευταία τῆς ζωῆς σου στιγμὴ.» Εἰς τὴν λάμπιν τοῦ χάλυβος μάτην ἐζήτηε ἡ Λουκρητία ἀπὸ τῶν περικυκλούντων αὐτὴν ἀντικειμένων σωτηρίαν ἐκ τοῦ ἐπαπειλοῦντος αὐτὴν θανάτου. Ὁ Σῆξτος νομίσας, ὅτι ὁ φόβος ὑπερενίκησεν αὐτὴν ἤδη κατὰ τὸ ἥμισυ, ρίπτεται πρὸ τῶν ποδῶν τῆς καὶ μεταχειρίζεται πᾶν μέσον, ὅπως καταβάλλῃ τὴν αἰδημοσύνην τῆς. Ἀλλ' ἡ

Λουκρητία ἐγνώριζε νὰ κατέχη ἔτι τὴν ἱταμότητα διὰ τῆς ῥητορείας τῆς ἀρετῆς. Ἀλλ' ἤδη τὸ πάθος τοῦ κακίστου ἔφθασεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω. Βλέπων δὲ, ὅτι τὴν ἐπιμονὴν τῆς Λουκρητίας οὐδ' αὐτὸς ὁ φόβος τοῦ θανάτου ἐκλόνισεν, ἐτόλμησε νὰ τὴν καταπείσῃ διὰ τοῦ φόβου τῆς αἰσχύνης. «Θὰ θέσω ἐπὶ τῆς κλίνης, πλησίον σου, δοῦλον φονευμένον, εἶπε, καὶ θὰ διακηρύξω, ὅτι σᾶς συνέλαβον ὁμοῦ. Οὕτω δὲ ὁ θάνατος ἔσεται ἡ ἀνταξία ποινῇ σου διὰ τὴν αἰσχρὰν μοιχείαν σου.» Τὸ νέον τοῦτο εἶδος τῆς ἀπειλῆς συνετάραξε τὴν ψυχὴν τῆς Λουκρητίας. Δεν ἐφοβεῖτο νὰ ἀποθάνῃ, ἀλλὰ δὲν ἦν ἀρκούντως ἰσχυρὰ, ἵνα ἐγκαταλείψῃ τὸ ὄνομά της εἰς τὸν μετέπειτα κόσμον ἐστιγματισμένον αἰσχύνῃ. Τρέμουσα παρεδόθη!

Μόλις ὁμως ἀπεμακρύνθη ὁ Σήξτος καὶ ἡ Λουκρητία, ἐκτὸς ἑαυτῆς ὑπὸ τῆς θλίψεως καὶ τῆς λύπης, ἀπέστειλεν ἓνα πεζὸν εἰς Ῥώμην πρὸς τὸν πατέρα της καὶ ἕτερον εἰς Ἀρδέαν πρὸς τὸν σύζυγόν της, ἐξορκίζουσα τούτους εἰς ὅ,τι εἶχον ἱερὸν, ἵν' αὐθαρεῖ σπεύσωσιν εἰς αὐτήν. Ἀμφότεροι ἔτρεξαν ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν τὸν Οὐαλλέριον καὶ τὸν Βροῦτον. Μόλις δ' ἐπάτησεν ὁ Κολλατῖνος τὴν βαθμίδα τοῦ οἴκου καὶ ἡ Λουκρητία περιέλαβε τὰ γόνατά του, περιβρέχουσα ταῦτα μὲ πικρότατα δάκρυα : «Ἴδ' ἐκεῖ τὴν » συζυγικὴν μας κλίνην ! εἶπε μετὰ φωνῆς πνιγομένης ὑπὸ » λυγμῶν ! Ὑπῆρξε καιρὸς καθ' ὃν ἦν καθαρὰ, ὡς ἡ καρδιά » μου. Ἀλλ' ἤδη δὲν εἶναι πλέον ! Ἐν τέρας κατεμόλυνεν » αὐτήν. Τὸ μὲν σῶμά μου εἶναι ἄξιον ποινῆς, ἀλλ' ἡ καρ- » διά μου εἶναι ἀγνή καὶ ἀθώα καὶ ὁ θάνατός μου θὰ ἐπι- » σφραγίσῃ τὴν ἀθωότητά της. Ἀλλ' ὀρκίσθητί μοι, ὅτι ὁ » αἰσχρὸς Σήξτος δὲν θὰ χαρῇ τὸν μοίχειον θρίαμβόν του. » διότι οὗτος ἦν ἐκεῖνος, ὃς μὲ τὸ ξίφος εἰς τὰς χεῖρας » ἐβίασέ με. Ὀλεθρίαν δι' ἐμὲ ἡδονὴν ἀπηύλαυσεν οὗτος ἐκ

» τοῦ οἴκου τούτου, ἀλλ' ἥτις δι' αὐτὸν πάραυτα ἔσεται
 » ὀλεθριωτέρα, ἐὰν πᾶν αἶσθημα θάρρους δὲν ἐσβέσθῃ ἀπὸ
 » τὸ στήθος τοῦ πατρὸς μου καὶ τοῦ συζύγου μου!»

Ἀπαξάπαντες οἱ μάρτυρες τῆς σκηνῆς ταύτης ὤμωσαν
 τῇ Λουκρητίᾳ ἐκδίκησιν, προσπαθοῦντες νὰ τὴν καθησυχά-
 σωσι. «Σεῖς πάντες, ἀπεκρίθη, εἶθε νὰ ἰδῇτε οἴου τινὸς
 ἄξιος εἶναι ὁ Σῆξτος, ὅσον δ' ἀφορᾷ ἐμὲ, ἀπαλλάττω ἐ-
 μαυτὴν τοῦ κακουργήματος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τῆς ποινῆς.
 Δὲν θέλω, ἵνα μοι χαλὶς τις εἰς τὸ μέλλον
 ἐπικαλεσθῇ τὸ παράδειγμα τῆς Λουκρητίας,
 ὅπως καλύψῃ τὴν αἰσχύνην της καὶ ζήσῃ!
 Μετὰ τοὺς λόγους τούτους ἔσειρε τὸ ὑπὸ τὰ ἐνδύματά της
 κεκρυμμένον ἐγχειρίδιον, ἐνέπηξεν εἰς τὸ στήθος της, καὶ
 ἔπεσε θνήσκουσα εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ πατρὸς καὶ συζύ-
 γου της! (Livius Kist. L. I. 57).

Ἡ μετὰ θερμῆς φαντασίας σχεδιασθεῖσα αὕτη ὑπὸ τοῦ
 Λιβίου εἰκὼν, ἥτις, ὅτε μὲν εἰς τὰ θεάτρᾳ μας, ὅτε δὲ εἰς
 τὰς πινακοθήκας μας παρίσταται, δὲν ἐγένετο, ὅπως δικαι-
 ολογήσῃ τὴν αὐτοκτονίαν τῆς Λουκρητίας. «Ἡδύνατο,
 λέγει ὁ Δελίλλης, ὡς ἔχουσα τὸ θάρρος ν' ἀποθάνῃ νὰ μὴ
 ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν δευτέραν ἀπειλήν. Διότι κατ' ἀμφοτέ-
 ρας τὰς περιστάσεις εἶχεν εἰς τὸ πλευρόν της τὸν Θεὸν
 καὶ τὴν ἀθανασίαν!» Σπουδαιότερα ὅμως εἰσὶ τὰ ἐντεῦθεν
 ἐπακολουθήσαντ' ἀποτελέσματα· διότι τὸ αἵματωμένον ἐγ-
 χειρίδιον, ὅπερ ὁ Βροῦτος ἔδειξεν εἰς τὸν λαόν, ἡ θεὰ τοῦ
 πτώματος τῆς Λουκρητίας, ἡ μανία τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ
 συζύγου διενήργησαν ἐκείνην τὴν ἐπανάστασιν, δι' ἧς ὅτε
 Ταρχίνιος καὶ ἡ οἰκογένειά του ἔχασαν καὶ τὴν ζωὴν καὶ
 τὸν θρόνον!

Ταῦτα δὲ πάντως, ὡς καὶ τὸ προηγούμενον παράδειγμα,
 δεικνύουσιν οἷοντι δύνатаι ὁ φόβος τῆς αἰσχύνης! Ἀλλ'

ὅμως δὲν ἀξίζουσι νὰ ἀμοιφθῶσι μ' ἐκεῖνα τὰ ὑπερβολικὰ ἐγκώμια, δι' ὧν ταύτας, ὡς καὶ πάσας τὰς λοιπὰς ἡρωίδας, ἐλληνίδας τε καὶ ῥωμαίας, περιχοσμοῦσιν οἱ θαυμασταί, ἀναιτίως τὰ πάντα πιστεύοντες· ἐνῶ τὴν ἡρωϊκὴν ἐκείνην ἀφοσίωσιν τῶν μαρτύρων τῆς θρησκείας, καὶ ἐκείνους τοὺς ἀπαραμμίλους χαρακτῆρας τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν μὲ πολλήν των εὐχαρίστησιν ἐπεθύμουν νὰ μεταβάλλωσιν εἰς μυθιστορήματα καὶ ὑποπτα συνταξάρια!

Ὡραία γράφει ὁ Σολθέργης. «Μόνον ἡ ἀρετὴ παρέχει ζωὴν, μόνον ἡ θρησκεία τὸ καλὸν τῇ ἀρετῇ σχῆμα!»

Gesch. der. Rsligion 7. Th. S. 107.

Γ'.

Ὁ Κοριόλανος καὶ ἡ Βετουρία

Μάρκιος, ὃς εἶτα ὑπὸ τὸ ὄνομα Κοριόλανος τόσῳ περίφημος κατέστη, κατήγετο ἀπὸ τοῦ Ἀγκου Νουμᾶ, τετάρτου βασιλέως τῆς Ῥώμης. Ἦδη κατὰ τὴν νέαν του ἡλικίαν ὁ ἰσχυρότατος καὶ ἀτρόμητος τοῦ αἰῶνος του ἀνὴρ ἐμελλεν ἐξ ἀνάγκης νὰ γενῇ εἰς τῶν ἡρώων τῆς πολεμικῆς Ῥώμης, εἰς οὗτινος τὴν γλῶσσαν ἡ λέξις ἀνδρία ἐσήμενεν ἅμα τὴν ἀρετὴν.

Ἦδη ὅτε τὸ πρῶτον ἐπορεύθη εἰς τὸ κατὰ Λατίνων θέατρον τοῦ πολέμου, ἔλαβε στέφανον ἐκ τῶν πολιτῶν. Ἐκτοτε δὲ οὐδεμία συμπλοκὴ δὲν ἔγινε χωρὶς οὗτος βραβεῖον τι ἔνεκα αὐτῆς νὰ λάβῃ.

Ἀλλ' ἐνῶ οἱ συνάδελφοί του τὴν δι' αἵματος ἐξαγορασθεῖσαν φήμην ἔκαμνον σκοπὸν τῆς ἀνδρίας των, οὗτος ἔκαμνε τὴν χαρὰν τῆς μητρὸς του Βετουρίας εἰς σκοπὸν τῆς ἐδίκῃς του. Τὸ καθιστᾶν ταύτην μάρτυρα τῶν δαφνῶν, ἃς αὐτὸς ἔδρεπε, τὸ θέτειν τοὺς στεφάνους, οὓς ἐλάμβανεν

εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς, ὅπως δεχθῇ αὐτὸν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς καὶ καταβρέξῃ μὲ τὰ εὐφρόσυνα δάκρυά της, ἅτιν' ἀπέσπων αἱ πράξεις του, ἦτο ἡ ὑψίστη αὐτοῦ εὐδαιμονία. Ἡ Βετουρία εἶχεν αὐτὸν ἀναθρέψει μόνον εἰς τὰς αὐστηράς τῆς ἀριστοκρατίας ἀρχάς, αἵτινες εἶτα ὑπῆρξαν ἡ ἀφορμὴ τῆς δυστυχίας του.

Μετὰ δὲ τὴν κατάκτησιν τῶν Οὐόλσκων καὶ Κοριολίων ἔλαβε τὸ ὄνομα Κοριόλανος. Ὅτε δὲ πάλιν τοὺς Οὐόλσκους κατετρόπωσεν ἐξυψώθη ἡ ἀνδρία του μέχρις οὐρανοῦ. Ἀποκτήσας δὲ κατόπιν εἰς διαφόρους μάχας δόξαν καὶ τιμὴν, ἐνόμισεν ἑαυτὸν ἀρκούντως ἰσχυρόν, ὥστε νὰ ἐξασθενήσῃ τὴν δύναμιν τῶν Δημάρχων καὶ τοῦ λαοῦ τῆς Ῥώμης καὶ ν' ἀνυψώσῃ τὴν θέσιν τῶν Πατρικίων. Τὰ βίαια ὁμῶς μέσα, ἅπερ μετεχειρίζετο, ἡρέθισαν τοὺς δημάρχους καὶ τὸν λαὸν εἰς ὑπατον βαθμόν. Εἶχον ἤδη τὴν ἀπόφασιν, ἵνα κατακρημνίσωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ταρπηίας πέτρας, ὅτε πατρίκιοί τινες ἔσωσαν αὐτόν. Τέλος δ' ἐχώρησαν ἐπὶ τοσοῦτον τὰ πράγματα, ὥστε κατεδίκασαν αὐτόν εἰς ἀειφυγίαν.

Ὁ Κοριόλανος ἐγκατέλιπε τὴν Ῥώμην συνοδευθεὶς ὑπὸ πολλῶν πατρικίων μέχρι τοῦ πυλῶνος τῆς πόλεως, εἰπὼν δ' εἰς τὴν ἀμύθητον μητέρα καὶ σύζυγον τὸ αἰώνιον χαίρετε, μετέβη εἰς Ἀντιον πρωτεύουσαν τῶν Οὐόλσκων. Μόνον μανία καὶ ἐκδίκησις ἔβραζον εἰς τὴν τεταραγμένην ψυχὴν του. Καὶ τοῦτο μόνον ὥθησεν αὐτὸν εἰς τὴν ἀπελπιστικὴν ἀπόφασιν νὰ ριφθῇ εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ τῆς Ῥώμης. Ἐξῆς τότε ἐν Ἀντίῳ ὁ Τοῦλλος Ἀμφίδιος, τιμὰς βασιλικὰς παρὰ τῶν Οὐόλσκων λαμβάνων, ἀνὴρ μετὰ τοῦ μητρικοῦ γάλακτος θηλάσας καὶ τὸ κατὰ Ῥωμαίων μῖσος. Ἐπειδὴ δὲ αὐτὸν τοῦτον τὸν Τοῦλλον πλέον, ἢ ἅπαξ κατὰ τοὺς πολέμους εἶχε προκαλέσει ὁ Κοριόλανος εἰς μονομαχίαν ἐμισεῖτο ὑπ' ἐκείνου προσωπικῶς.

διὸ μετεχειρίσθη ἴδιον τρόπον, ὅπως πλησιάσῃ αὐτὸν καὶ μὴ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐκθέσῃ τὴν ζωὴν του εἰς κίνδυνον.

Διασκευασάμενος τὰ ἐνδύματα καὶ ὅλως ἀγνώριστος γενόμενος εἰσέδου τῆς νυκτὸς ἐπερχομένης εἰς τὴν πόλιν, ἐπορεύθη κατ' εὐθείαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Τοῦλλου καὶ ἐκάθησε σιγῶν καὶ κεκαλυμμένος τὸ πρόσωπον παρὰ τὴν ἐστίαν, ἥτις κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἐθεωρεῖτο ὡς τόπος ἱερός. Εἰδοποιήθη περὶ τούτου ὁ Τοῦλλος, ὃς εὐθύς ἀναστὰς ἀπὸ τῆς τραπέζης, ἔτρεξεν ἐκεῖσε καὶ ἠρώτησεν αὐτόν: «Τίς εἶναι καὶ τί θέλει!» Ὁ ἄγνωστος ἀποκαλύψας ἤδη τὸ πρόσωπον εἶπεν εἰς τὸν Οὐόλσκον: Ἀναγνώρισον εἰς ἐμὲ τὸν Μάρκιον, ὃς σοί τε καὶ τοῖς σοῖς συμπατριώταις τόσῳ φοβερός ἦν μέχρι τοῦδε. Αὐτὸ τὸ ἐπίθετον Κοριόλανος, ὃ ἀπεδόθη μοι ἐκπορθήσας μίαν τῶν ὑμετέρων πόλεων, μαρτυρεῖ τὸ μῖσος, ὅπερ ὤμωσα κατὰ τοῦ ἔθνους σου. Αὐτὸ δὲ τοῦτο τὸ ὄνομα εἶναι ἡ μόνη ἀμοιβὴ τῶν πράξεών μου, ἣν ἡ Ῥώμη δὲν ἤθελε δυνηθῇ νὰ μοὶ ἀφαιρέσῃ. Ὅλα τὰ λοιπὰ ἀφήρεσέ μοι ὁ φθόνος τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ἀτολμία τῶν πατριῶν. Ναί! Τοῦλλε! Ἐδίωξάν με τῆς πόλεως, ὑπὲρ ἧς τοσάκις τὸ αἷμά μου ἔχυσα! Ἐρχομαι ἤδη ὡς ἐξόριστος πρόσφυξ καὶ ζητῶ παρὰ τῇ ἱερᾷ ταύτῃ ἐστίᾳ ἄσυλον, οὐχὶ ὅπως σώσω τὴν ζωὴν μου — διότι πῶς ἡδυνάμην νὰ ριφθῶ εἰς τὰς ἀγκάλας σου, ἐὰν ἐφοβούμην τὸν θάνατον; — ἀλλ' ὅπως ἐκδικηθῶ τοὺς διώκτας μου. Παραδίδων δ' ἐμαυτὸν σοὶ εἶναι ἀρχὴ τῆς ἐκδικήσεώς μου. Ἐνωσον λοιπὸν, ἐὰν ἔχῃς θάρρος, τὸ σὸν μῖσος μετὰ τοῦ ἐδικοῦ μου, πῶς ἀπὸ κοινοῦ μ' ἐμὲ καταστρέψῃς μέχρι θεμελίων τὴν Ῥώμην. Ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιπτώσει οὐδὲν ὠφελεῖ με ἡ ἀνδρία καὶ ἡξύρω ν' ἀποθάνω».

Ὁ Τοῦλλος ἔδωκε πάραυτα τὴν χεῖρα εἰς τὸν Κοριόλανον, ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς τὴν τράπεζαν καὶ συνδιεσχέφθη.

σαν περί τῶν μέσων, δι' ὧν ἐξαλείφεται πολιτεία, ἥτις ὑφίσταται μόνον, ὅπως καταθλίβῃ τοὺς γείτονάς της καὶ καταδιώκῃ τοὺς μεγάλους της ἀνδρας.

Κατ' ἐκείνην ὁμῶς τὴν ἐποχὴν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ Οὐόλσκοι διετέλουν πρὸς ἀλλήλους ἐν εἰρήνῃ. Πλὴν ὅταν τις ἀποφασίσῃ νὰ διαρρίξῃ ταύτην, ἐπινόει πάντως ἀμέσως καὶ ἀφορμὰς, ὅπως ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὰς συνθήκας τὴν ἱερότητα. Πράγματι μετ' ὀλίγον ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ὁ Τοῦλλος δὲ καὶ ὁ Κοριόλανος ἐγένοντο ἀρχηγοὶ τῶν Οὐόλσκων.

Ὁ Κοριόλανος ἤρξατο τῆς ἐκστρατείας μὲ τὸν ἐπιφανέστερον τρόπον. Κατεξουσίασε πλῆθος μικρῶν πόλεων, ὑποτεταγμένων τοῖς Ῥωμαίοις καὶ ἐκδίκησιν πνέων κατερήμονε δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν χώραν. Τέλος ἐφάνη πρὸ τῆς Ῥώμης, εἰς πολιορκίαν. Ἡ Ῥώμη οὕτω καθόλου ἐσωτερικῶς, ἕνεκα τῶν διχονοιῶν, διηρημένη περιῆλθεν εἰς σύγχυσιν καὶ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς πολιορκίας ἀπέστειλε πρεσβείαν ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων ἀνδρῶν τῆς Γερουσίας καὶ ὄλων σχεδὸν φίλων τοῦ Κοριολάνου εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Οὐόλσκων, ἵνα προσφέρῃ εἰς μὲν τὸν ἥρωα τὴν ἀνάκλησιν τῆς ἐξορίας του, εἰς δὲ τοὺς Οὐόλσκους ἐντιμον εἰρήνην. Οἱ Ῥωμαῖοι διὰ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου ὠδηγήθησαν εἰς τὴν σκηνὴν του, ἐν ᾗ εἵχον ἀθροισθῆ παρ' αὐτῷ οἱ διασημότεροι τῶν Οὐόλσκων, καὶ ἐξήγησαν τὴν αἰτίαν τῆς ἀφίξεώς των. Ἀπήντησε δ' αὐτοῖς ὁ Κοριόλανος μὲ τὴν συνήθη ἀγεροχίαν του : «Οἱ
» Ῥωμαῖοι ὥφειλον πρὶν, ἢ λαλήσωσι περὶ εἰρήνης ν' ἀπο-
» δώσωσιν εἰς τοὺς Οὐόλσκους ὅλην τὴν χώραν καὶ τὰς
» πόλεις, ὅσας αὐτῶν εἶχον ἀρπάσει· διότι δὲν θὰ ἐπιτραπῇ
» πλέον αὐτοῖς ἐπὶ πολὺ ν' ἀπολαμβάνωσι τοὺς καρπούς
» τῆς ἀρπακτικῆς των διαθέσεως. Ὅσον δ' ἀποβλέπει αὐ-

» τὸν ὠφείλε νὰ ᾔῃ οὐχὶ ὀλιγώτερον αἰσθαντικὸς διὰ τὴν
 » ἀγαθότητα τῶν Οὐόλσκων, μεθ' ἧς ἐδέχθησαν αὐτόν, ἢ
 » διὰ τὴν κατασχύνην, ἣν παρὰ τῶν συμπολιτῶν τοῦ ἔπα-
 » θε. Διὸ ἐξελέξατο ἄλλην πατρίδα καὶ οὐδεὶς δεσμὸς συν-
 » δέει αὐτόν μετ' αὐτὴν πόλιν, ἣτις μεγαλυνθεῖσα διὰ τῶν ἔρ-
 » γων τοῦ, ὑπῆρξε τοσοῦτον ἀγνώμων καὶ ἀχάριστος, ἐκ-
 » διώξας αὐτόν.»

Ἐπειδὴ δὲ καὶ δεύτερον ἐστάλησαν πρὸς αὐτόν οἱ αὐτοὶ
 πρέσβεις, ἐδήλωσεν αὐτοῖς, ὅτι, ἐὰν ἡ Ῥώμη δὲν ἀποδεχθῇ
 τοὺς διατυπωθέντας ὅρους, μὴ τολμήσωσι πλέον νὰ ἐξέλ-
 θωσι τῆς πόλεως, διότι δὲν θὰ μεταχειρισθῇ πλέον αὐτοὺς
 ὡς πρέσβεις, ἀλλ' ὡς ἐχθρούς.

Λαβοῦσα δ' ἡ Γερουσία ὑπὸ τῶν ἐπανελθόντων πρέ-
 σβειν τὴν ἀπάντησιν ταύτην, ἐζήτησε κατὰ τὴν φρικώδη
 ταύτην τῆς καταιγίδος στιγμήν νὰ ρίψῃ τὴν ἱερὰν ἀγκυ-
 ραν. Ὁ ἀρχιποντίφηξ λοιπὸν, τὸ οἰονοσκοπικὸν συνέδριον,
 καὶ πάντες οἱ τῆς θρησκείας ὑπηρέται ἔλαβον ἐντολήν,
 ἵνα ἐν στολῇ πορευθῶσιν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον παρὰ
 τῷ Κοριολάνῳ καὶ μεταχειρισθῶσι τὰ πάντα, ὅπως πείσω-
 σιν αὐτόν, ἵν' ἀποδεχθῇ εἰρήνην ὀλιγώτερον ταπεινωτικὴν
 διὰ τὴν πατρίαν πόλιν τοῦ. Ὁ Κοριολάνος, ὃς ἤδη οὐδέν'
 ἄλλον θεόν, ἢ τὴν ἐκδίκησιν ἐγνώριζεν, ἀπέστειλε καὶ τού-
 τους ὀπίσω ἀπράκτους. Κατὰ τὴν ἐσχάτην δὲ ταύτην ἀμη-
 χανίαν ἐπορεύθησαν ἀγεληδὸν αἱ μεγάλαι κυρίαι τῆς πό-
 λεως εἰς τὴν Βετουρίαν, τὴν μητέρα τοῦ Κοριολάνου καὶ
 πρὸς τὴν Οὐολουμνίαν τὴν σύζυγόν τοῦ, ἐξορκίζουσας
 ταύτας, ἵνα κατὰ τὸν σκληροκάρδιον καὶ ἀμίληκτον τοῦτον
 πόλεμον κάμωσι τὴν τελευταίαν ἀπόπειραν. Ἡ φύσις, ἡλ-
 πιζον αὗται, θὰ λαλήσῃ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Κοριολάνου,
 καὶ τὰ δάκρυα τῶν γυναικῶν, ὧν τὴν μνήμην δὲν ἦτο δυνα-
 τὸν νὰ ἐξήλειψεν ἡ μαγία τῆς ἐκδικήσεως, θὰ ἔσωζον τὴν

πατρίδα, ἣν τὰ ὄπλα τῶν πολιτῶν δὲν ἠδύναντο νὰ προστατεύσωσιν.

Ἡ Βετουρία καὶ ἡ Οὐολουμνία δὲν ἠδύναντο ἀντισταθῆναι εἰς τὴν αἵτησιν ταύτην. Μετέβησαν λοιπὸν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ διέταξαν νὰ ἀγγείλωσιν εἰς τὸν Κοριόλανον, ὅτι γυναῖκες τινὲς ῥωμαῖαι ἐπεθύμουν νὰ τῷ ὁμιλήσωσιν. Ὁ ἥρως, οὗτινος ἡ ἀκαμπτος ψυχὴ ἐνώπιον τοῦ μεγαλείου μιᾶς πρεσβείας ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων ἀνδρῶν τῆς Γερουσίας καὶ ἐνώπιον τῶν ἀξιοσεβάστων ὑπηρετῶν τῆς θρησκείας ἔμεινεν ἀναίσθητος καὶ ἀκαμπτος, ἐκολακεύετο ἔτι μᾶλλον, ὅτι ἀπέναντι τῶν δακρύων γυναικῶν θὰ τηρήσῃ τὴν θέσιν του. Ἀλλ' ἅμα εἶδε τὴν μητέρα του, τὴν σύζυγόν του, τὰ τέκνα του, ἀκούσιόν τι αἶσθημα, ὅπερ δὲν ἠδύνατο νὰ καταβάλλῃ, ἐδίδαξεν αὐτὸν, ὅτι δὲν εἶχεν ἐντελῶς ἀκόμη ἀπαρνηθῇ τὴν φύσιν! Ἠγέρθη εὐθὺς καὶ ἔτρεχε πρὸς τὴν Βετουρίαν, ὅπως ἐναγκαλισθῇ ταύτην! Ἀλλ' ἡ ἀξιοσεβάστος γυνὴ ἐκώλυσε αὐτόν.»—Στῆθι! εἰποῦσα, πρὶν ἢ μὲ πλησιάσῃς πρέπει πρῶτον νὰ μάθω, ἐὰν ἐνώπιόν μου ἔχω ἐχθρὸν τῆς Ῥώμης, ἢ τὸν υἱόν μου· καὶ ἐὰν ἡ Βετουρία ἐν τῷ στρατοπέδῳ τούτῳ εἶναι μήτηρ σου, ἢ δούλη σου! Κακοδαίμων ἐγώ! διὰ τοῦτο ἄρα ἐπέπρωτο νὰ φθάσω εἰς τοιαύτην ἡλικίαν, ὅπως ἴδω, ὅτι ἡ μὲν πατρίς ἐξώρισε τὸν Κοριόλανον, ὁ δὲ Κοριόλανος, ὅτι πολεμεῖ τὴν πατρίδα! Βάρβαρε! ἠδύνατο ν' ἀνεχθῇ ἡ καρδιά σου τὴν κατερήμωσιν τοῦ τόπου τούτου, ὅστις σὲ εἶδε γεννώμενον, σ' ἔθρεψε καὶ ἀνέθρεψε; Ὅσῳδῆποτε μεγάλην ὀργὴν καὶ ἂν ἔτρεφες ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ἠδυνήθης νὰ πατήσῃς τὸ ἔδαφος τοῦτο χωρὶς νὰ σθεσθῇ στιγμαίως ὁ θυμός σου; Εἰς τὴν θεάν τῆς πόλεως ταύτης, ἣν πολιορκεῖς, δὲν ἐπῆλθεν εἰς τὸν νοῦν σου, ὅτι ἐκεῖ εἶναι ἡ οἰκία μου! ἐκεῖ ἡ μήτηρ μου, ἡ σύζυγός μου, τὰ τέκνα μου,

οἱ θεοί μου ; Εἶθε νὰ μὴ σ' ἔφερον εἰς τὸν κόσμον, διότι ἡ Ῥώμη θὰ ᾔην μέχρι σήμερον ἀκόμη ὁ φόβος τῶν ἔθνων, ἅτιν' ὤμωσαν τὴν καταστροφὴν τῆς ! Πλὴν καὶ ὁ τόκος υἱοῦ εἶναι ἔγκλημα, διότι ὀφείλω νὰ μὴ ἀποθάνω ὡς ἐλευθέρα Ῥωμαία ἐν τοῖς κόλποις τῆς πατρίδος, ἣτις καὶ αὕτη, ἐκτὸς τούτου, θὰ ᾔην ἐλευθέρα !— Μάθε ὁμως, ὅτι ἡ δυστυχία μας δὲν θὰ ᾔναι μεγαλειτέρα τῆς καταισχύνῃς σου ! Ἀναντιρρήτως εἶμαι ἡ δυστυχεστέρα ὄλων τῶν γυναικῶν· ἀλλὰ δὲν θὰ ᾔμαι ἐπὶ πολὺ πλεόν τοιαύτη. Ἐὰν δὲ ἡ Βετουρία καὶ ἡ Οὐολουμνία δὲν ὑπάρχουσι πλεόν διὰ σέ, σκληρὲ, ἐνθυμήθητι τοῦλάχιστον τὰ τέκνα σου ταῦτα, ἅπερ καλοῦσί σε ἀκόμη πατέρα ! Ἐνθυμήθητι, ὅτι δὲν δύνασαι νὰ καταστρέψῃς τὴν Ῥώμην, χωρὶς νὰ ἐλαττώσῃς τὰς ἡμέρας των, ἢ καταστήσῃς ταῦτα ἐφ' ὅρου ζωῆς δούλους !»

Μετὰ τοὺς λόγους τούτους ἐρρήφθησαν τὰ τέκνα τοῦ Κοριοιάνου εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ πατρός των καὶ διὰ μύριων τρυφερῶν κολακειῶν καὶ ἀσπασμῶν κατέπνιγον αὐτόν. Ἡ σκηνὴ αὕτη κατεμάλλαξεν ἐντελῶς τὸν ἥρωα.

«Ἡ μήτηρ μου ἐνίκησεν ! ἀνέκραξεν, ἀλλ' ἡ νίκη ὅσῳ εὐτυχῆς εἶναι διὰ τὴν Ῥώμην, τόσῳ δυστυχῆς ἔσεται δι' ἐμέ !» Εἶπ' ἀπέστειλεν εἰς τὰ ἴδια τὴν Βετουρίαν καὶ Οὐολουμνίαν. Αὐτὸς δ' εὐθὺς τὴν ἐπομένην ἔλυσε τὴν πολιτορχίαν καὶ ἐπάρας τὸν στρατὸν ἀπεμακρύνθη τῶν Ῥωμαϊκῶν ὁρίων μεθ' ὄλων τῶν οὐολσκειῶν λεγεῶνων. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐδέχθησαν τὴν εὐτυχὴ ἔκθασιν μετὰ μεγίστου ἐνθουσιασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης διαιωνίσαντες τὴν μνήμην τῆς ἡμέρας ταύτης δι' ἀνιδρύσεως ναοῦ, ὃν ἀφιέρωσαν εἰς τὴν τύχην τῶν γυναικῶν.

Δ'.

Ἀβιγάιλ καὶ Δαβίδ.

Μόλῃν τὴν ἐπελθοῦσαν μεταξὺ τοῦ βασιλέως Σαοῦλ καὶ Δαβίδ συνδιαλλαγὴν, οὐχ ἤττον ὁ Δαβίδ δὲν ἔδιδε πίστιν εἰς τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ βασιλέως. Διὸ μεθ' ὧν τῶν αὐτοῦ ἀνδρῶν μετέβη εἰς τὴν ἔρημον Φαράν. Ἐξῆς δὲ τὸτ' εἰς τὰ πέριξ τῆς Μαὼν ἀνὴρ τις λίαν πλούσιος, ἔχων τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Καρμήλου. Εἶχε τρισχίλια πρόβατα καὶ χιλίας αἰγας, ὠνομάζετο Ναβάλ καὶ ἡ σύζυγός του Ἀβιγάιλ. Καὶ ἡ μὲν γυνὴ ἦν πολλὰ συνετὴ καὶ ὠραία, ὁ δὲ ἀνὴρ σκληρὸς, πονηρὸς καὶ ἀνάγωγος. Ὑπῆρχε κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἀρχαία τις, εἰς δίκαιον μεταβληθεῖσα, συνήθεια, ὅπως εἰς τοὺς σερουμένους δίδεται δῶρον τι, ὅτε ἔδιδέ τις συμπόσιον μέγα, ἢ εἰσεκόμιζε σπουδαῖον τι εἰσόδημα. Τὸτ' ἐτελεῖτο πανηγυρίς. Ἀκούσας λοιπὸν ὁ Δαβίδ, ὅτι ὁ Ναβάλ κείρει τὰ ποίμνιά του ἀπέστειλε δέκα παιδάρια, εἰπὼν αὐτοῖς. «Ἀνάβητε εἰς τὸν Κάρμηλον πρὸς τὸν Ναβάλ· χαιρετήσατε αὐτὸν ἐξ ὀνόματός μου καὶ εἶπατε αὐτῷ. Σῶτηρία σοί τε καὶ τῷ οἴκῳ σου καὶ πᾶσι τοῖς σοῖς. Ἡκούσας, ὅτι οἱ ποιμένες σου κείρουσι τὰ ποίμνιά σου. Οὐδέποτε ἠνοχλήσαμεν αὐτούς. Ἀλλ' ἤδη εὐρισκόμεθα εἰς ἀνάγκην καὶ ἤλθομεν ἐν ἡμέρᾳ καλῇ.» Τὰ παιδάρια τοῦ Δαβίδ πορευθέντα εἶπον τῷ Ναβάλ τοὺς λόγους τούτους καὶ ἐσίγησαν. Πρὸς ἃ ἀπήντησεν ὁ Ναβάλ μετὰ τὴν συνήθη του σφοδρότητα (ἀγροικότητα): «Τίς εἶναι αὐτός ὁ Δαβίδ; Τίς δ' αὐτός ὁ υἱὸς τοῦ Ἰεσαί; Σήμερον εἶναι πληρωμένος ὁ τόπος τοιούτων δραπετῶν δούλων. Πρέπει λοιπὸν νὰ λάβω τὸν ἄρτον μου καὶ τὸν οἶνόν μου καὶ τὰ θύματά μου καὶ νὰ τὰ δώσω εἰς ἀνθρώπους, οὓς οὐκ οἶδα πόθεν εἰσί! »

Τότ' ἐπέστρεψαν εὐθὺς τὰ παιδάρια καὶ διηγήθησαν πῶς ὑπεδέχθη αὐτὰ ὁ Ναβάλ. Ὁ Δαβὶδ, ὃς τότε ἦν γνωστὸς ὡς διάδοχος τοῦ θρόνου, ἰδὼν ὅτι ἐνομίσθη ὡς ἀγύρτης καὶ δούλος δραπέτης, τόσον ὠργίσθη, ὥστ' εἶπεν εὐθὺς εἰς τοὺς ἀνδρας, τοὺς μετ' αὐτοῦ: «Ζώσασθε ἕκαστος τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ.» Πῶς; εἰς μάτην ἐπροστατεύσαμεν τὰ ποίμνια τοῦ Ναβάλ; Μάτην ἀπεδώκαμεν καλόν, ὅπως ἀνταποδώτῃ ἡμῖν κακόν. Ὅλα τὰ κακὰ νὰ πέσωσιν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ἐχθρῶν τοῦ Δαβὶδ, ἐὰν μέχρι πρωίας ὑπάρχῃ εἰς τὴν ζωὴν μία μόνη ψυχὴ ἐκ τοῦ οἴκου Ναβάλ. Οὔτε σκύλος δὲν θὰ μείνῃ ζῶν! «Καὶ ἀνέβησαν ὀπίσω Δαυὶδ ὡς τετρακόσιοι ἄνδρες καὶ διακόσιοι ἐκάθισαν ἐπὶ τῶν σκευῶν»

Εἷς δὲ τῶν δούλων Ναβάλ ἔσπευσεν εἰς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Ἀβιγαῖλ καὶ εἶπεν αὐτῇ. «Ὁ Δαυὶδ ἔστειλεν ἀνθρώπους νὰ συγχαρῇ τὸν Κύριόν μας. Ἀλλ' αὐτὸς ἀπήνητησεν αὐτοῖς χονδρά! Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐφάνησαν πολὺ καλοὶ πρὸς ἡμᾶς καὶ οὐδέποτε μᾶς ἠνόχλησαν. Ἡμέραν καὶ νύκτα ἦσαν οἶκον φύλακές μας, καθ' ὅλον τὸ διάστημα, ὅπου ἦσαν τὰ ποίμνιά μας πλησίον των. Τώρα λοιπὸν σκέφθητι, τί πρέπει νὰ κάμῃς. Βεβαίως ἐπείκειται εἰς τὸν ἄνδρα σου καὶ εἰς τὸν οἶκον σου δυστυχία μεγάλη. Αὐτὸς εἶναι μία πανοῦχλα, ὥστε δὲν δύναται τις νὰ τὸν εἰπῇ τι!»

Ἡ Ἀβιγαῖλ ἔλαβε μετὰ σπουδῆς διακόσια ψωμιά, δύο ἀγγεῖα οἴνου, πέντε ἐφημένα πρόβατα, πέντε μέτρα φάρου, ἕν γομὰρ σταφίδων καὶ διακοσίας παλλάδας (τσαπέλας) σύκων καὶ φορτώσασα ταῦτα εἰς ὄνους εἶπεν εἰς τοὺς δούλους της, χωρὶς νὰ εἰπῇ τίποτε εἰς τὸν ἄνδρα της, πηγένετ' ἐμπρός. Εἵτα ἀναβᾶσα ἐπὶ ὄνου καὶ αὐτὴ ἐπορεύετο κατ' εὐθεῖαν εἰς τοὺς πρόποδας ἐνὸς ὄρου, ὅτε βλέ-

πει ἐρχομένους ἐναντίον τὸν Δαβὶδ καὶ τοὺς ὀπλοφόρους του. Κατέβη εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ὄνου καὶ ἔπεσεν ἐνώπιον τοῦ Δαβὶδ ἐπὶ πρόσωπον αὐτῆς καὶ προσκηνήσας αὐτὸν εἶπεν.» Κυριέ μου, εἰς ἐμέ ἄς πέσῃ ἡ κακία! Ἐπίτρεψον εἰς τὴν δούλην σου νὰ εἰπῇ μίαν λέξιν καὶ ἄκουσον τῆς παιδίσκης σου. Κύριέ μου καὶ βασιλεῦ, μὴ ἀφίνης τὴν καρδίαν σου νὰ αἰσθάνηται τὴν ἀγροικίαν τοῦ Ναβάλ. Αὐτὸς, ὡς καὶ τὸ ὄνομά του ἐμφαίνει (Ναβάλ ἐβραϊστὶ σημαίνει, ἄφρων, μωρὸς) εἶναι ἄνθρωπος μωρὸς. Δὲν εἶδον τοὺς ἀπεσταλμένους σου. Ἀλλ' ἤδη, Κύριέ μου, ζῇ Κύριος, καὶ ζῇ ἡ ψυχὴ σου φυλάξαι σε ὁ Θεὸς τοῦ χῦσαι αἷμα καὶ κωλύσαι τὴν χεῖρα σου! Εἶπε δὲ οἱ ἐχθροί σου ὅλοι νὰ γενῶσιν ὡς τὸν Ναβάλ καὶ πάντες οἱ τὸ κακόν σου ἐπιθυμοῦντες. Δέχθητι τὸ μικρὸν δῶρον τῆς δούλης σου καὶ ἄφες! ὁ Κύριος στερεῶται τὸν οἶκόν σου καὶ τὸν θρόνον σου καταστήσει κληρονομικόν· ὅτι σὺ πολεμεῖς τὸν πόλεμον τοῦ Κυρίου! Ἐν ἡμέραις διωγμῶν ὁ Κύριος γρηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ζωῆς σου, τούναντίον δὲ ἡ ζωὴ τῶν ἐχθρῶν σου ἐκσφενδονηθήσεται ἐκ μέσου αὐτῶν ὡς διὰ σφειδόνης. Ὅταν δὲ ποιήτῃ ὁ Κύριος τῷ κυρίῳ μου κατὰ πάντα, ἃ ἐλάλησεν ἀγαθὰ ἐπὶ σέ καὶ καταστήσῃ σε ἡγούμενον τοῦ Ἰσραὴλ, δὲν θὰ ἔχῃς, Κύριέ μου, ἀφορμὴν ν' ἀναστενάξῃς, ὅτι ἔχυσας αἷμα ἀθῶον, λαβὼν ὁ ἴδιος ἐκδίκησιν· καὶ θὰ ἐνθυμηθῇς τῆς δούλης σου, ἥτις συνήντησέ σοι ἐδῶ καὶ ἐκώλυσέ σε ἐκχέαι αἷμα ἀθῶον.»

«Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεὸς, εἶπεν ὁ Δαβὶδ, ὃς ἀπέστειλέ σε σήμερον εἰς συνάντησίν μου ἐδῶ. Βεβαιότατα, ἐὰν δὲν ἔσπευδες τοσοῦτον εἰς συνάντησίν μου οὐδεμία ψυχὴ θὰ ἔμενε ζῶτα ἐν τῷ οἴκῳ Ναβάλ.» Εἶτα ἐδέχθη ὁ Δαυὶδ πάντα τὰ προσφερθέντα, ἐδείχθη εὐμενὴς εἰς τὴν ἱκεσίαν τῆς καὶ ἀπέλυτεν αὐτὴν ἐν εἰρήνῃ ἀπελθεῖν εἰς τὰ ἴδια.

Ἐπέστρεψε λοιπὸν μετὰ χαρᾶς ἡ Ἀβιγάιλ, ὃ δὲ Ναβάλ εὐρίσκετο ἀκόμῃ εἰς τὸ συμπόσιον, ὅπερ ἔδιδεν. Ἦν δὲ τοῦτο ὡσπερ βασιλικόν. Ἰδοῦσα δὲ ἡ Ἀβιγάιλ, ὅτι αὐτὸς οὐχὶ μόνον χαρίης καὶ εὐθυμος ἦν, ἀλλὰ καὶ μεθυμένος, οὐδὲν ἐξ ὅλων τῶν συμβάντων εἶπεν αὐτῷ μέχρι τῆς ἐπομένης πρωίας. Ὅτε δὲ τὴν ἐπομένην πρωίαν ἐξύπνησεν ὁ Ναβάλ νήφων, διηγήθη αὐτῷ τὰ πάντα καὶ ἐναπέθανεν ἡ καρδία αὐτοῦ ἐν αὐτῷ καὶ ἐγένετο ὡς λίθος! Μετὰ δέκα δὲ ἡμέρας ἀπέθανεν ὁ Ναβάλ, ὅπερ μαθὼν ὁ Δαβὶδ εἶπεν. «Εὐλογητὸς Κύριος, ὃς ἔκρινε τὴν κρίσιν τοῦ ὀνειδισμοῦ ἐκ χειρὸς Ναβάλ. Καὶ ἀπέστειλεν ἀνθρώπους καὶ ἐζήτησε τὴν Ἀβιγάιλ εἰς γυναῖκα. Αὕτη δὲ ἐδέχθη νὴν πρότασιν ὑποκλινῶς, καὶ συνοδευομένη ὑπὸ πέντε παιδισκῶν ἠκολούθησε τοὺς ἀπεσταλμένους καὶ ἐγένετο σύζυγος τοῦ Δαβίδ.

(Α'. Βασιλ. κεφ. 25.— Calmet. Hist. de l' Anc Test. Tom. II. p. 172.)

Ε.

Ἰοὺ δείθ.

Ἀφοῦ Ναβουχοδονόσορ ὁ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς κατεκρήμνισε τὸν θρόνον τοῦ μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ βασιλέως τῆς Μηδείας Ἀρφαξάδου, ἐπήρθη τοσοῦτον ἐπὶ τοῖς ὅπλοις αὐτοῦ καὶ τῷ μεγαλείῳ, ὥστ' ἐπίστευσεν, ὅτι οὐδὲν δύναται αὐτῷ πλέον κώλυμα εἶναι τοῦ ὑποβαλεῖν εἰς τὸν αὐτοῦ ζυγὸν ὅλα τὰ λοιπὰ ἔθνη καὶ βασιλεια. Ἀθροίσας λοιπὸν ὅλους τοὺς πρεσβυτέρους στρατάρχας καὶ ἀρχηγούς ἐδήλωσεν αὐτοῖς, ὅτι ἔχει ἀπόφασιν νὰ καταστήσῃ αὐτῷ φόρου ὑποτελῆ ὅλην τὴν γῆν. Παρεδεχθέντος δὲ τοῦ σχεδίου γενικῶς, διέταξε τὸν γενικὸν ἀρχιστράτηγον Ὀλοφέρνην. «Ἐκστράτευσον κατὰ πάντων τῶν βασιλείων

τῶν χειμένων πρὸς δυσμάς! Μὴ φεισθῆς οὐδενός! ὑπόταξόν μοι ἀπάσας τὰς ὀχυράς πόλεις!»

Ὁ Ὀλοφέρνης συνήθροισε καὶ παρεσκεύασε τὴν ἐμπόλεμον στρατιάν. Ἀπηρτίζετο δὲ ἐξ 120 χιλιάδων μαχίμων ἀνδρῶν τοῦ πεζικοῦ καὶ 12 χιλιάδων τοξοτῶν ἐφίππων! Προαπέστειλε δὲ ἄπειρον πληθὺν καμήλων παντὸς εἶδους ἐφοδίων φορτωμένων καὶ ὀλόκληρα ποίμνια προβάτων καὶ βοῶν. Ἐκ πάσης Συρίας διέταξε νὰ ἔχωσιν ἔτοιμα κατὰ τὴν διάβασίν του σιτηρά· καὶ ἐξεστράτευσε μεθ' ἁρμάτων, ἱππέων καὶ τοξοτῶν, καλυπτόντων ὡς ἀκρις τὴν χώραν! Ἐξελθὼν δὲ τῶν ὀρίων τῆς Ἀσσυρίας ἐξεβίασε καὶ ἐξεπόρθησε πᾶν ὄρεινόν φρούριον καὶ πᾶσαν ὀχυράν θέσιν. Ἐξεπόρθησε τὴν Μελοθίαν, Ταρσὸν, καὶ τὴν Χελεών. Παρῆλθε τὸν Ἐὐφράτην, διῆλθε τὴν Μεσοποταμίαν καὶ κατέσκαψε πάσας τὰς ὑψηλὰς πόλεις ἀπὸ τοῦ χειμάρρου Ἀβρωνᾶ μέχρι τῆς θαλάσσης. Ἐλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ὅλους τοὺς Μαδιανίτας καὶ πάντ' ἀνθιστάμενον αὐτῷ διεπέρα ἐν στόματι μαχαίρας. Ἐντεῦθεν κατέβη εἰς Δαμασκὸν ἐν καιρῷ θερισμοῦ καὶ ἐνέπρησε πάντας τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν, κατακόψας πᾶν δένδρον, ἄμπελον καὶ πάντα νεανίσκον καὶ διασπείρας τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν. Οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἡγεμόνες ὅλων τῶν πόλεων καὶ χωρῶν Συρίας, Μεσοποταμίας, Λιβύης καὶ Κιλικίας ἔστειλον αὐτῷ πρεσβείας, ὑποτασσόμεναι αὐτῷ μεθ' ὅλης αὐτῶν τῆς οὐσίας, κινητῆς καὶ ἀκινήτου, καὶ τῶν λαῶν των. »Εἶτα δ' ἐλάβανεν ἐξ αὐτῶν τοὺς ἀνδρειότερους πολεμιστάς καὶ διέσπειρεν αὐτοὺς μεταξὺ τῆς στρατιᾶς του. Ὅθεν δὲ καὶ ἐὰν διήρχετο προσήρχοντο αὐτῷ οἱ ἐπισημότεροι ἐξ ὅλων τῶν πόλεων μετὰ τοῦ λαοῦ εἰς προὑπάντησίν του, ὑποδεχόμενοι αὐτὸν μετὰ στεφάνων καὶ λαμπάδων, μετὰ

χορῶν καὶ τυμπάνων. Καὶ ὁμῶς κατέστρεφε τὰς πόλεις αὐτῶν, καὶ κατέκοπτε τὰ ἄλσῃ, διότι εἶχε διατάξει αὐτὸν ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδονόσορ νὰ ἐξολοθρεύσῃ πάντας τοὺς θεοὺς τῆς γῆς, ὅπως αὐτῷ μόνον λατρεύσῃ ὡς θεὸν πᾶσα ἡ γῆ καὶ πάντες οἱ λαοί! Ἐξεστράτευσεν εἰτὰ ἐντεῦθεν διὰ τῆς Ἀπαμείας καὶ Μεσοποταμίας εἰς Ἰουδαίαν καὶ ἐστρατοπέδευεν ἀνὰ μέσον Γαβαὶ καὶ Σκυθῶν πόλεως δεκατρεῖς ἡμέρας, ὅπως συγκεντρώσῃ ἅπασαν τὴν αὐτοῦ στρατιάν!

Ἦδη λοιπὸν ἐμελλε νὰ ἔλθῃ ἡ σειρά τῆς Ἰουδαίας. Ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἐτρόμαξε καὶ ἐφοβήθη, φοβούμενος κατ' ἐξοχὴν ἐπικειμένην τινὰ βεβήλωσιν τοῦ ἱεροῦ τῶν. Ἡ ἰδέα αὕτη καὶ ἡ ἐνθαρρυντικὴ πρόσκλησις τοῦ τότε μεγάλου ἱερέως Ἰωακείμ κατέστησεν αὐτοὺς τόσον ἀποφασιστικούς, ὥστε οὐχὶ μόνον ὑποταγὴν τῷ πανισχύρῳ τῶν Ἀσσυρίων στρατάρχῃ νὰ μὴ προσφέρωσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα καὶ κατὰσχῶσι τὰς στενοπούς καὶ τὰ ὄρη εἰς διακώλυσιν αὐτοῦ.

Ὅτε δ' ἔμαθεν ὁ Ὀλοφέρνης, ὅτι ὁ Ἰσραὴλ ἠτοιμάζετο εἰς ἀντίστασιν, τοσοῦτον ὠργίσθη, ὥστε συνήθροισεν εὐθὺς ὅλους τοὺς ἄρχοντας Μωάβ καὶ τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἀμμωνιτῶν καὶ πάντας τοὺς σατράπας τῆς παραλίας καὶ εἶπεν αὐτοῖς. «Εἶπατέ μοι, Τίς ὁ λαὸς οὗτος, ὁ κατέχων τὴν ὀρεινὴν; Ποίας πόλεις κατοικεῖ; Ποία ἡ δύναμις αὐτοῦ; Τίς ὁδηγεῖ αὐτοὺς εἰς τὸν πόλεμον; Καὶ διατί μόνος ὁ λαὸς οὗτος ἐξ ὅλων τῶν κατοικούντων ἐν δυτμαῖς, κατεφρόνησέ με καὶ οὐκ ἤλθεν εἰς προὑπάντησιν;»

Ἀχιῶρ, ὁ στρατηγὸς ὅλων τῶν Ἀμμωνιτῶν, τὴν ἱστορίαν οἰδῶς ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν αὐτῷ.

»Ἐγὼ θὰ σᾶς εἰπῶ ὅλην τὴν ἀλήθειαν περὶ τοῦ λαοῦ τούτου. Οὐδὲν ψεῦδος θὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ δού-

λου σου. Ὁ λαὸς οὗτος εἰσὶν ἀπόγονοι Χαλδαίων. Παρώ-
κησαν τὸ πρῶτον ἐν Μεσοποταμίᾳ, ὅτι οὐκ ἠβουλήθησαν
λατρεῦσαι τοὺς θεοὺς τῶν πατέρων αὐτῶν. Ἐγκατέλειψαν
τὴν πολυθείαν καὶ ἐλάτρευσαν ἓνα μόνον Θεὸν τοῦ οὐρα-
νοῦ. Οὗτος διέταξεν αὐτοὺς νὰ ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς Χαλδαίας
καὶ νὰ ἔλθωσι νὰ κατοικήσωσι τὴν Χαναάν, ἐν ᾗ ἐπληθύν-
θησαν χρυσίῳ καὶ ἀργυρίῳ καὶ κτήνῃ πολλοῖς. Ἀναγ-
κασθέντες δ' εἶτα ἐκ σφοδροῦ λιμοῦ κατέβησαν εἰς Αἴγυ-
πτον. Ἐν ᾗ διατρίψαντες τετρακόσια περίπου ἔτη ἐπλη-
θύνθησαν εἰς ἀπειράν πληθος. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς Αἰγύπτου
κατέβληθεν αὐτοὺς σφόδρα. Ἐπεκαλέσθησαν ὁμῶς τὸν Θεὸν
αὐτῶν καὶ ἐπάταξε τὴν Αἴγυπτον πληγαῖς διαφόροις.
Τόθ' οἱ Αἰγύπτιοι ἀφῆκαν αὐτοὺς ἐλευθέρους καὶ ἔπαυσαν
αἱ πληγαί! Ἀλλὰ μεταμεληθέντες ἠθέλησαν αὖθις νὰ δου-
λώσωσιν αὐτοὺς καὶ κατεδίωξαν τούτους. Καὶ κατεξήραναν
ὁ Θεὸς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν ἔμπροσθεν αὐτῶν καὶ ἤγα-
γεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἔρημον Σινᾶ καὶ Κάδης Βαρνή· καὶ ἐξέ-
βαλον πάντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ᾤκησαν
ἐν γῇ Ἀμοραίων καὶ πάντας τοὺς Ἑσβεῶν ἐξωλώθρευσαν.
Διαβάντες δὲ τὸν Ἰορδάνην ἐκκληρονόμησαν ὅλην τὴν ὀρει-
νὴν νικήσαντες καὶ διώξαντες τοὺς βασιλεῖς τῶν Χανα-
ναίων, τῶν Φερεζαίων τῶν Ἰεβουσαίων, τῶν Συχεμητῶν
καὶ ὅλους τοὺς Γεργεσαίους, ὅτι ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ ἐμά-
χητο μετ' αὐτῶν. Ἐφ' ὅσον δ' οὐχ ἡμάρτανον εἰς Θεὸν τὰ
πάντα ἔβαινον αὐτοῖς εἰς καλόν, ὅτι ὁ Θεὸς μισεῖ τὴν ἀδι-
κίαν. Ὅτε δὲ μετὰ καιρὸν ἀπέστησαν τῆς εὐσεβοῦς ὁδοῦ,
ἐξωλωθρεύθησαν ἐν πολέμοις πολλοῖς καὶ ἠχμαλωτίσθη-
σαν καὶ ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ κατεστράφη. Ἦδη δὲ ἐπιστρέψαν-
τες ἐπὶ τὸν Θεόν, ἐπανῆλθον ἐκ τῆς διασπορᾶς, κατακτη-
σαντες ὅλην τὴν ὀρεινὴν ταύτην καὶ καταλαβόντες αὖθις
τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐν ᾗ τὸ ἁγίωμα αὐτῶν. Καὶ νῦν ἐρώ-

τησον, δέσποτα κύριε, εἰ ὁ λαὸς οὗτος ἁμαρτάνῃ εἰς τὸν Θεόν του καὶ τότε ἐκστρατεύσωμεν κατ' αὐτῶν καὶ νικήσωμεν, ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς αὐτῶν παραδώσει ἡμῖν αὐτοὺς καὶ ὑποταχθήσονται σοι! Εἰ δὲ οὐχ ἡμαρτον εἰς Θεὸν αὐτῶν οὐ δυνάμεθα ἀντιστῆναι αὐτοῖς, ὅτι ὑπερασπιεῖ αὐτοὺς ὁ Κύριος καὶ καταιχυνθῶμεν ἐνώπιον πάσης τῆς γῆς!

Εἰς τοὺς λόγους τούτους ἐπλήσθησαν ὀργῆς καὶ θυμοῦ πάντες οἱ στρατηγοί. Πῶς! ἔλεγον, οἱ μηδαμινοὶ οὗτοι, οἱ ἁμαθεῖς οὗτοι τοῦ πολεμεῖν ἄνθρωποι! θὰ τολμήτῃσιν ἀντιστῆναι ἡμῖν. Ὁ Ἀχιὼρ καὶ ὅλοι οἱ λαοὶ δέον νὰ πεισθῶσιν, ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορ εἶναι ὁ μόνος θεὸς τῆς ὑψηλίου! Διεννοοῦντο νὰ φονεύσωσι τὸν Ἀχιὼρ. Οὐχί, εἶπεν ὁ Ὀλοφέρνης, δὲν πρέπει ν' ἀποθάνῃς ἐδῶ. Ταύτην τὴν στιγμήν θὰ σὲ ἀποστείλῃω πέραν εἰς τὸν λαὸν αὐτόν. Ὅταν δὲ πατάξωμεν ὅλους αὐτοὺς ὡς ἄνδρα ἓνα, θ' ἀποθάνῃς καὶ σὺ διὰ τοῦ σιδήρου τῆς Ἀσσυρίου στρατιᾶς. Εἶτα διέταξε ν' ἀπαγάγῃσιν τὸν Ἀχιὼρ πρὸς Βεθουλίαν, ἐνθ' ἀφῆκαν αὐτὸν δεδεμένον χεῖρας καὶ πόδας ὑπὸ τὴν ῥίζαν τοῦ ὄρου.

Οἱ κάτοικοι Βεθουλίας ἐξελθόντες ἔλυσαν αὐτὸν καὶ ἔφεραν εἰς τὴν πόλιν. Ἐκεῖ ἐνώπιον παντὸς τοῦ λαοῦ διηγῆθη ὅλην τὴν ἀφορμὴν τῆς δεσμεύσεώς του, ὅλα ὅσα εἶπεν ἐν τῷ στρατιωτικῷ συμβουλίῳ! Καὶ πετόντες ὁ λαὸς προσεκύνησαν τῷ θεῷ λέγοντες. «Κύριε, ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ κατίδε ἐπὶ τὰς ὑπεριφανείας αὐτῶν! Ἐλέησον τὴν ταπεινωσιν τοῦ γένους ἡμῶν καὶ δεῖξον, ὅτι οὐκ ἐγκαταλείπεις τοὺς ἐπὶ σὲ πεποιοτάς.» Εἶτα ὠδήγησεν ὁ Ὀζίας τὸν Ἀχιὼρ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ περιεποιήθη αὐτόν.

Τὴν δ' ἐπαύριον ἐκίνησεν ὁ Ὀλοφέρνης μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις κατὰ τῆς Βεθουλίας. Πλησιάσας δὲ ταύτην ἐποίησατο μεγάλην ἐπίδειξιν, καταστρέψας ἅμα καὶ τὰ εἰς τὴν πό-

λιν τὸ ὕδωρ φέροντα ὑδραγωγία. Εἵτα ἐπρότεινον αὐτῷ νὰ καταληφθῶσιν ὅλαι αἱ λοιπαὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως πηγαὶ δι' ἐνόπλων. ἔξ οὗ, ἡ θὰ ἀποθάνῃ ὁ λαὸς ὅλος ἄνευ πολέμου, ἡ θὰ παραδοθῇ! Τοῦτ' ἀπεδέξατο ὁ ἀρχιστράτηγος. Μεθ' ἡμέρας εἴκοσιν ἦν τόση μεγάλη ἔλειψις ὕδατος ἐν τῇ πόλει, ὥστε ἤρχισε νὰ δίδηται τοῦτο εἰς τοὺς πολίτας μετρημένον. Ὅτε δὲ ἡ ἔλειψις κατέστη ἔτι ἐπαισθητοτέρα, προσήρχοντο ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδιά εἰς τὸν Ὀζίαν, προτρέποντες νὰ παραδοθῇ ἡ πόλις· «ὅτι κρεῖσσον νὰ διαρπαγῶμεν καὶ γενῶμεν δοῦλοι, ἢ ν' ἀποθάνωμεν ἐκ τῆς δίψης!»

Ὁ δὲ Ὀζίας ἀπεκρίθη αὐτοῖς μετὰ δακρύων. «Θαῤῥεῖτε, ἀδελφοί! ἃς περιμείνωμεν ἀκόμη πέντε ἡμέρας τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ! καὶ ἐὰν δὲν ἐλεήσῃ ἡμᾶς, δοξάζων τὸ ὄνομά του, θὰ κάμωμεν ὅ,τι ἐπιθυμεῖτε!»

Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἔζη ἐν Βεθουλίᾳ γυνή τις καθ' ὑπερβολὴν ὠραία, ὀνόματι Ἰουδίθ. Ὁ ἀποθανὼν αὐτῆς σύζυγος Μανασσῆς ἀφῆκεν αὐτῇ μέγαν πλοῦτον καὶ δουλικὸν πολυάριθμον. Οὐδεὶς ποτ' εἶπε τι κατ' αὐτῆς, ὅτι ἐφοβεῖτο τὸν Κύριον αὐτῇ πολὺ! Ἀκούσασα τοὺς λόγους τοῦ Ὀζίου, μετεκαλέσατο παρ' ἑαυτῇ τοὺς ἱερεῖς Χαβρεὶμ καὶ Χαρμὶν καὶ ἐλάλησε πρὸς αὐτοὺς μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ· «Τί! συνήνεσεν ὁ Ὀζίας νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν, ἐὰν ἐντὸς πέντε ἡμερῶν δὲν ἔλθῃ καμμία βοήθεια; Καὶ τίνες εἴσθε σεῖς οἱ οὕτω πειράζοντες τὸν Κύριον; Τοιαύτη συμπεριφορὰ δὲν κάμπτει αὐτὸν εἰς ἔλεος, ἀλλὰ μᾶλλον κινεῖ αὐτὸν εἰς ὀργὴν καὶ ἐκδίκησιν! Σεῖς ἐνεχυράζεται τὰς βουλάς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ κατὰ τὴν ἀρέσκειάν σας ὀρίζετε τὴν ἡμέραν αὐτῶν! Ἀλλ' ὁ κύριος μακρόθυμος· Ὁ Θεὸς δὲν ἀπειλεῖται ὡς ἄνθρωπος, οὐδ' ὀργίζεται ὡς υἱὸς ἀνθρώπου! Διὸ ἀναμένοντες τὴν παρ' αὐτοῦ σωτηρίαν ἰκετεύσω-

μεν αὐτὸν μετὰ δακρύων καὶ ταπεινωθῶμεν ἐναντίον αὐτοῦ. Αὐτὸς δὲ ἴσως εἰσακούσῃται τῆς φωνῆς ἡμῶν, ἐὰν ᾗ αὐτῷ ἀρεστόν. Οὕτω διὰ τῆς ταπεινώσεώς μας δοξασθῇσόμεθα, ὡς ἤδη διὰ τὴν ἐχθρικὴν ὕβριν ταρασσόμεθα· διότι ἡμεῖς δὲν ἠκολουθήσαμεν τὴν ἀμαρτωλὸν τῶν πατέρων ἡμῶν ὁδόν, οὐδὲ παρεκλίναμεν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, προσκυνήσαντες θεοὺς ξένους, οὗ ἕνεκα νὰ παραδώτῃ ἡμᾶς εἰς τὸ ξίφος, τὴν διαρπαγὴν καὶ τὴν χλεύην τοῦ ἐχθροῦ! Οὐδὲν ἄλλον Θεὸν γνωρίζομεν, ἢ αὐτὸν μόνον καὶ παρ' αὐτοῦ μόνον ἐλπίζομεν τὴν σωτηρίαν! Αὐτὸς ἐκδικήσῃ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν διὰ τὸν φόνον καὶ τὰς συμφορὰς ἡμῶν καὶ ταπεινώσει τὰ ἔθνη τὰ καθ' ἡμῶν κινούμενα Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν! Ἀδελφοί! ὑμεῖς εἰσθε οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ. Ἀφ' ὑμῶν ἐξαρτᾶται ἡ ζωὴ αὐτοῦ. Ἐνθαρρύνετε αὐτὸν διὰ τῶν συμβουλῶν σας. Ἐνθυμήθητε, ὅτι καὶ τοὺς πατέρας ἡμῶν ἐπείρασεν ὁ Κύριος, εἰ ἀληθῶς ἐλάτρευον αὐτόν! Εἰποῦσα δὲ ταῦτα καὶ ἔτι πλείονα περὶ τῆς θείας δοκιμασίας καὶ περὶ τῆς ἐπὶ τὸν Θεὸν πεποιθήσεως, ἔδωκε πέρας εἰς τὸν λόγον τῆς οὕτω πως. «Δέεσθε, ὅπως ὁ Κύριος ἐνιτχύσῃ με εἰς τὴν ἀπόφασίν μου!—Σταθῇτε τὴν νύκτα ταύτην εἰς τὴν πύλιν· καὶ ἐγὼ θὰ ἐξέλθω μετὰ τῆς δούλης μου. Μὴ μὲ ἐξετάσῃτε περὶ τῆς πράξεώς μου, ὅτι οὐκ ἀναγγελῶ ὑμῖν οὐδὲν. ἕως οὔ νὰ ἐκτελεσθῶσιν, ἃ ἔχω κατὰ νοῦν. Πλὴν δέεσθε τοῦ Κυρίου περὶ ἐμοῦ.» Τότ' ἀπεκρίθησαν οἱ ἱερεῖς. «Πορεύου εἰς εἰρήνην καὶ κύριος ὁ Θεὸς ἔμπροσθέν σου εἰς ἐκδίκησιν τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν».

Ἀναχωρησάντων τῶν ἱερέων ἡ Ἰουδιθ μετέβη εἰς τὸ δωμάτιον τῆς προσευχῆς καὶ πεσοῦσα ἐπὶ πρόσωπον ἔκραξε. «Θεέ μου καὶ Κύριε, σπεῦσον εἰς βοήθειάν μου καὶ ἐπάκουσον τῆς χήρας! Βλέφων εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀσσυρίων, ὡς ποτε ἐπὶ τοὺς Αἰγυπτίους, ὅτε ἐν ἄρμασι καὶ ἐν

ἵπποις καὶ δυνάμει πολλῇ κατεδίωκον τοὺς δούλους σου !
 Εἶδες μόνον τὸ στράτευμά των καὶ κατεκαλύφθη ὑπὸ σκό-
 τους καὶ οἱ πόδες αὐτῶν προσέκρουον ἐν τῷ πυθμένι καὶ
 τὸ ὕδωρ κατεκάλυψεν αὐτούς ! Οὕτω ποιήσον καὶ τούτους,
 Κύριε, τοὺς καυχωμένους ἐπὶ τὸ πλῆθος αὐτῶν, καὶ γαυρι-
 ῶντας ἐπὶ τὰ ἄρματα, τὰ τόξα, τὰς ἀσπίδας καὶ τὰ βέλη αὐ-
 τῶν, οὐ γὰρ ἔγνωσαν, ὅτι σὺ εἶ, Κύριος. συντριβὼν πολέ-
 μους ! Κύριος, ὄνομά σου ! Ἐκτεινον, ὡς πάλα! ποτὲ, τὸν
 βραχίωνά σου τὸν ὑψηλὸν καὶ τῇ δυνάμει σου σύντριψον
 τὴν δύναμιν αὐτῶν. Ἐν τῷ θυμῷ σου ῥῆξον τὸ κράτος αὐ-
 τῶν εἰς γῆν. Ὁμωσαν νὰ βεβηλώσωσι τὰ ἅγια σου, νὰ μι-
 ἄνωσι τὸ σκήνωμα τοῦ ὀνόματός σου καὶ τὸ θυσιαστήριόν
 σου σιδήρῳ νὰ κατακρημνίσωσι. Δός, Κύριε, ἵν' ἀποκοπῇ ἡ
 ἀγέρωχος κεφαλὴ τοῦ Ὀλοφέρνηου διὰ τοῦ ἰδίου του ξί-
 φους. Εὐδόκησον, ἵνα δεσμευθῇ οὗτος διὰ τῆς ὀφews εἰς ἐμέ.
 Δός μοι θάρρος, ἵνα καταφρονήσω αὐτὸν καὶ ἐνίσχυσόν με,
 τοῦ ἐξολοθρεῦσαι αὐτόν. Δόξα σου αἰώνιος θὰ ᾔηται, ἐὰν πέσῃ
 ὑπὸ γυναιχείας χειρός ! Οὐ γὰρ ἐν τῷ πλήθει ἡ δύναμις
 σου, Κύριε, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς ταπεινοῖς τοὺς ὑπερηφάνους,
 ὧν τῶν ἀπηλπισμένων ἀντιλήπτωρ καὶ τῶν ἀπεγνωσμένων
 σωτήρ. Θεὲ τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς ! Κτίστα, τῶν ὑδά-
 των, Βασιλεῦ πάσης κτίσεως, ἐπάκουτον τῆς ταλαιπώρου
 ἐμοῦ δεομένης, ἐγκαταλελειμένης ὅλως εἰς τὴν εὐσπλα-
 χνίαν σου. Μνήσθητι, Κύριε, τῆς διαθήκης σου ! Δός λό-
 γον τῷ στόματί μου. Ἐνίσχυσόν με εἰς τὴν ἀπόφασίν μου,
 ἵνα μὴ βεβηλωθῇ ὁ ναός σου ὁ ἅγιος καὶ γινώσκει τὰ
 ἔθνη πάντα, ὅτι σὺ εἶ Θεός. Θεὸς πάσης δυνάμεως καὶ
 κράτους ! »

— Συμπληρώματα δὲ τὴν προσευχὴν, ἐξεδύθη τὴν στολὴν
 τῆς χηρείας, ἐχρίσθη διὰ μύρων πολυτιμοτάτων, ἐνεδύθη
 τὰ ὡραιότερα ἐνδύματά της, ἔβαλε τὰ βραχιόλια, ἐνώτια,

δακτυλίδια καὶ λείρια καὶ κατεστόλησεν ἑαυτὴν μεθ' ὅλης τῆς ἐπιμελείας. Αὐτὸς δ' ὁ Κύριος ἐπέχυσεν ἐπ' αὐτὴν τὴν χάριν του, Εἴτα ἔδωκεν εἰς τὴν δούλην τῆς ἀσπίδιον οἴνου, ἐν ἀγγεῖον ἐλαίου, καὶ πῆραν πλήρη φάρου, καὶ παλάθην ἄρτων καὶ τυροῦ καὶ ἐξεκίνητην. Φθάσασαι εἰς τὴν πύλην εὗρον τὸν Ὁζίαν καὶ τοὺς ἱερεῖς τῆς πόλεως. Ὡς δὲ εἶδον αὐτὴν ἐθαύμασαν σφόδρα ἐπὶ τῷ κάλλει αὐτῆς εἰπόντες αὐτῇ.» Ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν δώη σε εἰς χάριν! καὶ τελειῶσαι τὴν ἐπιχείρησίν σου! «Πάντες οἱ παρόντες ἐκραύγασαν.» Γένοιτο, Γένοιτο!

Ὅτε δὲ κατὰ τὴν ἀνατολὴν τῆς ἡμέρας κατείρχετο τοῦ ὄρους ἐκράτησαν ταύτην αἱ ἀσσυρικαὶ περίπολοι καὶ ὠδήγησαν πρὸς τὸν Ὀλοφέρνην, ὃς ἅμα ἰδὼν ταύτην ἐξεπλάγη ἀπὸ τὴν ὠραιότητά της καὶ ἐφάνη ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς αἰχμάλωτός της. Οἱ δὲ περὶ αὐτὸν ἔλεγον. Τίς δύναται νὰ περιφρονήτῃ ἔθνος, ὡς τοὺς Ἑβραίους, ὅπερ ἔχει τοιαύτας γυναῖκας; Ἀλλὰ πράγματι! χάριν αὐτῶν πρέπει νὰ τοὺς πολεμήσωμεν. Ἡ Ἰουδίθ εὔρε τὸν Ἀρχιστράτηγον ἐπὶ κλίνης ἀναπαυόμενον ἐν κωνωπίῳ καθυφασμένῳ πορφύρᾳ, χρυσίῳ καὶ σμαράγδαῖς καὶ λίθοις πολυτίμοις καὶ πετοῦσα προσεκύνησεν αὐτὸν, ἀλλ' οἱ δοῦλοι αὐτοῦ ἤγειραν αὐτὴν αὖτις. Θάρρει, γύναι, εἶπεν ὁ Ὀλοφέρνης, εἰπέ μοι μόνον τίνος ἕνεκα ἀπέδρας ἀπὸ τὸν λαόν σου; Τίνος ἕνεκα ἦλθες πρὸς ἡμᾶς; Ἡ δὲ Ἰουδίθ ἀπεκρίθη διὰ λόγου λίαν κολακευτικοῦ καὶ λεπτοῦ. Λαλήτας' αὐτῷ ὅτι ὅλα τὰ ἔθνη θαυμάζουσι τὴν μεγαλonoιάν του! ὅτι ὅλος ὁ κόσμος ἀναγνωρίζει τὴν δυνάμιν του! ὅτι τὰ προτερήματά του φημίζονται εἰς τὰς λοιπὰς χώρας! Ἐκαμεν εἴτ' αὐτῷ μνείαν καὶ τῶν τοῦ Ἀχιὼρ ἀντιρρήσεων. «Γνωστὸν εἶναι, εἶπεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῶν διὰ τῶν προφητῶν του προεἶπεν, ὅτι ἕνεκα τῶν ἁμαρτιῶν παραδόσει αὐ-

τούς εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν. Ἐτρόμαξαν ἤδη οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ καὶ οἱ Βεθουλῖται, ἕνεκα τῆς δίψης καὶ τῆς ἐλλείψεως, ἀπεφάσισαν νὰ πίνωσιν αἷμα ζῶον, νὰ καταβροχθίζωσι τὰς ἀγίας τοῦ Κυρίου θυτίας, σῖτον, οἶνον καὶ ἔλαιον, ἅτιν' οὐκ ἔξεστιν αὐτοῖς ἐγγῦσαι, καὶ οὕτως ἐγένοντο παραβάται τοῦ νόμου. Διὰ τοῦτο ἦλθες, μᾶλλον δ' αὐτὸς ὁ Θεός, ὃν καὶ αὐτοὶ ἐδῶ λατρεύουσιν, ἐξαπέστειλά σε, ὅπως ἐξολοθρεύῃς αὐτούς. Αὐτὸς θὰ φανερώτῃ αὐτῷ διὰ τῆς σροσευχῆς τῆς πότε θὰ φθάσῃ ἡ ὥρα τῆς παραβάσεως καὶ τῆς ἐκδικήσεως. «Τότε, προσέθηκεν, ἔρχομαι καὶ ἀναγγέλλω σοι ταῦτα. Διὰ μέσου τῆς Ἰουδαίας καὶ Ἱερουσαθὰ σὲ φέρω. Οὐδεὶς δυνηθήσεται σωθῆναι, ὁλόκληρος ὁ λαὸς Ἱερουσαλὴμ ἔσται ἐνώπιόν σου, ὡς πρόβατα μὴ ἔχοντα ποιμένα καὶ οὐδεὶς κύων γρύξει».

Καὶ ἤρεσαν εἰς τὸν Ὀλοφέρνην καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν πάντα ὅτα εἶπεν ἡ Ἰουδίθ. Ἐθαύμαζον τόσον τὴν σοφίαν τῆς, ὅσον καὶ τὴν ὠραιότητά τῆς. Ἡ ὑπόσχεσίς σου εἶναι καλὴ—εἶπεν ὁ Ἀρχιστράτηγος. Ἐὰν κάμῃς ὡς ὑπεσχέθεις, ὁ Θεός σου θὰ ᾖναι Θεός μου ! Εἶτα διέταξε νὰ ὀδηγήσωσιν αὐτὴν εἰς τὸ δωμάτιον, ἐν ᾧ ἐφυλάσσοντο οἱ θησαυροὶ του, διατάξας νὰ δίδωσιν αὐτῇ ὅ,τι καὶ αὐτὸς ἐν τῇ τραπέζῃ ἔτρωγεν. Αὕτη δ' ἀπεκρίθη. Ἦδη δὲν δύναμαι ἐγὼ νὰ φάγω οὐδὲν ἐκ τούτων, ἵνα μὴ ἀμαρτήσω, ἀλλὰ θὰ τρώγω ἐξ ὧν ἔφερα. «Ἀλλ' ὅταν ἐκλείψωσι ταῦτα; εἶπεν ὁ Ὀλοφέρνης.» Κύριέ μου, ἀπεκρίθη ἡ Ἰουδίθ· δὲν θὰ λείψωσι ταῦτα μέχρις οὗ ἐκτελέσῃ ὁ Κύριος διὰ τῆς χειρός μου, ὅ,τι ἐβουλεύσατο.

Εἶτα ἐζήτησε τὴν ἄδειαν, ἵνα πρὸ τῆς ἡμέρας ἐξέρχεται τῆς σκηνῆς, ὅπως κατὰ τὸ ἔθος προσεύχεται εἰς τὸν Κύριον. Ὁ Ὀλοφέρνης ἐπέτρεψε τοῦτο ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. Ἡ δὲ Ἰουδίθ καθ' ἑκάστην νύκτα μετέβαινεν εἰς τὴν κοι-

λάδα Βεθουλίας καὶ ἐλούετο ἐν τινι πηγῇ, δεομένη τοῦ Θεοῦ. Τὴν τετάρτην ἡμέραν ἔδωκεν ὁ Ἀρχιστράτηγος μέγα δεῖπνον εἰς τοὺς ἀξιωματικούς, ὅτε καὶ ἀπέστειλεν ἓνα τῶν θαμηπόλων αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἰουδίθ· ὅπως καλέσῃ καὶ ταύτην εἰς τὴν τράπεζαν καὶ συνάμα πείσῃ ταύτην, ὅπως οἰκήσῃ μετ' αὐτοῦ. «Καὶ τίς εἰμὶ ἐγώ, ἀπεκρίθη, ἀντιστῆναι τῷ κυρίῳ μου ;» Πᾶν ὅ,τι ἀρέσκει αὐτῷ θὰ κάμω μετὰ προθυμίας. Εἰσελθοῦσα δὲ καὶ παρακαθίσασα εἰς τὴν τράπεζαν «ἐξέστη ἡ καρδίᾳ Ὀλοφέρνης ἐπ' αὐτὴν καὶ ἡ ψυχὴ του ἐσαλεύθη. Ἐφαγε δὲ καὶ ἔπιεν ἐνώπιόν του ἐξ ὅλων» ὧν αὐτῇ ἡ δούλη εἶχεν ἐτοιμάσει. Ὁ Ὀλοφέρνης τόσον ἦν εὐθυμος, ὥστ' ἔπινε τόσον οἶνον, ὅσον οὐδέποτε ἐν τῇ ζωῇ του. Προβάτης δὲ τῆς νυκτὸς λίαν ἔφερον αὐτὸν εἰς τὴν κλίνην του, περιπεσόντα ἕνεκα τῆς μεγάλης του μέθης εἰς ὕπνον βαθύτατον. Εἴτ' ἀπεμακρύνθησαν καὶ πάντες οἱ ὑπερέται, ἐπίσης μεθυσμένοι. Ἐμεινε δὲ παρ' αὐτῷ μόνη ἡ Ἰουδίθ. Ἦδη ἐπίστευεν ἡ ἡρώς, ὅτι ἤγγισε ἡ ὥρα νὰ ἐκτελέσῃ τὸν σκοπὸν της. Παρεκάλεσεν αὐτὴ τὸν Θεὸν νὰ τὴν ἐνισχύσῃ καὶ βοηθήσῃ. Εἴτα λαβοῦσα τὸν ἀκινάχην τοῦ Ὀλοφέρνης, ἐκτύπησε αὐτὸν δις κατὰ τὸν τράχηλον καὶ ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν, ἣν περιτειλήξασα ἔδωκεν εἰς τὴν δούλην, ρίψασα ὑπὸ τὴν κλίνην τὸ πτώμα. Μετὰ ταῦτα ἐξῆλθον, ἵνα, κατὰ τὴν συνήθειαν, πορευθῶσιν εἰς τὴν προσευχὴν! Διελθοῦσαι οὕτω διὰ τοῦ στρατοπέδου ἔτρεχον πρὸς τὴν Βεθουλίαν. Μακρόθεν δὲ ἐφώναζεν ἡ Ἰουδίθ πρὸς τοὺς φυλάσσοντας. «Ἀνοίξατε, ἀνοίξατε τὴν πύλην, ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, ὁ Θεός ἡμῶν!» Εἰσελθοῦσα περιεκυκλώθη ὑφ' ὅλου τοῦ λαοῦ μετὰ λαμπάδων! Προτρέψασα τὸν λαόν, ἵνα ὑμνήσῃ καὶ δοξάσῃ τὸν Κύριον ἔδειξεν αὐτῷ τὴν κεφαλὴν! Ἴδου, εἶπεν, ἡ κεφαλὴ Ὀλοφέρνης ἀρχιστρατήγου τῶν ἀσσυρικῶν δυνάμεων! Ἴδου

ὁ τάπητος, ἐφ' οὗ ἔκειτο μεθυσμένος, ὅτ' ἐπάταξεν αὐτὸν ὁ Κύριος ἐν χηρεὶ γυναικός! Ζῇ ὁ Κύριος, ὃς διεφύλαξέ με καὶ οὐκ ἐποίησεν Ὀλοφέρνης ἁμαρτίαν μετ' ἐμοῦ! Ἀλλὰ χωρὶς μιᾶς τριτοῦ, χωρὶς ῥύπου ἐπανέφερέ με. Ἦδη λοιπὸν, ἀδελφοί μου, λάβετε τὴν κεφαλὴν Ὀλοφέρνηου καὶ κρεμάσατε ἄνωθεν τῶν ἐπάλξεων. Ἀνατέλλοντος δὲ τοῦ ἡλίου, ὅπλισθητε ἅπαντες οἱ δυνατοὶ καὶ ἐξέλθετε τῆς πόλεως μεθ' ὁρμῆς, ὡς εἰς πόλεμον. Αὐτοὶ δὲ μὴ εὐρίσκοντες τὸν ἀρχηγὸν τῶν θὰ φοβηθῶσι καὶ θὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν καὶ σεῖς διώξατε αὐτούς. Πάντα ταῦτα ἐγένοντο ὡς διέταξεν ἡ Ἰουδίθ. Σπεύσαντες οἱ Ἀσσύριοι εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἀρχιστρατήγου εὗρον τὸ αἱματόφυρτον πτώμα του· ἡ φήμῃ ἀστραπηδὸν διεδόθη εἰς ὅλον τὸ στρατόπεδον. Οἱ πάντες ἔτρεμον, οἱ πάντες ἀποδειλιάσαντες ἐζήτουν εἰς τὴν φυγὴν τὴν σωτηρίαν τῶν. Ἐφυγον, ὅπως ἕκαστος ἠδύνατο, καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, οἵτινες ἔλαβον μυθώδη λάφυρα, ὡς καὶ τοὺς θυταυροὺς τοῦ Ὀλοφέρνηου, οὓς παρέδωκαν τῇ Ἰουδίθ.

Κατατροπωθέντων δὲ καὶ ἐκδιωχθέντων πάντοθεν τῶν πολεμίων ἡ Ἰουδίθ ἔφαλλε τὸν θαυμάσιον ἐκεῖνον ἐπινίκιον ὕμνον, τὸν ἐν κεφ. 16 τοῦ βιβλίου τῆς περιεχόμενον, Εἴτα ἐπορεύθη ὁλος ὁ λαὸς εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἵνα προσευχηθῇ, θυσιάσῃ καὶ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεὸν του. Ἡ Ἰουδίθ ὅμως λαβοῦσα τὸν τάπητα καὶ τὰ ὅπλα τοῦ Ὀλοφέρνηου ἀνέθηκεν ἐν τῷ ναῷ εἰς αἰώνιον μνημόσυνον. Ἐν δὲ τῇ Ἱερουσαλὴμ ἐβασίλευσεν εἰρήνῃ ἐφ' ὅσον ἔζη ἡ ἡρώϊς καὶ πολὺν μετὰ ταῦτα χρόνον. Εἰς τὸν θάνατόν της ἐπένησεν ὁλος ὁ λαὸς, καὶ τὴν ἡμέραν τῆς νίκης της κατέταξε μετὰ τῶν ἑορτῶν του, καταστᾶσαν καθ' ὅλους τοὺς μετέπειτα αἰῶνας ἡμέραν ἱερὰν τοῖς Ἰουδαίοις,

Ἰουδίθ. — Calmet Hist. de l' ancien Test. Tom. III. p. 9.

ΣΤ'.

Ἡ τῶν Μακαβαίων μήτηρ καὶ οἱ

ἐπτά υἱοί της.

Ἐγκαταλείψαντος τοῦ γέροντος Ἐλεζάρου διὰ τοῦ ἐν μέσῳ τῶν βασάνων ἥρωϊκοῦ τέλους τοῦ μέγιστον παράδειγμα εὐψυχίας καὶ καταφρονήσεως τοῦ θανάτου, προσήχθησαν πρὸς Ἀντίοχον τὸν Ἐπιφανῆ, τὸν σκληρότατον τῶν Ἰουδαίων διώκτην, ἐπτά ἀδελφοὶ μετὰ τῆς μητρὸς των. Κατησχυμένος δὲ ὅτι δὲν ἡδυνήθη νὰ καταβάλλῃ τὴν εὐψυχίαν ἐννενηκονταετοῦς γέροντος, ἐπίστευεν, ὅτι θὰ θριαμβεύσῃ κατὰ τοῦ τρυφεροῦ αἰσθήματος μητρὸς καὶ κατὰ τῆς ἀνθηρᾶς ἡλικίας τῶν ἐπτά υἱῶν της. Ἀλλὰ μήτηρ καὶ τέκνα ἦσαν στερεῶς ἀποφασισμένοι νὰ ὑποβληθῶσι μᾶλλον εἰς τὰς φρικωδεστέρας βασάνους, ἢ νὰ ὁμολογήσωσι τὴν αἰσχρὰν εἰδωλολατρείαν! Ὁ τύραννος διέταξε νὰ παραθέσωσιν αὐτοῖς βρώματα, ἀπαγορευόμενα ὑπὸ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ νόμου. Οὐδὲν οὐτ' ἀπειλαί, οὐθ' ὑποσχέσεις, ἔτχυσεν νὰ τοὺς κλονίσῃ. Ὅτε δὲ ὁ πρωτότοκος εἶπεν αὐτῷ κατὰ πρόσωπον. «Εἴμεθα ἔτοιμοι ν' ἀποθάνωμεν, παρὰ νὰ παραβῶμεν τοὺς πατέρας νόμους.» Παραχρῆμα διέταξε νὰ πυρακτωθῶσι τήγανα καὶ λέβητες. Εἵτα διέταξε νὰ κόψωσι τὴν γλῶσσαν πρῶτον τοῦ λαλήσαντος, ν' ἀφαιρέσωσι τοὺς δακτύλους, νὰ ἐξορύξωσι τοὺς ὀδόντας, καὶ νὰ ἐκδώρωσι τὴν κεφαλὴν καὶ οὕτω νὰ ριφθῇ εἰς τὰ τήγανα καὶ τοὺς λέβητας τοὺς πεπυρακτωμένους — ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν! — Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς τοιαύτης ὠμότητος ἦν, ὅτι μήτηρ καὶ ἀδελφοὶ ἀμοιβαίως παροτρύνονται, ἵν' ἀποθάνωσιν οὕτω γενναίως καὶ αὐτοί. Νῦν ἤχθη ἐμπρὸς ὁ δεύτερος. Ἐκδέροντες δὲ τὸ τῆς κεφαλῆς δέρμα

μετὰ τῶν τριχῶν ἡρώτων αὐτὸν, ἐὰν θέλῃ νὰ φάγῃ, ἢ οὐ !
 Ἀλλ' ἀπεκρίθη καὶ οὗτος. Ὁ χι ! διὸ ὑπέστη τὴν αὐτὴν
 τῷ πρώτῳ βάσανον. Τελευτῶν ὅμως εἶπε. «Σὺ μὲν παγ-
 χάριστε ! ἀπολύεις ἡμᾶς τοῦ παρόντος κόσμου· ὁ δὲ τοῦ οὐ-
 ρανοῦ βασιλεὺς ἀνεστήσει ἡμᾶς εἰς ζωὴν αἰώνιον, διότι ἀπο-
 θνήσκουμεν ὑπὲρ τοῦ νόμου αὐτοῦ.» Ἐλθούσης δὲ τῆς σεῖρας
 τοῦ τρίτου, εἶπεν. «Ἐξ οὐρανοῦ ἔλαβον τὰ μέλη ταῦτα καὶ
 καὶ παρ' αὐτοῦ ἐλπίζω πάλιν νὰ τὰ λάβω !» Ὅθεν ἐπρότει-
 νεν ἀμέσως τὴν γλῶσσαν του καὶ ἐμαρτύρησεν ὡς οἱ δύο
 πρότεροι. Μόλις παρέδωκεν οὗτος τὸ πνεῦμα καὶ ἐβατα-
 νίσθη ὁ τέταρτος ὡς οἱ προηγούμενοι, ὃς θνήσκων εἶπε
 πρὸς τὸν τύραννον. «Εὐκτέον εἶναι δι' ἀνθρώπων ἀποθνή-
 σκειν καὶ προσδοκᾷ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐλπίδων του ἀπὸ
 τὸν Θεόν !» Ἐπομένως ἔφερον τὸν πέμπτον δαίροντες, ὃς
 προφητικῇ μορφῇ ἀτενίσας τὸν Ἀντίοχον εἶπε. «Δύνασαι
 μὲν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων νὰ κάμῃς ὅ,τι θέλῃς, ἀλλὰ μὴ
 πιστεύσῃς, ὅτι ὁ Θεὸς ἐγκατέλειψε τὸ ἔθνος ἡμῶν. Ὑπομο-
 νῇ μόνον καὶ θὰ ἰδῇς τὴν δύναμιν του καὶ τὴν σὴν τιμωρί-
 αν, ὡς καὶ τῶν ἀπογόνων σου !» Μεθ' ὁμοίας ἡρωϊκῆς εὐ-
 φυχίας ἐτελεύτησε καὶ ὁ ἕκτος, ὃς θνήσκων εἶπε. «Μὴ πλα-
 νᾶται μάτην ! Ἡμεῖς πάσχομεν ταῦτα ἁμαρτήσαντες εἰς
 Θεόν, διὸ ἄξια θαυμασμοῦ γίνονται ! ἀλλὰ μὴ νομίσῃς, ὅτι
 θὰ ἦσαι ἀθῶος θεομαχεῖν ἐπιχειρήσας !» Καθ' ὅλας τὰς φρι-
 κώδεις ταύτας σκηναὺς ἡ μήτηρ ἐδείχθη κατ' ἐξοχὴν θαυ-
 μαστὴ καὶ μνήμης ἀγαθῆς ἄξια, διότι, ὑπ' ἀνωτέρας δυνά-
 μews ἐνισχυθεῖσα, παρώτρυνε καὶ ἐνεθάρρυνε τοὺς υἱοὺς
 τῆς.» Οὐκ οἶδα πῶς εἰς τὴν ἐμὴν ἐφάνηται κοιλίαν, οὐδ'
 ἐγὼ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ζωὴν ὑμῖν ἐχαρισάμην. Τὰ μέλη
 ἐκάστῳ ἐγὼ δὲν συνήρμωσα. Ὁ κτίστης τοῦ κόσμου, ὁ πλά-
 σας ἀνθρώπου γένεσιν, ἀποδώσει ὑμῖν πάλιν μετ' ἐλέους

καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ζωὴν, ὅτι ἤδη παραδίδεται ἑαυτοὺς διὰ τοὺς νόμους του.»

Ἐπελείπετο ἤδη ὁ νεώτατος πάντων καὶ διὰ τούτου ἤλπιζεν ὁ μαινόμενος τύραννος νὰ καταβάλλῃ καὶ νικήσῃ τὴν μητρικὴν καρδίαν! Παρεκάλει αὐτὸν λόγοις, ὑπέσχετο μάλιστα ἐνόρκως, ὅτι θὰ κάμῃ αὐτὸν πλούσιον καὶ εὐτυχῇ καὶ θὰ κατατάξῃ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν αὐτοῦ φίλων. Ἀλλ' οὐδαμῶς τοῦ νεανίου προσέχοντος εἰς ταῦτα, παρεκάλει τὴν μητέρα, ὅπως πείσῃ τὸν υἱὸν τῆς εἰς σωτηρίαν. Μάλιστα, — εἶπεν ἐπὶ τέλους αὕτη — θὰ τὸν συμβουλεύσω, καὶ πρὸς τὸν υἱὸν τῆς στρέψασα εἶπεν αὐτῷ εἰς τὴν πάτριον γλῶσσαν.» Ὑιέ μου, σπλαγχνήσθητι ἐμέ, τὴν μητέρα σου! ἦτις ἐννέα μῆνας ἐβάστασά σε εἰς τὴν κοιλίαν μου. Τρία ἔτη σ' ἐθήλασα καὶ ἔθρεψα καὶ σέ ἔφερα εἰς τὴν ἡλικίαν ταύτην. Τέκνον μου! σέ παρακαλῶ, ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ γνώρισον, ὅτι ὁ Θεὸς πάντα ταῦτα καὶ αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐκ τοῦ μηδενὸς ἐποίησεν· οὕτω δὲν θὰ φοβηθῇς πλέον τὸν δῆμιον τοῦτον, ἀλλ' ἄξιός γε γινόμενος τῶν ἀδελφῶν σου, θὰ δεχθῇς τὸν θάνατον, ὥστ' ἐν τῷ καιρῷ τοῦ ἐλέους νὰ σέ ἀπολαύσω πάλιν μετὰ τῶν ἀδελφῶν σου!»

Λαλούσης ἔτι τῆς μητρὸς ἀνέκραξεν ὁ νεανίσκος. «Τὶ περιμένετε! Δὲν ὑπακούω εἰς τὸ πρόσταγμα τοῦ βασιλέως!» Εἶτα δὲ στραφείς πρὸς τοῦτον εἶπε.» Σὺ γενόμενος πάσης κακίας εὐρετῆς εἰς τοὺς Ἑβραίους, ἀνόσιε καὶ πάντων ἀνθρώπων μιαιώτατε, μὴ φρυάττης μὲ ἀδῆλους ἐλπίδας, διότι ἀκόμη δὲν διέφυγες τὴν κρίσιν τοῦ τὰ πάντα ἐφορῶντος Θεοῦ. Ἐγὼ δὲ, ὡς οἱ ἀδελφοί μου, παραδίδω καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ὑπὲρ τῶν πατρίων νόμων.» Ὁ Ἄντιοχος ἤναψεν ἀπὸ θυμὸν καὶ ἐμάνη διὰ τὸν χλευασμὸν τούτου, ἢ τῶν ἄλλων. Ἀπέθανε λοιπὸν καὶ οὗτος ἀμόλυντος,

φονευθείσης τελευταίας τῆς μητρός. (Β'. Μακ. κεφ. 7). —
 ὦ ἀγαθῆς μνήμης ὕψ' ὅλων τῶν ἀνθρώπων μήτηρ ! Ἐπέ-
 πρωτό σοι ἐπτάκις ν' ἀποθάνῃς πρὶν φθάσῃ ἡ σειρά σου !

Αἶ ! τοιαύτη μήτηρ δὲν πρέπει νὰ εὕρῃ πάλιν τὰ τέκνα
 τῆς ! — καὶ τοιαῦτα τέκνα, δὲν πρέπει νὰ ἀπολαύσῃσι πάλιν
 τὴν μητέρα των ! —

Η'.

Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ.

Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας δι-
 δάσκαλος, οὕτινος τὰ συγγράμματα πάντες οἱ αἰῶνες καὶ
 γεωστί ὁ Ἰ. Μύλλερος ὑπερετίμησαν καὶ ἐθαύμασαν, διετή-
 ρησε λόγον, ὃν ἀπηύθυνεν αὐτῷ ἡ μήτηρ του μαθοῦσα, ὅτι
 θὰ ἐγκαταλείψῃ οὗτος τὴν πατρικὴν οἰκίαν καὶ θὰ ὑπάγῃ
 μετὰ τοῦ φίλου του Βασιλείου εἰς τὴν ἔρημον, ὅπως μονά-
 σῃ ! » Μόλις παρετήρησεν ἡ μήτηρ μου, λέγει οὗτος, τοὺς
 λογισμοὺς, οἵτινες ἀπησχόλουν τὸ πνεῦμα μου, ἔλαβέ με
 ἐκ τῆς χειρὸς καὶ ὠδήγησέ με εἰς τὸν κοιτῶνα αὐτῆς. Ἐκά-
 θησεν ἐπὶ τῆς κλίνης τῆς καὶ ἤρχισε νὰ θρηνῇ πρὶν ἢ λα-
 λήσῃ. Τέλος δὲ με δακρυσμένους ὀφθαλμοὺς ἤρξατο νὰ
 ὁμιλῇ ὧδε πως :

» Ἐνταῦθα, υἱέ μου, εἶναι ὁ τόπος, ὅπου σ' ἔφερεν εἰς
 τὸν κόσμον.

Ἀλλὰ μόλις ἔτεχόν σε καὶ ἀπέθανεν ὁ πατήρ σου. Ἐγε-
 νόμην λοιπὸν ἐγὼ μὲν χήρα, σὺ δὲ ὀρφανός. Κατὰ τὰς βου-
 λὰς λοιπὸν τοῦ παναγάρχου Θεοῦ ὀλίγους μόνον καρποὺς
 ἡδυνήθησαν νὰ παραγάγῃσιν αἱ ἀρεταὶ καὶ αἱ δυνάμεις τοῦ
 πατρός σου. Ἐγὶνα δὲ πολὺ γρήγορα χήρα ! Οἷα δὲ δεινὰ
 καὶ συμφοραὶ μὲ τὴν λέξιν χήρα συνδέονται δύνανται μόνον
 ἐκεῖναι νὰ γινώσκωσιν, ὅσαι μόνον ἔπαθον τὸ ἀτύχημα

τοῦτο ! Διότι οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ παραστήσῃ τὸν χειμῶνα καὶ τὸν κλύδωνα, ὃν ὑφίσταται κόρη πρὸ ὀλίγου ἐξελθοῦσα τῆς πατρικῆς οἰκίας καὶ ἄπειρος οὔσα τῶν πραγμάτων, αἴφνης δὲ προσβληθεῖσα ὑπὸ ἀκατασχέτου πένθους καὶ ἀναγκαζομένη νὰ ὑποφέρῃ φροντίδας ἀνωτέρας καὶ τῆς ἡλικίας τῆς καὶ τῆς φύσεως ! Διότι πρέπει νομίζω, καὶ τὰς ῥαθυμίας τῶν ὑπηρετῶν νὰ προσέχῃ καὶ τὰς κακουργίας νὰ ἐπιτηρῇ· ν' ἀπομακρύνῃ τῶν συγγενῶν τὰς ἐπιβουλὰς· νὰ φέρῃ γενναίως τὰς ἐπηρείας καὶ τὴν σκληρότητα τῶν τὰ δημόσια εἰσπραττόντων κατὰ τὴν διανομὴν τῶν φόρων. Ἐὰν δὲ ὁ ἀποθανὼν ἐγκαταλίπη θῆλυ, πάλιν πολλὰς εἰς τὴν μητέρα θὰ παρέχῃ φροντίδας, ἀλλ' ὅμως καὶ δαπανῶν καὶ φόβου ἀπηλλαγμένην. Ὁ υἱὸς μυρίων φόβων καθ' ἑκάστην ἡμέραν πληροῖ αὐτὴν καὶ φροντίδων πλειοτέρων. Παραλείπω τὴν δαπάνην, ὅσῃν ἀναγκάζεται ὑπομένειν, ἐπιθυμοῦσα ἀναθρέψαι αὐτὸν ἐλευθερίως. Ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων ἔπεισέ με ἐλθεῖν εἰς δεῦτερον γάμον, οὐδὲ εἰσαγαγεῖν ἄλλον νυμφίον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πατρὸς σου· ἀλλ' ἔμενον ἐν τῇ ζάλῃ καὶ τῷ θορύβῳ καὶ δὲν ἀπέφυγον τὴν σιδηρὰν τῆς χηρείας κάμινον ! πρῶτον μὲν βοηθουμένη ὑπὸ τῆς ἀνωθεν ῥοπῆς, δεῦτερον δὲ οὐ σμικρὰν παραμυθίαν ἐπροξένει με, βλέπουσα συχνὰ τὸ πρόσωπόν σου, ὥςτινα ζῶσαν εἰκόνα τοῦ ἀπελθόντος φυλάττουσα, ὅτι πολλὴν εἶχες ὁμοιότητα μὲ τὸν μακαρίτην. Ἦδη δὲ κατὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα, ὅτε ἦσο νήπιος καὶ μόλις ἡδύνασο νὰ λαλήσῃς καὶ ὅτε μάλιστα τὰ τέκνα τέρπουσι τοὺς γονεῖς, πολλὴν μοῦ παρεῖχες τὴν παρηγορίαν. Ἀλλ' ὅμως οὐδ' ἐκεῖνην τὴν κατηγορίαν δύναται ν' ἀναφέρῃς, ὅτι δῆθεν τὴν μὲν χηρείαν γενναίως ὑπεφέραμεν, ἀλλ' ἤλαττώσαμεν σοὶ τὴν πατρῴαν οὐσίαν, ὅπερ πολλοὶ τῶν ὀρφανῶν παθαίνουσιν. Ὅχι, ἀλλ' ἀνέπαφον καὶ ταύτην διεφύλαξα καὶ οὐδε-

μίαν ἀνάγκην ἀναγκαίαν παρέλειψα, ὅπως ἀναθρέψω σε ἐλευθερίως, μεταχειρισθεῖσα εἰς τοῦτο καὶ ὅσα ἐκ τῆς πατρικῆς μου οἰκίας ἔφερον. Καὶ μὴ νομίσης, ὅτι λέγω ταῦτα, ἵνα σέ προσβάλλω, ὄχι! Ἀλλ' ἀντὶ πάντων τούτων μίαν μόνον χάριν σου ζητῶ. Μὴ μὲ κάμῃς δευτέραν φοράν χήραν, μηδὲ ἀνάφης πάλιν τὸ κοιμώμενον πάθος, ἀλλὰ περίμενον τὸν θάνατόν μου, ἴσως μετ' ὀλίγον χρόνον ἀπέρχομαι. Δότι οἱ μὲν νέοι ἔχουσιν ἐλπίδα εἰς βαθὺ γῆρας φθᾶσαι, ἡμεῖς δὲ οἱ γέροντες οὐδὲν ἄλλο ἀναμένομεν, ἢ τὸν θάνατον. Ὅταν λοιπὸν τέκνον μου παραδόσης με εἰς τὴν γῆν καὶ ἀναμίξῃς με τοῖς ὁστέοις τοῦ πατρός σου, ἐτοιμάσθητι διὰ μακρᾶς ἀποδημίας καὶ πλεῦσον ὅλας τὰς θαλάσσας. Οὐδεὶς θὰ σ' ἐμποδίσῃ. Ἐφ' ὅσον δ' ἀναπνέω ὑπόμεινον νὰ ζῶμεν ὁμοῦ. Μὴ λοιπὸν προσκρούσης εἰς τὸν Θεὸν δωρεὰν καὶ ἀνωφελῶς ρίψῃς με εἰς τοιαῦτα κακὰ, ἐνῶ οὐδέποτε σ' ἔβλαψα. Διότι, ἐὰν μὲν νομίξῃς ὅτι σέ περισπῶ μὲ κοσμικὰς φροντίδας, ἀναγκάζουσά σε νὰ ἐπιβλέπῃς εἰς τὰ πράγματά σου, μὴ σεβασθῇς μήτε τοὺς νόμους τῆς φύσεως, μήτε τὴν ἀνατροφὴν, μήτε τὴν συνήθειαν μὴδ' ἄλλο τι, ἀλλὰ φεῦγε ὡς ἐπιβούλους καὶ πολεμίους· ἐὰν δὲ τὰ πάντα πράττω, ὅπως πολλήν σοι προετοιμάσω εὐκολίαν εἰς τὸ τοῦ βίου σου στάδιον, ὁ δεσμὸς οὗτος τοῦλάχιστον, εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο, πρέπει νὰ σέ κρατήσῃ πλησίον μου. Διότι καὶ λέγεις ὅτι μύριοι σέ ἀγαπῶσι οὐδεὶς δύναται νὰ σοὶ παρέξῃ τοσαύτην ἐλευθερίαν ὅσῃ ἐγώ, διότι καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ φροντίξῃ περὶ τῆς σῆς εὐδοκίμῃσεως, ὅσον ἐγώ! »

Περὶ Ἱερωσύνης Λόγ. Α'. §. Ε'.

Διὰ τῶν μητρικῶν τούτων λόγων τοσοῦτον συνεκινήθη ὁ ἱερὸς Χρυστόστομος, ὥστε παρήτησε τὴν πρόθεσίν του,

εἰ καὶ καθ' ἑαυτὴν ἦν ἀθῶα. Εἴθε δὲ ὁμοίαν τινὰ γλῶσσαν
νὰ μεταχειρίζωνται μητέρες τινές, ὅταν τὰ τέκνα των κα-
ταστρέφονται εἰς τὰς ὀλεθρίας τῆς πλάνης ὁδοῦς!

Θ.

Ἡ Μόνικα καὶ ὁ Αὐγουστῖνος

Τρία κακὰ, ὑπάρχοντα ὁμοῦ ἐντινὶ οἰκίᾳ, μόνον ἡ δύναμις
τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς θρησκείας δύναται νὰ καταβάλλῃ· δη-
λαδὴ, Μητρυιάν δύστροπον, υἱὸν κακαναθρεμμένον καὶ ἄν-
δρα σκληρόν. Τοιαύτη τις ἦν ἡ τύχη τῆς θαυμασίας Μονί-
κης. Ἀλλ' ἡ παντὸς ἐπαίνου ἀνωτέρα σύνεσις τῆς, ἡ καρ-
τερικὴ ὑπομονή τῆς, ἡ θελκτικὴ πραότης καὶ ἡ εἰς Θεὸν πε-
ποιθήσις τῆς, κατάρθωσαν ὅχι μόνον τὴν ἀγάπην τῆς μη-
τρυιᾶς τῆς νὰ ἐλχύσωσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν καρδίαν τοῦ
ἐθνικοῦ καὶ ἀγρίου συζύγου τῆς Πατρικίου, ὃν ἐν Ταγάστη
τῆς Ἀφρικῆς ὑπαδρεύθη, ὑπὲρ ἑαυτῆς καὶ τῆς χριστιανι-
κῆς θρησκείας ἐκέρδησαν. Μόνον ὁ υἱὸς τῆς Αὐγουστῖνος
ὁ μετέπειτα περιώνυμος τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλος, ἐπρο-
ξένει αὐτῇ πολλὰς καὶ μεγάλας φροντίδας καὶ ἐνοχλήσεις.
Ἀφοῦ ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας περιεπλανᾶτο εἰς τὰς σχολὰς
τῆς κακίας ὁδοῦς, προσῆλθεν εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν Μανι-
χαίων. Ἡ ἀγαθὴ μήτηρ ἦν ἀπαρηγόρητος, ἐκλαιεν ἀδια-
λείπτως καὶ ἀκαταπαύστως ἐδέετο τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα σπεύ-
σῃ εἰς βοήθειάν τῆς. Ζητήσασα τὰς συμβουλὰς διαφόρων
συνετῶν ἀνθρώπων, ἐξητήσατο καὶ τὴν τοῦ ἐπισκόπου ὑπὲρ
τοῦ υἱοῦ τῆς. «Μὴ παύσης ποτὲ, ἀπεκρίθη ὁ σε-
βάσμιος γέρων, νὰ παρακαλῇς τὸν Θεόν, διότι
εἶναι ἀδύνατον ν' ἀπολεσθῇ υἱὸς, ὑπὲρ τῆς
σωτηρίας τοῦ ὁποίου τοσαῦτα δάκρυα χύνει
ἡ μήτηρ.» Καὶ πραγματικῶς! αἱ εὐχαὶ τῆς ἐπληρώθησαν.

Ὁ Αὐγουστῖνος ἔλαβεν αἴφνης τοσαύτην ἀηδίαν ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν Μανιχαίων καὶ ἀπὸ τὴν ἀκολασίαν τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, οὓς ἐν Καρχηδόνι ἐδίδασκε τὴν ῥητορικὴν, ὥστ' ἐγκαταλείψας τὰ πάντα ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην καὶ Μεδιόλανον. Μ' ὅλην τὴν μεγάλην τῶν ταξειδίων ἐνόχλησιν ἡ μήτηρ ἠκολούθησεν αὐτόν. Φθάσαντες δὲ εἰς Μεδιόλανον ὑπεδέξατο αὐτοὺς φιλικώτατα ὁ ἱερός Ἀμβρόσιος, ὥστ' ἐκεῖ ἐδέχθη ὁ Αὐγουστῖνος καὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα. Τόσον δ' ἀπαράμιλλος καὶ τόσον ἀγία ἦν ἡδὴ ἡ πολιτεία του, ὥστε συχνὰ ἡδὴ ὁμολογῶν ἔκραξεν. «ὦ Θεέ! » πολὺ ἄργά σέ ἠγάπησα! » Μετὰ βαθυτάτης συγκινήσεως ἐπεχείρησε τότε ἡ Μόνηκα τὴν εἰς Ἀφρικὴν ἐπάνοδόν της, ὁ δ' εὐγνώμων υἱὸς συνώδευσεν αὐτήν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν ἡσθένησεν αὕτη ἐν Ὀστία καὶ ἐκοιμήθη τὸν αἰώνιον ὕπνον μετὰ τοσαύτης ψυχικῆς ἀναπαύσεως καὶ γαλήνης, ὥστ' ἔλεγε πρὸς τὸν υἱόν της Αὐγουστῖνον. » Αἱ ἐπιθυμίαι μου ἐξεπληρώθησαν, ὅθεν οὐδὲν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἔχω πλέον νὰ πράξω! » Ὁ Αὐγουστῖνος ἦν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀπαρμύθητος διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀειμνήστου μητρός του. Ἦδὴ πρῶτον ἐπαρουσιάσθησαν ἐνώπιόν του τὰ ἀπειροπληθῆ δάκρυα, ἅπερ αὕτη δι' αὐτόν ἔχυσεν. Ἦδὴ ἡσθάνετο οὗτος μετὰ καρδίας παλλούσης τί δύναται ἡ ἀγάπη μητρός ἀγαθῆς. Στεντορίως ἡσθάνετο ἀκόμη τὴν γλῶσσαν τοῦ ἀποχωρισμοῦ· τὴν σπαραξικάρδιον ἐκείνην γλῶσσαν, ἣν μεταχειρίζεται μήτηρ καὶ πατήρ ἀπὸ τῆς ἐπιθανατίου κλίνης ἀποχαιρετῶν τὰ τέκνα του. Τότε δὲ πρῶτον αἰσθάνονται καὶ τὰ τέκνα ὀλοσχερῶς τί ἦσαν δι' αὐτὰ οἱ γονεῖς! Πλήρης δὲ ὑπὸ τοῦ τῆς εὐγνωμοσύνης αἰσθήματος ὁ Αὐγουστῖνος παρακαλεῖ ἀπαξάπαντας τοὺς ἱερεῖς, οἱ ἔμελλον ἀναγνῶσαι τὰ ἑαυτοῦ ἔργα, ἵνα μνημονεύσωσιν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου τὴν ἀγαπητὴν του Μητέρα!

Ἀλλῶς τε ἡ Μόνικα δὲν ὑπῆρξε μόνον ἡ ἀγαθωτάτη τῆς οἰκογενείας τῆς μήτηρ, ἀλλ' ἔνεκα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς μετριοφροσύνης τῆς εἶχε τὴν ἄπειρον ἐμπιστοσύνην καὶ τῶν ξένων οἰκογενειῶν. Ἐλάμβανον τὰς συμβουλὰς τῆς καὶ ἐζήτουν τὴν παρηγορίαν τῆς. Ὅσάκις δὲ γυναῖκες τινὲς παρεπονοῦντο διὰ τὴν πρὸς αὐτὰς σκληρὰν τῶν ἀνδρῶν τῶν συρπεριφορὰν, ἔδιδεν εἰς αὐτὰς πάντοτε τὴν ἀκριβῆ συμβουλήν, «Μαθεταὶ νὰ σιωπᾷτε!»

Goldhagen II. Th. S. 215—Aug. Bekenntnisse.

Γ.

Ἡ Θηρεσία.

Τεσσαράκοντα ἔτη ἀσθενὴς καὶ ἱλαρὸς εἶναι—δὲν τὸ μανθάνει τις ἐν τῷ σχολείῳ τοῦ κόσμου!—Μόνον μιᾷ Θηρεσία (γεννηθεῖσθαι ἐν Ἀβύλῃ τῆς Ἰσπανίας τὸ ἔτος 1515) ἐδόθη ἐνῶσαι σώματι ἀσθενεῖ ψυχὴν ἱλαρωτάτην· διότι στερεῶς ἐπίστευεν αὐτῇ, ὅτι, «Τὸ πᾶσχειν εἶναι ὁ ἀραβὼν τῆς θείας ἀγάπης καὶ ἡ ἱλαρότης, ἰδιότης τῆς ἀρετῆς». Ὁ οὐρανὸς ἠϋδόκησε νὰ ἐκπληρωθῇ ἡ ἀγία καὶ τολμηρά της ἐπιθυμία Πάσχειν, ἢ ἀποθανεῖν! διὸ ὁλόκληρος ἡ ζωὴ της ἀπετελέσθη ἐξ ἀπείρων ἐργασιῶν, διωγμῶν, ὁδοιποριῶν, ἀγώνων καὶ ἀσθενειῶν. Μόλις ἀνελάμβανεν ἐκ μιᾶς νόσου καὶ περιέπιπτεν εἰς ἄλλην. Οὐδέποτε ὁμῶς ἔπαυσε προσώπῳ ἱλαρῶ νὰ λαλῇ καὶ νὰ γράφῃ περὶ ἱλαρότητος· διότι ὑψηλότερα τις ἀγάπῃ ἐξύψου αὐτὴν ὑπὲρ τὰ παθήματα τοῦ κόσμου καὶ τοῦ αἰῶνος τούτου, Ἐντεῦθεν τὰ ἀπειράριθμα καὶ σπουδαῖα καὶ διδακτικὰ αὐτῆς ἀξιώματα, ἅπερ κατέσπειρεν ἐν τοῖς ἑαυτοῖς συγγράμμασι. II. X.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΜΟΝΑΤΑΤΕΣ

» Δείχνυε πρὸς πάντας, μεθ' οὓς λαλεῖς· μετρίαν εὐθυμίαν».

» Ἐξίσωνε καὶ ἐξομοίωνε σαυτὸν ἐκείνοις, μεθ' ὧν συναναστρέφου. Ἐσω εὐθυμος μετὰ εὐθύμων καὶ περίλυπος μετὰ θρηνούντων. Ἐσω τοῖς πᾶσι τὰ πάντα, ὅπως τοὺς πάντας διὰ τὸν οὐρανὸν κερδίσῃς».

» Εὐθυμος ὢν, μετρίαζέ σέ αὐτὸν καὶ χαίρου μόνον, ὅπως οἰκοδομηῇς».

» Ἐνθυμοῦ πόσῳ ταχέως μεταβάλλονται οἱ ἄνθρωποι, πόσῳ ὀλίγον πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν εἰς αὐτοὺς καὶ οὕτω στερεωθήσεται ἡ ἐλπίς σου ἐπ' ἐκείνον, ὃς αἰωνίως μένει ἀμετάβλητος».

» Ὁ Θεὸς συχνὰ δίδει ἐν μιᾷ στιγμῇ πλείω, ἢ ὅσα ἡδύνατό τις εἰς μακρὸν χρόνον νὰ λάβῃ, διότι αἱ ἐνεργεαὶ τοῦ δὲν ὑπόκεινται εἰς τὸ μέτρον τοῦ χρόνου».

» Ἐὰν θέλῃς νὰ ζήσῃς ἐν ἀναπαύσει καὶ εἰρήνῃ, τρέφε σφοδρὰν ἐπιθυμίαν νὰ ἰδῇς τὸν Θεόν· φοβοῦ μὴ χάσῃς αὐτόν· θλίβου, ὅτι δὲν ἀπήλαυσες αὐτὸν ἀκόμη· χαῖρε ἐπ' ἐκείνῳ, ὅπερ δύναται νὰ σέ ὀδηγήσῃ εἰς αὐτόν».

» Χαῖρε, ὅταν σημάνῃ ἡ ὥρα, διότι μέρος τῶν παθημάτων σου ἔπαυσαν καὶ ἐπλησίασας τὸν ὑψίστον σκοπόν».

» Ἄς ἔλθῃ, ὅ,τι ἔλθῃ, ὅσω μεγαλειτέρα ἡ θλίψις, τόσω μεγαλειέτερον καὶ τὸ κέρδος».

» Ὁ κόσμος εἶναι τόσον ἰδιωφελής, ὥστε μ' ἀηδιάζει νὰ ἔχω τι ἐν αὐτῷ, πολλῶ δ' ἤττον νὰ ἦμαι πλουσία».

» Ὅταν ὁ Θεὸς ἀρχῇ μιᾶς ψυχῆς, παρέχει αὐτῇ τὴν κυριότητα κατὰ παντός κτίσματος».

» Ἀγαθὴ συνείδησις εἶναι τι ἐξοχόν, ὡς καὶ τὸ ἐσωτερικῶς εἶναι τινὰ ἐλεύθερον».

» Οὓς ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ, ἄγει εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ κ.τ.λ.».

Μολονότι ἡ γενναία Θηρεσία οὐδέποτ' ἦν αὐτῇ χωρὶς παθημάτων, ἀλλ' ὅμως ἐθεώρει, ὡς τὴν μεγαλειτέραν τῆς καρδίας τῆς εὐχαρίστησιν νὰ παραμυθῇ, ἀναπαύη καὶ διδάσκη ἄλλους. Ἐν μέσῳ τῶν παθημάτων τῆς μετέδιδεν εἰς τοὺς καταθλιβομένους ἐγγράφους παρακλήσεις, καὶ ἐπὶ κλίνης ἀσθενοῦσα ἔχε βάλσαμον ἐγκαρδίου κοινωνίας καὶ ἀναπαύσεως διὰ τῆς σοφωτάτης τοῦ Θεοῦ προνοίας εἰς τὴν καρδίαν οἰκογενείας, στερηθείσης ἐνὸς τῶν μᾶλλον αὐτῇ ἀγαπητῶν μελῶν. Εἰ καὶ ἡγάπα πάντας ἀνθρώπους ἄνευ διακρίσεως, κατεφρόνει τοῦ κόσμου μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως τοῦ κακοῦ.

»Ὅταν κρατῶ εἰς χεῖρας μου τὸν Σταυρὸν, ἔγραφε, νομίζω, ὅτι δύναμαι ν' ἀντισταθῶ καθ' ὅλου τοῦ κόσμου».

Ἡ ἀποφασιστικότης αὐτῆς τοσοῦτον ἐχώρει, ὥστ' ἔλεγεν. «Ἐὰν νέαι ἀντιδράσεις ἐτοιμάζονται κατ' ἐμοῦ, ἐλθέτωσαν!» Εἰ καὶ ἡγάπα τὴν πολύτιμον μοναξίαν, ἐν ἣ ἡ καρδία τῆς μελετῶσα τὰς ιδιότητας τοῦ Παναγάρχου τοσοῦτον ἐξεκαύθη, ἐν τούτοις ἐδράττετο πάσης εὐκαιρίας, ὅπως πράξῃ τὸ καλὸν πρὸς τοὺς ἔξω καὶ οἱ λόγοι τῆς καὶ αἱ παραστάσεις τῆς εὑρισκον ὑποδοχὴν καὶ ὑπόληψιν.

Ἐγραφε δὲ πρὸς τὸν βασιλέα Φίλιππον τὸν Β'. παρακαλοῦς' αὐτὸν θερμῶς, ὅπως μὴ ἀνέχεται οὐδὲν σύγγραμμα, δι' οὗ προσεβάλλετο καὶ ἐξησθένει ἡ τιμή. Ἀνεμίμνησκε τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ τῆς Ἑβόρας τὸ ἅγιον αὐτοῦ καθῆκον, τοῦ προστατεύειν τὴν πιεζομένην ἀθωότητα. Περὶ δὲ τῆς ἐκστατικῆς τοῦ μυστικισμοῦ καταστάσεως ἔγραφε πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον τῆς Ἀβύλης. «Ὁ Θεὸς νὰ μὲ φυλαττῇ ἀπὸ τοιούτους εὐφυεῖς ἀνθρώπους, οἵτινες τὰ πάντα θέλουσι ἀὐπαγάγωσιν εἰς τελείαν τινὰ θεωρητικότητα. Πάντες οὗτοι οἱ Κύριοι εἰσὶ τόσῳ θεῖοι, ὥστ' ἐξ οὐδεμιᾶς ἄλλης αἵας τελειώνουσι τὸ παιγνίδι, ἢ διότι ἔλαβον ἐν χαρτὶ πρι-

πλέον!» Τὴν κόμησαν Ἀλβαν ἐδίδαξε τὴν τῶν πραγμάτων ματαιότητα καὶ τὴν εἰς τὸν Θεὸν μόνον πεποιθήσιν. Διὰ τὸν βασιλικὸν σύμβουλον Δίδακον ἐκ Μενδόζης ἐκλαiven ὅτι δὲν ἀνῆκε πλέον εἰς ἑαυτόν. Εἰς ἐπιστολὴν τινα πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἐκείνου ἔλεγεν. «Ἐνῷ κάμνω τόσα ταξείδια καὶ λαλῶ μετὰ τοσούτων ἀνθρώπων, ἐνίοτε δὲν ἡξεύρω τί πρέπει νὰ εἰπῶ πρὸς τοὺς ἄλλους, ἢ μόνον ὅτι οἱ ἄνθρωποι ὑπεβιάσθησαν εἰς τὴν τῶν κτηνῶν τάξιν, ἐπειδὴ δὲν κατανοοῦμεν τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς.» Ὅτε μὲν ἐζήτει διὰ παραμυθητικῶν λόγων ν' ἀνορθοῖ τοὺς πάσχοντας, ὅτε δὲ ῥύχετο αὐτοῖς τούτοις εὐδαιμονίαν. Δὲν ὑπάρχει σχεδὸν οὐδεμία κοινωνικὴ τάξις, μεθ' ἧς νὰ μὴ ἀντήλλαξεν ἐπιστολὰς καὶ οὐδὲν ἀντικείμενον θρησκευτικόν, ὅπερ νὰ μὴ ἐπραγματεύθῃ ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῖς μετὰ περινοίας καὶ ζήλου.

Ὑπὸ ἀναριθμήτους μόχθους καὶ θλίψεις ἔδωκε τέλος εἰς τὴν ἐπίγειον αὐτῆς ζωὴν τὸ 67 ἔτος τῆς ἑαυτῆς ἡλικίας. Ὁ δὲ οὐρανὸς ἐπλήρωσε τὴν διακαῇ ἐπιθυμίαν τῆς. «Πολυχρόνια παθήματα, καὶ ἐν τέλει ἔνωσιν μετὰ τοῦ παναγαθωτάτου διὰ μακαρίας τελευτῆς!»

Goldhagen IV. T. S. 101.—J. M. Saillers Briefe V. Sammlung. S. 51.

ΙΑ.

Μαθίλδη, ἡ σύζυγος τοῦ βασιλέως τῶν
Φράγκων Ἐρίκου τοῦ Φίγκλερ (ὀρνιθοθήρα)

Κατὰ τοὺς χρόνους Κορράδου τοῦ Α'. Βασιλέως τῶν Φράγκων, κατὰ τὴν δεκάτην Μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, ἔζη ἐν Σάξωνίᾳ ἡγεμὼν τις ὀνομαζόμενος Ὁθων, περιώνυμος τόσον

διὰ τὰ στρατιωτικά του κατορθώματα, ὅσον καὶ διὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἀρετὴν του. Οὗτος εἶχε δύο υἱούς, τὸν Θάγκμαρον καὶ τὸν Ἑρρίκον, ἐξ ὧν ὅμως ὁ δεύτερος τοσοῦτον ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας διὰ τὴν φιλανθρωπίαν, τὸν ἵπποτικὸν χαρακτῆρα, τὴν μετριοφροσύνην καὶ ἀρετὴν του ἠρίστευεν, ὥστε ὁ ἀγαθὸς του πατήρ Ὅθων καὶ ἡ ἔμφροντις μήτηρ του Ἀτβίκη οὐδεμίαν ἄλλην ἐπιθυμίαν ἔτρεφον, ἢ νὰ εὐρωσι σύζυγον ἀξίαν καὶ ὁμοίαν τοῦ υἱοῦ των Ἑρρίκου. Οὗτος δ' ἔμαθεν, ὅτι ἐν τινι μονῇ τῆς Ἐρφόρδης, κόρη τις ἔμενε παρὰ τῇ ἑαυτῆς μάμμῃ, ἡγουμένη τότε, διδασκομένη προσεύχεσθαι καὶ ἐργάζεσθαι καὶ περὶ ἧς ἤδη ἡ φήμη πανταχοῦ εἶχεν ἐξαπλωθῇ, ὅτι ὁμοία αὐτῆς κατὰ τε τὴν ὥραιότητα καὶ τὴν ἀρετὴν δὲν εὕρίσκετο ἄλλη. Ὀνομάζετο δ' αὕτη Μαθίλδη καὶ ἦν κόρη τοῦ κόμητος Θειδερίχου, ἔλκοντος τὸ γένος ἐκ τῆς περιφήμου γενεᾶς τοῦ Οὐινδεκίνου.

Ὁ ἡγεμὼν Ὅθων ἀπέστειλε τὸν κόμητα Δείτμαρον, ἀυλάρχην τοῦ ἡγεμονόπαιδος Ἑρρίκου, ἵνα μεταβάς λάβῃ ἀκριβεῖς πληροφορίας περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων. Οὗτος δ' ἐπανελθὼν μετὰ σπουδῆς, διηγήθη μετὰ χαρᾶς, τοῖς ἀναμένουσι γονεῦσιν ὅ,τι εἶδε καὶ ἤκουσεν. Ὁ ἡγεμὼν οὐδόλως ἐβράδυνε τὴν ἐπιχείρησιν τοῦ ἔργου καὶ ἀπέστειλεν τὸν υἱόν του Ἑρρίκον εἰς τὸν τόπον, ὅπως ὁ ἴδιος πεισθῇ καὶ ἐκλέξῃ. «Ἐδωκε δ' αὐτῷ πρὸς συνοδίαν οὐ μόνον τὸν Δείτμαρον, ἀλλὰ καὶ ἄλλην ἐπίσημον ἀκολουθίαν ἐκ πολλῶν εὐγενῶν νέων ἀπεσταλμένην. Ὁ Ἑρρίκος ἤρξατο τῆς πορείας μετὰ καλῆς προαισθήσεως καὶ μετὰ τοιαύτης διαθέσεως, καθ' ἣν ἀγάπη καὶ ἀρετὴ συγκιρνῶνται. Πλησιαζόντων δ' εἰς τὴν μονήν, ὁ Ἑρρίκος ἀφῆκε τὴν λοιπὴν ἀκολουθίαν καὶ μετὰ τοῦ Δειτμάρου εἰσῆλθεν ἀπαρατήρητος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς μονῆς, ἐν ᾗ εὗρε τὴν Μαθίλδην ἵσταμένην εἰς τὸ στασίδιον, κρατοῦσαν βιβλίον τι καὶ βεβυθισμέ-

νην εἰς βαθυτάτας θεωρίας. Μόλις παρετήρησεν αὐτὴν ὁ Ἑρρίκος στιγμὰς τινὰς μακρόθεν καὶ ἐφάνη, ὅτι κατεννόησεν ἤδη τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἐσκήνου ἐν τῷ ὥραίῳ ἐκείνῳ σώματι. Ἀμελητὶ ἐσπευσεν αὖθις εἰς τὸν τόπον, ὅπου εἶχεν ἀφήσει τὴν συνοδίαν, ἐνεδύθη πολυτελῶς καὶ ἐπέστρεψε μεθ' ὅλης τῆς λαμπρᾶς ἀκολουθίας του εἰς τὴν τῆς μονῆς ἐκκλησίαν. Ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ λαλήτῃ μετὰ τῆς ἡγουμένης, ἣτις καὶ πάραυτα παρουσιάσθη καὶ μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν συνήθων φιλοφρονήσεων ὠδήγησε τὸν Ἑρρίκον καὶ Δεΐτμαρον εἰς τὸ κελλίον τῆς, διατάξασα ἅμα ἵνα, παραχωρηθῶσι καὶ εἰς τὴν λοιπὴν συνοδίαν καταλύματα. Μετὰ τινὰς δὲ συνδιαλέξεις ἐξέφρασεν ὁ Ἑρρίκος τὴν ἐπιθυμίαν του, ὅτι θέλει νὰ συνδιαλεχθῇ καὶ μετὰ τῆς Μαθίλδης. Διαταξάσης δὲ τῆς ἡγουμένης, ἵνα κράξωσι τὴν Μαθίλδην, ἤλθεν αὕτη, παρουσιασθεῖσα εἰς τὸ κελλίον μὲ τοιαύτην ἐνδυμασίαν, ἣτις τὰ μάλιστα ἤρμοζεν, ὅπως ἐξυψώσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν ὡραιότητά της.

Τὸ βλέμμα τῆς ἦν τόσον συνεσταλμένον, ὅσον οἱ χαρακτηρισμοὶ τοῦ προσώπου τῆς φαιδροί. Ἀληθὲς πρόσωπον τῆς ἀρετῆς! Ἐφαίνετο, ὡς ἐὰν τὸ κρῖνον καὶ τὸ ρόδον ἐδάκνισαν αὐτῇ τὸ χρῶμα των. ὅπως ἡ ἀθωότης τῆς ὥραιας ταύτης εἰκόνας ἦν τελεία. Ὁ Ἑρρίκος δὲν ἠδύνατο ἤδη νὰ κρύψῃ πλέον τὸν σκοπὸν τῆς ἐλεύσεώς του. Διὸ ἐφανέρωσεν εἰς τε τὴν Μαθίλδην καὶ τὴν ἡγουμένην τὴν ἐπιθυμίαν του καὶ τὴν παράκλησίν του. Ἡ μάμμη ἔρρειψε κατ' ἀρχὰς τὸ βλέμμα κάτω σκεπτομένη τί ν' ἀπαντήσῃ. Παρακαλοῦντος δὲ ἐπιμόνως τοῦ ἡγεμονόπαιδος, ὅπως ἐξηγηθῇ; ἀπήντησεν αὕτη. «Δὲν ἐξαρτᾶται βέβαια ἀπὸ ἐμὲ ν' ἀρραβωνίσω τὴν Μαθίλδην ἄνευ τῆς γνώμης καὶ τῆς συγκαταθέσεως τῶν γονέων τῆς. Ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ τὴν παραδώσωμεν εἰς αὐτοὺς, ὅπως τὴν παραλάβωμεν. Πολλοὶ

ἤδη ἐξ ἐπισήμων οἰκογενειῶν ἐζήτησαν τὴν χεῖρα τῆς. Ἐν τούτοις, ἡ ἀξία, τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ ἀρετὴ τοῦ οἴκου σας μοι εἶναι λίαν γνωστὰ ὥς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καὶ ἡ θέλησις τῶν γονέων τῆς. Διὸ πεποιθυῖα εἰς τὴν Μαθίλδην καὶ εἰς τὴν ἀρετὴν σας, ἐμπιστεύομαι ταύτην ὑμῖν, ὅπως μεριμνήσῃται διὰ τὰ περαιτέρω.» Ἀλλὰ καὶ ἡ Μαθίλδη ἡσθάνετο καὶ ἔλαβε ἐκείνας τὰς συγχινήσεις τῆς καρδίας, αἵτινες ἐπειθον αὐτὴν, ὅτι ἡ θεία πρόνοια ἐκάλει αὐτὴν εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην. Παρασκευασθέντων δὲ τῶν πάντων εἰς ὁδοιπορίαν, ἠκολούθησεν αὕτη τὴν λαμπρὰν τοῦ Ἑρρίκου ἀκολουθίαν, ὃς μετὰ χαρᾶς ᾠδήγησεν αὐτὴν εἰς τοὺς γονεῖς του. Περαιτωθέντων δὲ ὅλων τῶν ἀπαιτουμένων, περιέφερον τὴν Μαθίλδην εἰς τὰς διαφόρους τῆς χώρας πόλεις, μέχρις οὗ τέλος ἔφθασαν εἰς τὴν Οὐαλχάουζεν, πόλιν ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς Θυριγγίας καὶ τῆς Μανφελδης, ἐν ᾗ τὰ πάντα ἡγεμονικῶς εἶχον παρασκευασθῆ διὰ τὴν μεγάλην τῶν γάμων ἑορτὴν. Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἑορτῆς ταύτης, τελεσθείσης τὸ 913, προσδιώρισεν ὁ Ἑρρίκος τῇ τοῦ πατρὸς του συγκαταθέσει τὰ εἰσοδήματα τῆς πόλεως ταύτης ὡς προγαμιαίαν δωρεάν τῆς Μαθίλδης του. Καὶ ὁ πατήρ Ὁθων, ὃς ἡμέρα τῇ ἡμέρα ἐπέθετο μᾶλλον πόσον καλλίστη ὑπῆρξεν ἡ ἐδίκη του καὶ τοῦ υἱοῦ του ἡ ἐκλογὴ καὶ ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν ἐλάμβανε νέα παραδείγματα τῆς ἀρετῆς τῆς Μαθίλδης, τοιαύτην ὑπόληψιν καὶ ἀγάπην ἔτρεφε πρὸς αὐτὴν, ὥστε ἐφέρετο πρὸς αὐτὴν ὡς πρὸς ἴδιον αὐτοῦ τέκνον, μεριμνῶν πατρικῶς καὶ διὰ τὸ ἐλάχιστον, οὗτινος εἶχεν ἀνάγκην ἡ Μαθίλδη καὶ οὕτως ἐφέρετο πρὸς αὐτὴν μέχρι τῆς τελευταίας πνοῆς του. Ἀλλ' ὁ ἀγαθὸς πατήρ ἀπεβίωσε μετὰ τρία ἔτη, ζῶν ὅμως ἀπῆλause τὴν χαρὰν τοῦ ἰδεῖν ἔργονον, λαβόντα τὸ ἰδιόν του ὄνομα Ὁθων.

Ὁ Ἑρρίκος ἀνεδέξαστο ἤδη τὴν κυβέρνησιν, ὡς ἡγεμὼν μεταχειριζόμενος τοὺς ὑπηκόους του μετὰ τοσαύτης σοφίας, μετριοπαθείας καὶ ἀγαθότητος, ὥστ' ἐλέγετο γενικῶς περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἦν ἄξιος μίᾳ αὐτοκρατορίᾳ. Ἡ φήμη τῶν ἔργων του καὶ τῆς ἡγεμονικῆς διανοίας του τοσοῦτον πολὺ ἐξηπλοῦτο, ὥτ' ὅτε κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους 918 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Κορράδος, Φράγκοι καὶ Σάξωνες ἐξελέξαντο αὐτὸν εἰς βασιλεῖα των. Καὶ ἡ ἐκλογὴ αὕτη εἴλκυσε καὶ αὐτοὺς τοὺς Βαυαροὺς κατὰ τὴν συγκινητικὴν ἐκείνην σκηνήν, λαβοῦσαν χωρὰν ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Δουνάβεως παρὰ τῇ Ῥατισβόνῃ, καθ' ἣν Ἀρνούλφος καὶ Ἑρρίκος ἐπὶ κεφαλῆς τῶν στρατιῶν των, ἀναμενουσῶν τὸ σημεῖον τῆς μάχης, διηλλάγησαν καὶ ἐνηγκαλίσθησαν. Καὶ οὕτως ὁ Ἑρρίκος ἐγένετο καὶ βασιλεὺς τῶν Γερμανῶν.

Ἡ Μαθίλδη ὑψωθείσα ἤδη εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον, ἡσθάνετο ἑαυτὴν κατὰ τοσοῦτον μόνον μεγαλειτέραν καὶ εὐτυχεστέραν, καθόσον ἀπέκτησε μεγαλῆτερον κύκλον, ὅπως πράττη τὸ ἀγαθόν. Ἀλλ' ὅμως ἐγίνωσκε νὰ τηρῇ καλῶς τὴν θέσιν της χωρὶς νὰ χάνῃ τὴν ἐσωτερικὴν τῆς καρδίας της ταπείνωσιν. Ὅτε μὲν κατὰ τὰς ἐπισήμους πανηγύρεις ἐφαίνετο ἐν κόσμῳ καὶ λαμπρότητι, ἐβλεπέ τις ἐν αὐτῇ τὴν ἀληθῆ βασιλίσσαν, ὅτε δ' ἀπέθετεν αὐθις τὸν κόσμαν τοῦτον, ἐβλεπέ τις μόνον τὴν μητέρα τῶν πτωχῶν, τῶν δυστυχῶν, τῶν πασχόντων, τῶν αἰχμαλώτων, τὸ παράδειγμα τῆς θεοσεβείας καὶ τῆς συζυγικῆς πίστεως. Καὶ αὕτη ἡ σιγαλαία νύξ ὥφειλε νὰ κρύπτῃ τὰς θερμὰς προσευχὰς της, ὡς καὶ τὰς κρυφίας εὐεργεσίας της. Ἀχώριστος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Ἑρρίκου της, εἶχεν ἀπαραιμῶτον καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ οἴκῳ της. Ὁ οὐρανὸς ἐδωρήσατο αὐτῇ καὶ δεύτερον υἱὸν λαβόντα τὸ ὄνομα Ἑρρίκος, εἶτα καὶ τρίτον, κληθέντα Βροῦνον καὶ μίαν κό-

ρην ὀνομασθεῖταν Γερβίργην. Ὁ Ὅθων, ὁ Ἐρρίκος καὶ ὁ Βροῦνος ἡῤξανον ὑπὸ τὰ ὄρματα τῶν μεγάλων γονέων των πλήρεις ἐλπίδων, ὥστε καὶ πολιτεία καὶ ἐκκλησία μέγала τινὰ ἀνέμενον περὶ αὐτῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ νεανίας Ἐρρίκος, ὁ ὠραιότερος νέος τοῦ καιροῦ του, διέπρεπε κατ' ἐξοχήν, καταγινόμενος νὰ μιμῆται τὴν γενναιότητα καὶ τὰς ἀρετάς, ἐκέρδισεν ὅλην τὴν ἀγάπην τῆς Μαθίλδης τοσοῦτο μᾶλλον, καθόσον οὗτος ἐν ὅλῃ τῇ συμπεριφορᾷ καὶ τοῖς πλεονεκτήμασιν ἦν τὸ ἀπεικόνισμα τοῦ πατρός του. Ἐντεῦθεν δὲ, ζώντων ἔτι τῶν γονέων, ἡγέρθη σφοδρὰ καὶ διαρκῆς διχόνοια μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν. Ὁ μὲν Ὅθων διίσχυριζετο, ὅτι διὰ τὰς αὐτοῦ καὶ τὰς τοῦ πατρός του ἀξιώσεις εἰς αὐτὸν ἔπρεπέ ποτε νὰ περιέλθῃ ὁ θρόνος, ὁ δὲ Ἐρρίκος ἔλεγεν, ὅ,τι ὁ Ὅθων ἦτο μόνον υἱὸς ἡγεμόνος, αὐτὸς ὅμως υἱὸς βασιλέως. Ὁ Βροῦνος ἡσχολεῖτο μὲ τὰς ἐπιστήμας κυρίως καὶ τὴν θεοσέβειαν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐγένετο ἀκολούθως ἀρχιεπίσκοπος Κολωνίας καὶ ἡγεμὼν Λοθριγγίας.

Ἀφοῦ δὲ ὁ βασιλεὺς Ἐρρίκος διεπράξατο πολλὰ μέγала καὶ ἔνδοξα ἔργα, πολλὰς δὲ πόλεις ἐν Γερμανίᾳ ἐν μέρει μὲν ἔκτισε, ἐν μέρει δ' ὠχύρωσε, πολλοὺς ἐχθροὺς τῆς βασιλείας κατεδάμασε καὶ πανταχοῦ καλὴν πειθαρχίαν καὶ τάξιν εἰσήγαγεν, ἡσθάνθη ἐγγίζον τὸ τέρμα τῆς ζωῆς του ἐκ πυρετοῦ, ὃς προσέβαλεν αὐτὸν ἐν Βαθφέδῃ. Μετὰ ἀνακούφισίν τινα μετέβη εἰς Ἐρφόρτην, συστήσας εἰς τοὺς συνηθροισμένους ἡγεμόνας ἓνα τῶν υἱῶν του ὡς διάδοχον. Ἐντεῦθεν μετέβη εἰς Μεμβέβην, ἔνθα τοσοῦτον ἐξησθένησεν, ὥστ' ἐνόμισεν, ὅτι ἡγγικεν ἡ ὥρα, ἵν' ἀποχωριθῇ τῆς Μαθίλδης του. Διέταξεν εὐθὺς νὰ καλέσωσι τὴν βασίλισσαν, ἣτις καὶ ἐνεφανίσθη παρὰ τῇ ἐπιθανατίῳ κλίνῃ ὠχρὰ καὶ τεταραγμένη. Εἰπὼν δ' αὐτῇ μυστικὰ πολλὰ καὶ διάφορα, ἀνεφώνησε τοὺς ἐπομένους λόγους. «Πιστοτάτῃ Μαθίλδῃ!

ἤτις ἤξιζες ν' ἀγαπηθῇς τοσοῦτον, διότι οὐδείς ἄλλος εἶχε πιστοτέραν καὶ ἀγαθωτέραν γυναῖκα, ἢ ἐγώ· διὸ καθ' ὑπερβολὴν εὐχαριστῶ τὸν Θεόν, ὅτι θὰ ἐπιζήσης. Δέχθητι τὰς εὐχαριστήσεις μου διὰ πᾶν, ὅτι ἐπραξες πρὸς ἐμέ. Σὺ ἦσο, ἤτις πολλάκις τὸ βράζον αἷμα μου καθησύχασες, ὄντος τοῦ θυμοῦ ἐν ἐκρήξει. Σὺ ἐκράτησάς με πολλάκις ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς δικαιοσύνης καὶ κατέστησάς με προσεκτικὸν εἰς τὰ παθήματα τῆς καταπιεζομένης ἀθωότητος. Εἰς σέ ὀφείλω πολλὰς καλὰς συμβουλὰς. Ἦδη οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται μοι, ἢ σέ — τὰ τέκνα μας — καὶ τὴν ψυχὴν μου ν' ἀφιερῶσω εἰς τὸν παντοδύναμον Θεόν!» Ἀλλὰ καὶ ἡ Μαθίλδη εὐχαρίστησεν ἐν μέσῳ ποταμοῦ δακρύων τὸν Ἑρρίκον τῆς. Ὅπως δὲ παράσχη εἰς ἀμφοτέρων τὰς θλίψεις ἀνακούφισίν τινα ἀπομακρυνθεῖσα ἡ Μαθίλδη μετέβη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἵνα δεηθῇ τοῦ Θεοῦ καὶ προπαρασκευάσῃ ἑαυτὴν εἰς τὸ ἄφυκτον κτύπημα. Ἀλλὰ μόλις εἶχε κλίνη τὰ ἑαυτῆς γόνατα, μόλις ἤρξατο ἐκδηλοῦσα πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου τὰ κατέχοντα αὐτὴν αἰσθήματα καὶ ἤκουτε σπαραξικάρδιον οἰμωγὴν· ὁ λαὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πάντες ἔκραζον «ὁ βασιλεὺς ἀπέθανε!» — Μόλις τὴν θλιβεράν μὲν, ἀλλὰ βεβαίαν ταύτην εἶδον εἶδον καὶ ἀνέκραξε «Καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς ἱερεὺς ἐδῶ γρηγορῶν!»

Εὐθὺς πρέπει νὰ προσφερθῇ ἡ ἄχραντος θυσία καὶ νὰ συνοδευθῇ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνδρός μου μέχρι τοῦ θρόνου τοῦ Αἰωνίου διὰ προσευχῆς. Ὅτε δ' εὐθὺς εἶτα παρουσιάσθῃ ἱερεὺς τις, Ἀδελθέκκης καλούμενος, ὁ μετέπειτα ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἀμβούργης καὶ Βρέμης, καὶ ἤρξατο τῆς προσευχῆς, ἡ Μαθίλδη πρὸς γενικὸν θαυμασμὸν παρέμεινε καθ' ὅλην τὴν λειτουργίαν καὶ μετὰ τὸ τέλος αὐτῆς ἐξήγαγε τῶν χειρῶν τῆς τὰ δύο βραχιόλια τῆς καὶ παρέδωκεν εἰς τὸν ἱερέα καὶ εἶτα ἔσπευσεν εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ ἀποθανόν-

τος. Ἐνταῦθα δ' εὔρε συνηθροισμένους ἤδη τοὺς ἡγεμονό-
 παιδας, τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς ἀξιωματικούς. Ἐρρίφθη
 εἰς τοὺς πόδας τοῦ τεθνεῶτος, θρηγοῦσα καὶ ὀδυρομένη τὸν
 Ἐρρίκον της, ὡς καὶ οὗτος θά ἔπραττεν, εὐρισκόμενος ἐν
 ὁμοίᾳ περιστάσει. Εἶτα ἡγέρθη, ὡς ὑπ' ἀνωτέρας τινὸς ду-
 νάμεως ἐνισχυθεῖσα, μετὰ μεγαλείου βασιλίσσης καὶ διατά-
 ξασα νὰ πλησιάσωσιν οἱ υἱοὶ της εἶπεν. «Ἴδέτ' ἐνταῦθα τὸ
 τέλος παντὸς ἀνθρωπίνου ὕψους καὶ μεγαλείου. Οὕτως
 ἀποθνήσκει ὁ πλούσιος, ὡς καὶ ὁ πτωχός! Μόνον ὁ Θεός
 εἶναι Κύριος καὶ Βασιλεὺς, ὃς τοιαῦτα ἐπιτάττει. Φοβή-
 θητ' αὐτὸν, ἀποβάλλετε τὴν διχόνοιάν σας καὶ μὴ διαπλη-
 κτίζεσθε περὶ τιμῆς, ἣν βλέπετε, πῶς ἐξαφανίζετε! Μακά-
 ριος ἐκεῖνος, ὃς ἀθροίζει θησαυρὸν διὰ τὴν αἰωνιότητα!
 ὦ τέκνα μου! Εἴθε αἱ ψυχαί σας νὰ μὴ παροργίζωνται,
 τίς ἐξ ὑμῶν εἶναι ἀνώτερος καὶ βελτίων! Ἐνθυμήθητε τί
 ἡ Ἀγία Γραφή περὶ τούτων λέγει, ὅτι «Πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυ-
 τὸν ταπεινωθήσεται, ὁ δὲ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται.»
 (Λουκ. 14, 11. καὶ 18, 14.)

Ἦδη δὲ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἀποδημήσαντος μετε-
 χορίσθη ὁ νεκρὸς τοῦ βασιλέως εἰς Κετλιμβούργην, κη-
 δευθεὶς μεθ' ὅλων τῶν βασιλικῶν τιμῶν.

Κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος 936 συνηθροίσθησαν οἱ ἡγεμό-
 νες ἐν Ἀκυῖσγράνῳ, ὅπως ἐκλέξωσι τὸν νέον βασιλέα. Ἡ
 ἐκλογὴ κατ' ἀρχὰς ὁμῶς ἐταλαντεύετο μεταξὺ Ὁθωνος
 καὶ Ἐρρίκου. Ἀλλὰ τέλος οἱ Φράγχοι, οἱ Βαυαροὶ, οἱ
 Σάξωνες, οἱ Θυρίγγιοι, οἱ Σουηβοὶ καὶ οἱ τῆς Λοθαριγ-
 γίας ἐξελέξαντο ὀριστικῶς τὸν Ὁθωνα, ὃς καὶ ἐνταῦθ' ἀ-
 μέσως ἐστέφθη.

Ὁ Ἐρρίκος ὁμῶς, ὅστις καθ' ὑπερβολὴν εἰς τὴν γέννη-
 σίν του μόνον ὡς βασιλόπαιδος καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν
 τῆς Μαθίλδης εὐνοίαν ἐστηρίζετο, ὠργίσθη ὑπερβαλλόν-

τως διὰ τὴν ἀποτυχίαν καὶ ἐγένετο ἐκτὸς ἑαυτοῦ. Τὸ μῆ-
 σος καὶ ὁ καταδιωγμὸς ἀμφοτέρων τῶν ἀδελφῶν ὑπερέβη
 πᾶν ὄριον. Ἡ Μαθίλδη ὅμως οὐδεμίαν εὐκαιρίαν ἄφινε
 νὰ παρέλθῃ, χωρὶς νὰ καθυστερήσῃ τὸν Ἑρρίκον, ῥίπτο-
 μένη μετὰ δακρύων μεταξὺ τῶν δύο υἱῶν τῆς καὶ παρα-
 καλοῦσα, ὅπως διαλαγῶσι. Τέλος ὁ Ὅθων, ὅπως ἀπαλ-
 λαχθῇ ἀπὸ τὸν Ἑρρίκον, ἀνέδειξεν αὐτὸν ἡγεμόνα τῶν
 Βαυαρῶν, δούς αὐτῷ εἰς σύζυγον τὴν Ἰουδίθ, τὴν θυγα-
 τέρα Ἀρνούλφου τοῦ Α'. Ἡ δὲ Μαθίλδη ἔδειξεν ἤδη κα-
 τὰ τὴν χηρείαν τῆς ὅλον τὸ μεγαλεῖον τῆς φιλανθρώπου
 καὶ εὐεργετικῆς καρδίας τῆς. Οὐδὲν ἄλλο ἐλαττήριον ἐγί-
 νωσκε πλεόν τῶν πράξεών τῆς, ἢ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ
 καὶ τοῦ πλησίον. Ἐμφανιζομένη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ πα-
 ρουσία τῆς μόνῃ διήγειρεν ὑψηλὰ αἰσθήματα εἰς τὰς καρ-
 δίας πάντων τῶν ἐκκλησιαζομένων. Ἐπανερχομένης δὲ
 εἰς τὸ παλάτιόν τῆς, ἔβλεπέ τις νὰ εἰσέρχωνται καὶ ἐξέρ-
 χονται ἀπ' αὐτοῦ μόνον πτωχοὶ, τεθλιμμένοι, δυστυχεῖς,
 χῆραι καὶ ὀρφανά. Δὲν ἤρκειτο, ὅτι τοὺς πάντας πλουσίως
 ἤλέει, ἀλλὰ μετέβαινε καὶ αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ εἰς τὴν κατοικίαν
 ἐνδεῶν οἰκογενειῶν, ἃς παρεμύθει καὶ ἐστήριζε διὰ τοῦ
 Θεοῦ καὶ τῆς οὐσίας τῆς. Ὅσω ὀλιγώτερον ἀψηφοῦσεν αὕτη
 τὸν πλοῦτον, τόσω ὀλιγώτερον ἐφοβεῖτο τὴν ἐνδειαν. Ἀμα
 ἔφερον αὐτῇ τὰ εἰσοδήματα τῶν κτημάτων τῆς, ὥριζεν εὐ-
 θὺς τὸ δέκατον δι' ὠρισμένους πάσχοντας καὶ ἔθετε τοῦτο
 κατὰ μέρος. Ἡσθάνετο ἑαυτὴν τοσοῦτον εὐδαίμονα διὰ
 τὰς εὐεργεσίας τῆς, ὥστε εἰάν τις ἠδύνατο νὰ περιορίσῃ
 ταύτην ὡς πρὸς ταύτας, ἤθελεν ἀφαιρέσει αὐτῇ τὸ ἥμισυ
 τῆς ζωῆς τῆς. Ἀδιαλείπτως ἐνθυμουμένη τοῦ ἀπαραμίλλου
 Ἑρρίκου τῆς προσέφερεν ὑπὲρ τῆς ἀγίας του ψυχῆς καθ'
 ἐκάστην τὰς προσευχὰς καὶ δεήσεις τῆς, κατεργαζομένη
 αἰέποτε τὸ ἀγαθὸν χάριν ἐκείνου καὶ δι' ὧν ἡγούτω καὶ ἐν

κοινωνία συνεχῇ διετέλει μετὰ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης τῆς! — Καὶ δὴ — κατὰ ταύτην τὴν μακαρίαν καὶ ἀπαράμιλλον τῆς καρδίας κατάστασιν καὶ μεταξὺ ἀπείρων τῆς χαρᾶς δακρύων ὑπὸ τῶν παρ' αὐτῆς πλειστάκις εὐεργετηθέντων, θαυμαζομένη ὑφ' ὧν ἀνεξαιρέτως τῶν συγχρόνων ἐπῆλθε φοβερά τις καταιγὶς κατὰ τῆς Μαθίλδης. — Κατέλαβεν αὐτὴν ἡ σκληροτάτη εἰμαρμένη, ἣτις ποτὲ δύναται μόνον μητέρα νὰ προσβάλλῃ! Ἡ ἀγνωμοσύνη εἶναι αὕτη καθ' ἑαυτὴν τέρας κατατρῶγον ὀδυνηρῶς τὴν καρδίαν, ἀλλ' ὅταν αὕτη προέρχεται ἐκ μέρους τῶν τέκνων φθάνει μέχρις ὁστέων καὶ μυελῶν! Τοιαύτη αἵφνης ὑπῆρξεν τὸ θλιβερόν πεπρωμένον τῆς βασιλίδος μητρός.

Μοχθηροὶ, φθονεροὶ ἄνθρωποι, οἵτινες μᾶλλον ἐκ τοῦ ἰδρωτός τῶν πτωχῶν ὑψώθησαν εἰς μεγάλην περισπῆν καὶ δόξαν, ἀνῆνεχον εἰς τὸν βασιλέα Ὁθωνα, τὸν υἱὸν τῆς, ὅτι ἡ Μαθίλδη καὶ τὰ χρήματά τῆς καὶ τὴν οὐσίαν τῆς διασπαθᾷ (διασκορπίζει) ἀυστόλως. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ προέβη ἡ διαβολὴ καὶ συκοφαντία αὐτῆς, ὥστε κατὰ διαταγὴν βασιλικήν, ὅχι μόνον ἐζητεῖτο ὀπίσω πᾶν ὅ,τι εἶχε δώσει εἰς τινὰς ἐνδεεῖς οἰκογενείας, ἀλλὰ καὶ κατάσκοποι διωρίσθησαν, οἵτινες πᾶν ὅ,τι ἔδιδεν ἡ Μαθίλδη εἰς τοὺς πτωχοὺς ἐλάμβανον ὀπίσω καθ' ὁδὸν καὶ μάλιστα ἐκακοποιοῦν τοὺς ἐλεεινοὺς τούτους καὶ ἐνδεεῖς! Κατὰ τὴν θλιβεράν ταύτην περίστασιν ἀπευθύνθη αὕτη εἰς προστασίαν καὶ παραμυθίαν πρὸς τὸν τοσοῦτον τρυφερῶς ἀγαπώμενον υἱὸν τῆς Ἑρρίκον. Ἀλλ' ὅμως ἤδη τὰ παθήματά τῆς ἤρχετο τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο. Διότι μόλις ἔμαθεν ὁ Ἑρρίκος τὰς διαταγὰς τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἔπραξε καὶ αὐτὸς τὰ ἴδια. Οὕτω δὲ οἱ δύο ἀδελφοὶ, οἵτινες οὐδέποτε ἐκ νεότητος ὁμονόησαν, συνηντήθησαν εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον, ὅπως καταδιώξωσι τὴν μητέρα των!!! Εἰς τοιαύτην δ' ἀφιλόστοργον θέσιν ἔφθασαν,

ὥστ' ἀφήρεσαν ἀπὸ τῆς μητρὸς των ὅλην αὐτῆς τὴν οὐσίαν. Ἡ βασιλικὴ χήρα ὤφειλεν ἤδη νὰ ἐγκαταλείψῃ καὶ ἐκεῖνα τὰ κτήματα, ἅτινα εἶχε παραχωρήσει αὐτῇ ὁ βασιλεὺς Ἑρρίκος, ὡς προγαμιαίαν δωρεάν καὶ διωχθεῖσα ἡ πτωχὴ Μαθίλδη καὶ ἀπὸ τὴν χήρειον διαμονὴν τῆς μετώκησεν εἰς Ἑγγιρήνην (Engern) μικρόν τινα καὶ ἄσημον τόπον ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ τῆς Οὐετσφαλίας.

Ἐνῶ οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ πένητες πάντοθεν ἐθρήνουν καὶ ἐκόπτοντο διὰ τὴν Μαθίλδην, αὕτη ἐδείκνυε καὶ εἰς τὴν παροῦσαν θέσιν τῆς ἀπερίγραπτόν τινα ἡρεμίαν ψυχῆς καὶ ἀνδρείαν. Ὅτε δ' ἐγένετο λόγος περὶ τῶν υἱῶν τῆς, ἡ ἐσίγα ὅλως, ἡ ἐδίκαιολόγει αὐτοὺς, λέγουσα, ὅτι πάντα ταῦτα ἔπραξαν μόνον ὑπ' ἁλλοτρίων ραδιουργιῶν καὶ διαβολῶν!

Ἐν μόνον ἐνίοτε ἐξεδήλου τὴν θλίψιν τῆς καὶ συνετάραττεν ὀδυνηρῶς τὴν καρδίαν τῆς, μὴ ὁ δίκαιος Θεὸς θὰ ἐτιμῶρει τοὺς υἱοὺς τῆς ἐξ αἰτίας τῆς, διὸ καὶ ἀδιαλείπτως ἐδέετο ἡ κατατεθλιμμένη χήρα ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν τῆς, ἥτοι ὑπὲρ τῶν υἱῶν τῆς.

Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐδοκίμαζεν ὁ βασιλεὺς Ὅθων τὴν μίαν δυστυχίαν μετὰ τὴν ἄλλην καὶ ἡ κατὰ τὰς μάχας τύχη ἐγκατέλειπεν αὐτὸν τοσοῦτον, ὥστ' ἔπεσεν εἰς μεγάλην μελαγχολίαν καὶ ἀθυμίαν. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἑρρίκος ἡσθένησε κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. — Οἱ δὲ στεναγμοὶ τῶν πτωχῶν διέδιδον τὴν κακὴν τῆς Μαθίλδης μοίραν ἀπὸ χώραν εἰς χώραν, ὥστ' ἔφθασε καὶ εἰς τὰς ἀκοὰς τῆς βασιλείας Ἑδίθης, συζύγου τοῦ Ὅθωνος, ἐκ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῆς Ἀγγλίας καὶ γυναικὸς ἐξόχου ἀρετῆς. — Παρουσιάσθη εὐθὺς εἰς τὸν βασιλέα· «Κύριε! εἶπε, διὰ τί ἀθυμεῖς καὶ στυγνάζεις τοσοῦτον; — Ἀνακάλεσον μόνον τὴν μητέρα σου, ἀπόδος αὐτῇ τὴν οὐσίαν καὶ τὰ κτήματά τῆς καὶ τὰ πάντα θὰ μεταβληθῶσιν ἐπὶ τὰ βελτίω.» Ἡ

καρδιά τοῦ βασιλέως τοσοῦτον ἐσείσθη ἐκ τῶν λόγων τούτων, ὥστε δὲν ἤρκει μόνον, ὅτι διὰ συγκινητικωτάτων ἐκφράσεων ἐζήτει παρ' αὐτῆς συγγνώμην, ἀλλὰ καὶ παρεκάλει αὐτὴν θερμῶς νὰ ὑπάγῃ πρὸς αὐτόν, ὅπως αὐτὸς ὁ ἴδιος αὐτοπροσώπως ἀποκαταστήσῃ αὐτὴν αὖθις εἰς τὰ κτήματά της. Ἵνα δὲ δώτῃ εἰς ὅλον τὸν κόσμον δημοσίαν ἀπόδειξιν τῆς μεταμελείας του καὶ τῆς δικαιοσύνης του, διέταξεν ἐπίσημον καὶ λαμπρὰν πρεσβείαν ἐξ ἐπισκόπων, ἡγεμόνων, δουκῶν τε καὶ ἵπποτῶν νὰ μεταφέρωσι καὶ ἐγχειρίσωσι τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὴν βασιλομήτορα. Εὐκολώτερον εἶναι νὰ ἐννοήσῃ τις, ἢ νὰ περιγράψῃ τὴν Μαθίλδην ἡσθάνθη κατὰ τὴν ἀφίξιν τῆς πρεσβείας. Ἡ συνδιαλλαγή ἦν δ' αὐτὴν πλέον τι, ἢ ὅλα τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου! Ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀναβολῆς ἐπεχείρησε τὴν ὁδοποιρίαν, καὶ ἀφικομένη εἰς τὸ μικρὸν χωρίον Γρόνδην ἐπὶ τοῦ Ὀδέρου παρὰ τὴν Ἀμμελίνην ὁρᾷ μακρόθεν ἤδη τὸν βασιλέα ἐρχόμενον εἰς προὔπαντησίν της μετὰ λαμπρᾶς συνοδείας. Τρέχει πρὸς αὐτόν μὲ τὰς ἀγκάλας ἀνοικτάς, ἥνπερ ἰδὼν ὁ βασιλεὺς πηδᾷ ἀπὸ τοῦ ἵππου, σπεύδει πρὸς τὴν Μαθίλδην, ὅπως πρῶτος αὐτὸς ῥιφθῇ εἰς τοὺς πόδας της, πρίν, ἢ αὕτη ἀγγαλιασθῇ αὐτόν. « Μακρὰν δ' ὦν ἐκλινε τὰ γόνατα καὶ ἀνέκραξε· Βασίλισσα! ἐκδικήθητι τὸν υἱόν σου, ὅπως ἂν θέλοις! Μόνον συγχώρησον! » Μόλις εἶχε προφέρει ὀλίγας τινὰς λέξεις ἀκόμη καὶ ἡ Μαθίλδη ῥιφθεῖσα εἰς τὸν τράχηλόν του. Ὅχι, εἶπεν, ἐὰν ἐγὼ αὕτη δὲν ἦμην ἀξία τούτου, ὁ Θεὸς ποτὲ δὲν θὰ τὸ ἐπέτρεπε. Μετὰ τοῦ βασιλέως εἶχεν ἔλθῃ καὶ ἡ Ἐδίθα, ἥτις μετὰ τοῦ βασιλέως ὠδήγησε πάλιν τὴν Μαθίλδην πανηγυρικῶς, εἰς Γρόνδην. Ὁ Ὁθων ὠμολόγει δημοσίᾳ, ὅτι ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐδείχθη τοσοῦτον σκληρὸς πρὸς τὴν μητέρα του, ὅχι μόνον ἢ τοῦ πολέμου τύχη τὸν ἐγκατέλειψεν, ἀλλὰ καὶ αἱ

δυνάμεις του εξέλιπον. Μόλις δὲ ὁ Ἑρρίκος ἤκουσε τὴν ὁδοιπορίαν καὶ τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἀπνευστί ἔτρεξε πρὸς τὴν μητέρα του — ἔτρεξεν, ἵνα ἀνακτήσῃ τὴν ἀγάπην τῆς μητρός του, διότι πολλὰς ἀφορμὰς πρὸς τοῦτο εἶχεν. Ὁ λογισμὸς οὗτος δι' ἡρέμου ἀναμνήσεως τοσοῦτον ἐπέδρασεν εἰς τὴν καρδίαν του, ὥστ' ἀφίχθεις δὲν ἐτόλμα νὰ πλησιάσῃ τὴν μητέρα του Μαθίλδην, ἀλλὰ μακρόθεν μὲ δακρυσμένους ὀφθαλμοὺς ἐφώναξεν. «Διὰ τὸ ὄνομα Ἑρρίκου τοῦ πατρός μου σὲ παρακαλῶ νὰ μὲ συγχωρήσῃς!» — «Ἐλθέ μόνον πλησιέστερον υἱέ μου! ἀπεκρίθη ἡ Μαθίλδη, καὶ φίλησόν με, οἱ ἐχθροί μου σὲ ἀπεπλάνησαν!» Ἀφοῦ αὕτη καὶ ἄλλαι πολλάι συγκινητικαὶ σκηναί, ἃς οὐδεὶς ζωγράφος δύναται νὰ παραστήσῃ, ἔλαβον χώραν, ἀπεκατέστησαν οἱ δύο ἀδελφοὶ τὴν βασιλομήτορα εἰς τὴν προτέραν οὐσίαν τῆς, δόντες αὐτῇ μάλιστα πολὺ πλεότερα. ἢ ὅ,τι ποτὲ εἶχε καὶ μετ' ἀπείρων εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων.

Εὐθὺς δὲ μετὰ ταῦτα ἀπέθανεν ἡ Ἐδίθα. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον παρέδωκε τὸ πνεῦμα καὶ ὁ Λοθάρος, ὁ τῆς Ἰταλίας βασιλεὺς, ἡ χήρα τούτου Ἀδελαΐς ἐδέετο καὶ παρεκάλει τὸν Ὅθωνα εἰς βοήθειαν κατὰ τοῦ Βερεγγάρου, ὃς συνέλαβεν αὐτήν, ὅπως κατὰσχη καὶ τὴν βασιλείαν. Ὁ Ὅθων λοιπὸν καὶ ὁ Ἑρρίκος ἐξεστράτευσαν εἰς Ἰταλίαν, ἐπολέμησαν τὸν Βερέγγαρον, συνέλαβον τοῦτον αἰμχάλωτον καὶ ἡλευθέρωσαν τὴν βασίλισσαν Ἀδελαΐδα. Ἀλλ' εὐθὺς ὁ βασιλεὺς Ὅθων κατετέλχθη ὑπὸ τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἀρετῶν τῆς Ἀδελαΐδος καὶ ἐστέφθη ταύτην.

Ἡ δὲ Μαθίλδη ἀναζωογονηθεῖσα ἔζη, ὥς καὶ πρότερον. ἐντὸς τοῦ πανευδαίμονος δι' αὐτὴν κύκλου τῆς εὐεργεσίας Πανταχόθεν ἤστραπτεν ἡ φωτεινὴ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἀγάπης ἀκτίς, ἐκ τῶν βλεμμάτων τῆς. ἐκ τῶν λόγων τῆς,

ἐκ τῶν ἔργων τῆς! Ἐπραττε τὸ ἀγαθόν, ὅπου καὶ ἂν ἐστρέφετο! Οἱ ἀσθενεῖς καὶ οἱ ἐνδεεῖς εὗρον αὖθις τὴν μητέρα των. Ἀλλ' ἡ συμπαθὴς καρδίας τῆς δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ περιορισθῇ εἰς τινὰ ὠρισμένον κύκλον. Περιεῖρχετο τὴν χώραν καὶ ἀνεζήτει τὰς πασχούσας οἰκογενείας. Εἰς πᾶν ὅ,τι προξενεῖ θλίψιν καὶ στεναγμούς τῇ ἀνθρωπότητι ἐλάμβανε τοσαύτην συμπάθειαν, ὥστε κατὰ τοὺς δρυμεῖς χειμῶνας, ὅχι μόνον ξύλα διένειμεν εἰς τοὺς ἐνδεεῖς, ἀλλὰ καὶ διέταττεν, ὅπως εἰς δημόσια μέρη ἀνάπτωσι πυρὰς, ἵνα θερμαίνωνται. Διέταξεν ἔτι, ἵνα εἰς τόπους ἄνευ ξενόνων καὶ εἰς δάτῃ νὰ θέτωσιν ὁδηγοὺς καὶ ν' ἀνάπτωσι νύκτωρ πυρὰς, ὥστε νὰ μὴ δύναται ὁ ὁδοιπόρος ν' ἀποπλανηθῇ κ.τ.λ.

Ὁ οὐρανὸς ἐδώρησεν ἐν τούτοις αὐτῇ οἰκογενειακὰς τινὰς εὐφροσύνας. Ἀλλ' ὥς ἂν μὴ δύναται ἡ ἀρετὴ νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ ταλαιπωριῶν καὶ παθημάτων, ἠφανίσθησαν αὐταὶ πάλιν! Ἐλάμβανεν ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν εὐχαρίστους εἰδήσεις, ὅτι ὁ βασιλεὺς Ὁθων ἀπέκτησε κόρην, ἣν ὠνόματε Μαθίλδην. Εἶτα δ' ὅτι ἐγέννησεν υἱόν, ὀνομασθέντα Ὁθωνα, ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος 955, ὅτ' ἔμαθε τὴν χαροποιὰν ἀγγελίαν τῆς γεννήσεως τοῦ ἐγγόνου τῆς τούτου, ἀφῆρπασεν ὁ θάνατος τὸν τοσούτῳ περιπαθῶς ὑπ' αὐτῆς ἀγαπώμενον υἱόν τῆς Ἐρρίκον, τὸν ἡγεμόνα τῶν Βαυαρῶν, ἐνταφιασθέντα ἐν Ῥατισβόνῃ ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Ἐμεράμμου. Ἦδη δὲ περικεκαλυμμένη ὑπὸ τῆς ἀρετῆς τῆς ἐπέζησε καὶ τῆς σκληρᾶς ταύτης δοκιμασίας καὶ μόνον ἀνακούφισιν τινὰ εὗρισκεν ἡ καρδιά τῆς, διότι ἔβλεπεν ἐνώπιόν τῆς πάντοτε τὸν μικρὸν τοῦ Ἐρρίκου υἱόν, τὸν ἐγγονόν τῆς, τὸν μικρὸν Ἐρρίκον, ὃν μεταπεμψαμένη εἶχε μεθ' ἑαυτῆς. Ἀλλ' ὅμως τοῦ λοιποῦ ἔμενε πάντοτε μαυροφοροῦσα καὶ οὐδεμίαν πλέον εὗρισκεν

εὐχαρίστησιν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἀθῶας τοῦ βίου διασκεδάσεις. Αἱ συναναστροφαι διεκόπησαν καὶ οἱ ᾄδοι καὶ μουσικοὶ ἐσίγησαν!

Ἐπέζησεν ὁμως ἀκόμη, ἔν' ἀπολαύσῃ τῆς χαρᾶς, ὅτι ἐν ἔτει 962 ὁ βασιλεὺς Ὅθων ἐστέφθη ἐν Ῥώμῃ Αὐτοκράτωρ. Πλὴν ἡ μακρὰ τούτου ἐν Ἰταλία ἀπουσία, διαρκέσασα πολλὰ ἔτη, ἀνησύχει αὐτὴν καθ' ὑπερβολὴν, ὥστε ὑπέπεσεν εἰς μεγάλην φιλοστοργίαν καὶ πόθον, ἵνα πρὸ τοῦ θανάτου αὐτῆς ἰδῇ ἔτι ἅπαξ τὸν υἱὸν τῆς. Ἄμα δὲ ὁ Ὅθων ἔμαθε τὴν τοιαύτην ἐπιθυμίαν τῆς, ἀπεφάσισεν ἀμέσως νὰ μεταβῇ εἰς Γερμανίαν, ἵνα ἴδῃ τὴν μητέρα του καὶ τὴν οἰκογένειάν του. Τὸ ἔτος λοιπὸν 965 ἐπεχείρησε τὴν ὁδοιπορίαν κατευθύνων τὰ βήματά του εἰς Κολωνίαν πρὸς τὸν ἀδελφόν του Βροῦνον, τὸν τότε ἀρχιεπίσκοπον ταύτης, παρ' ᾧ διέμενε καὶ ἡ Μαθίλδη. Αὕτη κατὰ τὴν ὑποδεξίωσιν τοῦ Αὐτοκράτορος ἐκράτει ἐν ἀγκάλαις τὸν μικρὸν τοῦτο Ὅθωνα. Ἀλλὰ καὶ ὁ καλὸς ἀγαθὸς παῖς, ὁ υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος Ἑρρίκου ἦν παρὼν κατὰ τὴν ὑποδοχὴν. Προσέτι ἡ βασίλισσα Γερβίργα, ἡ κόρη τῆς Μαθίλδης καὶ σύζυγος τοῦ βασιλέως τῶν Φράγκων εἶχεν ἐλθεῖ. Μετὰ τὴν τρυφεράν καὶ ἐγκάρδιον ὑποδεξίωσιν ἐπορεύθη ὁλόκληρος ἡ αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια εἰς τὴν αἵθουσαν. Μόλις δ' εἰσῆλθεν αὕτη, ἐνεφανίσθη κατὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν ὁ Ἐπίσκοπος Βαλδερίκος, αὐλάρχης τότε τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βρούνου, καὶ ἠυλόγησε τὴν τ' αὐτακρατορικὴν καὶ βασιλικὴν οἰκογένειαν, ἀλλ' εὐθὺς στραφεὶς πρὸς τὴν Μαθίλδην εἶπε μετὰ φωνῆς ἡχηρᾶς· «Χαῖρε σεπτὴ βασίλισσα! Χαῖρε ἐπὶ τοῖς δωρήμασιν, ἃ τινὰ ὁ οὐρανὸς ἔδωκέ σοι. Ἴδού ἔχεις ἐνώπιόν σου τὰ τέκνα σου καὶ τοὺς ἐγγόνους σου! Πηπλήρωται ἄρα καὶ ἐπὶ σέ ἡ προφητεία· Καὶ ἴδῃς υἱοὺς τῶν υἱῶν σου μέχρι τρίτης καὶ τετάρτης γε-

νεᾶς!» — Εἶτα διῆλθεν ἡ αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια ἐπὶ τῇ ἡμέρᾳ ἐν μεγίστῃ εὐφροσύνῃ διὰ τὴν συνάντησίν της καὶ μετὰ συγκινητικωτάτων ἀναμνήσεων τοῦ παρελθόντος, ἐν τρυφερωτάτοις συναισθήμασι τοῦ σεβασμοῦ, τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης· διέπραξαν καὶ ἴδρυσαν πολλὰ καλὰ.—

Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀναχωρήσεως, τὴν σκληρὰν ταύτην διὰ τὴν καρδίαν τῆς Μαθίλδης ἡμέραν—εἶχεν ἀποφασίσει ὁ αὐτοκράτωρ ν' ἀναχωρήσῃ κατ' εὐθείαν καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκκλησίαν. Μετὰ πανηγυρικὴν λειτουργίαν καὶ τρυφεροὺς ἀποχαιρετισμοὺς, ἡ Μαθίλδη συνώδευσε τὸν Αὐτοκράτορα μέχρι τοῦ πυλῶνος τῆς Ἐκκλησίας, ἐνθ' ἐναγκαλισθεῖσα αὐτὸν αὐθις ἀπεσπάρθη ταχέως τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀγκαλῶν, ἔτρεξε πάλιν εἰς τὸ θυσιαστήριον, ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐφ' οὗ ὁ αὐτοκράτωρ ἵστατο κατὰ τὴν λειτουργίαν καὶ ἀφθόνοις δάκρυσι κατέβρεχε τὰ ἴχνη του. Ὁ κόμης Οὐϊτίκιος, ἱστάμενος ἔτι παρὰ τὸν πυλῶνα εἶδε ταῦτα καὶ ἀνήγγειλεν εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, μόλις ἰππεύσαντα. Πηδῆσας δ' εὐθὺς καὶ ὀρμητικῶς ἀπὸ τοῦ ἵππου ἔτρεξεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εὗρε τὴν μητέρα του εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν. Εἵγειρεν αὐτὴν καὶ μετὰ μεγίστης συγκινήσεως ἐνηγκαλίσθη ταύτην. «Ἀπὲλθε, εἶπε τελευταῖον ἡ Μαθίλδη, ὁ ἀποχωρισμὸς θὰ μᾶς εἶναι πάντοτε σκληρότερος· Δὲν θὰ ἰδοθῶμεν πλέον!»

Ὁ Αὐτοκράτωρ ἀνεχώρησεν ὑπὸ ἀφθονίαν δακρύων καταβρεχόμενος καὶ διελθὼν πόλεις τινὰς τῆς Θυριγγίας ἀπῆλθεν εἶτα μετὰ τοῦ μικροῦ τοῦ υἱοῦ Ὁθωνος αὐθις εἰς Ἰταλίαν.

Ἀπὸ τῆς στίγμης ταύτης ἤρξατο ἡ Μαθίλδη νὰ αἰσθάνεται τὰς δυνάμεις τῆς ἐκλειπούσας ἀπὸ ἡμέραν εἰς ἡμέρας. Μόνον ἡ ἀγαθὴ καὶ φιλάνθρωπος καρδιά της οὐδέ-

ποτ' ἔχασε τὴν δύναμίν της. Διήλθεν ἔτι πολλὰς τῆς Σαξωνίας πόλεις, φθάτατα ὅμως εἰς τὴν Κετλιμβούργην προεῖπε τὸ προσεγγίζον τέλος της, ἀσθενήσασα βαρέως. Διαρκούσης τῆς ἀσθενείας της εἶχε διατάξει ν' ἀφίνωσιν εἰς πάντας τὴν εἴσοδον ἐλευθέραν. Πᾶς δ' ὁ ταύτην ἐπισχεπτόμενος ἀνεχώρει συγκεκινημένος, παρηγορημένος καὶ φέρων ὑψηλᾶς μεθ' ἑαυτοῦ διδασκαλίας. Οἷους ὅμως θρήνους καὶ δεήσεις ἀνέπεμπον οἱ ἐνδεεῖς καὶ πτωχοὶ ἐννοεῖται μᾶλλον οἰκοθεν, ἢ περιγράφεται!

Ἀφοῦ δὲ ἐξεπλήρωσεν ὅλα της τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντα καὶ εἶδε τὴν μεγάλην ὥραν πλησιάζουσιν, διέταξε νὰ φέρωσιν ἔτι ἅπαξ εἰς τὴν ἐπιθανάτιον κλίνην της τὴν μικρὰν ἑγγονήν της Μαθίλδην, εἰς ἣν παρέδωκεν ἐν βιβλίῳ ἐν ᾧ ἦν σεσημειωμένα τὰ ὀνόματα τῶν τεθνεώντων προπατόρων καὶ πάππων της. Θνήσκουσα ὕψους ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν τὰ βλέμματά της εἰς οὐρανόν, ἔκλεισεν εἰτα ἰλαρὰ καὶ ἡρεμα τοὺς ὀφθαλμούς της καὶ ἀπῆλθεν πρὸς Κύριον ἐν ἔτη 968.

(Ἐκ τῆς βιογραφίας τῆς Μαθίλδης, συνταχθείσης κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως Ἐρρίκου τοῦ Ἀγίου. Ἰδὲ Mabillon Ann. Ben. Tom. III. καὶ Bolland. Tom. II)

IB.

Θεοδελίνδη, ἡ βασίλισσα τῶν

Λογγοβάρδων.

Ἡ Θεοδελίνδη ἦν κόρη τοῦ Γαριβάλδου, πρώτου βασιλέως τῶν Βογοαρίων. Ὁ αὐρανὸς εἶχε κατακοσμήσει ταύτην δι' ὅλων τῶν ὠραιότερων πλεονεκτημάτων τῆς φύσεως. Ἦν δὲ τοσοῦτον ἐνάρετος, ὅσον καὶ ὠραία. Ἐκ-

λεχθείς ὁ Αὐθαρις ὑπὸ τῶν Λογγοθάρδων βασιλεὺς ἐνίκησεν εἰς γενικὴν τινα μάχην τὸν αὐστρασιακὸν βασιλέα Χιλδεβέρτον, καθ' ἣν οἱ Τριδεντῖνοι καὶ οἱ Βαυαροὶ τὰ μάλιστα ἠρίστευσαν, καὶ τότε ἀπέστειλε πρεσβείαν εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Βογοαρίων, ζητῶν τὴν χεῖρα τῆς Θεοδελίνδης. Ὁ τούτων ἡγεμὼν ἐδέχθη τὴν πρεσβείαν εὐμενῶς, γνωστοποιήσας τοῦτο καὶ εἰς τὴν Θεοδελίνδην. Ἡ εἰδησις αὐτῇ εὐηρέστησε τὸν Λογγοθάρδον, ἀλλ' ἐπεθύμει καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος νὰ ἴδῃ τὴν μέλλουσαν σύζυγόν του, ὅπως ἰδίαις αἰσθήσεσι πεισθῇ περὶ τῆς φημιζομένης ὠραιότητος καὶ ἀρετῆς αὐτῆς, ἐφ' ᾧ καὶ ἡτοίμασε λαμπρὰν καὶ ἐπίσημον πρεσβείαν, εἰς ἣν εὐρίσκετο καὶ αὐτὸς ὡς ἄγνωστος. Ὑπὸ μεγάλης συνοδείας τῶν εὐγενεστέρων ἵπποτῶν ἀκολουθοῦμενος, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχε καὶ ὁ ἐξ ἀπορρήτων αὐτοῦ, ὡς πρεσβύτερος μετέβη εἰς Ῥατισθόνην, ἔνθα κατῴκει ὁ πατὴρ Γαριβάλδης. Ὅτε δὲ ἡ πρεσβεία ἐν πανηγυρικῇ πομπῇ ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τοῦ Γαριβάλδου, ἐποίησεν ὁ πρεσβύτερος τὴν πρότασιν. Εἵτα δὲ ὡς δεῦτερος τῆς πρεσβείας πλησιάζει τὸν εὐθυμον Γαριβάλδην ὁ Αὐθαρις καὶ λαβὼν τὸν λόγον εἶπε. «Κυρίέ μου, ἡγεμὼν τῶν Λογγοθάρδων, στείλε κυρίως ἐμὲ νὰ ἴδω τὴν Θεοδελίνδην, τὴν εἰς νύμφην ἡτοιμασμένην κόρην, τὴν μέλλουσαν γυναῖκα μας. Ἐγὼ πρέπει νὰ φέρω τὴν πιστὴν περιγραφὴν τῆς μορφῆς της». Ὁ μὲν Πατὴρ διέταξεν εὐθὺς νὰ μετακαλέσωνται τὴν κόρην του, ἡ δὲ Θεοδελίνδη παρουσιάσθη μὲ εὐπρέπειαν τόσον ὠραίαν, ὅσον καὶ ἠθικὴν, ὥστε ὁ Αὐθαρις ἐκ τοῦ πρώτου βλέμματος κατενόησεν, ὅτι αὕτη εἶναι προωρισμένη εἰς εὐτυχίαν καὶ ἀξίαν. Ἐστράφη λοιπὸν αὖθις πρὸς τὸν Γαριβάλδην καὶ εἶπεν. «Ἦδη ἐξεπληρώθη πάντως ἡ ἐπιθυμία τοῦ βασιλέως μου· σογχώρησον τὴν προπέτειάν μου, ἐὰν σὰς κάμω ἀκόμη

μίαν παράκλησιν εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς μου. Εἶναι δυνατόν ἄρα, ἵνα ἡ Θεοδελίνδῃ εἰς σημεῖον ἀγάπης πρὸς τὸν βασιλέα μας καὶ τὸ ἔθνος μας, δώσῃ ἡμῖν τὸ ἀσπασίον ποτήριον εἰς ὑγείαν τοῦ Αὐθάρεως!» Ὁ βασιλεὺς Γαριβάλδης διέταξε τὴν Θεοδελίνδην νὰ πράξῃ τοῦτο κατὰ τὸ ἔθιμον τοῦ τόπου. Λαβοῦσα δ' αὕτη τὸ ποτήριον προσέφερε πρῶτον εἰς τὸν πρεσβύτερον τῆς πρεσβείας καὶ εἶτα εἰς τὸν Αὐθαριν, Πιὼν οὗτος ἔδωκε τὸ ποτήριον ὀπίσω, θλίψας ἅμα ἀπαρατηρήτως διὰ τοῦ δακτύλου τὴν χεῖρα τῆς Θεοδελίνδης καὶ ταχέως μὲ τὴν δεξιὰν ἀψάμενος τῆς παρειᾶς αὐτῆς. Ἡ Θεοδελίνδῃ ἠρυθρίασεν καὶ δι' ὀργιζομένου προσώπου ἔδωκεν εἰς τὸν ξένον νὰ ἐννοήσῃ τὴν ταραχὴν τῆς. Ἐκ τούτου ὁμοῦς ὁ Αὐθαρὶς ἐπέισθη ὀλοσχερῶς περὶ τῆς καθαρᾶς ψυχῆς καὶ ἀρετῆς τῆς. Ἡ Θεοδελίνδῃ εὐθὺς παρεπονίθη διὰ τὸ συμβᾶν εἰς τὰς θαλαμηπόλους αὐτῆς, ἀδημονοῦσα οἷαν τιγὰ μομφὴν ἡδύνατο νὰ ἔχῃ ἡ αὐθάδεια αὕτη παρὰ τῷ μέλλοντι συζύγῳ τῆς ὡς πρὸ τὴν ἀθωότητα καὶ τὰ ἥθη τῆς. Ἀλλ' ἡ Αὐὰ καθησύχασεν αὐτὴν εἰποῦσα, ὅτι ὁ ξένος εἶναι τόσο ὠραῖος κατὰ τὴν ὄψιν καὶ τὸ ἀνάστημα, τόσο μεγαλοπρεπὴς εἰς τὴν συμπεριφορὰν του, τόσο εὐγενὴς εἰς τοὺς τρόπος του, ὥστε πιστεύει, ὅτι δὲν ἤθελε πράξει τοιοῦτον τι, ἐὰν μὴ αὐτὸς οὗτος ἦτο Αὐθαρὶς ὁ νυμφίος. Αὕτη μὲν παρεκάλεσεν αὐτὴν νὰ μὴ εἴπῃ περὶ τούτου εἰς οὐδένα τι, ἡ δὲ Θεοδελίνδῃ ἤρχετο νὰ εἶχεν οὕτως ἡ ὑπόθεσις!

Ἀποχαιρετήσας δ' ὁ μέγας ξένος συνωδεύθη ὑπὸ μεγάλης ἀκολουθίας τῶν Βογοαρίων μέχρι τῶν μορικῶν ὁρίων. Ὅτε δ' ἀπεχωρίζετο τούτων ὠρθώθη ἐπὶ τοῦ ἵππου του καὶ διὰ τοῦ πολεμικοῦ του πελέχεως ἔδωκεν εἰς τι δένδρον τοιοῦτον κτύπημα, ὥστ' οὐδενὸς ἀνδρὸς δυνάμεις ἡδύ-

νατο νὰ τὸν ἐξαγάγῃ ἐκεῖθεν. Εἵτα δ' ἀνεφώνητε. «Τοιοῦτον κτύπημα κάμνει ὁ Αὔθαρις». Δρομέως ἔσπευσαν εἰς τὰ ἴδια οἱ Βογοάριοι, διηγήθησαν εἰς τὸν βασιλέα τὸ περιστατικὸν τοῦτο καὶ ὑπερεπήνουν εἰς τὴν νύμφην τὴν ἐξαισίαν ῥώμην τοῦ ὠραιστοτάτου τῶν ἀνδρῶν. Ταῦτα ἔλαβον χώραν τὸ 589. Πάραυτα διεδόθη πανταχοῦ, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Λογγοβάρδων ἀπέκτετε τὸν πολυτιμότερον θησαυρόν· ὠραιότητα καὶ ἀρετήν! Διαδοθεῖσα ὁμως ἡ ἀγγελία αὕτη καὶ κατὰ τὴν χώραν τῶν Φράγκων, παρώργισε λίαν τὸν βασιλέα τοῦ Ἀνατολικοῦ μέρους Χελδέβερτον. Τὸ συνοικέσιον τοῦτο ἔθεσεν εἰς μεγίστην ταραχὴν τὴν αὐλὴν του. Ἐσχέπτοντο πρὶν, ἢ ἐπιχειρήσωσι τὸ τελευταῖον πραξικόπημα, νὰ συνδέσωσι τὴν βαυαρικὴν αὐλὴν μὲ τὴν τῶν Λογγοβάρδων. Συνάμα δὲ ἐκλήθησαν εἰς τὸν πόλεμον ὅλοι οἱ Φραγκικοὶ λαοὶ καὶ πανταχοῦ ἐγίνοντο αἱ τρομερώτεραι προπαρασκευαί, ἐνῶ ἡ Θεοδελίνδῃ μετὰ τοῦ μικροτέρου ἀδελφοῦ τῆς Γουνδοάλδου ἀπῆλθεν εἰς Ἰταλίαν, ἣν προὑπήντησεν ὁ βασιλεὺς Αὔθαρις κατὰ τὰς πεδιάδας τῆς Σάρδεως καὶ ἐτελέσθησαν πανηγυρικῶς οἱ γάμοι. Ἀλλ', ὡς σπανίως πάντοτε ἡ χαρὰ δὲν μένει ὅλως καθαρὰ καὶ ἀθόρυβως, ἐταράχθησαν καὶ αἱ ἡμέραι αὗται τῆς χαρᾶς δι' αἰφνιδίου τινὸς τρόμου. Ἐπῆλθε μεγάλη καταιγὶς, καὶ κεραυνὸς καταπεσὼν συνέτριψε τὸν κοντὸν τῆς σκηνῆς, ἐσφενδονήσας τὴν κορυφὴν πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ Ἀγιλούλφου, ἡγεμόνος τοῦ Τουρίνου, ὃς μετ' ἄλλων μεγιστάνων τοῦ κράτους εὕρισκετο εἰς τὸ δεῖπνον. Εὐτυχῶς οὐδεὶς προσεβλήθη. Εὐτυχῆς μὲ τὴν εὐγενῆ σύζυγόν του ὁ Αὔθαρις μετέβη ἤδη εἰς τὴν πρωτεύουσάν, ἐν ᾗ ὁ ὑπὸ χαρᾶς μεθυσμένος λαὸς καρδίᾳ καὶ στόματι προσήνεγκαν αὐτῇ τὰ προσκυνήματά του.

Μόλις ἔπαυσαν οἱ ἀλλαλαγμοὶ καὶ πάντοθεν διεσαλπίζετο ἡ ἀπαισία φήμη περὶ τῆς καταστρεπτικῆς εἰσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ. Φράγκος τις μεγιστάν, ὑπὸ εἴκοσιν ἀρχηγῶν ἀκολοθούμενος, εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῶν Λογγοβάρδων, κατέστρεφε μονὰς καὶ ἀγρούς καὶ ἔσειρε τοὺς κατοίκους δεδεμένους, αἰχμαλώτους πρὸς τὰ δυτικά. Ὁ Αὐθαρὶς, λίαν ἀδύνατος, ὅπως ἐμποδίσῃ δύναμιν τετραπλασίως ἀνωτέραν, ἔθεσε τοὺς στρατοὺς του εἰς ὀχυρὰς θέσεις, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν λογάδων τοῦ στρατοῦ ἐπέπεσε κατὰ τοῦ φρουρίου τῆς Παβίας. Ἀλλὰ μετὰ τρεῖς μῆνας εἶδεν ἑαυτὸν ὁ Φράγκος, ἀφανιζόμενος ὑπὸ ἀνυποφόρου ζέστης, ἐξησθενημένος ὑπὸ τινος ἐπιδημικοῦ λοιμοῦ, διαβιβρωσκόμενος ὑπὸ πείνης, ἠναγκασμένον νὰ ὑποχωρήσῃ. Ὁ Αὐθαρὶς προσέφερεν εἰς τὸν ἐχθρὸν τὸν κλάδον τῆς ἐλαίας, ἀλλὰ πρὶν ἔτι λάβῃ ὁ Φράγκος αὐτὸν, ὁ Αὐθαρὶς δὲν ὑπῆρχε πλέον εἰς τὴν ζωὴν, κρημνισθεὶς τοῦ θρόνου ὑπὸ δραστηριωτάτου δηλητηρίου!

Ἡ Θεοδελίνδῃ, μόλις ἤδη πρὸ ὀλίγων μηνῶν νύμφη, ἐν τρόμῳ καὶ θλίψει διελθοῦσα τὰς λοιπὰς ἡμέρας, ἐρρίφθη ἀνελπίστως, ὡς χήρα εἰς μέγιστον πένθος, ἐφάνη, ὅτι θὰ καταβληθῇ ὑπὸ τῶν δυστυχημάτων, ἀλλ' ὁ συλλογισμὸς, ὅτι ἡ πανσθενὴς τοῦ Θεοῦ χεὶρ εἶναι ἀπλωμένη ἐφ' ἡμᾶς παρηγόρησεν αὐτὴν καὶ ἐλπίς παρακλητικοῦ φωτὸς διέλαμψεν ἐν τῇ καρδίᾳ της.

Συνῆλθον δ' οἱ μεγιστάνες τοῦ λογγοβαρδικοῦ βασιλείου ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῆς Παβίας καὶ μετὰ ὠριμον συνδιάσκεψιν ἀπεφάσισαν ὁμοθυμαδὸν, ὅτι κ' ἡ Θεοδελίνδῃ, ὡς ἀγαπωμένη ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τιμωμένη ὑπὸ πάντων, νὰ μείνῃ βασίλισσα καὶ κυβερνήτρια τοῦ Λογγοβαρδικοῦ βασιλείου. Εἶναι ἐλευθέρᾳ νὰ ἐκλέξῃ σύζυγον καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὸ ἀπορφανισθὲν κράτος βασιλέα, νὰ κατὰγεται μόνον ἐκ

τοῦ Λογγοβαρδικοῦ αἵματος καὶ ἄξιος, ἵνα κυβερνᾷ τοὺς τῆς πολιτείας οἵακακας δεξιῶς πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ. «Ἡ Θεοδελίνδῃ ἐζήτησεν ἡμέρας τινὰς εἰς συνδιάσκεψιν, λαβοῦσα τὴν γνώμην τῶν σοφωτάτων ἀνδρῶν. Τέλος παρουσιάζει τὸν ἡγεμόνα Ἀγίλουλφον ὡς βασιλέα. Ἡ ἐκλογή τῆς ἔτυχε τῆς μεγαλειτέρας ἐπιδοκιμασίας, διότι οὗτος ἦν ἐξοχος ἡγεμὼν, ἔμπειρος τῶν τοῦ πολέμου καὶ ἐπιτήδειος νὰ κρατῇ τὸ σκῆπτρον. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐξοχὸν ἀνάστημά του ἦν ἄξιον ἔτι μᾶλλον τοῦ θρόνου, ἢ αἱ ἀρεταί του.

Ἡ Θεοδελίνδῃ ἀπέστειλεν ἤδη ἀγγέλους εἰς Τουρῖνον, μετακαλοῦσ' αὐτόν. Ἐν τούτοις καὶ αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ ἐπορεύθη εἰς προϋπάντησίν του μέχρι Λουμέλλης. Μετὰ τινὰς δὲ συνδιαλέξεις περὶ τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων τῆς ἐπικρατείας, προσέφερεν αὐτῇ εἰς τὸν Ἀγίλουλφον τὸ χρυσοῦν ποτήριον, κατὰ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου. ἐν ᾧρᾳ μεγάλου συμποσίου, ἀφ' οὗ εἶχεν αὐτῇ προπίει. Ὁ ἡγεμὼν ἔλαβε καὶ ἔπιεν αὐτὸ, φιλήσας τὴν χεῖρα τῆς δεσποσύνης αὐτοῦ. «Οὐχ οὕτως· εἶπεν ἡ Θεοδελίνδῃ, ἐὰν θέλῃς ἀσπάσθητί με ἔσω ὁ σύζυγός μου! ἔσω ὁ βοσιλεύς!» — Καὶ οὕτω μετὰ πολλὰς ἔτι ἀμοιβαίας προετοιμασίας ἐτελέσθησαν οἱ γάμοι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Νοεμβρίου. Τὸν δ' ἐλευσόμενον Μάϊον ἐν μεγάλῃ τῶν μεγιστάνων τοῦ κράτους συνελεύσει καὶ τῇ ἀνακηρύξει τοῦ ἀγαλλομένου λαοῦ ἀνυψώθη ἐπὶ τῆς χρυσοῦς ἀσπίδος ὁ Ἀγίλουλφος καὶ ἀνεκηρύχθη βασιλεύς.

Ἡ δὲ ἡ πρώτη μέριμνα τοῦ νέου ἡγεμόνος ἦν νὰ κλείσῃ τὴν ἤδη ἀρξαμένην περὶ εἰρήνης συνθήκην καὶ ἀπελευθερώσῃ τοὺς αἰχμαλώτους πολίτας. Ἐν Βαίλδῃ τὰ πάντ' ἀπέβησαν κατ' εὐχὴν καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀπῆλυσαν ἀμφοτέρω οἱ λαοὶ εἰρήνην ἐπὶ μακρὸν χρόνον.

Ἡ Θεοδελίνδῃ τέλος ἀπολομβάνουσα ἡσυχίαν καὶ οἰκι-

ακὴν εὐτυχίαν, ἔτρεφε τὴν μόνην ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ κατορθώσῃ τὴν ἔνωσιν τῶν Λογγοθάρδων Ἀριανῶν μετὰ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Διὰ παρακλήσεων δὲ, συμβουλῶν καὶ καλῆς συμπεριφορᾶς εἰς τοιοῦτον σημεῖον ἔφερε τὰ πράγματα, ὥστε ὄχι μόνον ὁ βασιλεὺς καὶ σύζυγός της ἀπεδέξατο τὸ καθολικὸν δόγμα, ἀλλὰ καὶ τὸ μέγιστον στον μέρος τῶν Λογγοθάρδων ἠκολούθησε τὸ παράδειγμά του.

Λίαν ἀξιοπαρατήρητον εἶναι, ὅτι κατ' αὐτὴν ταύτην ταύτην τὴν ἑκατονταετηρίδα τὰ τέσσαρα περιφημότερα ἔθνη τῆς Εὐρώπης ἔλαβον τὸ φῶς καὶ τὴν πραότητα τοῦ χριστιανισμοῦ διὰ τῆς κατ' ἐξοχὴν ἰσχυρᾶς συνεργείας τεσσάρων γυναικῶν. Οἱ ἐν Γαλλίᾳ Φράγγοι δηλαδὴ διὰ τῆς Κλοτίλδης, οἱ ἐν Ἰσπανίᾳ Γόθοι, διὰ τῆς Ἰουγγούνδης, οἱ ἐν Ἰταλίᾳ Λογγοθάρδοι, διὰ τῆς Θεοδελίνδης, καὶ οἱ Βαυαροὶ, διὰ τῆς Ρεγινοτρούδης.

Ὁ Πάπας Γρηγόριος ὁ μέγας μαθὼν τὰ γενόμενα ἐχάρη καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὴν βασιλίσσαν Θεοδελίνδην χρυσοῦν στέμμα, ὃπερ σιδηροῦν καλεῖται, ὅπως τὴν ῥωμαϊκὴν ἑδραν δι' ἀδιαρρήκτου δεσμοῦ ἐνώσῃ μετὰ τοῦ λογγοβαρδικοῦ θρόνου καὶ ἐξασφαλίσῃ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἀναπαύσεως τὴν ἐξωτερικὴν εἰρήνην. — Ὅθεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασιλίσσα κατέβαλλον τοῦ λοιποῦ πᾶσαν φροντίδα, ἵνα ἀποκαταστήσωσιν αὖθις τόσῳ τοὺς βεβηλωθέντας ναοὺς, ὅσῳ καὶ τὴν καταπεπτωκυῖαν τῶν ἱερέων ὑπόληψιν. Ἄν δὲ καὶ ὑπῆρχον ἔτι ἐπιτήδευοι ὑποκριταί, ἀσπαζόμενοι καὶ ὑπερασπίζοντες τὸ τῶν Ἀριανῶν φρόνημα καὶ ἐξήτουν νὰ ἐπενεργήσωσιν ἰσχυρῶς ἐπὶ τῆς καρδίας τῆς Θεοδελίνδης, αὕτη ὅμως ἔμεινε πιστὴ εἰς τὰς ἀρχάς της διὰ τῶν διδασκαλιῶν καὶ νοουθεσιῶν τοῦ Γρηγορίου.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἤγαγε κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἡ τοῦ πολέμου δᾶς. Ὁ Ἐξάρχος τῆς Ῥαβέννης μετέβη εἰς Ῥώμην καὶ ἔχων σπουδαίαν στρατιὰν μεθ' ἑαυτοῦ, κατέκτησε πολλὰς πόλεις, ἅς ὁ Αὐθαρις εἶχεν ἤδη λάβει αἰφνηδίως. Ἐπὶ τούτοις ὠργίσθη ὁ βασιλεὺς, ἐπῆλθε μετὰ μεγάλης δυνάμεως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐνίκησε καὶ ἐτιμώρησεν αὐτὸν καὶ τέλος ἀκράτητος περιεκύκλωσε τὴν πρωτεύουσαν, καταστροφὴν καὶ ἐρήμωσεν ἀπειλῶν! Κατὰ τὴν ὀδυνηρὰν ταύτην τῶν πραγμάτων κατάστασιν ὁ Γρηγόριος ἀπέστειλε πρὸς τὴν βασίλισσαν Θεοδελίνδην πρεσβείαν, ὅπως παρακαλέσῃ τὸν σύζυγόν της, ἵνα φεισθῇ τῆς πόλεως καὶ δεχθῇ ἐπιεικῆ τινα εἰρήνην. Συνάμα δὲ κατέβαλλεν ὁ Γρηγόριος πολλὰς προσπαθείας, ὅπως πείσῃ τὸν Ἐξάρχον, ὅτι ἱκανοποιήθῃ πλέον. Ἡ Θεοδελίνδῃ πράγματι περιήγαγε τὴν ὑπόθεσιν εἰς τοιοῦτον σημεῖον διὰ τῶν ἐπιμόνων παρακλήσεών της, ὥστε ὁ σύζυγός της καὶ τοι πρῶτος προσβλήθεις, νὰ δώσῃ τὴν χεῖρα πρὸς εἰρήνην, λύσας τὴν πολιορκίαν καὶ διὰ μικρᾶς ἀποζημιώσεως εὐχαριστηθεῖς. Πεπληρωμένος τοῦ μεγάλου τῆς εὐγνωμοσύνης αἰσθήματος ἔγραψεν ἤδη ὁ Γρηγόριος πρὸς τὴν βασίλισσαν καὶ τὸν βασιλέα τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν.

»Βασίλισσα! »

«Ὁ ἡμέτερος υἱός, ὁ Ἀρχιμανδρίτης Πρόβος, ἀνήγγειλεν ἡμῖν, πόσον ἡ ὑμετέρα Μεγαλειότης ἐμόχθησεν εἰς ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης. Ἦδη ἡ τρυφερά σας καρδιά καταφλεγόμενη ὑπὸ τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ὑπέσχετο ἡμῖν τὸ τοιοῦτον. Δὲν θ' ἀφήσητε νὰ παρέλθῃ ταχέως ἡ λατρεία πρὸς τὸν ἄγγελον τῆς εἰρήνης, ὅπως περὶ τῆς ἀγαθότητος τῆς καρδιάς σας δόσῃτε νέαν ἀπόδειξιν εἰς τὸν κόσμον. ὦ! ἡμεῖς εὐγνωμονοῦμεν τῷ παντοδυνάμῳ δοτῇρι τοῦ ἀγαθοῦ, ὅτι τὴν ἡμετέραν καρδίαν τόσῳ πατρικῶς

ὠδήγησεν· ὥςπερ γὰρ ἐδώρησεν ὑμῖν τὸ φῶς τῆς πίστεως, οὕτως ἐνισχύσοι ὑμᾶς πάντοτε εἰς τὰς ἀγαθὰς πράξεις σας. Εὐγενεστάτῃ κόρῃ! ἔσω βεβαία περὶ τῆς ἀντιμισθίας, ὅτι ἔσωσας τὴν χῦσιν ἀλώου αἵματος. Εὐγνωμοσύνη εἰς τὰς προσπαθείας σας! Ἡ θεία ἀφθονία ὑπερπληροῖ ὑμᾶς μὲ τὰ ἀγαθὰ ταῦτα τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, ἐνταῦθα καὶ εἰς τὴν αἰωνιότητα. Πατρικῶς ἀσπαζόμενοι παρακελεύομεν ὑμᾶς ἐξ ἐνδομύχου ἀγάπης, ἵνα μετὰ σοφίας καὶ προνοίας καθοδηγῆτε τὸν εὐγενέστατον σύζυγόν σας, ὅπως μηδέποτε ἐγκαταλείψῃ τὸν σύνδεσμον τῆς χριστιανικῆς κοινότητος. Βασίλισσα! προάγετε τὸν ζῆλον σας καὶ μετὰ τῆς χαρακτηριζούσης ὑμᾶς πραότητος προσπαθεῖτε νὰ ὁμοφρονήσωσιν αὐθις τὰ διεστῶτα πνεύματα. Ἐκλιπαρεῖται τὴν χάριν τοῦ οὐρανοῦ διὰ τῆς προσευχῆς σας, ὡφελήθητε τοῦ χρόνου τῆς ἐργασίας, ἵνα ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ὀφθαλμοῦ πολλαπλασιάζεται ἀδιαλείπτως ὁ μισθὸς ὑμῶν!»

»Βασιλεῦ!»

Εὐγνωμοσύνη εἰς τὸν εὐγενέστατον βασιλέα! ὃς διὰ τῆς ἐκ δύο ἐνωθέντων μερῶν παραχθείσης εἰρήνης ἐπλήρωσε τὴν ἡμετέραν ἐπιθυμίαν! Σοφῶς ἐγένενο τοῦτο. Ἐπαινοῦμεν τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα! Βασιλεῦ! ἀγαπῶντες τὴν εἰρήνην, δίδεται τὴν ὠραιότεραν ἀπόδειξιν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης σας, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἡ πηγὴ τῆς εἰρήνης. Ἐὰν ἡ ἀποδεχθεῖσα εὐμενῶς εἰρήνη δὲν ἐγίνετο δεκτὴ, ὅποια θλιβερά ἀποτελέσματα! οὐχὶ ἄνευ μεγάλου κινδύνου βεβαίως ἀμφοτέρων τῶν ἐμπολέμων, οὐχὶ ἄνευ μεγαλειτέρας ἐνοχῆς τῶν χειρῶν ἀδίκων ἀρξαμένου, θὰ ἔρρεε τὸ ἀθῶον αἷμα τῶν ταλαιπώρων χωρικῶν, ὧν ἡ ἐργασία τοσοῦτον ἡμῖν ἀναγκαία, τοσοῦτον ὠφέλιμος δι' ὅλους ἡμᾶς εἶναι. Ἀλλ' ὅμως, ἵν' ἀπολαύσωμεν τοὺς καρποὺς τῆς εἰρήνης, ἣν ἡμῖν δωρεῖτε, παρακαλοῦμεν καὶ ποθεινῶς εὐχό-

μεθα, κατασπαζόμενοι ὑμᾶς τρυφερῶς, ὅπως γράψητε εἰς ὅλους τοὺς ἡγεμόνας τοῦ Κράτους, ἵνα διαρκῶς ἐπιμελῶνται τῆς παμποθήτου εἰρήνης μετ' ἀγάπης καὶ πραότητος. οὐδαμοῦ ὅπου καὶ ἂν ἦναι, νὰ δίδεται ἀφορμὴ εἰς διατάραξιν, οὐδαμοῦ νὰ σπείρωνται νέα σπέρματα τῆς ὀλεθρίας διαιρέσεως. Τότε δὲ θὰ ὀφείλωμεν εἰς τὴν ὑμετέραν μεγαλοφροσύνην ἔτι μείζονα εὐγνωμοσύνην. Τοὺς ἀγγέλους τῆς εἰρήνης, τῆς περιποθήτου καὶ βοηθεία τοῦ Θεοῦ κλεισθείτης εἰρήνης, ἄνδρας σοφοὺς καὶ ὑμῖν ὅλη ψυχῇ ἀφοσιωμένους ὑπεδέχθημεν μετ' ἀγάπης καὶ ἀπελύσαμεν αὐτοὺς μετ' εὐμενείας.»

Συνετελέσθη λοιπὸν τὸ μακάριον ἔργον. Ἡ εἰρήνη ἐκλείσθη καὶ τὴν ἡμέραν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ πανηγυρικῶς ἀνεκοινώθη. Ἡ χαρὰ τοῦ λαοῦ ἀντήχει καθ' ὅλον τὸ λογγοβαρδικὸν κράτος. Ἡ δὲ Θεοδελίνδῃ βαθέως ὑπὸ τῆς χαρᾶς τοῦ λαοῦ συγκινηθεῖσα καὶ κατενθουσιασθεῖσα ὑπὸ τῶν λαρῶν τοῦ συζύγου τῆς βλεμμάτων ἔκαμε τὴν ἁγίαν εὐχὴν, ἵνα εἰς τιμὴν τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου κτίσῃ ναὸν πολυτελεῖ. εἰς μνημόσινον αἰῶνιον τῆς ἑορτῆς καὶ τοῦ εὐμενοῦς τῆς εἰρήνης ἀγγέλου.

Μετὰ πέντε δὲ ἔτη ἐπερατώθη ἡ πολυτελεὴς τοῦ ναοῦ οἰκοδομὴ ἐπὶ γοητευτικῆς τιнос θέσεως ἐν Μοδοτία (Μόντζη μετὰ ταῦτα κληθείσῃ). Ἀναρίθμητος ἦν ἡ συνάθροισις τῶν μεγιστάνων καὶ τοῦ λαοῦ κατὰ τὰ ἐγκαίνια. Ὁ Ἰωάννης ἐτιμήθη, ὡς προστάτης καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἀνέθηκεν αὐτῷ τὸ λογγοβαρδικὸν στέμμα. Πληθος ἐργατῶν ἔτρεχον εἰς τὸν ἅγιον τοῦτον τόπον. Ἡ βασίλισσα ὠκοδόμησεν αὐτόθι μέγαρον, ἢ μᾶλλον τὸ ἥδη ἐγκαταλελειμμένον καὶ ἐρημωμένον ἐκ βάρων ἀνήγειρεν, ἐν ᾧ διήρχετο τὸ θέρος! Ἐξῆς λοιπὸν ἡδὴ τὸ βασιλικὸν ζεῦγος ἐν τῇ εὐδαιμονεστάτῃ τῆς καρδίας του ἁρμονίᾳ. Μία μόνη ἐπιθυμία αὐτοῦ ἔμε-

νεν ἔτι ἀνεκπλήρωτος—ὁ διάδοχος! Δώδεκα ἔτη εὐδαιμονίας παρῆλθον καὶ ὁ οὐρανὸς ἐδωρήσατο αὐτοῖς μίαν βασιπαιδα. Ἀλλὰ τέλος ἡ Θεοδελίνδῃ συνέλαβεν αὖθις καὶ πρὸς μεγίστην τοῦ λαοῦ χαρὰν (τῶν δὲ γονέων τὴν ἐνδόμυχον χαρὰν τίς δύναται νὰ περιγράψῃ;) ἡλευθερώθη μὲ βασιλόπαιδα ἐν τούτῳ τῷ μεγάρῳ τῆς Μοδοτίας, ὃς καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ Σεκούνδου ἐπισκόπου Τριδέντου, ὀνομασθεὶς Ἀδαλοάλδος ἐν ἔτει 603. Ὁ βασιλεὺς Ἀγιλουλφος ἦν ἤδη ἀποφασισμένος νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἐξάρχου, ὃς αὖθις ἔπαλλε τὴν δαῖδα τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἡ χαρὰ ἐνίκησε τὴν καρδίαν καὶ ἡ θεὰ τ. Ὡ υἱοῦ ἀπέσπασεν ἀπὸ τῆς χειρὸς τὸ ξίφος, καὶ συγκαταβατικῶς ἐπρότεινεν εἰρήνην.

Ἡ Θεοδελίνδῃ δὲν ἔλλειψε νὰ ἀναγγεῖλῃ διὰ πρεσβείας τὰ πανευφρόσυνα ταῦτα συμβεβηκότα εἰς τὸν ἅγιον Πατέρα, τὸν σεβάσμιον φίλον τῆς Γρηγόριον, ὃς ἐπὶ τούτοις ἔδειξε μέγιστον ἐνδιαφέρον καὶ χαρὰν, γράψας αὐτῇ μεταξὺ ἄλλων τάδε:

» Ἡ τοῦ Θεοῦ εὐμένεια ἐδωρήσατο τῇ ὑμετέρᾳ Μεγαλειότητι υἱὸν καὶ ὑμεῖς καθηγιάσατε αὐτὸν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἑκκλησίας. Ὁραῖον καὶ ἐπαινετὸν τοῦτο! Ἐκ τοῦ χριστιανικοῦ σας ζήλου ἀνεμένομεν πάντως αὐτό. Προσεφέρατε τὸ δῶρον τοῦ οὐρανοῦ καὶ θυσίαν εἰς τὴν γνησίαν τῆς σωτηρίας πηγὴν — ὑμεῖς ἡ πιστοτάτῃ ὑπηρέτρια τοῦ Λυτρωτοῦ! ἡ εὐλογία τοῦ οὐρανοῦ δροσοβολεῖτω αὐτὸν, τὸν μέλλοντα βασιλέα, ὅπως ἐν φόβῳ Κυρίου αὐξάνῃ, καρποφορῇ καὶ ἀκμάζῃ. Ἡ τοῦ Θεοῦ παντοδύναμος δεξιὰ κατευθῆναι ὑμᾶς καὶ τὸν Ἀδολοάλδον εἰς τὰς ἀσφαλεῖς τρίβους τῶν αἰωνίως ἀγίων ἐντολῶν, ἵνα ὁ ὑμέτερος υἱὸς προκόπῃ ἐν τῇ θεῇ ἀγάπῃ, ἵνα οὗτος — ὁ μέγας ἐκ τῆς γεννήσεως ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων—φανῇ καὶ πλούσιος εἰς πράξεις ἀγαθὰς ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ! Τούτῳ μὲν τῷ

ἡμετέρῳ ἀγαπητῷ υἱῷ, τῷ βασιλόπαιδι Ἀδαλοάλδῳ, πέμ-
πομεν ἓνα σταυρὸν ἐκ τοῦ Σναυροῦ τοῦ Λυτρωτοῦ καὶ ἐν
Εὐαγγέλιον περσιιστὶ κεκοσμημένον. Τῇ δὲ βασιλόπαιδι
ἀδελφῇ αὐτοῦ τρεῖς δακτυλίους, δύο μὲν μεθ' ὑακίνθων, ἓνα
δὲ μετ' ἀδαμάντων κεκοσμημένους. Εἴθε τὰ δῶρα ταῦτα νὰ
ὑπενθυμίζωσιν αὐτοῖς ἡμᾶς καὶ αὐξάνωσι τὴν ἡμετέραν
ἀγάπην, ὅτε ἡ τρυφερά τῆς μητρὸς χεὶρ προσφέρει ταῦτα!
Βασίλιστα! ἀσπαζόμεθα ὑμᾶς πατρικῶς μετὰ τῆς ἐγκαρδίου
παρακλήσεως, ἵνα ὑμεῖς ἀνθ' ἡμῶν καὶ ἐξ ὀνόματος ἡμῶν
εὐχαριστήσητε τὸν σύζυγόν σας διὰ τὴν εἰρήνην καὶ πάντο-
τε, ὡς καὶ μέχρι τοῦδε, καθοδηγεῖτε τὴν καρδίαν αὐτοῦ
πρὸς τὴν εἰρήνην. Ὑμῖν ἔσται ὁ μισθός, ὅτι ἐσώσατε ἀθώ-
ους ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς καταστροφῆς, ὡς καὶ διὰ τὰς λοι-
πὰς τῆς εὐτεβείας πράξεις σας, ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ
Θεοῦ.»

Αὕτη ἦν ἡ τελευταία τοῦ Γρηγορίου ἐπιστολὴ πρὸς τὴν
Θεοδελίνδην. Ἀσθενήσας δὲ βαρέως ἀπέθανε τὸ ἐπόμενον
ἔτος 604. λύπην ἀμύθητον ἀφείς εἰς ὅλον τὸν χριστιανικὸν
κόσμον καὶ ἡ Θεοδελίνδῃ ἀπώλεσεν ἐν αὐτῷ τὸν βέλτιστον
τῶν φίλων, τὸν σύμβουλον ἐν ἀνάγκῃ καὶ τὸν παρήγορον
ἐν ταῖς θλίψεσι. Τὸ ἔτος τῆς ἀθθενείας καὶ τῆς τελευτῆς
τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς ὑπῆρξε φοβερόν. Καθ' ὅλον
σχεδὸν τὸ θέρος ὁ οὐρανὸς οὐδόλως ἔβρεξε καὶ ἡ ζέστη
κατέστη ἀνυπόφορος! Οἱ καρποὶ ἐξηράνθησαν, ὅπου δ' εἰς
τὰς ποτιζομένας πεδιάδας ὠρίμασαν κατεβροχθίσθησαν ὑπὸ
ποντικῶν. Εἴτα δ' ἐπηκολούθησε τόσον δριμύς χειμὼν, ὥστε
καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν κτηνῶν τὸ αἷμα ἐπάγωσεν εἰς
τὰς φλέβας! Ἀμπελοι καὶ δένδρα ἐξηράνθησαν ὑπὸ τῶν
παγετῶν. Ἐφ' ὅσον ὁ Γρηγόριος ἀνέπνεεν ἔτι, ἐβοήθει
τοὺς πάσχοντας ὅσον ἠδύνατο, ἀλλ' αὐτὰς ἀπέθανε!

Τοιαῦται δυσπραγίαι, λιμοὶ καὶ λοιμοὶ καθίστανται

πολλάκις δραστήρια τοῦ θείου μέσα, ὅπως διαφθαρμένους ἀνθρώπους φέρῃ εἰς συναίσθησιν, ὑπερηφάνους ταπεινώσῃ, σκληροὺς μαλλιάξῃ, καταφρονητὰς τοῦ οὐρανοῦ ἀναγκάσῃ, ἵνα ὑψώσαντες χεῖρας πρὸς αὐτὸν συγχωρήσωσι τοὺς ἐχθροὺς των. Κοινὴ δυστυχία ἐνώνει πολλάκις τοὺς διχονοοῦντας. Τοῦτο συνέβη καὶ ἤδη. Ἡ ἀθλιότης καὶ ἡ πείνα ἀφώπλισε τοὺς πολεμοῦντας. Οἱ Φράγχοι ἐναγκαλιζονται τοὺς Λογγοβάρδους, οὗτοι τοὺς Ῥωμαίους καὶ ὁ Ἐξάρχος τῆς Ῥαβέννης ὤμωσε νὰ τηρήσῃ τὴν εἰρήνην.

Ὁ Ἀγίλουλφος γινώσκων ἐκ τῆς πείρας, πόσον ταχέως μεταβάλλονται οἱ ἄνθρωποι καὶ πόσον ταχέως ἡδύνατο νὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας του, ἠθέλησε νὰ ὠφεληθῇ τῆς καλῆς διαθέσεως τοῦ Λογγοβαρδικοῦ λαοῦ, ὃν ἐν καιρῷ ἀνάγκης ἐγνώρισεν εὐγνώμονα εἰς τὰς ἐαυτοῦ καὶ τὰς τῆς Θεοδελίνδης μερίμνας.

Καλέσας λοιπὸν τοὺς ἡγεμόνας καὶ μεγιστᾶνας ἔθεσεν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ ἡθροισμένου τὸν κίνδυνον, εἰ αὐτὸς αἰφνης κατελαμβάνετο ὑπὸ τοῦ θανάτου, παρουσίασεν ἐπὶ τῆς μεγάλης Πλατείας τοῦ Μιδιολάνου, πρὸ τοῦ δημοσίου δικαστηρίου, τὸν ἀνήλικον υἱόν του, τὸν βασιλόπαιδα Ἀδαλόαλδον, ἀναμένων τὴν τοῦ λαοῦ ἀπόφασιν. Μόλις ὁ ἀγλαὸς βασιλόπαις ὑψώθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς, καὶ οἱ πάντες συνεκινήθησαν εἰς τὴν θεὰν τῆς λαλούσης ἀθωότητος. Οἱ ἀλαλαγμοὶ ἐπλήρωσαν τὴν ἀτμόσφαιραν, «Ζήτω ὁ μέλλων βασιλεὺς. Ζήτω ὁ πατὴρ Ἀγω. Ζήτω ἡ μήτηρ τοῦ τόπου Θεοδελίνδη!» Ἔθεσε λοιπὸν ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ υἱοῦ τὸ σιδηροῦν στέμμα.—Τελευταῖον παρουσιάσθη ὁ πρέσβυς τοῦ φραγκικοῦ βασιλέως καὶ ἡραβώνισε τὸν μόλις τριετῇ ἡγεμονόπαιδα μὲ τὴν θυγατέρα τοῦ κυρίου του Θεοδεβέρτου.

«Ὁ τρυφερὸς οὗτος δεσμὸς εἶθε νὰ καταστέφῃ αἰώνιον εἰρήνην μεταξὺ τοῦ Λογγοβαρδικοῦ καὶ Φραγκικοῦ λαοῦ».

Ὁ βασιλεὺς Ἀγίλουλφος ἀφωσιώθη ἤδη ἐπιμελῶς εἰς τὰ τῆς κυβερνήσεως καὶ μεγάλως ἡγωνίσθη, ὅπως τὰς ἀντιθέτους δόξας τῶν κληρικῶν φέρῃ εἰς τὸν εὐδαίμονα τῆς ἀγάπης δεσμόν. Τὸ πράττειν ὅσον οἶοντε πλειότερ' ἀγαθὰ καὶ τὸ ἐν σοφίᾳ ἐκτρέφειν τὸν υἱόν, ἦν ὁ μόνος αὐτοῦ ὑψηλὸς σκοπὸς, ἀλλ' ὅμως δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ τύχῃ τούτου, διότι ἔτι λίαν ἐνωρὶς ἐσήμηνεν ἡ τελευταῖα τῆς ζωῆς του ὥρα, πρὶν ὁ υἱὸς φθάσῃ τὸ δέκατον τρίτον τῆς ἡλικίας του ἔτος. Προώρως λοιπὸν ἀπέθανεν εἰς τὰς ἀπαραγορήτους ἀγκάλας τῆς βασιλίσσης. Ὁ νεκρὸς του ἐτάφη ἐν τῇ ἐν Μόνζῃ ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ καθ' ἐκάστην ἡ Θεοδελίνδῃ κατέβρεχε μὲ δάκρυα τὴν σωρὸν αὐτοῦ.

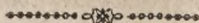
Ἡ Θεοδελίνδῃ ἀγαπωμένη πάντοτε ὑπὸ τοῦ μεγαλειτέρου μέρους τοῦ λαοῦ, ἀνέλαθεν ἤδη μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους. Τὸ διάδημα ὅμως, ὡς χήρα, δὲν ἐφόρει πλέον, τὸ προσέφερεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ὁ οὐρανὸς ἠυλόγησε τοὺς εἰλικρινεῖς ἀγῶνας τῆς, ἵν' ἀφ' ἐνὸς μὲν τηρήσῃ τὴν ἐσωτερικὴν ἡσυχίαν, ἀφ' ἐτέρου δὲ νὰ καλλιεργήσῃ μετὰ συνετῆς ἀγάπης τὰς εἰρηνικὰς δάφνας. Δ' ἐνεμε πλούσια δόματα εἰς τοὺς πτωχοτέρους τοῦ λαοῦ, διέταττε νὰ περιποιῶνται τοὺς ἀπόρους ἀσθενεῖς, ἐπροστάτευε τὰς χήρας καὶ τὰ ὀρφανὰ, ἔκτιζε ναοὺς καὶ σχολεῖα, οὐχὶ ἵνα κερδίσῃ τὴν ἐπισφαλῆ τοῦ ἐπιλήσμονος λαοῦ εὐνοίαν, ἀλλ' ἐξ ὑψηλοτέρου ἐλατηρίου, ἐξ ἀγίας πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἀγάπης φερομένη. Ἀδιαλείπτως πεποιθυῖα εἰς τὸν ἄγρυπνον τῆς θείας προνοίας ὀφθαλμόν, ἀγογγύστως ὑπέφερε καὶ αὐτὰ τὰ παθήματά της, ὡς ἀληθὴς ἡρώς! — Πλὴν ἔφθασε καὶ διὰ τὴν Θεοδελίνδην ἡ με-

γάλη στιγμή. Ἡσθένησεν ἐξ ἀβληχροῦ πυρετοῦ καὶ οὐ-
δόλως ὤκνησε νὰ κάμῃ ὅλας τὰς ἀγίας προετοιμασίας
διὰ τὸ σπουδαιότατον τῆς αἰωνιότητος ταξείδιον. Ἐνῷ
δὲ τὸ μὲν πνεῦμα τῆς διέμενεν ἱλαρὸν ἡ δὲ ψυχὴ τῆς ἔ-
σπευδεν εἰς οὐρανὸν, εἶπε πρὸς τὸν υἱὸν τῆς. «Ἐγγίζω
εἰς τὸ τέρμα· τετέλεξα τὸ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δειχθέν μοι στά-
διον, πρέπει νὰ σὲ ἐγκαταλείψω!» Ἐπ' εὐλογίᾳ ἔθεσεν
ἔτι ἅπαξ τὰς χεῖρας τῆς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ φαι-
δρά, ὡς ὁ δύων ἥλιος, ἐξέφυξεν! Ὁ υἱὸς ὁμῶς ἦν καὶ ἔ-
μενεν ἀπαρηγόρητος ὀδυρόμενος ἀδιακόπως «Ζῆν ἄνευ
τοιαύτης μητρὸς, ἔλεγε, ταῦτόν ἐστι τῷ ζῆν ἄνευ δυνά-
μεως καὶ ἡλίου».

Ἀπαξάπασα ἡ Ἰταλία κατεβυθίσθη εἰς βαθύτατον πέν-
θος, διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς καλλίστης καὶ σοφωτάτης ἡ-
γεμονίδος.

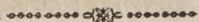
Τὸ μὲν σκῆνωμά τῆς καλύπτει λευκὸν μάρμαρον ἐντὸς
τῆς ὑπ' αὐτῆς ἐγερθείσης ἐκκλησίας ἐν Μόνζῃ· τὸ δὲ ὀ-
νομά τῆς, ἅγιον, ἀείμνηστον καὶ εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον
τῶν ἀστέρων σπάνιον φαινόμενον».

Aus des H. V. Pallhausen Urgesch. von Baiern. καὶ G.
Adelsreuter AA. Brunneri Annal. B. gentis.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΥ ΑΙΩΝΟΣ.

Redeunt Saturnia regna !!!—;

§. 1.

Ἐρχονται πάλιν οἱ χρυσοὶ καιροί!— Ὁ χρυσοῦς αἰὼν ἐπιφαίνεται! — Παρήλθον αἱ σιδηραὶ ἑκατονταετηρίδες!— Οὐδείς τοῦ λοιποῦ ὄψεται τὰ τῆς καχίας ἔχνη!

Redeunt Saturnia regna! κ. τ. λ.

Πόσον ἐναρμονίως ἀπήχουν οἱ μαγευτικοὶ οὗτοι λόγοι, αἱ ἀπάράμιλλοι αὗται προφητεῖαι ἐκ τοῦ στόματος τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῶν Ῥωμαίων! Πόσον γοητευτικὴ ἦν ἡ ἡχώ τούτων ἐν τοῖς ὕμνοις τῶν μεταγενεστέρων!— Ἀλλ' ὅμως εἰς ποίαν ἀπορίαν καθίσταται ὁ τῆς ἱστορίας ἐρευνητῆς, ζητῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὴν πραγματικὴν ὑπαρξίν αὐτῶν.» Ὁφείλει οὗτος, ἢ τὴν ἱστορίαν νὰ ψέξῃ, ὅτι γε τοὺς εὐδαιμονεστάτους χρόνους παρεσιώπησεν, ἢ μάτην ζητεῖ τοιοῦτους ἐν αὐτῇ!

Ὑπῆρξεν ἄρα ποτὲ χρυσοῦς αἰὼν;

Θὰ ἔλθῃ ἄρα ποτὲ πάλιν οὗτος;

Πότ' ἄρα πρέπει τις νὰ τὸν ἀναμένῃ;

Ν' ἀποκριθῇ τις πρὸς τὰς τρεῖς ταύτας ἐρωτήσεις εἶναι τι δύσκολον, διότι ἐάν τις ἀποκριθῇ ἀρνητικῶς, πίπτει ἢ εὐθύνη ἐπὶ τῆς ἱστορίας, ἢ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος—ἢ πρὸς διάσωσιν τῆς τιμῆς ἀμφοτέρων, ἐπ' ἀμφοτέρων — ἢ νὰ ὁμολογήσῃ ταυτοχρόνως τὴν παραδοχὴν ἄλλου κόσμου, ὅπως διὰ τῆς θείας προνοίας διαλλάξῃ τὰς περιπετείας τοῦ παρόντος.

§. 2.

Κατὰ τοὺς πολυθρυλλήτους χρυσοὺς τῶν ἐθνῶν αἰῶνας ἐπεκράτει ἡ τάσις, ἵνα διαγωνίζωσι μόνον τὰς πολυχρότους πράξεις τῶν ἡρώων καὶ βασιλέων των, καὶ οὐχὶ τὰς εἰρηναιίας ἀρετὰς τῶν σοφῶν των, οὐδὲ τὴν ἄφρωνον καὶ πραίαν τῶν λαῶν εὐδαιμονίαν.

Παρά τοῖς σοφωτάτοις ἱστοριογράφοις καὶ ἐν αὐτοῖς ἔτι τοῖς χρονικοῖς μεγάλων ἐθνῶν, ὑπῆρξεν ἡ τῶν ἡθῶν περιγραφὴ ἐπουσιῶδες τι!

»Ἐν τῶν κυριωτάτων ἐλλείψεων τῆς ἱστορίας, λέγει ὁ »συγγραφεὺς τοῦ Ἑμιλίου, εἶναι, ὅτι μᾶλλον αὕτη περιγράφει τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τοῦ χεῖρωνος, ἢ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ μέρους, καθόσον αὕτη μόνον εἰς ἐπαναστάσεις, ἢ ἡ καταστροφὰς ἐνδιαφέρεται. Διότι οὔτε λέξιν καὶ ἀναφέρει περὶ τῶν ἐθνῶν· ἐφ' ὅσον ταῦτα προάγονται ἐν σιωπῇ ὑπὸ κυβέρνησιν εἰρηνικῇ. Δὲν λαλεῖ περὶ αὐτῶν πρὶν ἢ ἡ ταῦτα λάβωσιν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰς τῶν γειτόνων των ὑποθέσεις, ἢ ἀφήσωσι τούτους ἀναμιχθῆναι τοῖς ἑαυτῶν. »Ἐγκωμιάζει δὲ ταῦτα τότε μόνον, ὅταν πλησιάζωσι τὴν καταστροφὴν των. »Ολοὶ οἱ ἱστορικοὶ ἄρχονται ἐκεῖθεν, ὅπου ἔπρεπε νὰ λήξωσιν. »Ἐχομεν ἀκριβεστάτην ἱστορίαν ὅλων τῶν ἐθνῶν, ἅτινα κατεστράφησαν· πλὴν ὅ,τι ἡμῖν ἐλλείπει, εἶναι ἡ ἱστορία τῶν ἐν εἰρήνῃ προαγομένων ἐθνῶν! Ταῦτα ὅμως εἰς τόσον εὐτυχῇ καὶ τόσον σοφῇ, ὥστε ἢ ἡ ἱστορία οὐδὲν δύναται περὶ αὐτῶν νὰ εἰπῇ! Πράγματι δὲ ἢ βλέπωμεν ἀκόμῃ καὶ σήμερον, ὅτι αἱ κάλλισται εὐρισκόμεναι πολιτεῖαι εἰσὶν ἐκεῖναι, περὶ ὧν οὐδεὶς οὐδὲν λαλεῖ. »Δὲν γινώσκομεν ἄρα οὐδὲν, ἢ τὸ κακόν. Τὸ ἀγαθὸν δὲν κἀμνεὶ σχεδὸν ἐποχὴν! Μόνον οἱ πονηροὶ καθίστανται ἢ περίφημοι, οἱ ἀγαθοί, ἢ λησμονοῦνται, ἢ γίνονται γελοῖοι! Ἐντεῦθεν ἄρα προσκύπτει, ὅτι ἡ ἱστορία ἀδιακόπως

» συκοφαντεῖ τὸ ἀνθρώπινον γένος ! Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ζωὴ τῶν » ἡγεμόνων, οἵτινες μόνον δίκαιοι καὶ σοφοὶ ὑπῆρξαν, σπα- » νίως φθάνει εἰς ἑξοχὸν τινα ὑπόληψιν. » Δύσμοιρος ἀν- » θρωπότης ! ἀνακράζει ὁ Δελλίλης, κατὰ τὴν θεωρίαν ταύ- » την, πρέπει τις νὰ σὲ κατακρεουργήσῃ, ὅπως λαλήσῃ περὶ » σοῦ ἡ ἱστορία ! »

Al. W. u. M. G. II. Bd. 93.

Πόσον λοιπὸν εἶναι δύσκολον, ὑπὸ τοιαύτας περιπε- » τείας, ν' ἀναύρη τις τὸν χρυσοῦν αἰῶνα, ἢ τοὺς κληθέν- » τας χρυσοὺς χρόνους ν' ἀποδεχθῇ ὡς τοιούτους ! — Εἰ- » σέτι δὲν ἔχομεν καμμίαν πραγματικὴν ἱστορίαν λαῶν εὐ- » τυχούντων. — Μόνον ὁ Βοσσουέτος, ὃς τὴν εἰσαγωγὴν του » εἰς τὴν ἱστορίαν διὰ τὸν ἔτι ὑποψήφιον διάδοχον ἰδ'. Λου- » δοβίχον καὶ ὁ Κονδιλλάχης διὰ τὸν ἡγεμόνα τῆς Πάρμας » ἔγραψαν, ἡργάσθησαν τοῦλάχιστον, μὲ τὴν πρόθεσιν, ἵνα » συνδιάσωσι τὰ τοῦ κόσμου συμβάντα μὲ τινα φωτοβόλον » ἡθικὴν καὶ διὰ τῆς περιγραφῆς τῶν ἡθῶν καὶ τῶν κατα- » στροφῶν νὰ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τῶν καρδιῶν ἐκείνων, οἵτινες » ἀπὸ τοῦ θρόνου των ἐμελλόν ποτε νὰ ἐπιδράσωσι πάλιν » ἐπὶ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων.

Ἄλλ' ἐν ὅλῃ τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ οὐδὲν ἔθνος εὖρον, » ὅπερ νὰ εἶπε ποτὲ περὶ ἑαυτοῦ. Ἡμεῖς ζῶμεν ἐν τῷ » χρυσῷ αἰῶνι ! — Διὸ ἐπῆλθε μοι, ὅτι ἡ θελξίθυμος, ἐπι- » φώνησις, χρυσοῦς αἰὼν, οὐδὲν ἄλλο θὰ ἦτον, ἢ ἐκ- » φρασις εὐτυχесτέρων ἡμερῶν, ἢ μᾶλλον ἀπόδειξις τῶν » κακῶν τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἄρχεται τις συγκρίνων ἑαυτὸν » σχετικῶς πρὸς τὸ παρελθόν, ὃ καλεῖ χρυσοῦν αἰῶνα· διότι » ὑπὸ νέων συμβεβηκότων περιχυκλούμενος πιστεύει, ὅτι » ἀπερρίφθη εἰς τὴν σιδηρᾶν ἐποχὴν. Ὅτε μὲν εὖρον ἱστο- » ρικόν, ὃς ἤδη μετὰ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας ἐγκωμιάζει, » ὡς χρυσοῦν αἰῶνα τὴν κυβέρνησιν τοῦ Κρόνου, ἀλλ' ἄ-

φίνει εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ ἐρωτήσῃ καὶ μάθῃ, ποῦ καὶ πότ' ἐβασίλευεν οὗτος! Ὅτ' ἤκουσα εἰς τὰ ἐνθουσιαστικά ἄσματα. «Ἐρχεται, ἔρχεται ὁ χρυσοῦς αἰὼν» μόνον τοὺς κόλακας ποιητάς, ὅς, καθὼς ὁ Οὐίργιλιος, ὕμνων τὸ ἐν τῇ κοιτίδι παιδίον, ἔκτιζεν ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως τούτου τὸ χρυσοῦν τῆς εὐδαιμονίας ἀνάκτορον, ἢ, καθὼς ὁ Ὀράτιος, ὑπέσχετο πρὸς τιμὴν τοῦ ἀποθεοθέντος Αὐγούστου, τὴν ἐπάνοδον τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος, ἐνῶ ἐν ἄλλοις αὐτοῦ ποιήμασιν χλευάζει τὰ ἥθη καὶ θρηνεῖ ἐπὶ τῇ κακίᾳ τῆς ἐποχῆς του! Ὑπὸ τοιαύτας δὲ ἀντιφάσεις ἢ μυριοπόθητος ἐπάνοδος τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος μένει πάντοτε εἰς ὑποσχέσεις! Ὅτ' ἐν ὑπὸ τὴν ιδέαν τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος κεῖται ἐκδήλωσις, πρὸς ἣν ἡ ἀνθρωπότης εὐθὺ φέρεται, διότι ἀντὶ νὰ ζητῇ τὸν χρυσοῦν τοῦτον αἰῶνα ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς ἀρετῆς, ἐν τοῖς χρυσαῖς τῆς εἰρήνης καρποῖς, ἐν τῇ ἡρέμῳ εὐδαιμονίᾳ τῶν ἐθνῶν, ὀρίζει τὴν ἀξίαν ταύτης κατὰ τὴν δύναμιν τῆς τοῦ κόσμου ἀναστατώσεως, κατὰ τὸ μέτρον τοῦ χυθέντος αἵματος, καὶ κατὰ τοῦ ποσοῦ τοῦ ἀρπαγέντος χρυσοῦ. Ἐκ τούτου δὲ προέρχεται, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ποιηταὶ χάνουσι τὸ θάρρος, νὰ ὑμνήσωσι τὴν πολιτειακὴν εὐτυχίαν. Ἐκ τούτου πλείστοι Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι ποιηταὶ μεθαρμόζουσι τὴν λύραν των πρὸς τὸν τόνον τῆς ἐπικῆς σάλπιγγος. Ὁ Ἡσίοδος κατὰ τὴν μάχην τῶν Τιτάνων μετεωρίζεται, ὁ Πίνδαρος ἀφιέρωτε τὴν λύρα του εἰς ἐγκώμια τῶν ἀθλητῶν, ὁ Τυρταῖος ἐνθουσίασε διὰ τῶν θουρίων αὐτοῦ ἅπασαν τὴν Λακεδαίμονα. Μανία καὶ ὄπλα, πόλεμοι καὶ σφαγαὶ φαίνονται κατὰ τὴν πρώτην ἀναπνοὴν τὸ ἄστρον τῆς ἐποποιίας.

«Μῆνιν ἄοιδε Θεά Πηλιάδεω Ἀχλεῖος.»

Ὁμηρος.

«Arma virum que cano, Troiae qui primus ab oris»

Virgilius.

«Bella per Emathios plusquam civilia campos».

Lucanus.

«Fraternas acies, aeternaue regna profanis».

«Decertata odiis — κ.τ.λ.

Statius.

Ὑπὸ τοιαύτας λοιπὸν περιστάσεις καὶ περιγραφὰς ἔπρεπεν φυσικώτατα νὰ ὑποστῇ νέαν διαμόρφωσιν ἡ ἰδέα τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς εὐδαιμονίας! Ὁ χρόνος τῶν ἡρώϊκων κατορθωμάτων, τῆς νίκης καὶ τοῦ θριάμβου των ἦν αἰὼν χρυσοῦς. Ἐξυψοῦτο οὗτος μέχρι τῶν νεφελῶν, ὅπως ἐξεγερθῇ τὸ πολεμικὸν πνεῦμα τῶν λαῶν, ἀλλ' ἐγείρετε ἐν τέλει μόνον — παγκόσμιος δυστυχία!

§ 3.

Ἀμα ἤρχισαν νὰ προσδιορίζωσι τοὺς αἰῶνας κατὰ μέταλλα, κατεβάλλετο μεγαλείτερος μόχθος ν' ἀνεύρωσι τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἐθνῶν. Ἐνταῦθα ὅμως κατέστη δυσκολώτερον νὰ ἐξακριβώσωσι τὴν ἐποχὴν τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος, ἢ ὅσον εἶναι εὐκόλον ν' ἀποδειχθῇ, ὅτι αὐτοὶ ἐκεῖνοι οἱ χρόνοι, οὓς ὀνομάζουσι χρυσοῦς, πᾶν ἄλλο ὑπῆρξαν, ἢ χρυσοῖ. Ἀνησυχία καὶ κόλαξ φατρία ἐνήργουν ἀπὸ κοινοῦ ἀδιαλείπτως εἰς τὸ ἀνταλλάσσειν τὰς ὀνομασίας. Ἐντεῦθεν οὐχὶ σπανίως σιδηροῦς αἰὼν ἐλάμβανε τὸ ἐπώνυμον χρυσοῦς. Ποιηταί, ῥήτορες καὶ ἱστορικοὶ ἀποδίδουσι τὸ περὶδοξον τοῦτο ἐπίθετον συχνάκις ἐναντίον πάσης ἀντιφάσεως εἰς ἔθνος δυστυχές· διότι ἐπληρώθησαν καλῶς πρὸς τοῦτο! Ὁμοίως ὁ τῆς ἀρετῆς χρυσὸς μεταβάλλεται εἰς χαλκὸν καὶ ὁ αἱματηρὸς σιδηρὸς τιμᾶται περισσότερον τοῦ χρυσοῦ, διότι αὐτὴ ἡ παγκόσμιος ἱστορία μαρτυρεῖ τὴν μόνην ἀλήθειαν, ὅτι ἡ μετάβασις ἀπὸ αἰῶνος εἰς βελτίω,

ἢ χεῖρω μόνον διὰ τῆς ἀρετῆς, ἢ τῆς ἐκπτώσεως ταύτης, γίνεται!

Ἄλλ' ἐν τούτοις δὲν δυνάμεθα ἀρνηθῆναι, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης ἐχώρησε πρὸς τὰ βελτίω! Πλὴν ἐν τῇ διηγετικῇ ἀνταλλαγῇ ἀναποδιστικῶν βημάτων εὐρίσκεται πολὺ μακρὰν ἔτι, ὅπως εἰσέλθῃ εἰς τὸν χρυσοῦν αἰῶνα, ὃν ἴσως μάτην ἐπὶ γῆς ποθεῖ! Τοῦτο οὐδεὶς παρακεκινδυνευμένος ἰσχυρισμὸς εἶναι, καθόσον μάλιστα ἡ θέσις τῶν ἐθνῶν διὰ τῶν οὕτω πολλαπλασθεισῶν καὶ μεγαλοποιηθειςῶν ἀναγκῶν, καὶ κατ' ἐξοχὴν ἕνεκα τῶν διασταυρουμένων συμφερόντων τάξεων τινῶν καὶ φυλῶν εἶναι αἰωνία τις ἀμφιταλάντευσις μεταξὺ εὐπραγίας καὶ στεναγμῶν, διηγετικῆς κρᾶμμα ἐνδείας καὶ πλούτου, πίστεως καὶ ἀντιστάσεως, εὐτυχίας καὶ δυστυχίας! Ἡ δυστυχία τοῦ ἐνὸς γίνεται εὐτυχία τοῦ ἐτέρου! Ἡ συμφορὰ, ἡ τὸ ἀργύριον τοῦ ἐνὸς ἀφαιροῦσα, προμηθεύει τῷ ἄλλῳ χρυσοῦν καὶ ἄργυρον! Τὴν ἀθλιότητα τῆς μιᾶς τάξεως, καλεῖ ἡ ἑτέρα χρυσοῦν αὐτῆς αἰῶνα! Ὅταν ἡ πολυτέλεια καταστρέφῃ ὀλοκλήρους οἰκογενείας, ὀνομάζει αὕτη τὸ τοιοῦτον χρυσοῦν αὐτῆς αἰῶνα, ἐνῶ οἱ χρόνοι τῆς ἐγκρατείας καὶ λιτότητος εἶναι δι' αὐτὴν σιδηροὶ αἰῶνες! Ὅταν οἰκίαι, ἀνάκτορα καὶ ναοὶ πυρπολῶνται, ἀνθοῦσι τότε τὰ σιτία τοῦ τέκτονος καὶ ὅταν τὰ ἦθῃ, ἡ ἀστυνομία καὶ ἡ θρησκεία συντελῶσι εἰς τὴν διατήρησιν τῆς τῶν ἀνθρώπων ὑγείας, τότε πάσχει ὁ ἰατρός, ὥτινι ὁ Γαληνὸς οὐδένα πλουτισμὸν πλέον παρέχει, καὶ ὅντινα πολλάκις ἀληθῶς πρέπει ν' ἀπολαμβάνῃ. Ὅταν οἱ ἀγῶνες, τὰ κυνήγια καὶ ὅλα τὰ λοιπὰ ἐκεῖνα πάθῃ, ἅτινα εὐγενῆ καλοῦσιν, περιορισθῶσι κάπως, τότε στενάζουσιν οἱ διαγωνιζόμενοι, οἱ κυνηγοὶ, οἱ σπάταλοι διὰ τὰς ἀφανισθείσας ταύτας τῆς ζωῆς τέρψεις. Ὅταν ὁ ἄπιστος

ὕπνρρέτης δέν δύναται πλέον ν' ἀπατά, τότε θλίβεται ἐγκαρδίως, ὅτι οἱ παλαιοὶ τοῦ κύριοι δέν ζῶσι πλέον! Στεντορίως ὕψοι τὰς θρηνώδεις κραυγὰς τοῦ. — Οἱ καλοὶ καιροὶ παρῆλθον! — "Οταν δὲ πάλιν ἐπανέλθωσιν οἱ ἀντίθετοι καιροὶ, καθ' οὓς ἡ πολυτέλεια, ἡ ἀκολασία τῶν ἡθῶν, ἡ ἀδικία δύνανται ἀκωλύτως νὰ τελῶσι τὰς ὀρέξεις των, τότε χαίρωνται μυριάδες μυριάδων ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ, ὅτι οἱ ἄνθρωποι διὰ τὴν εὐτυχίαν αὐτῶν ἐφρενιατίασαν πάλιν! Οὕτω λοιπὸν ἡ ἀνθρωπότης, ὅχι μόνον διὰ τῶν φυσικῶν αὐτῆς παρεκτροπῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς φαντασιοκοπίας, ἥτις ἤδη προσέλαβε τὸν χαρακτῆρα σιδηροῦ τινοῦς ἔθους καὶ τοσοῦτον ἐπροχώρησαν, ὥστε, ἔνθα εὐτυχία καὶ δυστυχία δέν συνεπάρχουσιν, οὐδὲν σχεδὸν ἐν τῇ πολιτείᾳ ἀντίρροπον ὑπάρχει! "Οσω δ' ἐξ ἀνάγκης ἐγίνοντο εὐτυχεῖς καὶ δυστυχεῖς, ὅσω χρυσὸς καὶ ἄργυρος πλησίον ἀλλήλων ἴστανται, τοσοῦτω ἡ ἰδέα τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος συνεχωνεύθη, ἡ ἐπεσκοτίσθη!

Ἐπαινῶ οἰκίαν καὶ οἰκογένειαν, πολιτείαν, καὶ χώραν, ἐν ἧ ἀσφάλεια καὶ εὐθυμία βασιλεύουσι, τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι ἀνθοῦσι καὶ ἐν ἧ δικαιοσύνῃ καὶ εἰρήνῃ συναντῶνται. Ἐπαινῶ τὸν ποιητὴν, ὃς ψάλλει τὴν εὐδαιμονίαν τῆς ἀδιαμάχου χώρας, τὴν ἄγραν τῶν χρυσῶν κήπων, τὰ ἀθῶα παίγνια νεαρῶν νεονύμφων κατὰ τὸν τρυγητὸν καὶ κατὰ τὸν θερισμόν, χωρὶς ὁμῶς νὰ λησμονῇ καὶ τὴν ἀναξιοπάσχουσαν ἀρετὴν. Ἐπαινῶ τὸν Ἀλέξανδρον Σεβῆρον, ὅταν μετὰ τοῦ ῥωμαϊκοῦ λαοῦ εὐχαριστῇ τοὺς Θεοὺς διὰ τὴν εἰρήνην, ἡ Ἀλέξανδρον τὸν Μέγαν, ὅταν παρακαλῇ τὸν Δία διὰ νέους κόσμους, ὅπως δυνηθῇ κυριεῦσαι καὶ τούτους, ἵνα — φεῦ! — καταστήσῃ καὶ τούτους εὐτυχεῖς! Ἐγκωμιάζω ὡς εὐδαίμονα τὴν πόλιν ἐκείνην, ἐν ἧ ἐμπόριον καὶ βιομηχα-

νία ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ εὐρίσκονται, ἐν ἣ πλοῖα μὲ ἀναπεπταμμένα ἰστία, ἣ μὲ ῥοθούσας κώπας κατέρχονται καὶ ἀνέρχονται, ἡχηραὶ δὲ σφυροκοπίαὶ καὶ ἀράσσοντα ἀμάξια πραγματειῶν τὸν ἐκτεθηλυμένον μόνον ἀνησυχοῦσιν: ἐν ἣ δύναται τις ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ πολίτου ἀναγνῶσαι, ὅτι εἶναι ευχαριστημένος μὲ τὴν τύχην του! διότι ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὴν θρησκείαν! ἐν ἣ ἡ τοῦ Κυρίου ἡμέρα εἶναι ἀγία καὶ ὁ πανηγυρικός τοῦ κώδωνος ἡχος δὲν εἶναι ὀχληρός!!! ἐν ἣ ἐκάστη τάξις ἀσχολεῖται εἰς τὴν ἑαυτῆς κλήσιν καὶ τὸ ὀχληρὸν ἐργατικὸν περίζωμα παρέχει μεγαλειτέρας τῇ πατρίδι ὑπηρεσίας, ἣ αἱ θανατηφόροι σάλπιγγες! ἐν ἣ ὁ ἡγεμὼν εἰς τοὺς ὑπηκόους του καὶ οἱ ὑπῆκοοι εἰς τὸν ἡγεμόνα των ἔχουσι πλήρει ἐμπιστοσύνην, θαυμάζω τοὺς χρόνους καὶ τὸ βασιλείον ἐκεῖνο, ἐν οἷς ἐπιλάμπει ἡ γνησία τῆς ἀρετῆς λάμψις, ὁ σοφὸς καὶ ὁ εὐτυχὴς εἰσὶ μετριοφρονες καὶ ἐν οἷς δύνανται ὁ μὲν πτωχὸς συνδρομὴν, ὁ δὲ δυστυχὴς παραμυθίαν καὶ ἀνακούφισιν νὰ εὕρωσι· διότι εὐπιστός τις λάμψις πολλὰ ἤδη ἔθνη ἐσκότισεν, ὥστε δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προῖδωσι τὴν καταστροφὴν των. Ἀνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρξε πολλῶν πολιτειῶν ἡ ὑψίστη μαρμαρυγὴ, ἄνευ φωτὸς τῆς ἀρετῆς, ὁ τελευταῖος ἀποχαιρετισμὸς, καὶ ὁ αἰὼν, ὃν χρυσοῦν ἐπωνόμασεν, χρυσᾷ μόνον ὄνειρα ἦν! Τὸ μέγα, τὸ ἐνδοξον, τὸ εὐτυχὲς, ὃ ἡμῖν περὶ αὐτῶν ἡ παραμορφωμένη ἱστορία, ἣ ἡ καταχρησθεῖσα ποίησις ἀναφέρουσιν, κεῖται ἐν τοῖς λόγοις μᾶλλον, ἢ ἐν τῇ πραγματικότητι. Καὶ διὰ τοῦτο θὰ ζητῶμεν, ἢ θὰ περιμένωμεν τὸν χρυσοῦν τοῦτον αἰῶνα ματαίως, ἐφ' ὅσον δὲν δυνηθῶμεν νὰ εὕρωμεν τὸν ἀληθῆ φιλοσοφικὸν λίθον!

§. 4.

Ἐν ποίᾳ ἑκατονταετηρίδι, κατὰ ποίαν θέσιν τῆς ὑδρογείου σφαίρας, ἐν ποίῳ μέρει τῆς ἱστορίας ἠδύνατό τις ν'

ἀναζητήσῃ τοὺς χρυσοὺς τούτους χρόνους; —Τινὲς ἀνεζή-
τουν αὐτοὺς μεταξὺ τῶν νομάδων: ἄλλοι κατὰ τὸν χρυ-
σοῦν τοῦ Αὐγούστου αἰῶνα! ἄλλοι κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς,
ἢ χρηστοὺς τῶν ἵπποτῶν χρόνους! Οἱ ἰδιοτροπώτατοι ὅμως
οἵτινες οὐδὲν πράγματι εὔρον, ἀλλ' ἐπίστευσαν, ὅτι εὔρον,
κατὰ τὴν ἔνδοξον ἐποχὴν τῆς τῶν γραμματέων ἀνα-
γεννήσεως! Ἐκολούθησα τὸν δρόμον, ὃν μοι ἕκα-
στος ἐγκωμιαστῆς τοῦ χρυσοῦ του αἰῶνος ἔδειξεν, ἀλλὰ
δὲν ὑπῆρξα τοσοῦτον εὐτυχής, ὥστε νὰ φθάσω εἰς τὸ ση-
μεῖον τῆς ἰδανικότητός των.

§. 5.

Ὁ χρυσοὺς τῶν νομάδων αἰών!

Ὅποια τις ὑπῆρξεν ἡ ζωὴ τῶν πρώτων νομάδων, ἡ πα-
τριαρχικὴ εὐδαιμονία; — Μετὰ χιλιετηρίδας ἤδη ἤρχησάν
τινες, νὰ φθονῶσι τὴν ζωὴν καὶ τὸν αἰῶνα τῶν νομάδων,
ἀποκαλέσαντές τον χρυσοῦν! ἀφ' οὗ δῆλα δὴ πίεσις καὶ
ἀθλιότης κατέλαβε τοὺς ἀνθρώπους ἐν τῇ κοινωνίᾳ, κατη-
ρῶντο τὴν συνάθροισίν των! Οὕτως ἦν ἀπ' ἀρχῆς! Ἐν
βλέμμα ἐπὶ τοῦ παρελθόντος, καθίστα πάντοτε τὴν θλίψιν
τοῦ παρόντος ὀξυτέρα, διότι ἕκαστος εἶχε τὴν μακίαν νὰ
πιστεύῃ, ὅτι αἱ παρωχημέναι γενεαὶ διηλθον ἀνευδυστυχιῶν
καὶ μόχθων. «ὦ! ἔλεγον, εὐτυχεῖς οἱ κάτοικοι τῆς γῆς,
οἵτινες ἐν ἀταράχῃ οἰκιακῇ ἡτυχία διέτρεχον τοὺς περ-
πνοὺς λειμῶνας τῶν εὐκραεστάτων χωρῶν, οὐδεμίαν ἄλλην
θλίψιν αἰσθανόμενοι, ἢ τὴν πατριαρχικὴν ἀγάπην, καὶ διὰ
λιτῶν ἀπολαύσεων χρυσῶν καρπῶν προήγαγον τὴν ζωὴν
των εἰς ἐκεῖνο τὸ σημεῖον, ὅπερ τὸ ὠραιότατον κλίμα καὶ ἡ
ἀρμονικὴ τῶν καρδιῶν των κατάστασις δύναται νὰ παρά-
σχῃ!» ὦ! πόσον γλυκεῖα ἡ κατάστασις τῆς ἀθωότητος

καὶ τῆς φύσεως !» — Ὅσον ἁρμονικῶς καὶ ἂν ἤχη τὸ τοιοῦτον ἐν ἰδυλίῳ, τοσοῦτον παράχορδον δείκνυται ἐπὶ τῆς δέλου τῶν ἀνθρωπίνων συμβάντων ! Ἐπρεπέ τις καὶ αὐτὴν τὴν μεγαλειότητα τῆς ἱστορίας νὰ προσβάλλῃ, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ χρυσοῦ τῶν πατριαρχῶν αἰῶνος κατ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας τῶν πράξεών των ! Μόνον ἡ γοιτευτικὴ ἰδέα, ὅτι θὰ εὕρωσι τὸν χρυσοῦν αἰῶνα ἀπεπλάνησέν τινας τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ἵνα ζητῶσι τοῦτον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν περιπλανωμένων πατριαρχῶν. «Τότε — λέγουσι, κατὰ τοὺς αἰῶνας τῶν πατριαρχῶν ἀπελάμβανεν ὁ κόσμος τῆς εὐδαιμονεστάτης ἀθωότητος καὶ ἀπλότητος ! Πολυτέλεια, φιλοδοξία, πάθη ἀκράτῃτα ἦσαν ἄγνωστα εἰς τοὺς μακαρίους τῆς γῆς οἰκήτορας ! Εἰρηναία ἀπόλαυσις καὶ ἡρεμος ἔξοδος συνεπλήρουν τὴν εὐδαίμονα ζωὴν των». Διὸ τῶν θεωριῶν τούτων ἕνεκα ἐξυψοῦσι τοσοῦτον τὸν ἀπαράμιλλον αἰῶνα των, ὥστε δὲν στέργουσι καὶ, ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ἄνθρωποι περιεβάλλοντο ὑπὸ τῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀσθενῶν ! Ἀλλ' ὅμως, ποῦ ἤδη τὰ πάθη ἔδειξαν ὅλην των τὴν ἰσχύν ! ποῦ φαντασιώδεις ἀνάγκαι ἐμήχανορράφηθησαν ! ποῦ ὥφειλέ τις νὰ μεταχειρισθῇ δόλους ἐπιτετηδευμένους, ὅπως ἀπατήσῃ τὸν πλησίον του ! ποῦ ἀδελφοὶ κατεδίωκον ἀλλήλους μέχρι θανάτου καὶ υἱοὶ παρεπίκρανον τὰς γεραρὰς τῶν πατέρων ἡμέρας ! ποῦ τὸν δοθέντα λόγον ἐγίνωσκον δολίως ἀποφεύγειν ! ποῦ ἡ οἰκιακὴ εἰρήνη, ἡ ἡ εὐδαιμονία τῆς οἰκογενείας συχνότερον ὑπεχώρει εἰς τὰς ἐριδας, ἡ τὴν μοχθηρίαν ! ποῦ δὲ καὶ πόλεις ὑπῆρξαν κατεθλίβουσαι τὸν ὁδοιπόρον ! ἦθη διεφθαρμένα, εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε νὰ μὴ ἔχη πλεόν ὁ ἀνὴρ ἀσφαλῆ τὴν γυναῖκα του ! Θλιβερά συμβάντα, καθ' ἃ μόνον ἡ προσδοκία μέλλοντος αἰσιωτέρου ἡδύνατο νὰ ἐνισχύῃ τοὺς πάσχοντας καὶ καθιστᾷ ὑποφερτοὺς τοὺς τῆς

ζωῆς καμάτων! — ἐκεῖ ἀδύνατον ἦν βεβαίως νὰ ὑπῆρξε χρυσοῦς αἰών.

Ὑπὸ τὴν θλιβερωτάτην ἀνάμνησιν τῆς ἐπιβληθείσης με-
γίστης ἀπωλείας — ἐν ἰδρῶτι τοῦ προσώπου — τῶν ἀπει-
ληθεισῶν ὀδυνῶν — δὲν ἤρξάτο βεβαία ἡ πρώτη τῆς ἀν-
θρωπότητος οἰκογένεια τοῦ χρυσοῦ της αἰῶνος! Μόλις δ'
ἀνέθρεψαν τὰ τέκνα των καὶ εἶδον τὴν ἔκρηξιν τῶν ἀγρίων
παθῶν, καὶ τὸν ἀγαπητόν των "Αβελ ὑπὸ τῆς ἀδελφικῆς
χειρὸς κυλιόμενον εἰς τὸ αἷμα του! Πρῶτον φοβερόν θέα-
μα θανάτου βιαίου! Ὅποῖον ἄρα αἰσθημα ἐπροξένησεν εἰς
τὰς καρδίας τῶν γενναρχῶν! — Ὅποία οἰκογένεια δὲν θὰ
παρεπικραίνοτο ἰσοβίως ἐπὶ τοσοῦτον φρικώδη φόνον! Πο-
σάκις δὲν θ' ἀναπαρίστα τὴν αἵματηρὰν ταύτην εἰκόνα πρὸ
τῶν ὀφθαλμῶν τῆς! Ποσάκις ἡ ἀρὰ τοῦ Ὑψίστου δὲν συ-
νετάραξε τὴν καρδίαν των ἐνεκα τοῦ πρωτοτόκου των!
Πόσον συχνὰ πάντως θὰ διελέγοντο οὗτοι, εἰς ποῖον ἄρα
μέρος τῆς ὑδρογείου σφαίρας, εἰς ποῖαν ἔρημον θὰ περι-
πλανᾷται ὁ ἀτυχῆς φυγὰς, μέχρις οὗ καταδιωκόμενος ὑπὸ
τῆς ἀδυσωπότητος συνειδήσεως — κτίσῃ τὴν πρώτην πόλιν,
ἢ τὴν ὀχυροτάτην κατοικίαν, ὅπως, ὡς ἐπίστευεν, ἐξασφα-
λισθῇ ἀπὸ τὴν ἐκδίκησιν τῆς ἀνταποδόσεως! Ποσάκις τέ-
λος μετὰ κοπιώδη ἐργασίαν, μετὰ θαλπώδη ἡμέραν δὲν ἔ-
μιξαν τὰ δάκρυά των μὲ τὰς σταγόνας τοῦ ἰδρῶτος αὐτῶν!
συνδιαλεγόμενοι περὶ τοῦ θανάτου τοῦ "Αβελ, περὶ τῆς
ἀρᾶς τοῦ Καὶν καὶ περὶ τῆς ἀπολεσθείσης πατρίδος! Διὰ
τῆς ἀποκτήσεως νέου υἱοῦ εὐλογηθέντες εὖρον κάποιαν ἀ-
νακούφισιν αἱ τὰ μάλιστα τεθλιμμένα ψυχαί των, ἀλλὰ
— πῶς ἠδύνατο νὰ λησμονήσωσι τὸν ἀτυχῆ πρωτότοκόν
των! Τὸ βαθὺ γῆρας, εἰς ὃ ἔφθασαν, συνετέλει μόνον, ὅ-
πως θρηνῶσι τὴν ἐξαχρείωσιν μεγάλου μέρους τῶν ἀπο-
γόνων των, εὐτυχέστεροι μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτι πρὶν, ἢ

ἡ γενικὴ τῶν ἡθῶν διαφθορά καταλάβη ὅλους τοὺς ἀπογόνους τως, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν γῆν «Μόνη ἡ ἀνάμιξις τῶν οἰκογενειῶν Σὴθ καὶ Κάιν παρήγαγε τὰς μεγίστας ἀταξίας· διότι αἱ ὥραϊαι γυναῖκες προετοιμῶντο τῶν ἐναρέτων. Τοῦτο ἦν ἱκανὸν εἰς τὴν ἱστορίαν, ὅπως ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ εὐδαιμονία καὶ ἡ ἀρετὴ πολὺ μακρὰν ἤδη ἀπὸ τῆς γῆς εἶχον φύγει!

Ὁ Λάμεχ ἡσθάνθη βεβαίως τὴν κατάθλιψιν ἐνὸς σιδηροῦ αἰῶνος παραπολύ· διότι κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ του, ὃν ἀπεκάλεσε Νῶε, εἶπεν «Οὗτος διαναπαύσει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἔργων ἡμῶν καὶ ἀπὸ τῶν λυπῶν τῶν χειρῶν ἡμῶν, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς, ἧς κατηράσατο Κύριος ὁ Θεός». (Γεν. 5, 29). Ὁ δὲ Νῶε ἡσθάνθη αὐτὸν ἔτι πλέον, ὅτι τοῖς συγχρόνοις του, μάλιστα δὲ αὐτοῖς τοῖς στενωτάτοις συγγενέσιν αὐτοῦ, μάτην προέλεγε τὴν ἐπικειμένην μοίραν των! Ἐν τέλει ὀλόκληρος ἡ ἀνθρωπότης — πλὴν ἑπτὰ ψυχῶν — ἐξηλείφθη ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, εἰδοῦσα τὴν ἐπιθυμίαν, ἣ τὴν προφητείαν τοῦ πατρὸς της κατὰ τοῦτο ἐκπληρουμένην, ὅτι δὲν ἐξηλείφθη ὀλοσχερῶς ἀπὸ τῆς γῆς τὸ ἀνθρώπινον γένος! Ἀφοῦ δὲ παρῆλθεν ἡ φρικωδестаτή καταστροφή, εἶδεν ἑαυτὸν ὁ πατριάρχης μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας του ἡναγχασμένον ν' ἀρχίσῃ νέον ἐπίμοχθον ἐπιτήδευμα. Ἀλλ' ὅμως ἡ εὐδοκίμησις τοῦ ἀγροῦ καὶ τοῦ ἀμπελῶνος του παρεπικράνθησαν διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν χλεύης τοῦ υἱοῦ του, διὰ τῆς ἐκ τούτου ἐκσφενδονισθείσης ἀρᾶς καὶ τῆς ὑποταγῆς τοῦ Χάμ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀδελφοῦ του. Αὐτὸς ὁ Θεός, ὁ γνώστης τῶν καρδιῶν, εὔρεν, ὡς ἀναγκαῖον, νὰ δώσῃ τῇ οἰκογενείᾳ, ταύτῃ μετὰ τῆς εὐλογίας του καὶ τὸν πρῶτον ποινικὸν νόμων». Ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ

ἐκχυθήσεται, ὅτι ἐν εἰκόγι Θεοῦ ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον». (Γεν. 9,6).

Ὅμοίως δ' ἤκιστα εὐρίσκομεν τὸν χρυσοῦν τῶν Νομάδων αἰῶνα καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀβραάμ. Ὁ πατριάρχης οὗτος εἶδεν ἑαυτὸν πολλάκις ὅμοιον πλανωμένῳ φυγάδι, ἀνητυχουμένῳ ξένῳ ἄνευ ἀσφαλείας, ἢ εὐτυχῇ νομάδα! διότι ὑπῆρχον ἤδη πόλεις καὶ βασιλεῖς! Ὁ De Bous-sières ὀνομάζει αὐτόν! *tot locorum exsul, quot incolat*. (Σελ. 17). Ἐὰν δ' ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἀσφαλῆ ἐξ ἀνθρώπων, δὲν ἦν ἐκ τῶν στοιχείων. Μεγάλῃ τις πείνα ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ καταφύγῃ μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας του, εἰς Αἴγυπτον, ἀρξάμενος ἡδὴ ἀπ' αὐτῶν τῶν ὀρίων νὰ τρομάζῃ ἀπὸ τὰ αἰγυπτιακὰ ἥθη. Ἡ ωραιότης τῆς γυναικὸς του καθίστα αὐτὸν ἔμφροντιν περὶ αὐτῆς τῆς ἰδίας ζωῆς του. «Εἰπέ αὐτοῖς — λέγει πρὸς τὴν Σάραν — ὅτι ἀδελφὴ αὐτοῦ εἰμί, καὶ ζήσεται ἡ ψυχὴ μου ἕνεκέν σου.» Πράγματι δὲ Σάρα ἐν τῇ Αἰγυπτίῳ γλώττῃ σημαίνει ἀδελφὴ, ἀλλὰ καὶ ἀληθῶς ἀδελφὴ του ἦν αὕτη, διότι ἦν θυγάτηρ τοῦ πατρός του ἐξ ἄλλης μητρός. Μόλις δ' ἔφθασε καὶ οἱ εὐνοούμενοι τοῦ Φαραῶ ἀνῆνεγκον τοῦτο, ἐγκωμιάζοντες σφόδρα τὴν ωραιότητα τῆς Σάρας. Ἡ μὲν Σάρα ἤχθη ἀμέσως εἰς τὰ βασίλεια, ὁ δὲ Ἀβραάμ ἔλαβεν ἐξ αἰτίας τῆς πολλὰς περιποιήσεις καὶ δῶρα μέχρις οὗ ἡ πλάνη τοῦ βασιλέως καὶ τὰ τεχνάσματα τοῦ Ἀβραάμ ἀπεκαλύφθησαν διὰ τιμωρίας θεηλάτου, ἀφεθέντων ἀμφοτέρων ἐλευθέρων. Τὴν αὐτὴν δὲ ταύτην ἀμφιλογίαν μετεχειρίσθη ὁ Ἀβραάμ ἐν ὁμοίῳ κινδύνῳ καὶ πρὸς τὸν Βασιλέα τῶν Φιλισταίων Ἀβιμέλιχ, ὃς ὑπὸ φρικώδους ὁράματος βατανισθεὶς ἐπέστρεψεν ἄψαυστον τὴν Σάραν (Γεν. 10.) Πλὴν αἱ δύο αὗται περιστάσεις, πολὺ συνετέλεσεν, ὅπως ὁ πατριάρχης καταστῇ πλούσιος. Ἐλαβε πλῆθος προβάτων, βοῶν, καμήλων

δούλων καὶ παιδισκῶν εἰς δῶρον, παρὰ δὲ τοῦ Ἀβιμέλιχ καὶ χίλια δίδραχμα εἰς τιμὴν τοῦ προσώπου τῆς Σάρας καὶ πασῶν τῶν μετ' αὐτῆς. «Ὁ Ἀβραὰμ λοιπὸν ἐγένετο πλούσιος χρυσίῳ καὶ ἀργυρίῳ, ἀποκτήσας τοιαύτην περιουσίαν, οἷα δὲν χαρακτηρίζει βεβαίως τὸν ἀπλοῦν νομάδα. Ἀναγνώτω δ' ὁ ἐπιθυμῶν τὰ δῶρα, ἃ δέδωκε τῷ οἰκέτῃ αὐτοῦ, ἵνα προξενήσῃ τὴν νύμφην τοῦ υἱοῦ του. Χρυσᾶ ἐνώτια καὶ φέλλια, ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη, ὠραῖα ἐνδύματα παρουσίασεν οὗτος ἅμα ἡ Ρεβέκκα ἔδωκε τὴν συγκατάθεσίν της, τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν λαβόντων ὁμοίως πολύτιμα δῶρα (Γεν 24, 53). — Ἐάν τις θελήσῃ νὰ διασκευάσῃ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα μόνον ἐκ τοῦ πλούτου, τοῦ στολισμοῦ καὶ τοῦ χρυτοῦ, ἡδύνατο νὰ παραδεχθῇ, ὅτι ἡ θέσις τοῦ Ἀβραὰμ κάμνει ἐξαίρεσιν ἐν τῇ ἀηδῇ τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορίας. Χρυσᾶ ὅμως ποτήρια εἰσὶ πολλάκις μόνον μὲ πικρίας γεμισμένα ὁ δὲ ἐξ αὐτῶν πίνων οὐδαμῶς ζῇ εὐφροσύνως! Τὰς τοιαύτας πικρίας ἡσθάνετο ὁ Ἀβραὰμ καθυπερβολὴν εἰς πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν τοῦ οἴκου ἡσυχίαν, ὡς πατήρ, ὡς σύζυγος, ὡς τις ὑπὸ Θεοῦ βαρέως δοκιμασθεὶς ἄνθρωπος. Αἱ μετὰ τῶν συγγενῶν του διαφοραὶ, αἱ τῶν ποιμένων του συγκρούσεις, ἡ ζηλοτυπία τῆς πρεσβυτέρας γυναικὸς μετὰ τῆς νεαρᾶς παιδίσκης, ἡ ἀποπομπή τῆς Ἀγαρ, τὸ ἐκ τῶν γειτόνων του ἐπισφαλές, ἡ καταπληκτικὴ τῶν Σοδόμων θέα, αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἦσαν ἱκανὰ, ὅπως καθιστῶσιν αὐτὸν ἀναίσθητον, ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ πλούτου. Ὁ χρυσὸς, ὡς τοιοῦτος, δὲν ἀντιζυγίζει κατ' οὐδένα τρόπον τὴν ἡδὴ ἐξαλειφθεῖσαν τοῦ οἴκου ἡσυχίαν! Ἡ κατάστασις τῆς αὐτοῦ οὐσίας ἀνέδειξε τὸν πατριάρχην πλέον, ἢ ἅπαξ ἡγεμόνα ποιμένων, ἢ εὐδαίμονα νομάδα. Διὸ ἠναγκάσθη νὰ ἐξωπλίξῃ τοὺς ἑαυτοῦ δούλους, νὰ κάμνῃ συνθήκας καὶ νὰ πολεμῇ βασιλεῖς, ἐν' ᾧ

ἐνὸς μὲν σώσῃ τὸν ἀνεψιὸν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ὑπόληψιν στηρίξῃ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν ἡ Σάρα ἐν γῇ ξένη. Ὁ Ἀβραὰμ πορευθεὶς ἐκεῖ, ἵνα θρηνήτῃ τὴν σύζυγον, ἐδέξασε νὰ πληρώσῃ διὰ τὸν αὐτῆς τάφον 400 σίκλους. Ἐλαβεν εἴτα δευτέραν σύζυγον καὶ ἀπέθανε, κατὰ τὴν ἑκφρασιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς «πλήρης ἡμερῶν (Γεν. 25, 8).

Ὁ Ἰσαὰκ, ὡς κληρονόμος τῆς πατρικῆς οὐσίας, δὲν εὐρέθη εἰς κρείτονα θέσιν, ὥστε νὰ φέρῃ τὴν ἀπόλαυσιν ταύτης εἰς ἁρμονίαν, ἕνεκα τῶν περιπετειῶν τῶν καιρῶν καὶ τοῦ βίου. Ὅσας φροντίδας ἐπροξένει αὐτῷ ἡ σειρότης τῆς ἡγαπημένης του Ῥεβέκκας, τοσαύτην θλίψιν ἡγείρεν ἐν τῇ καρδίᾳ του, ἡ ὑπὸ Θεοῦ εὐλογηθεῖσα καὶ ὑπὸ τῆς φρικωδέστερας ὀδύνης, ἐν γαστρὶ δύο λαοῦς, ὁ ἐστὶ δύο φυλάρχας σχοῦσα. (Γεν. 25, 23). Ἡ αὐτὴ μοῖρα εἶναι ἀληθῶς κατὰ μᾶλλον, ἢ ἥττον κοινὴ τῶν τε πατέρων καὶ μητέρων ἐκεῖνων· οἵτινες εὐτυχίαν καὶ δυστυχίαν συμμερίζονται. Ἀλλ' ὅταν μετὰ ταῦτα τὰ ἴδια αὐτῶν τέκνα συντελῶσι μόνον, ὅπως παραπικραίνωσι τὰς τῆς ζωῆς των ἡμέρας, τότε οἴχονται καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ τοῦ βίου ἡδοναί! Χρυσὸς καὶ ἄργυρος οὐδόλως ἀποζημιοῦσι καρδίας πληγωμένας ὑπὸ τῆς ἀποτυχίας εἰς τὴν τῶν τέκνων ἀνατροφὴν, ἢ δι' ἀτυχῆ ἐξαχρεῖωσιν! Ὁ ἀντίθετος χαρακτήρ τῶν ἀπαρχῶν τῆς ἀγάπης τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τῆς Ῥεβέκκας—τοῦ Ἡσαῦ καὶ τοῦ Ἰακώβ—τὸ πωληθὲν δίκαιον τῆς πρωτοτοκίας, ἡ ἐπιμένουσα τῶν ἀδελφῶν ἔρις, ὁ λιμὸς (πείνα), ὃς καὶ αὐτὸν τὸν Ἰσαὰκ ἠνάγκαστε ν' ἀποδημίσῃ· ὁ κίνδυνος τῆς ζωῆς του, ἕνεκα τῆς γυναικὸς του καὶ ὁ φθόνος τῶν Φιλισταίων, ἕνεκα τῆς οὐσίας του, τὸ τοσοῦτον ἀναπτυχθὲν μῖσος, ὥστε νὰ φράξωσι καὶ αὐτὰς τὰς πηγὰς, ὅπως μὴ λάβῃ ὕδωρ· αἱ δύο γυναῖκες, ὅς ἔλαβε ὁ Ἡσαῦ, τῷ τ' Ἰσαὰκ καὶ τῇ

Ῥεβέκκα τοσαύτην καρδιακὴν ὀλίφιν ἐπροξένησαν, ὥστ' εἶπεν. «Εἰ λήφεται Ἰακώβ γυναῖκα ἀπὸ τῶν θυγατέρων τῆς γῆς ταύτης, ἵνα τίμοι τὸ ζῆν;» (Γεν. 27, 46). τοῦ Ἰσαὰκ ἡ ἀπολεσθεῖσα ὄρασις, ἡ μανία τοῦ Ἡσαῦ διὰ τὴν ἀρπαγεῖσαν εὐλογίαν, καὶ ἡ φυγὴ τοῦ Ἰακώβ, ὅπως μὴ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ κ. τ. λ. — τοιαῦται σκηναὶ βεβαίως κατ' οὐδένα τρόπον ἀρμόζουσιν, ἵνα ἐξυψώσωσι τὴν δόξαν οἰκογενείας, ἢ τὴν ἀξίαν μιᾶς ἐποχῆς!

Μεθ' οἷων περιπετειῶν καὶ κινδύνων δὲν ἐπάλαισε καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν ὁ ἀγαθὸς Ἰακώβ! Τόσον τὰ κατ' οἶκον αὐτοῦ συμβάντα, ὅσον καὶ τὰ κατὰ τοὺς συγχρόνους του, κακῶς λίαν σκιαγραφοῦσι τὸν τότε κόσμον! Τὶ δ' ὑπέμεινεν ὁ Ἰακώβ ὑπὸ τοῦ Λάβαν, τοῦ πλησιεστάτου συγγενοῦς του; Πόσον ἰδιοτελὴς, σκληρὸς καὶ ἀγνώμων ὑπῆρξεν, ἄνευ λόγου, ὁ ἄνθρωπος οὗτος πρὸς τὸν Ἰακώβ! Εἴκοσιν ὅλα ἔτη κατὰ σειράν ὑπηρετεῖ αὐτὸν, 14 διὰ τὰς θυγατέρας του καὶ 6 διὰ τὰ ποιμνιά του, δεκάκις ἐν τῷ μεταξὺ μεταβάλλοντος ἐκείνου τὸν μισθόν του, μέχρις οὗ ἠναγκάσθη χωρισθεὶς νὰ φύγῃ μετὰ τῶν ἑαυτοῦ. Ἀλλ' ἤδη ἡ τῶν συμφορῶν ἄλυσος ἐν τῷ οἴκῳ Ἰακώβ ἦν συνεχῆς. Καταδίωξις ὑπὸ τῶν υἱῶν Λάβαν, φόβος καὶ ταπείνωσις ἐνώπιον τοῦ ἀδελφοῦ του, ἀπαγωγὴ τῆς Δείνας· ἀθέτησις τοῦ λόγου, ἡ φοβερά ἐκδίκησις καὶ αἰμαιοφονίαι τῶν υἱῶν του, ὁ ἐκ τούτων τρόμος καὶ τὸ ἐπισφαλὲς αὐτοῦ, μὴ μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας του ἐξαφανισθῇ, τὰ ψευδῆ ξόανα, ἃ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ του εἰσέδυσαν, ὁ τραγικὸς καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον πιστευθεὶς θάνατος τοῦ ἀγαπητοῦ του Ἰωσήφ, τὸ κακούργημα τοῦ πρωτοτόκου του, ᾧ καὶ ἡρνήθη ἐν τέλει τὴν τῶν πρωτοτοκεῖων εὐλογίαν, τὰ ἐν τῷ οἴκῳ Ἰούδα παραπτώματα, ὧν ἕνεκα ὁ πρωτότοκός του υἱὸς Ἡρ ἐτιμωρήθη παρὰ Θεοῦ θανάτῳ, καὶ ὁ δευτερότοκος τούτου

υἱὸς Αὐνὰν ἔδωκε τὸ ὄνομα εἰς τὸ βδελυρὸν καὶ ἀνθρωποφθόρον πάθος, τὸν Αὐνανισμόν! Ἡ ἱστορία τῆς Θάμαρ, ἡ κεκαλυμμένη ἐκάθητο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, ὅθεν καταφαίνονται τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὰ ἥθη, καθ' ἣν ὑπῆρχον ἤδη δημόσιαι γυναῖκες, ὧν αἱ ἡμιαγρίαι ἠδοναὶ πᾶν ἄλλο, ἢ χρυσοῦν, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, αἰῶνα ἐξαγγέλλουσιν, οὐδὲ προάγουσι τὸν πολλαπλασιασμόν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ταῦτα καὶ ἕτερά ἀκόμη παθήματα καὶ συμβάντα δὲν ἠδύναντο ν' ἀντισταθμίσωσι τὴν χαρὰν, ἣν ἔδει αἰσθανθῆναι ὅτ' ἔφερε τις τῷ Πατριάρχῃ τὴν εἰδήσιν, ὅτι ὁ ἀγαπητός του Ἰωσήφ ζῇ καὶ ὅτε τέλος περιέσφιγγεν αὐτὸν εἰς τὰς ἀγκάλας του! Αὕτη ἦν σταγὼν ἀνακουφίσεως περὶ δυσμᾶς τοῦ βίου του μετὰ τοσαύτας ἐπελθούσας καταιγίδας! ὅτε δὲ τέλος προσνήχθη ἐνώπιον τοῦ Φαραὼ καὶ ἡρωτήθη παρ' αὐτοῦ. «Πόσα τὰ ἔτη τῶν ἡμερῶν τῆς ζωῆς σου; ἀπεκρίθη: Ἀἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν τῆς ζωῆς μου, ὡς παροικῶ, ἑκατὸν τριάκοντα ἔτη· μικραὶ καὶ πονηραὶ γεγόνασιν αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν τῆς ζωῆς μου, οὐκ ἀφίκοντο εἰς τὰς ἡμέρας τῶν ἐτῶν τῆς ζωῆς τῶν πατέρων μου, ὡς ἡμέρας παρώκησαν.» (Γεν. 47, 8, 9).

Ὁ Ἰωσήφ, ὡς ἀντιβασιλεὺς, ἡσθάνετο καθ' ὑπερβολὴν τὸ ἄχθος μιᾶς κυβερνήσεως, ὅταν καταντήσῃ αὕτη μεταξὺ τῶν ἀνθρωπίνων ἀναγκῶν καὶ τῆς γλισχρότητος, ἡ τῆς ἀποστασίας τῆς φύσεως. Λιμὸς καταθλιπτικός καὶ τελεία ἐν πᾶσι στέρησις τοσοῦτον ἐδείνωσε τὰ πράγματα, ὥστε ὁ λαὸς ἐστερεῖτο τῶν πάντων, κτηνῶν, ἀργυρίου, ἄρτου! Πάντες δὲ οἱ Αἰγύπτιοι ἔτρεξαν πρὸς τὸν Ἰωσήφ κράζοντες «ἐκλέλοιπε τὸ ἀργύριον ἡμῶν καὶ τὰ ὑπάρχοντα καὶ τὰ κτήνη πρὸς σέ τὸν Κύριον καὶ οὐχ ὑπολέλειπται ἡμῖν ἐναντίον τοῦ κυρίου ἡμῶν, ἀλλ' ἡ τὸ ἴδιον σῶμα καὶ ἡ γῆ ἡμῶν. Ἰνα οὖν μὴ ἀποθάνωμεν ἐναντίον σου καὶ ἡ

γῆ ἐρημωθῇ, κτῆσαι ἡμᾶς καὶ τὴν γῆν ἡμῶν ἀντὶ ἄρτων καὶ ἐσόμεθα ἡμεῖς καὶ ἡ γῆ ἡμῶν παῖδες τοῦ Φαραώ· δὸς σπέρμα, ἵνα σπεύρωμεν καὶ ζῶμεν καὶ μὴ ἀποθάνωμεν καὶ ἡ γῆ οὐκ ἐρημωθήσεται.» (Γεν. 47. 18, 19). Τοῦτο μόνον ἀρκεῖ, ὅπως δειχθῇ, ὅτι ὁ υἱὸς ἐνὸς πατριάρχου καὶ τοι κρατῶν εἰς χεῖρας του βασιλικὸν σκῆπτρον, δὲν ἠδύνατο νὰ προαγάγῃ χρυσοῦν αἰῶνα!

Μάτην λοιπὸν ζητοῦμεν κατὰ τὴν τῶν πατριαρχῶν ἐποχὴν κόσμον ὥραϊον καὶ εὐτυχῇ! χρυσοῦν αἰῶνα, ἡ ὑπῆρξεν οὗτος στιγμιαῖος ἐν τῷ μεταξὺ χρόνος, ὅτε ὁ πρῶτος ἄνθρωπος — ἄγνός ὑπὸ Θεοῦ πεπλασμένος — ἀφειμένος εἰς τὴν ἐλευθερίαν του — ὤφειλε νὰ αἰσχύνηται ἐπὶ τῇ καταχρήσει ταύτης!

Ἡ ἀψευδестаτή ὅλων τῶν ἱστοριῶν, ἡ ἱερὰ ἱστορία, διεφύλαξεν ἡμῖν ὅλους τοὺς προειρημένους χαρακτῆρας καὶ πράξεις. — Αὕτη περιγράφει τοὺς ἀνθρώπους ὡς ὑπῆρξαν. Ἐπαινοῦντα δὲ τὰς ἀρετάς των, δὲν παρασιωπᾷ τὰς κακίας των. Ἀλλ' ὅμως οὐδόλως συντελοῦσιν αὗται, ὅπως ταπεινωθῇ ὁ χαρακτήρ τῶν γενναρχῶν καὶ προπατόρων τοῦ ἡμετέρου γένους. Κατὰ τὰς μεγίστας καὶ ἐναντιωτάτας ἀτυχίας ὅλων οἴκων καὶ οἰκογενειῶν, ἐξυψοῦνται πολλάκις μέχρι οὐρανοῦ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀρετὴ ἐνὸς μόνου, συνδεομένη μετὰ τῆς ἀλύσου τοῦ μεγάλου σχεδίου τοῦ Αἰωνίου. Ἡ ἡθικὴ τοῦ κόσμου τάξις βαίνει καθ' ὅλως ἀλλοίας θεωρίας. Ἐκ σφοδροτάτης θυέλλης σώζεται πολλάκις, μία μόνη ἐλάττη· καὶ κατὰ τὰς καταιγίδας τῆς διαφθορᾶς εὐρίσκει πάντοτε καὶ ἡ ἀρετὴ τόπον διαμονῆς. Αὕτη ἦν ἡ περίπτωσις τῆς πατριαρχικῆς ζωῆς. Ἐν μέτῳ τῶν διεφθαρμένων συγχρόνων των, ἔπεσεν ἡ τῆς θείας προνοίας ἀκτὶς ἐνεργὸς ἐπὶ τῶν κεφαλῶν των, φωτίζουσα αὐτοὺς, ἵνα διαμένοντες ἄπιστοι εἰς τὸν αἰῶνα των, διαμείνωσι

πιστοὶ εἰς τὴν ἀρετὴν. Οὗτοι ἦσαν οἱ ὑποθηκοφύλακες τῶν θείων ἐπαγγελειῶν, δι' ὧν ἐτηρήθη ἡ παράδοσις ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἐγένοντο παράδειγμα κερτομίας καὶ δοκιμασίας, ἀλλὰ καὶ ὑπόδειγμα τῆς μεγίστης πεποιθήσεως ἐπὶ τὸν λόγον τοῦ Ὑψίστου. Παρέσχον ἀπόδειξιν, πῶς ὁ Θεὸς φεῖδεται τῶν πονηρῶν χάριν τῶν δικαίων! πῶς προθύμως ὀρέγεται τὰς αὐτοῦ χεῖρας τοῖς πεπτωκόσι! πῶς καθίστανται ἀκάρποι αἱ φροντίδες τῶν θνητῶν, ὅταν θέλωσι νὰ μεταιώσωσι τὰς βουλὰς τοῦ Θεοῦ! Ἐτι δὲ μόνοι οὗτοι κατέσχον πολλάκις ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν τὴν ἀληθῆ τοῦ οὐρανοῦ εὐλογίαν· εἰ καὶ πολλάκις τινὰ τῶν τέκνων, ἢ ἐγγόνων αὐτῶν οὐκ ἦσαν ἄξια ταύτης. Ἐξεπλήρωσαν τὴν διακονίαν των ἡσύχως καὶ ἐν ἰδρώτι τοῦ προσώπου αὐτῶν ὑπὸ τὰς μᾶλλον συνεχεῖς ἀντιδράσεις, πλήρεις ὁμῶς ὑπερτέρας τινὸς πεποιθήσεως καὶ προσδοκίας! — Ἀλλ' ὅμως περὶ τοιούτων θεωριῶν τοσοῦτον ἐπιθυμεῖ ὁ ὑπερξευγενισμένος κόσμος νὰ γινώσκῃ, ὅσον καὶ περὶ τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τῆς πασχούτης ἀρετῆς!!!

§. 6.

Ὁ τοῦ Κρόνου χρυσοῦς αἰὼν.

Οἱ ποιηταὶ ἐγίνωσκον κάλλιον, ἢ ἡ ἀγία Γραφή, νὰ φαντασιοκοπῶσι περὶ τῆς εὐδαιμονίας τῶν ἀνθρώπων. Συναρπαζόμενοι ὑπὸ ὑπερβολικῆς τοῦ πνεύματος ἐκστάσεως μέχρι τρίτου οὐρανοῦ — χωρὶς νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν τὸν ἄνθρωπον, ὡς ἄνθρωπον — ἐζήτουν νὰ δημιουργήσωσι καὶ διὰ τοὺς θνητοὺς ἓνα χρυσοῦν αἰῶνα καὶ εὖρον ὡς τοιοῦτον τοῦ Κρόνου τὴν χρυσοῦν βασιλείαν! Ἀλλὰ ποῦ γῆς ἄρα ἦν ἡ εὐδαίμων αὕτη νῆσος, ἡ μαγευτικὴ αὕτη Ἀτλαντίς, ἐφ' ἧς ὁ χρυσοῦς Κρόνος μὲ τὸ χρυσοῦν του σκῆπτρον, ἐκυβέρνηα τοὺς μακαρίους τοῦ ἀνθρώ-

πους; Ποῦ δὲ κοιμῶνται οὗτοι ἤδη ἀπὸ χιλιάδων ἑκατονταετηρίδων; — Τὴν χώραν ταύτην οὐδεὶς μέχρι τοῦδ' ἐρευνητῆς, ἢ γεωγράφος ἀνεκάλυψε που γῆς! Ἴσως μάλιστα ἢ ποιητικὴ οὐδέποτ' ἀπεμακρύνθη τοσοῦτον τῆς πραγματικότητος, ὅσον ὅτε εἰς τὴν δημιουργικὴν τῆς δύναμιν ἀφειμένη ἐπλάτε τὴν χρόνιον ταύτην ἐποχὴν, διότι ἐλησμόνησαν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἰσὶν ἐλεύθεροι καὶ ὅτι τὰ ἔχνη τῆς διεφθαρμένης φύσεώς των διατρέχουσιν ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα. Τὸ τέλος ὅμως τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐχαρακτήρισαν κάπως ὀρθότερον. Ἡ Ἀστραῖα (καὶ Δίκη κληθεῖσα) λέγουσιν οὗτοι, διέτριβεν ἐπὶ γῆς κατὰ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα καὶ ἐπολιτεύετο μετ' αὐστηροτάτης δικαιοσύνης, ἀλλ' ἅμα οἱ ἄνθρωποι ἐγένοντο προδόται τῆς δικαιοσύνης, ἐπέταξε πάλιν πρὸς τὸν οὐρανόν!

Ἡσίοδος εἶναι ὁ πρῶτος, ὁ διαιρέσας τὸν χρόνον εἰς χρυσοῦν, ἀργυροῦν, χαλκοῦν, εἰς τὸν τῶν ἡρώων καὶ τὸν σιδηροῦν! Ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι ζητεῖ τὴν ἀπιθανότητα τοῦ χρυσοῦ τοῦ αἰῶνος νὰ διαλλάξῃ μὲ τὴν ἀλήθειαν τοῦ σιδηροῦ. «Κατ' ἐκεῖνον τὸν χρυσοῦν αἰῶνα, ψάλλει οὗτος, ἦσαν ἀκόμῃ οἱ θνητοὶ μετὰ τῶν ἀθανάτων οἱ οἰκήτορες τῶν οὐρανίων σκηνῶν καὶ ἔζων ὑπὸ τὸν ἐν οὐρανῷ βασιλεύοντα Κρόνον. Ἐζων δὲ ὡς Θεοὶ ἐν μεγίστῃ ἀσφαλείᾳ ἀνευ ἐργασίας, θλίψεως, ἢ ἄχθους τῆς ἡλικίας. Ἦσαν κατὰ πάντα ὅμοιοι καὶ πλούσιοι ἐν καρποῖς, ἐτέρποντο ἐπὶ ἐξαίσια δεῖπνα, ἀπηλλαγμένοι παντὸς κακοῦ. Τὸ εὐφορον ἔδαφος παρεῖχε τὰ πάντα ἀφ' ἑαυτοῦ. Ὅθεν οὐδεμίαν ἄλλην φροντίδα εἶχον, ἢ τὸ εὐφραίνεσθαι, θνήσκοντες ἐν τέλει, ὡς εἰ ἀπεκοιμῶντο». (Ἡσ. Ἔργα καὶ ἡμέραι).

Τοιαῦτα ἔγραφε πρὸ χιλιετηρίδων τινῶν ὁ τοῦ Ὀμήρου σύγχρονος. Ἀλλὰ ποσάκις ἔκτοτε δὲν ἐπανελήφθη

ἡ ἀκαιρος αὕτη εἰκὼν, ἐνῶ ὁ χρυσοῦς αἰὼν ἔμεινε πάντοτε εἰς τὴν ἀπλήν ἐπιθυμίαν; Παρετήρησα δὲ κατ' ἐξοχὴν ὅτι, ὅταν μὲν οἱ ποιηταὶ ἄδωσι χρυστὴν ἐποχὴν, ἡ χρυσοῦν σκῆπτρον, ὑπερακοντίζουσι πᾶσαν πιθανότητα, ὅταν δὲ τοῦναντίον λαλῶσι περὶ σιδηροῦ αἰῶνος πάντοτε ἥττον μᾶλλον, ἢ πλέον ἐκτίθησι. Τόσον πλουσία εἶναι ἡ ὕλη τῆς ἀνθρωπίνης δυστυχίας!!!

Ἐν τούτοις ἡ ἀνθρωπότης ἐπιθυμεῖ νὰ διαβουκολῇται μὲ τὴν ἐλπίδα κρείττονός τινος καὶ ἐντεῦθεν ἀγαπᾷ καὶ αὐτὸ τὸ ἀνέφικτον ἰδανικόν. Ποιηταὶ δὲ τινες εἶχον πρὸς τοῦτο τὴν ἀξιέπαινον ἰδέαν, ἵνα μὴ ἀφίνωσιν ὅτε μὲν τὸν ἕνα, ὅτε δὲ τὸν ἕτερον ὥραϊον χαρακτῆρα ἀδρανῆ. Πιθανὸν δ' ὅτι αὐταὶ αὗται αἱ αἰτίαι ἠνάγκασαν ἕνα Φεnelὼνα, ἵνα ἐν συνόλῳ περιλάβῃ ὁμοῦ ὅλους τοὺς θελκτικoὺς χαρακτῆρας ἑνὸς χρυσοῦ αἰῶνος, παραχωρῶν ἔτι καὶ αὐτῇ τῇ Ἀστραίᾳ χωρίδιόν τι ἐπὶ τῆς ὑδρογείου ταύτης σφαίρας.

» Ἡ Βαιτικὴ — ἀφιγεῖται ὁ Ἀδοάμ τῷ Τηλεμάχῳ — εἶναι ἡ εὐφωροτέρα γῆ ὑπὸ αἰωνίως γαλήνιον καὶ αἶθριον οὐρανόν. Ἡ χώρα αὕτη φαίνεται ὅτι διετήρησε ὅλας τὰς χάριτας τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος, ὁλόκληρον τὸ ἔτος οὐδὲν ἄλλο εἶναι, ἢ ἀδελφοποιήσις τῆς ἀνοίξεως καὶ τοῦ φθινοπώρου, ἑκατέρα ἑκατέρῳ τὴν χεῖρα ὀρέγουσα. Ἡ χώρα κατὰ τε τὰς κοιλάδας καὶ πεδιάδας φέρει διπλοῦν θερισμόν. Αἱ ὁδοὶ κοσμοῦνται διὰ φοινίκων, δαφνῶν, ροῖδιῶν, ἱασμῶν (Γιασεμῶν) καὶ ἄλλων ἀειθαλῶν καὶ ἀειανθῶν δένδρων. Τὰ ὄρη εἰσὶ κεκαλυμμένα ὑπὸ ποιμνίων, παρεχόντων λεπτότατον μαλλίον, περιζήτητον παρ' ὅλων τῶν ἐθνῶν.

Ἐν τῇ ὥραίᾳ ταύτῃ χώρα ὑπάρχουσι πολλαὶ χρυσοφόροι καὶ ἀργυροῦχοι διαφυαί. Ἀλλ' οἱ κάτοικοι εἰθισμένοι ἐν ζωῇ ἀπλήῃ καὶ ἐν ταύτῳ εὐδαίμονι, οὔτε κἂν ἀξιοῦσιν ἀπαριθμῆσαι τὸν χρυσὸν καὶ ἀργυρον μετὰ τοῦ πλούτου

αὐτῶν. — Οὐδεμίαν ἄλλην τέχνην γινώσκουσι, ἢ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν παρασκευασίαν τοῦ ξύλου καὶ τοῦ σιδήρου διὰ τὰς ἀπολύτους αὐτῶν ἀνάγκας. Πάσας δὲ τὰς λοιπὰς τέχνας, τὰς παρ' Ἑλλήσι καὶ Αἰγυπτίοις τιμωμένας, βδελύσσονται, ὡς ἐπίνοιαν τῆς ματαιότητος καὶ πολυτελείας. Λαλοῦντος δέ τινος πρὸς αὐτοὺς περὶ ἐθνῶν, ἅτινα κατέχουσι τὴν τέχνην τοῦ κατασκευάζειν οἰκοδομὰς πολυτελεῖς, τοῦ ποιεῖν οἰκιακὰ σκεύη ἐκ χρυσοῦ τε καὶ ἀργύρου, πεποικιλμένα χρυσῷ τε καὶ πολυτίμοις λίθοις, ὅτι ἔχουσι πολύτιμα μῦρα, εὐφρόσυνα φαγητὰ καὶ ὄργανα, ὧν ὁ ἥχος καταθέλγει, ἀποκρίνονται. «Οἱ λαοὶ ἐκεῖνοι εἰσὶ πάντως λίαν δυστυχεῖς, ὡς μεταχειρισθέντες τόσῃ ἐργασίᾳ καὶ κόπον, ὅπως καταστρέψωσιν ἑαυτούς. Διότι ἡ παλυτέλεια καθιστᾷ τοὺς χρωμένους ταύτην θηλυπρεπεῖς, μεθύσους, ἀνησύχους. Ἐμβάλλει πάθος εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας ταύτην, ὅπως δ' ἀδικιῶν καὶ βίας ἀποκτήσωσιν αὐτήν. Δὲν εἶναι λοιπὸν περιττὸν, τὸ χρησιμεῦον μόνον εἰς τὴν διαθορὰν τῶν ἀνθρώπων; Εἶναι τάχα τὰ ἔθνη ταῦτα ὑγιέστερα, ἢ ῥωμαλαιότερα ἡμῶν; Διάγουσι ζωὴν ἐλευθερωτέραν, ἡσυχωτέραν, εὐθυμοτέραν ἡμῶν; Ὡς δοῦλοι βέβαια τοσούτων ἀναγκῶν ἀβυνατοῦσιν ἀπολαῦσαι τὰς καθαρὰς καὶ ἀθῶας ἡδονὰς καὶ ἀπολαύσεις!!! Οὕτως ἀποκρίνονται οἱ συνετοὶ οὗτοι ἄνθρωποι, οἳ τινες τὴν σοφίαν μόνον ἐκ τῆς ἐρεύνης τῆς ἀπλῆς φύσεως ἐδιδάχθησαν. Ζῶσι κοινωνικῶς, χωρὶς νὰ ἔχωσι τὴν γῆν διανεμημένην. Ἐκάστη οἰκογένεια διοικεῖται ὑπὸ τοῦ ἰδίου τῆς ἀρχηγοῦ, ὃς εἶναι ἀληθῶς βασιλεὺς ταύτης. Ὁ τῆς οἰκογενείας πατὴρ ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ τιμωρῇ πάντα υἱὸν, ἢ ἐγγονόν του περιπίπτοντα εἰς κακὴν τινα πράξιν, συμβουλευόμενος πρότερον τὰ λοιπὰ τῆς οἰκογενείας μέλη. Ἀλλὰ τοιαῦται ποινὰὶ οὐδέποτε σχεδὸν λαμβάνουσι χώραν, καθότι ἡ ἀθω-

ότης τῶν ἡθῶν, ἡ εἰλικρίνεια καὶ ἡ πίστις, ἡ ὑπακοή καὶ ἀποστροφή οἰκοῦσιν ἐν τῇ εὐδαίμονι ταύτῃ χώρᾳ. Φαίνεται, ὅτι ἡ Ἀστραία, ἥτις κατὰ τὸν μῦθον ἐπέταξε πάλιν εἰς οὐρανόν, διατρίβει ἔτι μυστικῶς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τούτων. Παρ' αὐτοῖς οὐδεὶς ἔχει ἀνάγκην δικαστοῦ, διότι τὴν θέσιν τούτου κατέχει ἡ συνείδησις. Εἰς πεπειραμένους γέροντας καὶ νέους, ὁμοίους τούτων ταῖς ἀρεταῖς, ἀποδίδεται ἐξαιρετικὴ ὑπόληψις. Εἰς ταύτην τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἡγαπημένην χώραν οὐδέποτε ἀκούεται ἡ σκληρὰ καὶ ὑποκριτικὴ φωνὴ τῆς ἀπάτης, τῆς βίας, τῆς ἐπιπορκίας, τῆς ἔριδος καὶ τοῦ πολέμου. Ἐνταῦθ' οὐδέποτε ἀνθρώπινον αἶμα ἐμόλυνε τὴν γῆν! Δὲν δύνανται οἱ καλοὶ καγαθοὶ οὔτοι ἄνθρωποι νὰ θαυμάτωσιν ἀρκούντως, ὅταν τις λαλῇ πρὸς αὐτοὺς περὶ αἵματηρῶν μαχῶν, βιαιῶν κατακτήσεων καὶ τῆς τῶν πολιτειῶν ἀνατροπῆς, ἅτινα βλέπει τις παρὰ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι. Πῶς — κράζουσι, δὲν εἶναι τάχ' ἀρκούντως ἤδη θνητοὶ οἱ ἄνθρωποι! Ὑπάρχουσιν ἄρα ἐπὶ γῆς πρὸς τοῦτο μόνον, εἰς τὸ κρεουργεῖν ἀλλήλους καὶ καθίστασθαι δυστυχεῖς!

Δὲν δύνανται οὔτοι νὰ ἐννοήσωσι πῶς εἶναι δυνατόν νὰ θαυμάζῃ τις τόσον τοὺς κατακτητάς. Ὅποια μωρία — λέγουσι — νὰ ἐποικοδομῇ τις τὴν εὐτυχίαν του ἐν τῇ κατεξουσιάζει ἄλλων, ἐνῶ ἡ κατάκτησις αὐτῶν εἶναι λίαν ἐπίμοχθος, ἐάν τις θέλῃ νὰ κυβερνήτῃ κατὰ τὰς ἀρχάς τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης. Καὶ πῶς ἄρα εὐχαριστεῖται, κατακυριεύων αὐτοὺς παρὰ τὴν θέλησίν των; ὅ,τι δύναται σοφός τις νὰ πράξῃ εἶναι, ὅτι παρσκευασμένος ὢν ἀναλαμβάνει τὴν κυβέρνησιν λαοῦ, ὃν οἱ θεοὶ ἐνεπιστεύθησαν αὐτῷ, ἢ λαοῦ παρακαλοῦντος αὐτὸν νὰ ᾔναι ὁ ποιμὴν καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ κατεξουσιάζειν λαοὺς παρὰ τὴν θέλησίν των ταῦτόν εἶναι τὸ ἀπολαμβάνειν

ψευδοῦς τιμῆς, ὡς κρατῶν αὐτοὺς ἐν δουλείᾳ. Ὁ κατακτῆς εἶναι ἄνθρωπος ὃν οἱ κατὰ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους παρωργισμένοι θεοὶ στέλλουσιν εἰς τὴν γῆν, ὅπως κατερημώσῃ κράτει καὶ βασιλείᾳ, διασπείρων τὴν φρίκην, τὴν δυστυχίαν καὶ τὴν ἀπελπισίαν, ἵνα ποιήσῃται τοσοῦτους δούλους, ὅσοι εἰσὶν οἱ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι. Ὁ δόξαν ζητῶν, δὲν τὴν εὕρισκε ἀρκούντως ἄρα, διοικῶν μετὰ σοφίας ἐκείνους, οὓς οἱ θεοὶ ἐνεπιστεύθησαν αὐτῷ; Καὶ νομίζει τις, ὅτι δὲν δύναται νὰ ἀξιωθῇ ἐπαίνων, παρὰ μόνον ἐὰν καταστῇ βίαιος, ἄδικος, μισητός, ἄρπαξ καὶ τύραννος τῶν γειτόνων του; Εὐδαίμων εἶναι ὁ μὴ ὢν ἐτέρου δοῦλος δὲν ἔχει τὴν μωρὰν φιλοδοξίαν, ἵνα κάμῃ τοὺς ἄλλους δούλους του! Οἱ μεγάλοι κατακτῆται ὁμοιάζουσι μεγάλοις ποταμοῖς ἐξελθοῦσι τῆς ἑαυτῶν κοίτης, οἷτινες φαίνονται μὲν μεγαλοπρεπεῖς, ἀλλὰ καταστρέφουσι τὰς καρποφόρους πεδιάδας, ἅς μόνον νὰ ποτίζωσιν ὄφελον! Οὐχ ἦττον οἱ εὐδαίμονες οὗτοι λαοὶ γινώσκουσιν οὐδὲν καὶ περὶ τῶν μικρῶν πολέμων. Αἱ τιμαὶ εἰσὶ τοσούτον διὰ καλῶν νόμων διατεταγμένοι, ὥστε βασιλεύει παρ' αὐτοῖς αἰώνιος εἰρήνη. Οὐδεὶς ἀνὴρ δύναται νὰ ἔχῃ πλεόντης μιᾶς γυναικὸς, ἣν καὶ διατηρεῖ ἰσοβίως. Ἡ τιμὴ ἀμφοτέρων ἐπαναπαύεται ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας πίστεως. Οὐδέποτε ὑπῆρξε λαὸς τόσον ἐντιμος, οὐδὲ τόσον ζηλωτῆς τῆς καθαρότητος! Αἱ γυναῖκες ἐνταῦθα εἰσὶν ὥραϊαι καὶ εὐφρόσυνοι, ἀλλ' ἀφελεῖς, ἠθικαὶ καὶ φιλόπονοι. Οἱ γάμοι τῶν εἰσὶν εἰρηνικοὶ, καρποφόροι καὶ ἀμεμπτοι. Ἀνὴρ καὶ γυνὴ φαίνονται, ὅτι εἶναι ἐν μόνον πρόσωπον εἰς δύο διάφορα σώματα. Ἀνὴρ καὶ γυνὴ συμμερίζονται ἀπὸ κοινοῦ ὅλας τὰς τοῦ οἴκου μερίμνας. Ὁ μὲν ἀνὴρ ἐπιμελεῖται ὅλον τῶν ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων, ἡ δὲ γυνὴ περιορίζεται ἀσχολουμένη ἐντὸς τοῦ οἴκου. Ἀναχουφίζει τὸν ἐ-

αυτῆς ἄνδρα καὶ φαίνεται, ὅτι ζῇ μόνον καὶ μόνον, ὅπως ἀρέσκη εἰς αὐτὸν! Κερδίζει τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ καὶ θέλγει αὐτὸν οὐχὶ τόσον διὰ τῆς καλλονῆς τῆς, ὅσον διὰ τῆς ἀρετῆς τῆς. Ἡ ἀληθὴς ἡδονὴ τῆς συζυγίας τῶν διαρκεῖ ἐφ' ὅσον ζῶτιν. Οὕτω λοιπὸν βασιλεύει εἰς τοὺς εὐδαίμονας τούτους λαοὺς ὁ χρυσοῦς αἰὼν.»

(Ἴδε Βιβλ. VII. τῶν τυγχόν τοῦ Τηλεμάχου.)

Ὅσον ἀπαραμίλλως εὐφραίνουσι χαρακτῆρες τινὲς τῆς περιγραφῆς ταύτης, τόσον ἀπίθανον εἶναι τὸ ὅλον. Ὅχι! οὐρανὸν τοιοῦτον δὲν φέρει ἡ γῆ! Ἀλλ' εἰς τὸν μὲ ἰκάρια πτερὰ μετεωρούμενον ποιητὴν τὰ πάντα κατωρθωτά· καὶ ἐν ὀνείροις εὐφροσύνοις τὸ πᾶν εἶναι χρυσοῦς. Ἐχων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ τὸν σιδηροῦν αἰῶνα, εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ποιήσῃ τὸν χρυσοῦν! Ἐντεῦθεν ἔπεται φυσικῶς, ὅτι ἐν ὅλῳ μόνον μαρμαίροντα χιμαιρικὰ παλάτια χωρὶς ὀροφῶν σχεδιάζει, ἅτινα οὔτε λαὸς ποτε, οὔτε ἡγεμῶν ἀπέκτησε, συντελοῦντα μόνον πολλαχὺς εἰς τὸ ἐξαπατᾶν ἀμφοτέρους. Ἐντεῦθεν δὲ συμβαίνει, ὥστε, ὅταν φαντασιόσκοποι πολιτικοὶ ἀκολουθῶσι τὴν ποιητικὴν, οἱ λαοὶ ἀρκούντως ἀδικοῦνται, ὥστε νὰ ζητῶσιν εἴτε παρὰ τῶν ἀρχηγῶν τῆς δημοκρατίας, εἴτε τῆς μαρχίας κατὰ τὸν χρυσοῦν τοῦτον τύπον κυβέρνησιν. Ἐντεῦθεν ἀπεκδέχονται οἱ λαοὶ κατὰ τὴν στέψιν νέου τινὸς βασιλέως, χρυσᾶς ἐποχᾶς καὶ οἱ ἡγεμόνες ὑπόσχονται εἰς τὰ ἔθνη,—χωρὶς πολλαχὺς νὰ καθίστανται ὑπεύθυνοι—χρυσᾶ ὅρη [λαγωὺς μὲ πετραχήλια]! Οἱ ποιηταὶ ὕμνοῦσι τούτους ἀμεριμνῶντες διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν. Διὸ οἱ ἀδιαλείπτως μεμφιμοιροῦντες ἄνθρωποι στενάζουσιν, ὡς ἀπατῶμενοι εἰς τὰς προσδοκίας τῶν, λαλοῦντες μόνον περὶ σιδηρῶν καιρῶν καὶ χρόνων. Ἐκ τούτου ἐπέκαλεῖτο κατὰ τὰ μέσα τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος, ποιητὴς τις ὅλα τὰ στοιχεῖα, κανόνια καὶ ὀβουζοβόλα:

Aera fera intonate.
 Bomba bombis aceruate
 Ter quaterque repersusso
 Reboate fremitu!
 Tellus a mugitu tremat,
 Fluctus fuctum fluctu premat,
 Instar maris decumano
 Furat aër atrepitu!

ὅπως τὸν κοιμώμενον Κρόνον ἀφυπνίσῃ!—Ἐντεῦθεν μένει πάντοτε καὶ αὐτὸς ὁ ἀγὼν περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ὑπάρξεως χρυσοῦ αἰῶνος — αἰῶνος χωρὶς παθημάτων, — ἀναποφάσιστος ἔτι. Ἐὰν δέ τις θελήσῃ ν' ἀφεθῇ εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν φιλοσόφων, οἷτινες ἄλλως μέχρι σήμερον οὐδ' ἅπαξ ποτὲ συνεφώνησαν περὶ τῆς ιδέας τῆς εὐδαιμονίας, τόθ' ὁ ἀγὼν διαιωνίζεται.

ὦ σεῖς, αἰῶνες χρυσοῖ, πῶς φεύγετ' αἰωνίως,
 Τὰ μακρά σας ἔχνη πῶς γοητεύουν ἡπίως
 Τοὺς ἐν ἀρχαίοις μύθοις θ' ὕμνοις ζητοῦντας αὐτά!

A. W. Schlegel

Τὸ δὲ παραδοξότατον κατὰ τὴν ἀναζήτησιν τοῦ χρυσοῦ τούτου αἰῶνος φαινόμενον εἶναι, ὅτι ἀποδίδουσι τὴν ἐπω-
 νυμίαν χρυστῆς κυβερνήσεως ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν βασιλείαν
 τοῦ Κρόνου, ἥς οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἀξίζει αὕτη. Τόσον
 ἰσχυρῶς δύνανται νὰ ἐπιδράσωσιν εἰς τοὺς ἡπατημένους
 ἀπογόνους οἱ κόλακες καὶ οἱ ποιηταί!!!

»Κρόνος — γράφει ὁ συγγραφεὺς τῆς νέας ἱστορίας τοῦ
 κόσμου καὶ τῶν ἀνθρώπων — ὁ φονεὺς τοῦ πατρός του, ὁ
 δῆμιος ὅλης τῆς οἰκογενείας του, ὁ θεὸς τῆς καχίας ἐν
 πάσαις ταῖς χώραις, ἃς οὗτος διὰ τῆς παρουσίας του ἐμό-
 λυνεν, ὑπῆρξεν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας ὁ ἥρωας τῶν ποιη-
 τῶν! Γενικὴ τις σχεδὸν παράδοσις ἔδωκεν εἰς τὸν αἰῶνα,

ἐφ' οὗ διὰ τῆς βασιλείας καὶ των κακουργημάτων του τοσαύτην ἐπιβρόχην ἐξήσκησεν τὸ ὄνομα τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος. Τέλος δ' ἵνα καταστεφθῇ ἡ τοσαύτη βδελυρία ἀπεθέωσε τοῦτον τὸ τρίτον τῆς ὑδρογείου σφαίρας! Ὁ Κρόνος ἦν κυρίως ὁ Νέρων τῆς Ἀτλαντικῆς. Κατεκρήμνισε τὸν Οὐρανὸν ἀπὸ τὸν Ἀτλαντικὸν θρόνον καὶ ἐφόρεσε τὸ στέμμα του! Ἀλλ' αἱ μαιφόνιοι πράξεις του διήγειρον ἐναντίον του ὄλους τοὺς ἰσχυροὺς τοῦ αἰῶνος ἐκείνου, ὥστε οὗτος φεύγων ἀπὸ τόπου εἰς τόπον ἐζήτει ἄτυλον. Ἐν δὲ τῷ μεταξύ ἤρξαντο οἱ δύσμοιροι τῆς Ἀτλαντικῆς κάτοικοι ν' ἀναπνέωσιν. Ἀλλ' ὅτε λιμὸς καὶ λοιμὸς κατεκρήμυνε τὴν πρωτεύουσάν, αὐτὸς μόλις ἐπανακάμψας ἐζήτει νὰ κερδίσῃ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ, προσφέρων θυσίαν εἰς τὸν τοῦ οὐρανοῦ δαίμονα τὸν μόνον ἔτι ὑπολειπόμενον αὐτῷ υἱὸν, εἰσαγαγὼν οὕτω πρῶτος αὐτὸς τὴν ἀνθρωποθυσίαν, ὅπως τὰς δυσπραγίας καὶ κακουργήματά του ἐξιλεώσῃ, θέλων νὰ καταστήτῃ πάντως καὶ αὐτοὺς τοὺς θεοὺς συνενόχους αὐτῷ. Ἐστέφετο ὅλας τὰς γυναῖκας, ὧν ἡ ὠραιότης ἔθελγε τὰς αἰσθήσεις του. Ἐδώρει εἰς τὰς μετὰ τῶν οἰκείων συμπεθερευούσας οἰκογενείας πόλεις καὶ χώρας, ἀποκτῶν οὕτως ἀξιώσεις εὐγνωμοσύνης διὰ τῆς δημιουργίας νέων ἐπικρατειῶν μικρῶν βασιλέων. Ἐκ ταύτης μόνον τῆς ὀφειωσῆς ἠδύνατο ὁ φανατισμὸς, ἡ ἀγάπη καὶ τὸ συμφέρον ἀπὸ κοινοῦ συνεργοῦντα νὰ ἐξυψώσωσι βασιλέα, οὕτινος ἡ κυβέρνησις οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον ἀληθῆ χαρακτῆρα χρυσοῦ αἰῶνος ἐν ἑαυτῇ ἔσχε.» (I. Band. §. 614.)

Ἀλλὰ κατὰ τὸν φθόγγον ἐνὸς ὁξέος τῆς ἐποχῆς τῆς ἐποχῆς πνεύματος ἀρνούμενου αἰεὶ ἄνευ ἀποδείξεως, ἡ ἱστορία μόνον ἠμαύρωσε τὸν Κρόνον· ἡ δὲ ποίησις, ἡ μὴ ψευδομένη, ἀλλὰ κολακεύουσα, ἱκανοποιεῖται αὐθις. Πλὴν ἄνδρες, οἱ οἱ Goguet, ὁ Bengier, ὁ de Lille καὶ ἄλλοι, ἔχονται

στερρώς τῆς πεποιθήσεως, ὅτι ὁ παρ' Ἑλλήσι καὶ Λατίνοις ποιηταῖς ἐπαναλαμβανόμενος μῦθος τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος, οὐδεμίαν ἔχει ὑπόστασιν, ἀναιρούμενος ὀφθαλμοφανῶς καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἱστορίας, διότι κατὰ τὰς πρώτας μετὰ τὸν Κατακλυσμὸν ἑκατονταετηρίδας ἡ θηρωδία, ἡ βία, ἡ ἀδικία, ἡ ληστεία καὶ παντὸς εἶδους κακία ἐβασίλευον μετὰ μείζονος ἔτι ἐξουσίας, ἢ κατὰ τὰς μετὰ ταῦτα ἐποχάς! διότι οἱ πρῶτοι λαοί, οἱ τὴν Ἑλλάδα οἰκήσαντες, διῆγον ὁμοίαν σχεδὸν ζωὴν τῆς τῶν ἀγρίων ἐν τοῖς ἀμερικανικοῖς δάσεσι, ζωὴν, ἣν δὲν δύναται τις, οὔτε ὡς ἀθῶαν, οὔτε ὡς εὐδαίμονα νὰ θεωρήσῃ! Ἡ τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος ἐπινόησις παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς ἀνθρώπους πάντοτε νὰ πιστεύωσι! Πόσον καλὰ ἦν ποτὲ ὁ κόσμος! καὶ ἐπειδὴ ἐκ τούτου ἐπίστευον εἴτα, ὅτι ὁ κόσμος βαίνει πάντοτε εἰς τὸ χεῖρον, ἐταξινομήθη ὁ χρόνος μέχρι τῆς ἐπινοήσεως καὶ σιδηροῦ! Πιστευομένου δὲ πάντοτε ἐκεῖνου, καθ' ὃν ζῇ τις ὡς τοῦ χειρίστου, διαρκεῖ οὕτως ὁ σιδηροῦς αἰὼν ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν μέχρι σήμερον καὶ διαρκέσει ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ὁ κόσμος! Ὁ ἀναμένων ἄρα τὸν χρυσοῦν τοῦτον αἰῶνα, ὁμοιάζει τὸν χωρικὸν ἐκεῖνον τοῦ Ὀρατίου, ὅστις ἀέμενε νὰ διαρρέυσῃ ὁ ποταμὸς, ὅπως περάσῃ.

§. 7.

Ὁ ἐπὶ Περικλέους καὶ Ἀλεξάνδρου
χρυσοῦς τῆς Ἑλλάδος αἰῶν.

Ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις πολιτογραφηθείσης τῆς τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος ὀνομασίας ὑπὸ τῆς ποιητικῆς, καὶ τῶν φιλοσοφικῶν μυθιστορημάτων· μάλιστα δὲ καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀργυρωνήτου ἱστορίας, ἐπενοήθησαν τσαῦτα εἶδη χρυσῶν αἰώνων, ὅσον πολύτροποι ὑπῆρξαν αἱ θεωρίαι, αἱ στιγ-

μιαῖαι τοῦ χρόνου ἀνάγκαι, αἱ τιμαὶ τῶν ἐγκωμίων καὶ τῶν πανηγυρικῶν λόγων. Ἐκαστος ἔκρινε περὶ τῶν χρόνων, ὅτε μὲν ἐκ τῶν ἡθῶν τῆς πολιτείας, ὅτε δὲ, ἐκ τῆς εὐτυχίας τῶν μεγάλων, ὅτε δὲ, ἐκ τῆς τῶν συγγραφέων ψυχικῆς διαθέσεως, ἀποδίδων ἐκάστω τὸ ἐπώνυμον, σιδηροῦ, ἀργυροῦ, ἢ χρυσοῦ, ἀναλόγως τῆς ἐπιθυμίας τοῦ ἑκάστος καὶ καθόσον ἤθελεν ἢ ἑαυτὸν νὰ ἐξυψώσῃ, ἢ ἄλλους νὰ ταπεινώσῃ. Ἐάν τις εἶχε πρόθεσιν, λόγου χάριν, νὰ μορφώσῃ καλοὺς στρατιώτας, τότε ἢ ἀγροῖκος τῆς Σπάρτης ἐποχῇ, τοῦ λαοῦ τις ἢ πενιχρὰ αὐτάρκεια ἦν ὁ χρυσοῦς δι' αὐτὸν αἰὼν, καὶ ἡ γῆ, ἢ τοὺς σιδηροῦς ἄνδρας παράγουσα, ἢ χρυσῇ τῶν ἡρώων πατρίς. Τοῦναντίον δὲ μεγάλοι ἄνδρες, ἀποκτήσαντες διὰ νικῶν καὶ καταθλίψεων τοσούτους θησαυροὺς, ὥστε τὰ παλάτιά των ἔτριζον ὑπὸ τοῦ βάρους τοῦ χρυσοῦ καὶ ἡ πολυτέλεια αὐτῶν ἀντήχει ἀπὸ περάτων ἕως περατῶν τῆς οἰκουμένης, διαλελυμένους μαργαρίτας πίνοντες καὶ μετ' ἀδαμάντων, ὡς διὰ κύβων, παίζοντες· οἱ τοιοῦτοι οὐδὲν ἄλλο εἶχον νὰ διαπράξωσιν, ἢ ἐλάχιστόν τι μέρος τοῦ πλούτου αὐτῶν νὰ δώσωσιν εἰς συγχρόνους ποιητὰς καὶ βιογράφους ὅπως — ἂν οὐχὶ εἰς τοὺς συγχρόνους — τοῦλάχιστον ὁμῶς εἰς τοὺς μεταγενεστέρους — ἐγκαταλείψωσι τὴν πίστιν, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης τότε εὐρίσκετο ἐν μεγίστῃ εὐδαιμονίᾳ, ἐνῷ στεντωρίως ἤθελον μαρτυρῆσαι τ' ἀναναντία τὰ καταστραφέντα ἔθνη, ἐὰν ἐξανίσταντο ἐκ τῶν τάφων των. Ἐὰν δὲ πόλις τις, ἢ κοινωνία, ἢ λαὸς ἔφθανε διὰ τοῦ ἐμπορίου εἰς τι μεγαλεῖον, μετεχειρίσθη πρὸς εὕρεσιν χρυσοῦ ὅλα τὰ μέσα, μὴδ' αὐτῆς τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐμπορείας φεισθεῖς. Κατ' αὐτοὺς ἤδη τοὺς πρώτους αἰῶνας ἡ δικαιοσύνη οὐδεμίαν ἀξίαν εἶχεν ἐν τῇ ἐμπορίᾳ! Κατὰ δὲ τοὺς μεταγενεστέρους ἦν ζήτημα, ἐὰν δύναται νὰ συνυπάρξῃ ἐμπόριον καὶ

ήθική! Τέλος συνεταιρίσθη ή φιλοτεχνία μετα τής φιλοσοφίας! και τοῦτο έθεωρήθη ίκανόν, ὅπως ἀρκούντως έξυψώσῃ τήν δόξαν και τήν ευδαιμονίαν μιᾶς τινός έποχῆς, ένῳ ταῦτοχρόνως ἀμφοτέραι, ὑπό ατυχοῦς τινος έξαχρειώσεως φερόμεναι, συνετέλουν ἀπό κοινοῦ, δ' εικόνων και ἀξιωμάτων εἰς τήν διαφθοράν τῶν ήθῶν. Τοιαύτη δ' ήν ή περίστασις τοῦ έν Ἑλλάδι χρυσοῦ αἰῶνος ἐπὶ Περικλέους και Ἀλεξάνδρου.

Ὁ αἰών οὗτος ὑπῆρξεν ἑκπαλαι ή ἀποθέωσις τῶν ἐλευθέρων τεχνῶν, τὸ πρῶτυπον τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, τὸ σύνθημα τής τῶν γραμμάτων ἀναγεννήσεως! Κατ' Ἀθήνας μόνον ἔπесεν ἐξ οὐρανοῦ ή γλυφίς διὰ τὰ ἀπαράμιλλα ἀγάλματα μόνον ένταῦθα συνηγωνίζοντο αἱ μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομαὶ μέ τὰ θαύματα τοῦ κόσμου. ένταῦθα μόνον ἐγίνωσκον, ὡς ὁ Ὀρφεύς, νὰ παίζωσι τήν λύραν τόσῳ ἐπιτηδεύς, τόσῳ θεῖα, ὥστε νὰ ἐλκύωνται τὰ δάστη, οἱ ὀρμητικοὶ ποταμοὶ νὰ σταματῶσι, νὰ παρακωλύεται ή τῶν ἀνέμων φορά και θηρία και βράχοι νὰ ἀθροίζωνται εἰς χορόν. ἀλλὰ πάντα ταῦτα, ἐκτὸς τῶν ποιητῶν, οὐδεὶς ἕτερος θνητὸς εἶδε! Μόνον έν Ἀθήναις ἔκαμε τὸ ἀνθρώπινον λογικόν τὰ πρῶτα γιγάντεια βήματά του. μόνον ἐκεῖ ὁ χρυσοῦς τής φιλοσοφίας αἰών ἐθεμελίωσε τὸ βασίλειόν του.

Ὑφ' ὅλας δὲ τὰς λαμπρὰς ταύτας παραστάσεις ὑπέβαλλον πάντοτε και τήν ἀπατηλὴν λάμψιν, ὅτι λαοὶ, έν μέσῳ τοῦ ὁποίου ἀνυψώθησαν μεγάλοι τεχνῖται, ὑπῆρξε μέγας και ευδαίμων και κατὰ τὰ ήθη και τήν πολιτικὴν! Ἐπροσπάθουν συνήθως διὰ τής δόξης μιᾶς μόνης τάξεως νὰ ἐπισκιάσωσι τήν γενικὴν δυσπραγίαν, ή νὰ καλύψωσι τήν κατὰθλιψιν τοῦ ἔθνους! Ἀλλ' ἀγάλματα και εἰχόνες ἀποδεικνύουσι τόσον ὀλίγον τήν ευδαιμονίαν μιᾶς χώρας, ὅσον

τὰ πολυτελῆ—τυχνάκεις ἀπλήρωτ' ἀκόμῃ—ἐπιπλα τὴν εὐ-
δαιμονίαν ἐνὸς οἴκου.

Δὲν δύναταί τις ν' ἀρνηθῇ, ὅτι ὁ γλύπτης, ὁ ἀρχιτέ-
κτων, καὶ ὁ περιηγητὴς φιλοτέχνης εὐρίσκει κατὰ τὴν ἐπο-
χὴν ταύτην καὶ εἰς τὰ σωζόμενα λείψανά της ὅ,τι ἐπιθυμεῖ.
Ἀλλὰ ποσάκεις συναρπαζόμενοι ὑπὸ τούτων καὶ καταγοη-
τευόμενοι δὲν ἐνόμισαν, ὅτι ὅλη ἡ εὐδαιμονία τῆς ἀνθρωπό-
τητος πρέπει νὰ ἐξαρτᾶται ἐκ μιᾶς Ἀφροδίτης, ἢ ἐνὸς
Ἀπόλλωνος, ἢ ἐνὸς Λαοκόοντος· καὶ οἱ κυβε-
ρῆται λησμονοῦντες τὸ καλὸν τῶν λαῶν των νὰ διαιωνί-
ζωσιν ἑαυτοὺς μᾶλλον διὰ τοιούτων ἀπαραμίλλων — μετ'
ὀλίγων ἐρείπιων — μαρμαρίνων μνημείων! Δὲν πρέπει ν'
ἀρνηθῇ τις, ὅτι μεταξὺ τῶν ἀπείρων παραδοξολογιῶν τῆς
Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἐκλάμπουσιν ὥραια τινὰ μνημεῖα
ἠθικῆς διανοίας. Ἀλλὰ κατόπιν ὀψόμεθ', ὅτι πολλάκις, ὅ,τι
ἀγαθὸν παρήγαγεν ἡ εἰκαστικὴ φαντασία κατέστρεψεν αὐ-
θις ἡ ἀντίφασις, ἢ καὶ αὐτὴ ἡ τῆς σχολῆς ἀνηθικότης!

Πολὺ ἀπέχω νὰ ἐπιρρίψω μέλλανὰ πέπλον καὶ μάλιστα
ἐπὶ τὰς εἰκαστικὰς τέχνας. Λέγω μόνον περὶ ἐκείνου τοῦ
ἐκκέντρου ἐνθουσιασμοῦ, περὶ ἐκείνης τῆς φιλοτεχνικῆς ἐκ-
στάσεως, καθ' ἣν ἀναγκάζεται τις νὰ λησμονήσῃ τὰ δάκρυα
καὶ τὸν λιμὸν τῶν καταθλιβομένων! ναι, καὶ αὐτὸς ὁ τε-
χνίτης οὐχὶ σπανίως λησμονεῖται. Καὶ ἐὰν ἀγαλματοποιὸς
τις κατεσκεύαζε τόσον ὥραίαν τὴν Δήμητρα· καὶ ἐὰν αὕτη
ἴστατο τόσον πολυτελῶς ἐν τῷ ναῷ φέρουσα τὴν κάλα-
θὸν της, πλήρη χρυσῶν στάξεων πάλιν αὕτη δὲν ἠδύνατο
νὰ χορτάσῃ οὐδένα ἐκ τῶν τοσούτων χιλιάδων, οἵτινες ἐν
τῇ πατρίδι των οὐδεμίαν πατρίδα εὕρισκον. Ἐὰν δὲ καὶ αὐ-
τὴ ἡ τυφλὴ δικαιοσύνη, ὑφ' ἐνὸς τῶν πρώτων τεχνιτῶν
ὥραιότατα ποιηθεῖσα, ἴστατο κατ' ἀρχὰς ὑπερθεὶς τῶν θυ-
σιαστηρίων, εἶτα ἐπὶ τῶν νομισμάτων καὶ τῶν ἀετωμάτων

τῶν μεγάρων καὶ τέλος, ὡς κόσμημα, ἐπὶ τῶν δημοσίων πηγῶν, ἀλλ' ὅμως βλέπει τις ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν, πῶς αἱ καταιγίδες ρίπτουσιν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ πολλάκις κατασυντρίβουσι τὴν ἀμαξάν της. Ἐκ τοῦ περικαλλοῦς ναοῦ τῆς Σουνιάδος Ἀθηνᾶς, τελευταίου μνημείου τῶν Ἀθηνῶν τοῦ Περικλέους, ἐφείσθη ὁ παιδαμάτωρ χρόνος μόνον μιᾶς μετόπης, ἣτις παριστᾷ μητέρα καθημένην μετὰ τοῦ τέκνου της ἐπὶ τινος πέτρας, (βράχου), ἀμφότεροι ἔχουσιν ὑψωμένας τὰς χεῖρας θεώμενοι πλήρης ἐκπλήξεως δυστυχῆ τινὰ χρημνιζόμενον ἀπὸ τῆς κορυφῆς ὄρους τινὸς εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀμφιβάλλω, ἐὰν ὁ τεχνίτης ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ διὰ τῆς εἰκόνης ταύτης τὴν εὐτυχίαν τοῦ αἰῶνος.— Ἀναμφιλέκτως ὁ Περικλῆς προσέφε τῇ τέχνῃ ὥραϊαν καὶ μεγάλην θυσίαν. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτος παρέλαβε πρὸς ταύτην ὄλους τοὺς θησαυροὺς τῶν ναῶν, μεταβαλὼν τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον εἰς πέτρας καὶ χῶμα, μάτην ἐν ὥρᾳ κινδύνου ἐζήτησαν αἱ Ἀθηναὶ πάντοθεν βοήθειαν καὶ συνδρομήν!

Ἐὰν τέλος καὶ αὐτὸν τὸν Περικλέα ἠθέλῃ τις ἐρωτήσῃ, τί περὶ τῆς ἐποχῆς του φρονεῖ, ὅχι μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ οἱ φίλοι του καὶ οἱ ἀφοσιωμένοι του, οἱ τὴν αὐτοῦ τύχην τοῦ φθόνου καὶ τῆς ἐρεθείας σχόντες, θὰ ὥκτοιρον ταύτην! Ὁ Φειδίας, ὃν εἶχε διορίσει ἐπιστάτην τῶν δημοσίων οἰκοδομῶν, ἀπέθανεν ἐν τῇ εἰρκτῇ, κατὰ τινὰς ἐκ δηλητηρίου, κατ' ἄλλους, ἐκ λύπης! Ὁ Ἀναξαγόρας ἐτήκετο ἐν τῇ ἐξορίᾳ καὶ ἡ Ἀσπασία, ἡ ἐρωμένη τοῦ Περικλέους, περὶ ἧς λέγεται, ὅτι εἶχε διὰ τῶν θελγῆτρων της πλείονας πρὸ τῶν ποδῶν της ἐλκύσει λατρευτὰς, ἢ ἡ μυθολογουμένη Ἀφροδίτη, ἠδυνήθη μόνον διὰ τῆς ἀκαταμαχότητος τοῦ Περικλέους ῥητορικῆς δεινότητος νὰ σωθῇ! Ὁ Περικλῆς μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του ἠγωνίζετο κατὰ τῶν συνωμο-

σιῶν ἡσθάνθη ὄχι μόνον τὰ πάθη τῆς ἐποχῆς του ἐν ὑψίστῳ βαθμῷ, τὰς συνεπείας τοῦ ὑβριστικοῦ του πολέμου καὶ τὰ διαφθαρέντα ἤθη. ἀλλὰ καὶ τὴν θεῖαν δίκην διὰ τοῦ φρικώδους λοιμοῦ, τοῦ κατερημώσαντος τὰς Ἀθήνας καὶ αὐτὸν τὸν Περικλέα μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας του καὶ τῶν ἐτι ὑπολειπομένων αὐτῷ φίλων ἐκ γῆς συναρπάσαντος. Φοβερὰ εἶναι ἡ εἰκὼν, ἣν ὁ Λουκρήτιος κατὰ Θουκυδίδην ἔγραψε περὶ τοῦ λοιμοῦ τούτου.

» Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Αἰγύπτου ἀναπτυχθεὶς, ἵπταται ὁ λοιμὸς οὗτος διὰ τοῦ ἐξηπλωμένου ἀέρος ὑπὲρ τὴν θάλασσαν καὶ ἐν τέλει καταπίπτει ἐπὶ τοῦ λαοῦ τοῦ Πανδίο-
νος! Σωρηδὸν πίπτουσιν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ οἱ δυστυχεῖς ὑπὸ τῆς νόσου καὶ τοῦ θανάτου προσβαλλόμενοι.—Ἡ μὲν ψυχὴ ἔχανεν ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς, τὸ δὲ τηχόμενον σῶμα μετεωρεῖτο ἐπὶ τοῦ χείλους τοῦ τάφου. Μετὰ τῆς ἀνυποφόρου ταύτης συμφορᾶς συνεδέετο ἀνήκουστος ἀγωνία. οἰμωγαὶ μεμιγμέναι μετ' ὀλοφυρμῶν καὶ συνεχῆς λυγρὴ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐξησθένει καὶ κατέβαλλε τοὺς δυστυχεῖς. Ἐνδον ἐμαίνεται πῦρ παμφάγον. Τὸ ἐλαφρώτερον κάλυμμα ἦν αὐτοῖς ἀνυπόφορον. Ἐκτεθειμένοι πάντοτε εἰς τὴν σκληρὰν ἀτμοσφαῖραν, ἐρρίπτοντο τινὲς οὐχ ἥττον εἰς τοὺς ποταμοὺς, ὅπως ψύξωσι τὸν ἐνδοθεν καύσωνα, ἄλλοι δ' ἐκρημνίζοντο εἰς τὰ φρέατα εἰς ἃ ἔφθανον μὲ γλώσσας διψασμένας. Ἀλλ' ὀλόκληρα τὰ ρεῖθρα τῶν ποταμῶν ἦσαν διὰ τὴν ἀκατάσβεστον αὐτῶν δίψαν μόνον ἐλαφραὶ σταγόνες! Οἱ πόνοι οὐδεμίαν ἄφινον αὐτοῖς ἡρεμίαν. Τὰ μὲν σώματα ἐξησθημένα ἔκειντο ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἡ δὲ ἱατρικὴ ἐπιστήμη ἔμενε παρ' αὐτοῖς βωβή! Εἰ καὶ ὅλη ἡ χώρα ἦν πλήρης ἀτάφων πτωμάτων, οὐδὲν θηρίον ὅμως ἤλθε ποτέ, διότι καὶ αὐτὰ τὰ θηρία ἐξεδιώχθησαν ὑπὸ τῆς βροτολοιγοῦ νόσου. Οὐδὲν πτηνὸν ἐτόλμα νὰ προσβλέψῃ ταύ-

τοῖς· οἱ δὲ πιστοὶ κῦνες ἰδίᾳ ἔκειντο περίξ, ἄλλοι μὲν θνήσκοντες καὶ ἄλλοι τεθνηκότες. Οὐδὲν φάρμακον ἦν ἀτφάλης. Ὅτι τῷ μὲν παρεῖχε ζωὴν, τῷ ἑτέρῳ προὔξενειτὸν θάνατον. Τὸ δὲ πάντων ἀξιοθρηνητότερον ἐν τῷ κακῷ τούτῳ ἦν, ὅτι οἱ ὑπὸ τῆς νόσου προσβαλλόμενοι ἀτυχεῖς ἐγκατελείποντο, ὡς εἰς οἱ θάνατον καταδεδικασμένοι κακοῦργοι, εἰς τὴν ἀπελπησίαν καὶ τὴν ἀπόγνωσιν, παραδίδοντες τὸ πνεῦμα ἐν μέσῳ τῶν ὤζυνων τοῦ θανάτου! Ἀλλ' ὅτι κατ' ἐξοχὴν ἐσώρευε πτώματα ἐπὶ πτωμάτων ἦν ὅτι ἡ ἀκόρεστος νόσος προσέβαλλε τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον· διότι, ὅσοι ἀπὸ φόβον πρὸς τὸν θάνατον ἔφευγον τοὺς οἰκείους ἀσθενεῖς, προσεβάλλοντο ὑπὸ τῆς νόσου, ἀποθνήσκοντες εἴτα ὡς κτήνη ἐγκαταλελειμένοι πάσης βοηθείας. Τοῦναντίον δὲ καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐξ ἀγάπης περιεποιοῦντο τοὺς ἀσθενεῖς, ὑπέκυπτον ἐπίσης εἰς τὸ μόλυσμα καὶ τὰς ἀχθηρόνας, εἰς ἃς δύναται νὰ φέρωσιν οἱ συγκινητικοὶ θρηνοὶ τῶν θνησκόντων. Τοῦ αὐτοῦ θανάτου ἔτυχον καὶ οἱ εὐγενεῖς· ἐκεῖνοι ἄνθρωποι, οἵτινες ἀπεφάσισαν καὶ ἔθαψαν τοὺς οἰκείους. Οὗτοι ἐπέστρεφον εἰς τὸν οἶκον καταβεβλημμένοι ὑπὸ τῆς θλίψεως καὶ τοῦ θρήνου καὶ κατεκλίνοντο, ἵνα δώσωσιν ὅμοιον τῆς ζωῆς των τέλος! Συνελόντι δ' εἰπεῖν, οὐδὲν ἄλλο ἔβλεπέ τις περίξ αὐτοῦ, ἢ τεθνεῶτας, ἢ θνήσκοντας, ἢ θρηνοῦντας! Καὶ αὐτὸς ὁ χωρικός, καὶ ὁ ποιμὴν καὶ ὁ εὐρωστός γεωργὸς οὐδόλως ἔμειναν ἀπρόσβλητοι· ἡ νόσος κατεδίωκε τούτους καὶ εἰς αὐτὰς τὰς καλύβας των, εἰς ἃς ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ δυστυχία μᾶλλον, ἢ ἡ νόσος ὤθει. Ἐδῶ ἔβλεπέ τις πτώματα τῶν γονέων ἐξηπλωμένα ἐπὶ τῶν τεθνεώτων τέκνων των· ἐκεῖ τέκνα παραδίδοντα τὸ πνεῦμα ἕνεκα τῶν ἤδη ἐκδημησάντων πατέρων καὶ μητέρων των! Ἡ νόσος ἐμαίνετο ἔτι μᾶλλον, διότι οἱ χωρικοὶ συνέρρευσαν εἰς τὴν πόλιν πληρώσαντες οἶκους

καὶ ναοὺς νεκρῶν. Ἐνδεῖα καὶ ἀνάγκη ὥθει πολλοὺς εἰς φρικώδεις ἀδικίας. Μετὰ μεγάλου θορύβου ἔρριπτον τὰ πτώματα τῶν οἰκείων ἐπὶ τῆς πυρᾶς, ἥτις ἦν προητιμασμένη δι' ἄλλους, ἥναπτον ταύτην καὶ συχνάκις ἐκτυποῦντο μέχρι θανάτου, ὅπως μὴ ἀφήσῃ τοὺς δικαιομένους νὰ ἐπιβάλλωσι τοὺς αὐτῶν νεκρούς.» Von! der Natur der Dinge LVI.)

Τοιαῦται θλιβεραὶ σκηναὶ δὲν ἀνήκουσι βεβαίως εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος καὶ πολὺ ὀλιγώτερον εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ ἐξευγενισμένου κόσμου, ὃς ὀφείλει ν' ἀποσιωπᾷ πᾶν δυσάρεστον. Ταῦτα πάντα ὅμως ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἱστορίαν, ἥτις οὔτε τὰς αἰσθήσεις κολακεύει, οὔτε δανείζει τὴν γραφίδα τῆς εἰς τὸ ψεῦδος, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὰς ψευδεῖς ἀντιθέτους ἀναλογίας ἐργάζεται, ὅτι δῆλα δὴ, ἔθνη, ἀποκτήσαντα δόξαν τινὰ διὰ τῶν ὠραίων τεχνῶν, ὑπῆρξαν μεγάλα καὶ εὐτυχῇ καὶ ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς ἀρετῆς, τῶν ἡθῶν καὶ τῆς πολιτικῆς (κοινωνικῆς) εὐδαιμονίας, ὅτι οὐρανὸς καὶ γῆ ἐσιώπων ἐπὶ τοῖς κακουργήμασι καὶ τὸ ξῖφος τῆς αἰωνίου Νεμέσεως δὲν ἤστραψεν ἐπὶ τῶν κεφαλῶν των! Τοιῦται ἀπατηλαὶ ἀναλογίαι ἀναβάλλουσι μόνον τὸ γνήσιον τῆς ἀρετῆς βλέμμα καὶ τὴν ἀληθῆ τῆς ἀνθρωπότητος εὐδαιμονίαν. Ἄς θαυμάζωσιν οἱ φιλότεχνοι τοὺς μεγάλους ἄνδρας, οἵτινες ἐγίνωσκον νὰ συνδέωσι τὸ ἰδανικῶς ὠραῖον μὲ τὸ φυσικῶς ὠραῖον! Ἄς ὑπερυψώσιν οὗτοι τὰ ἔργα των ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς καλλιαισθησίας, ὥστε οἱ μεταγενέστεροι ν' ἄθυμῶσιν ἐπὶ τούτοις! Ἄς ἀντλῶσιν οὗτοι ἐκ πάσης πηγῆς, ὅπως ἀναπτύξωσι τὰς πλαστικὰς τέχνας! — Ἀλλὰ νὰ μὴ μεταβάλλωσιν ὁλόκληρον τὸν κόσμον εἰς ἀγάλματα μόνον! Μάτην ὅμως περικαλύπτουσι τὴν ἀνθρωπίνην δυστυχίαν, ἥτις σχεδὸν ἴσταται ἐν τῇ αὐτῇ σχέσει μετὰ τῆς τεχνητῆς ἀναμορφώσεως, διὰ τῶν ἐξόχων

προτερημάτων, καλλωπισμάτων καὶ πολυτελῶν ἔργων. Ἡ Ἑλλὰς ἐγεύθη τούτου μέχρι τρυγός! Ἀλλ' ἐν τούτῳ πρόκειται ἡ μεγάλη ἀπάτη. ἦν καὶ μέχρι σήμερον δὲν θέλουσιν ἀρνηθῆναι. Τὰ ὑπερβολικὰ καὶ φαντασιώδη ἐγκώμια, τὰ ὁποῖα ἀποδίδονται συχνάκις εἰς ἓνα κλάδον τῶν τεχνῶν, ἡ εἰς τὸ ἐφευρετικὸν τοῦ πνεύματος, ἐκτείνουσι καὶ ἐπὶ τοῦ ὅλου. Ὅταν δ' ἅπαξ εὐρωσί τι καλὸν ἐν τινι χώρᾳ, μεταβάλλεται πάραυτα πᾶν ὅ,τι προέρχεται ἐκ τῆς χώρας ταύτης εἰς πρωτότυπον, εἰς ἀπαράμμιλον. Οὕτω δ' ἀγαπῶνται τέλος τὰ ἥθη, ἡ πολυτέλεια καὶ αἱ κακίαι τῆς, ἀποστρεφομένου σκοπίμως τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀπὸ τῶν αἰτίων, δι' ὧν ὁμως ἡμεῖς ἐμορφώσαμεν τὰ ἥθη μας, καὶ ἅτινα παρήγαγον ἐπὶ τέλους τὴν καταστροφὴν τῆς χώρας. Εἰς τοὺς τεχνίτας τοῦ παρελθόντος ἐπιχέουσι πάντες ἄφθονον ἤδη θαυμασμὸν καὶ μεγαλεῖον, διότι ἤχμασαν πρὸ πολλῶν ἐκτονταετηρίδων, τοῦ φθόνου καὶ τῶν μηχανορραφῶν σιγόντων. Ἐὰν δ' ἐκεῖνοι ἔζων μεθ' ἡμῶν, δὲν θὰ εὕρισκον ποῦ νὰ σταθῶσιν ἀπὸ τὰς ἐπικρίσεις καὶ τοὺς ἐξευτελισμούς, πλεῖστοι δ' ἐκ τῶν τοσούτῳ ἤδη ὑπερεγκωμιαζομένων οὐδὲ κατ' ὄνομα θὰ ἦσαν γνωστοί! — Ἀλλ' εἰς χώραν — ὡς τὴν Ἑλλάδα — ἔλειπε συχνάκις ὁ εἷς καὶ μόνος ἀνὴρ, ὃς τὸ ἔθνος — πρὸς τοῖς λοιποῖς ἐνδόξοις τῆς τέχνης ἔργοις — ἠδύνατο νὰ καθοδηγήσῃ δι' ἐπιγνώσεως τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ καλοῦ εἰς τὴν ἀσφαλῆ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας ὁδόν, ἡ ὁ τοιοῦτος ἔπεσε θυμὰ τοῦ καταδιωγμοῦ, τῆς ἐξορίας ἡ τοῦ κωνείου. Ἐν τέλει δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀνδριάντες, οἱ ἀγῶνες, αἱ ἑορταί, τὰ ὦδεῖα, αἱ ἰδιωτικαὶ καὶ δημόσιαι διασκεδάσεις, συνετέλεσαν ἐν Ἀθήναις μόνον εἰς τὸ νὰ δηλητηριασθῶσι τὰ ἥθη, μεταδοθέντος τοῦ δηλητηρίου τούτου καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους. Εἶθε ὁμως ὁ χρυσοῦς οὗτος αἰὼν νὰ μὴ ἐπανέλθῃ πλέον!

Τὰ δὲ ἀποδιδόμενα ἐγκώμια εἰς τὴν Ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲν ὀφελούσι τὸν πρακτικὸν φιλόσοφον, ἢ γοητευτικῶς. Ὁ ζωογονῶν σοφίαν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα—τὴν ἀληθῶς πραγματικὴν σοφίαν—ζητῶν εἰς τὰς διαφορὰς αἵρέσεις τῆς Ἑλληνικῆς χώρας, εὐρίσκει πράγματι διεσπαρμένα τινὰ ὥραϊα ἄνθη. Πλὴν μεγάλην τινὰ [sic] εὐφυΐαν δὲν εὐρίσκει. Βλέπει μεμονωμένους τινὰς ἄνδρας, ἀκριβῶς ὅμως πληρονωμένους, διδάσκοντας λόγῳ τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν δικαιοσύνην. Πρέπει νὰ ἐπαναλάβωμεν τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἐνταῦθα μόνον περὶ τοῦ χρυσοῦ τῆς φιλοσοφίας χρόνου λαλοῦμεν, καθόσον αὕτη μάλιστα ἴδιον ἔχει καθῆκον νὰ κάμῃ τοὺς ἀνθρώπους σοφωτέρους, βελτίους καὶ εὐδαιμονεστέρους. Ἀς ὑψοῦνται οἱ φιλόσοφοι, ὡς οἱ ποιηταί, διὰ μεγάλων τοῦ πνεύματος πτερυγίων μέχρι αὐτῆς τῆς θεότητος, ἢ καὶ ὑπερθεν ταύτης διὰ τινος μεταβατικοῦ προτερήματος! Δύνανται τὰ τολμηρὰ αὐτῶν συστήματα νὰ ἐπιτύχωσι τὸν φιλοσοφικὸν λίθον, ἢ νὰ καταστήσωσιν ἰσχυρισμοὶ πλάνης. Πιθανὸν ἢ αἰωνία τῶν γνωμῶν διαμάχη νὰ φέρῃ εἰς χρυσὰ ἀποτελέσματα. — πλὴν μένει πάντοτε, ὡς ἡ μόνη δοκιμὴ τῆς ἀληθοῦς φιλοσοφίας, φιλοσοφία ἢ ζωτικὴ, χρηστὴ πρακτικὴ, βελτίωσις τῶν ἡθῶν, ἐκπολιτισμὸς τῶν λαῶν καὶ σύνδεσμος στενώτερος μετὰ τῆς ἠθικῆς! Τινὲς ὅμως ἐπενόησαν μίαν ὅλως διάφορον δοκιμὴν τὸ προοδεύειν μετὰ τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς! Ἄλλ' ὅμως οὐ μόνον τὸ παρελθόν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ παρὺν παρέχει ἀποδείξεις, ὅτι τὰ μάλιστα ἀτυχῶς ἐλατρεύθη τὸ χρυσοῦν τοῦτο εἶδωλον. Συνήθως προχωρεῖ τις μετὰ τοῦ ἐπικρατοῦντος πνεύματος τοσοῦτον μόνον, μέχρις οὗ ἀναφανῇ τι νέον, ὃ καταπνίγει τὸ πρῶτον.

Τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας τόσον ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς εὐδαιμονίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ὅσον αἱ

ἀνήθικοι εἰκόνες καὶ τὰ ἀγάλματα εἰς βελτίωσιν τῶν ἡθῶν. Ἀλλὰ τὸ παραδοξώτατον πάντων ἦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ ἐπιρροή τῶν ἐταίρων ἐπὶ τῆς λεγομένης φιλοσοφίας καὶ ἡ λατρεία, ἣν αὐτοὶ ἐλάμβανον παρὰ τῶν φιλοσόφων!

Μεταξὺ τῶν διαπρεπεστάτων προσώπων κατὰ τὴν φιλοσοφικὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους καὶ Ἀλεξάνδρου ἀριθμεῖται ἡ πρῶτον ἐρωμένη, εἷτα σύζυγος τοῦ Περικλέους, Ἀσπασία. Τινὲς ἐκθειάζουσι ταύτην μετὰ θαυμασμοῦ, ὡς τὴν πρῶτην φιλόσοφον τοῦ αἰῶνος τῆς· διότι ἐσύστησε σχολὴν καὶ ἐδέτμευσεν εἰς ἑαυτὴν τοὺς μεγαλειτέρους ἀνδρας τότε διὰ τῆς σοφίας τῆς, ὅσον καὶ διὰ τῆς ὠραιότητός τῆς. Συμβουλὰς ζητούντων παρ' αὐτῆς τῶν τε ῥητόρων καὶ πολιτικῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ Σωκράτους λαβόντος μετ' αὐτῆς συνδιαλέξεις τινάς. Ὁ δὲ Ξενοφῶν περιῆλθεν εἰς ἀμηχανίαν ἐκ τῶν ἐρωτήσεών τῆς! Ἀλλοὶ ὁμῶς κατακρίνουσι ταύτην πικρῶς, ὅτι κατεχράσθη τὴν τε σωματικὴν καλλονὴν καὶ τὰ πνευματικά τῆς πλεονεκτήματα. Τούναντίον δὲ οἱ θαυμασταὶ τῆς ἀθωοῦσι ταύτην ἰσχυρίζομενοι, ὅτι, αὕτη ἐγίνωσκε τὴν τέχνην νὰ ἐπιθέτῃ σφραγίδα τινὰ μεγαλείου εἰς τὰς τοῦ ἔρωτος παρεκτροπὰς! ὅτι διὰ τὰ δείγματα τῆς εὐμενείας τῆς δὲν ἐπληρώνετο! ὅτι παρεδίδοτο εἰς τὰς ἐρωτικὰς ἀγκάλας μόνον, ὅπως ψυχαγωθῇ ἀπὸ τοὺς καμάτους τῶν σκέψεων! ὅτι γε καὶ εἰς τὰς ἐρωτοτροπίας τῆς ἐδείκνυε τὸν πατριωτισμόν τῆς! ὅτι ὁ μακάριος, ὃν αὕτη εἰς τὰς δημοκρατικὰς τῆς ἀγκάλας ἐδέχετο, δὲν εἶχεν ἀνάγκην ἄλλων δεσμῶν, ἢ τῶν φυσικῶν κ.τ.λ. Ὁ συγγραφεὺς τῆς μνησθείσης ἱστορίας, ὁ ἐπίσης ἐπ' αὐτῆς ἄνθη τινὰ ἐπιρρίψας ἠναγκάσθη ἄλλως ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι· «ἡ Ἀσπασία γεννηθεῖσα ἐν κλίματι ἐρεθιστι-

κῶ τῶν αἰσθήσεων εἶχε κρᾶσιν πυρώδη καὶ μὴ ἰδοῦσα μήτ' ἐν τῷ κόλπῳ τῆς οἰκογενείας, μήτ' ἐν τοῖς ναοῖς τῶν ἁγίων ἡθῶν τὴν εἰκόνα, δὲν ἡσχύνετο νὰ καταλέγῃ τὴν αἰδοῦσάν τινι μεταξὺ τῶν κοινῶν προλήψεων! Διὸ τὴν ὀλεθρίαν ἐκείνην τῶν κυνικῶν αἵρεσιν ἐνεφύτευσεν εἰς τὴν ἔτι νεαράν καὶ ἀπαλὴν τῆς καρδίας δηλητηριάσασα δι' αὐτῆς τὰ ἥθη τῆς ἐποχῆς τῆς. Συντόμως δέ, ἡ ἱστορία τοῦ ἐάρος τῆς εἶναι μόνον ἡ ἱστορία μιᾶς ἐταίρας! (G. der Griechen II. The. S. 540).

Ἄλλ' ὅπως σῶσθι οὗτος τὴν τιμὴν τοῦ χρυτοῦ τούτου αἰῶνος ἐζήτει νὰ καταστήσῃ συγγνωστὰ τόσον τῆς Ἀσπασίας τὰ παραπτώματα καὶ πλημμελήματα, ὅσον καὶ ἄλλων ἐπιστῆμων φιλοσόφων γυναικῶν τῆς Ἑλλάδος διὰ συστατικῶν θεωριῶν. Ὁ Περικλῆς λ. χ. ἔμαθε παρὰ τῆς Ἀσπασίας νὰ κυβερνᾷ τὰς Ἀθήνας, ὡς ἔμαθεν ὁ Ἀπελλῆς πλησίον τῆς Φρύνης νὰ ζωγραφίσῃ τὴν ἐκ τῆς θαλάσσης ἀναδυομένην Ἀφροδίτην τοῦ καὶ ὁ Ἐπίκουρος ἐδίδάχθη παρὰ τῷ Λεοντίῳ (ἐταίρα περιβοήτῳ) νὰ προσδιορίσῃ τὴν οὐσίαν τῆς εὐδαιμονίας! Τὸ Λεόντιον τοῦτο ἦν ἐκεῖνο, ὅπερ ἡβουήθη νὰ ἐξανδραποδίσῃ ὀλόκληρον τὴν Ἐπικουρικὴν σχολήν. Αὕτη δ' ἔγραψε φιλοσοφικὸν κατὰ τῶν τοῦ Θεοφράστου ἔργων, δι' οὗ ἀπέκτησε τὴν φήμην καὶ σοφῆς ὥραιας γινώσκουσα ἀπ' ἑσού τὴν τ' ἀνάλυσιν καὶ ἀπόλαυσιν! Πολλοὶ τῶν φιλοσόφων ἀπέκτων ἐκ τῆς ἀναστροφῆς μετὰ δημοσίων ὥραιων θεωρητικῶς νέας ἰδέας, εἰ καὶ ἡ μέθοδος αὕτη οὐχὶ σπανίως προσέβαλλε τὰ κοινὰ ἥθη. Ἐρυθρίᾳ τις καταλέγων ἐν τῇ χλάσει τῶν φιλοσοφούντων τὴν Ἱππαρχίαν ἐκείνην, ἥτις ἐπὶ προσβολῇ πάτης κοινωνικῆς εὐπρεπείας δὲ ἡσχύνθη νὰ μεταβάλλῃ τὴν Στωὰν εἰς νυμφικὸν θάλαμον τελέστα δημοσίως ἐν αὐτῇ τὴν μετὰ τοῦ Κράτητος στέ-

ψιν της! Ἀλλὰ καὶ αὕτη ἔγραψε βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον ὑποθέσεις, ὅπερ πολλὴν εἰς τὴν σχολὴν της περιποίησατο φήμην. Ἴσως ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἠρίθμει αὕτη καὶ τὴν αἰδημοσύνην μεταξὺ τῶν ὑποθέσεων! Τοιούτῳ τρόπῳ ἔφθασε πάντως ἡ φιλοσοφία εἰς μεγίστην ὑπόληψιν, ὥστε μεταξὺ τῶν χαρακτήρων τῶν καλῶν τῆς Ἑλλάδος χρόνων νὰ καταλέγῃται καὶ ὅτι τὸ πᾶν, ὡς καὶ αὐτὸ τὸ αἶσθημα τῶν δημοσίων ἐταιρῶν, μεθηρμόζετο πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς φιλοσοφίας! Ἡ Νικαρέτη διένειμε τὰς ὥρας της μεταξὺ τῶν μαθηματικῶν καὶ τοῦ ἔρωτος! Ἡ Θωοῦτο ὁμῶς, ὡς χαίρουσα τὴν ὑπόληψιν, ὅτι εὐκολώτερον ἡδύνατό τις νὰ κερδίσῃ ταύτην διὰ τινος ἀλγεβρικοῦ προβλήματος, ἢ διὰ χρυσοῦ! Καὶ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος Στίλπων ἐκέρδισε τὴν εὐνοϊάν της, ὅς ὑπ' εὐγνωμοσύνης ἐγνώρισεν αὐτῇ ἅπαντα τὰ τῆς διαλεκτικῆς μυστήρια (Ἀθην βιβλ. 57 κεφ. 13). Τὸ ἔχειν τινὰ τοιοῦτον πρόσωπον ὡς μαθήτριαν καὶ ἐρωμένην, ἥν τότε τὸ ἀσφαλέστερον μέσον πρὸς διάδοσιν τῆς αἰρέσεώς του. (Allg. W. u. M. G. VII B. §. 57). Οὕτω δ' ἀπέκτησαν αἱ πολυμαθεῖς αὗται ὥραϊα τὴν μεγίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς καρδίας τῶν ῥητόρων καὶ φιλοσόφων! Ἡ διαβόητος Λαῖς ἐπὶ τοσοῦτον προήγαγε ταύτην, ὥστε ὅλαι αἱ τῆς Ἑλλάδος φιλοσοφικαὶ αἵρέσεις, αἵτινες ἀκόμη δὲν εἶχον συνενωθῇ ἐν τῇ Στωᾷ, συνηνοῦντο ἐν τῷ κοιτῶνι αὐτῆς! Προσέφερε δ' αὕτη καὶ φιλοσοφικὴν τινὰ ὑπηρεσίαν, διότι ὅτε μέχρι μανίας ἠρᾶτο τοῦ κυνικοῦ Διογένηους, τοῦ ἐκτὸς τοῦ φαναρίου καὶ τοῦ πίθου του οὐδὲν ἕτερον ἐν τῷ κόσμῳ ἔχοντος, ἀφέθη ν' ἀγορασθῇ ἀκριβὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστίππου καὶ ἀπὸ τὸν Δημοσθένην, διανοούμενον ν' αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀνδραπόδων του, ἀπῆτει διὰ μίαν μόνον νύκτα τόσην μεγάλην ποσότητα, ὥτ' ἐκαῖνος ἀπῆλθεν εἰπὼν «οὐκ ὠνοῦμαι τοσούτου μεταμελείας!»

— Ἄλλη τις ἑταῖρα ὑπερεθαυμάσθη, διότι κατὰ τινα συγκινητικὴν ἐν τῷ θεάτρῳ σκηνήν, εἶχε τὴν στωικὴν δύναμιν νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά της, ὅπως μὴ καταστραφῇ τὸ τεχνητὸν κοκκινάδι, τὸ κοσμοῦν τὰς παρειάς της. Ἄλλ' ἄρκετὰ πλεόν τὰ περὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ τούτου αἰῶνος, οὕτινος ὁ πρακτικὸς σκοπὸς ἦν μόνον ἡ τῶν ἡθῶν ἐξαχρείωσις καὶ περὶ οὗ ἡμῖν οὐδεμία ἄλλη εὐχὴ ὑπολείπεται, ἡ μόνη γε, ὅπως ἐκ τῆς ἀκτινοβόλου χρυσοφανείας τοῦ οὐδεμία ἀκτίς πέσῃ ἐπὶ τε τῶν ἡμετέρων σχολῶν καὶ σοφῶν!

Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς προόδους τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἔμεινον αὐταὶ πολὺ ὀπίσω τῶν ὠραίων τεχνῶν. Ἀρκοῦμαι δὲ περὶ ταύτης εἰς τὴν κρίσιν ἐνὸς Δελλίλου καὶ ἐνὸς Κονδιλλάκου. «Ἡ ἐν Ἀθήναις μεταφυσικὴ—λέγει ὁ Δελλίλος—ἐβόσκετο μόνον μὲ λαμπρὰς χιμαῖρας. Ἡ λογικὴ παρήγαγε μόνον διὰ τῆς λεπτότητός της καθαρὸς σοφιστὰς. Ἡ φυσικὴ μόλις ἀπέβαλε τὰ σπάργανά της.» Ὁ δὲ Κονδιλλάκος δι' ἑαυτοῦ λέγει, ὅτι «οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι κακῶς ἤρξαντο, ἡ ἀναλογία ἔφερεν αὐτοὺς ἀπὸ πλάνης εἰς πλάνην. Ἦθελον νὰ ἐξηγήσωσι τὴν αἰτίαν παντὸς ὑπάρχοντος, κατεγίνοντο ἀνακαλύψαι τι, ὅπερ δὲν ἠδύναντο παρατηρῆσαι. Προὔχωρον λοιπὸν εἰς συλλογισμοὺς ἐκ προλήψεων δεδομένους, ἐξέφερον εὐφυστάτας ἀτοπίας καὶ ἐχάνοντο εἰς χειμαῖρας καὶ ἀφηρημένας ιδέας. Ἐρρίπτον περὶ ἑαυτοὺς βλέμμα καὶ ἀμέσως ἐπίστευον, ὅτι κατενόησαν. Ὁ πρῶτος αὐτῶν συλλογισμὸς φαίνεται εἶναι, ὅτι αὐτοὶ κατενόησαν τὰ πάντα καὶ ἐπομένως, ὅτι δύνανται περὶ πάντων νὰ δώσωσι λόγον. Ἐβλεπον, ὡς δι' ὀράματος πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των, τὸν κόσμον διαπλαττόμενον καὶ ὀνειρεύοντο τὰς ἀρχὰς τῶν ὄντων, οὐδέποτε γρηγοροῦντες». — Ἐπειδὴ δ' ἐκάστη σχολὴ ὀνειρεύετο κατὰ τὸ ἴδιον αὐτῆς σύστημα.

μα, ἣν ὅλως φυσικὸν τὸ ὅτι ὁ εἷς ἡρνεῖτο τὴν ἀπόφανσιν τοῦ ἐτέρου, θέτων εἰς ἐνέργειαν ὅλας τὰς πνευματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις. ὅπως ἐκμηδενίσῃ πᾶν ὅ,τι ὁ ἀντικείμενος διανοεῖτο. Ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει εὐρίσκονται αἱ ἐπιστῆμαι ἐκεῖ, ἐνθα τις μόνον τῇ βοηθείᾳ τοῦ καταδιωγμοῦ, ἢ τῆς φιλίας καὶ τῶν μηχανορραφῶν δύναται νὰ διαδώσῃ τὰς δοξασίας του, ἢ τὸ σύστημά του, ἢ τὸ σχέδιόν του ! — Βέβηλος ἢ ἀναλογία, ἐάν τις, ὥσπερ διασχίζῃ τὴν γῆν, ὅπως εὖρη καρπούς, θελήσῃ κατ' ἀναλογίαν νὰ μεταχειρισθῇ τὸ αὐτὸ μέτρον καὶ κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος !

Καθ' ὅμοιον τρόπον οὐδέποτε θὰ ἐπεθυμοῦμεν νὰ εὐρωμεν ἐπὶ τοῦ λεπτοφυοῦς τῶν Ἀθηνῶν λειμῶνος χρυσόν, οὐδ' ἐπὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ των ἐδάφους τὸν φιλοσοφικὸν λίθον. — Οὐτε ἡ καλιαισθησία, οὐθ' ἡ φιλοσοφία ἠδύναντο τέλος — οὕτω διατελοῦσαι — οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον νὰ ἀναχαιτίσωσι τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀθηνῶν. Καθ' ὅλην ταύτην τὴν δόξαν, καθ' ὅλην τὴν γραμματικὴν ἀνάπτυξιν ὁ μὲν λαὸς ἔμεινε πάντοτε χωρὶς ἀρετῆς, ἡ δὲ ἀθηναϊκὴ πολιτεία, πλοῖον χειμαζόμενον ἄνευ πηδαλίου. Ἐκλελυμένη καὶ ἀσθενὴς, ἡσθάνθη ἐν πᾶσι τὴν ἀθλιότητα, τῶν σοφιστῶν, τοῦ πολέμου καὶ τῶν στοιχείων καὶ θνήσκουσα ἐχύρωσεν ἐπίσης τὸ θλιβερὸν ἀξίωμα, ὅτι οὐχὶ πᾶν ὅ,τι κάμνει τὰ ἔθνη ἐνδοξα καὶ μεγάλα, καθιστᾷ ταῦτα καὶ εὐτυχῆ !

§. 8.

Ὁ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐλευθερίας
χρυσοῦς αἰών.

Τοῦ ἡδὴ ἀμέσως ῥηθέντος ἀξιώματος οὐδὲν ἄλλο ἔθνος παρέσχε πλείονα παραδείγματα τοῦ ῥωμαϊκοῦ καὶ

δὴ ἐπὶ δύο σχεδὸν ἀντιθέτως τεθημένους αἰῶνας, ἐξ ὧν ἕκαστος ἀντιποιεῖται τὸ τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος ὄνομα. Ἐντεῦθεν δὲ προέκυψεν ὁ χρυσοῦς τῆς ἐλευθερίας αἰὼν καὶ ὁ χρυσοῦς τοῦ Αὐγούστου αἰὼν. Ἀεχνάως ἀνταλλάσσονται καὶ διασταυροῦνται αἱ θεωρίαι τοῦ κόσμου! Ὁ ἐξηγούμενος δημοκρατικὸς εὐρίσκει μόνον ὕψος, δόξαν καὶ μεγαλεῖον ἐν τῇ ρωμαϊκῇ δημοκρατείᾳ, καταρώμενος τὸν Αὐγουστον· τοῦναντίον δ' ὁ ἐπαινέτης τῆς μετρίοφρονος μοναρχίας, βδελύσσεται τὸν δεσποτισμὸν τοῦ ὄχλου. Γενικῶς δ' ἕκαστος λατρεύει τὸ εἰδωλὸν του, χωρὶς νὰ στενοχωρῆται διὰ τὴν ἐνδοθεν εὐδαιμονίαν, ἢ νὰ μεριμνᾷ περὶ εὐρέσεως τοῦ τῆς ἀρετῆς κέντρου!

Διήλθον πολλάκις καὶ ἐπιμελῶς τὴν ρωμαϊκὴν ἱστορίαν καὶ εὔρον καθ' ὅλην τὴν δημοκρατικὴν ἐποχὴν οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἐσωτερικὰς ταραχὰς, ἐξωτερικοὺς πολέμους, μεγαλεῖον ἀκόλαστον, πολίτας ἐνδεεῖς καὶ δούλους δυστυχεῖς! Τὸ μεγαλεῖον τῆς Ῥώμης ὑψώθη διὰ τῶν πολεμικῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ ταῦτα—ὡς οἱ πόλεμοι βιαίου τινὸς δορυκτῆτορος τοῦ κόσμου — θὰ ἔμενον ἄνευ προσοχῆς, ἐάν τις ἐχόμενος αὐστηρῶς, ἢ μετρίως τῆς ἀληθείας ἐπραγματεύετο τὴν ἱστορίαν, ἐὰν τὰ μεγάλα ἐκεῖνα πνεύματα τῶν ποιητῶν, τῶν ρητόρων καὶ ἱστοριογράφων δὲν ἀνεφαίνοντο, βιάζοντες τὴν φαντασίαν των, ἵνα τοὺς ἥρωάς των—μᾶλλον δὲ τὰς εἰκόνας των—μέχρι θαυμασμοῦ ἐξυψώσωσι. Τί δὲ ἐὰν ὁ Ἀχιλλεὺς οὐδένα Ὅμηρον, ὁ Ἀλέξανδρος οὐδένα Κούρτιον καὶ ἡ Ῥώμη οὐδένα Λίβιον εὕρισκεν;

Ἐὰν δὲ θεωρήσω τὴν ρωμαϊκὴν ἱστορίαν εἰς τοὺς συγγραφεῖς τῆς, τὸ λαμπρὸν τῆς ἐκθέσεώς τῆς, τὰς τεχνικὰς τροπὰς τῶν περιστάσεων, αἵτινες ἄλλως συνέβησαν, τοὺς ἐξόχους λόγους, οὓς τινες οἱ ἥρωές τῆς οὐδέποτε εἶπον, τὴν εὐγενῆ ὑπερφημίαν, τὴν πάντα τὰ ἔθνη βδελυττομέ-

νην, τὴν ἀξίαν, ἣν εἰς πᾶσαν πράξιν ἐγίνωσκον ν' ἀποδίδωσι, τὰ στρατηγήματα, ὅπως καὶ αὐτὰς τὰς ἡττας των καθιστῶσιν ἐνδόξους καὶ κατ' ἐξοχὴν τὴν ὡραίαν γραφίδα, δὲ δύναμαι ἄλλως ποιῆσαι, ἢ θαυμάσαι ταύτην. Ἀλλ' εἰσερχόμενος εἰς τὴν ἐνδοθεν τῶν ἔργων καὶ πράξεων ἔρευναν, χάνω πᾶσαν ὑπόληψιν πρὸς τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῆς ῥωμαϊκῆς ἐλευθερίας· ὁλόκληρος ἡ ὕλη τῆς ἱστορίας τοῦ αἰῶνος τούτου εἶναι κατάλληλῆς καὶ ἐπαναστάσεις, ἄδικοι πόλεμοι, κακώτεροι ἔθνων, αἱματηραὶ συνομωαίαι καὶ ἥδη διεφθαρμένα, εἴτ' ἐκ τῆς βαρβαρότητος, εἴτ' ἐκ τῆς πολυτελείας.

Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Ταρκινίου ἐπίστευταν οἱ Ῥωμαῖαι, ὅτι θ' ἀπολαύσωσι τοὺς θαυμασίους καρποὺς τῆς φαντασιώδους ἐλευθερίας των. Ἐδείχθη ὅμως εὐθύς, τί εἶναι εἰς λαὸς — ἄνευ ἡθῶν καὶ πολιτείας ἄνευ ἀρετῆς — ἀφειμένος εἰς ἑαυτόν. Εὐθύς τότε ἡσθάνθησαν, ὅτι ὁ μέγιστος τύραννος ἐνὸς ἔθνους εἶναι ὁ λαὸς καὶ ἡ τελευταία ὠθητὶς εἰς ἐπανάστασιν εἶναι ἡ μὴ μετ' ἀρετῆς ἔνδεια! Ἡ κατὰ τῶν ὀφειλετῶν σκληρότης τῶν δανειστῶν ἔφθασεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω, κινήσασα τὴν πρώτην στάσιν. Καθ' ἣν στιγμήν δ' ἐγένετο βουλὴ περὶ πολέμου κατὰ τῶν Οὐολούσκων, ἐνεφανίσθη τις ἐκ τῶν καχοδαιμόνων τούτων ἐν μορφῇ θλιβερᾷ διὰ μέσου τῆς ἀγορᾶς τρέχων καὶ φωνάζων. «Ἐγεννήθην ἐλεύθερος καὶ πλέον, ἢ ἅπαξ διεκινδύνευσά τὴν ζωὴν μου ὑπὲρ πατρίδος! Κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον δὲν ἠδυνήθην νὰ καλλιεργήσω τὸν μικρόν μου ἀγρόν, πυρποληθέντα καὶ καταστραφέντα ἐντελῶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀρπασάντων μοι πᾶν ὅτι εἶχον. Ἐν τοιαύτῃ δὲ καταστάσει πραγμάτων ζητοῦσι μοι ἔτι φόρους· πρὸς ὧν τὴν ἀπόδοσιν οὐδὲν ὑπολείπεται μοι βοήθημα, ἢ νὰ κάμω χρέη! Οἱ τόκοι ἐπολλαπλασιάζοντο. Οἱ δανεισταὶ ἔλαβον

τὴν σμικρὰν μου οὐσίαν, ἣν ἔτι εἶχον. Μὴ ἀρκούσης δὲ τυχύτης εἰς ἐξόφλησιν τοῦ χρέους, ἐρρίφθην εἰς τὰς φυλάκας καὶ ἐβατανίσθην ἀσπλάχνως.» Πρὸς τοῖς λόγοις τούτοις ἐξεδύθη τὰ ἱμάτιά του, περιδεικνύων τὰ μεμαστιγωμένα νῶτα του, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὰ ἐνδοξα τραύματα τοῦτε στήθους καὶ τῶν πτυχῶν, ἅτινα κατὰ τὸν ὑπὲρ πατρίδος πόλεμον ἔλαβε! (Livius L. II. 23). Τοῦτο δ' ἦν ἀρκετὸν ὅπως διεγείρῃ εἰς ἐπανάστασιν λαον, ὅς γε πρὸ χρόνου κατεθλίβετο μόιον, διότι ἐνῶ ἐμάχετο ἐν τῷ πεδίῳ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας κατ' οἶκον ἐπιέζετο καὶ ἐμαστιγοῦτο, εἰς τὰ δεσμὰ ριπτόμενος καὶ ἡ ἐλευθερία του ἦτο μᾶλλον ἀσφαλὴς ἐν πολέμῳ, ἢ ἐν εἰρήνῃ, ἀσφαλέστερος μεταξὺ ἐχθρῶν ὑπάρχων, ἢ μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν του! — Παράδοξος τῷ ὄντι εἰκὼν ἐλευθερίας! — Ἐν τούτοις ἡ πρώτη στάσις κατεβλήθη, πλὴν μόλις ἐγένετο ἡ μετὰ τῶν Οὐαλούσκων εἰρήνη, ἐξερράγη νέα. Οὕτω δ' ἀντιλάσσοντο ἀδιαλλείπτως αἱ ἐσωτερικαὶ στάσεις μετὰ τῶν ἐξωτερικῶν πολέμων. Πάντες ἡτθάνοντο τὴν ἀνάγκην συντάγματος, ἀλλὰ κατὰ τὴν διαρκῆ διακύμανσιν κατεδολιεύετο τοῦτο πάντοτε ἡ ἐπικρατοῦσα μερίς, νῦν μὲν ὑπερίσχυον οἱ πατρίκιοι, νῦν δὲ οἱ δήμαρχοι· εἴτα δ' ἐξουσίαζον οἱ Δέκα μετ' ἀπολύτου τυραννίας, μέχρις οὗ ἡ θεὰ τῆς Βιργινίας ἐξεδίωξε τοὺς Δέκα, ὡς ἡ τῆς Λουκρητίας, τοὺς βασιλεῖς. Ἐπειδὴ δὲ ἀπέχειτο τῇ Γερουσίᾳ, ἵνα δώτῃ εἰς τὸν ἀνήτυχον ὄχλον νέαν διεύθυνσιν, ἡ μᾶλλον ν' ἀπομακρύνῃ τοῦτον ἐκ τῆς πόλεως, ἀνήφθησαν πυρὰ πολεμικὰ τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, κατὰ τῶν Οὐρήων, κατὰ τῶν Φιδηναίων, κατὰ τῶν Τιβυρτίνων, κατὰ τῶν Ταρκινίων, τῶν Φαλερίων, τῶν Σαμνιτῶν, τῶν Λατίνων, τῶν Ταραντίνων καὶ πολλῶν ἄλλων. — Ἀρπαγὴ καὶ εὐτυχεῖς ἐπιδρομαὶ ἐνέπνευσαν εἰς τὰς καρδίας τῶν δημοκρατικῶν Ῥωμαίων τὸ πνεῦμα τῆς πλεονε-

ξίας καὶ κατακτήσεως. Ἄλλ' ἐνῶ ἐν μέρος τῶν λεγεώνων τῆς ξένας χώρας ἐλεηλάτει, ἡ ἐν τῇ πόλει σιτοδεία διήγειρε συνεχεῖς στάσεις καὶ νέας μιαραῶς σκηναῶς. Πάντες ἐγεύθησαν μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς χρυσοῦς ταύτης ἐλευθερίας τί δύναται ἡ τῶν ἐνδεῶν πλειονοψηφία νὰ διαπράξῃ.

Ἀφοῦ τέλος ὁ εἰς λαὸς μετὰ τὸν ἄλλον, τὸ ἐν βασιλεῖον μετὰ τὸ ἄλλο κατορθώθη νὰ πέσωσιν εἰς τοὺς ῥωμαῖκοὺς ὄνυχας, τοῦτ' ἔστι, νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὸ δημοκρατικὸν μεγαλεῖον· ἀφοῦ οἱ Ῥωμαῖοι ἔπηξαν τὴν κυριαρχίαν ἐφ' ἐνὸς μεγάλου τῆς οἰκουμένης μέρους, αἱ διὰ γῆς καὶ θαλλάσσης ἐπιστρέφουσαι λεγεῶνες ἔφερον τὸ πνεῦμα καὶ τὰ ἦθη ξένων λαῶν καὶ δι' αὐτῶν τοὺς ἀντιποδας τῆς ἐλευθερίας. — τὴν θηλυπρέπειαν καὶ τὴν ἀκολασίαν. Ἡ σωφροσύνη καὶ ἐγκράτεια ἀπώλοντο. Ἡ γεωργήσιμος κατασταθεῖσα χώρα παρημελήθη, καὶ τὸ ἄροτρον ἀφέθη εἰς τοὺς δούλους. Ἡ Ῥώμη ἐκαλλωπίσθη καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἐπεξετάθη, ὥστε αἱ πρότερον γειτονικαὶ πόλεις ἐγένοντο προάστεια ταύτης. Αὕτη δὲ ἡ Ῥώμη κατέστη κῆπος διασκεδάσεως διὰ τοὺς μεγάλους. Ἐκεῖ ἐνθ' ἔκπαλαι ἔβλεπέ τις στάχυας χρυσοῦς κυματίζοντας βλέπει ἤδη μέγαρα καὶ ἀμφιθέατρα, ἐν οἷς εὗρισκον μεγάλην εὐχαρίστησιν βλέποντες ἅμα ἀνθρώπου, ἢ ζώου ρέον! Ἐν μέσῳ δὲ τῆς δόξης ἡσθάνθη ἡδη διὰ μιᾶς ἡ μεγάλη Ῥώμη τὴν πρώτην αὐτῆς ἀνάγκην, γενομένη ὑποτελὴς τῶν θेरισμῶν τῆς Αἴτνης, τῆς Σαρδινίας καὶ τοῦ Νείλου. Οἱ ἀγέροχοι Ῥωμαῖοι, οἱ ἑαυτοὺς βασιλεῖς τοῦ κόσμου καλοῦντες, δὲν εἶχον ἄρτον!

Εἶναι ἀλήθεια, ἥτις διέρχεται δι' ὅλης τῆς ἱστορίας τῆς πολυτελείας, ὅτι αὕτη μᾶλλον πένητας, ἢ πλουσίους παράγει. Μόνον ἡ Ῥώμη ἡσθάνθη πολλάκις, πόσον με-

γάλη ὑπῆρξεν ἡ τοῦ λαοῦ δυστυχία ὅταν οἱ ἀγροῖ τοῦ δὲν ἐπέφερον καρποῦς, ἢ ἡ τιμὴ τοῦ σίτου, ἔνεκα τοῦ πλεονασμοῦ τῶν ἀπείρων ἐνδεῶν, ἐγίνετο καθ' ὑπερβολὴν ἐπαισθητή. Εἴθ' ὅμως ὅλα τὰ ἔθνη, ἅτινα περιπαθῶς στενάζουσι διὰ τὴν ἐλευθερίαν, νὰ ἐδιδάσκοντο ὑπὸ τῆς ἱστορίας, ὅτι ὑπὸ τοῦ ἀπλοῦ μόνον τῆς ἐλευθερίας ὀνόματος τόσον ὀλίγον δύναται τις νὰ ζήσῃ, ὅσον καὶ ἀπὸ μόνον τὸν ἀέρα, ὅτι ἀποφεύγων τις τὸν ἀετὸν, ἢ τὸν λέοντα, περιπίπτει συχνὰ εἰς τοὺς ὄνυχας τῆς πολυκεφάλου ὕδρας τοῦ ὄχλου, ὅτι ἀνθ' ὅλης τῆς ῥωμαϊκῆς δόξης θὰ ἦτο κάλλιον εἰς τὸν Κούριον νὰ ἔβραζεν ἀκόμη τὰ γογγυλία του, εἰς τὸν Ἀουφίδιον, νὰ ἔζῃ μὲ τὰ παγώνιά του, εἰς τὸν Κάτον Αἴλιον, νὰ τρώγῃ ἐκ σκευῶν πηλίνων, εἰς τὸν Ῥήγουλον, νὰ καλλιεργῇ τὸ χωραφάκι του μόνος, καὶ αἱ γυναῖκες καὶ θυγατέρες τοῦ Λεντούλου, τοῦ Πιζῶ καὶ Φαβίου νὰ κατασκευάζωσιν ἐκ μαλλίων ἐνδύματα καὶ αὐτὰς τὰς σκηνάς τῶν ποιμνίων νὰ ποιῶσιν! ἢ ὁ Μουρήνας νὰ σκεπάζῃ τοὺς τοίχους ὅλους τοῦ ὅκου του μὲ μάρμαρα, ὁ Ἀντώνιος νὰ δίδῃ θεατρικὰς παραστάσεις ἐπὶ ἀργυροῦ βωμοῦ καὶ ὁ Καῖσαρ νὰ κατασκευάζῃ κατὰ τοὺς ἐπικηδεῖους τοῦ πατρός του ἀγῶνας ὅλα τὰ ὄπλα ἐξ ἀργύρου· ὅτι θὰ ἦν κάλλιον ἑαυτοὺς δι' ἀξιομάτων εἰρηνικῶν καὶ δικαίων νὰ ὑπερασπίζωσιν, ἢ δι' ἀδίκου ἐντάσεως τῆς δυνάμεως νὰ παραπικράνωσι τὸ ἥμισυ τοῦ κόσμου, κινηγοῦντες μὲ θώρακας (ἐνοπλοι) αὐτὸν, καὶ μ' ὅλας τὰς νίκας καὶ τοὺς θριάμβους, τοσοῦτον νὰ κατερηνώτῳσι τὴν πολιτείαν, ὥστε νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν ἀνάγκην, ἵνα ἐφεύρωσι τὴν τῶν πενεστάτων (pro letariorum) τάξιν!

Τῆς Ῥώμης λοιπὸν ἡ χρυσῇ ἐλευθερίᾳ οὐδὲν ἄλλο ὑπῆρξε, ἢ παταγώδης ἐμπαιγμὸς, δι' οὗ, οὐ μόνον οἱ σύγχρονοι, ἀλλὰ καὶ οἱ μεταγενέστεροι ἀπατῶνται. Καλοῦσι

τοὺς ῥωμαίους, πατριώτας, εὐγενεῖς, μεγαθύμους, φιλοδικαίους Ῥωμαίους, οἵτινες καὶ ἀπέκτησαν τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὸ σέβας τοῦ ἡμίσεως. — ὑποτεταγμένου — κόσμου, διότι εἶχον τὴν εὐμένειαν νὰ παρέχωσιν αὐτῷ τὸ τοῦ πολίτου δικαίωμα, ἢ τὸ τῆς προστασίας. Οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ Ῥωμαῖοι ἐκεῖνοι, ὧν κατὰ τὸν Ἰουγουρθικὸν πόλεμον, οὐδεὶς κατέχων πολιτικὴν ἀρχὴν ἔμεινεν ἄγευστος τοῦ ἀφρικανικοῦ χρυσοῦ καὶ δὲν ὑπεστήριξεν ἀδικήματα. Ἐκ τούτων τῶν Ῥωμαίων ἦσαν ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐδηλητηρίασαν τὰς τῶν Περγαμίων πηγὰς! οἵτινες ἐν τῷ βριαθικῷ πολέμῳ ἐφέρθησαν ὡς μικροὶ καὶ βάρβαροι, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ὑπατον Καίπιον· καὶ οἵτινες τοσάκις ὑπὸ τῶν ἰδίων ἀρχηγῶν ἀπατῶμενοι ἐχρητίμευον μόνον, ὅπως δώσωσι τὴν τελευταίαν μαχαιργίαν· ὧν ἡ δόξα καὶ ἡ εὐδαιμονία εἶναι μᾶλλον τι φαντασιῶδες ἔργον τοῦ ἱστορικοῦ, καὶ οὐχὶ τῆς ἱστορίας. Ἐκ τούτων ἄρα οὐδέποτε θὰ τυφλώσῃ ἡ πεφημισμένη ῥωμαϊκὴ ἐλευθερία ἐκεῖνον, ὅστις δι' ἀφατριάττου ἐρεῦνης διακρίνει τὸ ψευδὲς χρυσίον ἀπὸ τὸ γνήσιον. Αἱ τῶν Ῥωμαίων ἀρεταὶ ἦσαν, ἡ ἐφευρέσεις τῶν πανηγυριστῶν των, ἡ οὔτε καὶ ἄξιαι τοῦ θεοῦ τῆς ἀρετῆς ὀνόματος! Ἐν τούτοις κεῖται καὶ ἡ αἰτία καὶ ἡ ἀπάντησις τῆς ἐρωτήσεως! Διὰ τί αἱ ἀρεταὶ τῶν Ῥωμαίων, ὡς καὶ αἱ τῶν Ἑλλήνων, τόσον ὀλίγ' ἀγαθὰ αποτελέσματα ἐγκατέλιπον! Διὰ τί αὗται τόσον βαθέως κατεποντίσθησαν! — Διότι αὗται σπανίως ὑπῆρξαν ἀληθεῖς ἀρεταί!

» Αἱ ἀληθεῖς ἀρεταί, γράφει ὁ Ἰσηλῖνος, εἰσὶ καρποὶ πεφωτισμένης διανοίας, ἐλαμφθείσης καὶ καθαρᾶς ἐπιγνώσεως τοῦ θεοῦ, γενικῆς ἀγάπης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ ὑψηλοῦ αἰσθήματος, ἅτινα κατὰ τὸ μέτρον τῶν πολυτρόπως μεταβαλλομένων σχέσεων τοῦ ἐναρέτου ἐν πάσῃ περιπτώσει διὰ τρυφεροῦ συναισθήματος τοῦ ἀγαθοῦ καὶ

δικαίου πρὸς ἄτομον, ἢ ὅλας κοινωνίας διαφοροτρόπως ἐκδηλοῦνται. τῶν πλείστων μεγάλων πράξεων, τῶν ἐν ταῖς παλαιαῖς ἱστορίαις ἀκτινοβολουσῶν, τὸ μόνον πυρῶδες καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μηχανικὸν ἐλατήριον ἦν ὁ κάλαμος τοῦ συγγραφέως. Καὶ περὶ αὐτῶν τῶν μεγαθυμοτάτων πράξεων ὁ σκοπὸς (τοῦ συγγραφέως) περιορίζεται εἰς τὴν ὠφέλειαν ἑνὸς μέρους, τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν τῇ πολιτείᾳ. Σπανίως αἰσθημα τρυφερόν καὶ εὐγενὲς πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἐξετίμησεν ἀληθῶς τὰ πράγματα. Ἡ ὀρθὴ καὶ πεφωτισμένη ἐπιθυμία, τοῦ ποιῆσαι ἀνθρώπους καὶ ὅσον οἶον πλείους, εὐτυχεῖς, ἢ τοῦλάχιστον τὸ σέβεσθαι τὴν ἀνθρωπότητα, τὴν μὴ ἀνέκουσαν εἰς τὸ ἔθνος τῶν, ἐλαχίστους ἐκ τῶν ἡρώων τῆς ἀρχαιότητος ἐθέρμανε. Ἡ δικαιοσύνη σπανίως ὑπῆρξεν ἡ εὐδοκίμη τῶν δημοσίων πράξεων τῶν. Σχεδὸν δὲν ἐπίστευον, ὅτι εἰς τοὺς βαρβάρους, τουτέστιν εἰς τοὺς ξένους, εἶχον ὑποχρέωσιν τινα. Τὸ μέγαθυμον, ἡ ἐγκράτεια καὶ ἡ σωφροσύνη τῶν ἦσαν προϊόντα τῆς στερήσεως φίλων καὶ τῶν ἀπατηλῶν θεληγῆτρων, ἅτινα διέφθειραν τοὺς ἀπογόνους τῶν. Ἡ γενναιοδότης, ἡ καθόλου ἀρετὴ τῶν δημοκρατικῶν τρύτων, ἦσαν παρὰ τοῖς πλείστοις λείψανον τῆς βαρβαρότητος καὶ τῆς σκληρότητος. Ἡ κεκαθαρμένη διάνοια, ἡ ἀληθὴς τοῦ ἀγαθοῦ ἀγάπη καὶ ὕστερον ἀκόμη ἐπὶ μακρὸν δὲν ἀπετέλει τὸν χαρακτῆρα τοῦ λαοῦ τούτου. Ἡ κενοδοξία καὶ τὰ πάθη ἦσαν ἀείποτε τὰ ισχυρότερα καὶ σχεδὸν τὰ μόνα ἐλατήρια, ἅτινα καὶ τοὺς ἀγαθωτέρους μεταξὺ αὐτῶν κατεξουσίᾳζον».

(Geschichte d. Menschheit. II. The. S. 242 — Ἰδὲ καὶ Sibyll. II. The. S. 361).

Ἐάν λοιπὸν τὸν ὅλον χαρακτῆρα τῶν δημοκρατικῶν Ῥωμαίων ἐκ τοῦ συνόλου θεωρήσωμεν, δεόν νὰ ὁμολογῇ.

BIBLIOTHECA
M. Q. A. T.

σωμεν καθαρῶς, ὅτι ὁ χρυσοῦς τῆς ἐλευθερίας των αἰῶν οὐδέποτε θὰ μᾶς ἐμβάλλῃ εἰς πειρασμόν· καὶ δυνάμεθα ἐκεῖνο μόνον νὰ ἐπαναλάβωμεν, ὅπερ ὁ Βολταῖρος, μόλην του τὴν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν πρόληψιν εἶπε «θέλω μᾶλλον νὰ ζῶ μετὰξὺ τῶν ὀνύχων τοῦ λέοντος, ἢ μετὰξὺ τῶν ὀδόντων ἀπείρων γαλῶν τῶν συμπολιτῶν μου!»

» Ἡ ἐλευθερία ἔστ' ἐν τῷ κύκλῳ τῶν δραμάτων
Καὶ τὸ ὥραϊον ἀνθεῖ μόνον μετὰξὺ τῶν ἀσμάτων.

(Schiller).

§. 9.

Ὁ χρυσοῦς τοῦ Αὐγούστου αἰῶν.

Ἐάν τις ἐξετάζῃ τὸν αἰῶνα τοῦτον κατὰ τὸν Βιργίλιον καὶ Ὁράτιον, ὅποια προσδοκία μεγάλων πραγμάτων! Ὅποια λάμψις καὶ μεγαλεῖον! Ὅποιον σέβας τῶν ἡθῶν!

Incipiunt magni procedere menses!

VIRGILIUS

Res italas armis tutaris, moribus ornas. etc.

HORATIUS

Ἐὰν δὲ τούναντίον ἀκολουθήσῃ τὸν Δίωνα, τὸν Τάκιτον, τὸν Σουετώκιον περιέρχεται εἰς ἀπορίαν μὴ δυνάμενος νὰ ἐξηγήτῃ, πῶς δύναται τις νὰ εἰπῇ, ὅτι ὁ Αὐγουστος ὑπεράσπισε τὸ κράτος διὰ τῆς γενναιότητός του καὶ καθωράισεν αὐτὸ διὰ τῆς ἀρετῆς! Πῶς ὁ Ὁράτιος ἐν τῇ ποιητικῇ του ἐξάρσει τοσοῦτον ὑψώθῃ, ὥστε ζῶντα ἔτι τὸν Αὐγουστον ἀνύψωσεν εἰς Θεὸν, ἀρνηθεὶς ἅμα τὴν εὐτυχίαν τῷ μετὰ ταῦτα κόσμῳ τοῦ ἔχειν ἔνα Αὐγουστον!

«Εὐγνωμοσύνη κινούμενοι προσφερόμεν σοι ἤδη τῷ ὄντι ἔτι παρ' ἡμῖν θύματα σεβασμοῦ πρῶϊμα· ὅπου τὸ σὸν ὄνο-

μα τιμᾶται, οἰκοδομοῦνται βωμοί, ἡμεῖς δ' ὁμολογοῦμεν, ὅτι τὸν ὁμοίόν σου ἡ γῆ οὐτ' εἶδε μέχρι τοῦ νῦν, οὐτ' ὄφεται ὁ κόσμος ποτέ.»

Τομ. 2. Ἐπιστ. 1.

Εὐλόγως ἄρα λέγει ὁ συγγραφεὺς τῆς ἀνω μνησθείσης ἱστορίας τοῦ Κόσμου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος «τὰ καλὰ πνεύματα τοῦ αἰῶνος του, τὰ τοσοῦτον ἐγκωμιάσαντα αὐτὸν, θὰ ἐπέβαλλον πάντως σιωπὴν εἰς πᾶσαν φωνὴν ὑψουμένην κατ' αὐτοῦ, ὅπως πιστεύσωμεν αὐτοῖς!»

Der röm. gesch. B. IV S. 641.

Ὁ γενναῖος οὗτος ἥρως ἐκρύβη ἐν τοῖς μυχαιτάτοις τοῦ πλοίου του, ὅτε αἱ λεγεῶνες του ἐνίκων τὸν Σῆξτον Πομπήιον. Αὐτὸς οὗτος προσεποιεῖτο τὸν ἀσθενῆ, ὅτε ὁ αὐτῷ συνάρχων Ἀντώνιος ἐμάχετο ἀντ' αὐτοῦ ἐν τῇ παρὰ τοῖς Φιλίπποις μάχῃ. Ἐθριάμβευσε μόνον διὰ τοῦ ξίφους τοῦ Ἀγρίππα, ὡς εἶτα ἐκυβέρνα μὲ τὴν κεφαλὴν τοῦ Μεκῆνα. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μουρήνα ἔμεινεν ἐν Ῥώμῃ. Ὅτε δ' ἔσχε τὴν διάθεσιν νὰ παίξῃ ἐπὶ μικρόν τινα χρόνον τὸ πρόσωπον τοῦ μεγάλου Καίσαρος, μετέβη εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπως φέρῃ εἰς ὑποταγὴν τοὺς Καντάβρους, πλὴν ὁμως ὁσάκις ἐδιοίκει προσωπικῶς, ἐνικᾶτο. Ἀλλ' εὐθὺς περιέπεσεν εἰς ἀσθένειαν εἴτ' ἐκ τῶν ταλαιπωριῶν τῆς ἐκστρατείας εἴτ' ἐκ τῆς λύπης. Ἀπερίγραπτον ἦν τὸ μῖσος καὶ ἡ ἀποστροφὴ τῶν λαῶν τούτων κατὰ τῆς ὑποταγῆς των εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ Αὐγούστου! Μητέρες ἐφόνευον τὰ ἴδια τέκνα, ὅπως ἀπαλλάξωσι ταῦτα τῆς δουλείας! Ὀλόκληροὶ οἰκογένειαι ἐδηλητηριάζοντο, ἢ ἔμπηγον τὰ ξίφη εἰς τὰ στήθη των, ἢ ἐρρίπτοντο εἰς τὸ πῦρ τῶν καιομένων οἰκιῶν των. Τὸ ἐν ἔθνος μετὰ τὸ ἄλλο ἐζήτει ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τοῦ χρυσοῦν τοῦ Αὐγούστου σκῆπτρον!—

Ἐν τούτοις δὲν δύναται τις ἀρνηθῆναι. ὅτι ἡ τύχη ἔπαι-

ξεν εὐνοϊκώτατα μετὰ τοῦ Αὐγούστου, ὅπως διαμείνῃ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐπὶ τοῦ θρόνου. Τοῦτο ἦν ἀληθῶς συντυχία μόνον ὄλων τῶν δυνατῶν συγχυριῶν, δι' ὧν δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ ὑψωθῇ. Ὅταν ἔθνος τι καταπέσῃ ἅπαξ ἠθικῶς καὶ ἀποκάμῃ ἀπὸ τὰς ἀδιαλείπτους μηχανορραφίας, ἀπὸ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ τὴν δυστυχίαν, ἔρχεται τρίτος τις ἐν καιρῷ λίαν εὐθέτω, ὅπως ἐξ αὐτῶν τούτων κατορθώτῃ ὅ,τι ἂν αὐτὸς θέλῃ. Καὶ τοιαύτη ἦν ἀληθῶς ἡ περίπτωσις, καθ' ἣν ὁ Αὐγούστος ἀνέβη τὸν θρόνον. Ἡ εὐτυχὴς ἐμφάνισις του κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ὁ ῥωμαϊκὸς λαὸς ἦν ἑτοιμος νὰ προσκυνήσῃ πᾶσαν τύγριν, ἐὰν μόνον ἡδύνατο νὰ δεῖξῃ, ὅτι δὲν θὰ τὸν κατεσπάραττεν· ἡ μετριοπάθειά του, ἣν ἐγίνωσκεν ἐνίοτε νὰ δεικνύῃ εἰς τὰ τῶν ἄλλων πλεονεκτήματα καὶ ἡ συμβουλὴ καὶ ὁ βραχίων μεγάλων τινῶν ἀνδρῶν, ἔθηκαν τὸν θεμέλιον λίθον τῆς ἐξουσίας του! ἀλλ' οἵτινες τοῦ λοιποῦ συνετέλουν, οὐχὶ πῶς διὰ τοῦ θρόνου νὰ μετριάσωσι τὰ παθήματα τοῦ λαοῦ, νὰ βελτιώσωσι τὰ ἥθη του καὶ νὰ ἀνυψώσωσι τὸ ἔθνος ἐκ τῆς βαθυτάτης καταπτώσεώς του, ἀλλὰ πῶς νὰ ἐδραιώσωσι τοῦτον ἐπὶ τοῦ θρόνου.—Ὁ ἡθικογνώμων εὐρίσκει ἄρα ὑπὸ τὴν χρυσῇν τοῦ Αὐγούστου κυβέρνησιν μόνον τὸν σιδηροῦν τῆς κακοηθείας αἰῶνα! Ἡ ἀνθρωπότης, ἰδίως μετὰ μεγάλας μεταβολάς, δικάσιται νὰ τρέφῃ μεγάλας ἐλπιδας, ὅτι θὰ ἐπέλθωσι καιροὶ καλλίτεροι, ἐπερχομένης τῆς βασιλείας τῆς ἀρετῆς, καὶ ἀρχόντων τοῦ τε νόμου καὶ τῶν χρηστῶν ἡθῶν, ἀλλ' ὅπως ταῦτα πραγματοποιηθῶσι, θεὸν αἰπρῶται ἀκτῖνες νὰ κατέλθωσιν ἄνωθεν. Μόνον λοιπὸν διὰ τοῦ

ὕψηλοῦ καὶ δραστικοῦ παραδείγματος τοῦ
 ὀρόνου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν, δύναται τὸ καταπε-
 πτωκὸς πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου νὰ κατατῇ ἀρρενωπόν.
 Ἀλλὰ τοιαύτη δὲν ὑπῆρξε βεβαίως ἡ περίστασις τοῦ ὀρό-
 νου τοῦ Αὐγούστου. Τὰ παραδείγματά του συνέτειναν μό-
 νον, ὅπως τὰ ἔτι σποράδην ὑπάρχοντα τῆς ἡθικῆς σπέρμα-
 τα καταπνίξωιν, Ἐντεῦθεν δ' ἡ ἀκολασία τῶν Ῥωμαίων
 ἐφθασεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω τῆς ἐξαχρειώσεως, ἥτις ἀφαι-
 ρεῖ ἀπὸ τὰ ἔθνη πᾶσαν ἀνδρικὴν δύναμιν.

Ἐγκωμιάζουσι τὸν Αὐγούστον διὰ πολλὰς ἐξαιρέτους
 διατάξεις καὶ νομοθεσίας. Ἀλλ' ὑπάρχουσι νόμοι, ἀνάλο-
 γοι ὄντες τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐποχῆς καὶ εἰσι καλοὶ καὶ
 ἐξαίρετοι, πλὴν συνάμα δὲν παρέχουσιν ἀπόδειξιν καὶ κα-
 λῶν ἡθῶν καὶ καιρῶν· περὶ ὧν μᾶλλον ἡδύνατό τις νὰ εὐ-
 χηθῇ, ὅπως μηδέποτε λάβοι ἀνάγκην αὐτῶν. Ἐγκωμιάζεται
 ὁ Αὐγούστος, ὅτι συνέστησεν ἴδιον στρατιωτικὸν ἐξ ἐπτά
 κοχορτῶν, ὅπερ εἶχε τὰς ἰδιαιτέρας κατοικίας καὶ ἐλάμ-
 βανε προσδιορισμένον μισθόν, ὅπως προστατεύῃ τὴν ἐσω-
 τερικὴν τῆς πολιτείας ἀσφάλειαν.

Ἀλλ' ἐάν τις ἐξετάσῃ τὰ μέτρα ταῦτα κατὰ βάθος, εὐ-
 ρίσκει τὴν ἀνάγκην τῆς ὑπάρξεώς του εἰς τὴν ὑπερεκχει-
 λίσασαν κλοπὴν, τὰς μαιφονίας καὶ πυρκαϊάς. Ὁ μονάρχης
 ἔπρεπε νὰ ᾔναι ἀσφαλὴς εἰς τὸ παλάτιόν του καὶ ὁ πολί-
 τής νὰ κοιμᾶται ἡσυχος!

Πόσον ἀξιοθρήνητος εἶναι ἡ κατάστασις ἐνὸς λαοῦ, παρ'
 ᾧ ἐξωτερικὴ βία ἀστυνομιῶν πρέπει νὰ διενεργῇ τὰ πάντα,
 διότι ἡ ἐνδον ἀστυνομία τῆς ἀρετῆς οὐδὲν πλέον ἰσχύει!

Μόλας ὅμως τὰς ἐξωτερικὰς προπαρασκευάς, τὸ κακὸν
 ἤρξανε διαδιδόμενον καὶ ἡ τῶν ἡθῶν διαφθορά ἐφθασεν εἰς
 τὸν κολοφῶνα τῆς, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Αὐγούστος περὶ τὸ
 τέλος τῆς κυβερνήσεώς του ἡσθάνετο, πόσον βαθέως κα-

τέπεσεν ἡ ἐποχή του ὑπὸ τὴν ἰσχύν τοῦ ἀκολάστου βίου! καὶ ὁποῖαν ἐπίδρασιν εἶχεν ἡ κατὰπτωσις αὕτη ἐπὶ τῆς κοινῆς εὐδαιμονίας! — Εἶναι ἀλήθεια, ἣν ἡ παγκόσμιος ἱστορία τρανῶς ἐκφέρει, ὅτι, ὅπου δὲν ὑπάρχει οὐδεμία οἰκιακὴ πλεον ἄρετὴ ἐκεῖθεν καὶ ἡ κοινωνικὴ καὶ ἡ πολιτικὴ ἄρετὴ ὥχοντο ἡδὲ. Ἡ θεωρία αὕτη καὶ ἡ ἰδία πείρα πιθανὸν νὰ ἐκίνησεν κάπως καὶ αὐτὸν τὸν Αὐγούστον, ὅπως ἐξετάσῃ τὸ πρᾶγμα βαθύτερον καὶ ἀναζητήσῃ τὸ κακὸν εἰς αὐτάς τὰς ρίζας, ὃ ἐστίν, ἐν τῷ κατχμερισμῷ τῶν πρώτων οἰκιακῶν καθηκόντων, ἐν τῇ προσβολῇ τῆς συζυγικῆς πίστεως καὶ ἔτι μᾶλλον ἐν τῇ ἐπιπολοῦσῃ καταφρονήσει τοῦ γάμου. Ἐκ τούτων δ' ὁρμώμενος ἐποιήσατο πανηγυρικὴν ἐξέτασιν τῶν Ῥωμαίων ἱππέων, διατάξας, ἵνα οἱ μὲν ἄγαμοι σταθῶσιν εἰς τὸ ἓν μέρος, οἱ δὲ ἔγγαμοι, εἰς τὸ ἕτερον. Ἀποδειχθέντος δὲ, ὅτι πολὺ πλεον ἀπὸ τὸ ἥμισυ τούτων ἦσαν ἄγαμοι ἔκαμε τὴν ἀκόλουθον ἀξιοθαύμαστον ὁμιλίαν.

«Ἐνῷ ἀσθένειαι καὶ πόλεμοι ἀφαρπάζουσι τοσοῦτους πολίτας, τί θὰ συμβῇ εἰς τὴν Ῥώμην, ὅταν δὲν ἐρχώμεθα πλεον εἰς γάμον; Ἡ πόλις δὲν ἀπαρτίζεται ἐξ οἰκιῶν, περιπτυλίων καὶ δημοσίων πλατειῶν! Τὴν πόλιν ἀποτελοῦσιν οἱ ἄνθρωποι. Οἱ χρόνοι τῶν μύθων παρῆλθον, καθ' οὓς οἱ ἄνθρωποι ἐφύτρωνον ἀπὸ τὴν γῆν, ὅπως ἀσχολῶνται εἰς τὰς ἐργασίας σας. Ἀλλ' οὔτε κἂν πρόκειται περὶ βίου παρθενικοῦ, καθότι ἕκαστος ὑμῶν ἔχει καὶ ἐν τῇ τραπέζῃ του καὶ ἐν τῇ κλίνῃ του τὴν συμπαίκτηράν του. Ὑμεῖς ζητεῖτε μόνον τὴν εὐμάρειαν διὰ τὰς ἀκολασίας σας. Ἀλλ' ἴσως ἐπιχαλεῖσθε τὸ παράδειγμα τῶν ἐστιάδων; Ἐχει καλῶς! Πλὴν πρέπει νὰ ζῆτε ἐν παρθενίᾳ, ὥς ἐκεῖναι, ἄλλως ἡμεῖς αὐτοὶ καθιστᾶτε ἑαυτοὺς ἀξιοποίνους. Πάντως

ὅμως εἶπθε κακοὶ πολῖται, εἴτ' ἀκολουθήτη τις τὸ παράδειγμά σας, εἴτ' ὄχι».

Dion. C. L.VI.—Montesquieu Esprit des loix C. XXXI.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐδημοσιεύθη καὶ ὁ νόμος *paria poppaea*, δι' οὗ αἱ ἐκ δωρεάν κληρονομίαι τῶν ἀγάμων περιεῖρχοντο εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον. Ἐγένοντο δὲ διατάξεις καὶ κατὰ τῆς μοιχείας! Ἀλλὰ πόσον ταχέως χάνουσιν οἱ νόμοι τὴν ἰσχὺν καὶ ὑπόληψίν των, ὅταν αὐτοὶ οἱ νομοθέται εἰσὶν οἱ πρῶτοι, οἱ βεβηλοῦντες αὐτούς! Παρέργως δὲ παρατηρεῖ ἡ ἱστορία, ὅτι ὅτε Πάπιος καὶ Ποππαῖος, οἱ δόσαντες τὰ ὀνόματά των εἰς τοὺς ἄνω ῥηθέντας δύο νόμους, ἦσαν ἀμφοτέροι ἄγαμοι! Τὰ τοῦ Αὐγούστου ἐπιτάγματα δὲν διετηρήθησαν ἐπὶ πολὺ, μήδ' ἐπέβρωσαν τὰ ἥθη κατὰ τῆς διαφθορᾶς. Ὅταν δὲ διὰ τῆς καταπτώσεως τῆς οἰκιακῆς ἀρετῆς διαῤῥήχθῃ καὶ ὁ μέγας δεσμὸς ὁ τὴν οἰκογένειαν μετὰ τοῦ θρόνου καὶ τῆς πατρίδος συνδέων, τότε ἐκ τούτου καὶ μόνου οὐδεμίαν ἐξαιρετικὴν ἀξίαν δύναται τις ν' ἀποδώσῃ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Αὐγούστου.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐπιφυλλίδος ἐν τῇ *Preisschrift* τοῦ X. ἐκ Βίλλερ περὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῶν αποτελεσμάτων τῆς ἀναμορφώσεως κάμνει περὶ τῆς ἀξίας τῶν οἰκιακῶν ἀρετῶν τὴν ἀκόλουθον ὠραίαν καὶ ἐπιτυχῇ περιγραφὴν!

»Οὐδὲν ἄλλο παρέχει ἀσφαλῆ καὶ βεβαίαν στάθμην περὶ τῆς ὅλης ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ἀξίας ἐνὸς λαοῦ, ἢ ὁ βαθμὸς τῆς ὑπολήψεως, ἣν οὗτος ἀποδίδει εἰς τὰς πρώτας καὶ ὠραίας οἰκιακὰς ἀρετάς. Ἐκ τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν ἀπλῶν καὶ οἰκιακῶν ἀρετῶν προέρχεται πᾶσα ὑψηλότερα ἀρετὴ τοῦ πολίτου καὶ πατριώτου. Ὁ τοὺς γλυκεῖς καὶ ἁγίους τῆς φύσεως δεσμούς, ἀνοσίως διαῤῥηγνύων, θ'

ἀνεχθῇ τοὺς λίαν ἀπατηλοὺς καὶ πολλαῖς ὀχληροὺς τοῦ κοινωνικοῦ συνεταιρισμοῦ προθυμότερον; Ὁ τὴν οἰκογένειάν του, τὰ τέκνα του καὶ τὴν σύζυγόν του προδίδων θ' ἀφοσιωθῇ μετ' ἀδιαρρήκτου καὶ εἰλικρινοῦς πίστεως εἰς τὴν Πατρίδα καὶ τὸν ἡγεμόνα του! Ὁ Βεϊλάνδος Δανισχ-μένδης πολὺ ὀρθῶς λέγει, «ὅτι ἐκεῖνος ὅστις αἰσθάνεται ἑαυτὸν εὐτυχῇ ἐν τῷ κοινῷ αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τοῖς τέκνοις του, οὐδέποτε λαμβάνει μέρος εἰς συνομωπίαν κατὰ βιαιᾶς πολιτικῆς ἀνατροπῆς, ἢ ἄλλης τινος ἐσχάτης προδοσίας.» Ἀλλὰ μεθ' ὅλης τῆς βεβαιότητος δύναταί τις ἔτι νὰ προσθέσῃ, ὅτι κατ' ἐξοχὴν ἐκεῖνος, ὅστις ἐν τῷ στενῷ τούτῳ κύκλῳ αἰσθάνεται ἑαυτὸν εὐτυχῇ, προθυμότερα ἀναδέχεται πᾶσαν θυσίαν, προσφέρων καὶ ἅμα καὶ οὐσίαν, ἅμα ἡ πατρίς, τούτ' ἔστιν ὁ τόπος, ἐφ' οὗ ἡ μέλλουσα εὐτυχία τῶν τέκνων του ἀκμάζει, καλέσῃ αὐτὸν εἰς ὑπεράσπιτιν. Αἱ ἥρωϊκώτεραι περίοδοι ἐκάστου ἔθνους ὑπῆρξαν ἐκεῖναι, καθ' ἣν ἡκμαζον παρ' αὐτοῖς τὰ χρηστὰ ἦθη καὶ ἡ σωφροσύνη. Ὑφουμένων δὲ τούτων εἰς καλοκαγαθίαν, ἡ τῆς ἡλικίης ἀξία εὐρίσκεται εἰς παρακμήν! Ὅπου δὲ ἡ μεμολυσμένη τῆς πολυτελείας πνοὴ ἀπορρόφᾷ πάντα μυελὸν ἐκ τῶν ὀστέων, σθενιούσα ἅπαν τὸ πῦρ τῆς διανοητικῆς δυνάμεως, ἐκμεδεῖζουσα ὅλα τὰ ὠρεῖα τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας ἐλατήρια καὶ στομόνουσα τὰς ἰσχυροτάτας δυνάμεις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἐκεῖ ἀπέθανεν ἡρῆ καὶ πᾶν εὐγενὲς καὶ ὑψηλὸν αἶσθημα περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας καὶ συντόμως εἰπεῖν ἐκεῖ καθίσταται γελοῖα ἡ πίστις πρὸς ἀληθὲς μεγαλεῖον καὶ ἥρωϊσμόν καὶ ὁ γνήσιος, ὁ ἀληθοῦς πατριωτισμὸς εἶναι ἀδύνατον πλέον! »

Τὰ τοῦ Αὐγούστου παραδείγματα ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ, αἱ ἀκρατέσταται ἀκολασίαι τῆς θυγατρὸς του Ἰουλίας, τοῦ

Ἐπικούρου τὰ ἐκνευριστικὰ ἀξιώματα εἰς τὰς οἰκογενείας εἰσδύσαντα, συνετέλεσαν ἀπὸ κοινοῦ, ὥστε ἐλλείψει οἰκιακῶν ἀρετῶν καὶ αἱ πολιτικαὶ ἀρεταὶ νὰ μὴ εὐρίσκωσι πλεόν κάμμίαν εἴσοδον καὶ κάμμίαν ὑπόληψιν· νὰ μὴ ὑπάρχη πλεόν κάμμία ἐθνικὴ εὐδαιμονία, διότι ἡ οἰκιακὴ εὐδαιμονία ἠφανίσθη· νὰ μὴ ἐπέλθῃ κἀνὲν ἀποτέλεσμα ἐκ τῶν κατὰ τῆς ἀκολασίας νόμων, νὰ καταστῇ ἡ δικαιοσύνη παίγνιον τῆς αὐθαιρεσίας καὶ ἡ διανομὴ τῶν δημοσίων θέσεων ἐνδειξις εὐνοίας, ἢ τοῦ χρυτοῦ, ἐξ ὧν πολλὰ ὀρθῶς ἔλεγον.

Aurea nunc vere sunt secula: plurimus auro. Venit honos.
Ὡστε καὶ αὐτὸς ὁ τοσοῦτον τὸν Αὐγούστον ὑπερυψώσας Ὁράτιος ἐβιάσθη νὰ ὁμολογήσῃ, πόσον μεταμελεῖτο, ὅτι πρητεκολλήθη εἰς τὴν τοῦ Ἐπικούρου διδασκαλίαν ἧς ἑαυτὸν χοιρίδιον ἀπεκάλει (Ἐπιστ. IV. L. I.) καὶ πόσον τὰ ἦθη τῶν πατερων ἐχάθησαν ἀπὸ αὐτοῦς:

Damnosa quid non imminuit dies?

Aetas parentum peior avis tulit

Nos nequiores, mox daturos

Progeniem vitiosiore. ode VI. ad. Rom.

Ἐν δὲ τῇ πρὸς τὴν τύχην ᾠδῇ λέγει

Eheu cicatricum, et sceleris pudet

Fratrumque! Quid nos dura refūgimus

Aetas? quid intactum nefasti

Liquimus? unde manum juvenus

Metu deorum continuit? quibus

Perpecit aris?

L. I. ode 35.

Τέλος δὲ φαίνεται, ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἐπανέλθωσιν ἐκεῖνοι οἱ χρόνοι, καθ' οὓς οἱ ποιηταὶ ἀπέκτων θάνατον εἶδον ἄδοντες τὴν ἀληθῆ σοφίαν:

Fuit haec sapientia quondam

Publica privatis discernere, sacra profanis,

Concubitu prohibere vago dara jura maritis,
Oppida moliri, leges incidero.

de arte poet. v. 396.

Ὅ,τι δ' ἀφορᾷ τὴν τέχνην καὶ ἐπιστήμην ὁ τοῦ Αὐγού-
στου αἰὼν, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ οὐδὲν νέον παρήγαγεν, ἐν δὲ
τῇ δευτέρᾳ μόνον ἄλλην τινὰ τάσιν ἔδωκε. Κατέκτησε διὰ
τοῦ ξίφους τὰς εἰκόνας τοῦ Ζεύξιδος καὶ Ἀπελλοῦ, μὴ
ἐγκαταλιπὼν αὐτὸς οὐδεμίαν τοιαύτην. Ἐκόσμισε τὸ
Καπιτώλιόν του μὲ τὰ ἐξιοθαύμαστα ἀγάλματα τοῦ Λυ-
σίππου καὶ Φειδίου, μὴ παρασχὼν δι' ἑαυτοῦ οὐδέν' ἀν-
δριάντα! Αἱ πολυτελέσταται οἰκοδομαὶ του ἦσαν ἐλληνι-
κὰ ἀντίγραφα. Ἡ ῥητορεία ἔλαβε νέαν τινὰ τροπὴν καὶ
νέον ἐνδιαφέρον. Ὁ ῥήτωρ ἔβλεπεν ἑαυτὸν ἠναγκασμένον
νὰ γενῇ αὐλικὸς καὶ ἡ ἀνάγκη τοῦ ἐπαινεῖν ἐντέχνως ἀπε-
τέλει τὴν οὐσίαν τῆς ἀγοραίας ῥητορείας. Προήγαγε τὴν
γλῶσσαν τῆς κολακείας εἰς ἀξίωμα. Ἡ δὲ ῥητορικὴ ἐκέρ-
δισε κατὰ τὴν λεπτότητα, ὅ,τι ἔχασε κατὰ βάθος καὶ δύ-
ναμιν. Ἡ ἀλήθεια ἐτέλει ὑπὸ τὸν φόβον ἐπαινοῦσα ἐκεῖ-
νον, ὃς ἠδύνατο ἐξορίσαι. Οἱ ποιηταί, οἱ γινώσκοντες νὰ
ἀποθεῶσιν, ἐπροτιμῶντο τῶν ἄλλων, προσκολλημένης
καὶ αὐτῆς τῆς Γερουσίας εἰς τοὺς ποιητὰς διὰ τῆς κολα-
κείας, δογματιζούσης τὴν ἀνέγερσιν ἀνδριάντων, Ὀλυμπια-
κῶν ἀγώνων, θριάμβων καὶ τιμῶν θείων, τὸ μόνον προνό-
μιον, ὅπερ ἔμενεν ἔτι εἰς αὐτήν. Τοῦναντίον δ' ὁ Αὐγου-
στος ἐπροσπάθει καὶ αὐτὴν τὴν πρόθυμόν της αὐτῷ ὑποτα-
γὴν νὰ διαγλυκαίνῃ τὸ κατὰ δύναμιν. Τὸ λαμβάνειν παρ'
εὐμενοῦς Καίσαρος θέσεις τιμητικὰς, εἰσοδήματα καὶ δῶρα
διὰ θυμιαμάτων, ἣν πάντως ἀκοπώτερον, ἢ ν' ἀποκτήσωσι
ταῦτα δι' ἐργασίας καὶ πολυμόχθων ὑπηρεσιῶν! Ἐκ τοιού-
των δ' ἔπεται φυσικῶς, ὅτι ἡ ὑπηρεσία εἰς τὴν κολακείαν,
ἡ ἀπλότης εἰς τὴν πολιτικὴν, καὶ μεγάλοι τινὲς ἄνδρες νὰ

ὑπόκηνται εἰς τὴν εὐμένειαν, ἢ τὴν καταδίωξιν. Ὅσον πολ-
 λὰ καὶ ἐὰν εἰπῇ τις περὶ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τῆς τοῦ
 Αὐγούστου κυβερνήτεως, τοσοῦτον ὀλιγώτερον συντελεῖ-
 ται, ὅτι ἡ τιμὴ τῆς ὑπαρξέως των πάλιν ἐπὶ τοῦ Αὐγού-
 στου πίπτει. Συχνότατα ὑπερεπαινεῖται ὁ αἰὼν ἐκεῖνος,
 καθ' ὃν ἤχμασαν μεγάλοι ἄνδρες, ἀλλὰ λησμονεῖται συ-
 νάμα, ὅτι ἐξ οἰκείας δυνάμεως ὑψώθησαν οὗτοι, μὴ λα-
 βόντες τοῦ θρόνου οὐδὲν μέρος, ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν
 τῶν προτερημάτων αὐτῶν. Ἐξαιρουμένης τῆς προστα-
 σίας, ἣν ὅτ' Αὐγούστος καὶ Μαικήνας παρέτχον εἰς τοὺς
 κόλακάς του, ἢ εἰς τινὰς ἐπιστήμονας ἐξ ἐθελарεσκείας,
 ὑπῆρξαν πολλοὶ ἄλλοι ὅμως θύματα τῶν πεποιθήσεών
 των ἀντὶ νὰ διαμένωσιν εὐδαιμονοῦντες ἐπὶ τοῦ ἐδάφους,
 ἐφ' οὗ ἐγεννήθησαν, ἢ νὰ ὑμνῶσι τῶν αἰῶνα των, ἐπεθύ-
 μουν πολὺ πλεόν, ὅπως δυνάμενοι ὑψωθῶσιν ὑπὲρ τὴν
 ὑδρόγειον σφαῖραν καὶ ἐκείθεν νὰ θρηγῶσιν ὑπὲρ τῆς κατα-
 διωκομένης μεγαλοφυΐας, τοῦ λησμονηθέντος προτερήμα-
 τος καὶ τῆς δυσμοίρου ἀρετῆς !

§. 10.

Οἱ χρυσοὶ τῶν ἵπποτῶν αἰῶνες.

Τὸ περίδοξον ἱδιῶδες ἐνὸς ἵπποτου παρεστάθη λίαν
 θελκτικῶς τόσον ἐν τοῖς ἀρχαίοις καὶ νεωτέροις μυθυστο-
 ρίμασιν. ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὥστε περιέρχεται τις εἰς
 τὸν πειρασμὸν, ὅπως ἐπιθυμήσῃ καὶ αὖθις τοὺς καιροὺς
 ἐκεῖνους, καθ' οὓς ἤχμασαν τοιοῦτοι χαρακτῆρες, καὶ ἄν-
 δρες πλήρεις δυνάμεως καὶ χρηστότητος ἐκόσμου τὴν
 γῆν, ἀποδίδοντες οἱ τοιοῦτοι ἥρωες τῇ ἀνθρωπότητι ὅ,τι
 αὕτη ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἐπεθύμει. Γενναιότης, καλο-
 κάγαθία, φιλοτιμία καὶ ὑπεράσπισις τῆς

καταθλιβομένης ἀθωότητος ἀποτελοῦσι, κατὰ τὸ ἰδιῶδες ἐκεῖνο, τὸν χαρακτῆρα τοῦ εὐγενοῦς καὶ τοῦ ἱππότου.

Τότε, λέγουσιν, ὑπῆρχον οἱ χρυσοὶ αἰῶνες, ὅθ' ἡ προσωπικὴ ἀνδρία ἐνήργει ἀπίστευτα θαύματα, ἡ φιλοτιμία ἦν ἡ ψυχὴ μεγάλων σχεδίων, ἡ καλοκαγαθία ὠδήγει αὐτοὺς καὶ ἡ καταθλιβομένη, ἡ καταδιωκομένη ἀθωότης ἐγίνωσκε πρὸς ποῖον ὤφειλε ν' ἀποτανθῇ. Τότ' ἐφύλλαττεν ἔτι ὁ ἀνὴρ τὸν λόγον του· ἡ χειραψία ἔσχυε μᾶλλον τοῦ ὄρκου. Ὅμοίως ἤρωτί τισι τῆς ἀρχαιότητος ἀνέλαβον μεγάλθυμοι ἱππότες τὴν ὑπεράσπισιν τῆς καταδιωμένης ὠραιότητος, ἡ τῆς πατχούσης ἀθωότητος. Ἐπὶ τῇ μεγαθύμῳ ταύτῃ κλήσει διέτρεχον οὗτοι τὰς χώρας ἀναζητοῦντες τὰ τέρατα, ἅτινα κατέστρεφον τὴν ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν οἰκογενειῶν. Ἐπειδὴ εἰς ἀληθὲς ἱππότης ὤφειλε νὰ διαπράξῃ καὶ ν' ἀσχολῇται μὲ μέγιστα ἔργα, ὑπεχρεοῦτο νὰ σώζῃ τὴν ἀθωότητα, ὅθεν δῆποτε καὶ ἐὰν ἔπασχεν αὕτη. Πολλῶ δ' ἤττον οὐκ ἠδύνατο εὐγενὲς ἱππότης νὰ μὴ ὑπακούσῃ προσκαλούμενος ὑπὸ ὠραίας τινὸς, προσβαλλομένης, εἴτε ἀτομικῶς, εἴτε κατὰ τὴν περιουσίαν, καθόσον αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτήν. Οὕτως ὁ αὐτοκράτωρ Ὅθων ὁ Α'. ἐπέτρεψεν εἰς ἱππότην τινὰ προσφερόμενον νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν τιμὴν τῆς θυγατρὸς του διὰ μονομαχίας. Ἐπραττον καὶ τι πλεόν. Ὁ ἱππότης προεκήρυττεν, ὅτι ἦν ἑτοιμος νὰ διεξαγάγῃ αὐτὸς πᾶν ὅτι ἠδύνατο εἰς τοῦτον, ἢ τὸν ἄλλον νὰ ἐπέλθῃ, ὅταν τὸ τοιοῦτον ἔπρεπε διὰ τῶν ὅπλων νὰ ἐξομαλυνθῇ, ἢ ἀποσοβηθῇ. Ἐντεῦθεν δὲ προέκυψε τὸ ἔθος, ὅπως ἐκάστη ἐπιφανὲς γυνὴ ἔχῃ τὸν αὐτῇ ἀφοσιωμένον ἱππότην, ὡς καὶ οὗτος ἔπρεπε νὰ ἔχῃ τὴν φίλην του. Ἐπειδὴ δὲ πᾶσα τάξις ἔχει τοὺς ἐνθουσιαστάς της, οὕτως εἶχε τοὺς ἑαυτῆς καὶ ἡ τῶν ἱπποτῶν, εἰς οὓς ἀνῆκον ἐκεῖνοι τούτων, οὓς πλανωμένους

ωνόμαζον καὶ οἵτινες τυχαίως διέτρεχον τὸν κόσμον, εἴτε νὰ σώσωσιν, ὅπου καὶ ἂν εὕρισκετο, τὴν πάσχουσαν ἀθώτητα, εἴτε καὶ νὰ δείξωσι τὴν ἀνδρίαν των κατὰ παντός, ὃς ἐτόλμα νὰ μετρηθῇ μετ' αὐτῶν. Ἐν Γερμανίᾳ ὁμως ἡ τάξις αὕτη δὲν εὔρε πολλοὺς ὁπαδοὺς, ὥς εἰς ἄλλας χώρας. Αἱ σταυροφορίαι τέλος ἠνέωξαν νέον εἰς τοὺς ἱπποτάς στάδιον. Ἐλάμβανον τὰ ὅπλα ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου, ὅπως εἰς χώρας ἀπωτάτας μεταχειρισθῶσι ταῦτα πρὸς ἐκδίκησιν καὶ σωτηρίαν τῶν βαρέως θλιβομένων καὶ σκληρῶς μεταχειριζομένων χριστιανῶν, ἀλλ' οἱ μὴ πορευόμενοι εἰς Παλαιστίνην μετεχειρίζοντο ταῦτα οἴκοι πρὸς τὸ καλὸν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἰερῶς ὠφείλον νὰ τηρήσωσι τὴν ὑπόσχεσίν των, ἣν δημοσίᾳ ἐνώπιον τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ Κυρίου ἔδιδον «ὅτι διὰ τὴν πίστιν θὰ θυσιάζωσι τὴν ζωὴν των, θὰ προστατεύωσι τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς λειτουργοὺς τῆς, θὰ συντρέχωσι τὰς χεῖρας, ἢ τὰ ὀρφανὰ εἰς τὰς ἀνάγκας των, θ' ἀναδέχωνται μονομαχίας πρὸς σωτηρίαν πάντος ἀθώου, καὶ ὅτι θὰ ἐπισκέπτωνται τοὺς ἱππικοὺς ἀγῶνας τῶν πολεμικῶν ἀσκήσεων ἕνεκα.» Ταῦτα καὶ ἡ ἐξάσκησις τῶν ἱπποτικῶν ἔργων των ἐνώπιον γυναικός, ἥς τὴν ὑπόληψιν, κατὰ τὰς ιδέας τοῦ αἰῶνος, καὶ πέραν τῆς ζωῆς των ἐτίμων, ἦσαν ἀρκετὰ κέντρα πρὸς ἐκτάκτους ἐπιχειρήσεις, περὶ ὧν ἡμεῖς βεβαίως, ἕνεκα τῆς μεγάλης διαφορᾶς τῶν τότε ἡθῶν ἀπὸ τῶν ἡμετέρων, οὐδεμίαν ἀκριβῆ ἰδέαν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις ἐδείχθη λίαν ἐνωρὶς τὸ πεπρωμένον τῆς ἀδιαλείπτου ἐξαχρειώσεως. Τὸ ἐλατήριον τῆς τιμῆς ὑπὸ οὐχὶ ὅλως ἐξημερωμένα ἦθη ἔλαβε κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον κακὴν διεύθυνσιν, καθ' ὅσον ἐχάνοντο ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν, αἱ ἀληθεῖς περὶ θρησκείας θεωρεῖαι. Τὸ δ' ἔξαγμα τοῦ ἱπποτικοῦ πνεύματος ἐγένετο ἀφ' ἐνὸς μὲν μονομερές, ἀφ' ἐτέρου δὲ χωλὸν καὶ παρα-

λυτικόν. Ἀγῶνες καὶ ἵππόδρομοι κατέστησαν πάραυτα θεάματα ὅσον πολυτελεῖ, τόσον καὶ αἱματηρά. Ταῦτ' ἀνῆκον πλέον εἰς τὰς δημοσίας διασχεδάσεις, ὡς οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, καὶ εἰς παλυτέλειαν μεγάλων ἑορτῶν καὶ συμβάντων. Ὅταν ἡγεμονόπαις τις ἐγίνετο μάχιμος ἢ πανήγυρις ἢ μεγαλειτέρα, ἢ ὅτ' ἤρχετο εἰς τὸν κόσμον! Ὀλόκληρα βασίλεια καὶ ἡγεμονίαι ἔπρεπε νὰ φορολογῶνται, ὅπως ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς δαπάνας! Καὶ αὐτοὶ οἱ ἵππότες προσέφερον πρὸς τοῦτο τὸν ὀβολόν των, ὅπως παράσχωσιν εἰς τοὺς υἱούς των ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐθνικὴν τινα λαμπρὰν ἡμέραν! Οἱ ἵππότες ἐλησμόνουν τὰ πάντα, ἵνα παρειρίσκωνται εἰς τοὺς ἵππικους ἀγῶνας. Κατὰ κρημνοῦ ἔτρεχον, ὅπως δειχθῶσιν ἐν ὄλῃ αὐτῶν τῇ λαμπρότητι, ἐπειδεικνύοντες τὰ ὅπλα των, τὰ ἐμβλήματα τῶν κατορθωμάτων αὐτῶν. Τὰ βλέμματα τῶν ὤραίων, αἵτινες ἐν τοιαύταις συμπλοκαῖς εἶχον τὴν πρωτοκαθεδρίαν, οὐχ ἥττον συνετέλουν εἰς τὸ ἀναφλέξει μᾶλλον τὴν μανίαν των! Ὅταν δὲ ἐγίνετο ἡ διανομὴ τῶν τῆς ἀνδρίας βραβείων, ἅπας ὁ λαὸς ἠγάλλετο καὶ ἐσχίρτα, μανιωδῶς ἐπευφημῶν. Αἱ κυρίαι ἐχειροκρότουν καὶ ἀνίσταντο, διερχομένου ἐνώπιόν των τοῦ θριαμβεύοντος νικητοῦ, ἐνῷ ὁ ἡττηθεὶς ἔφευγε κρύφα. Ἐν μεγίστοις καὶ πολυτελεῶς κεχοσμημένοις ἀμφιθεάτροις συνηθισμένον τὸ ἔθνος ἤκουε τὸ ὄνομα, τὰ ὅπλα καὶ τὰ προτερήματα τῶν ἀγωνιζομένων κηρυττόμενα, ἀλλ' εἴτα οὐδενὸς ἐτέρου ἐνθυμεῖτο, ἢ ἐκείνων μόνον, οἵτινες πρὸς διασκέδασιν τῶν θεωμένων τοσοῦτον ἰσχυρῶς διεπύχτευσαν. Ὁ καιρὸς τῶν Ἑλλήνων Ἀθλητῶν καὶ τῶν Ῥωμαίων Γλαδιατόρων (ξιφομάχων) ἀνενεώθη. Οἱ ἵπποτικοὶ ἀγῶνες κατήντησαν αἱματηρὰ θεάματα καὶ μ' ὅλας τὰς λυπηρὰς συμπτώσεις οὐδόλως ἔχασαν τὸ ἐνδιαφέρον. Τὰ ξίφη ἀντήχουν ἐπὶ τῶν θωράκων καὶ τῶν περικεφαλαιῶν.

Οἱ ἱππότες ὥρμουν κατ' ἀλλήλων μὲ χαλινούς ἀνημένους ἀλλήλοκτυπούμενοι διὰ τῶν δοράτων. Ὅτε τοῦ ἵππου πίπτων διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ συντριβῇ ὑπὸ τῶν ἵππων, εἰ μὴ διὰ μεγίστης ἐπιτηδειότητος ἐπ' αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ σάγματος. Πλέον, ἢ εἴκοσιν ἡγεμόνες ἀπέθανον μόνον ἐν Γαλλίᾳ οὕτως! Ἐν δὲ τῇ Γερμανίᾳ ὑπῆρξαν ὀλίγιστοι ἱππικοὶ ἀγῶνες, καθ' οὓς, ἢ ὁ εἷς, ἢ ὁ ἕτερος δὲ κατέπεσεν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἐν Σαξωνίᾳ ἔν καὶ τὸ αὐτὸ ἔτος ἔμειναν ἐπὶ τόπου δεκαεὶς ἱππότες. Ἡ θρησκεία δὲν ἠδύνατο πλέον ἀνέχεσθαι τὰ αἵματηρὰ ταῦτα θεάματα, ἅτιν' ἀντι νὰ ἐξημερώσῃ τὰ ἥθη, ἐξηγρίωνον! Αὕτῃ δ' αὕτῃ ἡ θρησκεία τόσον ὀλίγον ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῇ τὸ τοιοῦτον, ὥστ' ἐπὶ τέλους ἐστέρησε τῆς τιμῆς τοῦ θάπτεσθαι μὲ ἐκκλησιαστικὴν πομπὴν τοὺς φονευομένους ἐν αὐτοῖς. Ἐάν δὲ ὁ ἀρχικὸς τῶν ἱπποτῶν σκοπὸς ἦν ἡ ὑπεράσπισις τῆς ἀθωότητος καὶ ὠραιότητος· εἰ μὴ διὰ τούτου ἀληθῶς ἢ μετὰ γυναικὸς ἀναστροφή καθίστα πολεμικώτερον τὸν ἀντίτασσαν ἱππότην· ἥδη καὶ αὐταὶ αἱ κυρίαι ἔχασαν τὴν τρυφεράν των εὐαισθησίαν διὰ τῆς ὑπερηφανίας καὶ τῆς εὐχαριστήσεως εἰς τοὺς αἵματοφύρτους τούτους ἀγῶνας. Ἐσυνήθησαν γὰρ ἐν τούτοις, ἵνα βλέπωσιν ἀδιαφόρως χεόμενον τὸ αἷμα τῶν συγγενῶν καὶ αὐτῶν μάλιστα τῶν ἐραστῶν των! Τὸ πάλαι ποτὲ πνεῦμα τοῦ ἱπποτισμοῦ ἐξηχρειοῦτο ἔτι μᾶλλον. Καὶ εἰ μὴ τινὲς ἠκολούθουν ἔτι τὸν ἱερὸν τῆς πρώτης κλήσεως των σκοπὸν, ἄλλοι ἐκ τῶν πύργων των κατήντων ἥδη τὰς ὁδοὺς ἀβεβαίους, ἐγύμνουσιν τοὺς διαβάτας, ἐστράτευον κατὰ τῶν γειτόνων των καὶ ἀπῆγον τὰς γυναῖκας. Ἐγὼ δὲ μὲν εὐγενὴς σταυροφόρος ἐπορεύετο εἰς τὴν ἁγίαν γῆν, ὁ δὲ ἄλλος ἐζήτει νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς ἀπουσίας, ἢ δυστυχίας του! Ἐνῷ ἔτι πιστὸς τις ἱππότης καὶ σώφρων τις εὐγενὴς γυνὴ ἐξεπλήρουν τὰ ἀνατεθημένα αὐτοῖς καθήκοντα ἱερῶς ἐκράυ-

γαῖαν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ—κατὰ τὰ ἐρωτικά ἄσματα—ὁ φρουρὸς ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων τοῦ πύργου λίαν πρωί. «Μὴ ἐραστῆς τις διῆλθε τὴν νύκτα ἐν τῷ πύργῳ!» Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ἐμβλήματα, ἅτινα ἐκ τινος περιστατικοῦ ἐλάμβανε σταυροφόρος, ἢ ἵπποδρομικός τις ἀγωνιστής, δὲν δεικνύουσιν οὐδένα ἐξημερωμένον χαρακτῆρα. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄγρια θηρία ἦσαν τὰ κύρια ἐμβλήματατά των. Οὐδὲν ἀρπακτικὸν θηρίον ἦν ἀσφαλές, ὅπως μὴ τὸ ὄλον, ἢ ἐν μέρει παραληφθῇ εἰς τὰ ἐμβλήματα, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἱπποῦ προσέθετον λέοντας, ἢ κύνas, ὅπως δείξωσι τὸν τοῦ θανόντος χαρακτῆρα, ἢ καὶ αὐτοὶ οὗτοι ζῶντες ἐπὶ ἐδιδόν εἰς ἑαυτοὺς τὰ ὀνόματα λέοντος, ἄρκτου καὶ ἄλλων θηρίων.

Schmidt G. der Deutschen. III. Theil.—Neure G. von Frankreich. II. Bd.—Iselin G. der menscheit II. Bd.

Τέλος τὰ πάντα συνήργησαν, ὅπως τὴν χρυσὴν λάμψιν τῆς ἱπποτικῆς ἀρετῆς ἐπισχιάσωσιν. Ἀνατολικά ἦθη καὶ πολυτέλεια, τὰ ἀνόσια λάφυρα βιαίων καὶ ἀτόπων ἐκστρατειῶν ἔδωκαν εὐθὺς εἰς τὸν καθαρὸν χρυσὸν τῶν ἱπποτικῶν ἡθῶν νέαν τινὰ τροπήν. Ὁ στενότερος σύνδεσμος τῶν εὐγενῶν μετὰ τῆς αὐλῆς ἐν πολυτελείᾳ ἱππικοῖς ἀγῶσι καὶ πανηγύρεσιν ὑπῆρξαν συνάμα τεχνικὴ τις περίστας τῶν μεγάλων, ὅπως ἐξασθενήσωσι τοὺς πελάτας αὐτῶν, ἢ τὴν τάξιν τῶν ἱπποτῶν. Τέλος δ' ἐπῆλθεν ἡ θλιβερά καὶ φθοροποιὸς ἐφεύρεσις τῆς πυριτοκόνεως, κατενεγκοῦσα εἰς τὴν προσωπικὴν ἀνδρίαν τὴν ἐσχάτην πληγὴν. — Οἱ γερμανοὶ ἱππῶται δὲν ἦσαν πλέον ἐκεῖνοι οἱ τεθωραχισμένοι γίγαντες, οὓς Νικήτας ὁ Χωνιάτης χαλκοῦς στήλους ὠνόμαζεν. Ἡ οὐρανία τῆς ἀρετῆς ἀκτὶς δὲν ἐξήστραπτε πλέον τόσον ὠραίως ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν των, ὅσον αἱ τοῦ ἡλίου ἀκτῖνες ἐκ τοῦ κατόπτρου τοῦ θώρακός των. Τὸ ἱλαρὸν βλέμμα τοῦ γενναίου ἀνδρὸς, ὅπερ δὲν ἠδύνατο πᾶς

τις νὰ ἀντικρύσῃ, δὲν εἶχε πλέον τὴν δύναμιν νὰ δυσωπήσῃ τὸν μὴ ἔχοντα καθαρὰν συνείδησιν. Ἡ δεξιὰ ἐγένετο ἀσθενεστέρα. Ἐν τέλει δὲ σκωρίασαντος τοῦ ἵπποτικοῦ ξίφους καὶ τοῦ δόρατος, κατέλαβον τὴν θέσιν των τὰ παίγνια τῆς κομψότητος (*galanterie*). Ἡ διαμάχη μεταξὺ τῆς εὐγενοῦς ἀπλότητος καὶ τοῦ ἐπιτετηδευμένου ἐξευγενισμοῦ διήρκεσεν ὅμως πολὺ πλεῖον. Ὁ δὲ ὑψηλόφρων ἱππότης δὲν μετεβλήθη εὐθὺς εἰς ἥπιον ἄνδρα. Τὸ πνεῦμα τῶν προγόνων, τὸ ἐν τισιν οἰκογενείαις ἔτι πνέον, ἀνθίστατο ἐπὶ μακρὸν ἔτι κατὰ τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης τῆς πολιτικῆς. Ὅθεν, εἰ καὶ εὐθὺς παρὰ τῷ πλείστῳ λαῷ αἱ ἐθνικαὶ ἀρεταὶ ἀπώλοντο διὰ ξένων ἡθῶν καὶ γλωσσῶν, ἐνέμεινεν ὅμως ἔτι ἐπὶ πολὺ παρὰ τοῖς ἐγγόνοις τινῶν εὐσταθῶν πατέρων τοῦ γενναίου ἐκείνου φρονήματος, μεταβληθέντος ἐν αὐτοῖς εἰς νόμον, τὸ κρατεῖν τὸν λόγον ἐν ἀθωότητι καὶ δικαιοσύνῃ. Αὐτοκράτορες δὲ καὶ βασιλεῖς, ἡγεμόνες καὶ κύριοι ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα δὲν ἄφινον τὴν ἀλήθειαν νὰ σιγᾷ. Τὸ ὑψηλὸν καθῆκον τοῦ ἀποδίδειν ἐκάστῳ, τῷ πτωχῷ ὡς καὶ τῷ πλουσίῳ, τὸ δίκαιον· τὸ πνεῦμα τῆς εὐθύτητος, ὃ ἐν τοῖς πρωτοτύποις τόσον ὑψηλῶς λαλεῖ, ἀφῆγον ἔτι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὥραϊα ἔχνη τοῦ πάλαι ποτὲ μεγαλείου του. Τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην, ἣν οἰκογένειαι τινες πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν πατρίδα προσέφερον, δὲν δύναται ἡ ἱστορία νὰ καταπνίξῃ. Διὸ εἶμαι πολὺ μακρὰν νὰ ἐξευτελίσω τοὺς κληρονόμους τῶν ἀρετῶν τῶν οἰκείων πατέρων—τῆς ὥραϊας ταύτης κληρονομίας—ἢ νὰ συγχωρήσω ἐκείνους, οἳ τινες διὰ μιᾶς γενικῆς ἐξαλείψεως ὅλης τῆς εὐγενοῦς κληρονομίας ἀποβάλλουσι τὰ προτερήματά των.

Εἰ καὶ συχνότατα οἱ υἱοὶ τῶν ἡρώων οὐδέποτε γίνονται ἥρωες, ἀλλ' ὅμως οὐχὶ σπανίως τὸ πνεῦμα τῶν πατέρων ἀναφαίνεται εἰς τοὺς ἐγγόνους. Τὸ δὲ πολιτικὸν πρόβλη-

μα, ἐὰν ᾖναι πολιτειακὸν λάθος τὸ στεφανοῦν καὶ τοὺς ἀπογόνους διὰ τὰς ὑπηρεσίας τῶν πατέρων των, εἶναι πολὺ μακρὰν νὰ λυθῇ!

Ἐπειδὴ ὁμως ὥραῖοι τινες μεμονωμένοι χαρακτηῖρες δὲν ἀρκοῦσιν, ὅπως χαρακτηρίσωσιν ὅλην ἐποχὴν, μάλιστα δ' ὅταν τὸ ὑπερβάλλον ᾖναι πρὸς τὸ μέρος τοῦ κακοῦ, δὲν δύναμαι κἀγὼ ν' ἀποδώσω εἰς τὸν αἰῶνα τῶν ἱπποτῶν τὸ ὄνομα χρυσοῦς. Βραχεῖα ὑπῆρξεν ἡ διάρκεια τῶν ἀρχαιτύπων ἀρετῶν των, γενικῶς σχεδὸν ᾖν ἐξαχρείωσις καὶ διαφθορά· καὶ ἐὰν πρὸς στιγμὴν, ἀστραπῆς δίκην, ἐπέδωκε, προῆλθεν ἐκ τοῦ ὅτι τὸ ἄνωθεν ἐρχόμενον κακὸν ἐπενεργεῖ συνήθως δραστικώτερον, ἢ τὸ κάτωθεν!

Ἐνθα δ' εὐθὺς τοὺς ἰδιώτας — πολλάκις ἐξ ἐλλείψεως τῆς δικαιοσύνης — κινεῖ μόνη ἡ ἄμυνα, ὡς μεγάλη χειροδικία, ἥτις ἐν τέλει ὑπό τινος συνδιασμοῦ καὶ νομικῆ καθίσταται, διότι οὐδεμία πλέον κυβερνητικὴ δύναμις ὑφίσταται νὰ θέσῃ χαλινὸν εἰς τὸ μαινόμενον τῆς ἐποχῆς πνεῦμα, ἐκεῖ οὐδόλως δύναται τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ὑπῆρξε χρυσοῦς αἰὼν.

§. 11

Ὁ χρυσοῦς αἰὼν τοῦ φωτισμοῦ.

(ἐποχὴ τῆς τῶν γραμμάτων ἀναγεννήσεως).

Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, καθ' ἣν λαλεῖ τις περὶ τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τοῦ φωτισμοῦ, ὥφειλεν ἤδη νὰ πιστεύσῃ, ὅτι εὐρίσκεται ἐν κόσμῳ βελτίονι, ἐν κόσμῳ πλήρει ἀταράχου ἡσυχίας, πλήρει τοῦ ὑψηλοῦ συναισθήματος περὶ τῶν καθαρωτέρων γνώσεών του καὶ περὶ τῆς δόξης τῆς ἀρετῆς, ὡς τῆς γνησίας δοκιμῆς τῆς σαφέστερον διορώ-

σης ἀνθρωπότητος ! Ὡφειλέ τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἐν τῷ
 ὥραίῳ τούτῳ κόσμῳ δὲν βασιλεύει κἀνὲν πάθος, ὅτι αἱ
 μηχανοβράφαι ἔπαυσαν νὰ ὑφαίνωσι τοὺς ἀνοσίους ἰστούς
 των, ὅτι κἀμμία καταδίωξις πλέον μαίνεται τὸν κόσμον.
 Αἱ τὰ πάντα ἐξημεροῦσαι Μοῦσαι διακρατοῦσιν ἐν διαρκεῖ
 ἁρμονίᾳ τὰς καρδίας τῶν σοφῶν καὶ ἡ δημοκρατία τῶν
 πεπαιδευμένων οὐδὲν ἄλλο εἶναι, ἢ πολιτεία σοφῶν ἀνενό-
 χλητος ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν καὶ μεγάλη καὶ ἡνωμένη εἰς
 τὰ σχέδιά της πρὸς εὐδαιμονίαν τῶν πεπαιδευμένων θνη-
 τῶν ! Ὡφειλέ τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἐν τῇ εὐανθεῖ ταύτῃ
 κοιλάδι, ἐν ἣ πᾶς τις μόνον τέρπεται, ἵνα ἀμοιβαίως λαμ-
 βάνῃ μέρος εἰς τοὺς ὥραίους τῆς φαντασίας καρπούς καὶ
 τῆς σιγαλῆς μελέτης, οὐδεμία ἄλλοι ἄμιλλα θὰ ὑπάρχῃ,
 ἢ περὶ τῆς τιμῆς τοῦ διαλλάξαι τοὺς ἀνθρώπους μεταξύ
 των καὶ καθοδηγῆσαι αὐτοὺς εἰς τὸν ὑψηλὸν των προορι-
 σμόν. Ἐν αὐτῷ βλέπει τις μόνον τὸ αἶθριον ὄρος, ἐπὶ τῆς
 κορυφῆς τοῦ ὁποίου ἀνίπταται γενναίως ὁ πτερωτὸς ἵπ-
 πος, ἐνῷ πέριξ αἱ ὥραιαι καὶ εὐμενεῖς Μοῦσαι ζωογονοῦσι
 τὴν ὅλην περιφέρειαν μὲ τὰς ιδιότητας αὐτῶν. Μακρότε-
 ρον βλέπει τις τὸν χρυτοῦν τῆς Ἀθηνᾶς ναόν, πρὸς ὃν
 μετ' ἐμπιστοσύνης σπεύδουσιν οἱ ἄνθρωποι, ὅπως λάβωσι
 τὸν χρησμὸν, τὶ τὸ ὥραϊον καὶ ἀληθές, τὶ τὸ ἀ-
 γαθὸν καὶ δίκαιον καὶ ἀκούσῃσι τὶ τὸ πνεῦμα τοῦ φω-
 τισμοῦ λέγει !

Ἀλλ' ὅμως τίς ἤθελε πιστεύσει, ὅτι ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ
 βασιλείῳ τοῦ φωτισμοῦ, οὔτινος ἡ ἀπαράμμилος ὑπαρξίς
 ἀδιαλείπτως ἐξυψοῦται, ἄδεται καὶ ἀποθεοῦται, ὥς ἡ μό-
 νη ἥρεμος, γαληνιαία καὶ εὐδαίμων κατάστασις τῆς ἐνότη-
 τος τῆς τῶν ἔργων κοινωνίας, τῆς κοινῆς ὠφελείας καὶ
 τῆς εἰρήνης, διορᾷ, ὅτι αἱ Μοῦσαι ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν
 ἔρχονται εἰς συμμαχίαν μὲ τὰς Ἑρυννῦας καὶ ὅτι τὸ πνεῦ-

μα τῆς διαφωνίας καὶ τοῦ καταδιωγμοῦ ἀφίνεται ἐλεύθερον κυρίως παρ' ἐκείνων, παρ' ὧν ἔδει νὰ χαλιναγωγῇται; ἔτι δ', ὅπερ καὶ μείζον ἐστίν, ὅτι τὰ πνεύματα τοῦ κόσμου ἐκ πνευματικῆς κατακτῆτεως ἔτι μᾶλλον ἀνησυχοῦσι καὶ ταρασσονται, ἢ τὸ πολιτικὸν διὰ τῆς βιαίας ἐπιδρομῆς τῶν πολιτειῶν!

Ἡ δημοκρατία τῶν πεπαιδευμένων, ὡς εἴθισται ἀποκαλεῖν αὐτοὺς, δείκνυται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοσοῦτον ταραχώδης, ὅσον αἱ πλεῖσται πολιτειακαὶ δημοκραταὶ τῆς ἀρχαιότητος. Μάλιστα γε δύναται τις ἀποδεχθῆναι, ὅτι αὕτη μετὰ τοῦ συναρπακτικοῦ πνεύματος τοῦ χρόνου γίνεται πάντοτε ταραχωδεστέρα καὶ ἐὰν ἀπ' εὐθείας δὲν χύνη αἷμα, πολέμους ὁμῶς, αἱματοχυσίας καὶ δυστυχίας προξενεῖ· ὅτι προσapoκτᾷ χαρακτῆρα ἀδιάλλακτον, οὗτινος ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη καὶ τὸ ἀνήτυχον μᾶλλον ἀμετάπειστον ὑπῆρξεν, ἢ τὸ πνεῦμα τοῦ μεγαλειτέρου κατακτητοῦ! Πορῶνται τινες εἶδον ἑαυτοὺς πολλάκις ἠναγκασμένους ν' ἀποστώσι τῶν σχεδίων αὐτῶν, βιασθέντες εἴτε ἐκ τῶν ὀπλων, εἴτ' ἐκ τῶν ἐναντίων περιστάσεων· ἀλλ' ὁ ἀνὴρ, ὅστις ἅπαξ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ κόσμου ἔκαμε μερίδα τινα, δὲν θέλει οὐδέποτε πλέον νὰ ἔχη ἄδικον, καὶ ἐὰν νέα τις ἀνακάλυψις καταδεικνύῃ αὐτὸν ψευδόμενον καὶ πλανώμενον, ἢ καὶ ἐὰν δι' αὐτοῦ τὸ ἥμισυ τοῦ κόσμου συνταραχθῇ, ἢ καταστραφῇ! Ἀλαζὼν ἀκαμψία ὑπῆρξεν αἰετοτε ὁ ἀπεχθέστατος χαρακτῆρ τῆς τῶν πεπαιδευμένων δημοκρατίας! Ὁπόση ἀθλιότης δὲν ἐπῆλθεν εἰς τὸν πολιτικὸν καὶ ἠθικὸν κόσμον ἐκ τοῦ ὅτι ἡ μία κεφαλὴ εἰς τὴν ἄλλην, ἢ μία δόξα εἰς τὴν ἄλλην, ἢ μία μεγαλοφυΐα εἰς τὴν ἄλλην δὲν ἤθελεν ὑποχωρῆσαι;

Quit velit ingenio cedere rarus erit. (Martialis. L. VIII. 18.)

Nul n'est content de sa fortune

Ni mécontent de son esprit ! (Mad. Des boulières)

Ἐντεῦθεν προήλθεν, ὥστε διὰ τῶν ἐσωτερικῶν ἐρίδων τῶν Μουσῶν καὶ αὐτῇ ἡ ἀλήθεια καὶ ὁ φωτισμὸς τοσοῦτον ἀνεχαιτίσθη, ὅσων διὰ τῶν πολέμων καὶ τῶν μαχῶν ἡ εὐδαιμονία τῶν λαῶν, ἐν αἷς τέλος οὐδὲν ἐγένετο, ἢ συνεπληρώθη.

»Τοιοῦτου εἶδους φαινόμενα, λέγει ὁ Ἰσέλιν, δὲν ἀνήκουσιν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν πολιτικὸν κόσμον. Ἡ τῶν πεπαιδευμένων δημοκρατία δὲν παράγει ὀλιγωτέρους κατακτητὰς καὶ ἐκπορθητὰς. Ἄνδρες ἐξόχων προτερημάτων, ἥρωες ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς διανοίας, πόσον διάφοροι εἰσὶν ἐν τῇ πράξει! Μετ' αἰτοῦ βλέμματος περιλαμβάνουσι τὸν ἄπειρον τῆς πολυμαθείας χῶρον, ἢ τὸν στενὸν ἐπιτηγμῶν τινῶν κύκλον. Πολὺ πέραν τῆς σφαίρας τῶν συγχρόνων αὐτῶν βλέπουσιν ἐν φωτὶ ὅλως νέῳ τὰς πολυειδεῖς τῶν πραγμάτων σχέσεις. Ἡ φλογερὰ αὐτῶν φαντασία ἀποδίδει εἰς ἕκαστον ἀντικείμενον ἄλλην μορφήν. Ἡ εὐχαρίστησις τοῦ διανοεῖσθαι καὶ ἐπινόειν ἔλκει ἐκεῖτε τὰς ἀνησύχους αὐτῶν ψυχὰς καὶ ἡ ἔτι ζωηροτέρα φιλοδοξία τοῦ κατεξουσιάζεσθαι τῶν πνευμάτων καταφλογίζει αὐτοὺς διὰ πυρὸς ἀκατατθέσου. Πᾶσα μὲν μεγαλοφυΐα, ἐνθροπισθεῖσα πρὸ αὐτῶν ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς σκέψεως, φαίνεται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς των ὡς ἄδικος ἄρπαξ, πᾶσα δὲ πρόληψις καὶ πᾶσα ἀλήθεια αἱ τοὺς συγχρόνους κατέχουσιν εἰσὶ δι' αὐτοὺς πλάναι, ἃς οὗτοι πιστεύουσιν, ὅτι εἰσὶ κεκλημένοι νὰ καταστρέψωσιν εἰς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἰσχυρὰν τινα ψυχὴν, ἢ σιδηρὰν τινα θέλησιν ἀκολουθοῦσιν ἀπὸ τῶν πρώτων θημάτων, ἵν' ἀποτρέψωσι τοῦ ἐπικινδύνου σταδίου τῆς. Οἱ ὀφθαλμοὶ των βλέπουσι μόνον τὸν μέγαν σκοπὸν πρὸς ὃν τείνουσιν, ὅλοι οἱ κίνδυνοι, ὅλα τὰ κωλύματα ἐξαφανίζονται ἐνώπιόν των, ἐκμηδενίζο-

μένων καὶ τούτων πρὸ ἄλλων. Ἡ πυρώδης φαντασία τυφλώνει τὴν καταπεπληγμένην ἀπειρίαν· ἐνῶ ἡ δόξα καὶ ἡ φήμη, ἦν οὗτοι διὰ τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν ἐκέρδισαν, διεγείρουσι τὸν ζήλον, τὸν θυμὸν καὶ τὸ μῖτος τῶν κολακευομένων, οἱ κατέχουσι τὴν ἀλήθειαν. Ἐντεῦθεν μηχανορραφαί, καταδιωγμοί, σοφοὶ πόλεμοι, ἐν οἷς καὶ ἐκεῖνοι, οἱ κατ' ἀρχὰς περιπαθῶς τὴν σοφίαν ἐζήτουν, χάνουσι τέλος ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ πολεμοῦσι μόνον περὶ ἰνδαλμάτων, ἅτινα ἀνεστήλωσαν ἤδη ἐπὶ τοῦ βωμοῦ των, ἐν οἷς οἱ πολέμιοι τῶν πεπαλαιωμένων δοξῶν, καταχρήσεων, προλήψεων καὶ πλανῶν ὑπερασπίζονται μετ' ἴσου ζήλου, ὥς τὴν ἀγιωτάτην ἀλήθειαν· καὶ ἐν οἷς οἱ νεωτερισταὶ διαγράφουσι τὰ μᾶλλον ἀξιοσέβαστα ἀξιώματα μετὰ τῆς αὐτῆς, προθυμίας ὥς τὰς ἀνοσίους πλάνας! πόλεμοι, οἵτινες φαίνονται, ὅτι ἀπειλοῦσι τὴν καταστροφὴν τῆς ἀληθείας, τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἡθῶν.»

Geschichte der Menschheit I. B. L. 114.

Ὑπὸ τοιαύτας θεωρίας, δὲν εὐρίσκεται τις πλεόν εἰς ἀπορίαν ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὴν ἐρώτησιν! Διὰ τί ἀπέδωκεν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα δύο ὅλως ἀσυμβιβάστους ιδιότητας· τὴν προστασίαν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν ὀπλων! Πολλῷ δ' ἤττον ἀπορεῖ τις νὰ ἐπικρίνῃ τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην μεγάλων κατακτητῶν, διαγαγόντων τὴν ζωὴν των ὅλην ὑπὸ τὴν κλαγγὴν τῶν ὀπλων! ἢ τὴν συγχνάκεις ἀγρίαν ἰσχυρογνωμοσύνην καὶ ἀγροῖκον εἰρωνείαν τῶν φιλολόγων ἡρώων, οἱ σύναμα ὁμῶς πάντοτε περὶ τῆς ἡρέμου καὶ χρυσῆς τῶν Μουσῶν ἐδρας λαλοῦσι. Λυπηρὰ εἶναι ἡ ἱστορικὴ παρατήρησις, ὅτι, οἱ πνευματικοὶ οὗτοι ἥρωες, οἱ πολλάκις εὐθύνοντες τὴν ὁδὸν εἰς τοὺς πολιτικούς κατακτητὰς, ἢ διὰ τῆς πεφωτισμένης δαδός των πυρπολοῦντες τὸν κόσμον, οὐδέποτε ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ

τῆς αὐτῶν ἐνεργείας κύκλῳ φθάνουσιν εἰς εἰρηνικά ἀπο-
τελέσματα, ἐνῷ ὁ πολιτικὸς κόσμος εἶναι κατάλληλος
πρὸς ταῦτα. Ἐκ τούτων ἄρα ὁ Ῥουσσὸς εἶχε καθόλου δί-
καιον διίσχυριζόμενος, ὅτι αἰώνιός τις εἰρήνη θὰ ᾔτο δυ-
νατὴ μάλλον μετὰ τῶν ἐπικρατειῶν, ἢ μετὰ τῶν
πεπαιδευμένων! Οὔτε καὶ ἐν μόνον παράδειγμα εὐρίσκει
τις ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τοῦ ὅτι σχολή τις, ἢ αἵρεσις διηλλάχθη
ποτ' ἐντελῶς μετ' ἄλλης! τούναντίον δὲ, πεπαιδευμένη
τις δημοκρατία, ὡς πᾶσα σφαλλομένη δόξα, κατεστράφη,
διότι ἐξ αὐτῆς πάλιν νέαι αἵρέσεις ἀνεφάνησαν, ἐπὶ κεφα-
λῇ τῆς ὁποίας ἐτέθη νεωστὶ μεγάλη τις ἐξημμένη κεφα-
λή, ὅπως διατάξῃ τοὺς ἀνθρώπους νὰ σκέπτονται καθὼς
αὐτή—καὶ νὰ μὴ δύναταί τις ἄλλως νὰ σκέπτηται, παρὰ—
ὡς αὐτή! — Οὕτω λοιπὸν ἔσχε πολλάκις ὁ πεπαιδευμέ-
νος κόσμος τοὺς Δοκίμοις αὐτοῦ, ὡς οἱ ἱπ-
πόται καὶ οἱ ὀπαδοὶ των, ὡς οἱ στρατιωτικοί, οἵτινες με-
τὰ μεγάλου πατάγου ἀναγγέλλοντες εἰς τὸν ἐκπεπλεγ-
μένον κόσμον, ὅτι ἦλθον ἵνα πολεμήσωσι κατὰ τῶν
ἀνεμομύλων. Ὁ πόθος οὗτος τῆς ἡρωϊκῆς, πνευμα-
τικῆς κατακτήσεως κατ' οὐδεμίαν ἐποχὴν ὑπῆρξε τόσον,
σχεδὸν γενικὸς, ὅσον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν
μας! Τοσοῦτον δ' ἐξετάθη, ὥστε δὲν ὑπάρχει οὔτε καὶ
εἰς κλάδος τῆς ἐπιστήμης, ὅστις νὰ μὴ ἔχῃ τὸν τυραν-
νον, ἢ τὸν δικτάτορά του, καὶ οὗτος τὸν αὐτοῦ ἀντίποδα
παρ' ὧν ἕκαστος διατάσσεται, ὅτι οὕτω καὶ οὐχὶ ἄλλως
πρέπει νὰ συλλογίζεται, νὰ γράφῃ, ν' ἀναγινώσκῃ, νὰ ἐ-
νεργῇ! — Ἀπὸ τῶν πρώτων στοιχείων τῆς γλωσσομα-
θείας μέχρι τῆς ὑψίστης θεωρητικῆς φιλοσοφίας, εἰ καὶ
μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης δὲν προέβησαν — βεβαίως οὐ-
χὶ πέραν τοῦ Ἀλφαβήτου—θέλουν ὅμως διὰ πάσης ὑπερ-
βατικῆς φιλοσοφίας νὰ συλλάβωσι τὸν Θεὸν καὶ διὰ τῆς

χρυσῆς ὀμηρικῆς ἀλύσεως νὰ ἀποσπάτωσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ!

Ὁ Κάδμος, κατὰ τὸν ποιητικὸν μῦθον, ἔφερεν εἰς Ἑλλάδα ἐκ Φοινίκης τὰ τοῦ Ἀλφαβήτου στοιχεῖα.

Κατὰ τὴν ἀφιξίν του ἐξέκαμιν ἓνα δράκοντα, τὸν φύλακα τῆς Κατταλίας πηγῆς καὶ ἔσπειρε τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ. Ἐκ τούτων ἐφύτρωσαν ἄνδρες τεθωρακισμένοι, οἵτινες καὶ ἀλλήλους ἀπέκτεινον, ἐξαιρέσει ὀλιγίστων, οἵτινες, ὡς φαίνεται, τὸ γένος των μέχρι τῶν ἡμερῶν μας διετήρησαν καὶ ἐξήπλωσαν.

Vipereos Cadmos dentes ut ereditit arvis,
Sevit et Aonio semina dira solo
Terrigenum clypeata cohors exorta vivorum est
Hostili inter se qui cecidere manu.

Πολὺ ἀμφιβάλλω, εἴπερ οἱ αἰῶνιοι τῶν πεπαιδευμένων πόλεμοι, οὓς ἀκόνησμα τῶν γνωμῶν καλοῦσιν, ἔδωκαν ὑψηλοτέραν τινὰ ὥθησιν εἰς τὰς ἐπιστήμας, προήγαγον τὴν λάμψιν τῆς ἀρετῆς καὶ ἐδόξασαν τὰς Μούσας ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἀενάου ταραχῆς τῶν πολιτειῶν.—

Οὐδ' ἅπαξ ποθ' ἠνώθησαν ἐντελῶς καλλιαισθησία καὶ μεγαλοφυΐα «Διὰ τὴν καλλιαισθησίαν καὶ μεγαλοφυΐαν τόσῳ σπανίως συνδέονται; Διότι ἐκείνη μὲν φοβεῖται τὴν δύναμιν, αὕτη δὲ καταφρονεῖ τοῦ χαλινοῦ».

Schiller. Seite 258.

Τὶ δ' ὅταν μετὰ ταῦτα ὁ διαμαχόμενος πεπαιδευμένος κόσμος συμμαχήτας ἐπιδιώκει τὴν πολιτικὴν; — Τότε ζητῇ νὰ ἐγκαθιδρύσῃ τὸ σύστημά του, τὰς δοξασίας καὶ σχέδιά του μᾶλλον διὰ λοξοδρομιῶν, ἢ διὰ λόγων ὁρθῶν! — Τὶ ὅταν τὰ πάθη προέβησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε εἰς τὴν προτίμησιν ταύτης, ἢ ἐκείνης τῆς δόξης συνδέεται ἡ δυστυχία ὀλοκλήρων οἰκογενειῶν; — Ὅποῃ συγχίσεις δὲν πα-

ράγονται ἐν τῇ χορείᾳ τῶν πεπαιδευμένων ; — Ὅποιοι καταδιωγμοὶ καὶ ἔριδες ; ἅς τέλος ἡ αὐλὴ [κυβέρνησις] εἶτ' ἐκ κρείττονος σκέψεως, εἴτε καὶ ἐκ προλήψεως πρὸς τὸ ἐν μέρος οὕτω κρίνει, ὥστε ἐπιβάλλει εἰς τὸ ἕτερον τὴν σιωπὴν· ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις μένει ἔτι ἐκκρεμῆς ἐν τῷ πνευματικῷ κόσμῳ !

Ὅποσα δ' ἀπὸ χιλιετηρίδων δὲν ἀφῆκεν ἡ φιλοσοφία ἀναποφάσιστα ! Καὶ ὁμως δι᾽τυχρίσθησαν, ὅτι δύνανται ἐπὶ τῶν ἐριπείων τῶν διαφόρων δοξασιῶν νὰ ἐγείρῳσιν ἀσφαλέστερον καὶ λαμπρότερον τὸ ἐπιστημονικὸν μέγαρον ! Οἱ ἀμερόληπτοι μεταγενέστεροι κρίνουσιν εὐκολώτερον τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν πλάνην ! Θα ἔλθῃ ποτὲ ἡ ἡμέρα καὶ ἡ στιγμή, καθ' ἣν τὸ μέγα τοῦ φωτισμοῦ ἔργον θὰ ἴσταται ἐν αὐτῷ ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ τελειότητι. Πλὴν ἡ ἡμέρα αὕτη ἀκόμη δὲν ἔφθασε καὶ ἡ ὥρα δὲν ἐσήμανεν ἔτι ! Ταλαίπωρος ἀνθρωπότης, ἐὰν πέπρωται νὰ προσδοχᾷ ἐκ μόνου τοῦ φωτισμοῦ τῆς φιλοσοφίας !

Ἐν τούτοις αἰῶνες τινὲς διαγωνίζεσθαι ὡς πρὸς τὸ πρωτεῖον τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῆς τελειότητός του. Ὁ δέκατος ἕκτος καὶ ὁ δέκατος ἑβδομος, ὁ δέκατος ὄγδοος καὶ ὁ δέκατος ἑννατος ! Ἀλλ' ὁμως τίς τολμᾷ νὰ γενῇ δικαστὴς τούτων ; — Πάντες οἱ αἱ αἰῶνες οὗτοι ἔχουσιν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς δόξης τῆς ἀναπτύξεως τεχνῶν τινῶν καὶ ἐπιστημῶν ! ἀλλὰ πότε καὶ ποῦ ἡ ἀληθὴς φιλοσοφία συνεπλήρωσε τὸ ἀριστούργημά της ; Τίς δύναται νὰ δείξῃ ἀναμφιβρόητως ὅτι, μόνον τὸν ἀποθεωθέντα φωτισμὸν, εἴτε οἱ ἀνώτεροι, εἴτε οἱ κατώτεροι ἀνθρώποι ἐγένοντο βελτίονες, ἢ εὐτυχέστεροι ; διότι ἐνταῦθα μόνον περὶ τοιοῦτου φωτισμοῦ πρὸς εὐδαιμονίαν τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ὁ λόγος. Ἡμεῖς εὐρίσκομεν τὴν αἰτίαν μόνον ἐν τῷ πλείθει τῶν πεφωτισμένων, ἐν τῇ ἰσχυρογνωμοσύνῃ αὐτῶν, ἐν τῷ ἔμπα-

θεῖ αὐτῶν τρόπῳ, ἐν τῇ ῥοπῇ αὐτῶν πρὸς ὅλως ἀντιθέτους διευθύνσεις, ἐν τῇ δεσποτικῇ αὐτοῦ Παντοκρατορίᾳ. Ὅ,τι κτίζει ὁ εἷς, κρημνίζει ὁ ἄλλος. Φαίνεται, ὅτι ἀγαπῶμεν τὸν αἰῶνα τῶν ἐριπείων! Ἐπιδιώκουσι καὶ ποιοῦσιν ἐρί-
πεια! Ὁρῶντος τοῦ ἐνὸς καθαρώτερον, ὁ ἕτερος βλέπει ἄλλως· ἔρχεται τρίτος τις, ὃς μόνον αἰσθάνεται, ὁ τέταρ-
τος, ὃς μόνον πιστεύει καὶ ὁ πέμπτος ὁ τὰ πάντα οἰ-
δῶς!!! Τέλος ἀναφαίνεται ἀνὴρ, ἀναντιρρήτως ἀνὴρ!
ἀνὴρ γνώσεων τόσον ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ὅσον καὶ ἐν τῇ ἱστο-
ρίᾳ, ἀνερευνῶν ἤδη, εἰ δυνάμεθα νὰ γινώσκωμέν τι! καὶ
τι δυνάμεθα νὰ γινώσκωμεν! καὶ πῶς δυνάμεθα νὰ γινώ-
σκωμεν αὐτό! Πιστεύει δ' οὗτος ἀποδεικτικῶς, ἔνεκα τῶν
ἀπείρων ἀντιφάσεων, ὅτι κατώρθωσέ τι κηρύττων, ὅτι
δὲν δύναται τις ν' ἀμφιβάλλῃ ἐντελῶς περὶ τοῦ δυνατοῦ
τῆς ἀνθρωπίνου γνώσεως! (D. Tiedemanns Thraedet. 1794).
Τοσοῦτον μετὰ χιλιετηρίδας πολλάς προήχθη ἡ ἀνθρωπί-
νη σοφία!

Ἀκόμῃ δ' ὁ φωτισμὸς δὲν ἀπέκτησεν οὐδεμίαν αὐθυ-
παρξίαν. Ἡ ἱστορία του περιειλίσσεται ὅλως ἐν τῷ κύ-
κλῳ τῶν αἰώνων! Κυλίσεται πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ πρὸς
τὰ ὀπίσω. Συμφωνεῖ δὲ πρὸς τὸν τρόπον τοῦ ἐπικρατοῦν-
τος πνεύματος, διότι ἐλλείπει τοῦτω τὸ πάντων ἀναγκαιό-
τατον, ἡ ἐνότης. Νῦν μὲν ἐξυψοῖ μέχρι νεφελῶν τὰ δι-
καιώματα τοῦ ἀνθρώπου, νῦν δὲ θεωρεῖ τὴν ὑπαρξίν των
ὡς περιττήν. Ὅτε μὲν ὑπολαμβάνει, ὅτι θὰ φέρῃ τὸν χρυ-
σοῦν αἰῶνα, ὅτε δὲ συμμαχεῖ μὲ τὸ πνεῦμα τῆς καταστρο-
φῆς καὶ ἐρημώσεως! Φωτισμὸς κατὰ φωτισμοῦ! Ἐντεῦ-
θεν συμβαίνει, ὥστε τὰ τοῦ φωτισμοῦ σπέρματα, τὰ κα-
τὰ τὰς παρελθούσας ἑκατονταετηρίδας σπαρέντα, τοιού-
τους ν' ἀποδίδωσι καρποὺς εἰς τὰς μετὰ ταύτας, ὥστε ὁ
ἀγαθὸς ἄνθρωπος νὰ χύνη πικρὰ ἐπ' αὐτῶν δάκρυα! Διὸ

οἱ ἄνθρωποι ἀδιαλείπτως ἐπιθυμοῦσι τὴν ἐπάνοδον τοῦ μηδέποτε ὑπάρξαντος χρυσοῦ αἰῶνος. Ὅθεν ὁμως οὐδὲν δύναται τις ἄλλο νὰ ἐννοήσῃ, ἢ ὅτι ἕκαστος θρηγεῖ τὸν ἑαυτοῦ, ἢ, ὅπως κάμωμεν πλήρη τὴν ἔκφρασιν, ὑπολαμβάνει εὐδαιμονεστέρους τοὺς ἀγρίους, παρὰ τοὺς πεπαιδευμένους! ὅτι συγγράμματα, ὡς τὰ τοῦ Ῥουσσώ, στεφανοῦνται, ἅτινα μᾶλλον τὴν ἐξαγρίωσιν, ἢ τὴν ἐπιστήμην προασπίζονται καὶ ὅτι τέλος, ὡς ὁ Λιναῖος, ἀνακράζουσιν: «ὦ σὺ εὐδαίμων Λάππων! [ὁ παρὰ τὴν παγωμένην θάλατσαν βαρβρείοτατος τῆς Εὐρώπης λαὸς] ὁ ἐπὶ τοῦ ἀκροτάτου χείλους τῆς οἰκουμένης ζῶν ἐν τελείᾳ ἡρέμῳ, εὐχαριστήσῃ καὶ ἀθωότητι! οὐδόλως φοβεῖσαι τὴν ὑπερτίμησιν, οὐδὲ τὴν μανίαν τοῦ πολέμου καὶ τὰς ταραχὰς ἐκείνας, αἵτινες ὀλοκλήρους ἐπαρχίας καὶ ἐπικρατείας κατερημοῦσι, διότι οὐδόλως δύνανται νὰ φθάσωσι τὰς ἀκτάς σου [Τοῦτο ὁμως δὲν ἀληθεύει σήμερον, καθότι καὶ οἱ ἄλλοτε οὕτως εὐδαίμονες θεωρούμενοι οὗτοι στενάζουσιν ἤδη ὑπὸ τὸν ῥωσικὸν, σουϊδικὸν καὶ νορβεγικὸν ζυγόν]. Ἐντετειλιγμένος εἰς τὰ δερμάτινά σου σκεπάσματα δύνασαι νὰ κοιμᾷσαι ἡσυχος. Οὐδὲν γινώσκεις ἐκ τῶν ὀχληρῶν μεριμνῶν! καὶ χωρὶς φθόνου, ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ σέ φθονήσῃ! Αἱ ἀθῶαι ἡμέραι σου ῥέουν ἀθορύβως, ἀφικνούμεναι πέραν καὶ τῆς ἑκατοντάδος. Ἡ ὑγεία σου εἶναι ἀχμαῖα καὶ ἡ παρακμάζουσα ἡλικία ἡρεμος. Ἀπειροὶ ἀσθένειαι, αἵτινες κατερημοῦσι τὸν λοιπὸν κόσμον, οὐδέποτε ἠδυνήθησαν νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν εὐδαίμονα χώραν σου. Ζῆς, ὡς τὸ πτηγὸν τοῦ ἀγροῦ, ὅτι οὔτε σπεῖρεις, οὔτε θερίζεις, διότι ἡ πανάγαθος πρόνοια ἐμερίμνησεν ἤδη περὶ ὧλων τῶν ἀναγκῶν σου».

Flora lapponica

H. Home. Verf. über die G. d. Menschen. I. Th. S. 437.

Οὕτω περιστρέφονται καὶ περιδινοῦνται ἐς αἰεὶ αἱ ἐπιθυ-

μῖαι τοῦ ἀνθρώπου ! Πάλαι ποτὲ λαοὶ ἄγριοι ἐπεθύμουν καὶ ἐζήτουν καλλίτερα κλίματα· εἴτα ἐπῆλθε καιρὸς, καθ' ὃν πάλιν ἐπεθύμει τις τὰ ἀπώτατα ὅρια μέχρι τῆς ἀρχαί γόνου ἀγροικότητος. Πρὸς τοιαύτας παραδόξους ἐπιθυμίας ἀποπλανῶσιν οἱ ἀδιάλειπτοι πόλεμοι τοῦ πολιτικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου, ἐξ ὧν τὸ ἥμισυ τῆς ἀνθρωπότητος δὲν δύναται νὰ ἡσυχάσῃ ! Ἐὰν δὲ ἡ πάσχουσα ἀνθρωπότης πρέπει νὰ ἔχῃ τι θετικόν, ἐφ' ᾧ νὰ εὕρισκῃ παραμυθίαν καὶ ἀντέχεται στερεῶς, μάτην περιμένει τὸ τοιοῦτον ἐκ ματαίων θεωριῶν, αἵτινες τείνουσιν ἐν τέλει, ὅπως διαφθείρωσιν τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ καταστήσωσι τὸν πολίτην ἀδιάφορον πρὸς τὴν πατρίδα καὶ κατ' ἐξοχὴν νὰ ἀποκλίνωσι τὴν ἀνθρωπότητα πρὸς ἀξιώματα χεῖρω. Ἡ ἐπὶ τοῦ χάρτου θεωρητικὴ εὐδαιμονία οὐδόλως ἰσχύει νὰ ἀνυψώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς τύχης του. Αἱ ἐπαγγελίαι μέλλοντος καλλιτέρου, αἱ διὰ τοῦ τύπου διαδιδόμεναι, οὐδεμίαν παρέχουσιν ἐγγύησιν. Αἱ ἀρεταὶ τῶν μυθιστορημάτων εἰσὶν ὥραται εἰκονογραφίαι χωρὶς πνεύματος καὶ χωρὶς ζώντων προσώπων. Ἡ ὁδὸς τῆς εὐδαιμονίας εἶναι λαβύρινθος, ἐν ᾧ ἕκαστος, εἰς ἑαυτὸν ἀφημένος, δὲν λαμβάνει κυρίως ἐκεῖνον τὸν μῆτον, ὃς ἀσφαλέστερον θὰ τὸν ὀδηγήσῃ ! Ὁ πόλεμος τῶν συστημάτων», ἡ χημικὸπνευματικὴ κατασκευὴ καὶ πρόοδος τῶν ἰδεῶν, φέρουσι καὶ αὐτὸν τὸν νουνεχὴ εἰς σύγχισιν, ὥς μὴ ἔχοντα σχολὴν ἐξετάζειν τὰ πάντα. Οὕτω δὲ πάσχει ἡ πρακτικὴ χρῆσις, φυγαδεύεται ἡ ἀγάπη εἰς τὰς ἀφελεῖς καὶ πτωχὰς καλύβας, ἡ ἐκμηδενίζεται ὑπὸ τοῦ ἐγωῖσμοῦ· καὶ οἱ περίχρυσοι καρποὶ τοῦ δένδρου, τοῦ κακοῦ καὶ ἀγαθοῦ, συντελοῦσιν οὕτως εἰς τὴν χεῖρα τοῦ ψευδοφωτισμένου οὐδὲν ἥττον, ἢ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῆς ἀνθρωπότητος !—Θὰ ἤμην ὑπὲρ τοῦ δέον διεξοδικὸς ἐὰν τοὺς ὑπερτονισμένους διθυράμβους

τῶν τριῶν τελευταίων ἐτῶν ἤθελον νὰ φέρω εἰς ἁρμονίαν. Ἡ δεκάτη ὀγδόη ἑκατονταετηρίς, καθ' ἣν πάντως ἐπίστευσαν, ὅτι εὗρον τὸν φιλοσοφικὸν λίθον, ἀπέδειξε μόνον σαφῶς κατὰ τὴν ἀποχώρησίν της, ὅτι δὲν ἦν χρυσὸς, πᾶν ὅτι ὁ ἥλιος τοῦ φωτισμοῦ της ἐθέρμανεν, ὅθεν ἀμέμπτως δὲν δύναμαι νὰ παραλείψω τὴν θαυμασίαν ἐκείνην παρατήρησιν, ἣν ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐπιφυλλίδος ἐν τῇ τοῦ Viller στεφανωθείσῃ συγγραφῇ ἔκαμε περὶ τῆς ἑκατονταετηριδος ταύτης καὶ τοῦ φωτισμοῦ της.

« Ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀναμορφώσεως — λέγει οὗτος — μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ἀπειράριθμα ἐλέχθησαν, ἐγράφησαν, ἐκηρύχθησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν περὶ τοῦ φωτισμοῦ καὶ τῶν μέσων τῆς προόδου αὐτῆς καὶ ἤδη ἀκόμη εἶναι πάντοτε τὸ ἐρασμιώτερον θέμα ὅλων ἐκείνων, οἵτινες ἐπιθυμοῦσι τὸ καλὸν μας! Ἀδιαφιλονεικῆτως ἡ ἐποχὴ μας εἶ τὰ μάλιστα πεφωτισμένη, διότι ἐκάστη δεκαετηρίς νομίζει ἑαυτὴν σοφωτέραν καὶ μᾶλλον πεφωτισμένην τῆς ἀμέσως πρὸ αὐτῆς. Πάντα τὰ δεσμὰ, τὰ τὸ πνεῦμα συνέχοντα, συνετρίβησαν ἤδη, ὅλαι αἱ προλήψεις ἀπεσκορακίσθησαν καὶ αἱ νέαι ἀνακαλύψεις καὶ κατακτήσεις τοῦ βασιλείου τῶν ἰδεῶν ἔφθασαν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω. Ἀλλ' ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἔχει τις ὅμως πολλοὺς λόγους ν' ἀμφιβάλλῃ, ἐὰν ταῦτα πάντα ὥςτι πρᾶγματι ὁ ἀληθὴς φωτισμὸς, ἡ καθ' αὐτὸ ἐλευθερία τοῦ πνεύματος, ἐκτὸς ἐὰν τις πολλὰκις ἐκλαμβάνῃ ὡς δεσμὰ ὑβριστικὰ, ὅ,τι ἀκόμη εἶναι μόνον ὡς ἀναγκαιότατοι δεσμοί, οἱ τὸν ἐκ διαφόρων συντεθειμένον καὶ εἰς ἑαυτὸν ἐν αἰώνιον αἰνιγμα διαμένοντα ἄνθρωπον εἰς ἀνθύπαρκτόν τι ὅλον συνέχουσιν! Ἐκτὸς εἰ τις νομίζει πολλὰκις, ὅτι ἀποβάλλει βαρὺ καὶ ἀνωφελὲς φορτίον, στερῇ ἑαυτὸν τοῦ μυστηριώδους ἐκείνου παλμοῦ, ἐφ' οὗ καὶ μόνοις δυνάμεθα τὸ ἄπειρον χάσμα μεταξὺ χρόνου καὶ αἰωνιότη-

τητος ἐκποδῶν ποιούμενοι νὰ μετεωρισθῶμεν μέχρι τοῦ
θείου καὶ τοῦ ὑψίστου!»

«Οὐδὲν οἶεταί τις κάλλιον ἡδύνατο νὰ παράσχη ἡμῖν διὰ
συμπερασμάτων βελτίω καὶ ἀναμφισβητήτων ὁ τοσοῦτον
διαθρυλλούμενος φωτισμός περὶ φύσεως καὶ ἀληθοῦς χα-
ρακτῆρος αὐτοῦ, ἢ νὰ δείξῃ ἡμῖν τὸν οἰκεῖον δρόμον τῆς
αὐτοῦ βαθμηδὸν ἀναπτύξεως καὶ τὰ τοῦτον ἀείποτε συνω-
δεύσαντ' ἀποτελέσματα δι' ἅπαντα τὴν ἡθικὴν καὶ κοινωνι-
κὴν κατὰστασιν ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Εἰς τὸν αἰ-
ῶνα τῆς Μεταρρύθμισεως ἠκολούθησεν ἐκεῖνος ὁ τοῦ Καρ-
τεσίου, Βαύλου καὶ Σπινόζα· εἰς τοῦτον, ὁ τοῦ Βολταίρου,
Λαμεττρίου καὶ τῶν Ἑγκυκλωπαιδιστῶν, μετὰ τοῦτον, οἱ
ῥαῖοι χρόνοι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ μετὰ τού-
τους τέλος ἡ παροῦσα περίοδος γενικῆς ἀθυμίας, ἀπαθείας
καὶ πνευματικῆς ναρκώσεως!»

«Ἐκάστη τῶν περιόδων τούτων φέρει τὸν ἴδιον αὐτῆς
τύπον. Ἐν τῇ πρώτῃ ἔπρεπε τὸ πᾶν νὰ μεταρρυθμισθῇ καὶ
βελτιωθῇ. Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἠμφισβητήθησαν ὅλα, τότε με-
ταρρυθμισθέντα καὶ τὰ παλαιά. Ἐν τῇ τρίτῃ ἐχλευάσθη-
σαν καὶ τὰ μὲν καὶ τὰ δέ. Αἱ φιλοσοφικαὶ σκιαμαχίαι τοῦ
ἀκαθάρτου συγγραφέως τῆς Pucelle [παρθένου] εἰσῆχθησαν
ὑπὸ τοῦ Φρειδερίκου καὶ Αἰκατερίνης τῆς Β'. εἰς τοὺς
κύκλους τῶν συναναστροφῶν καὶ τὰς αἰθούσας τῶν μεγά-
λων, ἐξυψωθεῖσαι εἰς παράδειγμα ἀξιομίμητον ὑφ' ὅλων
τῶν παιδεῖαν καὶ ἀνάπτυξιν ἐπιδιωκόντων ἐθνῶν! Ἐν τῇ τε-
τάρτῃ, καθ' ἣν διὰ τῶν προσπαθειῶν ἐκείνων τῶν ἀκαθάρ-
των πνευμάτων τῆς παρελθούσης περιόδου οἱ λαοὶ καὶ οἱ
ἡγεμόνες μόνον πρὸς μόρφωσιν, λεπτότητα καὶ φωτισμὸν
τοσοῦτον προωθήθησαν, ὥστε ἡ ἀσωτία καὶ ἡ ἀκολασία
κατέλαβον ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις, ἡδυπάθεια δὲ καὶ
πορισμὸς ἦν ὁ μόνος πόλος, πρὸς ὃν οὗτοι πάσας τὰς κοι-

νωνικὰς σχέσεις ἔστρεφον· ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ μιᾶς ἐπαναστατικῆς καὶ διαλυτικῆς τῶν πάντων φιλοσοφίας διεστράφη τέλος πᾶσα ἠθικὴ καὶ ὀρθὴ ἰδέα, καθόσον καὶ αὐτὴ ἡ γλῶτσα τῆς ἀρετῆς, τὸ εὐγενέστατον ἐν ἀνθρώποις, ἐδόλειύθη, κοσμοῦσα τὴν κακίαν μὲ τὸ ὄνομα τῆς ἀρετῆς, μὲ τὴν τῆς διαφθορᾶς ἐπωνυμίαν, διεφθαρέντος οὕτω καὶ αὐτοῦ τοῦ ὄργάνου τῆς διανοίας! Ὁ ὠμότατος ὕλισμὸς ἦν ἡ σοφία τῆς ἡμέρας. Στάσις, ἐπανάστασις καὶ μισοφωνία ἐκηρύτταντο δημοσίᾳ διὰ συγγραμμάτων καὶ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος καὶ τῶν δικαστηρίων! τὰ θυσιαστήρια, οἱ θρόνοι καὶ οἱ νόμοι καὶ ἡ εὐδαιμονία ἀπείρων οἰκογενειῶν κατασυνετρίβησαν! πόλεμος δὲ καὶ ἐρήμωσις διεχύθη καθ' ἅπαντας τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης, συνεπάγουσα ἐκείνην τὴν ἀνθρωπίνην ἀθλιότητα, ἣν καὶ νῦν ἐννοήσῃ τις ἀδυνατεῖ!

«Μετὰ τοιοῦτους αἰῶνας δὲν ἠδύναντο λοιπὸν ν' ἀκολουθήσωσιν ἄλλοι, παρ' οἷοι εἰσὶν οἱ παρόντες.» Ἰσῶς ὀλιγώτερον φρικώδεις καὶ ἐπικίνδυνοι, ἢ ὅσον φαίνονται, διότι ἡ παροῦσα κατάστικσις τοῦ ἠθικοῦ κόσμου εἶναι ἀδύνατον νὰ ᾔῃναι μακρᾶς διαρκείας. Ἡ θρησκεία ἡδὴ καταπεφρόνηται, ἡ ἠθικὴ διατελεῖ ἄνευστηγρίγματος, οἱ νόμοι ἄνευ δυνάμεως ἐνεργοῦν, καὶ ἡ ἀνατροφὴ τῆς νεολαίας, τῆς μόνης εὐδαιμονίας τῶν ἐπερχομένων γεναιῶν, εἶναι παίγνιον διδασκαλικῆς φρενοτροπίας, ἢ τὸ ἀντικείμενον, πρὸς ὃ ἡ ἀγυρτεία καὶ ἡ ἀδόλεσχος σοφία τῶν ἡμερῶν μας ἐξαντλεῖται δι' ἀδιαλείπτων πειραμάτων! Διάνοια καὶ αἰσθητικὰ ἐλατήρια εἰσὶ τὸ μόνον, ὅπερ ἀναπτύσσεται, ἡ δὲ μεμολυσμένη πνοὴ τῆς κοινωνικῆς καὶ

δημοσίας ζωῆς, πολλάκις μάλιστα καὶ αὐ-
τῆς τῆς πατρικῆς οἰκίας, θανατώνει λί-
αν προώρως πᾶν τὸ ἀγαθὸν σπέρμα, συν-
τρίβει σκοπίμως πᾶν ἠθικὸν ἐλατήριο
καὶ ὅλως ἐπενεργεῖ, ὅπως μάλιστα δια-
στραφῇ καὶ παντελὴς ἀσέβεια καταλάβῃ
τὴν βασιλείαν τῆς κοινωνικῆς διανοίας!
πρὶν δυνηθῇ ν' ἀναπτυχθῇ! Αἱ ἀρεταὶ καὶ
δοξασίαι τῶν προγόνων μας εἰσὶ λοιπὸν
ὁ χλευσμὸς νέων ἀγενείων! Ἀρχαῖα ἔ-
θιμα, ἡθῆ καὶ διατάξεις κεῖνται συντετριμένα!
Οὐλιβερά ἐρήμωσις καὶ τελεία κενότης ὅλων
τῶν φρενῶν κατέλαβε τὴν θέσιν των! Ἀκόλα-
στος πλοῦτος καὶ ἐντελὴς ἔνδεια διήγειρον μεταξύ τῶν ἀν-
θρώπων καὶ μάλιστα πολλάκις μεταξύ τῶν οἰκογενειῶν
τέλειον χωρισμὸν, ὃν ὁ αἰσχροτάτος καὶ ἀσπλαχνότατος
ἐγωῖσμος, ὥς τις κακὸς δαίμων, μετὰ φλογίνης ρομφαίας,
φυλάττει. Θρησκεία, ἀρετὴ, ἠθικότης καὶ δικαιο-
σύνη εἰσὶν ἀπλῶς πεπαλαιομένοι τύποι, ἡ
σκιὰ περιπλανώμεναι ὀπτικῆς τινὸς ἀπά-
της, δι' ὧν ἡ μάγισσα τῆς πολιτικῆς προσπαθεῖ ἐνίοτε
ἀκόμη νὰ κλείῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ λαοῦ. Ἐλεεινὸς
καὶ ἀξιοθρήνητος φωτισμὸς ἀπεσκοράκισε πᾶν μέ-
γα καὶ θεῖον ἐν τῇ χώρᾳ τῶν ὀνείρων! Θρησκείαν καὶ
πίστιν κατεβίβασεν εἰς τὴν θέσιν τῶν διασυρμῶν καὶ ἐλε-
εινῆς ἀστείότητος, ἀφῆρσεν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου πᾶν ἠθι-
κὸν ἐλατήριο ὥς τινα βδελυρὰν καὶ τὰ πάντα περιγελῶσ-
σα περφιλαυτίαν, ἀνοίξας οὕτως εἰς τοὺς ἀηδεῖς ὑπολογι-
σμούς του ἀπέραντα παίγνια.»

«Ὅτι ὅμως ἡ τοιαύτη κατάστασις τῶν πραγμάτων δὲν
δύναται νὰ διαρκέσῃ, ἕκαστος, καὶ τυφλὸς ὢν, αἰσθάνεται

ἐνδομύχως. Σειρὰ τοιούτων ἀμέσως ἐπ' ἀλλήλοις ἀκολουθούτων φαινομένων ἐν τῷ πνευματικῷ κόσμῳ ὀφείλει ἐν τέλει νὰ φέρῃ εἰς τὴν τεποίθῃσιν, ὅτι ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἡ μὲν φιλοσοφία μας δὲν εἶναι ἡ ἀληθής, οὐδὲ ὁ φωτισμός μας ὁ ὀρθός, καὶ ὅτι πᾶσα ἡ σοφία μας, ἐὰν, ὡς μέχρι τοῦδε, δὲν θέλῃ νὰ κατασιχύνῃ ἑαυτὴν καὶ εἰς φανεράν μωρίαν νὰ τραπῇ, πρέπει νὰ λάβῃ τὰς ἀρχάς τῆς ἐξ ἄλλης διαφόρου, πολὺ ὑψηλοτέρας καὶ καθαρωτέρας πηγῆς, ἢ ἐκείνου τοῦ περιορισμένου ἀνθρωπίνου λογικοῦ» (Σελ. 364).

Ἐὰν δέ τις προσθέσῃ εἰς ταῦτα ὅ,τι ὁ Ἑρρῆκος Ἰούστος κατὰ τὰ μέσα τῇ 18 ἑκατονταετηρίδος περὶ τοῦ αἰῶνος του διανοεῖτο, ὅτ' ἔγραφε τοὺς ταξειδεύοντας μύθους — ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ Οὐειλάνδος περὶ τὸ τέλος αὐτοῦ ἀμφίβαλλεν, ἐὰν γεγόναμεν σοφώτεροι, βελτίω καὶ εὐτυχέστεροι — καὶ ὅτι ὁ Ἰωαν. Μύλλερ εἰς τὰς πρώτας περιόδους τῆς 19 ἑκατονταετηρίδος ἐπίστευεν, ὅτι ὑπερώριοι ἦσαν οἱ καρποὶ πρὸς πτώσιν, διότι πᾶν τὰ συνέχον, οἷον θρησκεία, ἔρως πρὸς τὴν πατρίδα, ἀπόλυτος δικαιοσύνη καὶ φιlanθρωπία παρῆλθον! ἀς κρίνωσιν οἱ μεθ' ἡμᾶς, ἐὰν ἡμεῖς εἰσῆλθομεν εἰς τὸν χρυσοῦν αἰῶνα, ἅμ' ὡς ἔχουσι λόγους νὰ μᾶς φθονῶσιν!

§. 12.

Ἐὰν δὲ ἤδη περιλάβωμεν τὸ ὅλον, εὐρίσκομεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος μόνον ὄνειρα οἰχόμενα καὶ εἰκόνας ἀπατηλάς, ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξίν του, μόνον πόθους δι' αὐτόν, οἷτινες ἀπὸ χιλιετηρίδων ἤδη οὐδένα αἰῶνα καθησύχασαν καὶ τὸ μέλλον, ὡς πρὸς τοῦτο, οὐδένα οὐδέποτε θὰ ἱκανοποιήσῃ. Χρυσοῖ καιροὶ εἰς ἄνθρωπον ὄνειρα ἀσθενῶν. Ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος δεικνύει, ὅτι οὐδὲν καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον, ἀφ' ἐτέρου δὲ, ὅτι οὐδὲν τέλειον ὑπὸ

τὸν ἥλιον. Πᾶν τὸ λάμπον δὲν εἶναι χρυτός. «Οὐρανέ! κράζει ὁ I. Μύλλερως, πόσον λαμπρότερος θὰ ᾔησο ἂν ἀπτόμενος καὶ συνταρασσόμενος καθίστασο διάκενος! (VIII B. S. 189). Πόσον ἥστραπτε κατὰ τὴν γέννησίν του καὶ πόσον εὐθύς ἐσκοτίσθη! ὅποτα δ' αἰσχυρὰ ἔδειξε κατ' ἀρχάς, ἅτινα οἱ εὐπιστοὶ, ἢ ἐμπαθεῖς μεταγενέστεροι μόνον περιεχρύσωσαν! Ἀπαξ τις ὀλίγον τῶν λοιπῶν πλέον οἰδῶς, ἔγραψε πλάνην τινα, ἐπανεληφθεῖσαν ἀπειράκις ὑπ' ἄλλων. Οὕτω δ' ἔλαβεν ὑπαρξιν καὶ ἀποθέωσιν ὁ λεγόμενος χρυσοῦς αἰῶν!

Ἄλλὰ ποῦ τέλος θ' ἀποπλανήτῃ ἢ ἀποτυγχάνουσα προσπάθεια τοῦ ἀνευρεῖν τὸν χρυσοῦν αἰῶνα! — Ἀναντιρρήτως ἀναπτύσσονται ἐν τούτῳ ὑψηλαὶ ἰδέαι, φέρονται τὸν ἄνθρωπον ἐγγύτερον εἰς τὸν ἀληθῆ καὶ ὑψηλὸν αὐτοῦ σκοπόν. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκην διδασκαλίας, παραμυθίας καὶ καταπραΰσεως. Θελκτικαὶ εἰκόνες, ὠραῖαι ὑποσχέσεις, ἔκλαμπροι ἰδέαι, μάταιαι ἐλπίδες, ἃς ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ ποιεῖ, οὐδέποτε καθησύχασαν οὐδὲ θὰ καθησυχάσωσιν αὐτὸν. Οἱ αἰῶνες παρέρχονται, ὥς οἱ κατάρξαντες αὐτῶν βασιλεῖς καὶ μετ' αὐτῶν ἡ θερμὴ ἐπιθυμία τῶν ἀνθρώπων πρὸς καιροὺς καλλιτέρους. Τὰς μὲν προσδοκίας τοῦ κόσμου τούτου ματαιοὶ μία μόνη στιγμή, αἱ δὲ δόξαι τῶν φιλοσόφων σπανιώτατα ἐθέρμανον τὰς καρδίας τῆς περιμενούσης ἀνθρωπότητος! Ὁ θέλων λοιπὸν νὰ εὕρῃ τὸν φιλοσοφικὸν λίθον, ματαίως ζητεῖ αὐτὸν ὑπὸ τὴν μελαγχολικὴν Σελήνην. Ὁ δὲ ὑποσχόμενος διαρκεῖ εὐδαιμονίαν—σαφεστέρας ἰδέας—οὗτος δέον νὰ ἔχῃ ἐγγυητὴν Θεὸν καὶ οὐχὶ ἄνθρωπον. Ἐπὶ τοῦ μικροῦ τούτου τῆς δημιουργίας σημεῖου οὐδεμία διαρκὴς εὐδαιμονία ἐφεδράζεται. Τὸ πᾶν περιπίπτει εἰς ἐρείπια καὶ σπεύδει πρὸς τὴν ἐρήμωσιν, — τὸ δὲ πάντων παραδοξότατον φαινόμενον!

— Ὁ ἐναρετώτερος πάσχει καὶ ἀποθνήσκει παρεγνωρισμένος, διωγμένος καὶ ἄνευ ἀμοιβῆς!

Ὅταν λοιπὸν οὐδεὶς αἰὼν, οὐδεμία τάξις, οὐδεὶς κυβερνητικῶς τύπος κάμμιαν διαρκῆ εὐδαιμονίαν παρέχῃ.

Ὅταν ὁ ἀριθμὸς τῶν πασχόντων καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας ὑπῆρξε πλειοψηφία.

Ὅταν τὸ λογικὸν ἀφημένον εἰς ἑαυτὸ μόνον ἔριδας γεννᾷ.

Ὅταν ἡ ἀνθρωπίνη καρδιά δι' ὅλων τῶν ἐγκοσμίων ἐπαγγελιῶν δὲν ἀναπαύεται.

Ὅταν τόσῳ συχνὰ βλέπῃ τις τὸν θρίαμβον τῆς κακίας κατὰ τῆς ἀρετῆς.

Ὅταν ὅλοι οἱ σοφοὶ τοῦ κόσμου μέχρι ταύτης τῆς στιγμῆς ἀκόμῃ δὲν εὔρουν τὸ σημεῖον τῆς ἀληθοῦς ἐνότητος.

Ὅταν ἐκτὸς τῶν καθαρωτάτων καὶ τὰ μάλιστα ἐντεταμένων θεωριῶν τὸ μόρσιμον τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων παρακμάζῃ πρὶν ἀκμάσῃ.

Ὅταν ἡ ἀδυναμία καὶ ἡ γυμνότης τῆς ἀποθεωθείσης τοῦ λογικοῦ ἠθικῆς καθίσταται ὁσημέραι φηλαφητὴ ἐκ τῶν διεφθαρμένων ἡθῶν αὐτῆς.

Ὅταν ἄνευ ὑψηλοτέρου τινὸς φωτὸς μένωσιν ἀναποφάσιστοι αἱ σπουδαιόταται τῆς ψυχῆς περιστάσεις.

Ὅταν ἡ πάσχουσα ἀρετὴ ἔτι μᾶλλον ἔχῃ ἀνάγκην στηρίγματος.

Ὅταν ἄνευ τοῦ μετεωρισμοῦ ἐκείνου τοῦ πνεύματος, δι' οὗ ἐξαίρεται ὑπερθεὶς τοῦ γήινου, πᾶν ὅ,τι συμβαίνει καὶ συνέβη — ὁλόκληρος ἡ παγκόσμιος ἱστορία — μένη ἀνεξήγητος.

Ἐπεταὶ ἀναγκαίως, ὅτι ὑπάρχει ἄλλο τι βασιλείον, ὑψηλότερός τις φωτισμὸς ἐν τῷ μεγάλῳ τοῦ πάντος συστήματι κείμενος — Ἡθικὴ τις τάξις ἣ τις θέτει τὸν κό-

σμον τοῦτον εἰς σύγδεσμον μετ' ἄλλούτι-
νος. Ἄνευ τούτου τὸ σχέδιον τοῦ Αἰωνίου ἀπέτυχεν ἀπὸ
τῆς πρώτης τῆς δημιουργίας ἡμέρας δι' ὅλων χιλιετηρί-
δων μέχρι σήμερον! Τὸ βασιλεῖον τοῦτο δὲν δύναται ἄλ-
λο τι εἶναι, ἢ ἡ μυστηριώδης τοῦ Θεοῦ πολιτεία, ἡ πολι-
τεία ἐκείνη, ἣτις συνδέει τὸν χρόνον μετὰ τῆς αἰωνιότητος
καὶ τὸν Θεὸν καὶ τὸν ἄνθρωπον διὰ τοῦ ὑψίστου τῆς ἀγά-
πης νόμου ἐνώνει. Διὰ ταύτης μόνον λαμβάνει ὁ κόσμος
μεθ' ὅλων τῶν κακῶν τῶν ὅλως ἁλλοίαν ὄψιν. Διὰ ταύ-
της μόνον μετεωρίζεται ἡ τῆς ἀρετῆς δύναμις, ἡ τοῦ ἄν-
θρώπου ἀξία καὶ ἡ ἡρεμία τοῦ πάσχοντος φαιδρύνεται. Ἐν
ταύτῃ μόνον ἐκδηλοῦται τὸ καθαρὸν, τὸ διὰ τοῦ πυρὸς δε-
δοκιμασμένον χρυσίον τῆς ἀρετῆς, ἐν ὅλῃ τῇ γνησίᾳ του
λαμπρότητι καὶ ὁ δεδοκιμασμένος διοραῖ μετὰ θαρραλείας
προσδοκίας κόσμον τινὰ καλλίτερον· διότι τὸ ἀθάνατον αὐ-
τοῦ πνεῦμα ἵσταται ἐν μεγάλῃ σχέσει μετὰ τοῦ ἀμοίβοντος
Θεοῦ. Μόνον ἐν τῇ πολιτείᾳ ταύτῃ ὑπάρχει πρὸ τῶν ὀφθαλ-
μῶν τοῦ πλάσαντος, καὶ κρατοῦντος αὐτοῦ χρυσοῦς αἰὼν!
καὶ ἔαν ἔπρεπε νὰ ὑπάρχει ἐνταῦθα ὁ αἰὼν τῆς πασχούσης
μόνον ἀρετῆς, κατοικούσης ἐν καλύβαις, στέφανος ὅμως
ἀμάραντος συμπληροῖ τὸ θεῖον τοῦ ἀνθρώπου ἰδεῶδες.

Ἄλλ' ἐάν τις μόνος του ζητῶν γὰ εὖρη τὴν εὐδαιμονίαν
του καὶ τὴν ἀνάπαυσίν του ἐδῶ κάτω διὰ τῆς ἐρεῦνης πά-
σης τῆς ἡθικῆς τοῦ κόσμου διατάξεως, εὐθὺς πλάττει χρυ-
σοῦς αἰώνας: τῷ εἶναι οὗτοι λίαν τερπνοί! Ἄς ζητήσῃ
τούτους μεταξὺ τῶν νομάδων, ἢ ἀγροίκων ὀρδῶν — Ἄς
ἀποδέχῃται τὰς σκληρὰς τύχας καὶ δοκιμασίας τῶν προπα-
τόρων ἄνευ ἀνωτέρας τινὸς προσδοκίας — Ἄς κλίνη πρὸ
τοῦ χρυσοῦ σκήπτρου τοῦ σιδηροῦ Κρόνου — Ἄς καθιε-
ροῖ τῇ ὠραιότητι τῆς τέχνης αἰσχυρὰ ἀγάλματα καὶ γυμνά,
τῇ ἀνθρωπίνῃ διαφθορᾷ ἄνθη καὶ στεφάνους καὶ σὺν τούτοις

τὰς δυνάμεις του, τὴν ὑγείαν του καὶ τὴν ζωὴν του — Ἄς καθιστᾷ τὰς ἡμέρας του ἐν μέσῳ ὀλεθρίων μηχανορραφῶν τερπνὰς καὶ ἃς γίνηται ἐλεύθερος δοῦλος — Ἄς καταστρέφῃ τὴν πυρίτιδα καὶ ἃς προκαλῇ ἐκ τῶν μυθιστορημάτων τοὺς ἱπποτικούς καιρούς. — Ἄς ἐορτάζῃ τὸν θρίαμβον τοῦ φωτισμοῦ ἐπὶ τοῦ παρελθόντος ὅλου καὶ ἃς στήσῃ τὴ τελειότητι τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως αἰώνιον πυραμίδα — Θὰ ἦναι ὅμως καὶ θὰ μένῃ ὁ τοιοῦτος εὐδαίμων ἄνευ Θεοῦ!!!

Ἄλλ' ὅμως πρὸς εὐτυχίαν τῆς ἀνθρωπότητος τοιαῦται μιαιραὶ ἰδέαι οὐδέποτε ἐξηπλώθησαν τοσοῦτον, ὥστε νὰ θραυσθῇ ὅλος ὁ μέγας δεσμός τῆς ἠθικῆς τοῦ κόσμου τάξεως. Καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας, ὅτῳ διεφθαρμένοι καὶ ἐὰν ἦσαν, διετήρουν ἔτι ἀρετὴ καὶ θρησκεία θέσιν τινὰ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ καταδιωκομένη ἐξώθεν ἠϋξάνεν ἐν σιγῇ, νέας δυνάμεις προσκτωμένη. Ἀσθενεῖς ἰσχυροί! ματαίως μοχλῆτε, ἵνα καταστρέψῃτε τὴν βασιλείαν ταύτην! Μὴ τολμήσητέ ποτε νὰ διατάξῃτε λαοὺς, παρ' οἷς ἡ θρησκεία ὅλως ἐξέλιπεν, ὅτι πρέπει ἵν' ἀγαπῶμεν ὑμᾶς—ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ καρδίας! Μὴ τολμήσητε νὰ ἐμβάλῃτε αὐτοῖς τὴν πίστιν, ὅτι ἄνευ θρησκείας εὐδαιμονοῦσιν! Εἰ καὶ ἡ παγκόσμιος ἱστορία, ἵσταται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας, ὥς τις πυκνὴ νεφέλη, βλέπομεν ὅμως ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα τὰς ἀκτῖνας τῆς ὁδηγούσης προνοίας διερχομένας καὶ καθιστώσας τὸν ἄνθρωπον προσεκτικὸν ἐπὶ τινος κόσμου βελτίονος: βλέπομεν πῶς ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐκλέγει ἄνδρας μεγάλους, ἐναρέτους οἰκογενείας καὶ ἔθνη ἠθικὰ εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν σχεδίων τῆς. Καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς ἡμετέρους καιροὺς, καιροὺς διαφθορᾶς καὶ συγχύσεως, ἀναφαίνονται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὠραῖα τινὰ σπέρματα. Ἀναφαίνονται ἄνδρες, ἀνήκοντες εἰς τὰς ἐπτὰ χιλιάδας αἵτινες,

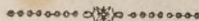
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΠΑΛΑΤΕΣ

δὲν ἔκλιναν γόνυ ἐνώπιον τοῦ Βαάλ. Βλέπομεν ὑπομο-
 νητικούς, οἵτινες μετ' ἀξιοθαυμάστου ἀφοσιώσεως ὑπο-
 φέρουσι τὴν θλίψιν καὶ τὸν καταδιωγμὸν τοῦ αἰῶνος. Ἐγεί-
 ρονται μετριοπαθεῖς ἀγχίνοες τὴν δύναμιν τῆς ἐνότητος τι-
 μῶντες καὶ ὄντες πολὺ μακρὰν τοῦ ἀποβαλλεῖν δι' ἀγρίου
 βίας τοὺς καὶ μακρόθεν τείνοντας χεῖρας πρὸς ἐνότητα, δη-
 μόσιοι διδάσκαλοι, φίλοι τῆς ὀρθῆς μεσαίας ὁδοῦ.—Ἐγεί-
 ρονται κυρίαί, αἵπερ ἀπέχονται τοῦ χαρακτῆρος τῆς Ἀσ-
 πασίας καὶ ὑπὸ ὑψηλοτέρου αἰσθήματος φλεγόμεναι,
 στρέφουσι τὰ ἀξιέραστα βλέματά των πρὸς καθωράϊσιν τοῦ
 ἡβικοῦ κόσμου· αἵτινες ὡς ἡ Μαρμαῖα, ἡ αὐτοκρατορική
 μήτηρ, ἀποβάλλουσι πάντα πονηρὸν, ὃς δύναται νὰ δηλη-
 τηριάσῃ τὴν καρδίαν, ἢ τὸ πνεῦμα τῶν ἑαυτῶν τέκνων καὶ
 ἐγγόνων, αἵτινες ἐν εὐγενεστάτῳ συναισθήματι μετὰ τῆς
 πασχούσης ἀνθρωπότητος συσταίνουσιν ἀξιολόγους πρὸς
 εὐεργεσίαν ἐταιρίας καὶ διὰ χρυσῆς ἐν χειρὶ φιάλης λαμβά-
 νουσι τὰ δάκρυα τῶν ἐνδεῶν καὶ δυστυχῶν. Οὕτω δὲ ὑπὸ
 Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων εὐλογημέναι καθιστῶσι καὶ αὐτὸν τὸν ἐξ
 ἀδαμάντων καὶ μαργαριτῶν περὶ τῶν λαιμόν των κόσμον
 διαρκέστατον καὶ λαμπρότερον. Εἴθ' ἀδειαλείπτως νὰ ἐξ-
 αστράπτῃ ἀπὸ τῶν ὠραίων ὀφθαλμῶν των τὸ εὐγενὲς τῆς
 ἀρετῆς βλέμμα, δι' οὗ ν' ἀποπέμπωσι πάντα ἰστάμενον ἐπὶ
 τῆς τυφλῆς μανίας καὶ, ὅπως συστηθῇ, λαλοῦντα ἀκρίτως
 καὶ ἐλαφρῶς περὶ Θεοῦ καὶ θρησκείας! Εἴθε μετὰ συγκεχι-
 νημένης καρδίας νὰ ἐγκατοπτρίζωνται ἐν τοῖς ἰδίοις αὐτῶν
 τέκνοις τὰς οἰκείας ἀρετάς! ἐνθαβρύνουσαι καὶ αὐτοὺς τοὺς
 συγχρόνους των, τοσοῦτον ἐπὶ τοῦ μεγάλου κόσμου ἐπε-
 νεργοῦντος τοῦ πνεύματος των!

Εἶναι ἀδύνατον, ὥστε καρδίαι πολλῶν βασιλέων καὶ
 ἡγεμόνων κατὰ τοὺς σάλους τῶν λαῶν των, οὓς δὲν δύναν-
 ται ν' ἀποφύγωσιν, ἀληθῶς αἰμοσπάζουσαι, νὰ μὴ μεριμνῶ-

σιν ἀκαθέκτως, ὅπως ἐν τοῖς ὑπηκόοις αὐτῶν διατηρεῖται ἐν ὅλῃ του τῇ λαμπρότητι τὸ πολυτιμότεον, τὸ μόνον, ὃ δύναται νὰ παραμυθῇ αὐτοὺς, ἡ θρησκεία! — Βλέπει τις ἀνθρώπους, δι' οὓς ἤδη πᾶσα τοῦ κόσμου τούτου παραμυθία ἀπέπτη, θαμίζοντας ἔτι εἰς τοὺς ναοὺς, ὅπως ἀνακουφίσωσι τὰς καρδίας των, θέσωσι τὴν τύχην των ἐν τοῖς κόλποις τῆς θείας προνοίας καὶ καθικετεύσωσι τὸν θεὸν καὶ διὰ τὴν πατρίδα των μάλιστα, οἵτινες ἡριμνημένοι ὑπὸ Θεοῦ εἰσὶν. Οἱ μόνον ἴσως, ὧν οἱ στεναγμοὶ καὶ θυσίαι διερχόμεναι τὰς νεφέλας, κατῶρθωσαν, ὥστε τὸ ὅλον δὲν μετεβλήθη ἤδη πρὸ πολλοῦ εἰς ἐρείπεια καὶ χάος!

Ἀθροίζετω ὁ θέλων τὰς διεσπαρμένας, οὐδέποτε δὲ σβεννυμένας, ἀκτῖνας τῆς θεότητος καὶ ἐργαζέτω, ἐφ' ὅσον δύναται, πρὸς ὄφελος τῆς ἡθικῆς ἐν τῷ κόσμῳ τάξεως. Μόνον διὰ τούτου δύνανται οἱ αἰῶνες νὰ πλησιάσωσιν εἰς τὸν χρυσοῦν, καθιστῶντες τὸ βάρος τῶν σιδηρῶν ὑποφερτόν! Ὁ ἐπιθυμῶν ἀνάπαυσιν ἄς ἐνώνῃ τὸν χρόνον μὲ τὴν αἰωνιότητα! Μόνον πέραν τοῦ κόσμου τούτου εὐρίσκεται ὁ μέγας τοῦ ἀνθρώπου σκοπός!

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ.

ΟΙ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ.

Υπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν 5
 Γεώργιος Σκουζές 10
 Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τῶν Ἀσωμάτων
 (Πετράκη) 40
 Ἡ Ἱερὰ τῶν Κλειστῶν Μονῇ, ἡ
 Κοίμησις τῆς Θεοτόκου 5
 Ἡ ἐν Σαλαμίνι Ἱερὰ Μονὴ Φα-
 νερομένη ἡ Κοίμησις τῆς
 Θεοτόκου 5
 Ἡ ἐν Αἰγίνῃ Ἱερὰ Μονή, ἡ
 Κοίμησις τῆς Θεοτόκου 5
 Ὁ Ἡγούμενος ταύτης Ἀνθι-
 Ἀντωνόπουλος Ἀρχιμανδρ. 5
 Ἰωάννης Λαμπρίδης
 Λάμπρος Λαμπρίδης
 Ἡρ. Θεοχάρης
 Δημήτριος Κωνσταντινίδης
 Α Παπαζαφειρόπουλος
 Ι. Δ. Σταματάκος
 Περικλῆς Η. Μπούτος
 Ι. Ἀντωνόπουλος
 Παναγ. Μανοῦσος
 Σπυρίδων Κ. Παπαγεωργίου
 Η. Χρυσανθόπουλος
 Δαμασκηνὸς Χριστόπουλος Κα-
 θηγητῆς
 Ι. Ν. Σιγάλας
 Ἰγνάτιος Σακελλαρίου Ἱερεμό-
 ναχος

Δ. Σουερίτης
 Π. Καραβίτης
 Ν. Ἱ. Ἀθανασίου Δαούτης
 Δανιὴλ Κασσιώτης
 Νικόλαος Σταθακόπουλος
 Δημήτριος Σακελαρίδης
 Ἡλίας Ι. Γεωργόπουλος
 Ἑλένη Ι. Ἀρεάλη
 Κωνσταντῖνος Ἱ. Οἰκονόμος
 Ἰωσήφ Παπαβασιλείου
 Ἀνδρέας Σ. Σταυρόπουλος
 Μαρτῖνος Κ. Πρεβεδοῦρος
 Γεώργιος Ἰωάννου
 Ἀλέξανδρ. Ἐμμανουὴλ φοιτητῆς
 Σοφοκλῆς Εὐστρατιάδης φοιτητῆς
 Ἰωάννης Ἰσιδώρου Ἱερεὺς
 Ν. Σαρίπολος Καθηγητῆς τοῦ
 Πανεπιστημίου.
 Εὐσέβιος Σπανὸς Ἱεροδιάκονος
 Πολύβιος Σ. Μυρτύλος τελειό-
 φητος τῆς φιλοσ. Σχολῆς
 Πατρὺς
 Βασίλειος Δ. Βῆκος Δημοδιδάσκ.
 Βάϊος Στεφανόπουλος Αρισσεὺς
 Γεώργιος Ν. Καρδούλης Κα-
 λύμνιος
 Ἱερώνυμος Ἀθανασίου Μεγα-
 σπηλαιώτης φοιτητῆς τῆς
 Θεολογικῆς Σχολῆς
 Ὀδυσσεὺς Παπανδρέου χαρτο-
 πῶλης

Ἀρχιμ. Μ. Ἀλεξανδρόπουλος
Ταξιάρχιτης
Ἀρσένιος Γουμποῦρος Ταξι-
αρχίτης
Ἰωάννης Θ. Ψυχούλη Θεττα-
λομάγνης
Εὐάγγελος Παπαλεξανδρῆ Ἀμ-
φισσεὺς
Γεώργιος Ζουζακίδης Ὀλύμπιος
Νικόλαος Ἀρσένης
Γεώργιος Δράκος Καλύμνιος
Ἐμμανουὴλ Κ. Περιδικῆς
Μακεδῶν
Πάμφιλος Ἀγγελετόπουλος
Σπηλαιώτης
Ἠλίας Βλαχόπουλος Ἱερεὺς
Ἀμφισσεὺς
Θεοφάν. Πετρόπουλος Αἰγινεὺς
Ἰωάννης Παναγιωτόπουλος
Ἱερεὺς
Σπυρίδων Μπινιάρης Ἱερεὺς
Γαβριὴλ Κιουρῆς ἱερομόναχος
Κωνστ. Ν. Πονηρὸς Ἱερεὺς
Νικόλαος Δ. Βλαχάκης Ἱερεὺς
Ἀντώνιος Σ. Πέτας
Μάρκος Ν. Βεντούρος Ἱερεὺς
Ἰωάννης Χελιώτης Ἱερεὺς
Γρηγόριος Γιάκομῆς
Ἰγνάτιος Ἀναγνώστου
Μεθόδιος Παπαναστασόπου-
λος Ταξιάρχιτης
Ἀθανάσιος Σακελλαριάδης
Ἰωάννης Παναγιωτόπουλος
Ἰωάννης Ἐλ. Κριεζῆς
Ἀνθιμος Ἀναγνωστόπουλος
ἱεροκέρυξ Ταξιάρχιτης
Σαμουὴλ Ἀνεστόπουλος Τα-
ξιάρχιτης
Δαμιανὸς Θεοφιλόπουλος Τα-
ξιάρχιτης ἱεροδιάκονος

Θεόκλητος Μηνόπουλος ἱερο-
διάκονος
Ἀθανάσιος Ζερβόπουλος ἱερο-
διάκονος
Χαρίτων Σ. Κανελλόπουλος
ἱεροδιάκονος
Ἰούδας Βαρελᾶς Ἀχαρνεὺς
Σπυρίδων Π. Λομπότης
Ἀρχιμανδρίτης Φώτιος
Θεόφιλος Ἰωάν. ἱεροδιάκονος
Γεώργιος Ἱερεὺς χαρτοφύλαξ
Μονὴ Καλολεῖθιδίου 3
Γαβριὴλ Β. Δημητρακόπουλος 2
Θεόκλητ. Μοναχὸς Ζωγράφος 1

Η ΕΝ ΑΙΓΙΑΛΕΙΑ ΙΕΡΑ ΤΩΝ ΤΑΞΙΑΡΧΩΝ ΜΟΝΗ.

Τὸ Κοινὸν 10
Ὁ Ἡγούμενος Καλλιόπιος Ἀ-
βραμόπουλος 3
Ὁ Σύμβουλος Ἰγνάτιος Κω-
σταντινίδης 10
Ὁ Σύμβουλος Ἀθανάσιος Ἀρ-
γυριάδης 10
Νικόδημος Νικολαΐδης 1
Δανιὴλ Γουμποῦρος Προηγού-
μενος
Νεόφυτος Ἰωαννόπουλος
Νικηφόρος Παναγιώτου
Εὐξέντιος Δημητριάδης
Γεράσιμος Π. Γιαννούλης
Ἀγ. Νικολαΐδης Ἀρχιμανδ.

ΟΙ ΕΝ ΑΡΓΟΛΙΔΙ.

Ὁ Πανιερώτατος Ἀρχιεπί-
σκοπος Ἀργολίδος Κύριος
Δανιὴλ 3
Χρῦσανθ. Καραβασιλόπουλος

Ν Καμαριώτης Οικονόμος
 Ἰωακείμ Κυριαζῆς
 Κωνσ. Παβέλος
 Ἀθανάσιος Ντόκος
 Δανιὴλ Σπηλιωτόπουλος ἱερο-
 διάκονος
 Ἐπιφάνιος Ἰωαννίδης ἱερο-
 διάκονος
 Παγκράτιος Γεωργιάδης ἱερο-
 διάκονος
 Ἀγαθάγγελος Γεωργιάδης ἱε-
 ροδιάκονος
 Ἀρτέμιος Μαυροσιδῆς ἱερο-
 διάκονος
 Π. Μητσόπουλος Σακελλάριος
 Μιχαὴλ Παπαγεωργόπουλος
 Σωφρόνιος Π. Ἀρχιμανδρίτης
 Ν. Τσελιωσιτιάτης Σακελ-
 λάριος
 Γ. Γιουρούκος Χαρτοφύλαξ
 Ἰωάν. Καράμπελας
 Γαβριὴλ παπᾶ Ἰωάννου ἱερο-
 διάκονος
 Σ. Μπουγιουκλῆς.
 Παναγιώτης Μαστοράκος
 Κυριάκος Οικονόμος ἐξ Ἀγλα-
 δοκάμπου
 Κωνστ. Ἠλία Οἰκονόμου
 Ἱερά Μονὴ τῶν Ταξιαρχῶν
 » » τοῦ Ἀγνοοῦντος
 » » τοῦ Καρχαλαᾶ
 » » τοῦ Ταλαντίου
 Σπυρίδων Βελήνης
 Καισάριος Γάτζος

ΟΙ ΕΝ ΧΑΛΚΙΔΙ.

Ὁ Σεβ. Ἀριεπίσκοπος Κύρ.
 Καλλίνικος
 Ἀθαν. Καίρης Πρωτοσύγγελος

Χριστόδουλος Παπαγεωργίου
 διδάσκαλος τῆς ἱερατικῆς
 Σχολῆς
 Ἡ Ἱερά Μονὴ τοῦ Γαλατάκη
 » » » τοῦ Γέροντος
 » » » τοῦ Ἠλία
 » » » τοῦ ἐν Σκιάθῳ
 Εὐαγγελισμοῦ
 Ἀνδρέας Παπαδημητρίου ἐφ.
 Σιμῆας
 Γεώργιος Παπαδαμητρίου ἐφ.
 Κρυνερίτη
 Ἰωάννης Παπακωνσταντίνου
 ἐφ. Ὠραιῶν
 Ἰωάννης Α. Μανιώτης ἐφ.
 Σκιάθου
 Γεώργ. Κωρίδης Οἰκονόμος
 ἐφ Μαντουδίου
 Νικόλαος Βελισσάριος ἐφημ.
 Ἀχμέταγα
 Κωνστ. Παπανικολάου ἐφημ.
 Σπαθάρι
 Ἀριστείδης Πακόγιαννης ἐφ.
 Μετοχίου
 2 Παναγιώτης Ἀγιοσοφίτης
 Ἀχιλεὺς Κοτρόζος Δημοδι-
 δάσκαλος
 Βαρθολομαῖος Γεωργιάδης
 Αὐξέντιος Ἀντωνιάδης
 Νίκανδρ Σ. Σπηλιωτόπουλος
 Αὐγέρης Ἀβέρωφ
 Δ. Ν. Θωμᾶς
 Ἀνθιμος Λιερὸς Ἀρχιμανδρ.
 καὶ ἱεροκέρυξ Εὐαίας
 Γεώργιος Α. ὁφούντα ἐκ Κα-
 στέλλας Χαλκίδος
 Ἀθαν. Σπανὸς ἐκ Δραχμηνίου
 Λοκρίδος
 Λουκάς Παππᾶ Κωνσταντί-
 νου ἐκ Λεβαδείας

Ἀναστάσιος Παπαναστασίου
Χαλκιδεύς
Δημήτριος Π. Ἰωάννου ἐκ Ξη-
ροχωρίου

Κωνστ. Κότσιρας ἱερεὺς
Γεώργ. Φαρμακίδης ἱερεὺς
Χρῆστος Ἀναστασίου
Σπηρίδων Βενετσάνης Ἀμ-
φισεύς
Μιλτιάδης Γιαννακούρης ἐκ
Βάθειας
Ἀντών. Γ. Ἀναστασίου Χα-
λκιδεύς

Νικόλαος ἱερεὺς Βελιτσάριος
Ἰωάν. Κ. Μέργος ἱερεὺς

ΟΙ ΕΝ ΓΑΛΛΕΒΕΙΔΙΩ.

Λουκάς Ἰωάν. Καραλίβανος
Κωνστ. Παπαπέτρος
Νικόλαος Α. Λουκάρης
Κωνστ. Ν. Μανιατόπουλος
Ἀνδρέας Π. Μυρλάς
Νικόλ. Γουργουρῆς
Δεδούσης Εὐστ. Χαρδαβέλας
Εὐθύμιος Αὐγέρης
Εὐθύμιος Τσόγκας
Εὐστ. Χ. Ζαγοράς
Ἰωάν. Γ. Ἀλιζῶτες
Ἰ. Παπαστάθης
Λουκάς Ν. Βελινικούδης ἱερεὺς
Α. Ε. Μοσχολίδς
Ἰ. Παπαδημόπουλος
Π. Παναγιωτόπουλος
Γεώργιος Σταμίδης
Δημήτριος Π. Νίκας
Διονύσιος Καράλης ἱερεὺς
Χαράλαμ. Α. Γαλάνης ἱερεὺς
Σ. Χρυσανθόπουλος δικαστ.
Γραμματεὺς

Αθ. Κ. Τσάτσαλδς ἱερεὺς
Γ. Παπᾶ Κυριαζῆς
Ἰωάν. Ἀθανασίου

ΟΙ ΕΝ ΑΜΦΙΣΣΗ

Ὁ Σεβ. Φωκίδος Δαυῖδ 2
Ἡ ἐν Παρνασίδι Μονὴ τοῦ
Προφ. Ἡλίου 2
Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τοῦ Προδρόμου

ΟΙ ΕΝ ΜΙΣΟΛΟΓΓΙΩ.

Ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Ἀκα-
ρνανίας καὶ Αἰτωλίας Κύρ.
Γεράσιμος
Ὁ ἀρχιδιάκονος Ἀθμός
Ὁ Ἱεροκλήρξ Δαυῖδ Τολμίδης
Σπυρίδων ἱερεὺς Παπανικο-
λόπουλος
Νικόλαος ἱερεὺς Δημητρίου
Πορφύριος Ἀργυριάδης Ἱερο-
διάκονος
Πάνος ἱερεὺς Παπάρης
Γεώργιος ἱερεὺς Σακελλάριος
Παπᾶ Δημήτριος Παπακώστα
Ἀλέξ. Καρθούννης Οἰκονόμος
Βαρθολομαῖος Ζαβογιάννης
Ἀρχιμανδρίτης Γ. Παγώνης
Ἀθανάσιος Κυρίτζη Σακελ-
λάριος
Κ. ἱερεὺς Παπαθανασίου

ΟΙ ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ

Ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος κύριος
Νικόλαος
Ὁ Ἱεροκλήρξ καὶ Ἀρχιμανδρ.
Διονύς. Μαρκόπουλος
Ὁ Ἀρχιδιάκονος Σ. Κόμης

Ἀθανάσιος Α. Μπονσινιόρ Κα-
θηγητῆς
*Ο Σύμβουλος τῆς Ι. Μονῆς
τοῦ τιμίου Προδρόμου Π.
Ἱερομόναχος Ποτσαμάνος
Νικόλαος ἱερεὺς Λάβρας
Σωφρόνιος ἱερομόν. Θεοδόσης
Κ. Ι. Γραμματικόπουλος
Σ. Ι. Βεντουρῆς
*Ο Ἠγούμενος τῆς Μονῆς τοῦ
Ἁγίου Διονυσίου
*Ο Ἱεροδιάκονος τῆς Μονῆς
τοῦ Ἁγίου Διονυσίου
Χρυσόστομος Ἱερομόναχ. Ξέ-
νος ἑφημέριος τοῦ Ἁγίου
Διονυσίου
Σεραφεῖμ. Ἱερ. Μπάστα Σύμ-
βουλος τῆς Μονῆς τοῦ
Ἁγίου Διονυσίου.
Ἰλαρίων Μ. Γκέλθεσις Σύμ-
βουλος
Ἱερ. Ἰωάννης Γ. Ἀρθανιτάκης
ἐφ. τοῦ Κοιμητηρίου
Στέφανος Ἱερομ. Καμπιώτης
Κωνστ. ἱερεὺς Βαρβίας
Δ. Ι. Δωρ. Λαμπούδης
Σ. Μ. Δαρειώτης
Στυλιανὸς Κεκροφύλαξ ἱερεὺς
Ἀντ. Θ. Γρηγοράκης
Θ. Λονκρόπουλος
Α. Παπαφράγκου
Δημ. Βέρρος
Διον. Συρακίνης ἱερεὺς
Διον. Πυλαρινὸς ἱερεὺς
Διον. Θεοδόσης »
Ἰωάν. Στράτης »
Σπυρίδων Τσάκος ἱερομόναχος
Καῖσαρ Κ. Ρώμας
Χαραλάμπης Ρουσσελάτος
ἱερεὺς

Νικόλ. Κ. Λούντζης
Ἀντώνιος Πυλαρινὸς ἱερεὺς
Ἀριστείδ. Καψοκέφαλος
Νικόλ. Δ. Βουλτζας
Διον. Κλαυδικινὸς ἱερεὺς
Παναγῆς Ν. Μπάρης

ΟΙ ΕΝ ΓΥΘΕΙΩ.

*Ο Σεβ. Ἐπίσκοπος Παρθένιος 2
*Ο Ἱεροδ. αὐτοῦ Νάρκισσος
*Ο Οἰκονόμ. καὶ ἐπίτροπος
αὐτοῦ Γ. Καλαμάτας
*Ο Πρωτοσύγγελος αὐτοῦ Πα-
νάρετος Γρημῆτων
*Ο Πρωτοπρεσβύτερος Γεώργ.
Κουβαράκης
*Ο Οἰκονόμος καὶ Πνευματικὸς
Μιχαὴλ Χῖος
Ἰωάν. Οἰκονομάκος ἱερεὺς
*Ο Ἠγούμενος τῆς Ι. Μονῆς
τοῦ Σωτῆρος
*Ο Πρωτοσύγγελος καὶ ἐπί-
τροπος Λαγίας Διονύσιος

ΟΙ ΕΝ ΣΠΑΡΤῃ.

*Ο Σεβασμιότατος Ἀρχιεπίσκ.
Μονεμβασίας Σπάρτης Κύ-
ριος Διονύσιος 2
Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Ζερμπίζτης
» » » Γόλος
» » » Καστρίου
» » » τῶν Ἀγίων
Τεσσαράκοντα
Ἡ Ἱερὰ Μονὴ τῶν Ἀγίων
Ἀναγύρων

ΟΙ ΕΝ ΚΑΛΑΒΡΥΤΟΙΣ.

*Ο Σεβ. Ἐπίσκοπος Καλαβρύ-

των καὶ Αἰγιαλείας Κύριος
Εὐθύμιος
Τὸ κοινὸν τῆς Ἱ. Μονῆς τοῦ
Μεγάλου Σπηλαίου
Ὁ Ἡγούμενος ταύτης Ἀὔξεν-
τιος Γ. Πετρόπουλος
Ὁ Ἱεροκλήρυξ Χριστοφόρος
Σταματιάδης
Δοσίθεος Ἀγγελίδης Σύμβουλος
Ἰωάννης Ῥηγόπουλος »
Ἀρσένιος Πολυδώρου

ΟΙ ΕΝ ΠΑΤΡΑΣ.

Ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Πα-
τρῶν καὶ Ἡλείας κύρ. Κύριλλος
Ἱερόθεος Ἡλιάδης Ἀρχιμανδ.
Δοσίθεος Ἰωαννόπουλος Ἱεροδ.
Χρῦσανθος Ἀθανασόπουλος Ἱε-
ροδιάκονος
Ἱ. Γενάδης Παναγιωτόπουλος
ιεροδιάκονος
Φιλῆθεος Εὐσταθίου
Βασίλειος ἱερεὺς Χαρτοφύλαξ
Γεώργ. ἱερεὺς Σιγαλός
Σωτ. ἱερεὺς Σταμόπουλος
Στέφ. Β. Ῥοδόπουλος
Βασίλειος ἱερεὺς Παπαδημη-
τρόπουλος
Ἀθ. Τσετσέλης Οἰκονόμος
Ἀθ. Ἱερομνήμων
Κωνστ. ἱερεὺς Δαρούτας
Ἀνδ. ἱερεὺς Παπαηλιοπούλου
Β. Γ. Βυθούλας
Νικόλ. ἱερεὺς Σερέτης
Σωφρόνιος Παπᾶ Παναγιώτου
Ἱεροδιάκονος
Δοσίθεος Κανᾶς Ἱεροδιάκονος
Π. ἱερεὺς Τζαπρζίτλης
Ἀνθιμος Κωνσταντίνου Ὁσιο-

λουκαΐτης
3 Γεώργ. Βορρέας ἱερεὺς
Γεώργ. ἱερεὺς Νάκος
2 Παντ. ἱερεὺς Δημητράκης
Δημ. Σακελλίων
Ἀργύριος Παπαδόπουλος Σα-
κελλάριος
Δάμ.πρ. ἱερεὺς Γεωργακόπουλος
Θεόδωρος ἱερεὺς Παναγόπουλος
Π. Παπαδημητρίου
Π. ἱερεὺς Βαράνης
Δημ. ἱερεὺς Παπαγεωργίου
Θεοφάνης ἱερεὺς Σακελλάριος
Ἀθ. Εὐσταθόπουλος ἱερεὺς
Δημ. ἱερεὺς Παπαγγελοπούλου
ἐκ Σιγαινῶν
Ἀνανίας Γεροκομήτης Γεωρ-
γοπούλου
Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Γεροκομίου
Κωνστ. Σπηλιωτόπουλος ἱερεὺς
Φιλάρετος Φωτόπουλος ἱεροδ.
Χρῆστος Κορύλλος ἱατρός.
Διονήσιος Στρούζος ἱατρός.
Διονύσιος Κόκκινος Φαρμακο-
ποιός.
Κωνστ. Ἀθανασιάδης δικηγόρος.
Ἐμμανουὴλ Σπυρόπουλος ἔμ-
πορος.
Ἀνδρέας Τσίνοσ ἐμπορος.
Μιλτιάδης Μπουκαούρης ἔμ-
πορος
Κωνστ. Ν. Μπράτζικας
Νικόλαος Ἀλεξόπουλος δικη-
γός.
Δημήτριος Σπηλιωτόπουλος
κτηματίας.
Κ. Νεστορίδης Καθηγητής

ΟΙ ΕΝ ΚΥΠΑΡΙΣΙΑ

Ὁ Σεβ. Ἐπίσκοπος Τριφυλίας

καὶ Ὀλυμπίας Κύριος Ἰγνά-
τιος

2

Ἀνθίμος Ἱερομόναχος Γεωργα-
κόπουλος.

Χρῆστος ἱερεὺς Ἀναγνωστόπου-
λος.

ΟΙ ΕΝ ΦΙΔΙΑΤΡΟΙΣ.

Χαράλαμπος ἱερεὺς Διδασκα-
λόπουλος.

Ἀρσένιος ἱερομ. Παπαδόπουλος
Νεόφυτος ἱερομ. Οἰκονομόπου-
λος ἐκ Λιγουδίστης

ΟΙ ΕΝ ΑΝΔΡΙΤΣΑΙΝΗ.

Νεόφυτος Καλομοίρας Ἀρχιμαν-
δρίτης

Πανάγος Παπαγεωργίου Οἰκο-
νόμος

Μεθόδιος Ἱερομ. Σακελλάριος

ΟΙ ΕΝ ΑΓΟΥΑΙΝΙΤΖΑ.

Εὐθύμιος Παντολεύκας ἱερεὺς
Ἀλέξιος Παπακωνσταντίνου
ἱερεὺς

Θωμᾶς Κηπουρόπουλος ἱερεὺς

ΟΙ ΕΝ ΣΟΥΡΠΗ.

Παπᾶ Ζήσης Χαντζόπουλος

Παπᾶ Τριαντάφυλλος

Παπᾶ Τριαντάφυλλος Ἀπο-
στόλου

Παπᾶ Δημητρίου Δροσόπουλος

Παπᾶ Χρῆστος

Παπᾶ Γεώργιος

Χρῆστος Γ. Σκουῆρος Δημοδιδ.

ΟΙ ΕΝ ΑΝΔΡΩ

Ὁ Σεβασμιώτατος Ἐπίσκοπος

Ἀνδρου καὶ Κέας Κύριος

Μητροφάνης

Τὸ κοινὸν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς

τῆς Παναχράντου

Τὸ κοινὸν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς

Ζωοδόχου Πηγῆς

Τὸ κοινὸν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς

τοῦ Ἀγίου Νικολάου

Ἡ ἐν Σερίφῳ Ἱ. τῶν Ταξιαρ-
χῶν Μονή

ΟΙ ΕΝ ΣΥΡΩ.

Μ. Βαμβακερὸς

Ν. Κ. Σπαθῆς

Β. Ψιλᾶκης

Π. Σπανάπουλος

Δ. Μαρίνος

Μ. Ε. Προχεράκης

ΟΙ ΕΝ ΣΥΦΝΩ.

Ἱ. Δεπάστας

Ν. Α. Κανδιλᾶκης

ΟΙ ΕΝ ΣΤΥΛΙΑΙ.

Πρωτοσύγγελος Ζαχαρίας Γ.

Καῖσαρ

3

Ἀθ. Θεοδώρου ἱερεὺς

Νικόλαος Δημ. »

ΟΙ ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ.

Ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Κερκύ-
ρας κύριος Ἀντώνιος

3

Ὁ ἱερεὺς Σ. Παλατινός

Ὁ ἱερεὺς Εὐστάθιος Μελαγχρινὸς
 Σ. Βλάχος Δ. Ἀνδρίας
 Ὁ Πρ. Γρηγόριος Ῥεμανδᾶς
 Γεώργιος Κ. Μπολέτσης
 Μ. Σ. Ἰδρωμένος
 Νικόλαος Α. Σπάθας
 Ἰακ. Πολυλᾶς
 Διονύσιος Γιούρας ἱερομόναχος
 Μιλτιάδης Κ. Βρηνᾶς
 Θεόδωρος Καμπερας Ἀναγνώστης
 Παντῆας Θ. Τζιτζινίας
 Ἀνδρέας Ι. Γαλιάτζας δικηγόρος
 Δ. Λοσσίδης.
 Γε. ἱερεὺς Ἀρχιερ. Ἐπί-
 τροπος
 Φώτιος ἱερεὺς Κάντας
 Σ. Σκορδίλης ἱερομόναχος
 ἱερεὺς Ν. Μαρκοῦ Σ. Χ. ἱερ.
 τῆς Φρουρᾶς
 Ἀλέξανδρος Βέρτης ἱερεὺς
 Ἰ. Βλάχκος ἱερεὺς
 Στέφανος Λάζαρης ἱερεὺς
 Νικόλαος Αὐλωνίτης ἱερεὺς
 Δ. Στεφάνου
 Χρ. Δ. Σίγγας
 Ἰ. Α. Βράϊλας Ἀρμένης

ΕΝ ΥΔΡΑ.

Ὁ Πανιερ. ἐπίσκοπος Ὑδρας
 καὶ Σπετσῶν Κ. Νεόφυτος
 Ὁ τοῦ Προφ. Ἡλίου Ἡγούμε-
 μενος Ἱερόθεος Κωστόπου-
 λος Ἀρχιμ.
 Ὁ Πανος. Κ. Μωϋσῆς Α. Κοκ-
 καλιάρης Σύγκελλος
 Ὁ διάκονος τοῦ Ἐπισκόπου
 Δαμ. Σ. Σπηλιωτόπουλος
 Ὁ Πανος. ἱερομόναχος Κύ-
 ριλλος Μαργκούνης

Ὁ Πανος. ἱερομ. Ἰωάσαφ Ν.
 Κολέτσης
 Εὐάγγελος Μπενάκης ἱερεὺς
 Γεώργιος Κουρῆς ἱερεὺς
 Ἀθαν. Χριστοφυλάκης ἱερεὺς
 Μαρῖνος Εὐανθὸς ἱατρός
 Ἐμμανουὴλ Εὐανθὸς Φαρμακο-
 ποιὸς

ΟΙ ΕΝ ΠΟΡΩ

Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Ζωοδόχος Πηγὴ 1
 Ὁ Ἡγούμενος αὐτῆς Νικηφό- 2
 ρος Σακελλίωνος
 Ὁ Ἐπισκοπικὸς ἐπίτροπος
 Ἰωάννης Σωτηριάδης
 Ὁ Αἰδес. Βασίλειος ἱερεὺς Σα-
 κελλαρίδης Οἰκονόμος
 Ὁ Αἰδес. Χριστόδουλος παπᾶ
 Δημητρίου Πρωτοπαπᾶς
 Ὁ Αἰδес. Θεόδωρος Λογοθέ-
 τῆς Κυθηρῆς
 Γεώργιος ἱερεὺς Ἰγγλέστης
 Ἐμμανουὴλ ἱερεὺς Παπᾶ Μιχαὴλ
 Διευθυντῆς τοῦ Βασιλ. Ναυσάθ-
 μου Βασίλειος Μπουντούρης
 Α. Θ. Ἀνδριάνας
 Νικ. Ξ. Μάμουκας
 Κωνσταντῖνος Γ. Πάνος
 Δ. Ν. Κοκκίνης
 2 Κανελάκης Κανελλόπουλος
 Γεωρ. Χανζηκυριάκος
 Ἰωάννης Χ. Δροσινὸς ἱατρός
 Ἀθ. Σαραβάκος
 Ἰ. Ν. Παναγιώτου
 Ἰωάννης Φωτόπουλος
 Β. Α. Παντελάκης
 Κ. Α. Γχορογιάννης
 Θ. Π. Ζαχαριάδης
 Ν. Λιούδης

Τ. Δ. Πατχάλης
Γ. Σ. Κεντογιαννόπουλος
Α. Α. Δουζίνης
Α. Ε. Πετροκόκκινος

ΕΝ ΣΠΕΤΣΑΙΣ

Ο Ἐπισκοπικός ἐπίτροπος
Βλάσιος Μυλωνᾶς Χαρτοφ.
Ο ἱερεὺς Σαράντος Καραθε-
λόπουλος
Ο ἱερεὺς Δημ. Μανοῦσος
Ο ἱερεὺς Ἡλίας Ἀλεξόπουλος
Ο ἱερεὺς Σωτήριος Τραϊφόρος
Ο διάκον. Ἰωσήφ Γεωργιάδης
Α. Λέων ἑλληνοδιδάσκαλος
Ἰωαν. Γ. Κατσούφης

ΕΝ ΚΡΑΝΙΔΙΩ.

Πανος. ἀρχιμανδρίτης Κ. Γερ-
μανὸς Ἰωαννόπουλος
Ο Αἰδεσιμ. Νικόλαος Σκληᾶς
Ο Αἰδεσιμ. Μιχαήλ Παπᾶ Χε-
λιώτης
Ο Αἰδεσιμ. Βασίλειος Τσούτσας
Ο Αἰδεσιμ. Ἰωάννης Καλομπίρης
Νικόλαος Α. Λέκας ὑπάλληλος

ΕΝ ΕΡΜΙΩΝΗ

Διαμαντῆς Φασιλῆς ἱερεὺς
Κωνσταντῖνος Α. Βελογιάννης
ἱατρός
Κ. Γ. Λυκάκης
Γεώργιος Ἰωάν. Παναγιώτου
Συμβολαιογράφος

ΟΙ ΕΝ ΚΙΣΝΟΒΙΩ.

Αρχιμανδρίτης Νικόδημος

Ἀγιοταφίτης	3
Ἀρχιμανδρίτης Πορφύριος Σι- ναΐτης	3
Ἀρχιμανδρίτης Ἀνανίας Βα- τοπεδινός	3
Ἀρχιμανδρ. Σαμουήλ ὁ ἐκ Σμύρνης	2
Δαμιανὸς Μοναχὸς Ἀγιο- παυλίτης	2
Ἰωάσαφ Μοναχ. Βατοπεδινός	2
Ἀδελφοὶ Συνοδικοῦ	3
Π. Γουμαλῆκος	3
Σπυρίδων Στριμμιάδης	3
Π. Μωραϊτίνης	2
Ἰωάν. Κασσαπούδης	2
Δημ. Τσελάκης	3
Στυλ. Στριμμιάδης	3
Κωνστ. Τσορπατζόγλου	3
Κωνστ. Δούγκας	3
Γεωρ. Καραλλῆς	2
Ἀλέξανδρ. Σνούριτζ	
Νικ. Δουρδούφης	2
Κωνστ. Ἀνδρεόπουλος	2
Γρηγ. Νικολαΐδης	
Ἰωαν. Ἀμούνεζας	2
Εὐαγγ. Μοντάκης	3
Ἰωάν. Δάλλας ἱατρός	2
Γεώργ. Λαγκαδάς	
Χρῆστος Βασιιάδης	
Π. Μαυρομάτης	2
Χ. Χαρίσης	
Κ. Στριμμιάδης	2
Δ. Τσολάκογλου	2
Ἀθαν. Καρπνῆς	
Ἀνδ. Κοτζιφῆς	
Ἰωάν. Τσαγνούλης	2

ΟΙ ΕΝ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΕΙ

Νεόφυτος Παγίδαρς Ἀρχιμ. 5

Ἀλέξανδ. Μουρούζης
 Νικόλ. Βερναρδάκης
 Α. Ἰ. Πετροκόκκινος
 Θ. Π. Ῥοδοκανάκης
 Π. Π. Σκαρμαγκᾶς
 Ν. Ἰ. Κάραλλης
 Ἀνδρέας Σκαρμαγκᾶς
 Π. Α. Σκαρμαγκᾶς
 Ἰπποκράτης Ἰ. Κάραλλης
 Κωνστ. Τριανταφύλλου
 Π. Κορέσης
 Θεόδ. Πετροκόκκινος

ΟΙ ΕΝ ΒΙΕΝΗ

Ἀγαθάγγελος Λοντόπουλος
 Ἀρχιμανδρίτης τῆς Ἀγίας
 Τριάδος τῶν Ἑλλήνων
 Φιλάρετος Γιαννούλης Ἱεροδιά-
 κωνος τοῦ αὐτοῦ ἱεροῦ Ναοῦ

ΟΙ ΕΝ ΤΕΡΓΕΣΤΗ

Π Ἑλληνικὴ Κοινότης
 Θεόφιλος Θεοδώροπουλος Ἱε-
 ροδιάκωνος
 Εὐσταθ. Θερεσιανὸς Ἀρχιμ.
 Σπυρίδων Α. Μέγαρης
 Αἰκατερίνη Σ. Μέγαρης
 Ἰ. Κ. Μπούκουρας
 Ἀναστ. Βαρδάκας
 Θεοφάνης Μοσχούδης
 Ἐκτωρ Ψύχας
 Κωνστ. Θ. Γαλάτης
 Ἀναστ. Βλέτας
 Θεμιστ. Εὐστρατιάδης
 Σπυρ. Λειβαδίτης
 Ἑρμανουὴλ Σεβαστόπουλος
 Θεόδ. Νικολέσης
 Ματθ. Α. Τσίφος

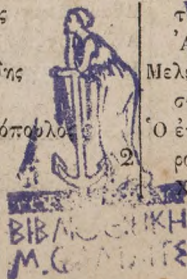
10 Ἰωάν. Ῥωμάνος
 10 Χριστόδ. Γεωργακόπουλος
 3 Διον. Γ. Βλασσόπουλος
 3 Πέτ. Κουρούπης
 3 Σπυρ. Α. Δηγηριμῆς
 3 Χριστόφ. Σιδερικούδης
 3 Ἰωάν. Κουνενίδης
 2 Ἰωάν. Ἀναγνώστης
 2 Ἰωάν. Κρεῖκος
 2 Σόλων Κουντουμάς
 2 Γεώργ. Σ. Ἀλβανίτης
 2 Νικόλ. Μανέτας
 Παναγ. Α. Παναγιωτόπουλος
 Διον. Χρυσανθόπουλος
 Ἰωάν. Α. Μαΐλης Καλύμνιος

ΟΙ ΕΝ ΜΑΣΣΑΛΙΑ

30 Ἡλίας Καντᾶς Ἀρχιεπισκό-
 4 τερος
 Θεμ. Παντελίδης ἱερεὺς 2

ΟΙ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

2 Κ. Κ. Βατικιώτης
 Δ. Μανολάκης
 Γ. Στεφανίδης
 Οἱ ἐν Θεσσαλονικῇ ἐκτάκτως
 2 εὐρεθέντες προϊστάμενοι
 Ἀγιοῦται.
 Ὁ καθηγούμενος τῆς Ἱερᾶς
 τοῦ Κωνσταντίνου Μονῆς
 Ἀρχδ. Συμεὼν 2
 Μελέτιος ἱερομόναχος Κων-
 στατινιότης 2
 Ὁ ἐπίτροπος τοῦ Ἀγίου Ὁ-
 ρους Ἀρχιμανδρ. Παΐσιος
 Κιλιανδρινὸς

Σάββας ἱερομόναχος Λαυριώτης
Προηγούμενος Χρυσάνθος ὁ Βα-
πεδινός

Ἀρχιμανδρίτης Γεράσιμος Ἰβη-
ρίτης

Ὁ Λογιώτατος Νεόφυτος Χιλι-
ανδαρινός

Γελάσιος Διονυσιάτης

Ἀρχιμδ. Δανιὴλ Στεργιάδης
Παντοκρατορινός

Ἀρχιμδ. Μερκούριος Ξηροπο-
ταρινός

Ἀρχιμδ. Ἰλαρίων Ζωγραφίτης
Προηγούμενος Δανιὴλ Δοχειαρί-
της

Δανιὴλ Φιλοθεΐτης

Κύριλλος ἱερομόναχος Σιμωνο-
πετρίτης

Προηγ. Ἀβέρκιος Σταυρονικι-
τιανός

Δαμιανός Ξενοφωντειανός

Ὁ Καθηγούμενος τῆς Ἱερᾶς
τοῦ Γρηγορίου μονῆς Ἀρχδ.
Συμεών

Ἀναστάσιος ὁ ἐκ τοῦ Ρωτσι-
κοῦ Κοινοβίου

ΟΙ ΕΝ ΓΑΛΑΖΙΩ.

Ὁ Ἀρχιμανδρίτης Νικηφόρος
Παπαδάκης 29

ΟΙ ΕΝ ΒΙΤΩΛΙΟΙΣ.

Π. Λογοθέτης Πρόξενος 15

Ἐξαιτούμεθα ἐπισηκὴ τὴν συγγνώμην παρὰ τῶν Κ. Κ. Συν-
δρομητῶν, ὧν τὰ ὀνόματα μὴ ἐπιστάλῃτα ἐγκαλῶς δὲν ἐδημο-
σιεύθησαν ἐν τῷ παρόντι καταλόγῳ.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΤΣ

ТА
Е
І
Н
А
П
І
К
І
О

